

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ІМ. М.С. ГРУШЕВСЬКОГО
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК “ДАВНІЙ ГАЛИЧ”

ВЯЧЕСЛАВ КОРНІЄНКО

ЕПІГРАФІКА
САКРАЛЬНИХ
ПАМ'ЯТОК
ГАЛИЧА
(XII–XIX ст.)

Галич – 2017

УДК 930.2:003.071]:27(477-86)"11/18"
ББК 63.2+86.372-505
К67

К67 *Вячеслав Корнієнко*

Епіграфіка сакральних пам'яток Галича (XII–XIX ст.). – Галич, 2017. – 448 с.; іл.

ISBN 978-966-2377-01-9

Монографія присвячена публікації інскульптів, графіті та дипінті XII–XIX ст., що збереглися на стінах культових споруд давнього Галича: Успенської церкви XVI ст. (с. Крилос), Василівської каплиці XVI–XVII ст. (с. Крилос), церкви Різдва Христового XIV ст. (м. Галич) та церкви св. Пантелеймона XII ст. (с. Шевченкове). Епіграфічні пам'ятки публікуються з відповідними коментарями, детальним розбором текстів та визначенням хронології. До тексту додані таблиці ілюстрацій, а також необхідні покажчики, що дозволять легко віднайти необхідний матеріал на сторінках книги.

УДК 930.2:003.071]:27(477-86)"11/18"
ББК 63.2+86.372-505

Рецензенти:

доктор історичних наук **Олександр Борисович Головко**
доктор історичних наук **Георгій Володимирович Папакін**
кандидат історичних наук **Інна Леонідівна Калечиц**

Затверджено до друку Вченою радою Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України (протокол № 10 від 08.12.2016)

ISBN 978-966-2377-01-9

© В.В. Корнієнко, 2017
© Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України, 2017
© Національний заповідник “Давній Галич”, 2017

ПЕРЕДМОВА

Серед багатьох видів історичних джерел, особливо тих, що стосуються середньовічних і ранньомодерних часів України взагалі та Галича зокрема, чільне місце належить епіграфічним пам'яткам, що обумовлено недостатньою кількістю збережених писемних пам'яток тих часів. Проте суттєвою перешкодою на шляху залучення цієї інформації для історичних студій стає епізодичний характер публікації епіграфічних пам'яток, їх розпорошеність по різних виданнях та, здебільшого, ілюстративний характер введених у науковий обіг матеріалів. Виходом з такої ситуації покликана стати публікація максимально повного корпусу інскульптів, графіті та дипінті, що надасть до рук дослідників необхідний масив інформації, залучення якого в подальшому сприятиме поглибленому вивченню давнього минулого нашої держави.

Стосовно епіграфічних пам'яток давнього Галича, то їх наукове дослідження триває вже понад сто років. Першим вченим, який серйозно підійшов до їх вивчення, був відомий історик та мистецтвознавець Йосип Пеленський, який на початку ХХ ст. у присвяченій історії давньої княжої столиці книзі спробував зібрати усі доступні на той час історичні джерела, в тому числі й епіграфічні, переважна більшість яких перебувала на стінах церкви св. Пантелеймона¹. Цінність праці Пеленського полягає не тільки у становленні наукових принципів досліджень епіграфічних пам'яток, але й у тому, що низка опублікованих ним матеріалів до нашого часу не збереглась. У подальшому інтерес до епіграфіки Галича не згаснув, декілька нововиявлених графіті та уточнене прочитання вже відомих науці написів церкви св. Пантелеймона були опубліковані в роботах О. Халпахчяна², В. Вуйцика³ та Т. Рождественської⁴. З останніх робіт, де здійснено загальний огляд епіграфічних пам'яток храму, варто відзначити працю В. Дідуха⁵. Проте опублікований дослідниками матеріал значно поступався загальній кількості наявних на стінах культових споруд Галича графіті, розташованих, до того ж, на їх фасадах, а, отже, повністю відкритих впливу ерозії під дією атмосферних опадів та сезонних коливань температури, що суттєво позначились на брилах пісковика, з яких зведені будівлі. Тому фіксація та публікація повного корпусу галицьких епіграфічних пам'яток стала не тільки пріоритетним завданням історичної науки, але й першочерговим завданням пам'яткоохоронної функції Національного заповідника "Давній Галич". З огляду на ці обставини, мене у 2014 р.⁶ було запрошено для дослідницьких робіт і

¹ J. Peleński, *Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej na podstawie badań archeologicznych i źródeł archiwalnych*, Kraków 1914, s. 31–43.

² О.Х. Халпахчян, *Культурные связи Древней Руси и Армении*, Проблемы истории архитектуры народов СССР: Сборник научных трудов 2 (1975) 19–20, рис. 9.

³ В. Вуйцик, *Графіті XII–XV століть церкви святого Пантелеймона в Галичі*, Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка 231: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін (1996) 189–194. Окрім того, В. Вуйцик опублікував напис на кам'яному блоці, що походить зі знахідок на Крилоській горі: В. Вуйцик, *Різьблений камінь XII ст. з Галицького дитинця*, Вісник інституту "Укрзахідпроектреставрація" 14: Володимир Вуйцик. Вибрані праці. До 70-річчя від дня народження (2004) 286–289.

⁴ Т.В. Рождественская, *Древнерусские надписи на стенах храмов: новые источники XI–XV вв.*, Санкт-Петербург 1992, с. 124–134; О.М. Иоаннисян, Т.В. Рождественская, *Надпись с именами Мстислава и Игната на стене церкви св. Пантелеймона в Галиче в контексте политических событий конца XII века*, Труды Государственного Эрмитажа 46 (2009) 198–218.

⁵ В. Дідух, *Пантелеймонівський храм – перлина білокам'яного зодчества*, Пам'ятки України: історія та культура 6 (червень, 2013) 28–29.

⁶ Уточнення прочитання низки графіті безпосередньо в Галичі здійснювалось мною також під час короткотермінових візитів до Галича у 2014 та 2016 рр.

підготовки до публікації повного корпусу епіграфічних пам'яток Галича, спершу тільки церкви св. Пантелеймона; згодом “географія” досліджень була поширена на інші архітектурні споруди міста – Успенську церкву та каплицю св. Василя у Крилосі та церкву Різдва Богородиці у Галичі. Завдяки високому рівню організаційного забезпечення дослідницьких робіт адміністрацією Заповідника та щирю допомогу його співробітників, за що хотілося б висловити велику подяку всім їх учасниками, вдалося здійснити фіксацію всіх наявних на стінах храмів епіграфічних пам'яток⁷ та підготувати до друку цю книгу.

Самі дослідження проводились по напрацьованій мною та апробованій на київських пам'ятках методиці, особливості якої мною вже детально висвітлені⁸, тому у книзі я назву тільки основні моменти її застосування на архітектурних пам'ятках Галича. Одним з головних та засадничих принципів роботи я вважаю необхідність введення до наукового обігу абсолютно всіх давніх епіграфічних пам'яток, які знаходяться на стінах споруди, адже навіть збережені у вигляді невеликого фрагмента, вони все ж є цінним історичним джерелом. Відповідно, в роботі я дотримуюсь позицій суцільного комплексного обстеження поверхні стін, що і дозволяє виявити збережені тут дипінті та графіті. Для цього стіна умовно розбивається на більші за обсягом ділянки (для церков Галича, як правило, це простір між виступами стін), а кожна з них – на квадрати, поверхня якого сантиметр за сантиметром ретельно вивчається для встановлення загальної кількості та меж епіграфічних пам'яток. Їх координати на площині стіни по вертикалі визначаються від рівня ґрунту під ним, а по горизонталі – від обмежуючої її вертикальної ділянки, такої як кут чи ребро. У подальшому кожне графіті чи дипінті фотографується при бічному освітленні, причому в умовах Галича, де більшість з них знаходиться на фасадних стінах, цей етап роботи здійснювався або в той час, коли сонце висвітлювало прорізи під необхідним кутом, або у сутінках за допомогою бічного електричного освітлення. Під час фотографування до стіни прикріплювалась двоохантиметрова стрічка, яка слугує масштабною сіткою. Після цього виготовлялась фотографія кожної епіграфічної пам'ятки, по якій виконувалась прорисовка – наводились контури прорізів. Особливості застосовуваної мною методики полягають у виконанні цього етапу роботи не в кабінетних умовах, а безпосередньо біля досліджуваного напису та малюнку, що дозволяє одразу встановити, які їх складові є дійсно прорізами, а які є просто механічними пошкодженнями. І лише після цього етапу в кабінетних умовах виконується чистова прорисовка контурів прорізів шляхом накладання на фотографію чистого аркушу паперу та перенесення на нього ліній прорізів на столі з підсвіткою. Останнім етапом роботи є складання опису епіграфічної пам'ятки, куди заносяться основні відомості про неї. Два останні етапи, що займають доволі багато часу, здійснювались мною вже у Києві.

Виявлені на одній досліджуваній ділянці епіграфічні пам'ятки об'єднуються в підрозділи у межах розділу, присвяченого їх публікації на стінах окремих архітектурних споруд або на окремих деталях (наприклад, кам'яні блоки, виявлені під час досліджень). На початку кожного розділу та підрозділу наводиться інформація щодо особливостей досліджуваних поверхонь, стан збереження поверхні стін, загальну кількість та номери наявних епіграфічних пам'яток. А в межах окремого підрозділу

⁷ Стіни архітектурних споруд досліджувались на висоту бл. 5 м від поверхні сучасного ґрунту. Для обстеження поверхні стін вище означеного рівня необхідне устанавлення риштування, що стане можливим під час чергових реставраційних робіт на пам'ятках. Тоді, вочевидь, книга буде доповнена.

⁸ З останніх робіт на цю тему див.: В.В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської XI – початку XVIII ст.: Інформаційний потенціал джерела*, К. 2014, с. 22–45.

в порядку нумерації публікуються написи та дипінті за усталеною структурою, яка містить такі складові.

Номер. Порядковий номер надається кожній епіграфічній пам'ятці, він відображає порядок її вивчення, полегшуючи подальший пошук.

Публікація. У цій частині зазначається, ким була здійснена попередня публікація графіті, або повторна публікація зі змінами чи доповненнями тексту.

Розташування. Вказуються координати епіграфічної пам'ятки, від рівня ґрунту чи підлоги під нею (вертикальна вісь) та від обмежуючої ділянку стіни вертикалі (горизонтальна вісь) – куту чи ребра до умовної середньої точки графіті чи дипінті.

Опис. У цій частині коротко характеризується стан збереженості поверхні стіни в місці розташування напису, наводиться його прочитання в тому вигляді, в якому він зберігся, реконструкція тексту та його переклад; якщо це малюнок, то наводиться його стислий опис. Якщо напис був опублікований раніше і має різночитання зі збереженим на стіні оригіналом, то такі різночитання в кожному конкретному випадку розглядаються у примітках. Також до описової частини включені необхідні в окремих випадках коментарі.

Варто наголосити, що важливою рисою сучасних епіграфічних досліджень є те, що побудові реконструйованого тексту передують аналіз чітко ідентифікованих літер та тих, визначення яких не зовсім впевнене. На підставі цих фактів будується модель реконструкції, правильність якої перевіряється повторним вивченням чи, за необхідності, повторними дослідженнями оригіналу напису. І лише після цього остаточно пропонується авторський варіант реконструкції наявного на стіні тексту.

У цій частині застосовуються такі види умовних позначень:

- цей знак передає втрачені внаслідок вибоїв літери в тій частині, коли наводиться прочитання напису на стіні; варто зауважити, що в деяких випадках неможливо впевнено визначити, скільки саме літер втрачено, тому не завжди один цей знак відображає одну втрачену літеру; це спеціально не оговорюється;
- [] квадратні дужки застосовуються для передачі чітко визначених втрачених внаслідок пошкоджень тиньку літер у реконструйованому тексті напису;
- () титла, якщо вони не стосуються цифр, наводяться у тій частині, коли йде мова про вигляд тексту на стіні, а під час реконструкції – розкриваються та беруться у круглі дужки; крім того, цей же знак застосовується у випадках, коли автор помилково пропустив літеру в слові, а також під час відновлення скорочених слів без титл, якщо контекст напису вказує, що маємо справу саме зі скороченим варіантом тексту;
- { } фігурні дужки позначають ті частини тексту, які відновлені за контекстом у випадку, якщо напис залишився незавершеним, або тоді, коли для впевненої реконструкції тексту бракує даних;
- // скісні дужки вживаються тільки в тих випадках, коли в тексті наявні випадкові подвоєння літер, що обумовлюється випадінням шматків каменю в момент виконання однієї літери, яке спонукало автора прокреслити її знову поруч;
- | цей знак позначає поділ між рядками напису.

Хронологія. Структурно цей підрозділ містить дві складові – зазначені хронологічні рамки та параметри, за якими датується епіграфічна пам'ятка. В окремих випадках, якщо в рамках датування можливе виділення більш вірогідного часового проміжку, то після перших двох обов'язкових складових наводиться знову ймовірний

хронологічний діапазон та уточнюється, на підставі яких параметрів він встановлений. Звісно, ідеальним варіантом для визначення часу появи епіграфічної пам'ятки є вказівка прямої дати. Проте датованих написів зустрічаємо не так багато, тому датування здійснюється за низкою інших параметрів, які дозволяють встановити відносну хронологію тої чи іншої недатованої за текстом епіграфічної пам'ятки.

Перший з цих параметрів встановлений мною на підставі ретельного вивчення форми прорізів прямо датованих графіті, що дозволяє в подальшому, на підставі аналогій з пошкодженням прорізів інших графіті, робити висновки про відносні хронологічні рамки їх можливої появи. Проте цей метод є доволі умовним, позаяк найчіткіше датуються написи XVI–XVIII ст., адже в цей період вказівка року виконання напису набуває поширення, тому виконані в цей часовий діапазон недатовані графіті доволі легко ідентифікуються, як за змістом, так і за формою⁹. У написах ранішого часу дати вказувались рідко, тому у нас відсутні чіткі критерії для детальнішого хронологічного поділу. Тому час появи таких графіті визначається широким хронологічним діапазоном, адже ми не маємо більш чітких критеріїв поділу форми прорізів для цього періоду.

На підставі ретельного вивчення форми прорізів графіті¹⁰ *церкви св. Пантелеймона*, для них стало можливим визначити три основні етапи виконання на стінах:

- 1) кінець XII¹¹ – середина XVI ст., форма каналів прорізів згладжена, що обумовлене їх руйнуванням під дією факторів вивітрювання (атмосферні опади, коливання температури);
- 2) друга половина XVI – кінець XVIII ст., форма каналів прорізів подібна до попереднього, однак фактори вивітрювання слабо позначились на прорізах, місцями простежуються незгладжені нерівності поверхні каменю;
- 3) початок XIX ст., фактори вивітрювання майже не позначились на формі прорізів.

Схожу ситуацію дало вивчення форми прорізів графіті *Успенської церкви та каплиці св. Василя*, адже усі пізніші написи, що датуються в межах другої половини XVI – кінця XVII ст., доволі впевнено виділяються за ступенем ерозії.

Однак не варто забувати, що це тільки один з можливих параметрів, за яким можуть бути датовані епіграфічні пам'ятки, та й датування за ним є досить умовним. Проте для багатьох малюнків він лишається наразі єдиною можливим критерієм визначення їхньої хронології. А для інших графіті слугує своєрідним критерієм відповідності ймовірним хронологічним рамкам, визначеним за іншими параметрами.

Другий параметр, за яким може відбуватись датування епіграфічних пам'яток, визначає відносну хронологію графіті за розташуванням на поверхні стіни. Адже низка авторів могли виконувати свої написи чи малюнки поверх вже наявних графіті на стіні, або були змушені переносити рядки через існування на стіні іншого напису. Тому, якщо встановлена відносно чітка хронологія бодай одного з них, існують можливості для визначення однієї з меж (верхньої чи нижньої) появи тут іншої епіграфічної пам'ятки. Також допомогу у визначенні часу появи того чи іншого графіті дає спостереження над його розташуванням разом з кам'яним блоком. Зокрема, у стінах

⁹ Прикметне, що у Софії Київській та церкві Спаса на Берестові спостерігається така сама картина. На підставі датованих написів, як латиничних, так і кирилических, верхній можливий діапазон датування за формою прорізів також визначається кінцем XVI – кінцем XVII ст.

¹⁰ Написи XX–XXI ст., на жаль теж присутні на стіні церкви св. Пантелеймона, так само добре вирізняються за формою прорізів, проте, оскільки в книзі розглядаються епіграфічні пам'ятки більш раннього часу, то ці сучасні графіті до книги не включені. Тому цей хронологічний діапазон окремо не виділяється.

¹¹ Нижня можлива хронологічна межа появи графіті визначається часом побудови церкви – у межах 1190-х рр.

Успенської церкви знаходиться декілька блоків, графіті на яких розташовані догори ногами, що означає потрапляння брил з нанесеними на них написами на час побудови храму, тож у цьому випадку чіткіше окреслюється верхня межа появи графіті.

Третій параметр, який дозволяє встановити відносно стислу хронологію виконання графіті, є палеографічний аналіз його складових. Проте у випадку з палеографічним датуванням наштовхуємось на низку труднощів, насамперед, через відсутність чітких відомостей щодо особливостей написання літер саме у галицькій епіграфічній традиції. Справа в тому, що відомості про єдину палеографічну систему на великих теренах середньовічної України спираються на хибні твердження пострадянської історіографії щодо єдиної “давньоруської” народності та мови. Церковнослов’янська богослужбова мова в цілому дійсно була спільною для православної Руси-України, подібно латини для католицької Європи. Проте це ніяк не може бути доведеним фактом про існування єдиної мови у великій державі, позбавленої суттєвих діалектних (та й графічних) особливостей. Такі твердження спираються на невелику кількість пам’яток, писаних не церковнослов’янською, а розмовною мовою. Там, де такі пам’ятки виявлені у достатній кількості (наприклад, Новгород), дослідники отримують необхідний для роботи матеріал та виділяють елементи живої тогочасної мови регіону¹². Такі самі особливості виявляють спостереження над вкрапленнями елементів київського діалекту до епіграфічних пам’яток¹³. Сучасні дослідження епіграфічних пам’яток Києва не тільки підтвердили цю тезу, але й довели відмінності місцевої палеографічної системи від тої ж новгородської¹⁴, яка на сьогодні найбільш детально розроблена А. Зализняком на підставі вивчення новгородських берестяних грамот XI – середини XV ст.¹⁵ Саме тому остання, що нею як найдетальнішою все ж мусимо по-слуговуватись, постійно корелюється з київськими надійно датованими пам’ятками, як епіграфічними (графіті, написи на монетах¹⁶ та печатках¹⁷), так і писемними¹⁸, адже ці дві системи існували паралельно, взаємно впливаючи одна на одну¹⁹. З огляду на згадані відмінності та зважаючи на наявність у Галичі власного писемного центру, навряд чи слід доводити, що в регіоні формувалась і галицька палеографічна традиція, яка мала свої відмінності від тої ж київської або новгородської. Необхідність виявлення та врахування цих відмінностей під час датування написів змушує звертатись до писемних пам’яток, що пов’язані з Галичем, відомості про які зібрані Я. Запаском²⁰.

¹² Докл. див.: А.А. Зализняк, *Древненовгородский диалект*, 2-е издание, переработанное с учетом находок 1995–2003 гг., Москва 2004, 872 с.

¹³ З перших робіт на цю тему див.: С.О. Висоцький, *Київська писемна школа X–XII ст. (до історії української писемності)*, Л., К., Нью-Йорк 1998, 248 с.

¹⁴ Докл. див.: В.В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської...*, с. 45–57.

¹⁵ А.А. Зализняк, *Палеография берестяных грамот и их внестратиграфическое датирование*, [у:] В.Л. Янин, А.А. Зализняк, *Новгородские грамоты на бересте (из раскопок 1990–1996 гг.)*. Палеография берестяных грамот и их внестратиграфическое датирование, Москва 2000, с. 134–429; роботи були апробовані на київських епіграфічних матеріалах: А.А. Зализняк, *К изучению древнерусских надписей*, [у:] В.Л. Янин, А.А. Зализняк, А.А. Гиппиус, *Новгородские грамоты на бересте (Из раскопок 1997–2000 гг.)*, т. XI, Москва 2004, с. 233–287.

¹⁶ М.П. Сотникова, И.Г. Спасский, *Тысячелетие древнейших монет России: Сводный каталог русских монет X–XI веков*, Ленинград 1983, 240 с.

¹⁷ В.Л. Янин, *Актовые печати Древней Руси X–XV вв.*, в 2-х т., Москва 1970, т. 1. Печати X – начала XIII в., 328 с., илл.; В.Л. Янин, П.Г. Гайдуков, *Актовые печати Древней Руси X–XV вв.*, Москва 1998, т. 3: Печати, зарегистрированные в 1970–1996 гг., [електронний ресурс], режим доступу: <http://www.siegel.ru/>; *Тисяча років української печатки. Каталог виставки*, К. 2013, 502 с.

¹⁸ Див., напр.: В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. IV: Приділ свв. Іоакима та Анни, К. 2014, с. 5–6.

¹⁹ Ця особливість була виявлена й іншими дослідниками. Див., напр.: Л. Коць-Григорчук, *Дипінті українських середньовічних ікон*, Л. 2011, с. 140–142.

²⁰ Я.П. Запаско, *Пам’ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга*, Л. 1995, 480 с. Також під час датування написів залучаються результати напрацювань інших вчених, роботи яких мають загальний характер: Б.А. Рыбаков, *Русские датированные надписи XI–XIV веков*, Свод археологических источников, вып. Е – 144,

Фактично палеографічне датування відбувається по двох шкалах, які співвідносяться між собою та аналізуються, що, за браком місця у книзі, спеціально не оговорюється, а датуючи палеографічні матриці не наводяться. У цій частині присутній також опис найбільш важливих для визначення хронології записів форм написання літер, проте таке датування не є “датуванням за вибраними ознаками”, воно враховує всі літери напису, проте форма написання частини з них мають доволі широкий діапазон побутування, який не впливає на хронологію.

Четвертий параметр, який застосовувався для датування пам'яток галицької епіграфіки, названий мною типологічним. Адже окремі групи графіті, виконаних однією мовою, графічною або формульною системами, зустрічаються в невеликі хронологічні проміжки. Тому за типологічним методом, якщо немає можливості чіткіше визначити час появи графіті, датуються такі групи:

- 1) *Латиничні написи*, виконані польською та латинською мовами. Вивчення хронології датованих латиничних написів на церкві св. Пантелеймона та інших спорудах доводить, що вони виникали з середини XVI ст. до кінця XVIII ст. Це дає підстави відносити хронологію латиничних написів, якщо вони не містять прямої дати, саме до цього проміжку часу. Звісно, латина в цьому регіоні вживалась і раніше, маючи деякі особливості написання²¹, проте в епіграфічних пам'ятках більш ранніх за середину XVI ст. (1552 р.) написів не виявлено.
- 2) *Записи обчислення кількості проведених поминальних служб*, які виникали внаслідок замовлення певної кількості заупокійних відправ за душу людини, що обумовило структуру формул з трьох складових: малюнок хреста, ім'я людини, за яку треба було молитись та літер а (=1) чи засічок рахункової частини. Часто формули скорочувались, тому більшість подібних написів має вигляд рядків горизонтальних та вертикальних засічок, які, власне, і виявлені в Галичі. Подібні графіті в межах України-Руси датуються проміжком часу від початку XI ст. до кінця XIV ст.²²
- 3) *Записи за усталеною формулою “Господи, поможи рабу своєму”*, що датуються у межах другої чверті XI – кінця XV ст.²³

Категорія. У цій частині написи та малюнки, які публікуються у книзі, згруповуються на підставі певних змістовних чи формальних ознак, що виносяться як додаток до книги, дозволяючи без складнощів віднайти всі епіграфічні пам'ятки, віднесені до певної групи. Такий поділ дозволить зібрати докупи розпорошені по сторінках книги²⁴ і полегшить статистичний підхід до виявлення переважного характеру тих чи інших категорій графіті.

Москва 1964, 48 с., илл.; Е.Ф. Карский, *Славянская кирилловская палеография*, Ленинград 1928, 494 с.; Л.В. Черепнин, *Русская палеография*, Москва 1956, 616 с.

²¹ Див., напр.: Н.М. Ильков-Свидницкий, *Палеографические особенности латинских документов Галичско-Волынского государства первой половины XIV в.*, Палеография, кодикология, дипломатика. Современный опыт исследования греческих, славянских и латинских рукописей и документов. Материалы международной научной конференции в честь 75-летия доктора исторических наук, члена-корреспондента Афинской академии Бориса Львовича Фонкича (Москва, 27–28 февраля 2013 г.), Москва 2013, с. 101–118.

²² В.В. Корнієнко, *Графіті – записи лічби з Софії Київської: нове джерело для дослідження розвитку ідей “малої есхатології” Давньої Русі*, Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Збірник наукових праць за матеріалами II давньоруських історико-філософських читань “Філософські ідеї в культурі Київської Русі” (Полтава, 10 червня 2009 р.), Полтава 2009, с. 102.

²³ В.В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської...*, с. 235–237.

²⁴ Вище мною зазначалось, що епіграфічні пам'ятки на сторінках книги групуються за принципом розташування на поверхні стіни. Такий підхід дає уявлення про особливості виконання написів та малюнків у межах конкретної ділянки стіни та дозволяє без складнощів відшукати їх безпосередньо на самій пам'ятці архітектури.

Графіті поділяються на дві великі групи – написи та малюнки, а кожна з них розбивається за зовнішніми характеристиками графіті на менші категорії.

Написи поділяються на такі категорії:

- 1) молитовні написи, які мають у своєму тексті звернення до Господа або святих та прохання автора;
- 2) пам'ятні написи, що виконувалися з метою закріплення пам'яті про подію, незалежно від її значущості, чи то смерть якоїсь особи, знаної лише в певній місцевості чи в усій державі, відвідання храму певною особою або інша подія місцевого, загальнодержавного чи навіть світового (наприклад, очікування Кінця світу) значення;
- 3) цитати та посилання на твори книжної писемності, до якої зараховуються написи, що є уривками окремих цитат зі Старого та Нового Завітів, богослужбних та літургійних творів, указівки на відповідні глави Святого Письма;
- 4) написи-прокляття, що виявляють прагнення їх авторів вилаяти або висловити різкий осуд чи обурення щодо вчинків, здійснених певною особою, проклясти її;
- 5) написи-покаяння, автори яких розкаюються у власних негативних вчинках;
- 6) написи-запитання, де об'єднуються вислови у вигляді звернених до Господа, святих або людей запитань, здебільшого риторичних;
- 7) підписи до фрескових образів, що об'єднують записи, текст яких складається тільки з імені святого, зображеного на фресці;
- 8) окремі слова та словосполучення, куди включені написи, текст яких складається з одного слова або невеличкого речення, мету виконання яких встановити важко, тож їх не можна віднести до попередніх категорій;
- 9) написи музичного змісту, до яких належать численні приклади розспівів (аненайок тощо), залишені авторами на стінах храмів;
- 10) написи календарного змісту, що включають різні зразки розрахунку пересувних християнських свят, насамперед, Великодня;
- 11) абетки, склади та окремі літери, до якої належать повні та неповні записи абеток, окремих та декількох (до десяти) літер;
- 12) написи, зміст яких не встановлений, що містить певну групу великих за обсягом текстів, які скидаються просто на хаотичний набір літер (більше десяти);
- 13) фрагменти написів, куди відносяться пошкоджені графіті, від яких збереглося декілька літер або окремих слів, що не дозволяють установити їх повний текст;
- 14) записи цифр, текст яких складається тільки з арабських цифр, які не є позначенням року;
- 15) записи лічби, тобто розрахунки, що мають здебільшого вигляд стовпчиків горизонтальних або рядків вертикальних засічок чи декількох літер а (= 1).

Малюнки поділяються на такі категорії:

- 1) хрести, монограми та теонімограми, що включає в себе хрести різноманітної форми, христогограми, монограми Богородиці, складові підписів IC XC та NIKA;
- 2) зображення святих, куди мною відносяться малюнки, які достеменно можуть бути визначені як святі образи (мають німб, підпис);
- 3) символи, пов'язані з частинами людського тіла, до якої зараховуються малюнки рук у жесті благословення, відкритих долонь, голів тощо (для номенклатури цієї та наступної категорії я спираюсь на Дж. Фергюсона²⁵);

²⁵ Д. Фергюсон, *Християнський символізм*, Москва 1998, с. 79–84, 269–322.

- 4) предмети релігійного вжитку та артефакти, що включають малюнки різних предметів, які можуть бути пов'язані з християнським символізмом (чаші, списи, євхаристичний хліб тощо);
- 5) символи, пов'язані з землею та небом, куди відносяться малюнки небесних тіл, зображення яких також може тлумачитись з позицій християнського символізму (сонце, зірка);
- 6) антропоморфні зображення, що складають схематичні або реалістичні малюнки людей, які не можуть розглядатись як зображення святих, оскільки не мають відповідних атрибутів (німби, підписи);
- 7) зооморфні зображення, що містять малюнки різноманітних тварин (коні, собаки, кішки тощо);
- 8) орнітоморфні зображення, що об'єднують малюнки різноманітних птахів (голуби, павичі, соколи тощо);
- 9) іхтіоморфні зображення, що включають різноманітні зображення риб;
- 10) зображення храмів, до яких відносяться малюнки культових споруд;
- 11) сюжетні зображення, куди відносять малюнки, що мають на меті висвітлення певної події релігійного чи світського змісту;
- 12) емблеми, до яких зараховуються протогеральдичні та геральдичні символи, тобто, різноманітні літерні, геометричні або інші знаки, близькі до клейм на предметах, печатках, князівські тамги тощо.

Окрім цього, наприкінці монографії наводяться іменний вказівник та вказівник епіграфічних пам'яток, які дозволять читачеві з легкістю відшукати потрібний напис чи малюнок на сторінках книги.

Розділ I.

**ЕПІГРАФІЧНІ
ПАМ'ЯТКИ
КРИЛОСА**

Успенська церква та Василівська каплиця. XVI ст. Крилос. Сучасний вигляд

Від давнього, зведеного у XII ст. Успенського собору Галича на сьогоднішні збереглися тільки викладене камінням трасування фундаментів, тому доводиться констатувати, що основний масив епіграфічного матеріалу нині втрачений. Від нього збереглися окремі графіті, що знаходились колись на кам'яних блоках собору, які з часом увійшли до мурування пізніших архітектурних споруд – церкви Успіння Пресвятої Богородиці та каплиці св. Василя; також до церкви потрапила низка інскульптів. Окрім цього, у фондovій колекції Національного заповідника “Давній Галич” знаходиться декілька виявлених під час археологічних досліджень кам'яних блоків з Успенського собору, на поверхні яких збереглися графіті. Ці блоки представлені в експозиції. Оскільки всі ці споруди знаходились та знаходяться в межах Крилоської гори, вони об'єднані в один розділ.

І.1. Графіті та інскульпти церкви Успіння Пресвятої Богородиці

Успенська церква, як доводять сучасні дослідження, збудована у 1579–1584 рр. неподалік від давнього Успенського собору XII ст. Причому будівельні матеріали брались зі старого храму, який на той час, як засвідчують написи-графіті на кам'яних брилах, ще стояв. Ймовірно, збереглась частина давнього храму, що була у пізніші часи добудована для потреб громади та неодноразово ремонтувалась¹. З середини XVI ст. споруда почала занепадати, тож невдовзі постала нова, зведена зі старих матеріалів. Храм неодноразово зазнавав часткових руйнувань, особливо сильно постраждав після татарського нападу 1679 р., проте був відремонтований стараннями єпископа Львівського, Галицького та Кам'янецького Йосипа Шумлянського у 1699–1702 рр. Під час Першої світової війни внаслідок артилерійського обстрілу була зруйнована баня храму, тому її замінили чотирисхилою; після реставраційних робіт 2001 р. церкві повернули вигляд, який вона мала до 1914 р. В інтер'єрі храму стіни повністю потиньковані, відкриті тільки невеликі ділянки з вмурованими до стіни орнаментованими плитами, фасадні стіни також частково закриті тиньком. Внаслідок цього для дослідження доступні тільки невеликі ділянки стіни, тож опублікована нижче кількість епіграфічних пам'яток не є граничною. Загалом їх виявлено сімнадцять – п'ять інскульптів, що отримали номери 1–3, 13–14, та дванадцять графіті, яким надано номери 4–12, 15–17 (табл. І).

Інскульпт № 1 (табл. II–III)

Публікації. Й. Пеленський².

Розташування. Знаходиться у північно-східному куті нартексу церкви праворуч від сходів на хори, плита поставлена вертикально тильною стороною до стіни.

¹ Див. аналогічну історію з київською церквою Пресвятої Богородиці Десятинною, зруйнованою у 1240 р., що у подальшому неодноразово оновлювалась, як і інші давні церкви міста. Див.: М.Ю. Брайчевський, *З історії Десятинної церкви*, Церква Богородиця Десятинна в Києві. До 1000-ліття освячення, К. 1996, с. 35–36.

² J. Peleński, *Op. cit.*, s. 114–115.

Як зазначав першовідкривач напису Й. Пеленський, плита ця знаходилась у проїмі північних дверей церкви. Згодом, коли їх відкривали для входу, вона була виїнята та покладена як поріг під ними. Надгробок перебував на дворі аж до 1991 р., коли його було повернуто до храму та встановлено у тому місці, де перебуває зараз.

Опис. Поверхня кам'яної плити, на якій виконаний напис, збереглась досить добре, усі складові впевнено читаються:

D: O: M:
 тѸп³ лежит ма⁴
 ко шѸланскии
 навеликѣ имали
 шѸланѣ дѣдѣни
 па црѣв сѣа⁵ кат⁶
 рл⁷нои галицѣ оуспѣ⁸
 прѣ⁹то бѣци крилоко
 фѸндатор жи лѣт
 пѣ прѣставѣ за
 короля полского
 зигмѸта авгѸста
 в ро¹⁰ бѣжи афле

Отже, з відновленням пропущених фрагментів виконаний на плиті текст виглядає таким чином:

D(eo) O(ptimo) M(aximo). ТѸт лежить Марко ШѸмланскии, на Великих и Малих ШѸмланах дѣдични(и) па(н), ц(є)ркв(и) сѣа катедр(а)лнои галицко(и) Оуспѣ(нїа) Пр(є)с(ва)то(и) Б(ого-роди)ци Крилоскои фѸндатор. Жил лѣт пѣ. Прѣстависа за короля полского ЗигмѸнта АвгѸста в ро(к) Б(о)жїи афле.

Господь Всемогутній Великий. Тут лежить Марко Шумлянський, на Великих та Малих Шумлянах дідичний пан, церкви цієї кафедральної галицької Успіння Пресвятої Богородиці Крилоської фундатор. Жив літ 85. Приставився за короля польського Сигизмунда Аугуста в рік Божий 1535.

У нижній частині під написом у квадратному полі, прикрашеному по кутах пальметками, посередині в оточенні симетричних переплечених пагонів знаходяться три вруби, над якими з нашоломника у вигляді корчака виникає пес, причому зображений досить схематично. Подібні варіанти гербу “Корчак”, до якого належала родина Шумлянських, зустрічались у матеріалах сфрагістики¹¹.

Датування. 1535 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

³ Перше слово цього рядка Й. Пеленський помилково читав як тѸки, проте наприкінці цього слова у місці вказаних літер чітко читається тринога т без перемички.

⁴ Літера р насправді надрядкова під титлом, а не знаходиться в рядку, як зазначено у Й. Пеленського.

⁵ На поверхні каменю чітко читається ѣ, а не и, як показано у Й. Пеленського.

⁶ У цьому місці замість ѣ, зазначеної Й. Пеленським, чітко читається т.

⁷ У місці вказаних Й. Пеленським літер да насправді простежуються тільки рядкові рл під титлом, а надрядкова д частково збереглась наприкінці попереднього шостого рядка.

⁸ Вказана Й. Пеленським як надрядкова с насправді знаходиться у рядку.

⁹ Незважаючи на пошкодження поверхні плити у цьому місці, тут все ж чітко читається літера с, а не є.

¹⁰ Нижній рядок зберігся непогано, тож тут впевнено читається не пошкоджене [рок]о[у], а фраза в ро.

¹¹ Див., напр., зображення печаток Станіслава Дершняка 1571 та 1585 рр., Петра Барзого 1564 р., Станіслава Дорогоївського 1574 р., Юрія Чурила 1602 р., Себастьяна Комаровського 1620 р.: О. Однороженко, *Родова геральдика Руського королівства та Руських земель Корони Польської XIV–XVI ст.*, Х. 2009, с. 194–195, 265.

Інскульпт № 2 (табл. IV, 1)**Публікації.** Й. Пеленський¹²; В. Вуйчик¹³.**Розташування.** Знаходиться на північному схилі арки-переходу від притвору до центру храму на висоті близько 440 см від підлоги.**Опис.** У центрі блоку вирізьблене вістря стріли вгору, древко якої трохи нижче оточене півколом, та дві літери – **А** та **С** обабіч. Нижня частина цього блоку пошкоджена, проте його порівняння з розмірами інших блоків кладки стіни церкви та каплиці св. Василя вказує, що втрачена невелика частина каменю.Першу спробу встановити зміст означених літер **А** та **С** здійснив Й. Пеленський, який припускав можливість їх розгляду як запису 1200 року, де **А** позначає тисячі, а **С** – сотні, хоча з погляду палеографії таке датування суперечливе. На цю обставину звернув увагу В. Вуйчик, який схилявся до визначення цього каменя як мулярського знака майстра-будівничого, уникаючи питання про час появи цієї плити. Власне, ці два варіанти й були єдиною серйозною спробою атрибутувати цю пам'ятку епіграфіки. Сучасні дослідження довели неправомірність подібних підходів, зміна яких дозволила з великою долею вірогідності встановити, ким, коли та з якої нагоди вона вирізьблена.Загальний вигляд літер, кінці яких мають невеликі плавні відвороти-розкриття назовні, рівно як і форма літери **А** з горизонтальною перемичкою, притаманні для періоду від кінця XIV до першої половини XVI ст., що добре ілюструють матеріали сфрагістики¹⁴.Власне сам знак, розміщений у центрі плити, за формою зближується зі знаками на печатках, що, рівно як і літери на них, ідентифікують власника цього знака. Поява подібного оформлення поля печатки із зазначенням перших літер особистого та родового імен власника фіксується з початку XVI ст.¹⁵

Зважаючи на ці два фактори, на підставі аналізу особливостей оформлення самої плити час її появи може бути віднесений до першої половини XVI ст. Втім, історичний контекст дозволяє встановити більш точний час її виготовлення. Адже, зазвичай, подібні плити встановлювались в інтер'єрах храмів аби засвідчити участь ктитора у відбудові та ремонті церкви, свідчення цьому, щоправда, пізнішого часу, можемо бачити у тій же церкві Успіння Пресвятої Богородиці над її північним порталом, де вмурована плита, виготовлена на честь реставрації храму 1702 р. стараннями єпископа Львівського, Галицького та Кам'янецького Йосипа Шумлянського, що містить у центрі його герб та початкові літери титулатури довкола (див. нижче). Відтак, для атрибуції означеної епіграфічної пам'ятки слід з'ясувати можливу ідентифікацію особи, чий ініціали та герб вирізьблені на плиті, та час виконання ремонтних чи відбудовчих робіт самої церкви.

Власне, зображений на поверхні плити знак – стріла вгору з перехрещеним півмісяцем рогами донизу – застосовувався на гербових печатках родини Сваричовських, що походить з Львівщини¹⁶. Відтак, зважаючи на наявні дані та хронологію самої плити, літери **А** та **С**, виконані обабіч родового знака, можуть бути визначені як скорочена¹² J. Peleński, *Op. cit.*, s. 118.¹³ В. Вуйчик, *Церква Успення Пр. Богородиці в Крилосі: до проблеми датування*, Вісник інституту "Укрзахідпроектреставрація" 14: Володимир Вуйчик. Вибрані праці. До 70-річчя від дня народження (2004) 271.¹⁴ Див., напр.: О. Однороженко, *Руські королівські, господарські та князівські печатки XIII–XVI ст.*, X. 2009, с. 205, 208, 224, 268, 294.¹⁵ О. Однороженко, *Родова геральдика...*, с. 123, 135.¹⁶ *Ibid.*, с. 147.

форма імені Андрія зі Сваричова. Він належав до дрібної галицької шляхти руського походження, був учасником Львівської конфедерації 1464 р.¹⁷ Зважаючи на геронтологічний аспект, за умови такої ідентифікації згаданої у тексті особи, час виготовлення плити слід віднести до кінця XVI – початку XVII ст., що цілком узгоджується як з палеографічним, так і з типологічним датуванням.

Відповідно результатам сучасних епіграфічних досліджень, церква Успіння Пресвятої Богородиці, що її можемо нині бачити у Крилосі, була збудована у 1579–1584 рр. Втім, теоретично Андрій Сваричовський міг бути фундатором цієї церкви, внівши пожертву на її відбудову у перші десятиліття XVI ст., однак помер, не дочекавшись постання храму. Адже схожа ситуація відбулася з іншим ктиторм Марком Шумлянським. Згадується він як ктитор у листі єпископа Макарія Тучапського від 1 липня 1548 р. до священників церкви Успіння Богородиці в Крилосі, окрім нього наводяться ще кілька осіб-ктиторів: Василь Лагодовський, Станислав та Олександр Замоскі, Федір Загвоздецький; їх стараннями мала постати нова церква поруч зі зруйнованою старою¹⁸. В. Вуйчик, що згадує лист 1548 р., припускав, що ці ктитори прилучилися до відбудови старого Успенського собору XII ст., а не до побудови нової церкви¹⁹. Втім, за будь-яких обставин – відбудова старого храму чи підготовка до будівництва нового – припущення про можливу участь Андрія Сваричовського у цій фундації неправомірне, адже за таких обставин він би був все ж згаданий у листі 1548 р. разом з померлим тринадцять років до того ктиторм Марком Шумлянським.

Відтак, можна пов'язати появу цієї плити з ремонтними роботами, що їх могло бути проведено у старому Успенському соборі або на межі XV–XVI ст., або, вірогідніше, на самому початку XVII ст., ще до відновлення Галицької єпархії 1539 р. та до появи задуму відбудови храму. Ймовірно, що Андрієм були виділені певні кошти на ремонт Успенського собору (або каплиці св. Василя на фундаментах старого храму). Сваричів, з якого походить родина, знаходиться за 50 км від Крилоса, тож така жертва цілком припустима. Відтоді ця плита з написом могла знаходитися у відремонтованій частині собору, а згодом, коли розпочалось будівництво нової церкви Успіння Пресвятої Богородиці, потрапити разом з іншим камінням до мурування її стін, подібно іншим рельєфним плитам з княжого Успенського собору, що прикрашають мурування й нині, як, наприклад, камінь з рельєфним зображенням дракона²⁰. Це підтверджує і сама плита, що має явні сліди вторинного використання, зокрема, ламану нижню частину.

Датування. Кінець XV – початок XVI ст.; за ідентифікацією автора.

Категорія. Пам'ятний напис.

Інскульпт № 3 (табл. IV, 2)

Публікації. Й. Пеленський²¹.

Розташування. Знаходиться над північним порталом у тимпані фронтона на висоті понад 300 см від рівня вимощення.

¹⁷ Ю. Заузяк, *Львівська конфедерація 1464 року: спроба прозопографічного дослідження її учасників*, Записки Наукового товариства імені Шевченка 240: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін (2000) 409–410, 413.

¹⁸ В. Вуйчик, *Церква Успення Пр. Богородиці..*, с. 273.

¹⁹ *Ibid.*, с. 273.

²⁰ В. Вуйчик, *Нова пам'ятка давньоруської білокам'яної різьби*, Вісник інституту “Укрзахідпроектреставрація” 14: Володимир Вуйчик. Вибрані праці. До 70-річчя від дня народження (2004) 279–282.

²¹ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 117.

Опис. Центр плити займає коло в оточенні пагонів, у колі – три вруби гербу Корчак. Над колом знаходиться митрополича митра, праворуч скіпетр, ліворуч – хрест. Довкола знаходяться шість літер:

І	Ш
Є	Λ
Г	К

Ці шість літер є скороченою формою запису: І(ωсифъ) Ш(Ѧмлянскии) Є(пископъ) Λ(ьвовскии) Г(алицкии) К(аменецькии) ‘Йосип Шумлянський, єпископ Львівський, Галицький, Кам'янецький’.

У лівому куті в колі літерами виконаний рік αψ'в, у правому, так само в колі, арабськими цифрами – 1702.

Різьблений камінь фіксує завершення ремонтно-реставраційних робіт Успенської церкви, що їх проводили у 1699–1702 рр., після того як, внаслідок нападу татар 1676 р., храм та споруди довкола нього були розорені. Роботи проводились за ініціативи єпископа Йосипа Шумлянського (1644–1708)²², яким було відновлено василіанський монастир на Крилоській горі.

Датування. 1702 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 4 (табл. V, 1)

Розташування. Знаходиться на північній фасадній стіні церкви праворуч від північно-західного порталу, на висоті близько 120 см від рівня вимощення та на відстані близько 50 см від лівого кута стіни.

Опис. Ліва частина напису пошкоджена, закрита тиньком, тож наразі помітні тільки літери ЇИ. Вірогідніше реконструювати текст як запис імені [Аньдр]ѣи ‘Андрій’. Літери розташовані правильно, що вказує на можливу появу напису вже після того, як кам'яний блок з Успенського собору XII ст. був вміщений до мурування Успенської церкви наприкінці XVI ст.

Датування. Остання чверть XVI – кінець XVII ст.; за формою написання літер та особливостями їх розташування.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 5 (табл. V, 3)

Розташування. Знаходиться на північній фасадній стіні церкви праворуч від північно-західного порталу на висоті близько 230 см від рівня вимощення та на відстані близько 60 см від правого кута стіни. Блок з літерами повернутий по відношенню до горизонталі вимощення на 180°.

Поверхня блоку сильно затерта, простежуються тільки окремі лінії, з-поміж яких – літера Λ у верхньому рядку та П в нижньому.

Датування. Кінець XV – третя чверть XVI ст.; за особливостями розташування та формою написання α з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Фрагмент напису.

²² Про нього див., напр.: Т. Чухліб, *Львівський єпископ Йосип Шумлянський – військовий діяч та дипломат Корони Польської (60-ті рр. XVII – початок XVIII ст.)*, Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність 21 (2012) 787–801. Там само див. історіографію.

Графіті № 6 (табл. V, 2)

Розташування. Знаходиться на північній фасадній стіні церкви між північно-східним та північно-західним порталами на висоті близько 150 см від рівня вимощення та на відстані близько 50 см від лівого кута стіни. Блок з літерами повернутий по відношенню до горизонталі вимощення на 180°.

Опис. Незважаючи на пошкодження поверхні блоку та заповнені тиньком прорізи, текст читається досить добре як запис імені Васько 'Васько'.

Датування. Початок XIV – третя чверть XVI ст.; за скорописними формами написання літер та особливостями розташування.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 7 (табл. VI, 2)

Розташування. Знаходиться на західній грані пілону фасадної стіни церкви між північно-східним та північно-західним порталами на висоті близько 110 см від рівня вимощення та на відстані 5 см від лівого ребра стіни.

Опис. Верхня частина блоку пошкоджена та закрита тиньком, трохи нижче простежуються дві округлі вертикальні лінії, знизу замкнені горизонтальною.

Датування. Остання чверть XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 8 (табл. VI, 1)

Розташування. Знаходиться на північній грані пілону фасадної стіни церкви між північно-східним та північно-західним порталами на висоті близько 110 см від рівня вимощення та на відстані 20 см від лівого ребра стіни. Блок з літерами повернутий по відношенню до горизонталі вимощення на 180°.

Опис. Структура тексту вказує на те, що запис був первісно розташований на кількох кам'яних блоках, з яких зберігся тільки останній. По напрямку до закінчення рядка літери збільшуються в розмірах та виконуються менш охайно, проте структура форми прорізів однакова, що вказує на їх виконання одним автором.

Незважаючи на затертість поверхні стіни, складові напису простежуються добре:

---о-стою фѣдѣ аксѣ

Нижче знаходяться два знаки, схожі на літери хі, однак форма прорізів їх дещо відмінна, тож із впевненістю пов'язати їх з основним написом складно.

З відновленням пропущених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

... с(ва)тою фѣд(оръ) Аксѣ(акъ).

... святою Федір Аксак.

Подібна форма скорочення імен до початкових літер, що веде свій початок від більш раннього часу²³, присутня у матеріалах сфрагістики першої половини XVI ст.²⁴, тож може бути датована цим часом. Палеографія не суперечить такому датуванню.

Такий варіант підтверджується й ідентифікацією особи Федора Аксака, від якого ведуть свій рід представники відомої шляхетської родини²⁵. Він згадується під

²³ Див., напр., форми скорочення імен у записях обчислення кількості поминальних служб: В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. I: приділ св. Георгія Великомученика, К. 2010, с. 386–391.

²⁴ Див.: О. Однороженко, *Руські королівські...*, с. 230, 234–235, 245, 257, 262, 267, 271, 277, 308–309, 313.

²⁵ *Korona Polska przy zlotey wolnosci starozytnemi Wszstkich Kathedr, Prowincyi, y Rycerstwa kleynotami Heroicznym Męstwem y odwagą, naywyższymi Honorami; a naypierwey Cnotą, Pobożnością, y Świątobliwością ozdobiona Potomnym zaś wiekom na zaszczyt y nieśmiertelną sławę Pamiętnych w tey Oyczyźnie Synow podana Przez X. Kaspra Niesieckiego*

1517 р., коли польський король Сигизмунд I Август за вислугу надав Федорові Норинськ²⁶, що його пізніше успадкував його син Григорій, який згадується як власник Норинська під 1545 р.²⁷ Появу литовського шляхтича Федора Аксак в околицях Галича можна пов'язати з бойовими діями 1497 р., коли польські війська Яна I Ольбрахта, посилені загоном тевтонських лицарів, що саме стояли біля Галича²⁸, та литовськими добровольцями, рушили на південь до Молдавії проти турків; війська короля були розбиті, їхній відхід з Молдавії прикривали саме литовські війська²⁹. Блок з написом, виконаним на стіні Успенського собору XII ст., пізніше був перенесений до мурування Успенської церкви, що надійно засвідчує участь Федора у цій військовій виправі. Напис міг бути виконаний як перед походом, так і після його завершення, як подяка Господу за те, що зберіг його від загибелі. Можливо, саме цей похід став основою тої “вислуги”, за яку Федір Аксак отримав Норинськ.

Датування. 1497–1498 рр.; за контекстом.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 9 (табл. VI, 3)

Розташування. Знаходиться на фасадній стіні північної апсиди на висоті близько 190 см від рівня вимощення та на відстані близько 50 см від правого кута стіни. Блок з зображенням повернутий праворуч на 90° по відношенню до горизонталі вимощення.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслене контурне зображення коня.

Датування. Середина XII – третя чверть XVI ст.; за формою прорізів та особливостями розташування.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 10 (табл. VII, 1)

Розташування. Знаходиться на фасадній стіні північної апсиди на висоті близько 100 см від рівня вимощення та на відстані близько 50 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок простого чотириконечного хреста.

Незначна висота розташування вказує, що ймовірно малюнок з'явився на блоці раніше, ніж той потрапив до мурування Успенської церкви, адже такої висоти недостатньо для виконання графіті стоячи та замало для виконання на колінах.

Датування. Середина XII – третя чверть XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 11 (табл. VII, 2)

Розташування. Знаходиться на фасадній стіні північної апсиди на висоті близько 110 см від рівня вимощення та на відстані близько 320 см від правого кута стіни.

Societatis Jesu, Lwów 1728, s. 12–13 (далі – K. Niesiecki, *Korona Polska...*); A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 1: Aaron – Bonickey, Warszawa 1899, s. 25–26.

²⁶ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod. red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, t. 7, Warszawa 1886, s. 179.

²⁷ *Архив юго-западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов*, ч. 4, т. 1: Акты о происхождении шляхетских родов в юго-западной России, К. 1867, с. 29. Адам Бонецкий зазначає, що Григорій згадується під 1549 р. спільно з Кисілем, однак не виключено, що мова йде про ту саму згадку з опису Овруцького замку: A. Boniecki, *Herbarz polski...*, t. 1, s. 26.

²⁸ З. Федунків, *Галицький замок*, Івано-Франківськ 2013, с. 20–21.

²⁹ Э. Гудавичус, *История Литвы с древнейших времен до 1569 года*, Москва 2005, с. 496–498.

Опис. На поверхні стіни простежується малюнок дзеркальної літери Б.

Датування. Середина XII – третя чверть XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 12 (табл. VII, 3)

Розташування. Знаходиться на фасадній стіні північної апсиди на висоті близько 200 см від рівня вимощення та на відстані близько 306 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена ініціальна літера Б або В.

Датування. Середина XII – третя чверть XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Інскульпт № 13 (табл. VIII, 1)

Публікації. В. Вуйцик³⁰, В. Корнієнко³¹.

Розташування. Знаходиться на фасадній стіні центральної апсиди церкви на висоті близько 350 см від рівня вимощення.

Опис. Пам'ятка входить до складу оформлення фасаду центральної апсиди у вигляді двох плит, що фланкують камінь з отвором посередині, де знаходилося фрескове погрудне зображення Богородиці Втілення³², нині втрачене внаслідок випадіння тиньку. Попри те, що обидві вони мають відмінності, адже літери розташованої ліворуч плити (№ 14) виконані у техніці гравіювання та заглиблені, а розташованої праворуч (№ 13) – у техніці рельєфу. Відмінна й форма написання літер обох текстів, що вказує на їх виконання різними майстрами. Проте, водночас, обидві плити виготовлені з однакового матеріалу, вони мають приблизно рівні форму та розміри, висотою відповідають кам'яним блокам, з яких муровано апсиду церкви. Натомість камінь, який ці плити обрамлюють, має більші розміри, приблизно на дві висоти блоку, причому його верхня частина діагонально зрізана, тож під час будівництва майстрам довелося вирівнювати кладку стіни невеликими брусками каменю. Загалом композиція та розташування цих деталей вказує, що вони синхронні часу побудови церкви та входять до первісного задуму її архітектурного плану.

Плита, розташована праворуч, дослідниками вважалась пошкодженою настільки, що її текст прочитати не вдається, а зміст лишається загадкою³³. Сучасні дослідження дозволили встановити, що права нижня сторона плити, яка вважалась пошкодженою, насправді є необробленою та має рівний рельєф з літерами напису. Оброблена поверхня складається з трьох частин. У верхній знаходиться виділений рядок, заповнений текстом із зазначенням імені автора, що також зберігся доволі добре й читається як Роман Сомко. Трохи нижче цього імені ліворуч виконані чотири літери року – аѳѳѳ, тобто 1579 р. Ще нижче знаходяться дві вертикальні риски, що мають у верхніх частинах два відвороти назовні – так звані “рубежі”, аналоги яким присутні у догеральдичних знакових комплексах цього часу³⁴. Тобто, означений символ мав ідентифікаційну функцію позначення його власника.

Датування. 1579 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

³⁰ В. Вуйцик, *Церква Успення...*, с. 278.

³¹ В. Корнієнко, *Датування церкви Успіння Пресвятої Богородиці в Крилосі в світлі сучасних епіграфічних досліджень*, Православ'я в Україні. Збірник матеріалів IV Міжнародної наукової конференції, К. 2014, с. 709–712.

³² В. Вуйцик, *Церква Успення...*, с. 270.

³³ *Ibid.*, с. 278.

³⁴ О. Однороженко, *Руські королівські...*, с. 83, мал. 120.

Інскульпт № 14 (табл. VIII, 2)**Публікації.** Й. Пеленський³⁵, В. Вуйцик³⁶, В. Корнієнко³⁷.**Розташування.** Знаходиться на фасадній стіні центральної апсиди церкви на висоті близько 350 см від рівня вимощення.**Опис.** Входить до складу оформлення фасаду центральної апсиди у вигляді двох плит, що фланкують камінь з отвором посередині, де знаходилось фрескове погрудне зображення Богородиці Втілення.

На поверхні каменю прокреслений чотириконечний хрест на великій триступінчастій замкненій Голгофі. У верхній її сходинці виконаний чотириконечний рівнораменний хрест. Середню сходинку займає запис року – 1584 рік. У нижній прокреслені літери імені Рома́на Івано́вича ‘Роман Іванович’. Звертає на себе увагу написання надрядкової н, що більше скидається на м.

Датування. 1584 р.; за прямим датуванням.**Категорія.** Пам'ятний напис.**Графіті № 15** (табл. VII, 4)**Розташування.** Знаходиться на південній фасадній стіні праворуч від південного portalу на висоті близько 165 см від рівня вимощення та на відстані близько 78 см від лівого кута стіни. Блок з зображенням повернутий ліворуч на 90° по відношенню до горизонталі вимощення.**Опис.** Поверхня кам'яного блоку сильно затерта, тому частина малюнка не збереглась. Однак можемо встановити, що тут подвійними рисками було виконане зображення шестикінечного хреста, що складається зі щогли та перекладини з розширеними кінцями, а також підніжжя. Обабіч щогли над та під перекладиною виконані складові теонімограми ІС ХС та [НИ]КА.**Датування.** Друга чверть XV – третя чверть XVI ст.; за особливостями розташування та формою написання розімкненої широкої к і вертикальної а з видовженою спинкою.**Категорія.** Хрести, монограми, тенімограми.**Графіті № 16** (табл. IX, 1)**Розташування.** Знаходиться на південній фасадній стіні ліворуч від південного portalу на висоті близько 220 см від рівня вимощення та на відстані близько 90 см від лівого кута стіни.**Опис.** Поверхня стіни затерта та частково закрита розчином, через поверхню напису проходить тріщина.

Загальний вигляд та структура тексту, у якому відсутня права та нижня частини, свідчать, що він був виконаний на кількох блоках, один з яких і був вмурований до стіни Успенської церкви.

На поверхні стіни знаходиться запис імені Sim[e]o[n] W[...] ‘Симон В...’.

Датування. За особливостями розташування час появи графіті визначається початком – третьою чвертю XVI ст.**Категорія.** Пам'ятний напис.³⁵ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 118.³⁶ В. Вуйцик, *Церква Успення...*, с. 270.³⁷ В. Корнієнко, *Датування церкви Успіння Пресвятої Богородиці...*, с. 709–712.

Графіті № 17 (табл. IX, 2)

Розташування. Знаходиться на південній фасадній стіні ліворуч від південного portalу на висоті близько 70 см від рівня вимощення та на відстані близько 20 см від правого кута стіни. Блок повернутий праворуч на 90° по відношенню до горизонталі вимощення.

Опис. Збереженість напису досить добра, всі його складові чітко читаються:

iȧ kisil | a do 1564

З відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Ian Kisil a(nno) Do(mini) 1564.

Ян Кисіль, року Божого 1564.

Звертають на себе увагу особливості написання імені Ян, що подібне до кириличного скорочення цього імені, а також форма написання літери **а** скороченого слова а(нно), яка більше скидається на кириличну **я**. Вочевидь, остання виникла внаслідок взорування автора на написання цієї літери у готичних текстах³⁸, яка в деяких випадках нагадує **а**. Загалом форма написання слів у змішаній кирилично-латиничній формі відображає процеси ополячення української шляхти, що активізувались приблизно з середини XVI ст.³⁹

Автор напису входив до відомої волинської шляхетської родини Кисілів⁴⁰, проте наразі впевнено ідентифікувати згадану в ньому особу складно, адже в цій родині було двоє представників, що носили ім'я Ян та жили в той проміжок часу, коли ймовірно могли лишити напис на стіні Успенської церкви. Вони були двоюрідними братами, перший з них був сином Андрія Тихоновича Кисіля Дорогицького⁴¹, другий – Гнівоша Тихоновича⁴².

Датування. 1564 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

1.2. Графіті Василівської каплиці

Василівська каплиця⁴³ збудована на місці південного притвору Успенського собору XII ст. Північна та південна стіни каплиці стоять на залишках мурів храму княжої доби, а східна, як довели археологічні дослідження 1992–2000 рр., на фундаментах, що виведені значно вище підлоги давнього собору та стратиграфічно датуються XVI–XVII ст.; відповідно, час побудови каплиці є близький часу побудови Успенської церкви (друга половина XVI – перша половина XVII ст.)⁴⁴. Під час побудови каплиці та церкви активно розбирались стіни давнього храму, тому для набору апсиди каплиці були використані алебастрові блоки повторного використання, які походять з кладки бічної апсиди собору XII ст.⁴⁵ Відтак, частина графіті могла вже

³⁸ Див., напр.: P. Mrozowski, *Polskie nagrobki gotyckie*, Warszawa 1994, s. 187 (№ 36), 225 (№ 107).

³⁹ М. Грушевський, *Історія України-Руси*, К. 1995, т. VI, с. 240.

⁴⁰ K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 2, Lwów 1738, s. 519–521.

⁴¹ І. Ворончук, *Родоводи волинської шляхти XVI – першої половини XVII ст. (реконструкція родинних структур: методологія, методика, джерела): Науково-методичне видання*, К. 2009, с. 234.

⁴² *Ibid.*, с. 235.

⁴³ Опис див.: Я. Пастернак, *Старий Галич. Археологічно-історичні досліді 1850–1943 рр.*, Івано-Франківськ 1998, с. 151–156.

⁴⁴ Ю. Лукомський, *Успенський собор Давнього Галича (за результатами нових досліджень 1992–2000 років)*, *Записки наукового товариства імені Шевченка*, т. CCXLIV: *праці Археологічної комісії*, 2002, с. 597, 607.

⁴⁵ *Ibid.*, с. 597, 607.

бути нанесена на поверхню блоків, коли вони потрапили до мурування каплиці. На фасадах та всередині каплиці виявлено двадцять два графіті, які отримали номери від 18-го до 39-го (табл. X).

Графіті № 18 (табл. XI)

Розташування. Знаходиться на південному фасаді каплиці на висоті близько 280 см від сучасного рівня ґрунту та на відстані близько 120 см від правого кута стіни.

Опис. Напис розташований у правій частині блоку, закінчення двох його рядків відсутнє. Це дозволяє встановити, що первісно він розташовувався на двох блоках (схожу ситуацію можемо спостерігати в церкві св. Пантелеймона), з яких нині зберегся тільки один. Наразі неможливо встановити, чи графіті було нанесене на блоки вже після зведення каплиці й другий блок зник внаслідок пізнішої перебудови стіни, чи блок потрапив до стіни каплиці вже з написом. Жодних слідів другого блоку з продовженням у стіні ані каплиці, ані Успенської церкви не виявлено.

Збереженість напису, попри численні тріщини на поверхні блоку, досить непогана. У верхньому рядку читається скорочена форма слова ап(но) 'року' та дві перші цифри дати – 16. У середньому рядку чітко простежується запис імені Іап 'Ян', у нижньому – частково пошкоджене родове ім'я Jedkow[sky] 'Єдковський'.

Особу автора найвірогідніше ототожнити із мстиславським стольником Яном Йодковським (герб Наленч), родина якого походила з Великого князівства Литовського; про неї пише А. Бонецький⁴⁶.

Певні сумніви у такій ідентифікації може викликати вжита автором графіті форми Jedkowski замість очікуваного Jodkowski. Проте така форма заміни-переходу е↔о зустрічається в номенклатурі шляхетських родів, для прикладу можна назвати родину, згадану А. Бонецьким кількома сторінками раніше, Jodkowie або Jedkowie⁴⁷. Тож подібна ідентифікація цілком імовірна, як і можливість відвідання мстиславським стольником Яном Йодковським Галича десь у середині XVII ст., хоча мету такої подорожі наразі встановити складно.

Датування. Середина XVII ст.; за ідентифікацією автора.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 19 (табл. XII, 1)

Розташування. Знаходиться на східному фасаді каплиці на висоті близько 280 см від сучасного рівня ґрунту та на відстані близько 20 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні блока майже від граней до граней прокреслений великий простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 20 (табл. XII, 2)

Розташування. Знаходиться на північній стороні апсиди на висоті 31 см від сучасного рівня її підлоги⁴⁸ та на відстані 17 см від лівого кута стіни.

⁴⁶ А. Boniecki, *Herbarz polski*, Cz. 1, Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich, Warszawa 1906, t. 9: Jelowsy – Kęstowiczowie, s. 71.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 69.

⁴⁸ Нині рівень підлоги апсиди вищий від рівня підлоги самої каплиці приблизно на 1 м.

Опис. Напис виконаний з незначним натиском на поверхню алебастрового блоку, частина прорізів не помітна через зриви різця внаслідок нерівності поверхні каменю. Тим не менше, тут чітко читається запис року 1629.

Датування. 1629 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 21 (табл. XII, 3)

Розташування. Знаходиться на північній стороні апсиди на висоті 160 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 67 см від лівого кута стіни.

Опис. Напис на поверхні кам'яного блоку прорізаний досить глибоко і впевнено, він складається з двох літер – И та І.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою написання літери и зі скісною перемичкою та формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 22 (табл. XII, 4)

Розташування. Знаходиться на північній стороні апсиди на висоті 112 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 128 см від лівого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладкини та підніжжя. Кінці перекладкини та вершина щогли розширюються у вигляді незамкнених у верхівці трапецій. Основа щогли спирається на закриту трикутну Голгофу.

Датування. Середина XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 23 (табл. XIII, 1)

Розташування. Знаходиться на північній стороні апсиди на висоті 114 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 120 см від лівого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок, що нагадує зображення двох видовжених листочків дерева.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 24 (табл. XIII, 2)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 160 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 135 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні стіни прокреслена літера В.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за скорописною формою написання літери та формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 25 (табл. XIII, 3)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 165 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 110 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура, що складається з кількох трохи нахилених ліворуч вертикальних штрихів.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 26 (табл. XIII, 4)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 167 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 135 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні стіни прокреслена схожа на попередню фігура, що складається з кількох вертикальних, горизонтальних та скісних штрихів.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 27 (табл. XIV)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 167 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 155 см від правого кута стіни.

Опис. По алебастровому блоку подвійними замкненими рисками прокреслений хрест, що складається зі щогли, перекладини, символічної таблички на головою Ісуса Христа та підніжжя. Основа щогли спирається на двоступінчасту відкриту донизу Голгофу. Від кутів верхньої сходинки відходять знаряддя Страстей – спис ліворуч та спис з губкою праворуч. Обабіч символічної таблички прокреслені літери теонімограми ІС ХС, а над самою табличкою – трохи менші за розмірами літери Ц СЛА (тобто, “Цар Слави”). Під щоглою – інші складові теонімограми НИ КА. Ліворуч від списа прокреслена стилізована літера К, яка більше нагадує латинську “Р”.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 28 (табл. XV, 1)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 163 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 126 см від правого кута стіни.

Опис. Збереженість напису дуже добра, практично всі його складові читаються:

спасивє

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає так:
Спаси Б(ож)є.

Спаси, Боже.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 29 (табл. XV, 2)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 196,5 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 20 см від правого кута стіни.

Опис. Літери прорізані з незначним натиском на лезо різця, через що частина з них ледь простежується, у центрі рядка наявний невеликий вибій:

оюан-ольски

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст вірогідніше представити так:

О(тець) Іюан(ъ) [П]ольски(и).

Отець Йоанн Польський.

Зважаючи на наявність великої виділеної літери **O** перед текстом, що розглядається мною як підкреслення духовного сану автора (на кшталт латиничної **P** як скорочення слова *pater*), автором напису міг бути служитель Успенської церкви. На жаль, віднайти додаткових відомостей про цю особу наразі не вдалося.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 30 (табл. XVI, 1)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 162 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 28 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні алебастрового блоку виконаний дворядковий запис обчислення кількості проведених поминальних служб. У верхньому знаходиться двадцять чотири вертикальні засічки, у нижньому – дванадцять. Засічки в кожному рядку прокреслювались вниз від горизонтальної лінії.

Датування. Середина XII – кінець XIV ст.; за хронологією поширення подібних написів.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 31 (табл. XVI, 2)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 196 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 3 см від правого кута стіни.

Опис. Напис виконаний дрібними літерами, проте зберігся досить добре:

Βοεφε ιω^ϛ

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст можна представити таким чином:

Βοεφε ιω(αυο)υ.

Βοήθει ιωανν.

Поможи Йоанну.

Прикметне, що означена структура молитовної формули виходить з ужитку десь наприкінці XV ст. й серед графіті цього часу практично не зустрічається. Оскільки автор плутає схожі за звучанням **φ** та **θ**, допускаючи низку помилок, можемо виснувати, що він не був носієм грецької мови, хоча й знав її (принаймні, окремі фрази). Тож у цьому випадку маємо справу зі спробою на слух відтворити текст молитовного звернення грецькою мовою. Не виключено, що автора “надихнуло” на виконання такої молитви прочитання деяких грекомовних графіті на стіні Успенського собору.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів та скорписними формами написання літер.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 32 (табл. XVII)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 185 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 18 см від правого кута стіни.

Опис. Збереженість напису добра, всі його складові впевнено простежуються. У верхньому рядку латиницею виконаний запис у два рядки: *Andrey Czolhanski a(nno) 1619 ‘Андрій Чолганський року 1619’*. У нижньому рядку аналогічний напис виконаний кирилицею: *Андри(и) Чолгѣски(и) ρ(оку) дхѣѣ ‘Андрій Чолганський року 1619’*.

У родині, з якої походить автор графіті – Чолганські (герб Сас), було два представники, що мали ім'я Андрій і могли в означений час залишити запис на стіні каплиці св. Василя, батько й син⁴⁹. Утім, зважаючи на час виконання запису (1619 р.) більш вірогідним буде ототожнення автора графіті саме з сином, володимирським війським Андрієм Чолганським⁵⁰. Родина Чолганських володіла маєтностями як на Волині⁵¹, так і в Галицькій землі⁵².

Датування. 1619 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 33 (табл. XVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 98 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 32 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні алебастрового блоку прокреслені розташовані на певній відстані одна від одної та з'єднані горизонтальною рисою літери Б та О.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів та скорописними формами написання літер.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 34 (табл. XVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 132 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 3 см від правого кута стіни.

Опис. Поверхня алебастрового блоку затерта у місці розташування напису, тому найкраще збереглися літери трьох останніх рядків. У першому рядку помітні залишки літер, що важко ідентифікувати, у другому читається З та фрагмент літери за нею, у третьому – ПС, у четвертому З, у п'ятому – фрагменти літер та закінчення ОС, у шостому – ОПР, у сьомому – ЮСРГИ.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів та скорописними формами написання літер.

Категорія. Написи, зміст яких не встановлений.

Графіті № 35 (табл. XIX, 1)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 86 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 27 см від правого кута стіни.

Опис. Літери прорізані впевненою рукою. Вони є блоковою монограмою імені Феодор(ъ) 'Федір'.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

⁴⁹ А. Boniecki, *Herbarz polski*, т. 4: Czetwertyńscy – Dowiakowscy, Warszawa 1901, s. 17. Прикметно, що в київських архівосховищах збереглися дві печатки Андрія Чолганського, 1570 р. та 1628 р., що мають відмінності: О. Алфьоров, О. Однороженко, *Українські особові печатки XV–XVII ст. за матеріалами київських архівосховищ*, Х. 2008, с. 183–184. Ці відмінності можуть бути пояснені саме приналежністю печатки 1570 р. батькові, а печатки 1628 р. – синові.

⁵⁰ А. Boniecki, *Herbarz polski*, т. 4, s. 17; К. Niesiecki, *Korona Polska*., Lwów 1728, s. 387.

⁵¹ І. Ворончук, *Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники*, К. 2012, с. 413; Н. Яковенко, *Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII ст. Волинь і Центральна Україна*, видання друге, переглянуте і виправлене, К. 2008, с. 230.

⁵² В. Михайловський, *Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х роках XVI ст.*, К. 2012, с. 47.

Графіті № 36 (табл. XIX, 2)

Розташування. Знаходиться на південній стороні апсиди на висоті 92 см від сучасного рівня її підлоги та на відстані 39 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні алебастрового блоку виконаний малюнок простого чотириконечного хреста.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 37 (табл. XIX, 3)

Розташування. Знаходиться у південно-східному куті каплиці на висоті 195 см від сучасного рівня підлоги та на відстані 9 см від лівого кута стіни.

Опис. На поверхні стіни прокреслений шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладки та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Верхня частина щогли має розширення у формі трикутника.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 38 (табл. XIX, 4)

Розташування. Знаходиться у південно-східному куті каплиці на висоті 201 см від сучасного рівня підлоги та на відстані 11 см від лівого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок простого чотириконечного хреста.

Датування. Друга половина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 39 (табл. XX)

Розташування. Знаходиться у південно-східному куті каплиці на висоті 240 см від сучасного рівня підлоги та на відстані 47 см від лівого кута стіни.

Опис. Незважаючи на відносно низький рельєф прорізів, складові напису простежуються доволі добре:

грцамо | лидіакъ | хл

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст можна представити таким чином:

Гр(и)ца(и) моли(лъ) діакъ (а)хл.

Грицай молив, дяк, {року} 1630.

Датування. 1630 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

**І.3. Графіті та інскульпти на фрагменті вапнякової колонки
вівтарної перегородки Успенського собору XII ст.**

Перша публікація прямокутної у перетині вапнякової колонки з орнаментом та написів на ній здійснена В. Вуйциком⁵³. Як повідомляє дослідник, кам'яний блок з різбленням виявлений 1999 р. під час консерваційних робіт на розкопі 1998 р. неподалік

⁵³ В. Вуйцик, *Різьблений камінь XII ст...*, с. 286–289.

від споруди Митрополичих палат XIX ст. (нині – Історичний музей Національного заповідника “Давній Галич”) у культурному шарі XVIII ст. Блок зберігся фрагментарно, його нижня частина відбита, тож встановити повну висоту не виявляється за можливе. На лицьовому боці (табл. XXI, 1) блок має різьблений орнамент: у нижній частині це плетений хрест у колі, у верхній – вертикальна прямокутна фігура з рослинним орнаментом у нижній загостреній частині та двома пальметками обабіч. Посередині прямокутної фігури вирізьблені літери *Ѡа* (табл. XXI, 1). Зворотна сторона (табл. XXI, 2) має плетений ромбоподібний орнамент, сильно затертий внаслідок повторного використання блоку в пізніші часи, ймовірно, як сходинок. Стилістика різьблення та матеріалу у порівнянні з іншими архітектурними деталями, що походили з розкопок Успенського собору XII ст., дозволили В. Вуйцику визначити виявлений блок як елемент кам'яного стовпа від різьбленої вітарної перегородки або оформлення низки отворів між бічною навою та другим ярусом галереї. На мою думку, більш вірогідним буде розглядати блок як елемент саме вітарної перегородки Успенського собору XII ст. Нині пам'ятка експонується в Історичному музеї Національного заповідника “Давній Галич”.

Інскульпт № 40 (табл. XXI, 1)

Розташування. На лицьовому боці у нижній частині вапнякової колонки.

Опис. На поверхні каменю вирізьблені літери *Ѡа*, що виконані під час оформлення рельєфних композицій. В. Вуйчик справедливо інтерпретував цю частину як фрагмент складової теонімограми *ІС ХС та НІ КА*, розташованої по дві літери на кінцях чотириконечного хреста⁵⁴. Написання слова *Ѡа* у два склади з титлом над кожним зустрічається як в інскульптах, наприклад, на саркофазі Ярослава Мудрого у Софії Київській⁵⁵, так і в графіті, зокрема софійських⁵⁶.

Датування. Середина XII ст.; за формою к звичайного вигляду з переломом при середині щогли та *а* зі злегка нахиленою спинкою та увігнутою петлею, а також за обставинами виникнення.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 41 (табл. XXII, 1)

Публікації. В. Вуйчик⁵⁷.

Розташування. Знаходиться у верхній частині лівої сторони блоку.

Опис. Напис частково пошкоджений вибоями, однак у цілому всі складові підлягають впевненій ідентифікації:

гнѣуꝛѣ⁵⁸ мапс⁵⁹ а⁶⁰ | ⁶¹ лѣхѣртѣ⁶²

⁵⁴ В. Вуйчик, *Різьблений камінь XII ст.*, с. 287–288.

⁵⁵ Е. Архипова, *Резной камень в архитектуре древнего Киева (конец X – первая половина XIII вв.)*, К. 2005, с. 250, табл. 53, 1

⁵⁶ С. А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской (по материалам граффити XI–XVII вв.)*, К. 1976, табл. CXLI, 2; CXLIX; CL.

⁵⁷ В. Вуйчик, *Різьблений камінь XII ст.*, с. 286–287.

⁵⁸ На поверхні вапнякової плити чітко простежується літера *ѣ* а не *ѣ*, як показано у В. Вуйчика.

⁵⁹ Вказана В. Вуйциком як втрачена літера і насправді є літерою *с*.

⁶⁰ У місці вказаної В. Вуйциком літери *ѣ* на поверхні вапняку була видряпана літера *а*, від якої через пошкодження кам'яного блоку збереглась тільки петля.

⁶¹ Жодних слідів “втраченої” літери *а*, як зазначено у В. Вуйчика, на поверхні каменю не простежується.

⁶² В. Вуйциком не були відчитані чотири останні літери *хѣ*, над якими прокреслена довга лінія, так, що літера *р* нагадує лігатуру *рт*; щоправда публікатор писав про наявність літер *х* та *ѣ*.

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и Кузьма псалъ хрѣст(ъ).

Господи, Кузьма писав хрест.

Напис фактично тотожний виявленому С. Висоцьким у Софійському соборі на північних хорах графіті Жадъко ѡлъ хрѣстъ 'Жадъко писав хрест', який супроводжував малюнок шестиконечного проквітлого хреста⁶³. Ця аналогія дозволяє визначити, що запис Кузьми також супроводжував малюнок хреста, що міг бути розташований на верхньому блоці вівтарної перегородки.

В. Вуйцик вважав автором запису єпископа Козьму, поставленого Галичу 1157 р., про що повідомляє літопис: того же лѣта поставленъ выстъ єпископъ Василецъ Переяславлю, а другого Козму поставиша єпископомъ въ Галич⁶⁴; згадується цей єпископ Кузьма також у записі 1165 р.⁶⁵; окрім того, відомі його печатки⁶⁶. З огляду на підтвердження існування єпископа Козьми джерелами та зовні логічність пропонованого В. Вуйциком тлумачення напису, таке ототожнення набуло поширення в історіографії⁶⁷.

Разом із тим В. Александрович вважав Кузьму майстром, що оздоблював різьбою цей кам'яний блок⁶⁸. Втім, наразі аби прийняти ту чи іншу версію доказів недостатньо. Адже, як справедливо зазначив В. Вуйцик, опонуючи В. Александровичу, відмінність між літерами вирізьбленого напису та графіті очевидна⁶⁹. Від себе додаю, що різниться й динаміка почерку. Під час виконання напису різець зривався, тому літери отримують видовжені лінії (особливо помітно на ѡ та ѧ). А ця обставина видає руку людини, що добре володіла навичками письма, проте була недосвідчена у техніці вирізання на камені, тож не може вважатись майстром, який виконав цей напис. Водночас, для ототожнення згаданого в графіті Кузьми з галицьким єпископом теж даних недостатньо. Тому більш вірогідним буде припустити, що автором графіті був, з огляду на можливість виконання напису на поверхні колони вівтарної перегородки, клірик Успенського собору княжого Галича.

Датування. Кінець XIII – середина XIV ст.; за формою написання ѧ з опуклою петлею, з із переломом хвоста, и з високою горизонтальною перемичкою, м з верхньою засічкою, л з покриттям, вигнутої р з округлою петлею, Ҁ-подібної ҃ та х маленьким верхом та широким низом.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 42 (табл. XXII, 2)

Публікації. В. Вуйцик⁷⁰.

Розташування. Знаходиться у верхній частині лівої сторони блоку, трохи нижче попереднього напису.

⁶³ С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской XI–XIV вв. Выпуск I*, К. 1966, с. 111, табл. LXIX, 2; LXX, 2.

⁶⁴ Полное собрание русских летописей, т. 7: летопись по Воскресенскому списку, Санкт-Петербург 1856, с. 66.

⁶⁵ *Ibid.*, с. 78.

⁶⁶ Митрополит Іоасаф (Васильків), І. Коваль, О. Білик, *Перший галицький єпископ Косма – визначний церковний діяч XII ст.*, Із Києва по всій Русі: збірник матеріалів наукової богословсько-історичної конференції, присвяченої 1025-літтю Хрещення Київської Руси-України, К. 2013, с. 28–29.

⁶⁷ *Ibid.*, с. 32.

⁶⁸ В. Александрович, *Мистецтво Галицько-Волинської держави*, Л. 1999, с. 51–52.

⁶⁹ В. Вуйцик, *Різьблений камінь XII ст.*, с. 289, прим. 7.

⁷⁰ *Ibid.*, с. 287.

Опис. На поверхні колонки прокреслені літери ВЗ⁷¹.

Вірогідно інтерпретувати їх як прийменник *въ* 'у'.

Вигляд каналів прорізів вказує, що напис Кузьми (№ 41) та цей текст були виконані різними авторами.

Датування. Третя чверть XII – перша чверть XIV ст.; за формою написання в з переломом при щоглі та з з вертикальною щоголю; відповідно до типовості поширення такої форми в, верхню ймовірну хронологічну межу можна окреслити першою чвертю XIII ст.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 43 (табл. XXII, 2)

Публікації. В. Вуйцик⁷².

Розташування. Виконане у верхній частині правої сторони блоку.

Опис. Середня частина графіті знищена великим вибоєм. У першому рядку збереглась літера Т на початку та В (без щогли) – наприкінці. У другому помітна Х⁷³ на початку. У третьому збереглась літера А на початку, а наприкінці – фрагмент Л⁷⁴ та щогла ще однієї літери, ймовірно прямолінійної Р. Четвертий рядок містить літеру М на початку та літери Ψ й фрагмент лівої скісної Л наприкінці.

Через значні втрати реконструкція повного тексту неможлива, тільки наприкінці рядка можна реконструювати вірогідне дієслово ψ(а)[лз] 'писав'.

Датування. Остання чверть XIII – початок XIV ст.; за формою написання а з округлою петлею, в з переломом, петлі якої не торкаються щогли, м з вертикальними плечима та дугою, т без бічних засічок та х зі зменшеним верхом.

Категорія. Пам'ятний напис.

І.4. Вапняковий блок з Успенського собору XII ст.

За повідомленням М. Костик, блок, що нині знаходиться в експозиції Історичного музею Національного заповідника "Давній Галич" (будівля Митрополичих палат XIX ст.), походить з розкопок 2001 р., що були здійснені в інтер'єрі Успенської церкви XVI ст. Під час цих ремонтно-реставраційних робіт у підмурках підкупольних стовпів церкви було виявлено багато кам'яних блоків, у тому числі фрагментів блоків з фресковим розписом, а також низка елементів кам'яного декору. Усі ці будівельні матеріали, що походять з Успенського собору XII ст., в подальшому були використані для зміцнення опор колон Успенської церкви XVI ст.

Графіті № 44 (табл. XXIII, 1)

Опис. На поверхні вапнякового блоку доволі реалістично прокреслене зображення голови коня.

Датування. Середина XII – середина XVI ст.; за формою прорізів та обставинами виявлення.

Категорія. Зооморфні зображення.

⁷¹ Цю літеру В. Вуйцик хибно визначив як т.

⁷² В. Вуйцик, *Різьблений камінь XII ст.*, с. 286–287.

⁷³ В. Вуйциком ця літера була хибно визначена як л.

⁷⁴ Ця літера В. Вуйциком була помилково інтерпретована як а.

I.5. Вапняковий блок з фресковим тиньком з Успенського собору XII ст.

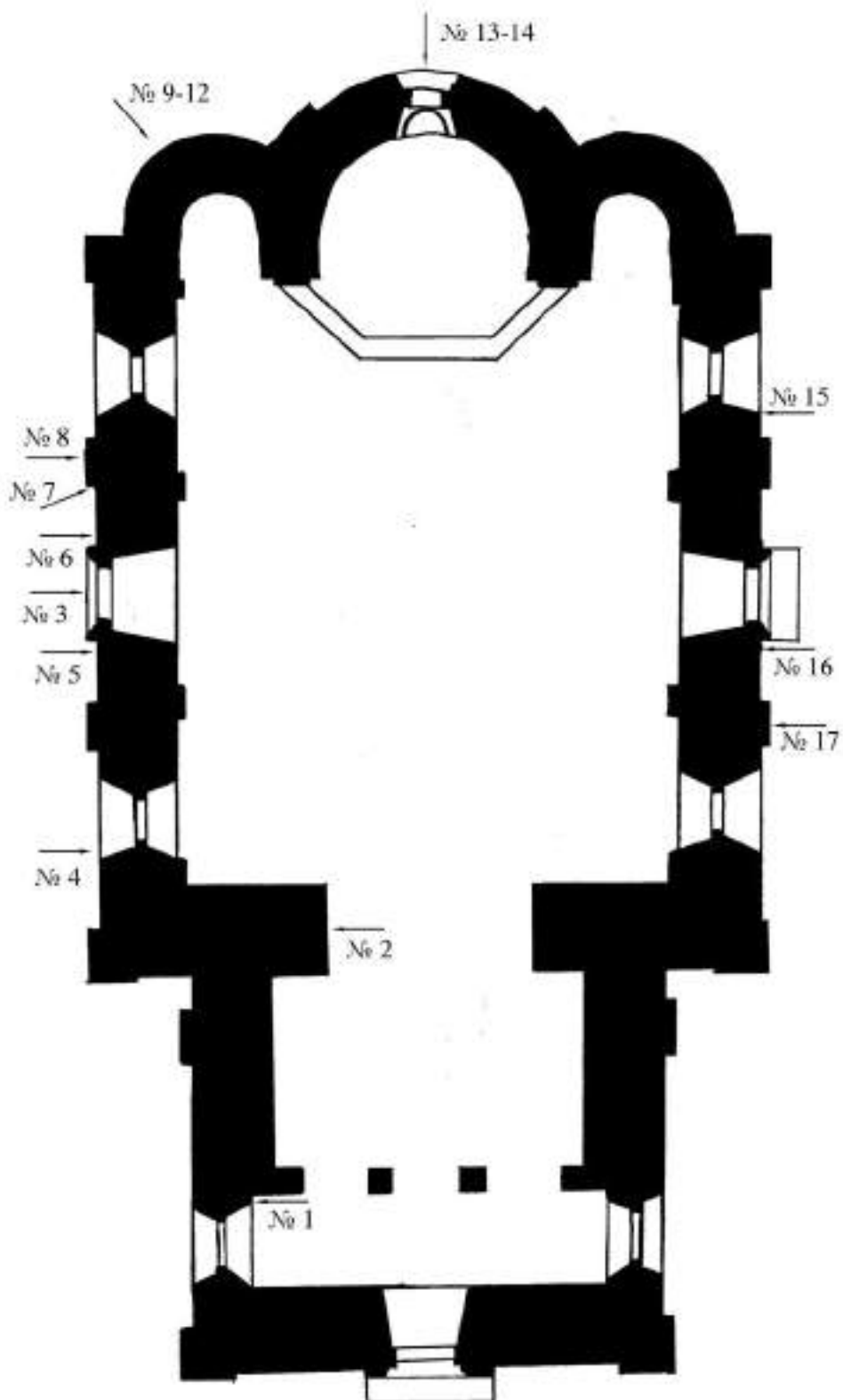
За повідомленням М. Костик, цей блок, який нині експонується в Історичному музеї Національного заповідника “Давній Галич”, також був виявлений під час ремонтно-реставраційних робіт 2001 р. в інтер'єрі Успенської церкви. Його поверхня прикрашена фресковим тиньком темночервоного кольору, який, імовірно, був тлом.

Графіті № 45 (табл. XXIII, 2)

Опис. По фресковому тиньку прокреслене невелике зображення простого чотириконечного хреста.

Датування. Середина XII ст., за формою прорізів, виконаних по вогкому тиньку.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

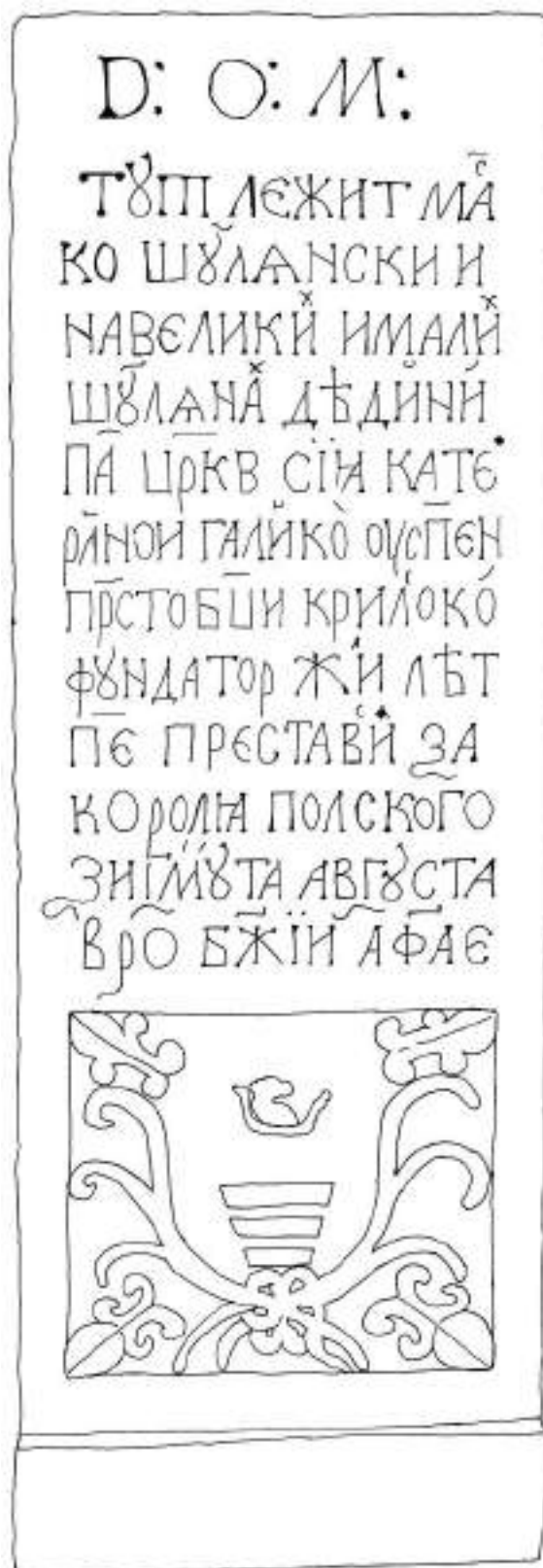

Таблиця І

Схема церкви Успіння Пресвятої Богородиці (подається за Й. Пеленським)
з вказівкою місця розташування епіграфічних пам'яток.

Таблиця II
Фотографія надгробку Марка Шумлянського.

Таблиця III
Прорисовка надгробку Марка Шумлянського.

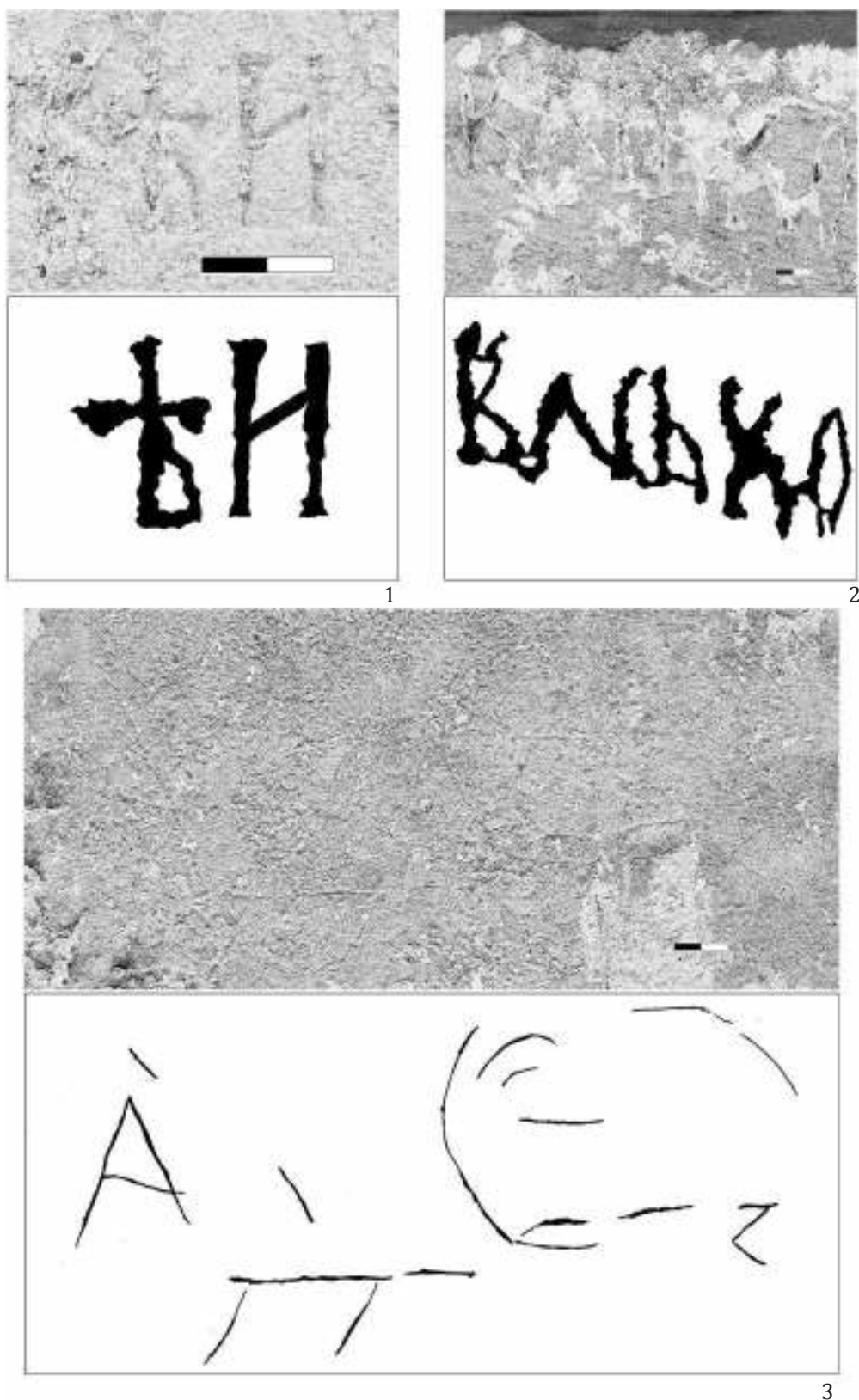
1

2

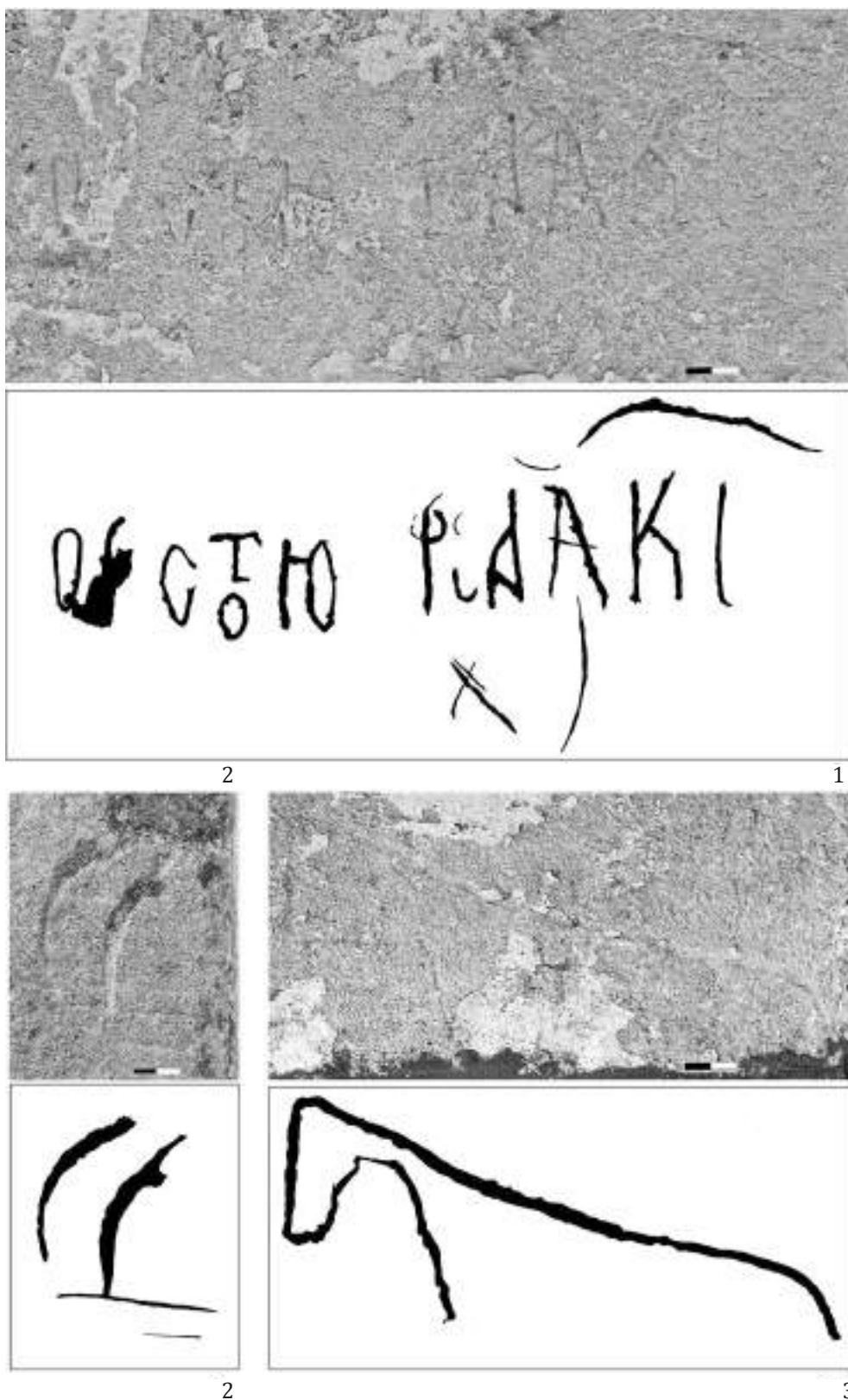
Таблиця IV

Фотографія та прорисовка: 1 – пам'ятної плити Андрія Сваричовського; 2 – пам'ятної плити Йосипа Шумлянського.

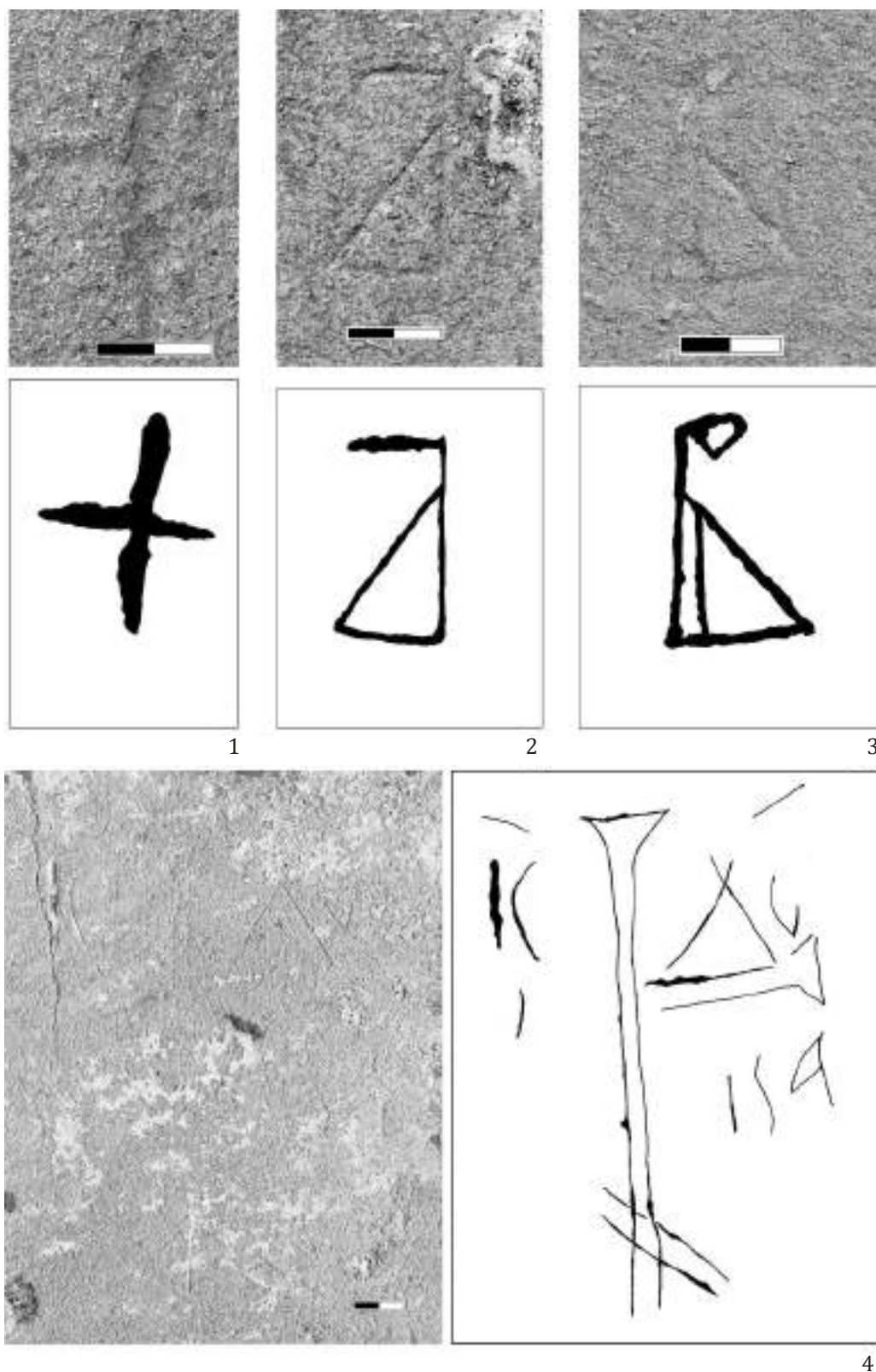

Таблиця V

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 4; 2 – № 6; 3 – № 5.

Таблиця VI
 Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 8; 2 – № 7; 3 – № 9.

Таблиця VII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 10; 2 – № 11; 3 – № 12; 4 – № 15.

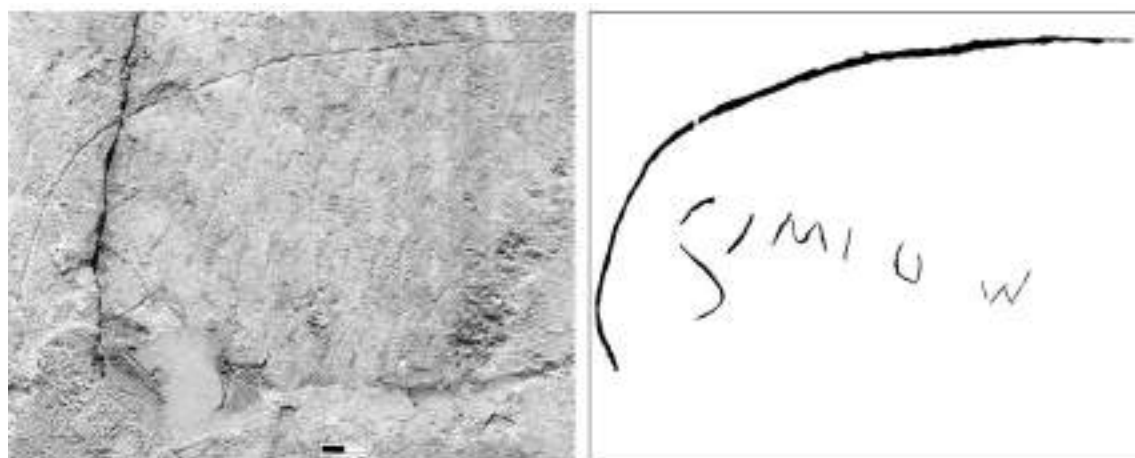
1

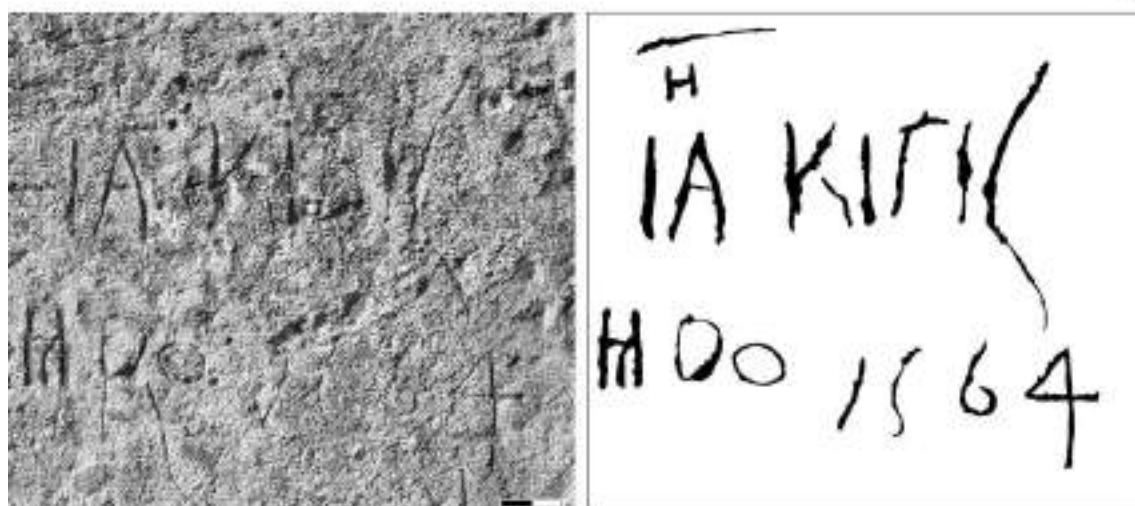
2

Таблиця VIII

Фотографія та прорисовка: 1 – пам'ятної плити Романа Сомка;
2 – пам'ятної плити Романа Івановича.

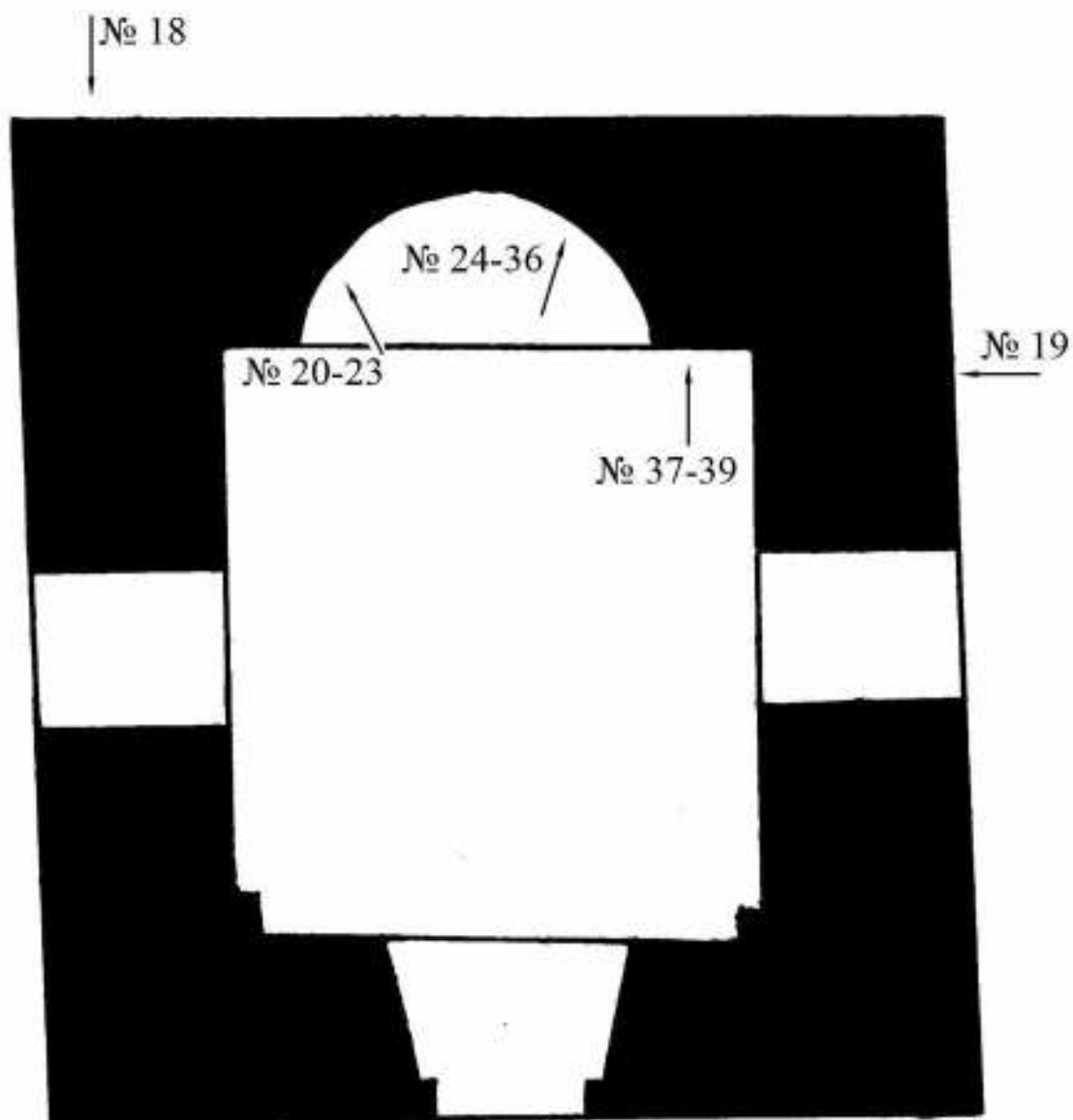
1

2

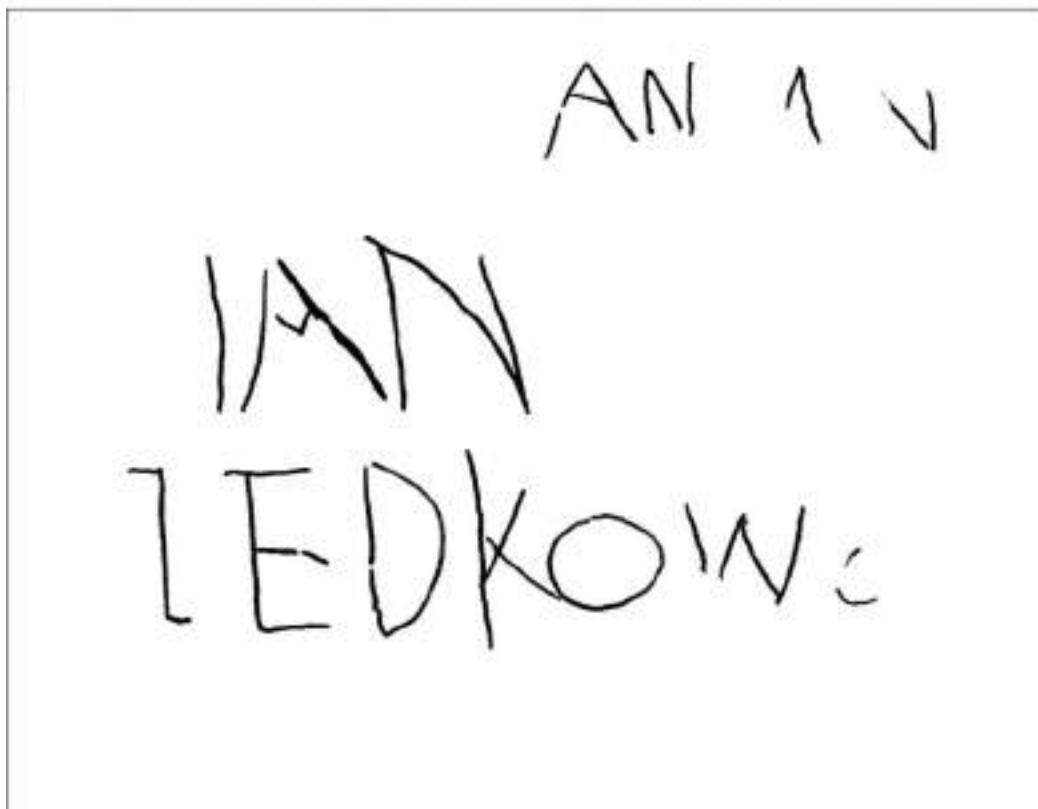
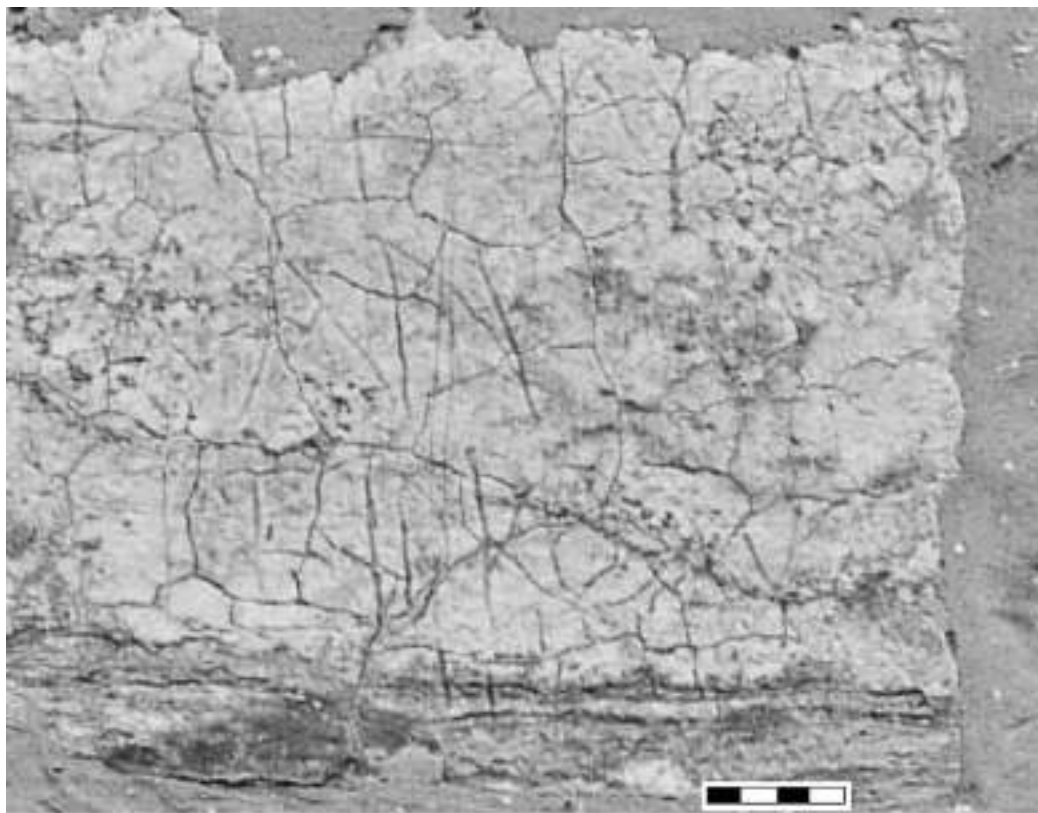
Таблиця ІХ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 16; 2 – № 17.

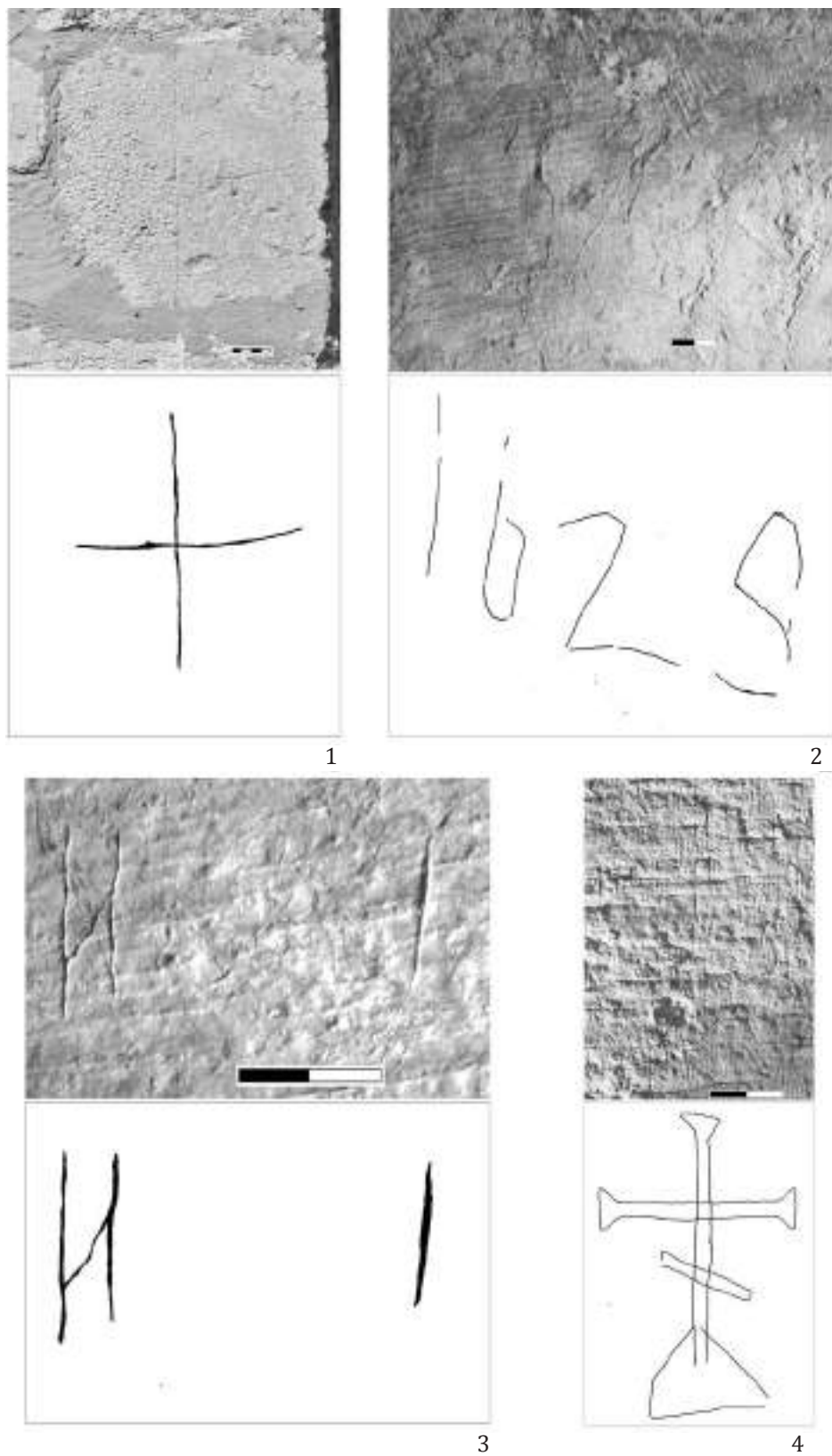

Таблиця Х

Схема каплиці св. Василя Великого (подається за Ю. Лукомським)
з вказівкою місця розташування графіті.

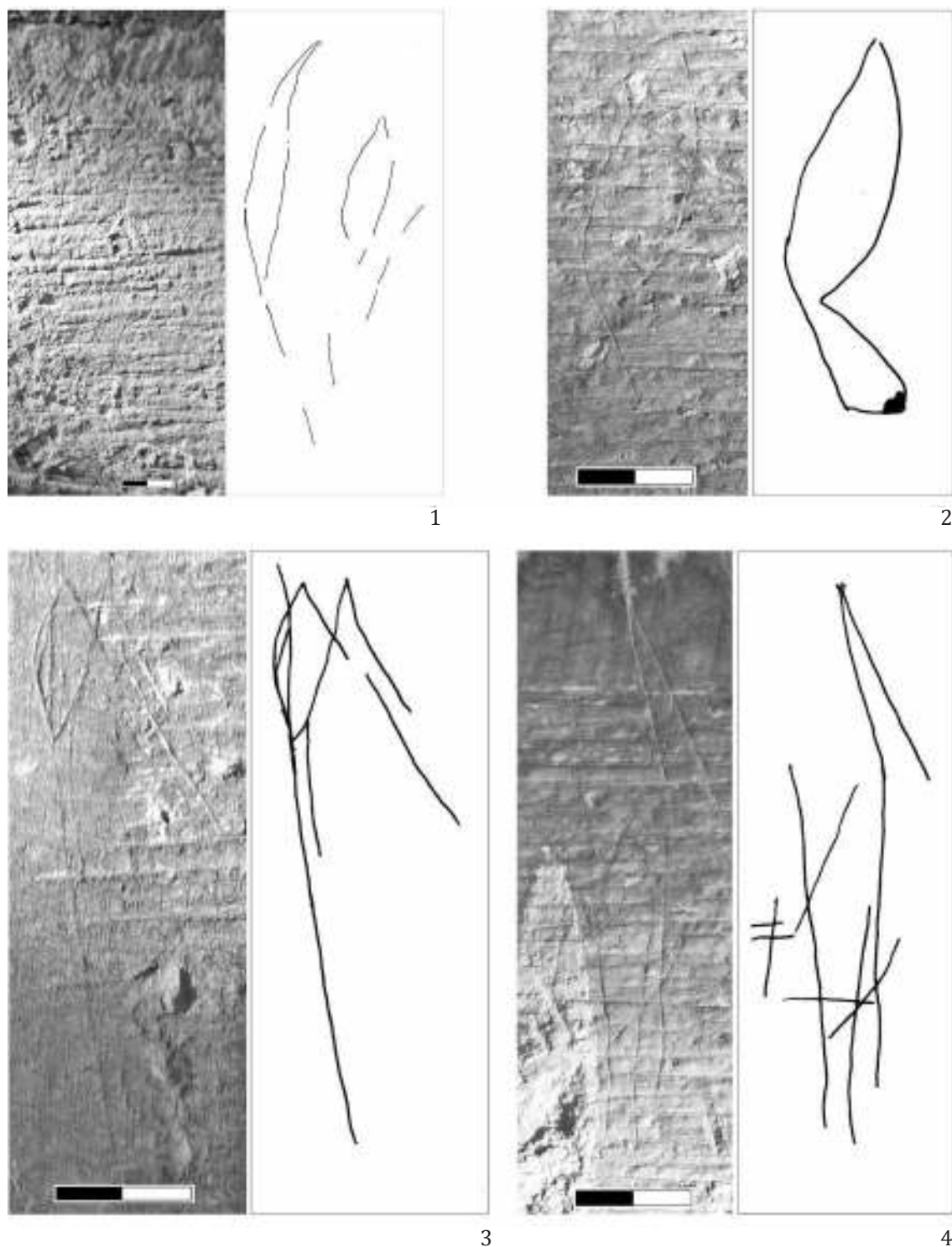

Таблиця XI
Фотографія та прорисовка графіті № 18.

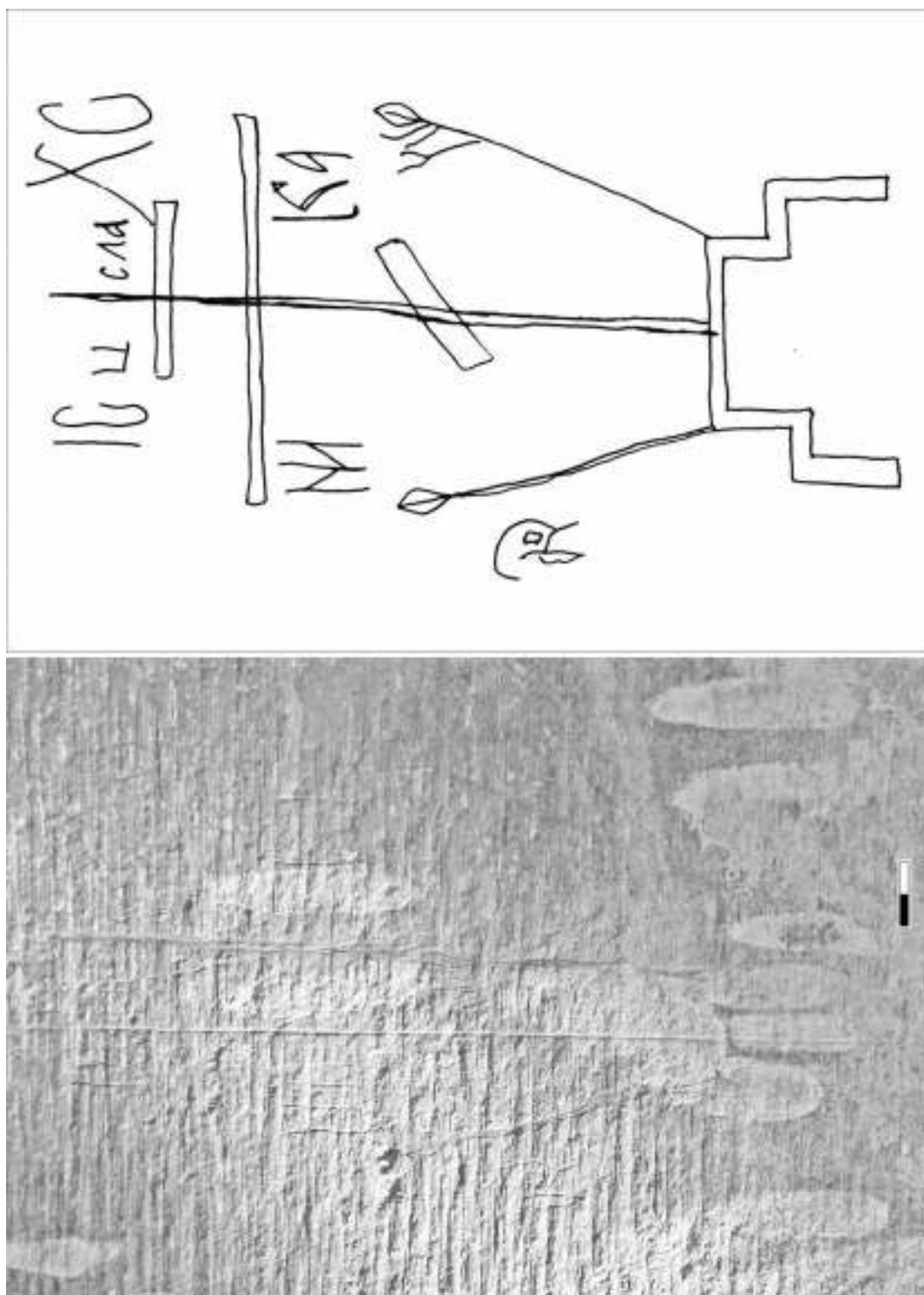
Таблиця XII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 19; 2 – № 20; 3 – № 21; 4 – № 22.

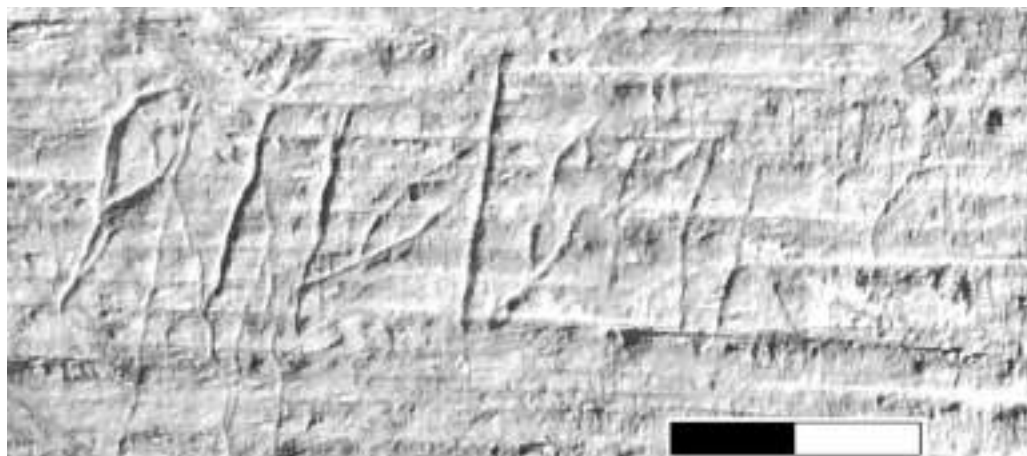
Таблиця XIII

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 23; **2** – № 24; **3** – № 25; **4** – № 26.

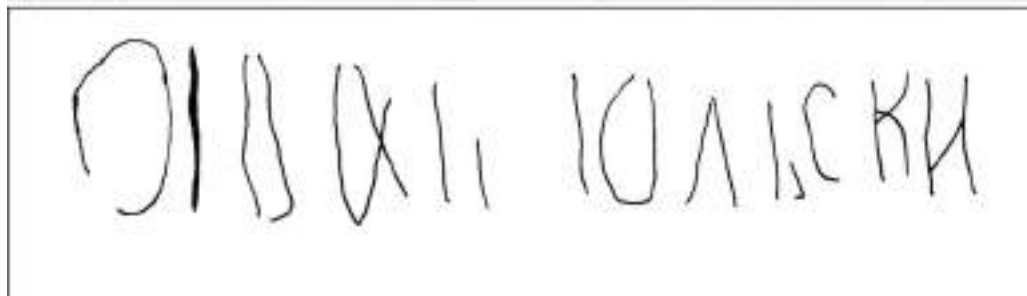
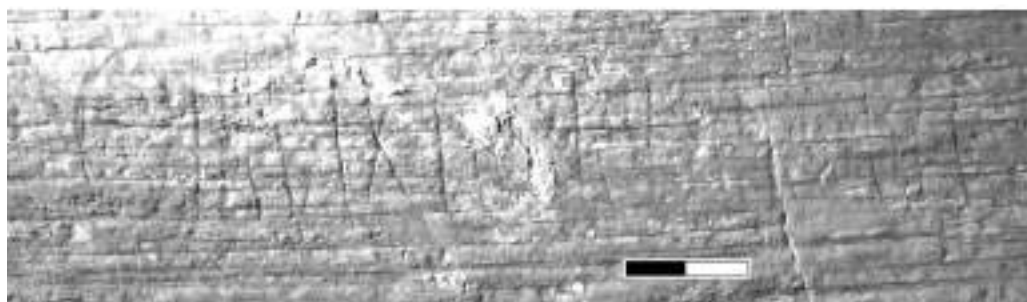

Таблиця XIV

Фотографія та прорисовка графіті № 27.

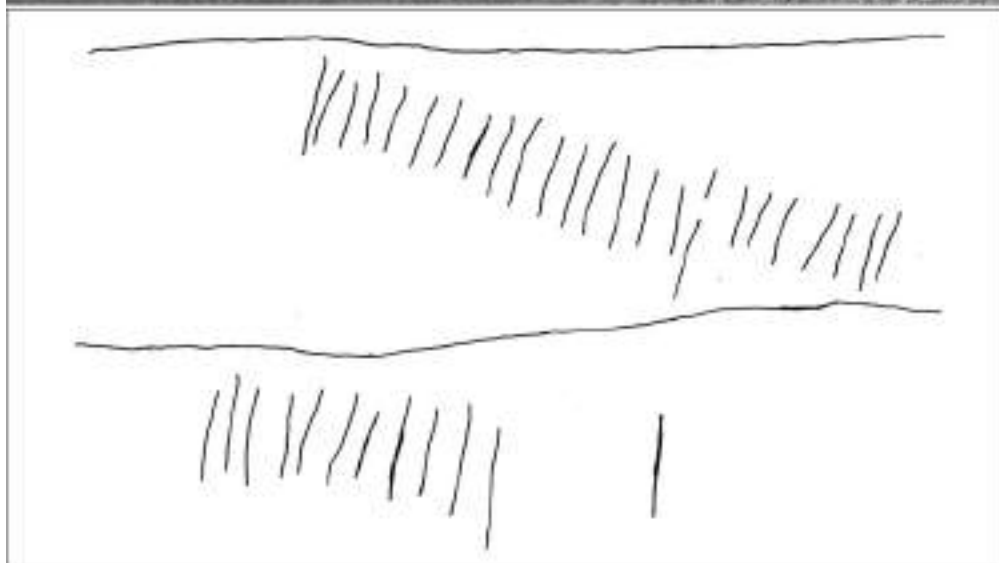
1

2

Таблиця XV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 28; 2 – № 29.

3

1

2

Таблиця XVI

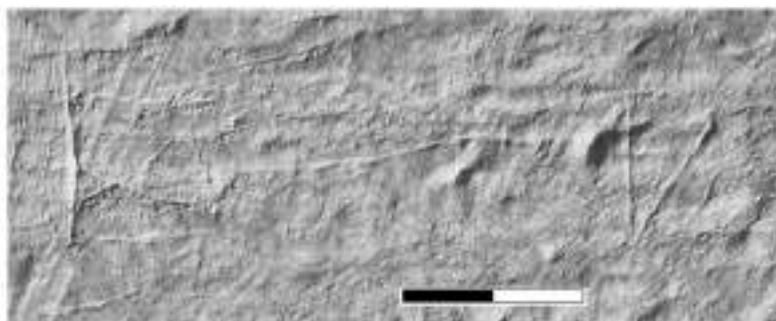
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 30; 2 – № 31.

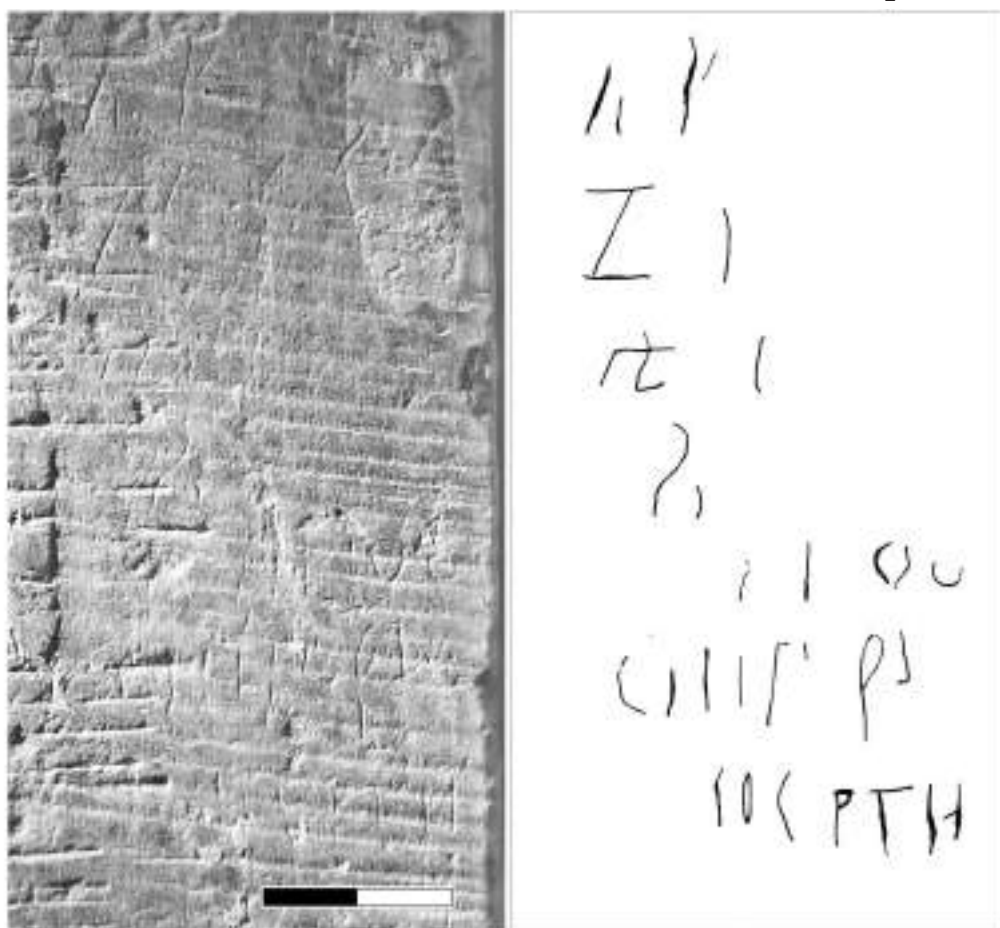
ANDREY CZOLHA
 ANAPRY YDAG^N AS^N SKY AIG⁹
 TUM PAXI⁹

Таблиця XVII

Фотографія та прорисовка графіті № 32.

1

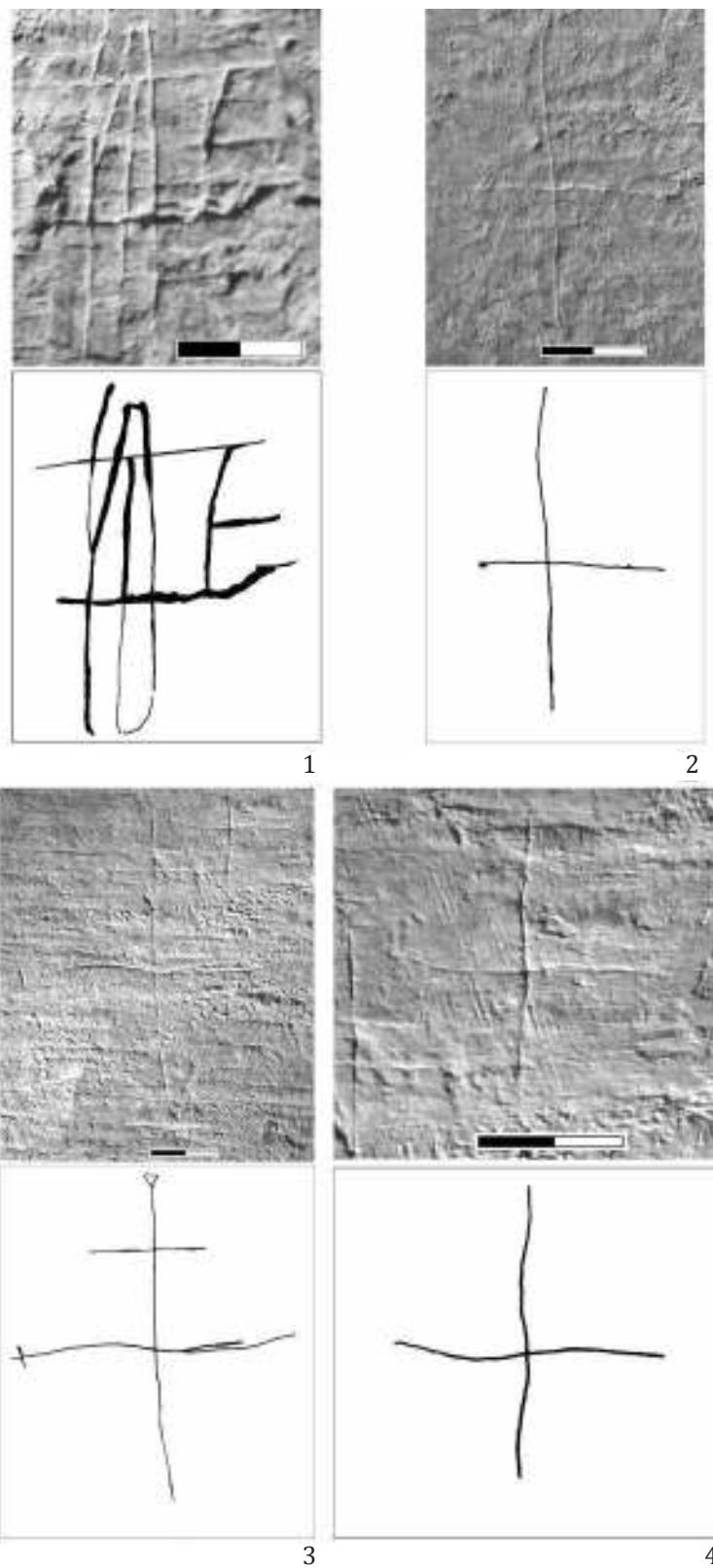

11
 I 1
 12 1
 1
 1 1 1
 1 1 1 1 1
 10 1 1 1 1

2

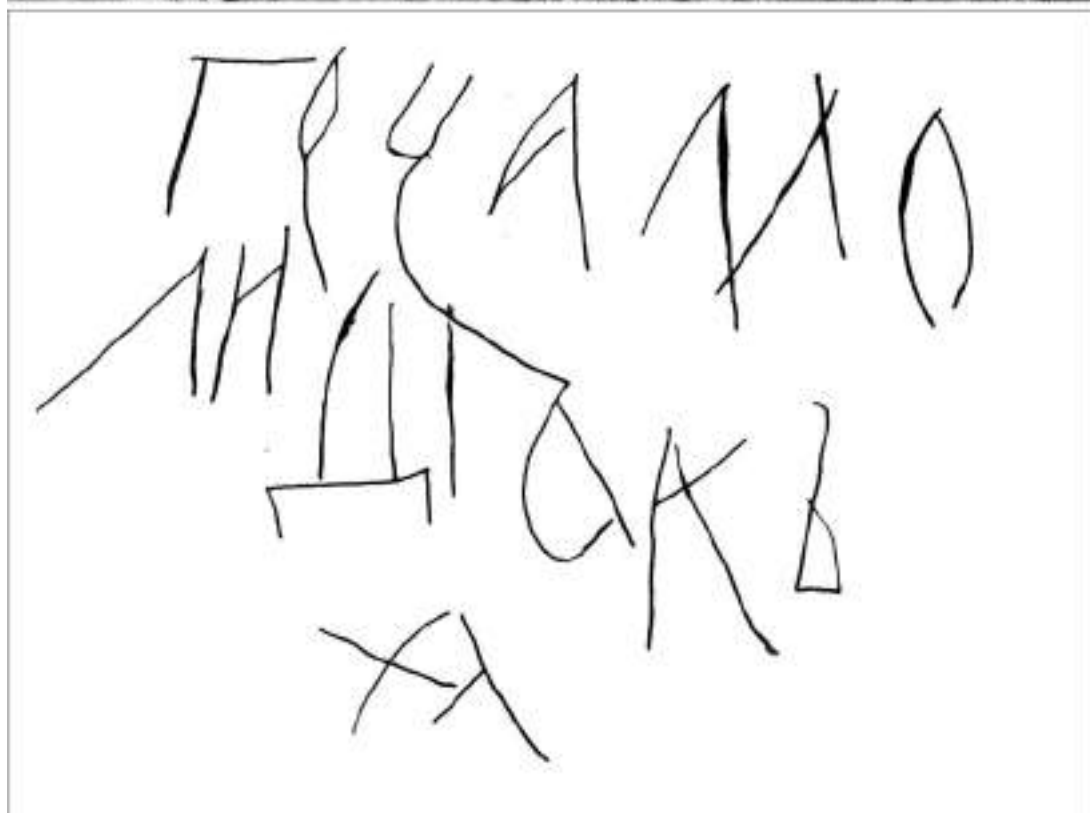
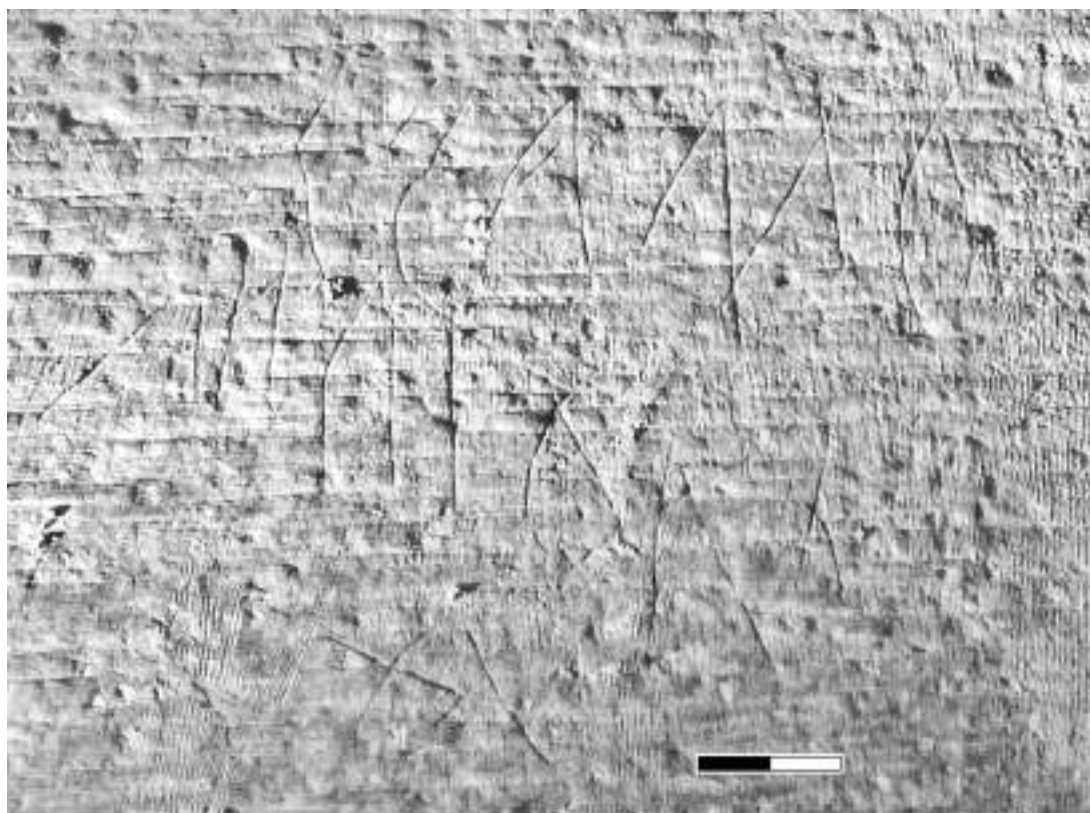
Таблиця XVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 33; 2 – № 34.

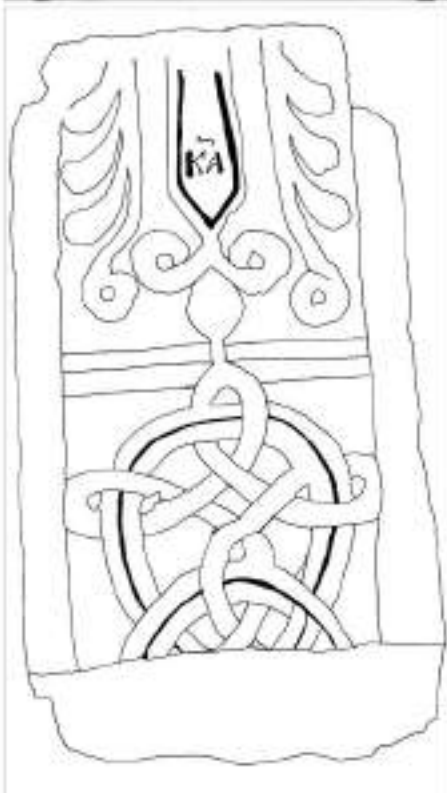

Таблиця XIX

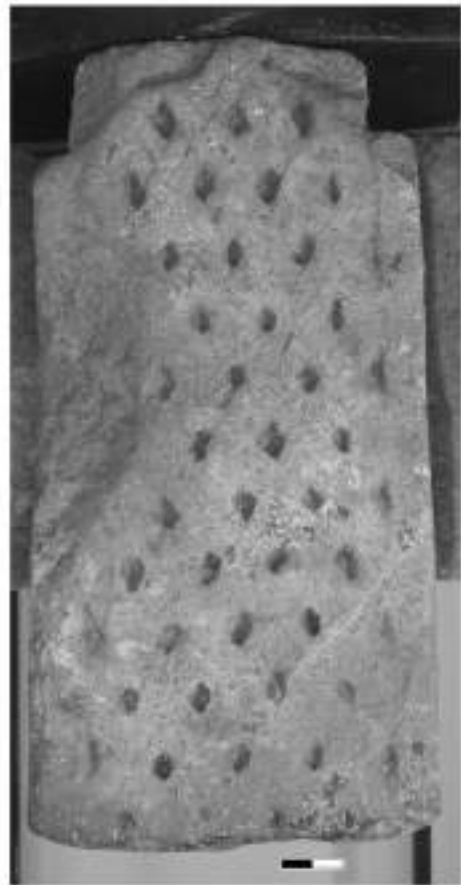
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 35; 2 – № 36; 3 – № 37; 4 – № 38.

Таблиця XX
Фотографія та прорисовка графіті № 39.

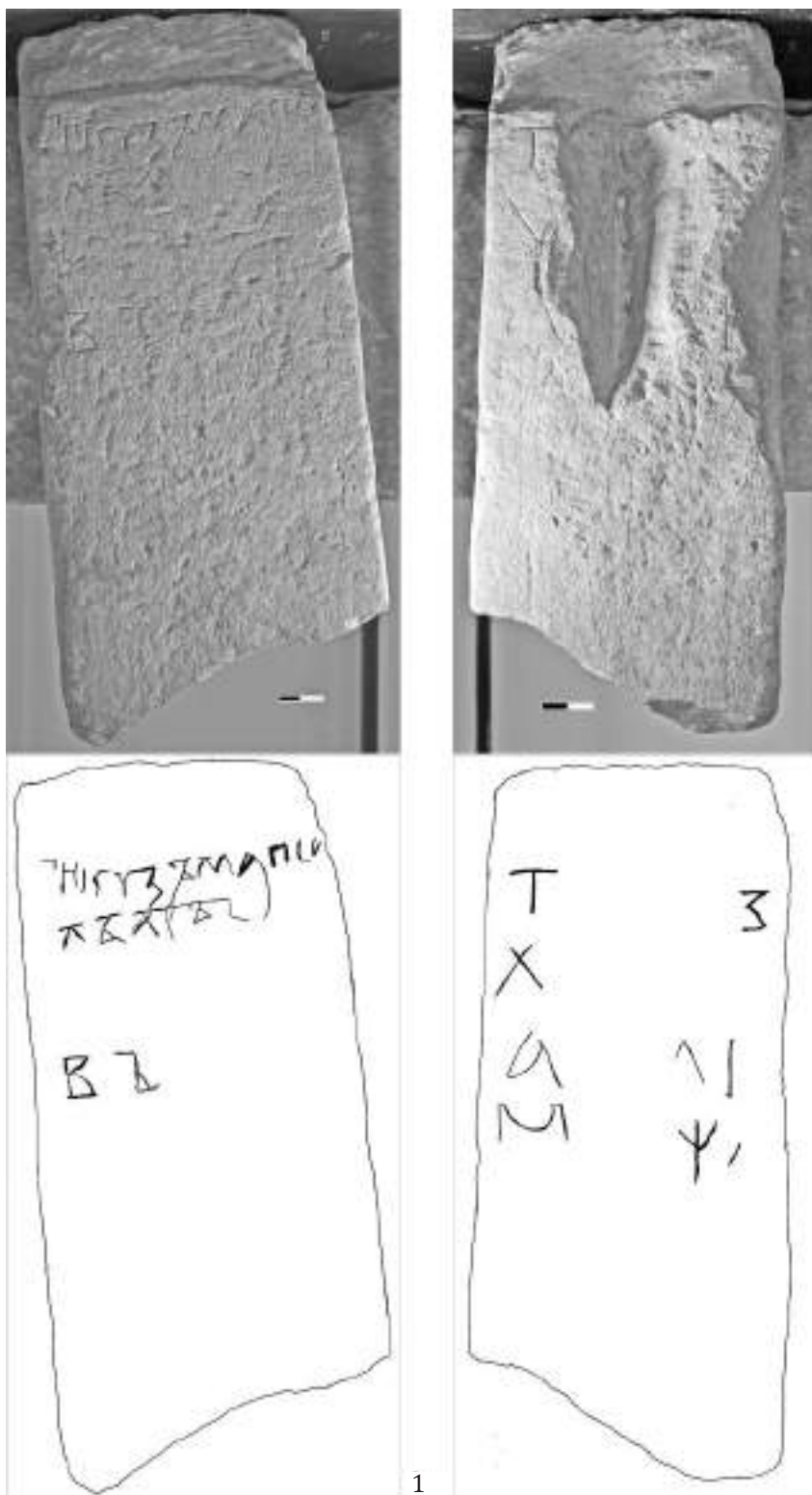
1

2

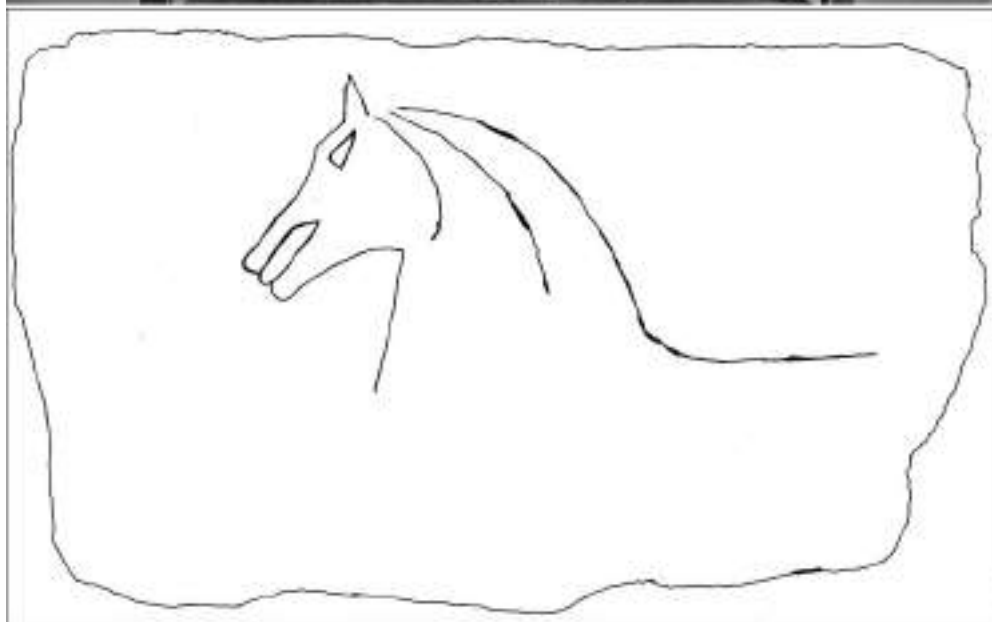
Таблиця XXI

Фотографія та прорисовка: 1 – лицьового боку фрагмента вапнякової колонки з вирізьбленим написом (№ 40); 2 – зворотного боку фрагмента вапнякової колонки.

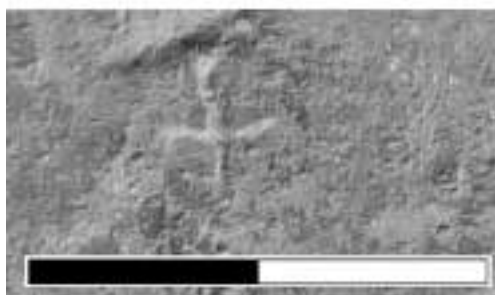

Таблиця XXII

Фотографія та прорисовка: **1** – бічної сторони фрагмента вапнякової колонки з написами № 41 та № 42; **2** – бічної сторони фрагмента вапнякової колонки з написом № 43.

1

2

Таблиця XXIII

Фотографія та прорисовка: 1 – кам'яного блоку з графіті № 44; 2 – графіті № 45.

Рельєф з зображенням крилатого змія з Успенського собору. XII ст. Крилос, Успенська церква.
Сучасний вигляд

Розділ II.

**ЕПІГРАФІЧНІ
ПАМ'ЯТКИ
ЦЕРКВИ
РІЗДВА ХРИСТОВОГО**

Церква Різдва Христового. XIV ст. Галич. Сучасний вигляд

На сьогодні безпосередньо в Галичі залишилась від княжих часів церква Різдва Христового, що дійшла до нас у перебудованому вигляді, хоча й зберегла в основі середньовічне планування. Перша писемна згадка про храм відноситься до 1550 р., коли Галицький магістрат видав статут цеху шевців, у якому згадувалась парафіяльна церква міста, в якій цей цех мав свій вівтар. Наступна згадка відноситься вже до 1593 р., коли польський король Сигизмунд III затвердив статут галицького гончарського цеху, згідно якого церква Різдва Христового була його власністю. Пізніше храм згадувався ще у 1642 та 1693 рр.¹ Відтак, відсутність надійних писемних згадок про час побудови церкви та фундатора спричинив до дискусії щодо часу її будування. На підставі архітектурних досліджень найбільш вірогідним часом побудови храму вважається XIV ст., хоча таке датування не є загальноприйнятим в історіографії, дослідники називають час від XI до XV ст.² Пролити світло на дату спорудження церкви могли б написи-графіті на його стінах (звісно, якщо такі збереглися), проте нині давнє мурування практично повністю закрито пізнім личкувальним розчином, відкрита тільки невелика ділянка на східному фасаді. Її натурний огляд показав відсутність тут графіті. Наразі достеменно відомо про дві епіграфічні пам'ятки з цієї церкви, причому одна з них нині втрачена. Їм надано номери 1 та 2 (табл. XXIV). У покажчиках застосовуватиметься номенклатура 1-Га та 2-Га.

Інскульпт № 1 (табл. XXV, XXVI)

Публікації. Й. Пеленський³.

Розташування. Знаходиться на східній стіні нартексу праворуч від входу до центральної нави, на висоті близько 170 см від рівня сучасної підлоги.

Опис. Збереженість пам'ятки дуже добра, всі складові чітко простежуються.

Поле, у якому виконаний десятирядковий текст, обмежене рамкою. Зверху посередині вона прикрашена круглою рельєфною розеткою, обабіч якої знаходиться по дев'ять заглиблених усередину двосхилих вертикальних врубів (лінія розділу проходить посередині кожного). У нижній частині виконане рельєфне зображення чотириконечного корсунського хреста, обабіч якого містяться по дев'ять аналогічних верхнім двосхилих вертикальних врубів, за винятком тих, що розташовані обабіч хреста, – вони мають рівну поверхню всередині. Ліве ребро рамки містить літери **С. Н.**, обабіч яких по чотири горизонтальні вруби, праворуч – такі самі, що оточують літери **Г. Р.** По всіх кутах біля рамки – обернені досередини рельєфні розетки у чверть кожна.

Сам текст відцентрований по центру наявного поля, літери мають різні розміри, менші вони у двох останніх рядках:

D(eo) O(ptimo) M(aximo)
Decreptam senio quæ novem Lustra revidi
LEWICKI Præsul juvene forma donat

¹ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 101–102.

² Докл. див.: Т.З. Маланюк, *Сакральна архітектура давнього Галича: стан та перспективи використання*, Карпатський край 2 (2012) 28.

³ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 102, prz. 9.

Et sic Fenici similem me riddidit avi
Surgere dum ex proprio cinere cura facit.

Exstructa 1002 A(nn)o

Restaurata cura et impensis S(uae) Ex(ce)ll(entiae) I(llu)strissi(mi) R(everendissi)mi Do-
mini D(omi)ni

MICHAELIS LEWICKI

Recuperata Metropolia Haliciensis Metropolitae II, Archiepiscopi Leopoli, Episcop(i)
Cameneensis, S(u)æ C(aesareae) R(egiae) M(ajestatis) Consularii Intimi, A(nn)o 1825.

Переклад цієї латиномовної епітафії українською мовою, що максимально
близький до оригінального тексту, виглядає таким чином⁴:

Господь Всемогутній Великий

*Дряхлий від старості, що побачив дев'ять п'ятиріч,
Покровитель Левицький обдаровує молодечою зовнішністю
І в такий спосіб відтворив мене подібним до птаха Фенікса
І турботою зробив, щоб я тим часом постав з власного попелу*

Споруджений 1002 року

*Реставрований турботою і коштами Його Ексцелленції Ясновельможного і Висо-
коповажного Пана*

Михайла Левицького

*Відновленої Галицької Метрополії Митрополита II, Архієпископа Львівського,
Єпископа Кам'янецького, Довіреного / Радника, Його Цісарсько-Королівської Велич-
ності 1825 року.*

Отже, як бачимо, текст таблички складений у вигляді латиномовної епітафії на
честь реставрації храму стараннями галицького митрополита Михайла Левицького
(1774–1858), другого митрополита відновленої 1807 р. Галицької митрополії, яку він
очолював протягом 1816–1858 рр.

Водночас, попри доволі чіткий текст, у ньому міститься низка суперечностей.
Це, зокрема, фраза “що побачив дев'ять п'ятиріч”, адже на момент 1825 р., вказаного
в табличці, Михайло Левицький, який народився 16 серпня 1774 р., “побачив” десять
п'ятиріч, адже на той час йому йшов 51-й рік. Малоімовірно, що майстер переплутав
слова “novem” (дев'ять) та “decem” (десять), яке мало б тут стояти. Зважаючи на текст
таблички, то замість 1825-го р. мав би стояти 1820-й, адже саме тоді Левицький мав
віку “дев'ять п'ятиріч”. Проте текст зорганізований так, що дата 1825 р. якраз вказує
на час відновлення храму, а помилка майстра у записі року теж малоімовірна.

Інша загадка пов'язана з вказівкою 1002 р. як дати будівництва церкви Різдва
Христового. Хоча точна дата будівництва храму невідома, однак за своїми архітек-
турними особливостями він не може бути датований початком XI ст.

Й. Пеленський вважав, що за дату спорудження храму було прийнято дві нижні
літери виявленого біля вівтаря каменя (інскульпт № 2), що їх було помилково прочи-
тано як **АВ** замість **ЛВ**, звідки й виведена дата 1002 р.: **А** як позначення тисячі, **В** – як
позначення двійки⁵. Однак означене пояснення спирається на декілька припущень,
тож вже через це виглядає малоімовірним. Як невірогідним слід визнати припущення
про довільність обрання цієї дати для включення до тексту пам'ятного знака, адже
подібні вказівки мали все ж спиратись на якісь конкретні відомості.

⁴ Реконструкція та переклад тексту здійснене мною за консультативною допомогою кандидата філологічних наук
Х. Куйбіди та кандидата історичних наук Д. Гордієнка.

⁵ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 102.

Можливо, у визначенні віку споруди Левицький спирався на якусь місцеву традицію, яка відносила до глибокої давнини побудову церкви Різдва Христового у Галичі біля давньої пристані. Зокрема, пізніше, у 1890 р., наявність дерев'яної церкви на місці мурованої встановив О. Чоловський, який обстежив фундаменти храму за участю І. Шараневича; цю дерев'яну церкву він вважав зруйнованою внаслідок походу Батия⁶. Можливо, схожі відомості існували й на початку XIX ст., під впливом яких дата 1002 р. з'явилась в означеній табличці.

Датування. 1825 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Інскульпт № 2

Публікації. Й. Пеленський⁷.

Розташування. До нашого часу пам'ятка не збереглась. Й. Пеленський зазначав, що вона була виявлена в інтер'єрі храму під час ремонтно-реставраційних робіт часів Михайла Левицького.

Опис. Й. Пеленський зазначав, що пам'ятка мала вигляд округлого каменя зі слідами орнаменту або гербу, довкола якого знаходились три чотириконечні хрести та літери В, Г, Л, В, що, на думку публікатора, мали розглядатись як аббревіатура “*Варлам, Галицько-Львівський владика*”. На цій підставі він відносив час появи плити до початку XVIII ст. і пов'язував її з ім'ям Варлама Шептицького, єпископа Львівського, Галицького та Кам'янецького (1708–1715).

Наведений дослідником опис дозволяє виснувати, що під час реставрації була виявлена плита з гербом фундатора та його скороченою титулатурою. Подібний пам'ятний знак можна й нині бачити над північним порталом Успенської церкви XVI ст. в Крилосі: у центрі трикутної форми плити вирізьблений герб єпископа Йосипа Шумлянського “Корчак” в оточенні літер І, Ш, Ё, Л, Г, К⁸.

Вочевидь, плита з церкви Різдва Христового відносилася до одного з етапів якихось ремонтно-реставраційних робіт храму. Проте із запропонованим Й. Пеленським розкриттям аббревіатури важко погодитись, адже в подібних написах чітко вказувалась титулатура владики, прикладом чому є згадана вище плита Йосипа Шумлянського, а також печатка Варлама Василя Шептицького, де він йменується єпископом Львівським, Галицьким та Кам'янецьким⁹. Відтак, аббревіатура на плиті мала б включати шість літер В, Ш, Ё, Л, Г, К. Тому, аби прийняти версію Й. Пеленського, слід припустити втрату останньої літери верхнього рядка та першої літери середнього, а також неправильне прочитання останньої літери (замість “правильної” К – “неправильно прочитана” В). За умови відсутності оригінала означеного каменя робити такі припущення було б надто ризиковано. Спираючись на наведений вченим опис, впевнено можна констатувати лише те, що в аббревіатурі могла згадуватись як духовна, так і світська особа.

Датування. XVII–XVIII ст.; на підставі описаних Й. Пеленським іконографічних особливостей плити та за аналогією з іншими інскульптами давнього Галича.

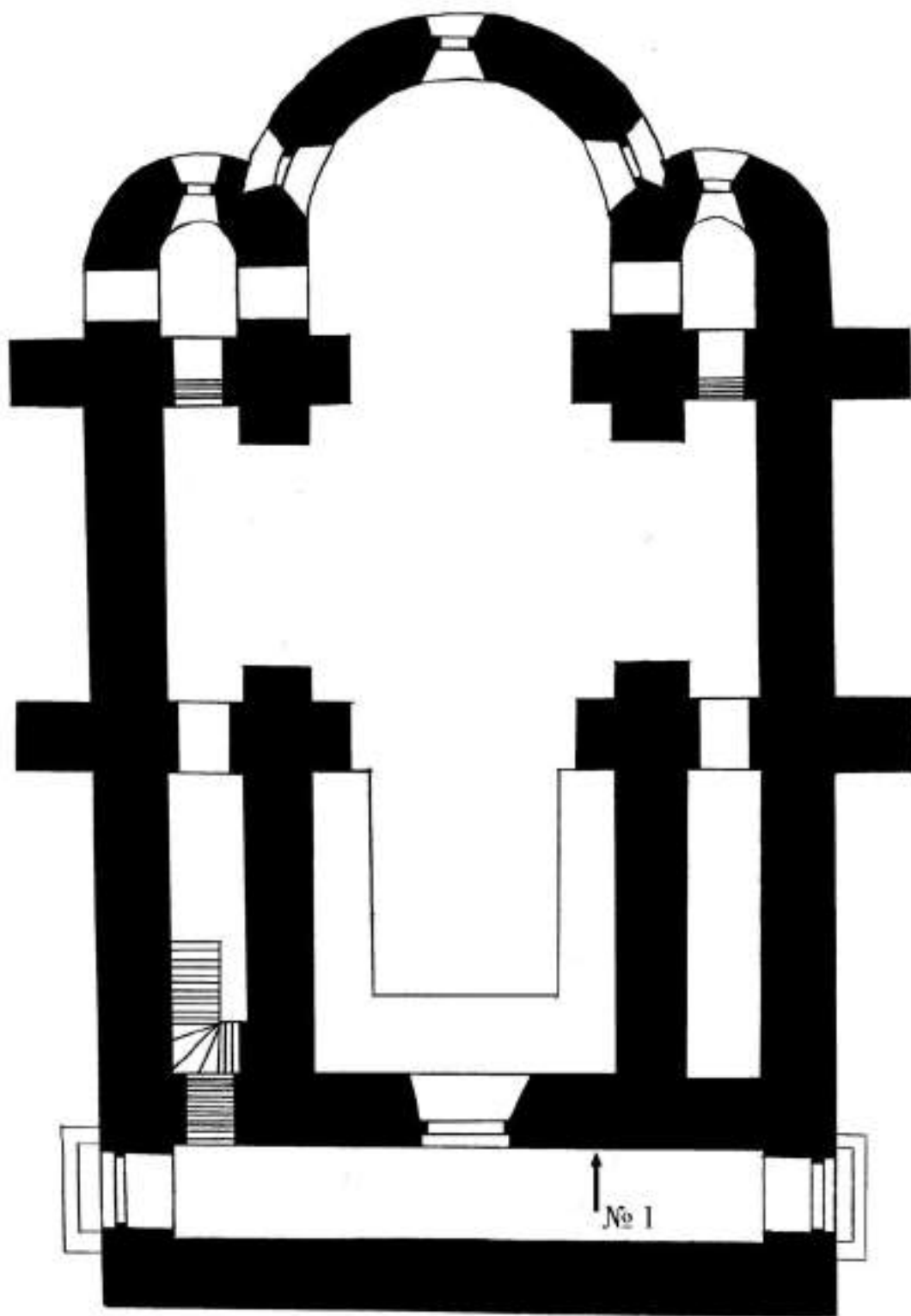
Категорія. Пам'ятний напис.

⁶ М. Фіголь, *Мистецтво стародавнього Галича*, К. 1997, с. 72. Щоправда, час побудови дерев'яної церкви не відносився до такого раннього часу. Наприклад, у шематизмі 1909 р. час побудови церкви Різдва Христового відносили до XII ст.: *Шематизм всего клира греко-католической митрополичей архиепархии Львовской на рок 1909*, рочник 65, впорядкував о. В. Семков, Л. 1909, с. 97.

⁷ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 102, prz. 8.

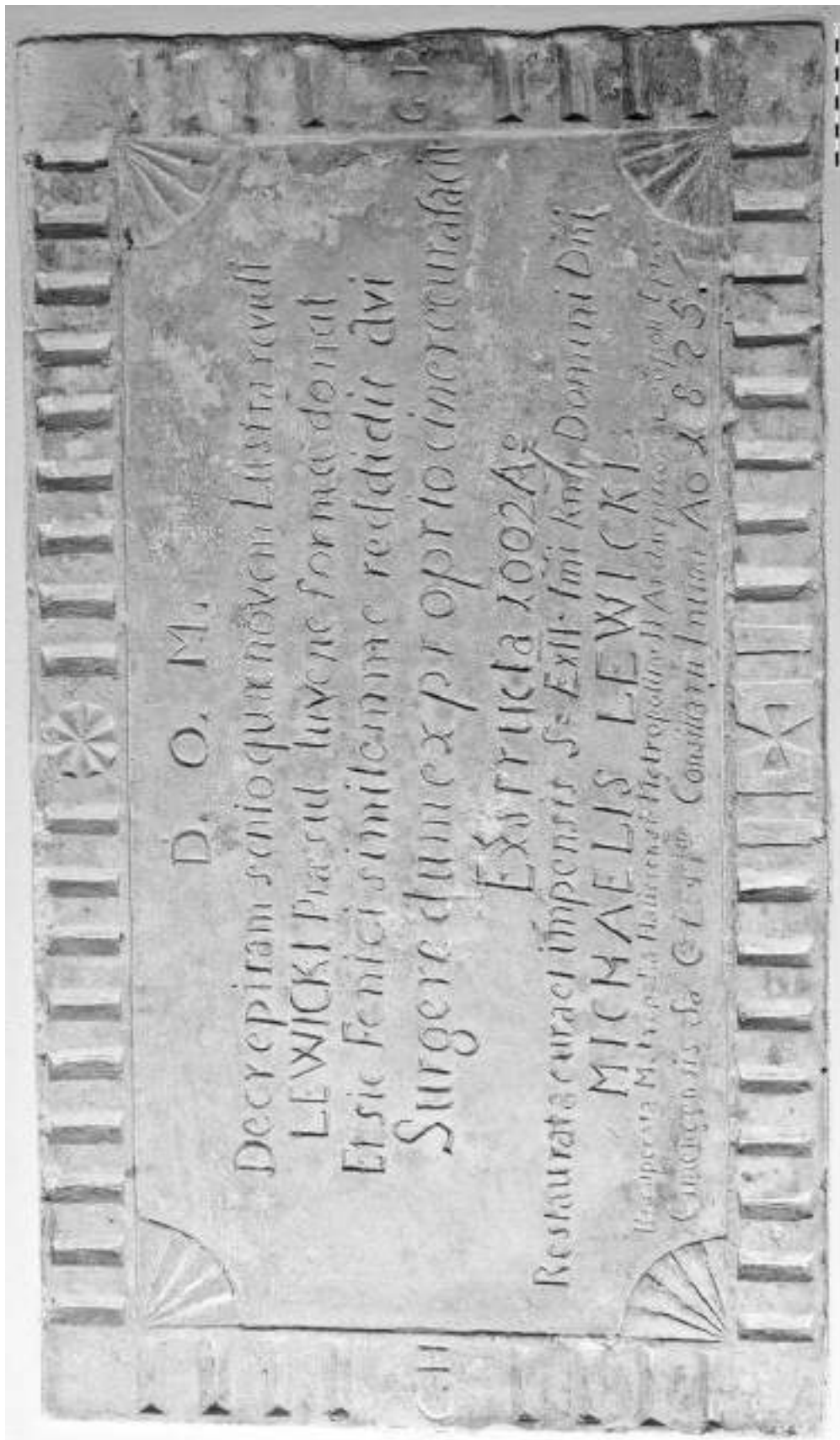
⁸ Див. інскульпт № 3 у першому розділі цього видання.

⁹ Т. Денисова, *Гербові та агіографічні печатки ієрархів Української Греко-Католицької церкви*, Сфрагістичний щорічник 4 (2013) 235.

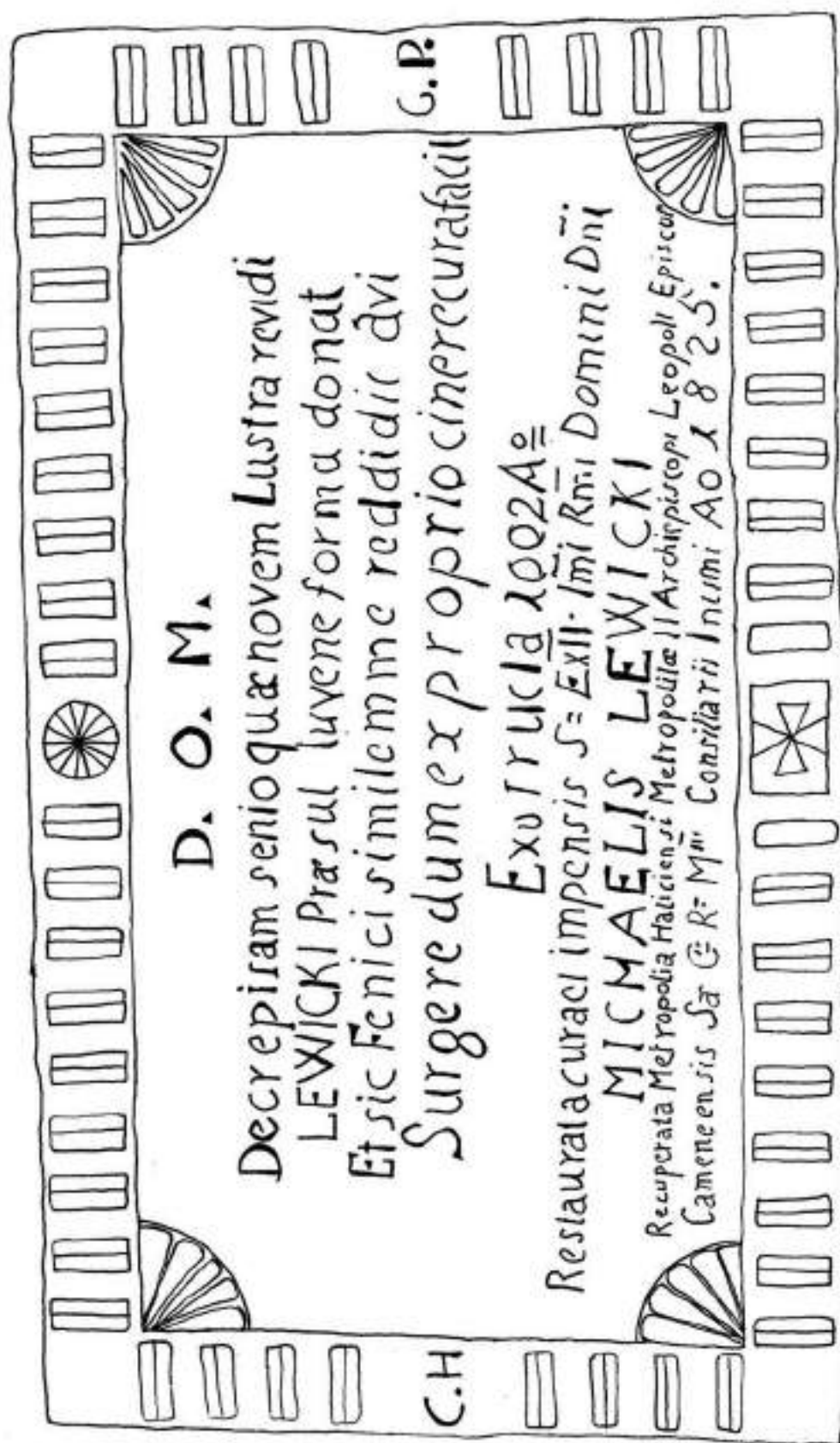

Таблиця XXIV

План-схема церкви Різдва Христового (за Й. Пеленським)
з позначенням місця розташування пам'ятної таблички 1825 р.

Таблиця XXV
Фотографія пам'ятної таблички 1825 р.

Таблиця XXVI

Прорисовка пам'ятної таблички 1825 р.

Розділ III.

**ЕПІГРАФІЧНІ
ПАМ'ЯТКИ
ЦЕРКВИ
св. ПАНТЕЛЕЙМОНА**

Церква св. Пантелеймона. XII ст. Шевченкове. Сучасний вигляд

Переважає більшість епіграфічних пам'яток церкви св. Пантелеймона або костелу св. Станіслава, на який було переосвячено храм в XIV ст., знаходиться на його фасадах, що створює певні труднощі для їх дослідження. Насамперед, вони піддаються сильному впливу атмосферних опадів та перепадам температур, що руйнують поверхню окремих кам'яних блоків, знищуючи разом з тим і розташовані на них графіті. Це обумовлює часто дуже низький рельєф прорізів багатьох графіті, які ледь-ледь простежуються. У деяких випадках мені вдалося зафіксувати лише сліди від наявних на кам'яних блоках малюнків хрестів, від яких залишились заглиблені ямки. Тому, окрім введення до наукового обігу нових історичних джерел, публікація епіграфічних пам'яток переслідує й пам'яткоохоронну мету. Низку графіті, свого часу опублікованих Й. Пеленським у 1914 р., наразі виявити не вдалося, що свідчить про їх можливу безповоротну втрату через історичні випробування, які випали на долю храму у XX ст., у тому числі й артобстріл під час Першої світової війни. І якщо розташовані на західному фасаді графіті можуть бути нині закриті кам'яними колонами, якими був оформлений західний портал на межі XVI–XVII ст.¹, то графіті на південному та східному фасадах храму втрачені назавжди. Тим не менше, і ці графіті також включені до корпусу епіграфічних пам'яток церкви св. Пантелеймона. Іншою складністю є проблема номенклатури ділянок досліджуваних поверхонь, адже стіни храму викладені кам'яними блоками та мають часто симетричні чи аналогічні деталі на різних сторонах (виступи стін чи апсид). Через це я відмовився від детального опису назви ділянки, де виявлено графіті, а для кращого орієнтування читача кожній великій ділянці стіни як зовні, так і всередині храму, надається позначення латинськими літерами **A, B, D, C** тощо, а вже кожна з цих великих ділянок поділяється на менші, яким надаються додаткові позначення великої ділянки латинською літерою та меншої ділянки в її межах арабськими цифрами, наприклад, **C1, C2, C3** тощо, які позначаються на окремій таблиці (табл. XXVII).

III.1. Графіті на північній фасадній стіні (ділянка A)

Планомірні епіграфічні дослідження церкви св. Пантелеймона почалися саме з цієї стіни, за напрямком захід-схід, тому вона отримала позначення **A**. На північній фасадній стіні виявлено тридцять сім стародавніх графіті, що отримали номери від 1-го по 37-й (табл. XXVII). Розподіл поверхонь з графіті в межах ділянки виглядає таким чином:

A1 – № 1;

A2 – №№ 2–4, 34–36;

A3 – № 37;

A4 – №№ 5–23;

A5 – № 24;

A6 – №№ 25–31;

A7 – №№ 32–33.

¹ В сучасній літературі поширеною є думка про давність оздоблення західного portalу церкви колонами вже наприкінці XII ст., одночасно з будівництвом храму. Проте під цими колонами на поверхні кам'яних блоків наявні графіті, які могли виникнути тільки тоді, коли колон ще не було. Такі графіті датуються XII–XVI ст., остання пряма зафіксована дата – 1589 р. Ці факти однозначно вказують на появу колонок наприкінці XVI – на початку XVII ст., коли костел св. Станіслава перебудовувався монахами-францисканцями.

Графіті № 1 (табл. XXVIII, 1)

Розташування. Ділянка А1, знаходиться на висоті 201 см від рівня ґрунту та на відстані 8 см від правого ребра стіни.

Опис. На кам'яному блоці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 2 (табл. XXVIII, 2)

Розташування. Ділянка А2, знаходиться на висоті 145 см від рівня ґрунту та на відстані 273 см від правого кута стіни.

Опис. Рельєф прорізів малюнка майже зведений нанівець, проте можна встановити, що тут був виконаний простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 3 (табл. XXVIII, 3)

Розташування. Ділянка А2, знаходиться на висоті 191 см від рівня ґрунту та на відстані 236 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку читається дієслово *byl 'був'*. Це дієслово є першою частиною традиційної формули польськомовних графіті, що набули поширення з другої половини XVI ст. Праворуч від цього тексту знаходяться камені пізнішого часу, вочевидь, наслідки одного з пізніших ремонтів, тож вірогідно, решта складових формули не збереглась.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 4 (табл. XXVIII, 4)

Розташування. Ділянка А2, знаходиться на висоті 193 см від рівня ґрунту та на відстані 94 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери КІ, які найвірогідніше розглядати як скорочену форму особового імені автора, наприклад, *Klement 'Климент'*, а за ними – родове ім'я *Pasamani 'Пассамані'*.

Ідентифікувати особу автора наразі не вдалося.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 5 (табл. XXIX, 1)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 130 см від рівня ґрунту та на відстані 190 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок шестикінного хреста, що складається зі щогли, перекладки та підніжжя. Основа щогли спирається на відкриту донизу прямокутну одноступінчасту Голгофу.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6 (табл. XXIX, 2)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 127 см від рівня ґрунту та на відстані 414 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок простого чотирикінцевого хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 7 (табл. XXIX, 3)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 147 см від рівня ґрунту та на відстані 247 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку простежується зображення скісного Андріївського хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 8 (табл. XXIX, 4)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 166 см від рівня ґрунту та на відстані 442 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотирикінцевого хреста з розширеними у вигляді заглиблених крапок кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 9 (табл. XXIX, 5)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 162 см від рівня ґрунту та на відстані 318 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку простежується малюнок чотирикінцевого хреста з розширеними у вигляді заглиблених крапок кінцями. Ці розширення збереглися на кінцях щогли.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 10 (табл. XXX, 1)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 168,5 см від рівня ґрунту та на відстані 483 см від правого кута стіни.

Опис. Незважаючи на пошкоджені ерозією прорізи, на поверхні каменю простежується малюнок простого чотирикінцевого хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 11 (табл. XXX, 2)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 166 см від рівня ґрунту та на відстані 561 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку добре збереглося зображення чотирикінцевого хреста з розширеними у вигляді заглиблених крапок кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 12 (табл. XXX, 3)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 162 см від рівня ґрунту та на відстані 542 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку вирізаний малюнок чотириконечного хреста з розширеними у вигляді трикутників кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 13 (табл. XXX, 4)

Публікації. Й. Пеленський², В. Вуйцик³.

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 166 см від рівня ґрунту та на відстані 533 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні каменя добре простежується малюнок чотириконечного хреста з розширеними у вигляді заглиблених крапок кінцями, основа щогли якого спирається на обернений догори рогами півмісяць.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 14 (табл. XXX, 5)

Публікації. Й. Пеленський⁴.

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 153 см від рівня ґрунту та на відстані 537 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений подібний малюнок чотириконечного хреста з розширеними у вигляді заглиблених крапок кінцями, основа щогли якого спирається на обернений догори рогами півмісяць.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 15 (табл. XXX, 6)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 155 см від рівня ґрунту та на відстані 532 см від правого кута стіни.

Опис. Незважаючи на майже зведені нанівець через пошкодження ерозією поверхні кам'яного блоку прорізи, на ній все ж таки простежується малюнок простого чотириконечного хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 16 (табл. XXXI, 1)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 197 см від рівня ґрунту та на відстані 423 см від правого кута стіни.

² J. Peleński, *Op. cit.*, s. 34; 36, fig. 26.

³ В. Вуйцик, *Графіті XII–XV століть...*, вклейка.

⁴ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 34; 36, fig. 26.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери HC та FUT у верхньому рядку та монограма WA у нижньому. Верхній рядок слід розглядати як скорочену форму словосполучення h(i)c fu(i)t 'був тут', а нижній – як ініціали особового та родового імен автора.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 17 (табл. XXXI, 2)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 153 см від рівня ґрунту та на відстані 537 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери AU у верхньому рядку та CI – у нижньому.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 18 (табл. XXXI, 3)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 150 см від рівня ґрунту та на відстані 168 см від правого кута стіни.

Опис. Малюнок зберігся частково, за наявними контурами можемо встановити, що тут знаходилося зображення коня, що подібне тим малюнкам, які знаходяться на інших фасадах храму.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 19 (табл. XXXII, 1)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 194 см від рівня ґрунту та на відстані 360 см від правого кута стіни.

Опис. Збереженість напису доволі непогана, його складові впевнено читаються. Спочатку були прокреслені літери SKLE, проте вони були виконані не зовсім вдало. Через те автор покинув писати тут та переніс рядок вище, виконавши літеру S, скоротивши особове ім'я, та, повністю, родове Kleszczynsky 'Клещинський'.

Вірогідно, автором цього графіті є Станіслав Клещинський (герб Гриф), згадки про якого маємо у 1690 р.; він мав маєтності у воєводстві Хелмському, тож мав можливість відвідати Галич та залишити автограф на стіні храму⁵.

Датування. Друга половина XVII ст.; за ідентифікацією автора.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 20 (табл. XXXII, 2)

Публікації. В. Вуйцик⁶.

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 160 см від рівня ґрунту та на відстані 246 см від правого кута стіни.

⁵ К. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 2, Lwów 1738, s. 529; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 10: Kęstowscy – Komorowscy, Warszawa 1907, s. 128.

⁶ В. Вуйцик, *Графіті XII–XV століть...*, вклейка.

Опис. На поверхні каменю прокреслений восьмикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладки, символічної таблички над головою Ісуса Христа та підніжжя. Кінці всіх частин, за винятком основи щогли, розширюються у вигляді кіл.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 21 (табл. XXXII, 3)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 190 см від рівня ґрунту та на відстані 28 см від правого кута стіни.

Опис. Поверхня каменя у місці розташування малюнка сильно пошкоджена ерозією, проте можна встановити, що тут був прокреслений стилізований тризуб.

В якості емблеми тризуби використовували галицькі князі Даниловичі, тож вірогідно, що знак належить котромусь з них⁷.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів; найвірогідніше, друга половина XIII – початок XIV ст.; за вірогідною атрибуцією.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 22 (табл. XXXII, 4)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 154 см від рівня ґрунту та на відстані 200 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні каменя прокреслений простий чотирикінечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 23 (табл. XXXIII, 1)

Розташування. Ділянка А4, знаходиться на висоті 206 см від рівня ґрунту та на відстані 476 см від правого кута стіни.

Опис. Незважаючи на сильне пошкодження поверхні каменя можемо встановити, що тут був прокреслений простий чотирикінечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 24 (табл. XXXIII, 2)

Розташування. Ділянка А5, знаходиться на висоті 166 см від рівня ґрунту та на відстані 43 см від правого ребра стіни.

Опис. На поверхні каменя прокреслений чотирикінечний хрест з розширеними у вигляді кіл кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 25 (табл. XXXIII, 3)

Розташування. Ділянка А6, знаходиться на висоті 155 см від рівня ґрунту та на відстані 277 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні каменя прокреслений простий чотирикінечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

⁷ Дякую за консультацію кандидату історичних наук О. Алфьорову.

Графіті № 26 (табл. XXXIII, 4)

Розташування. Ділянка А6, знаходиться на висоті 170 см від рівня ґрунту та на відстані 230 см від правого кута стіни.

Опис. Незважаючи на сильне пошкодження поверхні каменя у місці розташування напису, на ній чітко простежуються літери ГН, що є традиційним скороченням слова-звернення Г(оспод)и 'Господи'.

Датування. Кінець XII – кінець XV ст.; за структурою формули та формою написання и з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 27 (табл. XXXIII, 5)

Розташування. Ділянка А6, знаходиться на висоті 163 см від рівня ґрунту та на відстані 340 см від правого кута стіни.

Опис. Поверхня стіни в цьому місці сильно пошкоджена, проте можемо встановити, що тут був прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 28 (табл. XXXIV, 1)

Публікації. Й. Пеленський⁸, В. Вуйцик⁹.

Розташування. Ділянка А6, знаходиться на висоті 151 см від рівня ґрунту та на відстані 267 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні каменя прокреслений проквітлий шестикінецьний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Верх щогли, кінці таблички та перекладини розширюються у вигляді трикутників, основа щогли розходить на пишні пагонами.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 29 (табл. XXXIV, 2)

Розташування. Ділянка А6, знаходиться на висоті 140 см від рівня ґрунту та на відстані 144 см від правого кута стіни.

Опис. На поверхні каменя прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 30 (табл. XXXIV, 3)

Розташування. Ділянка А6, знаходиться на висоті 148 см від рівня ґрунту та на відстані 174 см від правого кута стіни.

Опис. На кам'яному блоці прокреслений простий чотириконечний хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 31 (табл. XXXIV, 4)

Розташування. Ділянка А6, знаходиться на висоті 155 см від рівня ґрунту та на відстані 179 см від правого кута стіни.

⁸ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 37, fig. 34a. У публікації наявні певні відмінності від оригіналу у формі нижніх пагонів.

⁹ В. Вуйцик, *Графіті XII–XV століть...*, вклейка.

Опис. На кам'яному блоці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 32 (табл. XXXIV, 5)

Розташування. Ділянка А7, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 61 см від правого ребра стіни.

Опис. На поверхні каменя прокреслений чотириконечний хрест, кінці перекладини якого мають розширення у вигляді трикутника.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 33 (табл. XXXV, 1)

Розташування. Ділянка А7, знаходиться на висоті 139 см від рівня ґрунту та на відстані 67 см від правого ребра стіни.

Опис. На поверхні стіни помітні літери ВЪ. Слідів продовження напису не простежується, він залишився незавершеним. Сам текст є прийменником въ 'у'.

Датування. Кінець XII – початок XIII ст.; за формою написання літери в, верхня петля якої більша за нижню.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 34 (табл. XXXV, 2)

Розташування. Ділянка А2, знаходиться на висоті 157 см від рівня ґрунту та на відстані 83 см від правого кута стіни.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування малюнка сильно вивітрилась, збереглись тільки праві частини щогли та символічної таблички над головою Ісуса Христа, що були прокреслені подвійними незамкненими рисками, розділеними посередині, і мали розширення у вигляді відкритих у верхівці трапецій. Розміри малюнка вказують, що він був виконаний на двох кам'яних блоках.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 35 (табл. XXXV, 3)

Розташування. Ділянка А2, знаходиться на висоті 167 см від рівня ґрунту та на відстані 260 см від правого кута стіни.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування малюнка сильно пошкоджена, його складові затерті. За збереженими частинами можемо встановити, що тут був виконаний чотириконечний хрест, кінці якого розширювались у вигляді трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 36 (табл. XXXV, 4)

Розташування. Ділянка А2, знаходиться на висоті 164 см від рівня ґрунту та на відстані 84 см від правого кута стіни.

Опис. Малюнок майже повністю знищений. За характером пошкодження та збереженими частинами можемо реконструювати тут зображення чотириконечного хреста, кінці якого розширювались у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 37 (табл. XXXV, 5)

Розташування. Ділянка А3, знаходиться на висоті 130 см від рівня ґрунту та на відстані 9 см від лівого ребра.

Опис. На кам'яному блоці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

III.2. Графіті на фасаді північної апсиди (ділянка В)

Наступною ділянкою стіни, поверхня якої вивчалась на предмет наявності графіті, була північна апсида, яка отримала позначення В. На досліджуваній ділянці виявлено сімдесят п'ять стародавніх графіті, які одержали номери від 38-го по 112-й (табл. XXVII). Розподіл поверхонь з графіті в межах ділянки виглядає таким чином:

В1 – №№ 38–44;

В2 – № 45;

В3 – №№ 46–56;

В4 – №№ 57–86, 110–111;

В5 – №№ 87–109;

В6 – № 112.

Графіті № 38 (табл. XXXVI, 1)

Публікації. Й. Пеленський¹⁰.

Розташування. Ділянка В1, знаходиться на висоті 165 см від рівня ґрунту та на відстані 25 см від правого ребра.

Опис. На поверхні каменя подвійними рисками був прокреслений чотириконечний хрест з розширеними у вигляді відкритих у верхівці трапецій кінцями. Права частина малюнку не збереглась.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 39 (табл. XXXVI, 2)

Розташування. Ділянка В1, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 10 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслене зображення простого чотириконечного хреста, кінці якого мали розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 40 (табл. XXXVI, 3)

Розташування. Ділянка В1, знаходиться на висоті 198 см від рівня ґрунту та на відстані 58 см від правого ребра.

¹⁰ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 37, fig. 35b.

Опис. Поверхня стіни значно пошкоджена, проте на ній простежується малюнок прокресленого подвійними рисками хреста з розширеними у вигляді відкритих у верхівці трапецій кінцями перекладини та вершини щогли.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 41 (табл. XXXVI, 4)

Розташування. Ділянка В1, знаходиться на висоті 402 см від рівня ґрунту та на відстані 27 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 42 (табл. XXXVI, 5)

Розташування. Ділянка В1, знаходиться на висоті 416 см від рівня ґрунту та на відстані 29 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 43 (табл. XXXVI, 6)

Розташування. Ділянка В1, знаходиться на висоті 199 см від рівня ґрунту та на відстані 46 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку простежуються літери **СЪ**. Оскільки камінь у цьому місці значно пошкоджений, найвірогідніше розглядати їх як складову більшого за обсягом тексту.

Датування. Кінець XII ст.; за формою написання **ъ** з петлею кутом вперед.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 44 (табл. XXXVII, 1)

Розташування. Ділянка В1, знаходиться на висоті 190 см від рівня ґрунту та на відстані 53 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок прямокутника, розділеного діагоналлю.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 45 (табл. XXXVII, 2)

Розташування. Ділянка В2, знаходиться на висоті 210 см від рівня ґрунту та на відстані 8 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку простежується велика літера **М** з прямими щоглами та високо піднятою петлею. Права щогла літери частково заходить на вапняковий розчин між каменями.

Датування. Кінець XIII – середина XVI ст.; за особливостями написання **м** та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 46 (табл. XXXVII, 3)

Розташування. Ділянка В3, знаходиться на висоті 125 см від рівня ґрунту та на відстані 114 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 47 (табл. XXXVII, 4)

Розташування. Ділянка В3, знаходиться на висоті 170 см від рівня ґрунту та на відстані 30 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок пентаграми.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 48 (табл. XXXVII, 5)

Розташування. Ділянка В3, знаходиться на висоті 128 см від рівня ґрунту та на відстані 63 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 49 (табл. XXXVIII, 1)

Розташування. Ділянка В3, знаходиться на висоті 172 см від рівня ґрунту та на відстані 182 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 50 (табл. XXXVIII, 2)

Розташування. Ділянка В3, знаходиться на висоті 148 см від рівня ґрунту та на відстані 51 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 51 (табл. XXXVIII, 3)

Розташування. Ділянка В3, знаходиться на висоті 207 см від рівня ґрунту та на відстані 77 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 52 (табл. XXXVIII, 4)

Розташування. Ділянка В3, знаходиться на висоті 175 см від рівня ґрунту та на відстані 120 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 53 (табл. XXXVIII, 5)

Розташування. Ділянка В3, знаходиться на висоті 160 см від рівня ґрунту та на відстані 43 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок чотириконечного хреста, кінці якого колись мали розширення у вигляді заглиблених крапок. Проте з часом камінь у місці прорізів щогли та перекладини викришився, тож контури малюнка набули іншого вигляду.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 54 (табл. XXXVIII, 6)

Розташування. Ділянка В3, знаходиться на висоті 115 см від рівня ґрунту та на відстані 72 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 55 (табл. XXXIX, 1)

Розташування. Ділянка В3, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 124 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 56 (табл. XXXIX, 2)

Розташування. Ділянка В3, знаходиться на висоті 161 см від рівня ґрунту та на відстані 124 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера W. Її ліва скісна виконана таким чином, що нагадує також літеру Y. Відтак, найвірогідніше розглядати тут лігатуру YW або YN.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 57 (табл. XXXIX, 3)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 150 см від рівня ґрунту та на відстані 52 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 58 (табл. XXXIX, 4)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 148 см від рівня ґрунту та на відстані 65 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни простежуються літери НІС FV, що є складовою незавершеної фрази традиційної для цього часу формули *hic fu{it} 'був тут'*.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 59 (табл. XL, 1)

Публікації. Й. Пеленський¹¹.

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 167 см від рівня ґрунту та на відстані 54 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у формі заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 60 (табл. XL, 2)

Публікації. Й. Пеленський¹².

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 155 см від рівня ґрунту та на відстані 66 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 61 (табл. XL, 3)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 167 см від рівня ґрунту та на відстані 64 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 62 (табл. XL, 4)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 38 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку помітний малюнок косого Андріївського хреста. Окрім того, означений малюнок також може трактуватись як літера X, проте, на мою думку, така інтерпретація менш вірогідна.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 63 (табл. XL, 5)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 155 см від рівня ґрунту та на відстані 37 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

¹¹ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 37, fig. 35b.

¹² *Ibid.*

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 64 (табл. XL, 6)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 162 см від рівня ґрунту та на відстані 35 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку помітні дві вертикальні паралельні риси, що є, найімовірніше, щоглою незавершеного малюнку хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 65 (табл. XLI, 1)

Публікації. Й. Пеленський¹³.

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 165 см від рівня ґрунту та на відстані 24 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений шестикінечний проквітлий хрест, що складається зі щогли, перекладини та підніжжя. Вершина щогли, кінці підніжжя та перекладини розширюються у вигляді трикутників. Основа щогли роздвоюється та розгортається назовні пишними пагонами.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 66 (табл. XLI, 2)

Публікації. Й. Пеленський¹⁴.

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 258 см від рівня ґрунту та на відстані 66 см від правого кута.

Опис. Незважаючи на низку пошкоджень поверхні каменя, складові напису простежуються досить добре:

Hic Fuit Al Hazler | 1647 A 27 7b

З відновленням пропущених фрагментів найвірогідніше представити текст напису таким чином:

Hic Fuit Al(exander) Hazler 1647 a(nno) 27 7b(ris).

Був тут Александр Газлер 1647-го року 27 вересня.

Віднайти інформацію про автора запису наразі не вдалося. А. Бонецький згадує Стефана Газлера, який був прихильником польського короля Августа III, за якого він голосував у 1733 р.¹⁵ Ймовірно, автор напису походив з цієї родини.

Датування. 1647 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 67 (табл. XLII, 1)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 194 см від рівня ґрунту та на відстані 118 см від правого кута.

¹³ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 37, fig. 35b.

¹⁴ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 38. Дослідник допустив низку помилок, читаючи родові ім'я як Milaszko та пропустивши вказівку дати виконання тексту, опублікувавши тільки рік.

¹⁵ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 7: Grabowsky – Hulkiewiczowie, Warszawa 1904, s. 249.

Опис. На поверхні каменя виконані три великі літери:

• I • T • B •

Найвірогідніше інтерпретувати цей текст як ініціали автора.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 68 (табл. XLII, 2)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 194 см від рівня ґрунту та на відстані 62 см від правого кута.

Опис. Малюнок майже повністю знищений написом № 69, простежуються тільки окремі його складові, що дозволяють реконструювати його як зображення храму.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 69 (табл. XLIII)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 194 см від рівня ґрунту та на відстані 64 см від правого кута.

Опис. Літери виконані дуже ретельно, тож текст впевнено читається:

FR:CHR¹⁶ISTOFNE¹⁷RUS¹⁸ | KAME¹⁹NE²⁰C:A:D: | 1·6·1·0 24·IVL

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Fr(ater) Christofherus Kamenec A(nno) D(omini) 1610 24 iul.

Брат Христофор {з} Кам'яця, року Божого 1610, 24 липня.

Літери прорізані доволі ретельно, автор часто вживає лігатури та інші знаки, що мали на меті прикрасити текст. Звертає на себе увагу й видовжений хрест, який прикрашає початок імені монаха. Всі ці факти видають руку досвідченого писця, який до того ж мав навички роботи з інструментом по обробці каменю. Вочевидь, саме цією обставиною було обумовлене направлення Христофора до Галича для робіт з реставрації давньої церкви.

Цей текст є одним з шести написів-графіті братів-францисканців, розташованих на стінах церкви св. Пантелеймона / костелу св. Станіслава: Христофора з Кам'яця, Симеона з Рулікова (№ 253), Симона з Галича (№ 717), Гіацинта з Салена (№ 118), Франциска з Руа (№ 119) та Йоанна з Ютрова (№ 655). Три з цих автографів-графіті прямо датовані 24 липня 1610 р., а три датуються на підставі типологічної близькості текстів, однаковий рівень пошкодження прорізів під дією атмосферних опадів (вивітрювання), а також відсутністю написів-графіті францисканських монахів пізніших періодів, хоча монастир ще тривалий час існував. Ці обставини вказують на якусь одноразову акцію залишення автографів францисканськими монахами, що була інспірована саме українськими братами-міноритами – Христофором з Кам'яця-Подільського та Симеоном з Рулікова, які були направлені Ордену до Галича для відбудови костелу св. Станіслава. Можливо, інші брати-францисканці також брали участь у

¹⁶ Літери HR написані у вигляді лігатури.

¹⁷ Літери FNE написані у вигляді лігатури.

¹⁸ Літери US написані у вигляді лігатури.

¹⁹ Літери AME написані у вигляді лігатури.

²⁰ Літери NE написані у вигляді лігатури.

відродженні монастиря, виконуючи низку інших видів робіт, не пов'язаних з кам'яною справою. Не виключено, що подальші дослідження документів Францисканського ордену дозволять відшукати більше відомостей про цих осіб, які відродили давню церкву св. Пателеймона та заснували монастир у Галичі на межі XVI–XVII ст. Поява ж написів-графіті 24 липня 1610 р. може розглядатись як засвідчення завершення відбудови костелу на цей час, напередодні дня народження св. Станіслава (26 липня), що стало своєрідним подарунком покровителю храму. Відтак, початок функціонування францисканського монастиря у складі шести монахів слід віднести саме до 1610 року, а не 1611, як то поширене в історіографії²¹.

Датування. 1610 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 70 (табл. XLIV, 1)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 194 см від рівня ґрунту та на відстані 70 см від правого кута.

Опис. Напис пошкоджений № 69, проте в цілому зберігся непогано, він складається з трьох літер А, розміри яких зменшуються в напрямку до кінця рядка.

Датування. Початок XV – середина XVI ст.; за формою написання а з видовженою вертикальною спинкою та формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 71 (табл. XLIV, 2)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 167 см від рівня ґрунту та на відстані 90 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку простежується незавершений малюнок чотириконечного хреста з розширеними у вигляді трикутників кінцями. Автор прокреслив нижнє розширення, почав виконувати ліве, проте через зриви різця не зміг закінчити його.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 72 (табл. XLIV, 3)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 158 см від рівня ґрунту та на відстані 98 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

²¹ Загалом, історія костелу св. Станіслава цього часу висвітлена доволі слабо через брак джерел, відомо тільки, що ченці-францисканці реставрували костел на межі XVI–XVII ст., після того, як вони отримали запустілий на той час храм згідно з рескриптом польського короля Сигізмунда III 5 травня 1596 р. Інформація про цей період життя храму спирається тільки на короткий переказ відомостей Й. Пеленського (див. J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 183–184) про те, що реставраційні роботи проводились у 1598–1611 рр. і храм був перебудований, а поруч постали монастирські споруди. Власне, цим коротеньким нарисом у сучасній українській історіографії обмежується виклад перших років існування францисканського монастиря в Галичі. Див., напр.: В. Дідух, *Op. cit.*, с. 25; І. Могитич, *Церковь Святого Пантелеймона в Галиче*, [електронний ресурс], режим доступу: http://www.arhiv.ru/MaRa_Library/M/Mogutykh_IR_Tzerkov_Svyatogo_Panteleymona_v_Gsliche.pdf, с. 3; А. Стасюк, *Середньовічний монастир у Галичі: від св. Пантелеймона до св. Станіслава*, Вісник Прикарпатського університету: Історія 20 (Івано-Франківськ 2011) 185.

Графіті № 73 (табл. XLIV, 4)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 158 см від рівня ґрунту та на відстані 93 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 74 (табл. XLIV, 5)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 154 см від рівня ґрунту та на відстані 95 см від правого кута.

Опис. Між основами щогл двох хрестів знаходиться літера Л.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 75 (табл. XLIV, 6)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 264 см від рівня ґрунту та на відстані 16 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 76 (табл. XLV, 1)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 134 см від рівня ґрунту та на відстані 95 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок чотириконечного хреста з розширеними у вигляді заглиблених ямок кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 77 (табл. XLV, 2)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 124 см від рівня ґрунту та на відстані 117 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок чотириконечного хреста з розширеними у вигляді заглиблених ямок кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 78 (табл. XLV, 3)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 120 см від рівня ґрунту та на відстані 130 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни подвійними замкненими рисками прокреслена літера Г.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 79 (табл. XLV, 4)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 126 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 80 (табл. XLV, 5)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 161 см від рівня ґрунту та на відстані 23 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку простежується літера М.

Датування. Остання чверть XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 81 (табл. XLV, 6)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 105 см від рівня ґрунту та на відстані 110 см від правого кута.

Опис. Малюнок сильно пошкоджений, його середня частина майже вся викришилась. За збереженими контурами можемо реконструювати його як зображення чотириконечного хреста, кінці якого мали розширення, передане за допомогою заглиблених крапок, які, власне, найкраще збереглися.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 82 (табл. XLVI)

Публікації. Й. Пеленський²².

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 222 см від рівня ґрунту та на відстані 53 см від правого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису частково пошкоджена вибоями та затерта, тому декілька складових не простежуються:

Hi-²³ | fuit²⁴ WM²⁵ | an²⁶o²⁷ | 16²⁸15.

З відновленням втраченого фрагмента наявний на поверхні кам'яного блоку текст виглядатиме таким чином:

Hi[c] fuit WM an(n)o 1615.

Був тут В.М., року 1615-го.

Датування. 1615 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 83 (табл. XLVII, 1)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 151 см від рівня ґрунту та на відстані 135 см від правого кута.

²² J. Peleński, *Op. cit.*, s. 38, fig. 40.

²³ Вказана Й. Пеленським літера **w** тут не простежується, пошкодженого місця вистачає тільки на реконструкцію тут втраченої **c**.

²⁴ Хоча літери в цьому місці виконані дещо незграбно, проте на початку рядка досить добре читаються літери **fuit**, а не **MNR**, як вказано у Й. Пеленського.

²⁵ Й. Пеленський зазначав тут літери **Tran**, проте на поверхні каменя чітко читаються дві літери **WM**.

²⁶ На поверхні стіни чітко читається літера **n**, а не **xi**, як показує Й. Пеленський.

²⁷ Жодних слідів літери **n** на поверхні каменя не простежуються.

²⁸ Цифра дати не знищена, вона просто зсунута праворуч.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок чотириконечного хреста з розширеними у вигляді заглиблених крапок кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 84 (табл. XLVII, 2)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 157 см від рівня ґрунту та на відстані 137 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 85 (табл. XLVII, 3)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 120 см від рівня ґрунту та на відстані 118 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 86 (табл. XLVII, 4)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 167 см від рівня ґрунту та на відстані 137 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений прямокутник.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 87 (табл. XLVII, 5)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 169 см від рівня ґрунту та на відстані 13 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотириконечного хреста, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 88 (табл. XLVII, 6)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 164 см від рівня ґрунту та на відстані 68 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками видряпаний малюнок чотириконечного хреста.

Датування. За формою прорізів графіті датується кінцем XII – кінцем XVI ст.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 89 (табл. XLVIII, 1)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 162 см від рівня ґрунту та на відстані 26 см від правого кута.

Опис. На кам'яному блоці виконаний малюнок чотириконечного хреста, кінці перекладини та вершина щогли якого мають заглиблення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 90 (табл. XLVIII, 2)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 158 см від рівня ґрунту та на відстані 14 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 91 (табл. XLVIII, 3)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 169 см від рівня ґрунту та на відстані 24 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслена літера С.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 92 (табл. XLVIII, 4)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 133 см від рівня ґрунту та на відстані 48 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотирикінечного хреста, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 93 (табл. XLVIII, 4)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 132 см від рівня ґрунту та на відстані 39 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок шестикінечного проквітлого хреста, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Кінці перекладини та таблички, а також вершина щогли, розширюються у вигляді трикутників. Основа щогли роздвоюється та розквітає пагонами, причому лівий має ще два відгалуження. Можливо, правий так і не був завершений.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 94 (табл. XLVIII, 5)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 125 см від рівня ґрунту та на відстані 26 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотирикінечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 95 (табл. XLIX, 1)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 164 см від рівня ґрунту та на відстані 72 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку знаходиться виконаний подвійними замкненими рисками малюнок чотириконечного хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 96 (табл. XLIX, 2)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 169 см від рівня ґрунту та на відстані 64 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 97 (табл. XLIX, 3)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 159 см від рівня ґрунту та на відстані 105 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотириконечного хреста, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 98 (табл. XLIX, 4)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 193 см від рівня ґрунту та на відстані 135 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 99 (табл. XLIX, 5)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 150 см від рівня ґрунту та на відстані 97 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни помітна літера Ь.

Датування. Кінець XII – кінець XV ст.; за формою написання ь з нахилою щоглою та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 100 (табл. XLIX, 6)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 191 см від рівня ґрунту та на відстані 55 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 101 (табл. L, 1)

Публікації. Й. Пеленський²⁹.

²⁹ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 38, fig. 41; дослідник вказав над літерами хвилясте титло, яке не простежується.

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 550 см від рівня ґрунту та на відстані 100 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконані літери HNS. Значна висота розташування, куди неможливо було піднятися без риштувань, дозволяє з великою часткою вірогідності пов'язати появу цього тексту з відбудовчими роботами монахів-францисканців на межі XVI–XVII ст. Можливо, на стіні виконані ініціали майстра, який працював над відбудовою храму.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці; найвірогідніше, кінець XVI – початок XVII ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 102 (табл. L, 2)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 442 см від рівня ґрунту та на відстані 71 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери LK. Значна висота розташування, як і в попередньому випадку, вказує на виконання запису з риштувань, тобто, під час відбудови храму францисканцями. Ймовірно, тут виконані ініціали майстра, який відроджував храм.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці; найвірогідніше, кінець XVI – початок XVII ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 103 (табл. L, 3)

Публікації. Й. Пеленський³⁰.

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 524 см від рівня ґрунту та на відстані 105 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку у три рядки виконаний запис імені Viatorolomeus 'Варфоломій'. Можемо погодитись з публікатором напису Й. Пеленським, що така висота розташування напису свідчить про його виконання давнім майстром, який брав участь у відбудові храму.

Графіті, вочевидь, відноситься до часів відбудови храму монахами-францисканцями наприкінці XVI – на початку XVII ст. Автором напису міг бути муляр Варфоломій зі Львова, відомості про якого, що датуються 1594 р., відшукав Й. Пеленський.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці; найвірогідніше, кінець XVI – початок XVII ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 104 (табл. L, 4)

Розташування. Ділянка В5, знаходиться на висоті 190 см від рівня ґрунту та на відстані 112 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери I•V•I.

³⁰ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 38, fig. 41; під час публікації дослідник пропустив другу літеру i.

Датування. Остання чверть XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 105 (табл. LI, 1)

Розташування. Ділянка B5, знаходиться на висоті 197 см від рівня ґрунту та на відстані 125 см від правого кута.

Опис. Попередній напис (№ 104) значно пошкодив малюнок вершника, від якого збереглась тільки передня частина коня та частково зображення людини.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Сюжетні зображення.

Графіті № 106 (табл. LI, 2)

Публікації. Й. Пеленський³¹.

Розташування. Ділянка B5, знаходиться на висоті 198 см від рівня ґрунту та на відстані 51 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний запис імені Simon 'Симон'.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 107 (табл. LII, 1)

Розташування. Ділянка B5, знаходиться на висоті 195 см від рівня ґрунту та на відстані 58 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотириконечного хреста, нижня частина щогли якого вдвічі довша за верхню.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 108 (табл. LII, 2)

Розташування. Ділянка B5, знаходиться на висоті 150 см від рівня ґрунту та на відстані 97 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку знаходиться незавершений малюнок чотириконечного хреста – відсутня ліва частина перекладини.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 109 (табл. LII, 3)

Розташування. Ділянка B5, знаходиться на висоті 193 см від рівня ґрунту та на відстані 135 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку знаходиться малюнок чотириконечного хреста. Його щогла виконана потрійною замкненою рисою, перекладина – подвійною незамкненою. Обабіч нижньої частини щогли під перекладиною виконані два округлі відрізки вниз.

³¹ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 38.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 110 (табл. LVI, 1)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 192 см від рівня ґрунту та на відстані 116 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни простежується літера J.

Датування. Остання чверть XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 111 (табл. LVI, 2)

Розташування. Ділянка В4, знаходиться на висоті 194 см від рівня ґрунту та на відстані 119 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 112 (табл. LII, 4)

Розташування. Ділянка В6, знаходиться на висоті 204 см від рівня ґрунту та на відстані 5,5 см від лівого ребра.

Опис. У першому рядку чітко читається слово Васи́ли(и) 'Василь'. У другому рядку збереглися тільки три початкові літери Сох та фрагмент ще однієї, р або у, за ними. Значна затертість рядка не дозволяє встановити родове ім'я автора. Третій та четвертий рядок, попри низький рельєф прорізів, читаються добре: року 1646.

Датування. 1646 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

III.3. Графіті на фасаді центральної апсиди (ділянка С)

У процесі досліджень центральна апсида отримала позначення С. На її поверхні виявлено сто п'ятдесят одне стародавнє графіті, що отримали номери від 113-го по 263-й (табл. XXVII). Розподіл поверхонь з графіті в межах ділянки виглядає таким чином:

С1 – №№ 113–116;

С2 – № 117;

С3 – №№ 118–179;

С4 – №№ 180–191;

С5 – №№ 192–219;

С6 – №№ 220–245;

С7 – №№ 246–260;

С8 – №№ 261–262;

С9 – № 263.

Графіті № 113 (табл. LIII, 1)

Розташування. Ділянка С1, знаходиться на висоті 196 см від рівня ґрунту та на відстані 27 см від правого кута.

Опис. Напис виконаний досить незграбно, проте найвірогідніше, що тут видряпане родове ім'я автора – Zawadzki 'Завадзький'.

На жаль, ідентифікувати особу не виявляється за можливе, оскільки у Речі Посполитій існувало кілька родин Завадзьких³², чий представник міг гіпотетично відвідати Галич та залишити запис на стіні костелу св. Станіслава.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 114 (табл. LIII, 2)

Розташування. Ділянка С1, знаходиться на висоті 207 см від рівня ґрунту та на відстані 23 см від правого кута.

Опис. Збереженість напису відносно непогана, незважаючи на сильне пошкодження останнього слова:

Anna Kowska.

Анна Ковська.

Генеолог А. Бонецький згадує кількох представників цієї родини³³, хоча особа на ім'я Анна в них не присутня.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 115 (табл. LIV, 1)

Розташування. Ділянка С1, знаходиться на висоті 252 см від рівня ґрунту та на відстані 28 см від правого кута.

Опис. Збереженість напису добра, його складові практично повністю збереглися. У верхньому рядку прокреслені літери THC, значення яких встановити наразі не вдалося. На деякій відстані виконане родове ім'я автора – Sołuski 'Колуський', а під ним, у другому рядку, де глибина прорізів значно менша, проте особливості натиску на лезо вказують на виконання їх одним автором, читається особове ім'я Bas[i]l 'Василь' та зазначення року виконання a(nno) 1666 'року 1666'.

На жаль, встановити особу автора наразі не виявляється за можливе. Найраніші відомості про цю родину, які наводить А. Бонецький³⁴, відносяться до 1699 р.

Датування. 1666 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 116 (табл. LIV, 2)

Розташування. Ділянка С1, знаходиться на висоті 186 см від рівня ґрунту та на відстані 20 см від правого кута.

Опис. На поверхні каменя прокреслені літери WZ.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

³² К. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 3, Lwów 1743, s. 694–699.

³³ А. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 12: Korty – Krzemieniewscy, Warszawa 1908, s. 40.

³⁴ А. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 10: Kęstowscy – Komorowscy, Warszawa 1907, s. 351.

Графіті № 117 (табл. LIV, 3)

Публікації. Й. Пеленський³⁵.

Розташування. Ділянка С2, знаходиться на висоті 200 см від рівня ґрунту та на відстані 6 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку глибоко прорізаний малюнок у вигляді літери **Н**, від середини перемички якої вгору піднімається хрест, причому верхня його частина дещо зміщена ліворуч.

Саме зображення є середньою частиною монограми **IHS**, що має кілька тлумачень: латинська форма перших трьох літер імені **Ἰησοῦς** *‘Ісус’*, скорочена форма латинських висловів **In hoc signovinces** *‘цим переможеш’* або **Iesus Hominum Salvator** *‘Ісус людей Спаситель’*. Ця теонімограма з хрестом на перекладині середньої літери зустрічається в емблемі ордену єзуїтів.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 118 (табл. LV, 1)

Публікації. Й. Пеленський³⁶.

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 220 см від рівня ґрунту та на відстані 30 см від правого кута.

Опис. Збереженість напису добра, його складові простежуються чітко:

FRIACINCTUS³⁷ | SALENSIS

З розбивкою на слова та відновленням пропущених складових текст виглядає таким чином:

Fr(ater) Iacinctus Salensis.

Брат Гіацинт Саленський.

В Європі відомо кілька населених пунктів з назвою Сален, більшість з яких зосереджена на теренах Франції, тому вони містять додаткову складову для уточнення локалізації. Окрім Франції, містечко з такою назвою є у Швейцарії. Причому саме для нього джерела фіксують варіанти написання назви **Salins** (фр.) у тій же формі, що й запис на стіні церкви – **Salens** або **Sallens**. Саме тому, вважаю, найвірогідніше, що брат Гіацинт походить саме з цього містечка на лівому березі річки Рони.

Графіті відноситься до часів відбудови храму монахами-францисканцями наприкінці XVI – на початку XVII ст. і було інспіроване закінченням цих робіт³⁸.

Датування. 1610 р.; за контекстом.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 119 (табл. LV, 2)

Публікації. Й. Пеленський³⁹.

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 224 см від рівня ґрунту та на відстані 82 см від правого кута.

Опис. Збереженість напису добра, його складові чітко простежуються:

³⁵ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 38, fig. 39. Публікатор помилково вказує його розташування на центральній апсиді поруч із написом № 118.

³⁶ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 38, fig. 39.

³⁷ Літери **US** виконані у вигляді лігатури.

³⁸ Див. коментар до № 69.

³⁹ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 38, fig. 39.

FR·FRAC̄·RUA

З розбивкою на слова та відновленням пропущених складових текст виглядає таким чином:

Fr(ater) Fra(n)c(iscus), Rua.

Брат Франциск, з Руа.

Автор напису походить з містечка Руа, що знаходиться на півночі Португалії.

Графіті відноситься до часів відбудови храму монахами-францисканцями наприкінці XVI – на початку XVII ст. і було інспіроване закінченням цих робіт⁴⁰.

Прикметно, що написи Франциска та Гіацинта розташовані поруч один з одним, у той час як графіті інших монахів-францисканців розпорошені по різних ділянках стін церкви. Можливо, це пояснюється походженням їх авторів з містечок, що знаходяться далеко поза межами Речі Посполитої, тож природно, що через цю обставину в іншій країні вони намагалися триматися разом. Варто також зазначити, що написи виконані не досить вправно, і це видає руку осіб, які не мали навичок роботи з каменем.

Датування. 1610 р.; за контекстом.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 120 (табл. LVI, 3)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 216 см від рівня ґрунту та на відстані 24 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни простежується літера N.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 121 (табл. LVI, 4)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 199 см від рівня ґрунту та на відстані 88 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку помітна літера П.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 122 (табл. LVI, 5)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 162 см від рівня ґрунту та на відстані 102 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку видряпаний невеликий чотириконечний хрест з розширеними у вигляді трикутників кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 123 (табл. LVI, 6)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 161 см від рівня ґрунту та на відстані 105 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни подвійною замкненою рисою виконаний малюнок щогли хреста, перекладаина якого так і не була завершена. Праворуч тим же автором виконана вертикальна риска.

⁴⁰ Див. коментар до № 69.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 124 (табл. LVII, 1)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 217 см від рівня ґрунту та на відстані 120 см від правого кута.

Опис. Невеликими круглими просвердленими заглибинами прямокутна поверхня кам'яного блоку розділена на чотири частини. Ці крапки утворюють чотириконечний хрест з видовженою щоглою.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 125 (табл. LVII, 2)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 158 см від рівня ґрунту та на відстані 140 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни видряпані три невеликі чотириконечні хрести з розширеними кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 126 (табл. LVIII, 1)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 161 см від рівня ґрунту та на відстані 122 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку потрійними рисками видряпаний чотириконечний хрест, кінці щогли якого роздвоюючись розгортаються назовні та з'єднуються з кінцями перекладини.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 127 (табл. LVIII, 2)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 169 см від рівня ґрунту та на відстані 86 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 128 (табл. LVIII, 3)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 164 см від рівня ґрунту та на відстані 88 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 129 (табл. LVIII, 4)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 162 см від рівня ґрунту та на відстані 83 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 130 (табл. LIX, 1)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 164 см від рівня ґрунту та на відстані 79 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку помітна літера А.

Датування. Початок XV – середина XVI ст.; за формою написання а з видовженою та майже вертикальною спинкою та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 131 (табл. LIX, 2)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 156 см від рівня ґрунту та на відстані 44 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 132 (табл. LIX, 3)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 150 см від рівня ґрунту та на відстані 70 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 133 (табл. LIX, 4)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 69 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 134 (табл. LIX, 5)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 160 см від рівня ґрунту та на відстані 67 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 135 (табл. LX, 1)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 167 см від рівня ґрунту та на відстані 44 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 136 (табл. LX, 2)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 160 см від рівня ґрунту та на відстані 27 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни простежуються дві вертикальні риси, які, найвірогідніше, є щоглою незавершеного малюнка хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 137 (табл. LX, 3)

Публікації. Й. Пеленський⁴¹.

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 151 см від рівня ґрунту та на відстані 18 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний проквітлий хрест, основа щогли якого розходитьс я пишними пагонами (лівий пагін незавершений).

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 138 (табл. LX, 4)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 160 см від рівня ґрунту та на відстані 16 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни подвійними рисками прокреслена восьмипелюсткова розетка. Середня частина її містить вибої, зроблені кимось навмисно.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 139 (табл. LXI, 1)

Публікації. Й. Пеленський⁴².

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 25 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний проквітлий хрест, основа щогли якого розходитьс я пишними пагонами. Правий пагін частково пошкоджений № 138, а нижня частина блоку затерта.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 140 (табл. LXI, 2)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 171 см від рівня ґрунту та на відстані 5 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотириконечного хреста, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

⁴¹ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 37, fig. 35e. На опублікованому малюнку контури пагонів дещо змінені.

⁴² *Ibid.* На опублікованому малюнку контури пагонів дещо змінені.

Графіті № 141 (табл. LXI, 3)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 170 см від рівня ґрунту та на відстані 28 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера І.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 142 (табл. LXI, 4)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 160 см від рівня ґрунту та на відстані 28 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 143 (табл. LXII, 1)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 159 см від рівня ґрунту та на відстані 33,5 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 144 (табл. LXII, 2)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 150 см від рівня ґрунту та на відстані 30 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни простежується відкрите донизу виконане подвійними рисками півколо з овальним відгалуженням посередині.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 145 (табл. LXII, 3)

Публікації. Й. Пеленський⁴³.

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 144 см від рівня ґрунту та на відстані 25 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку вирізьблений малюнок чотириконечного проквітлого хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 146 (табл. LXII, 4)

Публікації. Й. Пеленський⁴⁴.

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 133 см від рівня ґрунту та на відстані 7 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни виконаний малюнок чотириконечного хреста, кінці якого замкнені прямими відрізками.

⁴³ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 37, fig. 35e.

⁴⁴ *Ibid.* На опублікованому малюнку показаний як літера Н.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 147 (табл. LXII, 5)

Публікації. Й. Пеленський⁴⁵.

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 133 см від рівня ґрунту та на відстані 10 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку видряпаний малюнок чотириконечного проквітлого хреста, кінці перекардини якого мають вигляд обернених одна до одної верхівками трапецій.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 148 (табл. LXII, 6)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 128 см від рівня ґрунту та на відстані 11 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 149 (табл. LXIII, 1)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 132 см від рівня ґрунту та на відстані 14 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслений чотириконечний хрест з петлею літери Р на правій верхній частині щогли.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 150 (табл. LXIII, 2)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 131 см від рівня ґрунту та на відстані 20 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура у вигляді кола, всередині якої висвердлені невеликі круглі отвори.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 151 (табл. LXIII, 3)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 129 см від рівня ґрунту та на відстані 21 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. За формою прорізів час появи графіті визначається в межах кінця XII – кінця XVI ст.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

⁴⁵ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 37, fig. 35e.

Графіті № 152 (табл. LXIII, 4)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 124 см від рівня ґрунту та на відстані 16 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок шестипроменевої зірки.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 153 (табл. LXIII, 5)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 76 см від рівня ґрунту та на відстані 78 см від правого кута.

Опис. Поверхня кам'яного блоку сильно пошкоджена, малюнок майже повністю знищений. Збереглась тільки невелика видовжена прокреслена подвійними рисками фігура, що нагадує пагін проквітлого хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 154 (табл. LXIII, 6)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 170 см від рівня ґрунту та на відстані 136 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 155 (табл. LXIV, 1)

Публікації. Й. Пеленський⁴⁶.

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 400 см від рівня ґрунту та на відстані 135 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний проквітлий хрест. Кінці його перекардини та вершина щогли розширюються у формі трикутників. Основа щогли розходитьс я пишними пагонами, прокресленими подвійною рисою. Ліворуч від малюнка на рівні перекардини виконана літера Т.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 156 (табл. LXIV, 2)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 420 см від рівня ґрунту та на відстані 145 см від правого кута.

Опис. Трохи вище попереднього малюнка прокреслений подібний чотириконечний проквітлий хрест. Кінці його перекардини та вершина щогли розширюються у вигляді трикутників, а основа розходитьс я пишними вигнутими пагонами. Ліворуч від малюнка на рівні перекардини прокреслена літера Ї.

Датування. Середина XIII – кінець XV ст.; за формою написання Ї з прямою щоглою та без бічних засічок.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

⁴⁶ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 37, fig. 35c.

Графіті № 157 (табл. LXV, 1)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 129 см від рівня ґрунту та на відстані 100 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками виконаний малюнок шестикінечного проквітлого хреста, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 158 (табл. LXV, 2)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 130 см від рівня ґрунту та на відстані 81 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни помітна виконана подвійними замкненими рисками щогла хреста. Перекладина не була видряпана, тож малюнок залишився незавершеним.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 159 (табл. LXV, 3)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 113 см від рівня ґрунту та на відстані 72 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 160 (табл. LXV, 4)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 135 см від рівня ґрунту та на відстані 118 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 161 (табл. LXVI, 1)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 136 см від рівня ґрунту та на відстані 110 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 162 (табл. LXVI, 2)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 116 см від рівня ґрунту та на відстані 85 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконані чотири скісні засічки. Вони нагадують запис обчислення кількості проведених поминальних служб, проте такі записи присутні здебільшого у вівтарних частинах храмів, а не на фасадах. Тому важко визначити, що саме підлягало обрахунку.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 163 (табл. LXVI, 3)

Розташування. Ділянка СЗ, знаходиться на висоті 86 см від рівня ґрунту та на відстані 17 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 164 (табл. LXVI, 4)

Розташування. Ділянка СЗ, знаходиться на висоті 84 см від рівня ґрунту та на відстані 9 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 165 (табл. LXVI, 5)

Розташування. Ділянка СЗ, знаходиться на висоті 76 см від рівня ґрунту та на відстані 15 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 166 (табл. LXVI, 6)

Розташування. Ділянка СЗ, знаходиться на висоті 122 см від рівня ґрунту та на відстані 130 см від правого кута.

Опис. Рельєф прорізів майже зведений нанівець, проте на поверхні каменя все ж помітний малюнок трикутника.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 167 (табл. LXVII, 1)

Розташування. Ділянка СЗ, знаходиться на висоті 222 см від рівня ґрунту та на відстані 80 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслені літери ІОС, що вірогідніше розглядати як незавершений чи скорочений запис імені Іос(ифъ) 'Йосип'.

Датування. Кінець XII – середина XIII ст.; за формою написання простого і та нахиленої праворуч є.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 168 (табл. LXVII, 2)

Розташування. Ділянка СЗ, знаходиться на висоті 135 см від рівня ґрунту та на відстані 39 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест-якір.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 169 (табл. LXVII, 3)

Розташування. Ділянка СЗ, знаходиться на висоті 116 см від рівня ґрунту та на відстані 38 см від правого кута.

Опис. Подвійними замкненими рисками на поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 170 (табл. LXVII, 4)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 133 см від рівня ґрунту та на відстані 37 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 171 (табл. LXVII, 5)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 126 см від рівня ґрунту та на відстані 42 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок чотириконечного хреста, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 172 (табл. LXVII, 6)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 135 см від рівня ґрунту та на відстані 42 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок чотириконечного хреста, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 173 (табл. LXVIII, 1)

Публікації. Й. Пеленський⁴⁷.

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 127 см від рівня ґрунту та на відстані 50 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений шестикінецьний проквітлий хрест, що складається зі щогли, перекладки та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Кінці перекладки та таблички, а також вершина щогли, розширюються у вигляді трикутників, основа ж щогли розходить назовні вгору та вниз пишними проквітлими пагонами.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 174 (табл. LXVIII, 2)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 134 см від рівня ґрунту та на відстані 58 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни помітний малюнок шестикіньчого хреста, що складається зі щогли, перекладки та підніжжя. Його кінці мають розширення у вигляді ямок.

⁴⁷ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 37, fig. 34b.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 175 (табл. LXVIII, 3)

Публікації. Й. Пеленський⁴⁸.

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 133 см від рівня ґрунту та на відстані 63 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та підніжжя. Вершина щогли, кінці перекладини та підніжжя розширюються у вигляді трикутників, основа щогли спирається на Голгофу у вигляді ромбу посередині з “рогами” по боках. Праворуч на рівні щогли збереглися складові теонімограми ХС.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 176 (табл. LXVIII, 4)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 107 см від рівня ґрунту та на відстані 49 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура, що має вигляд вертикального відрізка, основа якого замкнена горизонтальною рисою, а вершина – відкритим донизу півколом.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 177 (табл. LXVIII, 5)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 122 см від рівня ґрунту та на відстані 62 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера С.

Датування. Кінець XII – середина XIII ст.; за формою написання простої нахиленої праворуч літери с.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 178 (табл. LXVIII, 6)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 121 см від рівня ґрунту та на відстані 68 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 179 (табл. LXIX, 1)

Розташування. Ділянка С3, знаходиться на висоті 137 см від рівня ґрунту та на відстані 43 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

⁴⁸ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 37, fig. 35c. На опублікованому малюнку контури Голгофи були змінені.

Графіті № 180 (табл. LXIX, 2)

Розташування. Ділянка С4, знаходиться на висоті 154 см від рівня ґрунту та на відстані 50 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 181 (табл. LXIX, 3)

Розташування. Ділянка С4, знаходиться на висоті 236 см від рівня ґрунту та на відстані 51 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Основа щогли роздвоюється.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 182 (табл. LXIX, 4)

Розташування. Ділянка С4, знаходиться на висоті 161 см від рівня ґрунту та на відстані 30 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 183 (табл. LXIX, 5)

Розташування. Ділянка С4, знаходиться на висоті 160,5 см від рівня ґрунту та на відстані 29,5 см від правого кута.

Опис. Неповдалік від попереднього малюнка праворуч виконане зображення простого чотириконечного хреста, який обведений колом.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 184 (табл. LXIX, 6)

Розташування. Ділянка С4, знаходиться на висоті 164 см від рівня ґрунту та на відстані 107 см від правого кута.

Опис. Незважаючи на значні пошкодження поверхні каменя, на його поверхні проглядаються контури простого чотириконечного хреста з розширеними у вигляді заглиблених крапок кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 185 (табл. LXX, 1)

Розташування. Ділянка С4, знаходиться на висоті 272 см від рівня ґрунту та на відстані 100 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку дуже глибоко виконане зображення шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та підніжжя. Основа щогли спирається на прямокутну відкриту донизу Голгофу. Особливості виконання вказують,

що спочатку гострим тонким лезом намічались контури малюнка, а потім вибиралась середня частина.

Датування. Перша третина XIX ст., за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 186 (табл. LXX, 2)

Розташування. Ділянка С4, знаходиться на висоті 256 см від рівня ґрунту та на відстані 75 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотирирядковий напис:

AD | 1603 | НМ | Ніс Fui-

З розбивкою на слова та відновленням втрачених і пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

A(nno) D(omini) 1603 НМ hic fui[t].

Року Божого 1603. І.М. (або Г.М.) був тут.

Датування. 1603 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 187 (табл. LXXI, 1)

Розташування. Ділянка С4, знаходиться на висоті 148 см від рівня ґрунту та на відстані 31 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена покладена ліворуч літера В. Зазвичай, "покладання" літери маркувало її цифрове значення⁴⁹.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 188 (табл. LXXI, 2)

Розташування. Ділянка С4, знаходиться на висоті 192 см від рівня ґрунту та на відстані 146 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений знак, що має вигляд подвійної стріли. Над верхнім вістрям прокреслене трикутне покриття, а ще вище – дві скісні риски обабіч. Нижнє вістря продовжується униз та замикається горизонтальним відрізком.

Означений малюнок подібний до знаків на печатках деяких львівських міщан XVI ст.⁵⁰, тому не виключено, що він мав ідентифікувати власника та за своїм змістом та мотиваційними чинниками виконання співвідносився з пам'ятним написом.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 189 (табл. LXXI, 3)

Розташування. Ділянка С4, знаходиться на висоті 260 см від рівня ґрунту та на відстані 72 см від правого кута.

⁴⁹ Див., напр. графіті № 7 з Софії Київської: В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.)*, ч. III: Центральна нава, К. 2011, с. 106–107.

⁵⁰ Див.: О.А. Однороженко, *Родова геральдика Руського королівства...*, с. 236–237, рис. 579, 581. Подібні знаки знаходять, наприклад, на предметах XIV–XV ст. з розкопок Готського подвір'я у Новгороді: Е.А. Рыбина, *Новгород и Ганза*, Москва 2009, с. 138, рис. 21; с. 139, рис. 22; с. 140, рис. 23. Виявлені такі зображення і в Києві, на фасадах церкви Спаса на Берестові: В.В. Корнієнко, *Корпус графіті церкви Спаса на Берестові (остання третина XI – перша третина XVIII ст.)*, К. 2013, с. 36, 110–111.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений знак у вигляді трикутника вершиною донизу.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 190 (табл. LXXI, 4)

Розташування. Ділянка С4, знаходиться на висоті 126 см від рівня ґрунту та на відстані 74 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена пентаграма.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 191 (табл. LXXI, 5)

Розташування. Ділянка С4, знаходиться на висоті 270 см від рівня ґрунту та на відстані 75 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконана літера М, причому при виконанні її правої щогли рука автора зісковзнула, тож вона сильно опустилася донизу.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 192 (табл. LXXII, 1)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 140 см від рівня ґрунту та на відстані 21 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 193 (табл. LXXII, 2)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 124 см від рівня ґрунту та на відстані 10 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни знаходиться малюнок чотириконечного хреста, кінці якого мають трикутної форми розширення.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 194 (табл. LXXII, 3)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 164 см від рівня ґрунту та на відстані 36 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 195 (табл. LXXII, 4)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 132 см від рівня ґрунту та на відстані 46 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний стилізований малюнок дерева або однієї гілки.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 196 (табл. LXXII, 5)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 130 см від рівня ґрунту та на відстані 42 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок чотириконечного хреста, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок. Зображення збереглося дуже погано через пошкодження поверхні каменя.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 197 (табл. LXXII, 6)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 172 см від рівня ґрунту та на відстані 21 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок чотириконечного хреста, щогла якого була прокреслена подвійною незамкненою рисою, а перекладина виконана одинарною.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 198 (табл. LXXIII, 1)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 165 см від рівня ґрунту та на відстані 26 см від правого кута.

Опис. Трохи ліворуч від попереднього зображення знаходиться аналогічний малюнок чотириконечного хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 199 (табл. LXXIII, 2)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 163 см від рівня ґрунту та на відстані 34 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок чотириконечного хреста, щогла якого має розширення у вигляді трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 200 (табл. LXXIII, 3)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 163 см від рівня ґрунту та на відстані 28 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 201 (табл. LXXIII, 4)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 160 см від рівня ґрунту та на відстані 20 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни помітні контури зображення коня.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 202 (табл. LXXIII, 5)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 176 см від рівня ґрунту та на відстані 80 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 203 (табл. LXXIII, 6)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 205 см від рівня ґрунту та на відстані 79 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 204 (табл. LXXIV, 1)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 145 см від рівня ґрунту та на відстані 145 см від правого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, частина складових не простежується:

аѣавъѣваѣг---

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

{Въ лѣто} аѣа въ ѣв авъг[уста]...

{У літо} 6701 (1193) у 22-ге серпня...

Датування. 1193 р., за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 205 (табл. LXXIV, 2)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 200 см від рівня ґрунту та на відстані 76 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок риби.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Іхтіоморфні зображення.

Графіті № 206 (табл. LXXV, 1)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 162 см від рівня ґрунту та на відстані 82 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконане зображення коня.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 207 (табл. LXXV, 2)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 189 см від рівня ґрунту та на відстані 28 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку видряпаний запис імені Andrey 'Андрій'.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 208 (табл. LXXVI, 1)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 151,5 см від рівня ґрунту та на відстані 20,5 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 209 (табл. LXXVI, 2)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 193 см від рівня ґрунту та на відстані 15 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 210 (табл. LXXVI, 3)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 201 см від рівня ґрунту та на відстані 20 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 211 (табл. LXXVI, 4)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 204 см від рівня ґрунту та на відстані 46 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 212 (табл. LXXVI, 5)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 153 см від рівня ґрунту та на відстані 89 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 213 (табл. LXXVI, 6)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 134 см від рівня ґрунту та на відстані 139 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 214 (табл. LXXVII, 1)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 163,5 см від рівня ґрунту та на відстані 57 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни знаходиться малюнок чотириконечного хреста з розширеними у вигляді трикутників кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 215 (табл. LXXVII, 2)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 192 см від рівня ґрунту та на відстані 157 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни виконаний запис імені Adam ‘Адам’.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 216 (табл. LXXVII, 3)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 234 см від рівня ґрунту та на відстані 131 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни виконана монограма літер А та О.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 217 (табл. LXXVIII, 1)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 140 см від рівня ґрунту та на відстані 160 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 218 (табл. LXXVIII, 2)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 175 см від рівня ґрунту та на відстані 79 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 219 (табл. LXXVIII, 3)

Розташування. Ділянка С5, знаходиться на висоті 132 см від рівня ґрунту та на відстані 21 см від правого кута.

Опис. Поверхня кам'яного блоку сильно пошкоджена, проте на ній визначаються залишки літер АБ.

Датування. Початок XV – середина XVI ст.; за формою написання опуклої а з вертикальною спинкою та формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 220 (табл. LXXVIII, 4)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 166 см від рівня ґрунту та на відстані 14 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 221 (табл. LXXVIII, 5)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 161 см від рівня ґрунту та на відстані 21 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслена літера D.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 222 (табл. LXXVIII, 6)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 8 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 223 (табл. LXXIX, 1)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 210 см від рівня ґрунту та на відстані 86 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери KKL.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 224 (табл. LXXIX, 2)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 172 см від рівня ґрунту та на відстані 144 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 225 (табл. LXXIX, 3)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 129,5 см від рівня ґрунту та на відстані 122,5 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура у вигляді клину, яка дещо нагадує писало.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 226 (табл. LXXIX, 4)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 129 см від рівня ґрунту та на відстані 122 см від правого кута.

Опис. Трохи нижче праворуч прокреслена аналогічна попередній фігура.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 227 (табл. LXXX, 1)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 165 см від рівня ґрунту та на відстані 144 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок коня.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 228 (табл. LXXX, 2)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 156 см від рівня ґрунту та на відстані 155 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 229 (табл. LXXX, 3)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 154 см від рівня ґрунту та на відстані 147 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 230 (табл. LXXX, 4)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 158 см від рівня ґрунту та на відстані 64 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена доволі велика фігура, за формою наближена до трикутника.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 231 (табл. LXXXI, 1)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 165 см від рівня ґрунту та на відстані 116 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок коня. По ньому виконані дві вертикальні риски, які починаються згори і закінчуються на тілі коня, наче його проткнули двома списами.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 232 (табл. LXXXI, 2)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 151 см від рівня ґрунту та на відстані 64 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 233 (табл. LXXXI, 3)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 143 см від рівня ґрунту та на відстані 61 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 234 (табл. LXXXI, 4)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 142 см від рівня ґрунту та на відстані 43 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку видряпаний малюнок шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Кінці хреста розширюються у вигляді заглиблених крапок, основа щогли не збереглась.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 235 (табл. LXXXII, 1)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 171 см від рівня ґрунту та на відстані 126 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений знак у вигляді перехрещеної роздвоєної здолу стріли – герб Костеша, найдавніші згадки про який маємо з XIV ст. Найвірогідніше, подібні малюнки ідентифікували особу автора. Цим гербом користувалось багато родин Речі Посполитої⁵¹, тому чітко встановити, кому саме належав цей знак, не виявляється за можливе.

Датування. Початок XIV – середина XVI ст.; за інтерпретацією зображення та формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 236 (табл. LXXXII, 2)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 136 см від рівня ґрунту та на відстані 65 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 237 (табл. LXXXII, 3)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 134 см від рівня ґрунту та на відстані 110 см від правого кута.

⁵¹ К. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 2, s. 643–646.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок чотириконечного хреста з розширеними у вигляді трикутників кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 238 (табл. LXXXII, 4)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 134 см від рівня ґрунту та на відстані 116 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний невеликий малюнок перегорнутої рівнобічної трапеції, всередині якої виконані чотири крапки.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 239 (табл. LXXXIII, 1)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 123 см від рівня ґрунту та на відстані 111 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни виконаний малюнок п'яти чотириконечних хрестів з розширеними у вигляді трикутників кінцями. В основу покладений великий хрест, а в кожному полі, утвореному перетином щогли та перекладини, прокреслено по меншому хресту. Під основою перекладини великого хреста обабіч щогли маленьких хрестів прокреслені чотири крапки.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 240 (табл. LXXXIII, 2)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 125 см від рівня ґрунту та на відстані 118 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок чотириконечного хреста, кінці якого розширюються у вигляді трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 241 (табл. LXXXIII, 3)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 125 см від рівня ґрунту та на відстані 132 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни знаходиться зображення чотириконечного хреста, кінці якого розширюються у вигляді трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 242 (табл. LXXXIII, 4)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 111 см від рівня ґрунту та на відстані 122 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни знаходиться прокреслений шестикінецьний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Кінці хреста, за винятком основи щогли, мають розширення у вигляді ямок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 243 (табл. LXXXIV)

Публікації. Й. Пеленський⁵².

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 210 см від рівня ґрунту та на відстані 25 см від правого кута.

Опис. Збереженість трирядкового напису доволі добра, незважаючи на низький рельєф прорізів усі складові тексту читаються чітко:

Iakow Ian Sobocki 1797.

Яків-Ян Собоцький, 1797.

У Речі Посполитій існувало кілька родин Собоцьких (гербів Доліва, Наленч, Кораб та Тромби)⁵³.

Інформації про Якова-Яна Собоцького, який міг наприкінці XVIII ст. залишити свій автограф на стіні церкви св. Пантелеймона в Галичі, відшукати не вдалося.

Датування. 1797 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 244 (табл. LXXXV, 1)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 125 см від рівня ґрунту та на відстані 134 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 245 (табл. LXXXV, 2)

Розташування. Ділянка С6, знаходиться на висоті 126 см від рівня ґрунту та на відстані 93 см від правого кута.

Опис. Поверхня кам'яного блоку в місці розташування малюнка значно пошкоджена та затерта, за збереженими частинами можемо визначити, що тут подвійними замкненими рисками було виконане зображення чотириконечного хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 246 (табл. LXXXV, 3)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 157 см від рівня ґрунту та на відстані 35 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок княжого знака у вигляді двозубу. Верхня частина видряпана подвійними рисками, нижня – одинарною.

Аналогії подібному княжому знаку зустрічаються на пломбах дорогичинського типу, які дослідники атрибутують, вірогідно, Леву Даниловичу⁵⁴.

⁵² J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 38. Щоправда, публікатор помилково читав родові ім'я автора як Sobacki, а не Sobocki.

⁵³ K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 4, s. 152–153; *Polski słownik biograficzno-genealogiczny (materiały)*, [електронний ресурс], режим доступу: <http://polishgenealogy.blogspot.com/2011/10/genealogie-rodzin-rzeczypospolitej.html#!/tcmck>.

⁵⁴ О. Алфьоров, *Пломби дорогичинського типу: методологічні рекомендації до опису та каталогізації*, Сфрагістичний щорічник 1 (2011) 215–216.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів; найвірогідніше, друга половина XIII ст.; за ймовірною атрибуцією.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 247 (табл. LXXXV, 4)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 169 см від рівня ґрунту та на відстані 20 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслене зображення людського обличчя, на якому позначені лице, очі, ліве вухо та зачіска. Частково малюнок пошкоджений написом № 253.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 248 (табл. LXXXVI, 1)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 198 см від рівня ґрунту та на відстані 69 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери AN. Можливо, їх варто тлумачити як незавершений або скорочений запис імені Andrei 'Андрій', проте із впевненістю стверджувати це важко.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 249 (табл. LXXXVI, 2)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 180 см від рівня ґрунту та на відстані 50 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери WMM. Середня літера М досить схематична, ймовірно, автору не сподобалось її виконання, тож він вдруге прокреслив літеру М праворуч. Під час виконання правої скісної W її верхня частина зісковзнула в малюнок хреста (№ 252), виконаний тут раніше.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 250 (табл. LXXXVI, 3)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 170 см від рівня ґрунту та на відстані 143 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку видряпаний малюнок чотириконечного хреста, кінці якого розширюються у вигляді трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 251 (табл. LXXXVI, 4)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 175 см від рівня ґрунту та на відстані 35 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест. При виконанні верхньої частини щогли лезо різця спричинило до випадіння черепашки, тож вона отримала “відворот” ліворуч.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 252 (табл. LXXXVI, 5)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 171 см від рівня ґрунту та на відстані 50 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок простого чотириконечного хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 253 (табл. LXXXVII)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 198 см від рівня ґрунту та на відстані 16 см від правого кута.

Опис. На поверхні двох кам'яних блоків доволі ретельно у п'ять рядків прокреслений напис:

FR·SIME⁵⁵ | ONRVL⁵⁶ | KWAD | 1610 24 | IVLI

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Fr(ater) Simeon Rulik(o)w. A(nno) D(omini) 1610 24 iuli.

Брат Симеон (з) Рулікова. Року Божого 1610, 24 липня.

Автор походив з невеликого селища неподалік від Василькова на Київщині⁵⁷.

Графіті відноситься до часів відбудови храму монахами-францисканцями наприкінці XVI – на початку XVII ст. і було інспіроване закінченням цих робіт⁵⁸.

Як і в написі брата Христофора (№ 69), літери графіті прорізані доволі ретельно, автор часто вживає лігатури та інші знаки, що мали на меті прикрасити текст. Проте рука Симеона була менш вправною, хоча все ж засвідчує його вміння працювати з інструментом по обробці каменю.

Датування. 1610 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 254 (табл. LXXXVIII)

Публікації. Й. Пеленський⁵⁹.

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 207 см від рівня ґрунту та на відстані 54 см від правого кута.

Опис. Збереженість прокресленого у чотири рядки напису дуже добра, всі його складові чітко читаються:

Ioanes Stankiewicz 1625 1625.

Йоанн Станкевич. 1625. 1625.

Автор напису походив з родини Станкевичів гербу Могила, він був сином жмудського підсудка Христофора⁶⁰. Згадки про Йоанна відносяться до 1622 р., коли з ним

⁵⁵ Літери ME написані у вигляді лігатури.

⁵⁶ Літери VL написані у вигляді лігатури.

⁵⁷ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, t. X, Warszawa 1889, s. 6.

⁵⁸ Див. коментар до № 69.

⁵⁹ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 38. Публікатор не вказав рік виконання напису.

⁶⁰ K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 4, s. 187.

відбулось диво зцілення перед іконою Божої Матері Ченстоховської, що Йоанн засвідчив пізніше Амброзію Нешпорковичу⁶¹.

Датування. 1625 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 255 (табл. LXXXIX, 1)

Публікації. Й. Пеленський⁶².

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 204 см від рівня ґрунту та на відстані 140 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку у два рядки ретельно прокреслений напис: *Hic fuit Ian Reklowski Anno Dio 1600.*

Тут був Ян Рекловський року Бога 1600.

Ян Рекловський, який залишив автограф на стіні церкви св. Пантелеймона, походив з міста Любліна, у 1622–1652 рр. він обіймав посаду райці цього міста⁶³. Можливо, його перебування у Галичі було якимось чином пов'язане з відбудовою костелу св. Станіслава монахами-францисканцями.

Датування. 1600 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 256 (табл. LXXXIX, 2)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 225 см від рівня ґрунту та на відстані 19 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура у вигляді перехрещеної стріли вістрям вгору над півколом кінцями догори.

Аналогічний геральдичний знак зустрічається на печатках галицького зем'янина Івана з Луки 1427 р.⁶⁴, що дає підстави атрибутувати виконання зображення на стіні церкви саме цьому автору.

Датування. Перша половина XV ст.; за інтерпретацією та формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 257 (табл. LXXXIX, 3)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 195 см від рівня ґрунту та на відстані 57 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера К. Видовжені форми написання літери аналогічні тим, які зустрічаються у латиничних графіті на стінах церкви св. Пантелеймона.

⁶¹ A. Nieszporowicz, *Analecta Mensae Reginalis sev historia imaginis Divae Virginis Claromontanae Mariae a divo Lvca Evangelista in Cupressina Domus Nazaraeae mensa Depictae, Origine, Magnalijs, Miraculis, Gratijs Admirabilis & Amabilis, ex vetustis Graecis [et] Latinis tum ex Recentioribus Authoribus, [et] ex Notarijs Apostolicis Conventus Clari Montis Czestochoviensis accurate collecta. Jn XII. Patritiones distributa, & in Lucem publicam data*, Krakow 1681, s. 194–195.

⁶² J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 38. Публікатор помилково вказав слово Дні замість оригінального Dio.

⁶³ J. Riabinin, *Rada miejska Lubelska w XVII wieku*, Lublin 1931, s. 33. Відомо ще кілька осіб з таким особовим та родовим ім'ям. Зокрема, Ян Рекловський згадується у 1534 р. як власник невеликого села Галонки Радомського повіту Лодзького воєводства: T. A. Nowak, *Spółeczność parafii Dobryszyce (XVI – pol. XVIII w.)*, Zeszyty Radomszczańskie. Prace z dziejów Radomska i powiatu radomszczańskiego, t. 9, Radomsko 2014, s. 149. Однак значний хронологічний діапазон між цією згадкою та датою виконання графіті робить цю версію малоімовірною. З цієї ж причини не можна ототожнювати з автором графіті Яна Рекловського, який згадується серед депутатів сейму 1697 р.: *Prawa, konstytucye u przywileje: Krolestwa Polskiego, u Wielkiego Xięstwa Litewskiego, u wszystkich prowincyi należaych: Ná wálnych Seymiech koronnych od Seymu Wiślickiego Roku Páńskiego 1347. Aż do ostatniego Seymu uchwalone*, t. 5, Warszawa 1738, s. 923.

⁶⁴ О. Однороженко, *Руські королівські...*, с. 161, мал. 360.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 258 (табл. LXXXIX, 4)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 160 см від рівня ґрунту та на відстані 149 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого замикаються горизонтальними відрізками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 259 (табл. XC, 1)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 164 см від рівня ґрунту та на відстані 82 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого роздвоюються.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 260 (табл. XC, 2)

Розташування. Ділянка С7, знаходиться на висоті 156 см від рівня ґрунту та на відстані 120 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест. Його нижня частина не збереглась внаслідок пошкоджень.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 261 (табл. XC, 3)

Розташування. Ділянка С8, знаходиться на висоті 165 см від рівня ґрунту та на відстані 5 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 262 (табл. XC, 4)

Розташування. Ділянка С8, знаходиться на висоті 135 см від рівня ґрунту та на відстані 6 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені чотири прості чотириконечні хрести. Манера виконання та форма прорізів вказує, що вони були видряпані одним автором одночасно.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 263 (табл. XC, 5)

Розташування. Ділянка С9, знаходиться на висоті 139 см від рівня ґрунту та на відстані 16 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений хрест-якір. Його щогла виконана одинарною рисою, в основі розходиться назовні у вигляді літери **ω**. Перекладина виконана подвійною замкненою рисою, причому її кінці замикають видовжені відрізки.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

III.3. Графіті та дипінті на фасаді південної апсиди (ділянка D)

У процесі досліджень південна апсида отримала позначення **D**. На поверхні стіни південної апсиди виявлено вісімдесят давніх графіті та дипінті, що отримали номери від 264-го по 343-й (табл. XXVII). Розподіл поверхонь з графіті в межах ділянки виглядає таким чином:

D1 – №№ 264–268;

D2 – № 269;

D3 – №№ 270–292;

D4 – №№ 293–309;

D5 – №№ 310–341;

D6 – №№ 342–343.

Графіті № 264 (табл. XCI, 1)

Публікації. Й. Пеленський⁶⁵.

Розташування. Ділянка D1, знаходиться на висоті 174 см від рівня ґрунту та на відстані 22 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку ретельно у два рядки прорізаний запис: Ian Grzimalski A(nno) D(omini) 1...

Ян Гржимальський, року Божого 1...

Вигляд поверхні каменя за останньою цифрою вказує, що напис залишився незавершеним.

Автором цього тексту міг бути Йоанн (Ян) Замойський Гржимальський (†1614 р.), дипломат, допоміжний єпископ Плоцький (1595–1604), львівський католицький архієпископ (1604–1614 рр.)⁶⁶. Ян двічі був послом польського короля Сигизмунда III до османського султана. Оскільки найзручніший шлях до Порти пролягав через Галич, вочевидь, в один з таких візитів і з'явився написи на стіні костелу св. Станіслава. Можливо, він вплинув на короля в питанні передачі занедбаного на той час костелу монахам-францисканцям, що мало наслідком відбудову храму.

Датування. Кінець XVI – перше десятиліття XVII ст.; за атрибуцією автора.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 265 (табл. XCI, 2)

Розташування. Ділянка D1, знаходиться на висоті 172 см від рівня ґрунту та на відстані 20 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку в один рядок виконаний запис особового та родового імен автора:

⁶⁵ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 38.

⁶⁶ F.K. Gadebush, *Livländische Bibliothek nach alphabetischer Ordnung*, t. 3, Riga 1777, S. 342.

Woj(ciech) Zaslawski.

Войцех Заславський.

У Речі Посполитій існувало дві родини Заславських, одні мали власний герб⁶⁷, інші використовували герб Погоня⁶⁸. Проте у жодній з них не згадується особа на ім'я Войцех, тому ідентифікація автора графіті наразі ускладнена.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 266 (табл. ХСІІ, 1)

Публікації. Й. Пеленський⁶⁹.

Розташування. Ділянка D1, знаходиться на висоті 190 см від рівня ґрунту та на відстані 17 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку ретельно в один рядок виконаний запис: Ian Kozieler.

Ян Козелер.

Як повідомляє публікатор напису Й. Пеленський, Ян Козелер походив з відомої родини галицьких міщан.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Дипінті № 267 (табл. ХСІІ, 2)

Розташування. Ділянка D1, знаходиться на висоті 196 см від рівня ґрунту та на відстані 19 см від лівого ребра.

Опис. Більша частина запису, виконана червоною фарбою, не збереглась через дію атмосферних опадів. Помітні літери DARIEWS, що є, вочевидь, частиною родового імені автора Dariews[ki] 'Даревський'.

Автор напису походив з родини Даревських гербу Шренява⁷⁰.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 268 (табл. ХСІІІ, 1)

Розташування. Ділянка D1, знаходиться на висоті 206 см від рівня ґрунту та на відстані 14 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений запис родового імені автора Poglodowski 'Поглодовський'.

Автор напису походив з родини Поглодовських герба Яніна⁷¹.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

⁶⁷ K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 4, s. 688–693.

⁶⁸ *Ibid.*, s. 693–694.

⁶⁹ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 38.

⁷⁰ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 4: Czetwertyńscy – Dowiakowscy, Warszawa 1901, s. 102–103.

⁷¹ K. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 2, s. 398.

Графіті № 269 (табл. ХСІІІ, 2)

Розташування. Ділянка D2, знаходиться на висоті 154 см від рівня ґрунту та на відстані 7 см від лівого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений перегорнутий тризуб, основа та центральний зубець якого обмежені горизонтальними відрізками.

Близький за формою знак атрибуують князю Мстиславу Даниловичу⁷². Проте тризуб князя Мстислава, на відміну від зображеного на поверхні стіни, не має обмеження верху центрального зубця, а ніжка оформлена хрестиком.

Можливо, виконаний на церкві св. Пантелеймона знак слід атрибутувати одному з синів Данила Романовича⁷³.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів; друга половина XIII – початок XIV ст.; за вірогідною атрибуцією.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 270 (табл. ХСІІІ, 3)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 245 см від рівня ґрунту та на відстані 76 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери HI, вочевидь, початок незавершеного слова hi{s} 'тут'.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 271 (табл. ХСІІІ, 4)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 148 см від рівня ґрунту та на відстані 32 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений шестикінецьний хрест, що складається зі щогли, перекардини та символічної таблички над головою Ісуса Христа.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 272 (табл. ХСІV, 1)

Публікації. Й. Пеленський⁷⁴.

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 234 см від рівня ґрунту та на відстані 57 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений восьмикінецьний хрест, що складається зі щогли, перекардини, символічної таблички над головою Ісуса Христа та підніжжя. Основа щогли спирається на прямокутну відкриту донизу одноступінчасту Голгофу, всередині якої прокреслений скісний хрест. Від основи щогли вбоки відходять пишні пагони, на яких розташовані невеликі прості хрести. У правому верхньому куті тим же автором прокреслена літера Ї.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

⁷² О. Алфьоров, *Пломби дорогичинського типу...*, вклейка I, дод. 2А.

⁷³ Дякую О. Алфьорову за надану консультацію.

⁷⁴ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 37, fig. 35f.

Графіті № 273 (табл. XCIV, 2)**Публікація.** Й. Пеленський⁷⁵.**Розташування.** Ділянка D3, знаходиться на висоті 201 см від рівня ґрунту та на відстані 90 см від правого кута.**Опис.** Збереженість напису погана, поверхня стіни сильно пошкоджена. У верхньому рядку помітні літери особового імені Іап 'Ян' та частково збережені літери родового імені – Ав на початку рядка, о – посередині та wsk – наприкінці. У другому рядку тим же автором прокреслені літери Іоа, що є початком імені Іоа(nnes) 'Йоанн', далі – особове ім'я Іап 'Ян' та частково збережені літери родового імені – Ав на початку рядка, s – посередині та k – наприкінці.

Через втрати реконструювати родове ім'я не виявляється за можливе.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.**Категорія.** Пам'ятний напис.**Графіті № 274** (табл. XCV, 1)**Публікації.** Й. Пеленський⁷⁶.**Розташування.** Ділянка D3, знаходиться на висоті 170 см від рівня ґрунту та на відстані 29 см від правого кута.**Опис.** Збереженість поверхні стіни в місці розташування однорядкового напису доволі добра, його складові чітко читаються:

Lemikowski 1703.

*Леміковський 1703.*Особа автора не ідентифікована. У рукописі митрополита Лева (Кішки), що зберігається у Центральному державному історичному архів м. Львова, згадується Миколай Леміковський⁷⁷, однак, через відсутність вказівки особового імені у графіті, неможливо атрибутувати авторство напису на стіні церкви св. Пантелеймона / костелу св. Станіслава саме цій особі.**Датування.** 1703 р.; за прямим датуванням.**Категорія.** Пам'ятний напис.**Графіті № 275** (табл. XCV, 2)**Розташування.** Ділянка D3, знаходиться на висоті 170 см від рівня ґрунту та на відстані 29 см від правого кута.**Опис.** На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.**Датування.** Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.**Категорія.** Хрести, монограми, теонімограми.**Графіті № 276** (табл. XCV, 3)**Розташування.** Ділянка D3, знаходиться на висоті 158 см від рівня ґрунту та на відстані 30 см від правого кута.**Опис.** На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого замкнені прямими лініями.⁷⁵ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 38.⁷⁶ *Ibid.* Публікатор помилково вказав тільки закінчення ...owski та дату 1779.⁷⁷ Див.: O. Baran, *Rękopis Lwa Kiszki: struktura i treść źródła. Z dziejów bazylikańskiej historiografii przełomu XVII i XVIII wieku*, Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, Rok (3) 2005, s. 46.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 277 (табл. XCV, 4)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 169 см від рівня ґрунту та на відстані 18 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 278 (табл. XCVI, 1)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 165 см від рівня ґрунту та на відстані 16 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 279 (табл. XCVI, 2)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 130 см від рівня ґрунту та на відстані 28 см від правого кута.

Опис. На камені подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді незамкнених у верхівці трапецій.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 280 (табл. XCVI, 3)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 166 см від рівня ґрунту та на відстані 15 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура, яка нагадує верхню частину щогли виконаного подвійною рисою хреста з розширеним кінцем. Проте жодних слідів продовження її вниз, рівно як і слідів перекладкини, немає.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 281 (табл. XCVI, 4)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 160 см від рівня ґрунту та на відстані 10 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 282 (табл. XCVI, 5)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 176 см від рівня ґрунту та на відстані 14 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку у два рядки прокреслені літери К та КН.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 283 (табл. ХСVI, 6)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 122 см від рівня ґрунту та на відстані 34 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 284 (табл. ХСVII, 1)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 121 см від рівня ґрунту та на відстані 17 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 285 (табл. ХСVII, 2)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 175 см від рівня ґрунту та на відстані 118 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 286 (табл. ХСVII, 3)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 161 см від рівня ґрунту та на відстані 76 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений знак у вигляді перегорнутого тризубця з видовженою основою.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 287 (табл. ХСVII, 4)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 157 см від рівня ґрунту та на відстані 59 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці перекладини якого обмежені невеликими відрізками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 288 (табл. ХСVII, 5)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 150 см від рівня ґрунту та на відстані 69 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 289 (табл. ХСVII, 6)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 77 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 290 (табл. ХСVIII, 1)

Публікація. Й. Пеленський⁷⁸.

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 117 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку в один рядок прокреслений напис:

Ian Fusski.

Ян Фусський.

Особа автора не ідентифікована. У м. Паб'яніце (Лодзьке воєводство, Польща) на стіні костелу св. Матвія та Лаврентія знаходиться напис 1585 р., в якому згадується Яків Фусський, каменяр з Кракова, який брав участь у відбудові храму⁷⁹. Можливо, Ян походив з цієї ж краківської родини. Не виключено також, що він теж був каменярем та брав участь у відродженні костелу св. Станіслава на межі XVI–XVII ст., що проходились монахами-францисканцями.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 291 (табл. ХСVIII, 2)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 156 см від рівня ґрунту та на відстані 102 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 292 (табл. ХСVIII, 3)

Розташування. Ділянка D3, знаходиться на висоті 205 см від рівня ґрунту та на відстані 136 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку в один рядок прокреслений напис Ian N 'Ян Н'.

Вигляд поверхні стіни за останньою літерою, що прорізна слабше порівняно з іншими, дозволяє зробити висновок, що цей напис на стіні костелу св. Станіслава залишився незавершеним.

Особа автора не ідентифікована через відсутність вказівки родового імені.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

⁷⁸ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 38, fig. 38. На прорисовці дослідника перша літера родового імені вказана неправильно.

⁷⁹ T. Pietras, *Na tropie pabianickich dziejów*, [електронний ресурс], режим доступу: <http://www.historycznie.uni.lodz.pl/pabianice.htm>.

Графіті № 293 (табл. XCIX, 1)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 163 см від рівня ґрунту та на відстані 17 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 294 (табл. XCIX, 2)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 135 см від рівня ґрунту та на відстані 27 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 295 (табл. XCIX, 3)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 136 см від рівня ґрунту та на відстані 85 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 296 (табл. XCIX, 4)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 137 см від рівня ґрунту та на відстані 80 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, основа щогли якого спирається на основу трикутної Голгофи, над вершиною якої прокреслене коло. Кінці перекладини та вершина щогли мають розширення у вигляді трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 297 (табл. XCIX, 4)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 135 см від рівня ґрунту та на відстані 113 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку потрійними рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 298 (табл. C, 1)

Публікація. Й. Пеленський⁸⁰.

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 56 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку знаходиться незавершений малюнок вершника. Невідомим автором було виконано зображення коня з вуздечкою та прокреслені ноги людини.

⁸⁰ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 38, fig. 38.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Сюжетні зображення.

Графіті № 299 (табл. С, 2)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 178 см від рівня ґрунту та на відстані 111 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку в один рядок між двома чотириконечними хрестами прокреслені літери **Н, І, Ѕ (?)**, **І, И** та **Н**.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 300 (табл. СІ, 1)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 126 см від рівня ґрунту та на відстані 109 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслене особове ім'я автора Petr 'Петро', над якими виконані три вертикальні риси.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 301 (табл. СІ, 2)

Публікація. Й. Пеленський⁸¹.

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 180 см від рівня ґрунту та на відстані 60 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери WOY.

Зважаючи на форму скорочення, що вже зустрічалась серед графіті на церкві св. Пантелеймона (№ 265), це скорочена форма написання імені Woу(ciech) 'Войцех'.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 302 (табл. СІ, 3)

Публікація. Й. Пеленський⁸².

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 180 см від рівня ґрунту та на відстані 60 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери AU.

Зважаючи на структуру скорочених записів імен поруч, найвірогідніше реконструювати тут запис імені Au(gustin) 'Августин'.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 303 (табл. СІ, 4)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 164 см від рівня ґрунту та на відстані 149 см від правого кута.

⁸¹ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 38, fig. 38. Дослідник опублікував тільки першу літеру.

⁸² *Ibid.*

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери НІЕ та, на деякій відстані, R у вигляді вертикальної риски, аналогічно розташованому поруч запису Петра (№ 300).

Цей текст найвірогідніше представити як скорочену форму особового імені автора Нier(onim) 'Ієронім'.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 304 (табл. СII, 1)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 204 см від рівня ґрунту та на відстані 99 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери J та I та, на деякій відстані, фраза r(oku) 1695 'року 1695'. Передостання літера дати, яка скидається також на цифру "0", в нижній частині пошкоджена вибоєм, спричиненим випадінням вкраплення черепашки до вапнякового блоку через прорізання тут складової цифри, тож правильно реконструювати тут саме цифру "9".

Датування. 1695 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 305 (табл. СII, 2)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 150 см від рівня ґрунту та на відстані 130 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, літери МІКО за ним та, на деякій відстані, літера К.

Початок напису слід розглядати як скорочену форму імені Miko(lay) 'Миколай'.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 306 (табл. СIII, 1)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 159 см від рівня ґрунту та на відстані 116 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 307 (табл. СIII, 2)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 190 см від рівня ґрунту та на відстані 73 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений перегорнутий трикутник.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 308 (табл. СIII, 3)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 209 см від рівня ґрунту та на відстані 147 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 309 (табл. СІІІ, 4)

Розташування. Ділянка D4, знаходиться на висоті 209 см від рівня ґрунту та на відстані 147 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест. Щоглу, яка видовжується донизу, перетинає вертикальна лінія, яка скидається на перекладаину, проте ретельне вивчення поверхні каменя в цьому місці дозволило встановити, що вона не є прорізом.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 310 (табл. СІІІ, 5)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 126 см від рівня ґрунту та на відстані 88 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест. Авторіві не завжди вдавалося правильно поєднати лінії, тому в деяких місцях він має додаткові зайві штрихи.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 311 (табл. СІІІ, 6)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 158 см від рівня ґрунту та на відстані 12 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 312 (табл. СІV, 1)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 156 см від рівня ґрунту та на відстані 32 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 313 (табл. СІV, 2)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 152 см від рівня ґрунту та на відстані 25 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 314 (табл. СІV, 3)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 157 см від рівня ґрунту та на відстані 9 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 315 (табл. CIV, 4)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 156 см від рівня ґрунту та на відстані 12 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 316 (табл. CIV, 5)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 160 см від рівня ґрунту та на відстані 108 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура у вигляді ромба.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 317 (табл. CIV, 6)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 164 см від рівня ґрунту та на відстані 38 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест-якір. Кожна частина перекладки обабіч щогли ділиться двома вертикальними рисками на рівні частини.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 318 (табл. CV, 1)

Публікація. Й. Пеленський⁸³.

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 160 см від рівня ґрунту та на відстані 27 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслений чотириконечний проквітлий хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 319 (табл. CV, 2)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 35 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий тризуб зубцями дуги, який має вигляд літери ЦІ. У нижній частині камінь затертий, тому не виключено, що тут міг знаходитись невеликий хрестик. Таке припущення дозволяє атрибутувати знак князю Мстиславу Даниловичу⁸⁴.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів; найвірогідніше, друга половина XIII ст.; за атрибуцією.

Категорія. Емблеми.

⁸³ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 37, fig. 35g.

⁸⁴ Див. коментар до № 269.

Графіті № 320 (табл. CV, 3)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 173 см від рівня ґрунту та на відстані 106 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера А.

Датування. Кінець XII – кінець XV ст.; за формою написання а з петлею із двома заломами.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 321 (табл. CV, 4)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 177 см від рівня ґрунту та на відстані 122 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 322 (табл. CVI, 1)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 176 см від рівня ґрунту та на відстані 27 см від правого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена та затерта, тож частина його складових збереглась фрагментарно:

ꝥꝢ ꝢꝢ ꝢꝢ ꝢꝢ--Ꝣ--

На початку рядка впевнено читається вказівка року ꝥꝢ(ꝢꝢ) ꝢꝢ ‘року 1050 (1602)’, далі добре помітний сполучник ꝢꝢ ‘я’. Три останні літери ꝢꝢ, залишки інших літер між ними та добре помітною Ꝣ, найвірогідніше розглядати як пошкоджене ім’я ꝢꝢ[ꝢꝢ]Ꝣ[ꝢꝢ] ‘Мхітар’. Тобто, останню збережену літеру варто розглядати як ліву половину літери ш. Ймовірно, напис мав продовження, але не зберігся через пошкодження поверхні каменя.

Датування. 1602 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 323 (табл. CVI, 2)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 179 см від рівня ґрунту та на відстані 121 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 324 (табл. CVI, 3)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 177,5 см від рівня ґрунту та на відстані 120 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 325 (табл. CVI, 4)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 178 см від рівня ґрунту та на відстані 132 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені дві паралельні лінії, що нагадують шоглу виконаного подвійною рисою незавершеного зображення хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 326 (табл. CVII, 1)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 167 см від рівня ґрунту та на відстані 124 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 327 (табл. CVII, 2)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 134 см від рівня ґрунту та на відстані 122 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери ВЛ. Динаміка написання літер подібна до № 328 та № 329, що вказує на їх виконання одним автором, проте різними інструментами.

Датування. Кінець XII – кінець XIII ст.; за формою написання в з округлою верхньою петлею.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 328 (табл. CVII, 3)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 128 см від рівня ґрунту та на відстані 64 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери ВЛ. Динаміка написання літер подібна до № 327 та № 329, що вказує на їх виконання одним автором, проте різними інструментами.

Датування. Кінець XII – кінець XIII ст.; за формою написання в з округлою верхньою петлею.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 329 (табл. CVII, 4)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 129 см від рівня ґрунту та на відстані 66 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери ВЛ. Динаміка написання літер подібна до № 327 та № 328, що вказує на їх виконання одним автором, проте різними інструментами.

Датування. Кінець XII – кінець XIII ст.; за формою написання в з округлою верхньою петлею.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 330 (табл. CVII, 5)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 215 см від рівня ґрунту та на відстані 130 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 331 (табл. CVII, 6)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 115 см від рівня ґрунту та на відстані 88 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 332 (табл. CVIII, 1)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 135 см від рівня ґрунту та на відстані 120 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 333 (табл. CVIII, 2)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 117 см від рівня ґрунту та на відстані 97 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 334 (табл. CVIII, 3)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 130 см від рівня ґрунту та на відстані 122 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 335 (табл. CVIII, 4)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 136 см від рівня ґрунту та на відстані 124 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений трикутник, всередині якого при вершині виконане півколо.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 336 (табл. CVIII, 5)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 126 см від рівня ґрунту та на відстані 62 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 337 (табл. CVIII, 6)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 121 см від рівня ґрунту та на відстані 63 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 338 (табл. CIX, 1)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 130 см від рівня ґрунту та на відстані 120 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені декілька вертикальних ліній, що розходяться з однієї точки вниз. У середній частині її перетинає ламана лінія.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 339 (табл. CIX, 2)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 131 см від рівня ґрунту та на відстані 95 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери BIN.

Датування. Кінець XII – початок XIV ст.; за формою написання в з переломом при щоглі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 340 (табл. CIX, 3)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 119 см від рівня ґрунту та на відстані 86 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку потрійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 341 (табл. CIX, 3)

Розташування. Ділянка D5, знаходиться на висоті 123 см від рівня ґрунту та на відстані 78 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест. Його щогла виконана подвійною рисою, а перекладина – одинарними обабіч щогли.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 342 (табл. CX, 1)

Розташування. Ділянка D6, знаходиться на висоті 98 см від рівня ґрунту та на відстані 78,5 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 343 (табл. CX, 2)

Розташування. Ділянка D6, знаходиться на висоті 86 см від рівня ґрунту та на відстані 76,5 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура у вигляді перегорнутої літери Т.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

III.5. Графіті на східній частині південної фасадної стіни (ділянка Е)

Ділянка південної стіни від східного кута до східної половини південного порту отримала позначення **Е**. У її межах виявлено сімдесят шість стародавніх графіті, що отримали номери від 344-го по 419-й (табл. XXVII). Розподіл поверхонь з графіті в межах ділянки виглядає таким чином:

Е1 – №№ 344–382;

Е2 – №№ 383–388;

Е3 – №№ 389–414;

Е4 – №№ 415–416;

Е5 – № 417.

Е6 – № 418.

Графіті № 344 (табл. CX, 3)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 126 см від рівня ґрунту та на відстані 80 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 345 (табл. CX, 4)

Публікації. Й. Пеленський⁸⁵.

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 144 см від рівня ґрунту та на відстані 68 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери Г҃Н Б҃, що вірогідніше реконструювати як слова-звертання Г(оспо́д)и Б(о́же) 'Господи, Боже'.

Датування. Кінець XII – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 346 (табл. CX, 5)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 124 см від рівня ґрунту та на відстані 86 см від правого кута.

⁸⁵ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 34.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок одноповерхової прямокутної в плані споруди, ймовірно, храму.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 347 (табл. CXI, 1)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 138 см від рівня ґрунту та на відстані 35 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 348 (табл. CXI, 2)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 126 см від рівня ґрунту та на відстані 29 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 349 (табл. CXI, 3)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 143 см від рівня ґрунту та на відстані 27 см від правого кута⁸⁶.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці перекладини та вершина щогли якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 350 (табл. CXI, 4)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 136 см від рівня ґрунту та на відстані 35 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура у вигляді кількох вертикальних рисок, які всередині перетинає хвиляста горизонтальна лінія.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 351 (табл. CXII, 1)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 137 см від рівня ґрунту та на відстані 126 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок одноповерхової прямокутної в плані споруди, ймовірно, храму.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

⁸⁶ Частково малюнок закритий зливною трубою.

Графіті № 352 (табл. СХІІ, 2)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 136 см від рівня ґрунту та на відстані 126 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 353 (табл. СХІІ, 3)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 138 см від рівня ґрунту та на відстані 129 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 354 (табл. СХІІ, 4)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 126 см від рівня ґрунту та на відстані 137 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 355 (табл. СХІІІ, 1)

Знаходження. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 126 см від рівня ґрунту та на відстані 134 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 356 (табл. СХІІІ, 2)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 136 см від рівня ґрунту та на відстані 186 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений малюнок чотириконечного хреста, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 357 (табл. СХІІІ, 3)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 147 см від рівня ґрунту та на відстані 185 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотириконечного хреста, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 358 (табл. СХІІІ, 4)

Знаходження. Південна стіна, фасад, ділянка С (табл. ХХVІІ), 138 см від рівня ґрунту та на відстані 183 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотириконечного хреста, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 359 (табл. CXIII, 5)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 140 см від рівня ґрунту та на відстані 172 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 360 (табл. CXIII, 5)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 146 см від рівня ґрунту та на відстані 212 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 361 (табл. CXIV, 1)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 142 см від рівня ґрунту та на відстані 289 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 362 (табл. CXIV, 2)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 354 см від рівня ґрунту та на відстані 256 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 363 (табл. CXIV, 3)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 280 см від рівня ґрунту та на відстані 41 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 364 (табл. CXIV, 4)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 140 см від рівня ґрунту та на відстані 282 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку схематично прокреслений малюнок вітрильника, який пливе хвилями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Предмети релігійного вжитку та артефакти.

Графіті № 365 (табл. CXV, 1)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 138 см від рівня ґрунту та на відстані 286 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотириконечного хреста з розширеними кінцями. Частково він пошкодив малюнок вітрильника.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 366 (табл. CXV, 2)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 172 см від рівня ґрунту та на відстані 211 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери МА та незавершена F або, більш вірогідно, R. За такої ідентифікації текст може бути реконструйований як скорочена форма імені Mar(tin) 'Мартин'.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 367 (табл. CXV, 3)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 178 см від рівня ґрунту та на відстані 214 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотириконечного хреста, кінці якого замикаються прямими відрізками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 368 (табл. CXV, 4)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 171 см від рівня ґрунту та на відстані 54 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест. Кінці його щогли замикаються прямими відрізками, а кінці перекладки роздвоюються.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 369 (табл. CXV, 5)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 176 см від рівня ґрунту та на відстані 53 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 370 (табл. CXVI; CXVII, 1)

Публікація. Й. Пеленський⁸⁷.

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 203 см від рівня ґрунту та на відстані 24 см від правого кута.

⁸⁷ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 34, fig. 22.

Опис. Частково напис перекритий зливною трубою, а на місці однієї з літер, опублікованої Й. Пеленським, тепер знаходиться круглий вибій. Проте в цілому збереженість напису доволі добра, його складові чітко читаються:

HIŁAR⁸⁸IUS⁸⁹ : MIEL | M A 1584 | 7 DEN I⁹⁰

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Hiłarius Miel(...) a(nno) 1584, m(ensis) 7, den 19.

Іларіон Мел(...) рік 1584, місяць 7, день 19.

На жаль, через скорочену форму родового імені особу автора впевнено ідентифікувати не виявляється за можливе.

Датування. 1584 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 371 (табл. CXVII, 2)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 170 см від рівня ґрунту та на відстані 36 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера Б.

Датування. Кінець XII – кінець XIII ст.; за формою написання літери в з округлою петлею.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 372 (табл. CXVII, 3)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 171 см від рівня ґрунту та на відстані 38 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена прямокутна фігура, яка нагадує незавершене зображення нижньої частини церкви.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 373 (табл. CXVII, 4)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 178 см від рівня ґрунту та на відстані 33 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери NIA.

Датування. Початок XV – середина XVI ст.; за формою написання а з вертикальною видовженою щоглою, н з діагональною перемичкою та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 374 (табл. CXVII, 5)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 173 см від рівня ґрунту та на відстані 34 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений знак у вигляді двозуба без нижньої частини. Знак належав одному з князів Даниловичів, імовірно, Леву⁹¹.

⁸⁸ Літери AR написані з інверсією.

⁸⁹ Літери US написані з інверсією.

⁹⁰ Ці дві літери закриті трубою.

⁹¹ Див. коментар до № 246.

Датування. Кінець XII – кінець XVI ст.; за формою прорізів; найвірогідніше, друга половина XIII ст.; за атрибуцією.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 375 (табл. CXVIII; CXIX)

Публікації. Й. Пеленський⁹², Т. Рождественська⁹³, Т. Рождественська та О. Іоанніссян⁹⁴.

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 140 см від рівня ґрунту та на відстані 330 см від правого кута.

Опис. У багатьох місцях поверхня каменів сильно вивітрена, тож контури прорізів сильно постраждали, в деяких випадках вони майже зведені нанівець. Однією з причин погіршення стану прорізів, окрім природних факторів, стала їх обробка наприкінці 1970-х рр. рідким вапном, аби виділити прорізи білим кольором для отримання якісних фотографій. Деякі літери підведені олівцем. Але, незважаючи на пошкодження прорізів дослідниками, складові напису простежуються відносно добре:

ВЪКНЖННЕМЪСТНСЛАВЛЕД⁹⁵
 РЕ⁹⁶ЖА⁹⁷ВУНГНАТЪВУНСААН
 ЛАХАВЪПЛОТЕННК⁹⁸НННЕНА
 ШАНВ⁹⁹ЪКЛАДЕНОЕ¹⁰⁰ДАА¹⁰¹Ъ
 АТОМУПОСЛУ¹⁰²СНПОПОВЕСТГОПА
 НТЕАЪНМОААЗОРЬСАЛЪ¹⁰³Ъ¹⁰⁴НТЕФААНЪ¹⁰⁵ДНМНТЪРЪБГДАНЪ
 АКЪ¹⁰⁶НАЗЪСУДН¹⁰⁷ЛЪНЕНСК¹⁰⁸АТНННСОМУ¹⁰⁹А¹¹⁰НЕЖЕСА¹¹¹УС¹¹²
¹¹³ЛУШ¹¹⁴АЕ¹¹⁵ТЪ¹¹⁶

⁹² J. Peleński, *Op. cit.*, s. 32–33.

⁹³ Т.В. Рождественская, *Op. cit.*, с. 126, 127–134.

⁹⁴ О.М. Иоанніссян, Т.В. Рождественская, *Op. cit.*, с. 198–218.

⁹⁵ Закінчення рядка Й. Пеленський подавав як а [а вѣ], Т. Рождественська – як вѣде, що підтверджується.

⁹⁶ У цьому місці Й. Пеленський вказав три літери дер, натомість тут добре простежуються літери ре, як і зазначено у Т. Рождественської.

⁹⁷ Й. Пеленський вказав тут а, проте в цьому місці чітко читається д.

⁹⁸ Й. Пеленський вказує тут ж, проте тут добре простежується к.

⁹⁹ Під час попереднього прочитання (1992) Т. Рождественська ідентифікувала літеру як в, проте в подальшому підтвердила правильну ідентифікацію цієї літери Й. Пеленським як в.

¹⁰⁰ У цьому місці літера збереглась добре, вона читається як е, а не є (Т. Рождественська).

¹⁰¹ Цю літеру Й. Пеленський помилково ідентифікував як н, проте тут чітко читається л.

¹⁰² Й. Пеленський помилково вказав тут н, а не у.

¹⁰³ У цьому місці поверхня каменя сильно пошкоджена, тому закінчення рядка на одному камені читалося по різному та залежало від інтерпретації авторів: *симѡнъ* (Й. Пеленський) чи *монсе* (Т. Рождественська). Насправді тут простежуються літери салъ (щоправда, від омеги залишилась тільки права частина).

¹⁰⁴ Ці дві літери, що починають рядок на наступному камені, Й. Пеленський подавав як тъ, хоча тут добре збереглись літери ѡн. Т. Рождественська вважала їх утраченими.

¹⁰⁵ Цю частину запису Й. Пеленський прочитав правильно, натомість Т. Рождественська безпідставно запропонувала читати тут дієслово *ѡѡн*.

¹⁰⁶ Цю літеру Т. Рождественська помилково читала як о.

¹⁰⁷ Цю частину тексту Й. Пеленський помилково читав як дан.

¹⁰⁸ Цю частину тексту Й. Пеленський пропустив.

¹⁰⁹ Літеру Й. Пеленський помилково визначав як з.

¹¹⁰ Т. Рождественська уникла прочитання закінчення цього рядка, Й. Пеленський помилково вказав тут літеру н.

¹¹¹ Й. Пеленський помилково визначив літери як зл.

¹¹² Й. Пеленський цю літеру пропустив.

¹¹³ На початку рядка Й. Пеленський зазначає наявність літери с, проте її тут немає.

¹¹⁴ Ця літера добре читається як ш, а не ѡ (Й. Пеленський).

¹¹⁵ У цьому місці читається літера є.

¹¹⁶ Далі простежується щогла літери, за якою поверхня каменя настільки пошкоджена, що встановити наявність літери тут неможливо.

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст читається таким чином:

Въ кн(а)ж(е)ниѣ Мьстиславѣ дережаву Игнатъву искали лаха въ плотеники и не нашли въкладеное далъ а тому послуси попове ст(вато)го Пантелѣимона Лазоръ Ѡлѣѣѣ Стефанъ Димитръ Б(о)гданъ а кѣназь судилъ не искати никому а еже са ѡслушадеть {кто}...

Зміст цього запису сучасною мовою можемо представити таким чином:

За княжіння Мстиславого {та у} правління Ігнатове домагалися Ляха у платники та не знайшли {провини, бо} домовлене дав, а тому {були} послухи – попи {церкви} святого Пантелеймона Лазар, Олексій, Стефан, Дмитро {та} Богдан. А князь звелів не домагатися {ляха у платники} більше нікому, а якщо не послухається хто...

Зважаючи на зміст означеного тексту, на стіні церкви св. Пантелеймона викладено результати розгляду справи про повернення боргу Ляхом та, у зв'язку з цим, виправдання цієї особи, що було засвідчено послухами – попами церкви св. Пантелеймона – Лазарем, Олексієм, Стефаном, Дмитром та Богданом. У цілому цей текст подібний угодам, які інколи виконувались як графіті на стінах храмів, яскравим прикладом чому є запис із Софії Київської про купівлю княгинею Всеволодовою землі княгині Боянової, що було здійснено перед низкою послухів, у тому числі й кліриків Софійського собору¹¹⁷. Напис на південному фасаді церкви св. Пантелеймона цікавий також тим, що називає нам імена її кліриків перших десятиліть по збудуванню храму.

Загадковою в цьому тексті залишається особа князя Мстислава та такого собі Гната, який, судячи зі змісту тексту, був наділений у Галичі владними повноваженнями. Публікатор напису ототожнив згаданого у тексті князя з Мстиславом Мстиславичем Удатним, а Гната – з помічником князя, датувавши появу запису першою третиною XIII ст.¹¹⁸

Натомість Т. Рождественська та О. Іоаніссян запропонували розглядати цей запис з інших позицій, зокрема, тлумачивши першу фразу “у княжіння Мстиславоу в державу Гнатову” як свідчення своєрідного дуумвірату князів на галицькому престолі. Відповідно, зі згаданим у написі Мстиславом, спираючись на пізні джерела, був ототожнений Олег-Мстислав Настасич-Ярославич, незаконнороджений син Ярослава Осмомисла, а з Гнатом – Володимир-Ігнат Ярославич; на думку дослідників, означений напис засвідчує події боротьби за галицький стіл 1187–1189 рр.¹¹⁹ Слід зазначити, що дослідники звернули увагу на особливості вживання на теренах Русі слова держава по відношенню до церковної влади, однак, зауваживши на відсутності згадок у Галичі кінця XII – першої половини XIII “ані єпископа, ані боярина” на ім'я Ігнат¹²⁰, віддали перевагу тлумаченню цього слова для позначення владних функцій саме світської особи, яку ототожнили з іншим володарем Галича – Володимиром Ярославичем.

Проте все ж пізні джерела згадують духовну особу з таким ім'ям – мовиться про виявлений А. Петрушевичем список галицьких єпископів (пізніший за часом, але, як зазначено, списаний з давнішого оригіналу), серед яких згадується й “Ignatius”¹²¹, діяльність якого дослідники відносили до першої половини XIII ст.¹²² Тобто,

¹¹⁷ В.В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської*..., с. 151–154; там само див. бібліографію.

¹¹⁸ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 32–33.

¹¹⁹ О.М. Иоаниссян, Т.В. Рождественская, *Op. cit.*, с. 213–215.

¹²⁰ *Ibid.*, с. 213.

¹²¹ А.С. Петрушевич, *О соборной Богородицкой церкви и святителях в Галиче*, Галицкий исторический сборник, издаваемый Обществом Галицко-русской матицы, вып. 1, Л. 1853, с. 144–145.

¹²² Н. Д[урново], *Девяностолетие русской иерархии. 988–1888: Епархии и архiereи*, Москва 1888, с. 33.

якщо зважити на цю інформацію та ототожнити єпископа Ігната з тією ж особою, що згадується в графіті, то напис отримує логічне пояснення, називаючи ім'я князя, який на той час тримав Галич, – Мстислава Мстиславича, та ім'я єпископа, якому належала церковна влада у Галичі. Звичайно, така версія тлумачення тексту є гіпотетичною, зважаючи на відсутність інших джерел, які б підтвердили правильність цього списку єпископів. Проте вона є більш відповідною текстові графіті, аніж гіпотеза про дуумвірат князів у місті.

Датування. Середина 1210-х – середина 1220-х рр.; за інтерпретацією.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 376 (табл. СХХ)

Публікація. Й. Пеленський¹²³.

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 210 см від рівня ґрунту та на відстані 176 см від правого кута.

Опис. Збереженість напису добра, затертий тільки кінець нижнього рядка:

HIĆ FUİT IOANNES | MUNCIEWIC | AD 1---

З відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Hic fuit Ioannes Munciewicz a(nno) D(omini) 1...

Був тут Йоанн Мунцевич року Божого 1...

Трохи нижче ліворуч тим же автором прокреслені літери IHS, причому перекладину середньої літери перетинає щогла хреста, верхня частина якого не збереглась через затертість поверхні каменя. Оскільки означені знак є емблемою ордену єзуїтів¹²⁴, не виключено, що вони маркують приналежність Йоанна до цього ордену.

Особа автора наразі не ідентифікована.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 377 (табл. СХХІ, 1)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 169 см від рівня ґрунту та на відстані 125 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 378 (табл. СХХІ, 2)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 208 см від рівня ґрунту та на відстані 120 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 379 (табл. СХХІ, 3)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 221 см від рівня ґрунту та на відстані 348 см від правого кута.

¹²³ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 34. Під час публікації був пропущений нижній рядок, а родове ім'я автора неправильно прочитане як Munkowysz.

¹²⁴ Див. коментар до № 117.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера А.

Датування. Кінець XII – кінець XV ст.; за формою написання а з гострою петлею.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 380 (табл. СХХІ, 4)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 164 см від рівня ґрунту та на відстані 124 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура у вигляді перегорнутої літери Ц. Права частина фігури виконана подвійною рисою, а верхні містить сліди спроб накреслення хреста. У цілому цей знак нагадує атрибутований Мстиславу Даниловичу перегорнутий тризуб¹²⁵.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів; найвірогідніше, друга половина XIII ст.; за атрибуцією.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 381 (табл. СХХІ, 5)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 206 см від рівня ґрунту та на відстані 252 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений прямокутний трикутник.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 382 (табл. СХХІІ, 1)

Розташування. Ділянка Е1, знаходиться на висоті 217 см від рівня ґрунту та на відстані 348 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 383 (табл. СХХІІ, 2)

Знаходження. Ділянка Е2, знаходиться на висоті 170 см від рівня ґрунту та на відстані 89 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 384 (табл. СХХІІ, 3)

Знаходження. Ділянка Е2, знаходиться на висоті 145 см від рівня ґрунту та на відстані 37 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 385 (табл. СХХІІ, 4)

Знаходження. Ділянка Е2, знаходиться на висоті 145 см від рівня ґрунту та на відстані 75 см від правого ребра.

¹²⁴ Див. коментар до № 269.

Опис. Нижня частина малюнка знищена обвалом частини кам'яного блоку, збереглося тільки декілька ліній, що нагадують малюнки куполів церкви.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 386 (табл. СХХІІІ, 1)

Знаходження. Ділянка Е2, знаходиться на висоті 180 см від рівня ґрунту та на відстані 14 см від правого ребра.

Опис. Ліва частина напису повністю знищена обвалом поверхні кам'яного блоку. У верхньому рядку простежуються літери NIEL, які слід розглядати як закінчення родового імені автора [Da]niel ‘Даниїл’. У другому рядку простежуються залишки родового імені автора [...Z/L]UPRYN|SKY, причому закінчення перенесене на наступний рядок. У ньому ж помітна цифра 5, вочевидь, року виконання запису. У самому нижньому рядку помітна цифра 0, що є, найімовірніше, складовою дати виконання графіті.

На жаль, через втрату початкових літер родового імені автора його особа не ідентифікована.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом застосування латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 387 (табл. СХХІІІ, 2)

Знаходження. Ділянка Е2, знаходиться на висоті 152 см від рівня ґрунту та на відстані 52 см від правого ребра.

Опис. Незважаючи на значні пошкодження поверхні кам'яного блоку, на ній простежуються контури малюнку простого чотириконечного хреста.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 388 (табл. СХХІV, 1)

Знаходження. Ділянка Е2, знаходиться на висоті 190 см від рівня ґрунту та на відстані 84 см від правого ребра.

Опис. Поверхня кам'яного блоку в місці розташування напису пошкоджена, тому неглибокі прорізи частково стерлися, простежується тільки фраза hic fuit ‘був тут’, від решти тексту помітні тільки кілька окремих рисок.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів, структурою формули та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 389 (табл. СХХІІІ, 3)

Знаходження. Ділянка Е3, знаходиться на висоті 154 см від рівня ґрунту та на відстані 78 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотириконечного хреста, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 390 (табл. СХХІІІ, 4)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 153 см від рівня ґрунту та на відстані 76 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок простого чотирикінцевого хреста. Праву частину щогли перетинає нерівна вертикальна риска, можливо, автор спробував прокреслити хрест подвійними рисками, проте через зрив різця вирішив не продовжувати.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 391 (табл. СХХІV, 2)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 213 см від рівня ґрунту та на відстані 162 см від правого кута.

Опис. Поверхня кам'яного блоку дещо затерта та пошкоджена вертикальною тріщиною, проте в цілому збереженість напису добра, його складові чітко простежуються як запис особового та родового імен автора: Дамианъ Волошинъ 'Дем'ян Волошин'. Над записом імені помітна ще одна літера N, поруч із нею кілька вертикальних рисок, так само у родовому імені помітні декілька зайвих вертикальних штрихів. Загалом складається враження, ніби автор по ходу виконання напису намагався обрати найліпший варіант написання свого імені напівв'язцю.

Особа автора наразі не ідентифікована.

Датування. Кінець ХV – середина ХVІ ст.; за формою написання літер а з вертикальною перемичкою, в з маленькою голівкою, и та н з напівдіагональними перемичками, м з плечима та за формою прорізів

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 392 (табл. СХХV, 1)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 140 см від рівня ґрунту та на відстані 120 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку потрійними замкненими рисками прокреслений малюнок чотирикінцевого хреста.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 393 (табл. СХХV, 2)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 146 см від рівня ґрунту та на відстані 120 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери ГН, що є традиційним скороченням слова-звернення Г(оспод)и 'Господи'.

Датування. Кінець ХІІ – кінець ХV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 394 (табл. СХХV, 3)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 146 см від рівня ґрунту та на відстані 155 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 395 (табл. СХХV, 4)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 144 см від рівня ґрунту та на відстані 151 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Основа щогли спирається на трикутну Голгофу, всі інші кінці мають розширення у вигляді трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 396 (табл. СХХV, 5)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 142 см від рівня ґрунту та на відстані 146 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотириконечного хреста. Основа щогли спирається на трикутну Голгофу, всі інші кінці мають розширення у вигляді трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 397 (табл. СХХV, 6)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 139 см від рівня ґрунту та на відстані 151 см від правого кута.

Опис. Ліва та нижня частини малюнка знищені, збереглась тільки права та верхня, за якими можна встановити, що на поверхні кам'яного блоку був прокреслений малюнок квадрата.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 398 (табл. СХХVI, 1)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 179 см від рівня ґрунту та на відстані 169 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери ГН, що є традиційним скороченням слова-звернення Г(оспод)и 'Господи'. Прикметно, що спочатку автор почав креслити літеру и в рядку, однак у цьому місці вапняк почав сильно кришитись, тож він переніс літеру трохи нижче.

Датування. Кінець XII – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 399 (табл. СХХVI, 2)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 179 см від рівня ґрунту та на відстані 171 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та підніжжя. Обидва кінці щогли наприкінці перетинаються вертикальними відрізками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 400 (табл. СХХVI, 3)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 179 см від рівня ґрунту та на відстані 60 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери НЄ.

Датування. Кінець XII – перша третина XIII ст.; за формою написання нахиленої праворуч є з довгим язичком та и з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 401 (табл. СХХVI, 4)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 180 см від рівня ґрунту та на відстані 181 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери ВА.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 402 (табл. СХХVI, 5)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 170 см від рівня ґрунту та на відстані 181 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку збереглися фрагменти малюнку церкви.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 403 (табл. СХХVI, 6)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 168 см від рівня ґрунту та на відстані 179 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 404 (табл. СХХVII, 1)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 185 см від рівня ґрунту та на відстані 72 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери ВА.

Датування. Кінець XII – початок XIII ст.; за формою написання а з видовженою спинкою та в з округлою нижньою петлею.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 405 (табл. СХХVII, 1)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 177 см від рівня ґрунту та на відстані 64 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 406 (табл. СХХVII, 3)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 177 см від рівня ґрунту та на відстані 58 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені чотири вертикальні риски.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 407 (табл. СХХVII, 4)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 174 см від рівня ґрунту та на відстані 55 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 408 (табл. СХХVII, 5)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 177 см від рівня ґрунту та на відстані 48 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені дві вертикальні замкнені риски.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 409 (табл. СХХVII, 6)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 176 см від рівня ґрунту та на відстані 56 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера А.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою написання а з горизонтальною перемичкою та формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 410 (табл. СХХVIII, 1)

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 224 см від рівня ґрунту та на відстані 23 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок чотириконечного хреста, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 411 (табл. СХХVIII, 2)

Публікації. Й. Пеленський¹²⁶.

Знаходження. Ділянка ЕЗ, знаходиться на висоті 227 см від рівня ґрунту та на відстані 148 см від правого кута.

¹²⁶ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 34, fig. 27. На прорисовці автора друга літера виглядає як R, а також вказані цифри 39, слідів яких не виявлено.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери **АТ**.

Датування. Кінець XVI – кінець XVIII ст.; за формою написання **а** з горизонтальною перемичкою та формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 412 (табл. СХХVIII, 3)

Знаходження. Ділянка Е3, знаходиться на висоті 217 см від рівня ґрунту та на відстані 178 см від правого кута.

Опис. Права частина малюнка не збереглась, проте за наявними частинами можна встановити, що на поверхні кам'яного блоку був виконаний малюнок шести-кінечного хреста, що складався зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Кінці перекладини перетинались вертикальними відрізками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 413 (табл. СХХVIII, 4)

Знаходження. Ділянка Е3, знаходиться на висоті 215 см від рівня ґрунту та на відстані 158 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери **КА**.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою написання **а** з горизонтальною перемичкою та формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 414 (табл. СХХVIII, 5)

Знаходження. Ділянка Е3, знаходиться на висоті 132 см від рівня ґрунту та на відстані 166 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений рівнобічний трикутник.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 415 (табл. СХХVIII, 6)

Знаходження. Ділянка Е4, знаходиться на висоті 180 см від рівня сходинки та на відстані 7 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у формі трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 416 (табл. СХХХ, 1)

Знаходження. Ділянка Е4, знаходиться на висоті 133 см від рівня сходинки та на відстані 10 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери **Т** у верхньому рядку та **NS** – у нижньому.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом використання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 417 (табл. СXXX, 2)

Знаходження. Ділянка Е4, знаходиться на висоті 179 см від рівня сходинки та на відстані 7 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку простежується слово *hic* 'тут'. Вочевидь, напис залишився незакінченим.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом використання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 418 (табл. СXXIX, 1)

Знаходження. Ділянка Е5, знаходиться на висоті 160 см від рівня сходинки та на відстані 12 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура, яка складається з кількох вертикальних, горизонтальних та нахилених ліній.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 419 (табл. СXXIX, 2)

Знаходження. Ділянка Е6, знаходиться на висоті 208 см від рівня сходинки та на відстані 10 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений шестикінецьний проквітлий хрест, що складається зі щогли, перекладки та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Основа щогли розходить пагонами, які розгортаються у напрямку до щогли.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

III.6. Графіті на західній частині південної фасадної стіни (ділянка F)

Ділянка південної стіни від західного кута південного порталу до західного кута в процесі дослідницької роботи отримала позначення F. На поверхнях цієї частини південної стіни виявлено двісті тринадцять стародавніх графіті, що отримали номери від 420-го по 632-й (табл. XXVII). Розподіл поверхонь з графіті в межах ділянки виглядає таким чином:

F1 – №№ 419–427;

F2 – №№ 428–431;

F3 – №№ 432–434;

F4 – №№ 435–498;

F5 – № 499;

F6 – №№ 500–525;

F7 – №№ 526–527;

F8 – №№ 528–616;

F9 – №№ 617–632.

Графіті № 420 (табл. СXXX, 3)

Знаходження. Ділянка F1, знаходиться на висоті 178 см від рівня сходинки та на відстані 8 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 421 (табл. CXXX, 4)

Публікації. Й. Пеленський¹²⁷.

Знаходження. Ділянка F1, знаходиться на висоті 213 см від рівня сходинки та на відстані 8 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслено ім'я Іоанне(s) 'Йоанн'.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом використання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 422 (табл. CXXXI, 1)

Знаходження. Ділянка F1, знаходиться на висоті 172 см від рівня сходинки та на відстані 7 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 423 (табл. CXXXI, 2)

Знаходження. Ділянка F1, знаходиться на висоті 172 см від рівня сходинки та на відстані 13 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура у вигляді двох літер III. Цей символ неодноразово використовували власники печаток¹²⁸.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 424 (табл. CXXXI, 3)

Знаходження. Ділянка F1, знаходиться на висоті 155 см від рівня сходинки та на відстані 13 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 425 (табл. CXXXI, 4)

Знаходження. Ділянка F1, знаходиться на висоті 159 см від рівня сходинки та на відстані 9 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 426 (табл. CXXXI, 5)

Знаходження. Ділянка F1, знаходиться на висоті 165 см від рівня сходинки та на відстані 8 см від лівого ребра.

¹²⁷ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 34.

¹²⁸ Такі знаки на своїх печатках використовували, напр., Федір Єлець, Філон Кміта-Чорнобильський, Федір Тиша: О. Алфьоров, О. Однороженко, *Op. cit.*, с. 49, 74, 166.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 427 (табл. CXXXI, 6)

Знаходження. Ділянка F1, знаходиться на висоті 154 см від рівня сходинки та на відстані 9 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений знак, який нагадує літеру **A** без перемички.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 428 (табл. CXXXII, 1)

Знаходження. Ділянка F2, знаходиться на висоті 180 см від рівня сходинки та на відстані 6 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 429 (табл. CXXXII, 2)

Знаходження. Ділянка F2, знаходиться на висоті 167 см від рівня сходинки та на відстані 4 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений восьмиконечний хрест, який складається зі щогли, перекладки, символічної таблички над головою Ісуса Христа та горизонтального підніжжя.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 430 (табл. CXXXII, 3)

Знаходження. Ділянка F2, знаходиться на висоті 161 см від рівня сходинки та на відстані 8 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 431 (табл. CXXXII, 4)

Знаходження. Ділянка F2, знаходиться на висоті 228 см від рівня сходинки та на відстані 8,5 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 432 (табл. CXXXII, 5)

Знаходження. Ділянка F3, знаходиться на висоті 212 см від рівня сходинки та на відстані 2 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера **Н**.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 433 (табл. CXXXII, 6)

Знаходження. Ділянка F3, знаходиться на висоті 213 см від рівня сходинки та на відстані 12 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслене скорочене дієслово-прохання *поме(ни) 'пом'яни'*.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 434 (табл. CXXXIII, 1)

Знаходження. Ділянка F3, знаходиться на висоті 142 см поверхні ґрунту та на відстані 10 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 435 (табл. CXXXIII, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 143 см від поверхні ґрунту та на відстані 6 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 436 (табл. CXXXIII, 3)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 144 см від поверхні ґрунту та на відстані 7 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 437 (табл. CXXXIII, 4)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 155 см від поверхні ґрунту та на відстані 8 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 438 (табл. CXXXIV, 1)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 147 см від поверхні ґрунту та на відстані 65 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 439 (табл. СХХХІV, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 133 см від поверхні ґрунту та на відстані 115 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 440 (табл. СХХХІV, 3)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 123 см від поверхні ґрунту та на відстані 31 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок ніг людини, подібний до графіті № 460. Рівна поверхня стіни у частині ймовірного продовження малюнку вказує, що він залишився незавершеним.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Антропоморфні зображення.

Графіті № 441 (табл. СХХХІV, 4)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 123 см від поверхні ґрунту та на відстані 43 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 442 (табл. СХХХІV, 5)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 135 см від поверхні ґрунту та на відстані 105 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений шестикінецьний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Кінці щогли та перекладини розширюються у формі трикутників.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 443 (табл. СХХХІV, 6)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 138 см від поверхні ґрунту та на відстані 52 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 444 (табл. СХХХV, 1)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 123 см від поверхні ґрунту та на відстані 115 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений незавершений малюнок проквітлого хреста – щогла, яка в основі розходить пагонами.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 445 (табл. CXXXV, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 123 см від поверхні ґрунту та на відстані 123 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 446 (табл. CXXXV, 3)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 127 см від поверхні ґрунту та на відстані 108 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними рисками прокреслений чотириконечний хрест. Причому щогла виконана суцільною, а перекладина складається з двох частин, розміщених обабіч щогли.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 447 (табл. CXXXV, 4)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 127 см від поверхні ґрунту та на відстані 102 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 448 (табл. CXXXV, 5)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 142 см від поверхні ґрунту та на відстані 148 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 449 (табл. CXXXVI, 1)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 137 см від поверхні ґрунту та на відстані 34 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку знаходиться незавершений малюнок церкви. Автор навів тільки загальні контури споруди, стіни якої плавно переходять у купол.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 450 (табл. CXXXVI, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 140 см від поверхні ґрунту та на відстані 143 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений шестикінецьний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Верхня частина щогли, кінці таблички та перекладини розширюються у вигляді трикутників, основа щогли спирається на прямокутну Голгофу.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 451 (табл. СХХХVІ, 3)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 144 см від поверхні ґрунту та на відстані 152 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними рисками прокреслена фігура, що має вигляд кола, у верхню частину якого вписаний стилізований тризуб.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 452 (табл. СХХХVІІ, 1)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 172 см від поверхні ґрунту та на відстані 156 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними рисками прокреслений малюнок церкви. Його нижня, прямокутна в плані частина, обернена широкою стороною донизу. Вона відділена від високого купола, увінчаного чотириконечним хрестом, основа якого спирається на півмісяць, обернений рогами догори. У полі купола прокреслена фігура у вигляді Андріївського хреста.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 453 (табл. СХХХVІІ, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 207 см від поверхні ґрунту та на відстані 133 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок коня.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 454 (табл. СХХХVІІІ, 1)

Публікації. Т. Рождественська¹²⁹.

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 172 см від поверхні ґрунту та на відстані 156 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний малюнок церкви. Його нижня, прямокутна в плані частина, обернена донизу меншою стороною. Вона відділена від купола, оформленого у вигляді трикутника й увінчаного чотириконечним хрестом. У полі купола також прокреслений малюнок чотириконечного хреста. Обабіч стику купола та стін прокреслені півокруглі фігури, що увінчані чотириконечними хрестами. У лівій верхній частині споруди в прямокутній рамці прокреслений чотириконечний хрест, причому щогла виконана подвійною рисою. У правій верхній частині прокреслений чотириконечний хрест з розширеними кінцями. Поруч знаходиться кілька скісних ліній, однак складно сказати, який зв'язок з малюнком хрестів та церкви. Ці лінії з'явилися пізніше, адже перетинають перекладини обох хрестів. Нижче змальованих вище зображень хрестів, приблизно посередині, але з легким зсувом праворуч, виконаний малюнок ще одного чотириконечного хреста, щогла та перекладина якого приблизно посередині кожної частини перетинаються перпендикулярними відрізками з розширеними кінцями.

¹²⁹ Т.В. Рождественская, *Op. cit.*, с. 126–127. Під час публікації частина складових малюнка була пропущена.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок коня, на якого накинута вуздечка та надіто сідло.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 459 (табл. CXL, 1)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 175 см від поверхні ґрунту та на відстані 28 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними рисками виконаний малюнок церкви. Автор зобразив прямокутну споруду, стіни якої плавно переходять у купол, увінчаний чотириконечним хрестом, верхня частина щогли та кінці перекладини якого розширюються у вигляді трикутників, а основа щогли спирається біля вершини купола на півмісяць рогами догори. У центральній частині споруди прокреслені три чотириконечні хрести з розширеними у вигляді відкритих у верхівці трапецій кінцями, один зверху посередині, два знизу по боках.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 460 (табл. CXL, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 187 см від поверхні ґрунту та на відстані 40 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок воїна. Відносно правильно передані ноги, натомість досить схематично накреслено прямокутний туб, округлу голову, та ліву руку, що зігнута в лікті та спирається на меч у піхвах.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Антропоморфні зображення.

Графіті № 461 (табл. CXLI, 1)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 165 см від поверхні ґрунту та на відстані 19 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці перекладини та вершина щогли якого розширені у вигляді трикутників, а основа щогли спирається на прямокутну відкриту донизу Голгофу.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 462 (табл. CXLI, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 188 см від поверхні ґрунту та на відстані 22 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 463 (табл. CXLI, 3)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 164 см від поверхні ґрунту та на відстані 59 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 464 (табл. CXLI, 4)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 177 см від поверхні ґрунту та на відстані 50 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 465 (табл. CXLI, 5)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 183 см від поверхні ґрунту та на відстані 59 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера М.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 466 (табл. CXLI, 6)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 188 см від поверхні ґрунту та на відстані 12 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 467 (табл. CXLII, 1)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 160 см від поверхні ґрунту та на відстані 56 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений хрест, що складається зі щогли, перекладини, символічної таблички над головою Ісуса Христа та нахиленого праворуч підніжжя.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 468 (табл. CXLII, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 163 см від поверхні ґрунту та на відстані 48 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 469 (табл. CXLII, 3)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 187 см від поверхні ґрунту та на відстані 20 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера А.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 470 (табл. CXLII, 4)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 209 см від поверхні ґрунту та на відстані 101 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 471 (табл. CXLII, 5)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 222 см від поверхні ґрунту та на відстані 12 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест. Його середня частина вписана в ромб, причому кінці хреста заходять далеко за його кути. Частини перекладини та вершини щогли, що виходять за межі ромба, приблизно посередині діляться прямими відрізками, що перетинають їх під прямим кутом. Виступаюча частина основи щогли вписана у трикутник.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 472 (табл. CXLII, 6)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 183 см від поверхні ґрунту та на відстані 57 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена голова тварини на довгій ший. Морда її виконана схематично, позначена тільки паща та два гострі вуха.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 473 (табл. CXLIII)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 218 см від поверхні ґрунту та на відстані 14 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура, що складається з кількох вертикальних, горизонтальних та скісних ліній; деякі з них утворюють чотириконечні хрести.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 474 (табл. CXLIV)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 185 см від поверхні ґрунту, 192 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними рисками прокреслений малюнок церкви. Нижня частина втрачена через обвал частини блоку. Простежуються верх – похилий дах, який переходить у маківку з чотириконечним хрестом на вершині, щогла якого прокреслена подвійною рисою, а перекладина одинарною. У центрі споруди виконаний простий чотириконечний хрест. У лівому нижньому полі цього хреста прокреслений малюнок капелюха пілігримів, під яким на трапецієподібній підставці – палаюче серце. У правому полі хреста простежується фрагмент малюнку, що складається з горизонтальної, вертикальної та скісної ліній. Його нижня частина не збереглась.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 475 (табл. CXLIV)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 185 см від поверхні ґрунту та на відстані 178 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку праворуч від попереднього малюнка виконане інше зображення церкви. Нижня частина його також не збереглась через обвал частини кам'яного блоку. Простежується верхня частина даху у вигляді трьох гострих зубців, серед яких середній дещо вивиснується та має на вершині хрест. Кінці бічних зубців завершуються глибокими круглими крапками. Частково малюнок пошкодив № 474.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 476 (табл. CXLV, 1)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 209 см від поверхні ґрунту та на відстані 110 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 477 (табл. CXLV, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 216 см від поверхні ґрунту та на відстані 40 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 478 (табл. CXLV, 3)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 217 см від поверхні ґрунту та на відстані 137 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери MP.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 479 (табл. CXLV, 4)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 222 см від поверхні ґрунту та на відстані 36 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 480 (табл. CXLV, 5)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 218 см від поверхні ґрунту та на відстані 55 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 481 (табл. CXLV, 6)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 235 см від поверхні ґрунту та на відстані 44 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Початок XV – середина XVI ст.; за формою прорізів та особливостями розташування – права частина перекладини пошкодила № 498.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 482 (табл. CXLVI, 1)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 250 см від поверхні ґрунту та на відстані 160 см від правого ребра.

Опис. На поверхні двох кам'яних блоків прокреслено особове ім'я автора Adam 'Адам' та ініціал родового імені – літера М.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом використання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 483 (табл. CXLVI, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 186 см від поверхні ґрунту та на відстані 122 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку схематично прокреслені контури церкви, стіни якої переходять у купол, вершина його увінчана хрестом.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 484 (табл. CXLVII, 1)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 132 см від поверхні ґрунту та на відстані 114 см від правого ребра.

Опис. Верхня частина малюнка знищена обвалом частини поверхні каменя. На поверхні кам'яного блоку збереглась основа хреста-якоря.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 485 (табл. CXLVII, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 188 см від поверхні ґрунту та на відстані 98 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені подвійними замкненими рисками два паралельні відрізки.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 486 (табл. CXLVII, 3)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 204 см від поверхні ґрунту та на відстані 92 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера R.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 487 (табл. CXLVII, 4)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 170 см від поверхні ґрунту та на відстані 91 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними незамкненими рисками прокреслений малюнок чотириконечного хреста, кінці якого розширюються у вигляді незамкнених у вершині та основі трапецій.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 488 (табл. CXLVII, 5)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 190 см від поверхні ґрунту та на відстані 90 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслені два паралельні вертикальні відрізки, які приблизно посередині перетинаються горизонтальним.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 489 (табл. CXLVIII, 1)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 171 см від поверхні ґрунту та на відстані 28 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 490 (табл. CXLVIII, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 175 см від поверхні ґрунту та на відстані 118 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 491 (табл. CXLVIII, 3)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 192 см від поверхні ґрунту та на відстані 98 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслене відкрите донизу півколо.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 492 (табл. CXLVIII, 4)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 174 см від поверхні ґрунту та на відстані 93 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслене дієслово-звернення *поміа(ни)* 'пом'яни'.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою скорописного написання літер та структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 493 (табл. CXLVIII, 5)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 168 см від поверхні ґрунту та на відстані 28 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест з розширеними у вигляді відкритих у верхівці трапецій кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 494 (табл. CXLVIII, 6)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 217 см від поверхні ґрунту та на відстані 33 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера N.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 495 (табл. CXLIX)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 217 см від поверхні ґрунту та на відстані 110 см від правого ребра.

Опис. На поверхні двох кам'яних блоків виконаний малюнок церкви, стіни якої плавно переходять у похилий купол. Хрест на його вершині не прокреслений.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 496 (табл. CL, 1)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 190 см від поверхні ґрунту та на відстані 122 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 497 (табл. CL, 2)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 184 см від поверхні ґрунту та на відстані 126 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 498 (табл. CL, 3)

Знаходження. Ділянка F4, знаходиться на висоті 237 см від поверхні ґрунту та на відстані 41 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера В.

Датування. Початок XV – середина XVI ст.; за формою прорізів та скорописними формами написання літери.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 499 (табл. CL, 4)

Знаходження. Ділянка F5, знаходиться на висоті 190 см від поверхні ґрунту та на відстані 10 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня каменя в місці розташування напису затерта, проте його складові впевнено простежуються. На поверхні каменя виконаний запис особового та родового імен автора: *Фѣдор(ъ) Самоловичъ 'Федір Самолович'.*

Датування. Середина XV – початок XVI ст.; за формою написання и з горизонтальною та н з діагональною перемичками, ѣ зі зміщеною ліворуч чашею.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 500 (табл. CLI, 1)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 200 см від поверхні ґрунту та на відстані 68 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконані літери AD. Вірогідно розглядати їх як скорочену форму словосполучення а(ппо) D(оміні) *'року Божого'* незавершеного напису про перебування тут автора запису.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 501 (табл. CLI, 2)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 215 см від поверхні ґрунту та на відстані 14 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку тим же автором, що і попередній запис, видряпана літера А. Вочевидь, він знову почав писати скорочену форму вказівки року – слово а(ппо) *'року'*.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 502 (табл. CLI, 3)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 210 см від поверхні ґрунту та на відстані 33 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 503 (табл. CLI, 4)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 181 см від поверхні ґрунту та на відстані 45 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 504 (табл. CLI, 5)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 167 см від поверхні ґрунту та на відстані 45,5 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 505 (табл. CLII, 1)

Публікації. Й. Пеленський¹³⁵.

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 142 см від поверхні ґрунту та на відстані 36 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок церкви, стіни якої плавно переходять у трикутної форми купол, увінчаний чотириконечним хрестом. У правому нижньому куті споруди знаходиться малюнок квадрата, причому праву бічну та нижню його сторони формують ділянки стін. Посередині наявні дві паралельні риски.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 506 (табл. CLII, 2)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 176 см від поверхні ґрунту та на відстані 15 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні двох кам'яних блоків подвійними рисками прокреслений малюнок церкви у вигляді півовальної фігури, у верхній частині якої зображений чотириконечний хрест, основу щогли якого перетинає обернений рогами догори півмісяць. У полі фігури виконані потрійними рисками три півовальні фігури в основі, дві – вище, між стиками трьох попередніх фігур, одна – вище, між стиком двох попередніх. По краях цих фігур також прокреслені менші за розмірами півовальні фігури. У нижній правій великій півовальній фігурі посередині також зображений квадрат. Зверху праворуч прокреслені три скісні та дві вертикальні засічки. Ліворуч прокреслена горизонтальна лінія, від лівого кінця якої вгору виконана вертикальна риска.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 507 (табл. CLIII, 1)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 175 см від поверхні ґрунту та на відстані 45 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура, що складається з кількох вертикальних та скісних хвилястих ліній.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 508 (табл. CLIII, 2)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 142 см від поверхні ґрунту та на відстані 28 см від лівого ребра.

¹³⁵ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 35–35, fig. 24.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 509 (табл. CLIII, 3)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 128 см від поверхні ґрунту та на відстані 34 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест. Приблизно на двох третинах довжини кінців щогли та перекладини вони перетинаються перпендикулярними відрізками. Всі кінці хреста мають розширення у вигляді крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 510 (табл. CLIII, 4)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 170 см від поверхні ґрунту та на відстані 79 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслене відкрите донизу півколо.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 511 (табл. CLIV, 1)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 134 см від поверхні ґрунту та на відстані 59 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок церкви, стіни якої плавно переходять у купол, увінчаний чотириконечним хрестом.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 512 (табл. CLIV, 2)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 208 см від поверхні ґрунту та на відстані 36 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок коня.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 513 (табл. CLV, 1)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 208 см від поверхні ґрунту та на відстані 36 см від лівого ребра.

Опис. Згаданий вище малюнок коня (№ 512) був іншим автором обведений у прямокутну рамку, ніби тварину було поставлено у “стайню”.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 514 (табл. CLV, 2)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 184 см від поверхні ґрунту та на відстані 63 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку глибокими рисками був прокреслений чотириконечний хрест, основа щогли якого спирається на прямокутну відкриту донизу одноступінчасту Голгофу. Від її країв приблизно на третину довжини щогли піднімаються два скісні відрізки. Кінці перекладини на відстані приблизно двох третин від перетину зі щоглою перетинають два вертикальні відрізки. Ліворуч з менш глибоким натиском прокреслений малюнок списа. Праворуч знаходиться фігура у вигляді вертикального кілка, від гострої частини якого ліворуч вбік перекладини прокреслена скісна риска. Вочевидь, це спроба виконати малюнок губки на списі.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 515 (табл. CLVI, 1)

Публікації. В. Вуйчик¹³⁶.

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 186 см від поверхні ґрунту та на відстані 89 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура вояка з пташиною головою, який правою рукою тримає вертикально довгий спис, а ліва вперта у бік. Трохи нижче простежується зображення або піхов меча, або хвоста. Тіло повернуто в фас, обличчя – у профіль.

Загалом, цей малюнок є цікавим виявом середньовічної антилицарської пародії, коли уславленню лицарської звитяги протиставлялась їх дегероїзація, розвінчування уявних лицарських чеснот виливались у жарти, комічні сюжети, коли у гротескних фігурах лицарів підкреслювалося їхнє самолюбство, пиха, хвальковитість та боягузтво¹³⁷.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Антропоморфні зображення.

Графіті № 516 (табл. CLVI, 2)

Публікації. Й. Пеленський¹³⁸.

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 148 см від поверхні ґрунту та на відстані 22 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок коня.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 517 (табл. CLVII, 1)

Публікації. Й. Пеленський¹³⁹.

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 179 см від поверхні ґрунту та на відстані 80 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, його складові впевнено простежуються:

DIE XXII MAI | AD 1552 | BENE¹⁴⁰DICTVS SKOTNICKI

З відновленням пропущених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

¹³⁶ В. Вуйчик, *Графіті XII–XV століть...*, мал. на вклейці.

¹³⁷ Докл. див. В.П. Даркевич, *Народная культура средневековья: Пародия в литературе и искусстве IX–XVI вв.*, Москва 2004, с. 74–79.

¹³⁸ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 35, fig. 24.

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ Літери NE виконані з інверсією.

Die XXII mai a(nno) D(omini) 1552 Benedictus Skotnicki.

Дня 22 травня року Божого 1552 {був тут} Бенедикт Скотницький.

У Речі Посполитій було декілька родин Скотницьких¹⁴¹, проте в жодній з них не виявлено особи на ім'я Бенедикт. Найвірогідніше він походив з родини гербу Гржимала, представники якої займали уряди в Галичі¹⁴², зокрема, Павло Скотницький († бл. 1597 р.), був галицьким каштеляном¹⁴³.

Датування. 1552; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 518 (табл. CLVII, 2)

Публікації. Й. Пеленський¹⁴⁴.

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 149 см від поверхні ґрунту та на відстані 9 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, його складові впевнено простежуються. У верхньому рядку накреслене ім'я Вавула 'Вавила', у нижньому – Захаръ 'Захар'.

Датування. Кінець XII – початок XIII ст.; за формою написання в з петлею кутом вперед, нахиленої праворуч з, прямолінійної р з округлою петлею.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 519 (табл. CLVIII, 1)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 282 см від поверхні ґрунту та на відстані 83 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок церкви, стіни якої плавно переходять у купол.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 520 (табл. CLVIII, 2)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 136 см від поверхні ґрунту та на відстані 19 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені три хрести, які основою щогли спираються на прямокутну фігуру. Можливо, це є зображення Голгофи.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 521 (табл. CLIX, 1)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 139 см від поверхні ґрунту та на відстані 71 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними рисками прокреслене зображення церкви. Її стіни плавно переходять у купол, увінчаний чотириконечним хрестом з розширеними кінцями, щогла якого перетинає обернений рогами догори півмісяць. У середині храму прокреслена фігура у вигляді хреста з виконаною одинарною рисою

¹⁴¹ К. Niesiecki, *Korona Polska...*, t. 4, s. 117–118.

¹⁴² *Ibid.*, s. 118.

¹⁴³ Див.: Paweł Skotnicki h. Grzymala, Internetowi Polski słownik biograficzny, [електронний ресурс], режим доступу: <http://www.ipsb.nina.gov.pl/index.php/a/pawel-skotnicki-h-grzymala>.

¹⁴⁴ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 35, fig. 24.

щоглою та подвійними перекладиною, обабіч якої знаходяться зображення світильників. Від них вгору відходять дві скісні лінії, які з'єднуються з вершиною щогли хреста та вершиною купола церкви. Під ними прокреслене відкрите донизу півколо, у якому обабіч щогли виконані малюнки чотириконечних хрестів.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 522 (табл. CLIX, 2)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 139 см від поверхні ґрунту та на відстані 59 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена фігура, нижня частина якої складається з двох паралельних вертикальних рисок, які у верхній частині перетинаються кількома горизонтальними. Також у верхній частині обабіч цих вертикальних ліній знаходиться декілька скісних.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 523 (табл. CLIX, 3)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 137 см від поверхні ґрунту та на відстані 45 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 524 (табл. CLIX, 4)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 144 см від поверхні ґрунту та на відстані 45 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслене схематичне погрудне зображення святого. Простежуються контури голови з німбом. Обличчя не деталізоване.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення святих.

Графіті № 525 (табл. CLX, 1)

Знаходження. Ділянка F6, знаходиться на висоті 184 см від поверхні ґрунту та на відстані 77 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 526 (табл. CLX, 2)

Публікації. Т. Рождественська¹⁴⁵, В. Вуйчик¹⁴⁶.

Знаходження. Ділянка F7, знаходиться на висоті 192 см від поверхні ґрунту та на відстані 11 см від правого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, його складові впевнено простежуються:

¹⁴⁵ Т. Рождественская, *Op. cit.*, с. 125–126.

¹⁴⁶ В. Вуйчик, *Графіті XII–XV століть...*, с. 192.

ВЪЛѢ $\hat{\Xi}\Psi^{147}\epsilon$ | МЦАДВЪГОУС | Т

З розбивкою на слова та відновленням відсутніх фрагментів текст виглядає таким чином:

$$\mathbb{B}\mathbb{Z} \wedge \mathbb{T}(0) \xrightarrow{\ast} 2\sqrt{\mathbb{B}\mathbb{E}} \mathbb{M}(\mathbb{B}\mathbb{C}\mathbb{A}) \sqcup \mathbb{A}\mathbb{B}\mathbb{Z}\mathbb{G}\mathbb{O}\mathbb{Y}\mathbb{E}\mathbb{T}\{\Delta\} \dots$$

В літо 6702-ге (1194) місяця серпня...

Рівня поверхня каменя за літерою у третьому рядку дозволяє зробити висновок, що напис залишився незавершеним.

Тим же автором виконаний напис № 753 в інтер'єрі церкви св. Пантелеймона.

Датування. 1194 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 527 (табл. CLXI)

Знаходження. Ділянка F7, знаходиться на висоті 130 см від поверхні ґрунту та на відстані 15 см від правого ребра.

Опис. Права частина малюнку знищена обвалом шматка каменя. За збереженою частиною можемо встановити, що тут подвійними рисками був прокреслений малюнок церкви, стіни якої плавно переходили у похилий купол, увінчаний хрестом з розширеними у вигляді відкритих у верхівці трапецій, основа щогли якого спиралася на обернений догори рогами півмісяць.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 528 (табл. CLXII, 1)

Публікації. В. Вуйцик¹⁴⁸.

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 183 см від поверхні ґрунту та на відстані 144 см від правого кута.

Опис. На поверхні двох кам'яних блоків прокреслений малюнок церкви, стіни якої плавно переходять у високий триступінчастий дах, увінчаний трикутної форми куполом, на вершині якого знаходиться малюнок шестикінечного хреста, що складається зі щогли, перекладини та підніжжя. Щогла хреста прокреслена подвійною рисою, підніжжя та перекладина – одинарними. Кінці перекладини поділяються вертикальними відрізками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 529 (табл. CLXII, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 135 см від поверхні ґрунту та на відстані 14 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок церкви, стіни якої переходять у прямокутний дах, увінчаний трикутної форми куполом. У середній частині даху прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

¹⁴⁷ Цю літеру В. Вуйцик помилково читав як к.

¹⁴⁸ В. Вуйцик, *Графіті XII–XV століть...*, вклейка.

Графіті № 530 (табл. CLXIII, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 174 см від поверхні ґрунту та на відстані 283 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок церкви, стіни якої плавно переходять у похилий дах з високим куполом. Його вершина не збереглась. У середині поле храму прикрашене скісними рисками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 531 (табл. CLXIII, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 126 см від поверхні ґрунту та на відстані 153 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок оленя. В цілому, попри схематичність зображення, автор досить правильно передав обриси контурів тіла тварини, хоча одна задня нога оленя вийшлав все ж неприродньо вивернутою.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 532 (табл. CLXIV, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 131 см від поверхні ґрунту та на відстані 126 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 533 (табл. CLXIV, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 147 см від поверхні ґрунту та на відстані 126 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 534 (табл. CLXIV, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 157 см від поверхні ґрунту та на відстані 154 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 535 (табл. CLXIV, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 136 см від поверхні ґрунту та на відстані 105 см від правого кута.

Опис. На поверхні двох кам'яних блоків прокреслений шестикінецьний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Основа щогл спирається на прямокутну відкриту донизу Голгофу. Кінці перекладини поділяються вертикальними відрізками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 536 (табл. CLXIV, 5)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 132 см від поверхні ґрунту та на відстані 95 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 537 (табл. CLXIV, 6)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 128 см від поверхні ґрунту та на відстані 115 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 538 (табл. CLXV, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 123 см від поверхні ґрунту та на відстані 97,5 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, вершина та основа щогли якого мають розширення у вигляді трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 539 (табл. CLXV, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 131,5 см від поверхні ґрунту та на відстані 88 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 540 (табл. CLXV, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 120 см від поверхні ґрунту та на відстані 126 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 541 (табл. CLXV, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 126 см від поверхні ґрунту та на відстані 109 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 542 (табл. CLXV, 5)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 133 см від поверхні ґрунту та на відстані 96 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена дзеркальна літера А.

Датування. Кінець XIV – кінець XVI ст.; за формою написання а з вертикальною видовженою спинкою та формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 543 (табл. CLXV, 6)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 131 см від поверхні ґрунту та на відстані 118 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, вписаний у коло.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 544 (табл. CLXVI, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 127 см від поверхні ґрунту та на відстані 74 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними рисками прокреслений малюнок церкви, стіни якої плавно переходять у купол, увінчаний чотириконечним хрестом. Його щогла прокреслена подвійною рисою, а перекладаина – одинарною. Її кінці завершуються розширеннями у вигляді крапок. Всередині поля церкви прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 545 (табл. CLXVI, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 94 см від поверхні ґрунту та на відстані 294 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними рисками прокреслений малюнок церкви. Споруда зображена у вигляді перегорнутої трапеції, від основи якої вбік відходять відрізки, кінці яких мають розширення у вигляді крапок. Приблизно посередині проходить нахилена ліворуч хвиляста лінія, від якої вниз з обох боків прокреслені нахилені відрізки. На цій хвилястій лінії приблизно посередині зображено високий купол, що увінчаний чотириконечним хрестом, кінці якого мають розширення у вигляді крапок. Трохи нижче основи щогли на куполі прокреслена горизонтальна лінія, яка виходить за лінії купола. Її кінці мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 546 (табл. CLXVII, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 156 см від поверхні ґрунту та на відстані 161 см від правого кута.

Опис. Верхня частина малюнка не збереглась, однак за наявними фрагментами – ноги тварини, можемо встановити, що тут було зображено коня подібно багатьом аналогічним малюнкам на стінах церкви.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 547 (табл. CLXVII, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 137 см від поверхні ґрунту та на відстані 80 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок свастики. Автору не вдалося правильно замкнути лінії, тому зображення залишилось незавершеним.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 548 (табл. CLXVII, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 143 см від поверхні ґрунту та на відстані 28 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 549 (табл. CLXVII, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 141 см від поверхні ґрунту та на відстані 26 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 550 (табл. CLXVIII, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 139 см від поверхні ґрунту та на відстані 28,5 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 551 (табл. CLXVIII, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 102 см від поверхні ґрунту та на відстані 287 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслене коло, в яке був вписаний чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 552 (табл. CLXVIII, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 145 см від поверхні ґрунту та на відстані 346 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 553 (табл. CLXVIII, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 96 см від поверхні ґрунту та на відстані 225 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 554 (табл. CLXVIII, 5)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 119 см від поверхні ґрунту та на відстані 98 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслене коло.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 555 (табл. CLXVIII, 6)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 156 см від поверхні ґрунту та на відстані 351 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 556 (табл. CLXIX, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 98 см від поверхні ґрунту та на відстані 70 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 557 (табл. CLXIX, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 206 см від поверхні ґрунту та на відстані 346 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 558 (табл. CLXIX, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 179 см від поверхні ґрунту та на відстані 213 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку двома лініями прокреслені контури тіла коня. Вочевидь, малюнок залишився незавершеним

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 559 (табл. CLXIX, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 178 см від поверхні ґрунту та на відстані 324 см від правого кута.

Опис. Закінчення напису не збереглося через пошкодження поверхні кам'яного блоку. У верхньому рядку читаються слова *hic fuut* 'був тут'. На початку нижнього простежується особове ім'я автора *Ja[n]* 'Ян', від родового імені залишилися окремі риски.

Датування. Середина XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів та фактом використання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 560 (табл. CLXIX, 5)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 142 см від поверхні ґрунту та на відстані 350 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 561 (табл. CLXIX, 6)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 138 см від поверхні ґрунту та на відстані 332 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 562 (табл. CLXX, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 140 см від поверхні ґрунту та на відстані 330 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок церкви, стіни якої оформлені у вигляді вертикального поставленого прямокутника, обабіч довгих сторін якого прокреслені по два півкола. У верхній частині виконане зображення округлого купола, увінчаного чотириконечним хрестом з зображенням рогами догори півмісяцем у нижній частині щогли. Основа щогли далеко опускається донизу, заходячи на третину у поле церкви, де вона замикається горизонтальним відрізком.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 563 (табл. CLXX, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 125 см від поверхні ґрунту та на відстані 302 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок церкви, стіни якої плавно переходять в округлий купол, увінчаний чотириконечним хрестом з зображенням рогами догори півмісяцем у нижній частині щогли.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 564 (табл. CLXXI, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 94 см від поверхні ґрунту та на відстані 316 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконана монограма у вигляді прокреслених подвійними рисками літер EI.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 565 (табл. CLXXI, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 162 см від поверхні ґрунту та на відстані 48 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена свастика.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 566 (табл. CLXXI, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 169 см від поверхні ґрунту та на відстані 169 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 567 (табл. CLXXI, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 246 см від поверхні ґрунту та на відстані 152 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені літери MI.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 568 (табл. CLXXI, 5)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 176 см від поверхні ґрунту та на відстані 56 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені слово граду 'місту'.

Напис пошкоджений малюнком коней (№ 573).

Датування. Кінець XII – перша чверть XIV ст.; за формою написання д з довгими ніжками та прямолінійної р з округлою петлею.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

Графіті № 569 (табл. CLXXII, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 204 см від поверхні ґрунту та на відстані 57 см від правого кута.

Опис. На поверхні двох кам'яних блоків прокреслений напис:

Hic fuit Martin Sul a(nno) D(omini) 1642 24 april.

Був тут Мартін Сул, року Божого 1642, 24 квітня.

Родове ім'я автор скоротив до перших трьох літер, у зв'язку з чим встановити його особу наразі не виявляється за можливе.

Датування. 1642 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 570 (табл. CLXXII, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 186 см від поверхні ґрунту та на відстані 103 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок коня.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 571 (табл. CLXXIII, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 168 см від поверхні ґрунту та на відстані 30 см від правого кута.

Опис. Права частина малюнка знищена великим вивалом пісковика, його збережений фрагмент складається з прямокутної фігури, у якій помітні тільки ліва та верхня сторони. Від середини лівої сторони ліворуч прокреслена горизонтальна лінія. На верхній стороні прокреслений малюнок гострого трикутника, нижню частину якого складає частина основної фігури.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 572 (табл. CLXXIII, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 290 см від поверхні ґрунту та на відстані 20 см від правого кута.

Опис. Первісно напис був виконаний на двох блоках, з яких зберігся тільки той, що містив особове та початок родового імені автора: Florian Bykow[ski] ‘Флоріан Биковський’. Трохи нижче знаходиться ще одна літера F.

У Речі Посполитій було кілька родин Биковських, наприклад, гербу Хоругви та гербу Гриф¹⁴⁹. Найвірогідніше, автор напису походить з останньої, позаяк в ній у останній чверті XVII ст. згадується кілька осіб, що мали ім'я Флоріан і теоретично могли залишити запис на стіні храму¹⁵⁰.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів; найвірогідніше, середина – третя чверть XVII ст.; за контекстом.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 573 (табл. CLXXIV, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 172 см від поверхні ґрунту та на відстані 86 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслені два малюнки коней. Положення тіл вказує на те, що невідомий автор зобразив жеребця, який покриває кобилу.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 574 (табл. CLXXIV, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 172 см від поверхні ґрунту та на відстані 86 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок коня.

¹⁴⁹ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 2: Bończa – Chmieleńscy, Warszawa 1900, s. 274–284.

¹⁵⁰ *Ibid.*, s. 282.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 575 (табл. CLXXV, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 184 см від поверхні ґрунту та на відстані 40 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці перекладини якого обабіч щогли приблизно посередині перетинають два вертикальні відрізки.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 576 (табл. CLXXV, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 178 см від поверхні ґрунту та на відстані 80 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений схематичний малюнок, який нагадує пальмову гілку.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 577 (табл. CLXXV, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 163 см від поверхні ґрунту та на відстані 192 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 578 (табл. CLXXV, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 179 см від поверхні ґрунту та на відстані 171 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена ламана лінія.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 579 (табл. CLXXV, 5)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 181 см від поверхні ґрунту та на відстані 208 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку схематично прокреслений малюнок тварини.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 580 (табл. CLXXV, 6)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 169 см від поверхні ґрунту та на відстані 211 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку схематично прокреслений малюнок зайця.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 581 (табл. CLXXVI, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 175 см від поверхні ґрунту та на відстані 153 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок коня, з добре деталізованою головою та більш схематично переданим тулубом.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 582 (табл. CLXXVI, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 166 см від поверхні ґрунту та на відстані 145 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок оленя, з більш деталізовано проробленою головою та доволі схематично накресленим тулубом.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 583 (табл. CLXXVII, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 181 см від поверхні ґрунту та на відстані 208 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок списа з великим листоподібним наконечником.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Предмети релігійного вжитку та артефакти.

Графіті № 584 (табл. CLXXVII, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 123 см від поверхні ґрунту та на відстані 268 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, всі кінці якого, за винятком правої частини перекладини, на відстані приблизно в третину перетинаються невеликими відрізками. Всі кінці мають розширення у вигляді крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 585 (табл. CLXXVII, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 124 см від поверхні ґрунту та на відстані 276 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений восьмикінечний хрест, що складається зі щогли та рівних горизонтальних перекладини, символічної таблички над головою Ісуса Христа та підніжжя.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 586 (табл. CLXXVII, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 142 см від поверхні ґрунту та на відстані 276,5 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 587 (табл. CLXXVII, 5)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 141,5 см від поверхні ґрунту та на відстані 277 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 588 (табл. CLXXVII, 6)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 141 см від поверхні ґрунту та на відстані 293 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений шестикінецьний проквітлий хрест, що складається зі щогли, перекладки та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Всі кінці мають розширення у вигляді трикутників, основа щогли роздвоюється та розходить назовні пишними пагонами.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 589 (табл. CLXXVIII, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 133 см від поверхні ґрунту та на відстані 293 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена прямокутна фігура, верхня та права сторони якої виконані подвійними рисками, а в нижній виконане прямокутне доповнення. Поверхня фігури перетинається кількома вертикальними рисками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 590 (табл. CLXXVIII, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 138 см від поверхні ґрунту та на відстані 257 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 591 (табл. CLXXVIII, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 137,5 см від поверхні ґрунту та на відстані 257 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 592 (табл. CLXXVIII, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 123 см від поверхні ґрунту та на відстані 239 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 593 (табл. CLXXVIII, 5)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 130 см від поверхні ґрунту та на відстані 247 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 594 (табл. CLXXVIII, 6)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 144 см від поверхні ґрунту та на відстані 194 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 595 (табл. CLXXIX, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 133 см від поверхні ґрунту та на відстані 251 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку простежуються літери АНВН.

Датування. Кінець XII – початок XIV ст.; за формою написання а з пласким верхом та покриттям, в з округлою нижньою та широкою верхньою петлею.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 596 (табл. CLXXIX, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 135 см від поверхні ґрунту та на відстані 196 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 597 (табл. CLXXIX, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 139 см від поверхні ґрунту та на відстані 194 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 598

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 141 см від поверхні ґрунту та на відстані 192 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 599 (табл. CLXXIX, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 146 см від поверхні ґрунту та на відстані 188 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 600 (табл. CLXXIX, 5)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 136 см від поверхні ґрунту та на відстані 214 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера Т.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 601 (табл. CLXXX, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 131 см від поверхні ґрунту та на відстані 205 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 602 (табл. CLXXX, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 122 см від поверхні ґрунту та на відстані 195 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 603 (табл. CLXXX, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 133 см від поверхні ґрунту та на відстані 208 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений відкритий донизу овал.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 604 (табл. CLXXX, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 125 см від поверхні ґрунту та на відстані 217 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 605 (табл. CLXXX, 5)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 120 см від поверхні ґрунту та на відстані 209 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 606 (табл. CLXXX, 6)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 127 см від поверхні ґрунту та на відстані 194 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними незамкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 607 (табл. CLXXXI, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 168 см від поверхні ґрунту та на відстані 80 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена прямокутна в плані фігура, яка складається переважно з вертикальних ліній; також присутні округлі та горизонтальні лінії. У лівій верхній частині помітний малюнок простого чотириконечного хреста, трохи нижче та ближче до середини помітний знак, схожий на літеру Δ .

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 608 (табл. CLXXXI, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 130 см від поверхні ґрунту та на відстані 184 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена розділена навпіл вертикальною рисою ромбоподібна фігура.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 609 (табл. CLXXXI, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 121 см від поверхні ґрунту та на відстані 60 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 610 (табл. CLXXXI, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 145 см від поверхні ґрунту та на відстані 78 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 611 (табл. CLXXXII, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 146 см від поверхні ґрунту та на відстані 208 см від правого кута.

Опис. Перше слово дворядкового напису простежується доволі добре – *hic* ‘*тут*’, що вказує на початок традиційної формули латиничного пам’ятного напису. Далі, замість очікуваного *fuit* ‘*був*’ помітні літери *Gr* та на деякій відстані дві щогли ще однієї літери, що найімовірніше розглядати як фрагмент особового або родового імені автора. Далі читається *anes* 25 (вочевидь, варто розглядати як помилкове ‘*року* 25-20’), за ним помітні літери *SM*. На початку другого рядка більш тонше прокреслена монограма літер *ZFR* та, на деякій відстані – літери *Z*, *W* та *J*. Наприкінці рядка під цифрами “25” помітна монограма *AM* та літери *IS* за ними.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом використання латиниці; найвірогідніше – 1625 р.; за прямим(?) датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 612 (табл. CLXXXII, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 167 см від поверхні ґрунту та на відстані 40 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам’яного блоку прокреслений чотириконечний хрест з розширеними у вигляді заглиблених крапок кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 613 (табл. CLXXXII, 3)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 133 см від поверхні ґрунту та на відстані 59 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам’яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 614 (табл. CLXXXII, 4)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 130 см від поверхні ґрунту та на відстані 61 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам’яного блоку прокреслена літера *z*.

Датування. Кінець XII – кінець XIV ст.; за формою написання *z*-подібної *z*.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 615 (табл. CLXXXIII, 1)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 128 см від поверхні ґрунту та на відстані 284 см від правого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно затерта, частина складових знищена вибоями, тож у дворядковому написі простежуються тільки окремі літери:

---опамА-

--М-----нн.

Датування. Кінець XII – кінець XV ст.; за формою написання *А* з пласким верхом та покриттям; найвірогідніше – кінець XII – остання третина XIV ст.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 616 (табл. CLXXXIII, 2)

Знаходження. Ділянка F8, знаходиться на висоті 124 см від поверхні ґрунту та на відстані 187 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок коня.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 617 (табл. CLXXXIV, 1)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 188 см від поверхні ґрунту та на відстані 40 см від правого ребра.

Опис. Початок напису знищений обвалом поверхні каменя, простежуються тільки три літери НХН.

Датування. Кінець XII – кінець XV ст.; за формою написання н з горизонтальною перемичкою та простої х.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 618 (табл. CLXXXIV, 2)

Публікації. Я. Пеленський¹⁵¹.

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 182 см від поверхні ґрунту та на відстані 73 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку виконаний запис року: 1831.

Датування. 1831 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 619 (табл. CLXXXIV, 3)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 186 см від поверхні ґрунту та на відстані 7 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 620 (табл. CLXXXIV, 4)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 178 см від поверхні ґрунту та на відстані 7 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, від верхньої частини щогли якого до кінців перекладини прокреслені прямі відрізки.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 621 (табл. CLXXXIV, 5)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 130 см від поверхні ґрунту та на відстані 42 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

¹⁵¹ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 34.

Графіті № 622 (табл. CLXXXV, 1)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 155 см від поверхні ґрунту та на відстані 43 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, основа щогли якого спирається на трикутної форми Голгофу.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 623 (табл. CLXXXV, 2)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 135 см від поверхні ґрунту та на відстані 57 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 624 (табл. CLXXXV, 3)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 155 см від поверхні ґрунту та на відстані 38 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена цифра 7.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Записи цифр.

Графіті № 625 (табл. CLXXXV, 4)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 135 см від поверхні ґрунту та на відстані 57 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 626 (табл. CLXXXV, 5)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 154 см від поверхні ґрунту та на відстані 58 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 627 (табл. CLXXXV, 6)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 126 см від поверхні ґрунту та на відстані 7 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 628 (табл. CLXXXVI, 1)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 148 см від поверхні ґрунту та на відстані 6 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера М.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 629 (табл. CLXXXVI, 2)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 112 см від поверхні ґрунту та на відстані 38 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 630 (табл. CLXXXVI, 3)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 104 см від поверхні ґрунту та на відстані 24 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 631 (табл. CLXXXVI, 4)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 100 см від поверхні ґрунту та на відстані 34 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 632 (табл. CLXXXVI, 5)

Знаходження. Ділянка F9, знаходиться на висоті 97 см від поверхні ґрунту та на відстані 63,5 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

III.7. Графіті на південній частині західної фасадної стіни (ділянка G)

Ділянка західної стіни від південного кута до південного кута західного порталу в процесі дослідницької роботи отримала позначення **G**. На її поверхні виявлено сімдесят три стародавні графіті, що отримали номери від 633-го по 705-й (табл. XXVII). Розподіл поверхонь з графіті в межах ділянки виглядає таким чином:

G1 – №№ 633–635;

G2 – №№ 636–654;

G3 – № 655;

G4 – № 656;

G5 – №№ 657–660;

G6 – №№ 661–671;

G7 – №№ 672–688;

G8 – №№ 689–705.

Графіті № 633 (табл. CLXXXVI, 6)

Знаходження. Ділянка G1, знаходиться на висоті 98 см від поверхні ґрунту та на відстані 30 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 634 (табл. CLXXXVII, 1)

Публікації. Я. Пеленський¹⁵².

Знаходження. Ділянка G1, знаходиться на висоті 185 см від поверхні ґрунту та на відстані 24 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, основа щогли якого спирається на двоступінчасту Голгофу.

Датування. Кінець XVIII – початок XIX ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 635 (табл. CLXXXVIII, 1)

Знаходження. Ділянка G1, знаходиться на висоті 210 см від поверхні ґрунту та на відстані 12 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 636 (табл. CLXXXVII, 2)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 178 см від поверхні ґрунту та на відстані 121 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений шестикінецьний хрест, який складається зі щогли, перекладки та підніжжя. Обабіч хреста схематично прокреслені знаряддя страстей.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 637 (табл. CLXXXVIII, 2)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 130 см від поверхні ґрунту та на відстані 86 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 638 (табл. CLXXXVIII, 3)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 91 см від поверхні ґрунту та на відстані 180 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, вершина щогли якого має розширення у вигляді заглибленої крапки.

¹⁵² J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 34.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 639 (табл. CLXXXVIII, 4)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 104 см від поверхні ґрунту та на відстані 240 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 640 (табл. CLXXXVIII, 5)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 130 см від поверхні ґрунту та на відстані 257 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 641 (табл. CLXXXVIII, 6)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 140 см від поверхні ґрунту та на відстані 259 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 642 (табл. CLXXXIX, 1)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 173 см від поверхні ґрунту та на відстані 158 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок коня.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 643 (табл. CLXXXIX, 2)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 142 см від поверхні ґрунту та на відстані 346 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку доволі схематично прокреслений малюнок коня.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 644 (табл. CLXXXIX, 3)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 155 см від поверхні ґрунту та на відстані 267 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслене коло з заглибленою крапкою всередині.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 645 (табл. CLXXXIX, 4)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 155 см від поверхні ґрунту та на відстані 269 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 646 (табл. CLXXXIX, 5)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 109 см від поверхні ґрунту та на відстані 292 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 647 (табл. СХС, 1)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 134 см від поверхні ґрунту та на відстані 60 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, вписаний у коло.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 648 (табл. СХС, 2)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 131 см від поверхні ґрунту та на відстані 22 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку простежується малюнок чотириконечного хреста, кінці якого перетинаються вигнутими назовні відрізками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 649 (табл. СХС, 3)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 140 см від поверхні ґрунту та на відстані 348 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого завершуються круглими заглибленими розширеннями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 650 (табл. СХС, 4)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 152 см від поверхні ґрунту та на відстані 306 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку простежується нижня частина щогли прокресленого подвійною рисою хреста, кінець якої має розширення у вигляді незамкненої у верхівці трапеції.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 651 (табл. СХС, 5)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 149 см від поверхні ґрунту та на відстані 157 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера D.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 652 (табл. CXС, 6)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 139 см від поверхні ґрунту та на відстані 122 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 653 (табл. CXCI, 1)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 136 см від поверхні ґрунту та на відстані 119 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 654 (табл. CXCI, 2)

Знаходження. Ділянка G2, знаходиться на висоті 184 см від поверхні ґрунту та на відстані 62 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 655 (табл. CXCIІ)

Публікації. Й. Пеленський¹⁵³.

Знаходження. Ділянка G3, знаходиться на висоті 210 см від поверхні ґрунту та на відстані 12 см від правого кута.

Опис. Поверхня каменя в місці розташування напису пошкоджена, тому деякі з його складових збереглися погано:

Fr Joa- | Jutrowo

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

Fr(ater) Ioa[n] Jutrowo.

Брат Йоанн (з) Ютрова.

Автор напису походив з села Ютрово (або Ютрково) біля Підзамчого (або Вільгельмсбруку) у Великопольщі¹⁵⁴.

Графіті відноситься до часів відбудови храму монахами-францисканцями наприкінці XVI – на початку XVII ст. і було інспіроване закінченням цих робіт¹⁵⁵.

¹⁵³ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 36, fig. 33. Під час публікації автор продовжив напис праворуч, додавши частину відсутніх літер наприкінці обох рядків. Відтак, верхній рядок у нього вийшов як Fr Wo[y]seh, а нижній як Jan Troianowicz. Проте для продовження тексту просто не вистачає місця, оскільки там знаходиться кут стіни. Сусідній камінь гладенький, слідів літер на ньому не виявлено.

¹⁵⁴ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, t. X, Warszawa 1889, s. 643.

¹⁵⁵ Див. коментар до № 69.

Порівняно з записами інших братів-францискан, цей текст виконаний досить незграбно, прорізи різної ширини та глибини. Це свідчить про те, що справа “вирізування” текстів на стіні була для брата Йоанна незвичною та складною, тобто, він не мав навичок роботи з каменем.

Датування. 1610 р.; за контекстом.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 656 (табл. СХСІ, 3)

Знаходження. Ділянка G4, знаходиться на висоті 91 см від поверхні ґрунту та на відстані 22 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, основа щогли якого спирається на відкриту донизу одноступінчасту Голгофу.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 657 (табл. СХСІ, 4)

Знаходження. Ділянка G5, знаходиться на висоті 151 см від поверхні ґрунту та на відстані 26 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 658 (табл. СХСІ, 5)

Знаходження. Ділянка G5, знаходиться на висоті 130 см від поверхні ґрунту та на відстані 9 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 659 (табл. СХСІ, 6)

Знаходження. Ділянка G5, знаходиться на висоті 151 см від поверхні ґрунту та на відстані 52 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 660 (табл. СХСІІ, 1)

Знаходження. Ділянка G5, знаходиться на висоті 139 см від поверхні ґрунту та на відстані 60 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 661 (табл. СХСІІ, 2)

Публікації. Й. Пеленський¹⁵⁶.

¹⁵⁶ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 36, fig. 31.

Знаходження. Ділянка G6, знаходиться на висоті 143 см від поверхні ґрунту та на відстані 44 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 662 (табл. СХСІІІ, 3)

Знаходження. Ділянка G6, знаходиться на висоті 204 см від поверхні ґрунту та на відстані 33 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді трикутників.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 663 (табл. СХСІІІ, 4)

Публікації. Й. Пеленський¹⁵⁷.

Знаходження. Ділянка G6, знаходиться на висоті 142 см від поверхні ґрунту та на відстані 41 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера Ѣ.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 664 (табл. СХСІІІ, 5)

Знаходження. Ділянка G6, знаходиться на висоті 196 см від поверхні ґрунту та на відстані 49 см від правого кута.

Опис. Права частина напису прихована під колоною, простежується тільки його початок: року 1 'року I...'

Датування. Середина XVI – початок XVII ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 665 (табл. СХСІV, 1)

Публікації. Й. Пеленський¹⁵⁸.

Знаходження. Ділянка G6, знаходиться на висоті 121 см від поверхні ґрунту та на відстані 50 см від правого кута.

Опис. Ліва частина прокресленого на двох кам'яних блоках малюнку не збереглась. За наявними фрагментами можна встановити, що на поверхні стіни був виконаний малюнок церкви, прямокутна в плані споруда якої увінчувалась куполом, на якому знаходився шестикінецьний хрест, що складався зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа, нижня частина щогли якого перетинала обернений догори рогами півмісяць.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

¹⁵⁷ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 36, fig. 31. Дослідник помилково вказав тут літеру X. Насправді, нижня частина петлі збереглась добре.

¹⁵⁸ *Ibid.* Під час публікації була вказана і права частина церкви, нині втрачена.

Графіті № 666 (табл. СХСІV, 2)

Знаходження. Ділянка G6, знаходиться на висоті 224 см від поверхні ґрунту та на відстані 40 см від правого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, простежується літера М у верхньому рядку та АР – у нижньому.

Датування. Середина ХVІ – кінець ХVІІІ ст.; за формою прорізів та скорописними формами написання літер.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 667 (табл. СХСІV, 3)

Публікація. Й. Пеленський¹⁵⁹.

Знаходження. Ділянка G6, знаходиться на висоті 256 см від поверхні ґрунту та на відстані 19 см від правого кута.

Опис. Права частина напису уходить за колону, проте всі складові простежуються чітко:

Nic fuit BT¹⁶⁰ 1589¹⁶¹.

Був тут БТ. 1589.

Датування. 1589 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 668 (табл. СХСV, 1)

Знаходження. Ділянка G6, знаходиться на висоті 183 см від поверхні ґрунту та на відстані 44 см від правого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, простежується літера R та, на деякій відстані, ТА.

Датування. Середина ХVІ – кінець ХVІІІ ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 669 (табл. СХСV, 2)

Знаходження. Ділянка G6, знаходиться на висоті 224 см від поверхні ґрунту та на відстані 58 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений косий хрест.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 670 (табл. СХСV, 3)

Публікації. Й. Пеленський¹⁶².

Знаходження. Ділянка G6, знаходиться на висоті 254 см від поверхні ґрунту та на відстані 55 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена квітка.

Датування. Середина ХVІ – початок ХVІІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

¹⁵⁹ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 35–36, fig. 27.

¹⁶⁰ Й. Пеленський читав тут склад **Во**, вважаючи його початком тексту, закритого колоною. Насправді тут чітко читаються ініціали **ВТ**.

¹⁶¹ Під час публікації Й. Пеленським дата була прочитана як **1539**, а не **1589**.

¹⁶² J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 36, fig. 32.

Графіті № 671 (табл. СХСХІ, 1)

Знаходження. Ділянка G6, знаходиться на висоті 216 см від поверхні ґрунту та на відстані 47 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена монограма МА.

Датування. Середина ХVІ – кінець ХVІІІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 672 (табл. СХСХІ, 2)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 205 см від поверхні ґрунту та на відстані 40 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці перекладини та верхня частина щогли перетинаються перпендикулярними відрізками.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 673 (табл. СХСХІ, 3)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 101 см від поверхні ґрунту та на відстані 18 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 674 (табл. СХСХІ, 4)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 166 см від поверхні ґрунту та на відстані 19 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 675 (табл. СХСХІ, 5)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 169 см від поверхні ґрунту та на відстані 26 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, обабіч якого розташовані стилізовані малюнки знарядь страти – списа та губки.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 676 (табл. СХСХІІ, 1)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 154 см від поверхні ґрунту та на відстані 29 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 677 (табл. СХСХІІ, 2)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 154,5 см від поверхні ґрунту та на відстані 25 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 678 (табл. СХСVII, 3)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 140 см від поверхні ґрунту та на відстані 9 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 679 (табл. СХСVII, 4)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 144 см від поверхні ґрунту та на відстані 30 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 680 (табл. СХСVII, 5)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 186 см від поверхні ґрунту та на відстані 45 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 681 (табл. СХСVII, 6)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 191 см від поверхні ґрунту та на відстані 45 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 682 (табл. СХСVIII, 1)

Публікації. О. Халпахчян¹⁶³.

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 215 см від поверхні ґрунту та на відстані 40 см від правого кута.

Опис. Ліва частина напису закрита кам'яною колонкою, у середній частині вона пошкоджена вибоєм:

----пом-----н | -----нгрѣш----- | -----г--н-лн-----

¹⁶³ О.Х. Халпахчян, *Op. cit.*, с. 19–20, рис. 9. Напис наводився у праці О. Халпахчана як виконаний кирилицею та вірменським шрифтом; за такої інтерпретації кирилична частина читалась як “поможі Господи, помози писцю”, а з вірменської читалося тільки слово “рік” та окремі літери; публікатор вважав, що цей напис виконав вірменин, який спробував писати кирилицею, але через погане знання мови продовжив писати звичним йому шрифтом. Ілюстрація та інтерпретація напису О. Халпахчана набули поширення в історіографії і часто наводились в інших працях (див., напр.: К.В. Айвазян, *История отношений русской и армянской церквей в средние века*, Ерван 1989, с. 93; В. Вуйцик, *Графіті XII–XV століть...* с. 193, 195). Проведене мною дослідження цього напису не підтвердило наявності вірменських літер, напис повністю виконаний кирилицею.

Через значні пошкодження можемо тільки відновити слово пом[ози] 'поможи' у верхньому рядку та гр[иш]у[ньому] 'зрішному' – у середньому. Вочевидь, напис був виконаний за розширеною структурою традиційної молитовної формули.

Датування. Кінець XII – перша чверть XIII ст.; за формою написання прямо-лінійної ϣ з округлою голівкою, яка повністю знаходиться у рядку, ш з платформою над рядком.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 683 (табл. CXCVIII, 2)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 196 см від поверхні ґрунту та на відстані 40 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 684 (табл. CXCVIII, 3)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 194 см від поверхні ґрунту та на відстані 38 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний скісний Андріївський хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 685 (табл. CXCVIII, 4)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 202 см від поверхні ґрунту та на відстані 28 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці перекладини та верхня частина щогли якого перетинаються перпендикулярними відрізками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 686 (табл. CXСІХ, 1)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 223 см від поверхні ґрунту та на відстані 36 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці перекладини та щогли якого перетинаються перпендикулярними відрізками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 687 (табл. CXСІХ, 2)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 220 см від поверхні ґрунту та на відстані 29 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 688 (табл. СХСІХ, 3)

Знаходження. Ділянка G7, знаходиться на висоті 222 см від поверхні ґрунту та на відстані 49 см від правого кута.

Опис. Ліва частина малюнка закрита кам'яною колонкою, проте за наявною частиною можемо встановити, що на поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого завершуються кутовими покриттями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 689 (табл. СХСІХ, 4)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 130 см від поверхні ґрунту та на відстані 31 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 690 (табл. СХСІХ, 5)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 137 см від поверхні ґрунту та на відстані 30,5 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 691 (табл. СХСІХ, 6)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 137 см від поверхні ґрунту та на відстані 27 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 692 (табл. СС, 1)

Публікація. Й. Пеленський¹⁶⁴.

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 149 см від поверхні ґрунту та на відстані 25 см від лівого ребра.

Опис. Ліва частина напису не збереглась, за наявними фрагментами тут реконструюється літера М. Праворуч чітко читається літера Ї.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 693 (табл. СС, 2)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 134 см від поверхні ґрунту та на відстані 34 см від лівого ребра.

Опис. Права частина малюнка частково пошкоджена вибоєм та закрита кам'яною колонкою, проте в цілому його контури добре простежуються: на поверхні каменя було

¹⁶⁴ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 35–36, fig. 27. Під час публікації літера М була пропущена.

виконано малюнок храму, стіни якого плавно переходять у купол, увінчаний чотириконечним хрестом.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зображення храмів.

Графіті № 694 (табл. ССІ, 1)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 167 см від поверхні ґрунту та на відстані 31 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці перекладини та верхня частина щогли якого перетинаються перпендикулярними відрізками.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 695 (табл. ССІ, 2)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 164 см від поверхні ґрунту та на відстані 32 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 696 (табл. ССІ, 3)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 190 см від поверхні ґрунту та на відстані 34 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, основа щогли якого спирається на трикутної форми Голгофу.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 697 (табл. ССІ, 4)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 206 см від поверхні ґрунту та на відстані 39 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, вписаний у коло.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 698 (табл. ССІ, 5)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 212 см від поверхні ґрунту та на відстані 37 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 699 (табл. ССІ, 6)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 207 см від поверхні ґрунту та на відстані 26 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 700 (табл. ССII)

Публікації. О. Халпахчан¹⁶⁵.

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 212 см від поверхні ґрунту та на відстані 33 см від лівого ребра.

Опис. Права частина напису закрита кам'яною колонкою. Тим не менше, текст прорізаний доволі ретельно, його складові доволі чітко читаються (курсивом виділені літери, які зараз заховані за кам'яною колонкою):

Էս ասվատուրս
թսլայլիչ որդիչ
գիրեց գիրս ԹՎ ՊՂԳ

Я Асватур, син Толайла, залишив цей напис року 893 (1444).

О. Халпахчян відмічав, що ім'я *Асватур* – це скорочене від *Асватаицур* (Богдан), що, на думку публікатора, може вказувати на місцеве походження автора, а особисте ім'я *Тулак* є похідним від заняття майстра-каменяря (*тула*, в говірці вірмен цієї місцевості – цегла)¹⁶⁶. На підставі такого тлумачення публікатор дійшов висновку, що й автор напису, як і батько, був каменярем та брав участь у відновлювальних роботах церкви, наслідком чого й стала поява тексту на стіні храму та знак майстра у вигляді трикутника, розташованого під нижнім рядком¹⁶⁷.

Зважаючи на якість виконання графіті, Асватур дійсно мав досвід робіт із каменерізним інструментом, тому припущення щодо професійної спеціалізації автора є логічним. Проте чи брав він участь у відбудовчих роботах церкви у другій половині XV ст., сказати складно, адже відомості про такі в джерелах не зустрічаються. Утім, це аж ніяк не означає, що вони не відбувалися.

Важливо також відзначити, що наявність напису 1444 р., закритого колонкою, дало підстави публікатору справедливо поставити під сумнів тезу про декоративне оформлення західного portalу наприкінці XII ст., що сприймається зараз дослідниками ледь не як аксіома. Оскільки колона перекрила напис (а також і інші графіті), вона ніяк не могла бути сучасною даті побудови церкви. Наявність під іншою колонкою дати 1589 р. (№ 667) вказує на остаточне оформлення portalу під час реставрації костелу св. Станіслава монахами-францисканцями наприкінці XVI – на початку XVII ст.

Датування. 1444 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 701 (табл. ССІІІ, 1)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 227 см від поверхні ґрунту та на відстані 30 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

¹⁶⁵ О.Х. Халпахчян, *Op. cit.*, с. 19–20, рис. 9.

¹⁶⁶ *Ibid.*, c. 20.

¹⁶⁷ *Ibid.*

Графіті № 702 (табл. ССІІІ, 2)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 267 см від поверхні ґрунту та на відстані 31 см від лівого ребра.

Опис. Права частина малюнка закрита кам'яною колонкою. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці перекладини та верхньої частини щогли якого мають кутове покриття, а нижня частина щогли перетинається перпендикулярним відрізком.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 703 (табл. ССІІІ, 3)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 260 см від поверхні ґрунту та на відстані 27 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 704 (табл. ССІІІ, 4)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 235 см від поверхні ґрунту та на відстані 30 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест з дуже довгою щоглою та короткою перекладиною.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 705 (табл. ССІІІ, 5)

Знаходження. Ділянка G8, знаходиться на висоті 226 см від поверхні ґрунту та на відстані 32 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

ІІІ.8. Графіті на південній частині західної фасадної стіни (ділянка Н)

Ділянка західної стіни від північного кута західного порталу до північного кута в процесі дослідницької роботи отримала позначення **Н**. На поверхнях виділених ділянок стіни виявлено двадцять два стародавні графіті, що отримали номери від 706-го по 727-й (табл. XXVII). Розподіл поверхонь з графіті в межах ділянки виглядає таким чином:

Н1 – №№ 706–709;

Н2 – №№ 710–713, 727;

Н3 – № 714;

Н4 – № 715;

Н5 – №№ 716–726.

Графіті № 706 (табл. ССІІІ, 6)

Знаходження. Ділянка Н1, знаходиться на висоті 115 см від поверхні ґрунту та на відстані 29 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 707 (табл. CCIV, 1)

Знаходження. Ділянка Н1, знаходиться на висоті 117 см від поверхні ґрунту та на відстані 28 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 708 (табл. CCIV, 2)

Знаходження. Ділянка Н1, знаходиться на висоті 117 см від поверхні ґрунту та на відстані 28 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 709 (табл. CCIV, 3)

Знаходження. Ділянка Н1, знаходиться на висоті 164 см від поверхні ґрунту та на відстані 42 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 710 (табл. CCIV, 4)

Знаходження. Ділянка Н2, знаходиться на висоті 175 см від поверхні ґрунту та на відстані 39 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді круглих заглиблених крапок.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 711 (табл. CCIV, 5)

Знаходження. Ділянка Н2, знаходиться на висоті 172 см від поверхні ґрунту та на відстані 37 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 712 (табл. CCIV, 6)

Публікації. Й. Пеленський¹⁶⁸.

¹⁶⁸ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 36, fig. 30.

Знаходження. Ділянка Н2, знаходиться на висоті 206 см від поверхні ґрунту та на відстані 40 см від лівого ребра.

Опис. Права частина напису закрита кам'яною колонкою, простежуються тільки літери ГН у верхньому рядку, що є традиційним скороченням слова-звернення Г(оспод)и 'Господи', та літери У – в нижньому.

Датування. Кінець XII – кінець XV ст.; з формою написання и з горизонтальною перемичкою та структурою молитовної формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 713 (табл. ССV, 1)

Знаходження. Ділянка Н2, знаходиться на висоті 153 см від поверхні ґрунту та на відстані 45 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 714 (табл. ССV, 2)

Знаходження. Ділянка Н3, знаходиться на висоті 207 см від поверхні ґрунту та на відстані 22 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера W.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 715 (табл. ССV, 4)

Знаходження. Ділянка Н4, знаходиться на висоті 203 см від поверхні ґрунту та на відстані 76 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок вершника.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Сюжетні зображення.

Графіті № 716 (табл. ССV, 3)

Знаходження. Ділянка Н5, знаходиться на висоті 203 см від поверхні ґрунту та на відстані 109 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 717 (табл. ССVI, 1)

Публікації. Й. Пеленський¹⁶⁹; В. Вуйцик¹⁷⁰.

Знаходження. Ділянка Н5, знаходиться на висоті 162 см від поверхні ґрунту та на відстані 40 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні двох кам'яних блоків прокреслений у три рядки напис. У верхньому рядку читається фраза *фраѣѣр симеѣн* 'брат Симеон', у якій примітним є кирилична транслітерація латинського *frater*. У середньому рядку виконана частина

¹⁶⁹ J. Peleński, *Op. cit.*, s. 36.

¹⁷⁰ В. Вуйцик, *Графіті XII–XV століть...*, с., 191. Публікатором допущена помилка в прочитанні першого слова другого рядка як *ѣѣли* та у прочитанні третього замість цифр латиничного *iul*.

дати 18^{лм} 'липня' та A(nno) D(omini) 16 'року Божого 16'. У нижньому виконаний запис дати – "24" та закінчення року – "10".

Графіті відноситься до часів відбудови храму монахами-францисканцями наприкінці XVI – на початку XVII ст. і було інспіроване закінченням цих робіт¹⁷¹.

Порівняно з записами інших братів-францискан, Симеон менше вживає лігатур, хоча й добре помітно прагнення прикрасити текст, надавши літерам видовжених шогл або плавних вигинів. І хоча напис виконаний ретельно, проте в цьому випадку добре помітно, особливо у формах написання літер, що автор був менш вправним у роботі з інструментом для обробки каменю. Показово також і те, що це – єдиний напис з усіх, в якому не міститься вказівки походження автора. Зважаючи на цю обставину ймовіріше буде допустити, що цей Симон мав місцеве, галицьке походження, тому не вважав за доцільне вказувати його.

Датування. 1610 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 718 (табл. CCVI, 2)

Знаходження. Ділянка Н5, знаходиться на висоті 118 см від поверхні ґрунту та на відстані 107 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 719 (табл. CCVI, 3)

Знаходження. Ділянка Н5, знаходиться на висоті 136 см від поверхні ґрунту та на відстані 111 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, від вершини шогли якого вниз до кінців перекладини прокреслені скісні риси.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 720 (табл. CCVI, 4)

Знаходження. Ділянка Н5, знаходиться на висоті 113 см від поверхні ґрунту та на відстані 103 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест, кінці перекладини та вершина шогли якого розширюються у вигляді трикутників. Основа шогли спирається на відкрите вгору півколо.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 721 (табл. CCVII, 1)

Знаходження. Ділянка Н5, знаходиться на висоті 254 см від поверхні ґрунту та на відстані 202 см від правого кута.

Опис. Напис сильно пошкоджений. У верхньому рядку простежуються залишки фрази *hic [f]uit 'був тут'* та фрагменти літер за ними. У нижньому рядку помітна одиниця дати або літера I.

¹⁷¹ Див. коментар до № 69.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 722 (табл. CCVII, 2)

Знаходження. Ділянка Н5, знаходиться на висоті 132 см від поверхні ґрунту та на відстані 87 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 723 (табл. CCVII, 3)

Знаходження. Ділянка Н5, знаходиться на висоті 86 см від поверхні ґрунту та на відстані 268 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 724 (табл. CCVII, 4)

Знаходження. Ділянка Н5, знаходиться на висоті 152 см від поверхні ґрунту та на відстані 338 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 725 (табл. CCVIII, 1)

Знаходження. Ділянка Н5, знаходиться на висоті 89 см від поверхні ґрунту та на відстані 337 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 726 (табл. CCVIII, 2)

Знаходження. Ділянка Н5, знаходиться на висоті 97 см від поверхні ґрунту та на відстані 30 см від правого ребра.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений чотириконечний хрест з розширеними у вигляді заглиблених крапок кінцями.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 727 (табл. CCVIII, 3)

Знаходження. Ділянка Н2, знаходиться на висоті 155 см від поверхні ґрунту та на відстані 35 см від лівого ребра.

Опис. Права частина малюнка закрита кам'яною колонкою, проте можна встановити, що на поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

III.9. Графіті на північно-західній ділянці внутрішньої стіни (ділянка I)

Графіті на цій частині стіни, що отримала позначення I, на північ від західного порталу, виявленого лише два, це малюнок хреста та напис, які, відповідно, отримали номери 728 та 762 (табл. XXVII).

Графіті № 728 (табл. CCVIII, 4)

Знаходження. Ділянка I, знаходиться на висоті 155 см від підлоги та на відстані 240 см від лівого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслений шестикінецьний хрест, що складається зі щогли, перекладини та підніжжя. Основа щогли спирається на горизонтальну риску. Праворуч прокреслені літери NY, що, можливо, є початком теонімограми віка.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 762 (табл. CCXXIII, CCXXIV)

Знаходження. Ділянка I, знаходиться на висоті 185 см від підлоги та на відстані 60 см від лівого кута.

Опис. Поверхня кам'яного блоку пошкоджена вибоями, особливо у верхній частині; особливості розташування вказують, що напис був виконаний на трьох кам'яних блоках, з яких перший не зберігся. Наявний на стіні текст виглядає таким чином:

```

-----НДР-----НАН-----
-----АЛО-----П-Г-----
--ННТ--ЕСЪА-----Ъ
----ТНХЪДОДАНОСЕПОСЛЪСНВА
--НАНДРЪБИРОСТНСЛАВЪ
---АНТЪПЕМНК172ОЛАСТЕФАН---Ъ
----АЛАЗОРЬПЕТРЛОУКИ-----
КСАХРЪТННОВ-
---АПРНМЪСТНСЛАВЪКНАЗ---ШАНЖЕНХЪ

```

Через значні втрати у верхньому рядку можна реконструювати лише складову імені [А]ндр[ѣи] 'Андрій', а нижні рядки реконструюються таким чином:

...{до} тихъ додано се послѣси ... Андрѣи Ростиславъ ... [Ипо]литъ Пет(ръ) Микола Стефан ...
 Лазорь Петр Лоуки[ниѣ] ... [Оле]кса Христинов[иѣ] ... при Мстиславѣ княз[ѣ на]шли же ихъ.
 ... до тих додано цих послухів ... Андрій, Ростислав ... Иполит, Петро, Микола, Стефан ...
 Лазар, Петро Лукинич ... Олекса Христинич ... при Мстиславі князі знайшли ж їх {провини}.

Як можна виснувати з наявного тексту, у першій частині було коротко викладено прийняте раніше рішення щодо суперечок майнового характеру, як то впливає зі змісту аналогічних написів храму, що розглядалось повторно. Важко сказати, чи було воно змінене, проте впевнено можна визначити, що його посилили додаванням до попередніх послухів низки інших осіб.

Зважаючи на близькість цього графіті запису на південному фасаді церкви (№ 375) як за змістом, так і за формою викладення матеріалу та особливостями виконання

¹⁷² Літери нк виконані з інверсією.

літер, згаданого у тексті князя Мстислава найвірогідніше, на мою думку, ототожнити з князем Мстиславом Мстиславичем.

Датування. Середина 1210-х – середина 1220-х рр.; за інтерпретацією особи згаданого князя та за аналогією з подібними написами храму.

Категорія. Пам'ятний напис.

III.10. Графіті на північній внутрішній стіні (ділянка J)

Ділянка J охоплює північну стіну храму до віми. На її поверхні виявлено чотирнадцять стародавніх графіті, яким надано номери від 729-го по 741-й, а також 763 (табл. XXVII).

Графіті № 729 (табл. CCVIII, 5)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 192 см від підлоги та на відстані 105 см від лівого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 730 (табл. CCVIII, 6)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 170 см від підлоги та на відстані 175 см від лівого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслені літери Па.

Датування. Початок XV – кінець XVI ст.; за формою прорізів та скорописними формами написання літер.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 731 (табл. CCIX, 1)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 160 см від підлоги та на відстані 193 см від лівого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслені літери АБВГДЕЖЗЖНІК.

Датування. Кінець XII ст.; за формою написання в з петлею кутом вперед, нахиленої ліворуч є, з-подібної а та зіркоподібної ж, вертикальної з із переломом.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 732 (табл. CCIX, 2)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 157 см від підлоги та на відстані 193 см від лівого кута.

Опис. На поверхні стіни простежується запис імені Іан 'Ян'.

Датування. Друга половина XVI ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 733 (табл. CCIX, 3)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 190 см від підлоги та на відстані 369 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні стіни потрійними замкненими рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 734 (табл. ССХ, 1)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 174 см від підлоги та на відстані 265 см від лівого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку подвійними рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 735 (табл. ССХ, 2)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 176 см від підлоги та на відстані 267 см від лівого кута.

Опис. На поверхні стіни подвійними рисками прокреслений чотириконечний хрест, основа щогли якого спирається на прямокутну Голгофу.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 736 (табл. ССХ, 3)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 180 см від підлоги та на відстані 281 см від лівого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку потрійними рисками прокреслений чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 737 (табл. ССХ, 4)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 189 см від підлоги та на відстані 373 см від лівого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 738 (табл. ССХ, 5)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 189 см від підлоги та на відстані 383 см від лівого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 739 (табл. ССХ, 6)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 146 см від підлоги та на відстані 230 см від лівого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслене коло з крапкою у центрі.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 740 (табл. ССХІ, 1)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 175 см від підлоги та на відстані 589 см від лівого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку за допомогою циркуля одне в одному прокреслені три кола.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 741 (табл. ССХІ, 2)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 220 см від підлоги та на відстані 212 см від лівого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслений чотириконечний хрест, під правою частиною перекардини якого вниз видряпаний трикутник, причому лінія перекардини слугує йому основою.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 763 (табл. ССХХV, ССХХVI)

Знаходження. Ділянка J, знаходиться на висоті 190 см від підлоги та на відстані 435 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня кам'яного блоку в місці розташування напису сильно пошкоджена, внаслідок чого вціліли тільки окремі його складові:

```

-----нн---в----лаза-----
-----о-----федор-----орн-----
-----нван--о-нсват--вонзе-----
-----ор---о-пр-----м-----
-----ма--во-н-----р-
-----нн--васна-----
-----нчъфедо-----т---
зн-----е--о-----
мнхмн-альгрнгорн-----
н-далъонълахце--старинцев-----
ньничо-----

```

Через значні втрати можна реконструювати:

- у першому рядку – складову імені лаза[рь] ‘Лазар’;
- у другому – Федор ‘Федір’ та [Григ]ори[и] ‘Григорій’;
- у третьому – Иван ‘Іван’;
- у шостому – Васил[и] ‘Василь’;
- у сьомому – федо[рь] ‘Федір’.

Три останні рядки реконструюються таким чином:

... Мнх(аилъ) Ми[х]аль Григори[и] ... н[е] далъ онъ ляхце[ви] Старинцев[и] ... нь ничого.
 ... Михайло, Міхаль, Григорій ... не дав він Ляхцеві Старинцеві ... геть нічого.

Вочевидь, згадані особи, принаймні, більшість з них, виступають послухами при розгляді чергової майнової суперечки, як впливає з подальшого тексту.

Датування. Середина 1210-х – середина 1220-х рр.; за аналогією з подібними написами храму.

Категорія. Пам'ятний напис.

III.11. Графіті на північній стіні віми жертовника (ділянка К)

На поверхні ділянки К виявлено тринадцять стародавніх графіті, яким надано номери від 742-го по 754-й (табл. XXVII).

Графіті № 742 (табл. ССХІ, 3)

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 153 см від підлоги та на відстані 36 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни прокреслений вертикально поставлений прямокутник.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 743 (табл. ССХІ, 4)

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 133 см від підлоги та на відстані 96 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 744 (табл. ССХІ, 5)

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 128 см від підлоги та на відстані 95 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 745 (табл. ССХІ, 6)

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 128 см від підлоги та на відстані 100 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 746 (табл. ССХІІ, 1)

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 178 см від підлоги та на відстані 165 см від правого кута.

Опис. Ліва сторона напису не збереглася, простежуються літери:

---ΤΑΓΟΛΟCΑ.

Через втрату лівої частини повністю текст реконструювати не вдається, останнє ж слово є дієприслівником голося 'волаючи'.

Датування. Кінець XII – кінець XIV ст.; за формою прорізів та формами написання літер.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 747 (табл. ССХІІ, 2)

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 131 см від підлоги та на відстані 90 см від правого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена, тож частина його складових не простежується:

--по-зѣр--оу-----
 а-всюдофаа-----
 ю-колы
 апсаллома-

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

[Господи] по[м](о)зи р[ав]оу ... всю до ... колы а п(и)сал(ъ) Рома[н](ъ).

Господи, помози рабу ... усю до ... коли, а писав Роман

У другому рядку перші літери фаа можемо розглядати як складову імені “Фадей” у формі іменника або прикметника.

Датування. Кінець XII ст.; за формою написання а, д та л з покриттям, А-подібної д, вертикальної з із переломом, прямолінійної р з округлою петлею та вертикальної дзеркальної у.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 748 (табл. ССХІІІ, 1)

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 154 см від підлоги та на відстані 136 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни у стовпчик прокреслені тридцять вісім горизонтальних засічок рахункової частини запису обчислення кількості поминальних служб.

Датування. Кінець XII – кінець XIV ст.; за хронологією поширення подібних записів.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 749 (табл. ССХІІІ, 2)

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 124 см від підлоги, 97 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 750 (табл. ССХІІІ, 3)

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 101 см від правого кута.

Опис. Рахункова частина запису обчислення кількості поминальних відправ у вигляді стовпчика з тридцяти двох горизонтальних засічок.

Датування. Кінець XII – кінець XIV ст.; за хронологією поширення подібних записів.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 751 (табл. ССХІІІ, 4)

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 129 см від підлоги та на відстані 80 см від правого кута.

Опис. На поверхні стіни простежуються виконані у стовпчик тринадцять горизонтальних засічок.

Датування. Кінець XII – кінець XIV ст.; за хронологією поширення подібних записів в епіграфіці.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 752 (табл. ССХІІІ, 5)

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 125 см від підлоги та на відстані 89 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 753 (табл. ССХІV, 1)

Публікації. В. Вуйцик¹⁷³.

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 170 см від підлоги та на відстані 224 см від правого кута.

Опис. Збереженість напису досить добра, його складові впевнено читаються:

вꙗл^т ѿ¹⁷⁴ ꙗ¹⁷⁵ ѿ¹⁷⁶ ꙗ¹⁷⁷ ꙗ¹⁷⁸ | с¹⁷⁹ тависаѡлиа | наїцамаавъ | зїднь.

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Въ лѣт(о) ꙗѿвѣ прѣстависа ѡлиана м(ѣса)ца маа въ зї д(ь)нь.

У літо 6702-ге (1194) приставилася Уляна місяця травня у 17 день.

Текстологічний аналіз двох написів 1194 р. (на фасаді – № 526 та цього), порівняння загального вигляду літер дозволило встановити, що обидва графіті виконані одним автором. На це вказують загальні форми та динаміка написання а, в, є, с, з, м, т, ц, ѿ. Дещо відмінні форми написання ѿ, яка у першому випадку не має бічних засічок на коромислі, а в другому такі засічки присутні. Втім, подібні відмінності трапляються серед виконаних одним автором написів-графіті, що можна проілюструвати на прикладі молитовних звернень київського священика Мартина Семейюновича, виявлених у Софійському соборі та Кирилівській церкві¹⁸⁰. В одних написах цей автор XII ст. пише літеру а з гострою петлею, в інших – з округлою, або округлою незамкненою, літеру в – з нижньою петлею гострою, округлою або кутом вперед тощо; відмінності торкаються навіть словотворення, адже в одних написах називає себе Семейюовнѣ, в інших – Семѣюовнѣ, Смыѣюовнѣ, Семейюовиѣ чи Смыюовнѣ. Навряд чи варто пов'язувати таку варіативність з волаючою безграмотністю Мартина Семейюновича, який так і не навчився писати власне ім'я. Скоріше за все, такі форми написання імені обумовлювались різними внутрішніми причинами, у тому числі й поширеною на Русі варіативністю правопису¹⁸¹, яка сильніше виявлялась в епіграфічних пам'ятках, більшою мірою вільних від норм книжної писемності. У випадку

¹⁷³ В. Вуйцик, *Графіті XII–XV століть...*, с. 192.

¹⁷⁴ У В. Вуйцика на прорисовці вказані літери лꙗ, проте на поверхні стіни чітко простежуються літери л^тѿ.

¹⁷⁵ Літера ꙗ насправді не пропущена, як то пише публікатор, а збереглась доволі добре й має позначення тисяч.

¹⁷⁶ Після літери ѿ дослідник вказав ѿ, що насправді “зібрана” з нерівностей поверхні каменя, насправді в цьому місці жодних прорізів немає.

¹⁷⁷ Вказана В. Вуйциком на прорисовці доволі незвичайного вигляду літера є насправді “виникла” через наведення тільки кількох складових літери в, що насправді доволі впевнено простежується на поверхні стіни.

¹⁷⁸ Замість зазначеного В. Вуйциком ꙗ на поверхні кам'яного блоку впевнено простежується літера ѿ.

¹⁷⁹ Вказана у В. Вуйцика літера з насправді чітко та впевнено читається як с.

¹⁸⁰ В.В. Корнієнко, *Київський священик XII ст. Мартин та його автографи-графіті в Софійському соборі та Кирилівській церкві*, *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*, Л. 2011, вип. 2, с. 28–37; В.В. Корнієнко, *Перші служителі Кирилівської церкви диякон Федір та священик Мартин*, *Пам'ятки України: історія та культура* 2 (2013) 26–31.

¹⁸¹ В.М. Живов, *Восточнославянское правописание XI–XIII века*, Москва 2006, с. 9–75.

з графіті 1194 р. церкви св. Пантелеймона в Галичі маємо більшу подібність у написанні слів, аніж написи Мартина Семейоновича з Києва. Зокрема, ідентичні форми написання іменників лѣто у вигляді скорочення лѣ з виносним т та мѣсаца у вигляді мца з лігатурою мц. Однаковим є написання числівника съѣз із позначенням закінчення є, що неодноразово зустрічається в епіграфіці¹⁸². Тож вся ця сукупність спостережень вказує на виконання цих двох пам'ятних написів 1194 р. однією людиною, найімовірніше кліриком Пантелеймонівської церкви, на що вказують рівні форми літер, близькі до книжного півустава.

Датування. 1194 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 754 (табл. ССХІV, 2)

Знаходження. Ділянка К, знаходиться на висоті 148 см від підлоги та на відстані 22 см від правого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець ХІІ – середина ХVІ ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

ІІІ.12. Графіті в апсиді головного вівтаря (ділянка L)

Ділянка L охоплює південну сторону центральної апсиди. На час досліджень 2014 р. стіна головного вівтаря була завішана килимом, мені вдалося дослідити тільки ті частини, де килим вдалось відгорнути. Тут виявлено одне графіті, яке отримало номер 755 (табл. ХХVІІ).

Графіті № 755 (табл. ССХV)

Знаходження. Ділянка L, знаходиться на висоті 190 см від підлоги та на відстані 35 см від правого кута.

Опис. Права частина напису не збереглась, проте збережені частини простежуються доволі добре:

---PORGITI- | BOWIU | RANYE

На жаль, реконструкція тексту наразі ускладнена, осмисленому прочитанню підлягає тільки перше дієслово *porgiti[s]* ‘*випягує, простягає, дає, піднімає*’¹⁸³.

Датування. Середина ХVІ – кінець ХVІІІ ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

ІІІ.13. Графіті та дипінті на південній стіні віми дияконика (ділянка M)

На досліджуваній ділянці виявлено одне графіті та два дипінті, які отримали номери від 756-го по 758-й (табл. ХХVІІ).

Графіті № 756 (табл. ССХVІ, 1)

Знаходження. Ділянка M, знаходиться на висоті 162 см від підлоги та на відстані 135 см від лівого кута.

¹⁸² Н.Никитенко, В. Корниенко, *Древнейшие граффити Софии Киевской и время ее создания*, К. 2012, с. 114.

¹⁸³ Дякую кандидату філологічних наук М. Домбровському за надану консультацію.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, простежуються тільки залишки літер К та А або Л.

Датування. Кінець XII – середина XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

Дипінті № 757 (табл. ССХVI, 1)

Знаходження. Ділянка М, знаходиться на висоті 420 см від підлоги та на відстані 313 см від лівого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку червоною фарбою прокреслений прямокутник, у якому помітні великі літери М та N, а також залишки менших знаків.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за аналогією з подібними зображеннями та написами.

Категорія. Фрагмент напису.

Дипінті № 758 (табл. ССХVII)

Знаходження. Ділянка М, знаходиться на висоті 254 см від підлоги та на відстані 145 см від лівого кута.

Опис. На поверхні кам'яного блоку червоною фарбою прокреслений трирядковий напис, частина складових якого не збереглась. У верхньому рядку чітко читється початок фрази *hic fuit* 'був тут', далі – залишки особового імені *Hu[lary]* 'Іларіон' та початок родового *Mosiw*. У середньому рядку простежуються тільки окремі літери та їх залишки, з яких добре читається посередині склад *WI*. У нижньому рядку збереглось закінчення *[an]no 1595* 'року 1595'.

Датування. 1595 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

III.14. Дипінті на південно-східній стороні південної нави (ділянка N)

Ділянка охоплює південну стіну південної нави від віми до південного portalу. На досліджуваній ділянці виявлено одне дипінті, яке отримало номер 759 (табл. XXVII).

Дипінті № 759 (табл. ССХVI, 2)

Знаходження. Ділянка N, знаходиться на висоті 350 см від підлоги та на відстані 14 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні стіни червоною фарбою прокреслений візерунок у вигляді поставленого на триногу овалу, від верхньої частини якого посередині відходить пишаний пагін, вершина якого нагадує цифри "89". Зверху ліворуч простежуються залишки якихось знаків.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за аналогією з подібними написами, виконаними тією ж фарбою.

Категорія. Емблеми.

III.15. Графіті на південно-західній стороні південної нави (ділянка O)

Ділянка охоплює південну стіну південної нави від південного portalу до південно-західного кута. На досліджуваній ділянці виявлено одне графіті, яке отримало номер 760 (табл. XXVII).

Графіті № 760 (табл. ССХVI, 2)

Знаходження. Ділянка О, знаходиться на висоті 210 см від підлоги та на відстані 60 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, добре читається перше слово – особове ім'я Роман 'Роман' та залишки родового імені Міно.

Датування. Середина XVI – кінець XVIII ст.; за формою прорізів та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

III.16. Графіті на південно-західній стороні західної стіни (ділянка Р)

Ділянка охоплює південну сторону західної стіни від західного порталу до південно-західного кута. На досліджуваній ділянці виявлено одне графіті, яке отримало номер 761 (табл. XXVII).

Графіті № 761 (табл. ССХХI, ССХХII)

Публікації. В. Вуйчик, окремі слова напису¹⁸⁴.

Знаходження. Ділянка Р, знаходиться на висоті 135 см від підлоги та на відстані 157 см від правого ребра.

Опис. Камінь, на якому виконаний напис, зверху та ліворуч має втрати, які знищили частину його складових на початку верхнього рядка та наприкінці інших:

--ВНПРНДАННЛЪМ¹⁸⁵ΔРН-----
 ДБДЪПОДВОНСКНННВΔ-----
 -СИМЪСОЦКОМЪНМЖЕ¹⁸⁶ΔКОВН--
 -ЮДКАННЕДОН---В-НВЗА----
 ЛОНМОГОРНЧП-Δ-ΔДЕНЕГ---
 СЛΔСНКОЛ-ΔМАРТ¹⁸⁷ННРАЗАНЕЦ--
 НДВОРЗАТАСОЦК¹⁸⁸НН--СТАН----
 РЗАЧЕРАДОСЛАВНДЪЛОСКА-----
 СТЕПАНУПОСТТОТРЦЪ

Через значні втрати реконструювати повний текст напису, який, вочевидь, знаходився на двох каменях, не виявляється за можливе:

... при Данилѣ Мари[и] ... Д(а)в(и)дѣ подвоискии Ива[нѣ]... [Мак]симѣ соцкомѣ им же Якови ... [Д]юдка и недои[мки] в[с]и в[з]а[лѣ] ... и могорич п[л]а[т]ѣ денег[ѣ] ... [по]слѣси кол[к]а Мар-тин разанец[ѣ] ... Иоа[нѣ] Борзата соцкии [Ко]стан[тин] ... [Бо]рзаче Радослави дело ска[зати]... Степану по С(ва)то(и) Тр(ои)цѣ.

... при Данилі, Марії ... Давиді підвойський Іван ... Максимі соцькому ним же Якові ... Дюдка, він недоїмки всі узяв ... и могорич, плату грошей ... послухів кілька: Мартин рязанець ... Йоанн, Борзата соцький, Костянтин ... Борзатине Радославу діло звелів ... Степану по Святій Трійці.

Отже, незважаючи на втрати у тексті, можна встановити, що на стіні церкви св. Пательеймона викладено зміст розбору якоїсь фінансової справи, пов'язаної з недоотриманням одним з учасників коштів і прагненням їх повернути. Цим воно подібне до добре збереженого напису № 375.

¹⁸⁴ В. Вуйчик, *Графіті XII–XV століть...*, с. 194.

¹⁸⁵ Літери ъм написані з інверсією.

¹⁸⁶ Літери же написані з інверсією.

¹⁸⁷ Літери рт написані з інверсією.

¹⁸⁸ Літери цк написані з інверсією.

Датування. Друга чверть XIII – початок XIV ст.; за формою написання а з опуклою петлею, в з високою нижньою петлею, д на трикутних ніжках, нахиленої ліворуч є, зіркоподібної ж, вертикальної або нахиленої праворуч з із переломом, п з виступом зверху, криволінійної р з округлою петлею або прямолінійної з петлею кутом донизу; найвірогідніше, середина 1220-х рр.; за аналогією з подібними написами храму.

Категорія. Пам'ятний напис.

III.17. Опубліковані Й. Пеленським графіті, які виявити не вдалося

У книзі Й. Пеленського була опублікована низка епіграфічних пам'яток, які під час сучасних досліджень виявити не вдалося. Таких написів та малюнків нараховується вісімнадцять, їм надано номери від 764-го по 781-й.

Графіті № 764 (табл. ССХІХ, 4)

Публікації. Й. Пеленський¹⁸⁹.

Знаходження. Південна стіна, фасад.

Опис. На поверхні стіни публікатор прочитав затертий напис:

... с[ѠА]т[ог]о Пантeлeимон[Ѡ].

... святого Пантелеймона.

Датування. Кінець XII – кінець XIII ст.; за формою написання р з округлою петлею.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 765 (табл. ССХІХ, 4)

Публікації. Й. Пеленський¹⁹⁰.

Знаходження. Південна стіна, фасад.

Опис. На поверхні стіни публікатор прочитав затертий напис:

...Ѡъ да проклѠт(Ѡ) Ѡко ЛѠзар.

... да проклят яко Лазар.

Датування. Кінець XIV – кінець XVI ст.; за формою написання з із переломом хвоста, р з петлею із двома заломами, триногої т та Ѡ з язичком кутком.

Категорія. Напис-прокляття.

Графіті № 766 (табл. ССХІХ, 8)

Публікації. Й. Пеленський¹⁹¹.

Знаходження. Центральна апсида, інтер'єр.

Опис. На поверхні стіни прокреслений малюнок чотириконечного проквітлого хреста, основа щогли якого розширюється пишними пагонами, які піднімаються вгору майже до її вершини. Над нею, як можна висувати з наведеного малюнку, прокреслені складові теонімограми ІС ХС. Утім, Й. Пеленський розглядав їх як запис року: [рѠ]кѠ [Ѡ]хѠ 'року 1605', хоча така трактовка видається мені менш вірогідною.

Датування. Кінець XII – кінець XVIII ст.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

¹⁸⁹ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 34, fig. 21.

¹⁹⁰ Публікатор прочитав на початку рядка слово ц[Ѡ]р[к]Ѡ[Ѡ], однак на прорисовці в цьому місці показані тільки літери РО та фрагменти ще однієї літери за ними.

¹⁹¹ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 34, fig. 21.

Графіті № 767 (табл. ССХІХ, 1)**Публікації.** Й. Пеленський¹⁹².**Знаходження.** Південна стіна, фасад.**Опис.** На поверхні кам'яного блоку Й. Пеленський прочитав слова Тимош Ба... 'Тиміш Ба...'. Тим не менше, загальний вигляд опублікованої фотографії дозволяє прочитати також перші літери як частину фрази [прос]ти ма [ра]ба 'прости мене, раба'.**Датування.** Кінець XII – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою.**Категорія.** Молитовний напис.**Графіті № 768** (табл. ССХІХ, 1)**Публікації.** Й. Пеленський¹⁹³.**Знаходження.** Південна стіна, фасад.**Опис.** На опублікованій Й. Пеленським фотографії помітні літери ПО, вочевидь, частина дієслова-звернення по[мози] 'помози'.**Датування.** Кінець XII – кінець XV ст.; за структурою формули.**Категорія.** Молитовний напис.**Графіті № 769** (табл. ССХІХ, 1)**Публікації.** Й. Пеленський¹⁹⁴.**Знаходження.** Південна стіна, фасад.**Опис.** На поверхні стіни прокреслений малюнок церкви, стіни якої плавно переходять у трикутної форми купол, на вершині якого знаходиться чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок, а основа якого спирається на обернений догори півмісяць. У середині будівлі зі зміщенням праворуч прокреслений малюнок чотириконечного хреста, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.**Датування.** Кінець XII – середина XVI ст.; за аналогією з подібними малюнками на стінах церкви св. Пантелеймона.**Категорія.** Зображення храмів.**Графіті № 770** (табл. ССХІХ, 1)**Публікації.** Й. Пеленський¹⁹⁵.**Знаходження.** Південна стіна, фасад.**Опис.** На поверхні стіни прокреслений малюнок церкви, стіни якої плавно переходять у трикутної форми купол, на вершині якого знаходиться шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладки та підніжжя. Їх кінці розширюються у вигляді заглиблених крапок. Основа хреста спирається на горизонтальну риску, кінці якої мають розширення у вигляді заглиблених крапок. Вочевидь, ця лінія символізує півмісяць. У середині будівлі прокреслений малюнок чотириконечного хреста, кінці якого розширюються у вигляді заглиблених крапок.**Датування.** Кінець XII – середина XVI ст.; за аналогією з подібними малюнками на стінах церкви св. Пантелеймона.**Категорія.** Зображення храмів.¹⁹² J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 37, fig. 35d; s. 38.¹⁹³ *Ibid.*, s. 34, fig. 25.¹⁹⁴ *Ibid.*, s. 35, fig. 25.¹⁹⁵ *Ibid.*

Графіті № 771

Публікації. Й. Пеленський¹⁹⁶.

Знаходження. Західна стіна, фасад.

Опис. На поверхні кам'яного блоку Й. Пеленський прочитав слово помани 'пом'яни'.

Датування. XV–XVI ст.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 772 (табл. ССХІХ, 2)

Публікації. Й. Пеленський¹⁹⁷.

Знаходження. Західна стіна, фасад.

Опис. На поверхні кам'яного блоку Й. Пеленський прочитав восьмирядковий напис таким чином:

S Krakowa Grigier złotnik. Nic fuit Stanislaus Protvic[z] cirulik.

З Кракова Григорій злотник. Був тут Станіслав Протвич цирульник.

Особа Григорія наразі не ідентифікована.

Станіслав Протвич був учасником Хотинської війни 1622 р., як впливає з тексту на стіні храму, в якості військового хірурга¹⁹⁸.

Датування. Середина XVI – початок XVII ст.; за особливостями розташування та фактом вживання латиниці.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 773 (табл. ССХІХ, 7)

Публікації. Й. Пеленський¹⁹⁹.

Знаходження. Західна стіна, фасад.

Опис. На поверхні кам'яного блоку Й. Пеленський виявив однорядковий напис, який був прочитаний таким чином:

Ацъко из ю...

Яцко з ...

Датування. Початок XV – кінець XVI ст.; за формою написання и з діагональною перемичкою, округлої з та ц з прямим хвостом

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 774 (табл. ССХІХ, 9)

Публікації. Й. Пеленський²⁰⁰.

Знаходження. Західна стіна, фасад.

Опис. На опублікованому малюнку Й. Пеленський вказав декілька кириличних літер, написаних вертикально.

Датування. Кінець XII – початок XVII ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

¹⁹⁶ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 34.

¹⁹⁷ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 35–36, fig. 28.

¹⁹⁸ Див.: М. Rolle, *Z minionych stuleci: szkice historyczne i literackie*, Lwów 1908, s. 178. Про тлумачення терміну “цирульник” див.: Л.П. Борисова, *Хирург, то есть... цирульник*, Языкознание, [електронний ресурс], режим доступу: <http://genling.ru/books/item/f00/s00/z0000021/st027.shtml>. Дякую Д. Гордієнку за надану допомогу.

¹⁹⁹ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 35–36, fig. 29.

²⁰⁰ *Ibid.*, s. 35–36, fig. 30.

Графіті № 775 (табл. ССХІХ, 9)*Публікації.* Й. Пеленський²⁰¹.*Знаходження.* Західна стіна, фасад.*Опис.* Між зазначеними вище кириличними літерами простежується літера ф.*Датування.* Кінець ХІІ – початок ХVІІ ст.; за особливостями розташування.*Категорія.* Абетки, склади та окремі літери.**Графіті № 776** (табл. ССХІХ, 6)*Публікації.* Й. Пеленський²⁰².*Знаходження.* Західна стіна, фасад.*Опис.* На поверхні кам'яного блоку прокреслена літера Z.*Датування.* Кінець ХІІ – початок ХІІІ ст.; за формою написання з із переломом хвоста та пересічкою.*Категорія.* Абетки, склади та окремі літери.**Графіті № 777** (табл. ССХІХ, 6)*Публікації.* Й. Пеленський²⁰³.*Знаходження.* Західна стіна, фасад.*Опис.* На поверхні кам'яного блоку поруч з малюнком № 670 публікатором вказані літери CHRISTO... у верхньому рядку та НА у нижньому. Вочевидь, верхній рядок варто розглядати як початкові літери особового імені Christo[pher] 'Христофор', а нижній – як частину родового.*Датування.* Середина ХVІ – початок ХVІІ ст.; за фактом вживання латиниці та особливостями розташування.*Категорія.* Пам'ятний напис.**Графіті № 778** (табл. ССХІХ, 3)*Публікації.* Й. Пеленський²⁰⁴.*Знаходження.* Південна апсида (?), фасад.*Опис.* На поверхні кам'яного блоку прокреслений малюнок восьмиконечного хреста, що складається зі щогли, перекладини, символічної таблички над головою Ісуса Христа та підніжжя. Основа щогли спирається на прямокутну одноступнічасту відкриту донизу Голгофу. Ліворуч від перекладини показаний знак, який нагадує скорописну Е, а вгору – знак, який нагадує Н. Їх зв'язок з малюнком встановити складно.*Датування.* Кінець ХІІ – кінець ХVІІІ ст.*Категорія.* Хрести, монограми, теонімограми.**Графіті № 779** (табл. ССХІХ, 5)*Публікації.* Й. Пеленський²⁰⁵.*Знаходження.* Південна апсида (?), фасад.*Опис.* На поверхні стіни прокреслений хрест із загнутими кінцями.²⁰¹ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 35–36, fig. 30.²⁰² J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 35–36, fig. 32.²⁰³ *Ibid.*²⁰⁴ *Ibid.*, s. 37–38, fig. 35a.²⁰⁵ *Ibid.*, s. 38, fig. 37.

Подібні знаки часто використовувались власниками печаток²⁰⁶.

Датування. Кінець XII – кінець XVIII ст.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 780

Публікації. Й. Пеленський²⁰⁷.

Знаходження. Південна апсида (?), фасад.

Опис. На поверхні стіни Й. Пеленським був прочитаний напис:

Михайлз Говорковичъ, афѣз.

Михайло Говоркович, 1596.

Особа автора наразі не ідентифікована.

Датування. 1596 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 781

Публікації. Й. Пеленський²⁰⁸.

Знаходження. Центральна апсида (?), інтер'єр.

Опис. На поверхні двох кам'яних блоків Й. Пеленським виявив напис, текст

ЯКОГО ЧИТАЄТЬСЯ ТАКИМ ЧИНОМ:

Andreas Sobiera... A(nno) D(omini) 1591.

Андрій Собера(...) року Божого 1591.

Особа автора наразі не ідентифікована.

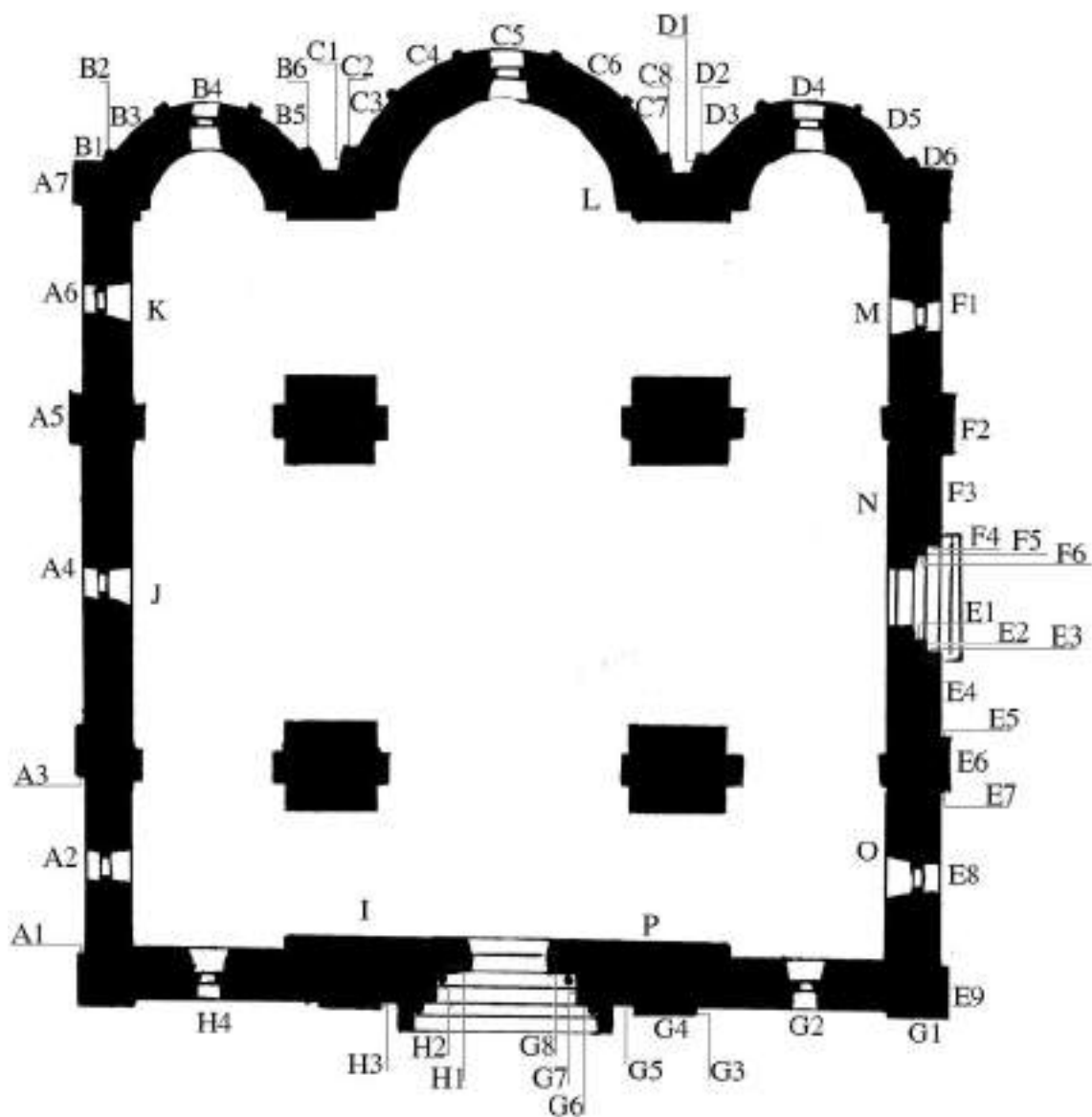
Датування. 1591 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

²⁰⁶ Такі знаки розміщували на своїх печатках, наприклад, Тишко Проскура, Богдан Сомкович, Теодор Єлець, Юрій, Іван та Демко Діковські: О. Алферов, О. Однороженко, *Op. cit.*, с. 50, 129, 152; О. Однороженко, *Родова геральдика...* с. 279.

²⁰⁷ J. Pelenski, *Op. cit.*, s. 38.

²⁰⁸ *Ibid.*

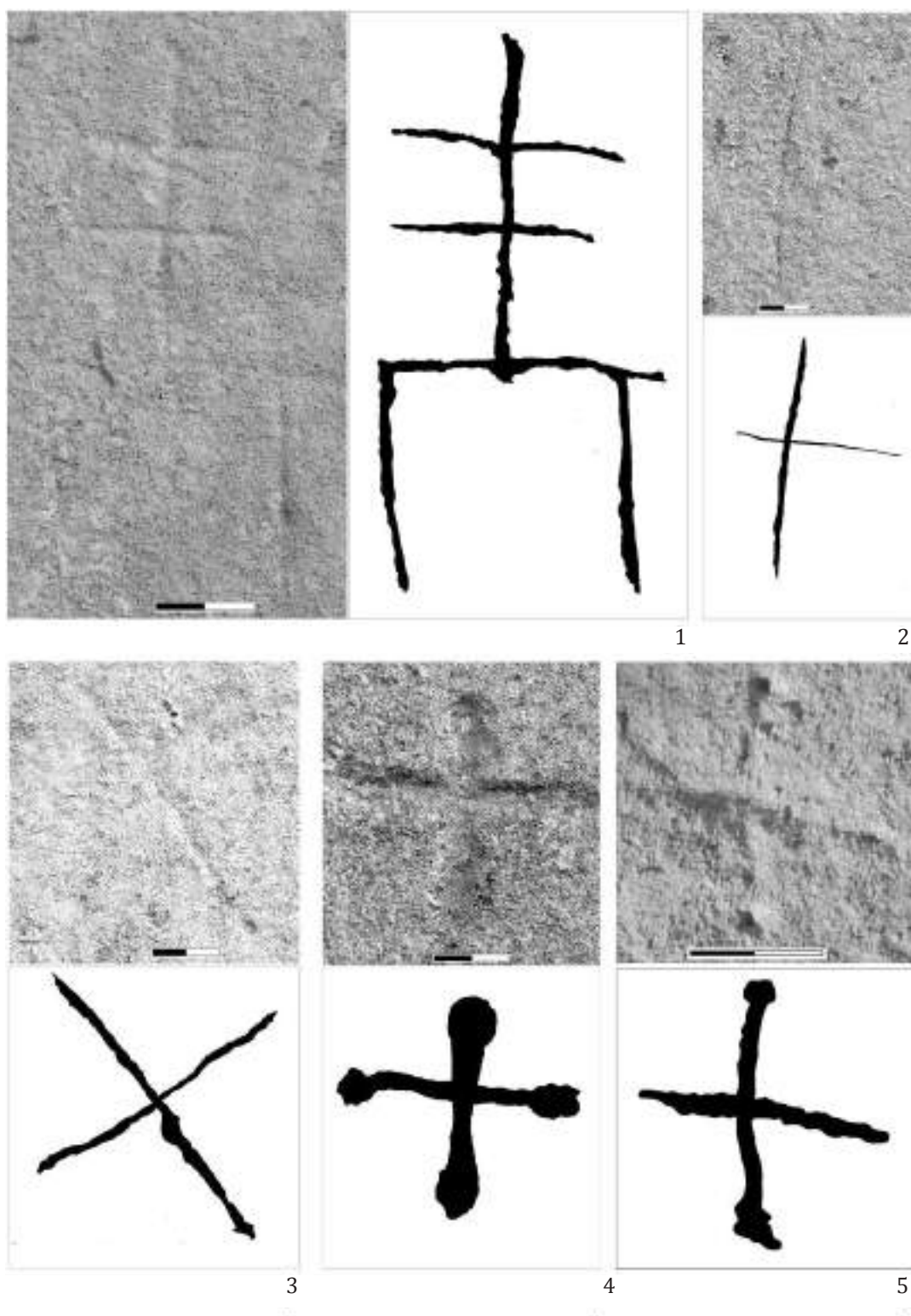
Таблиця XXVII

План-схема церкви св. Пантелеймона з позначенням номенклатури досліджуваних ділянок з графіті та дипінті.

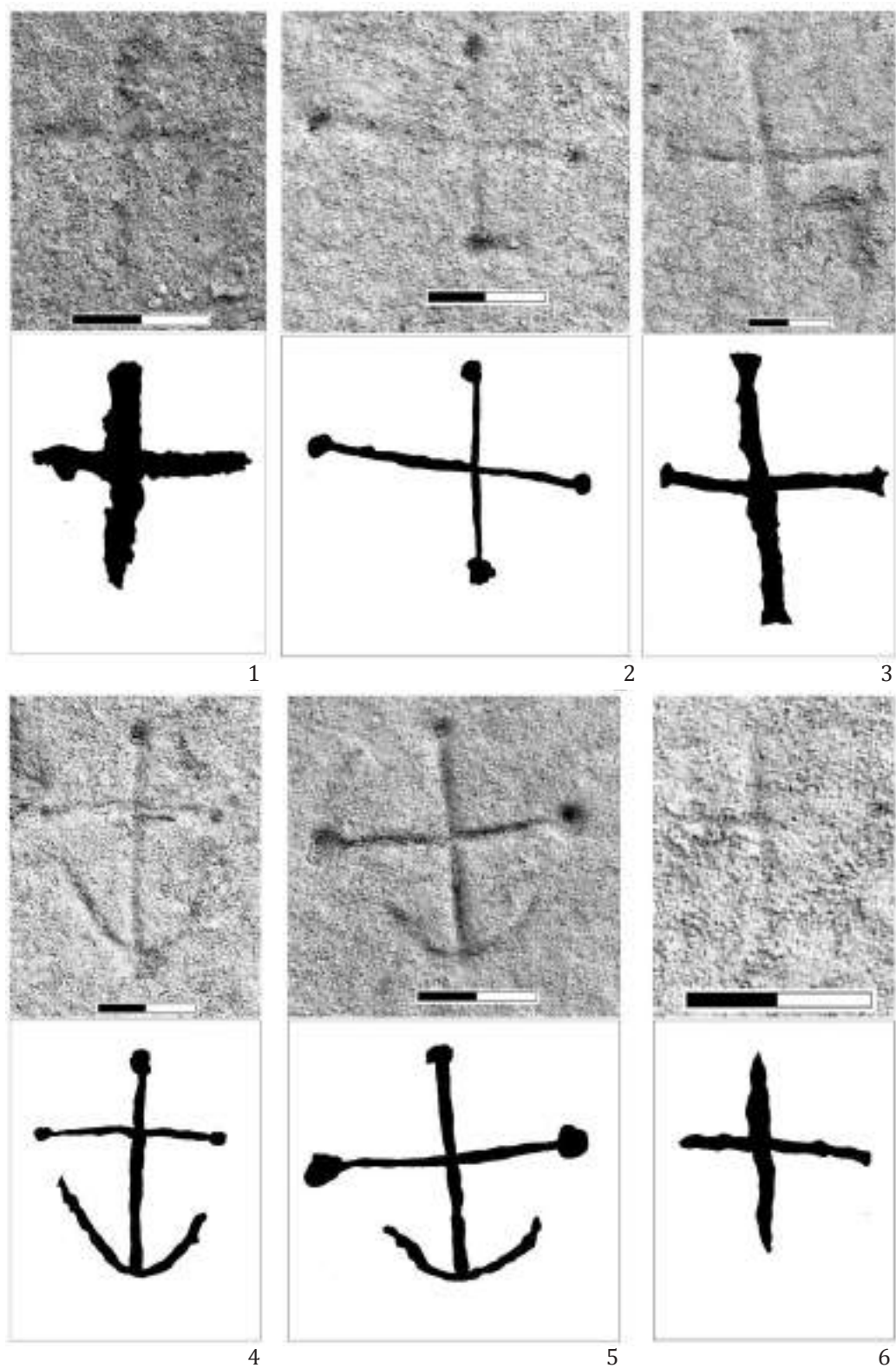
Таблиця XXVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 1; 2 – № 2; 3 – № 3; 4 – № 4.

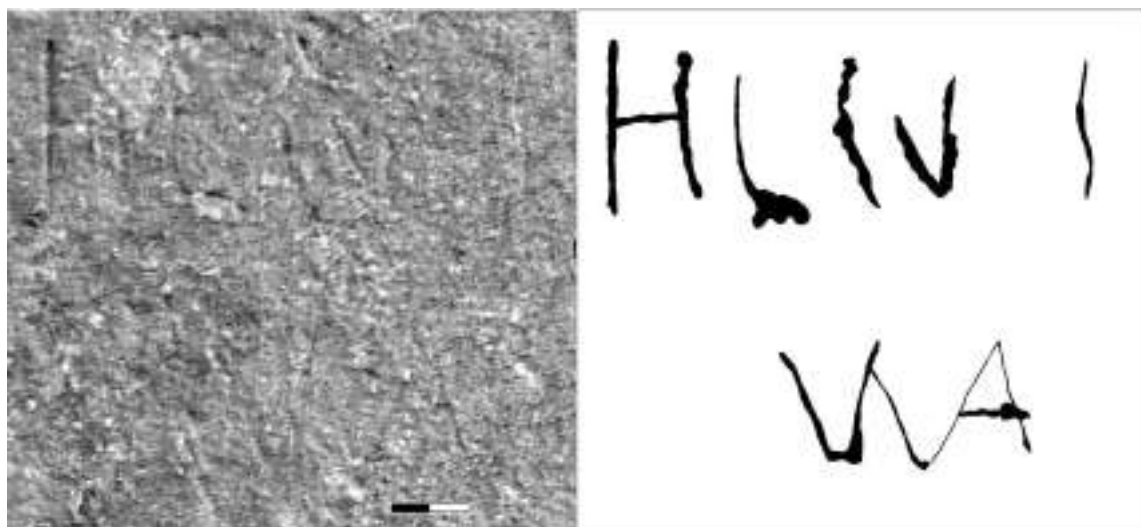
Таблиця XXIX

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 5; **2** – № 6; **3** – № 7; **4** – № 8; **5** – № 9.

Таблиця XXX

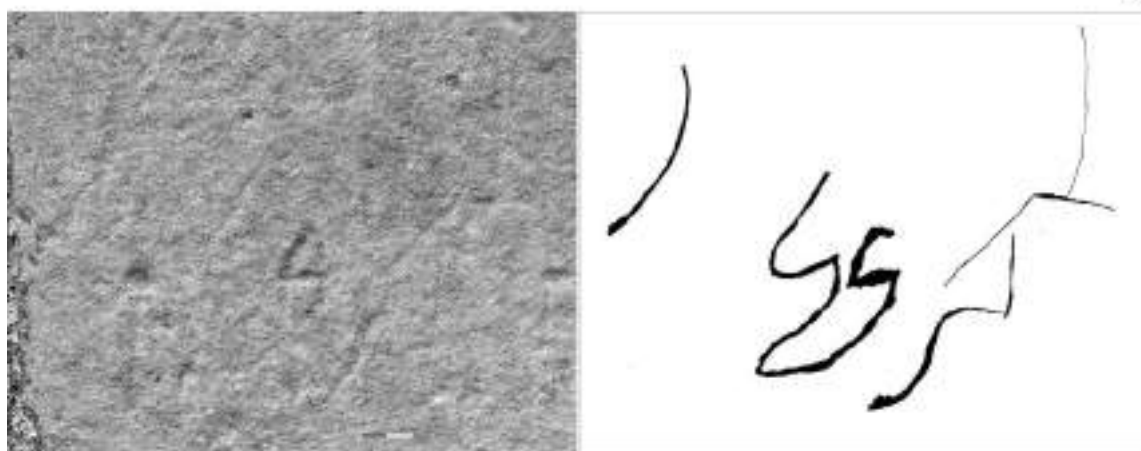
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 10; 2 – № 11; 3 – № 12; 4 – № 13;
5 – № 14; 6 – № 15.

1

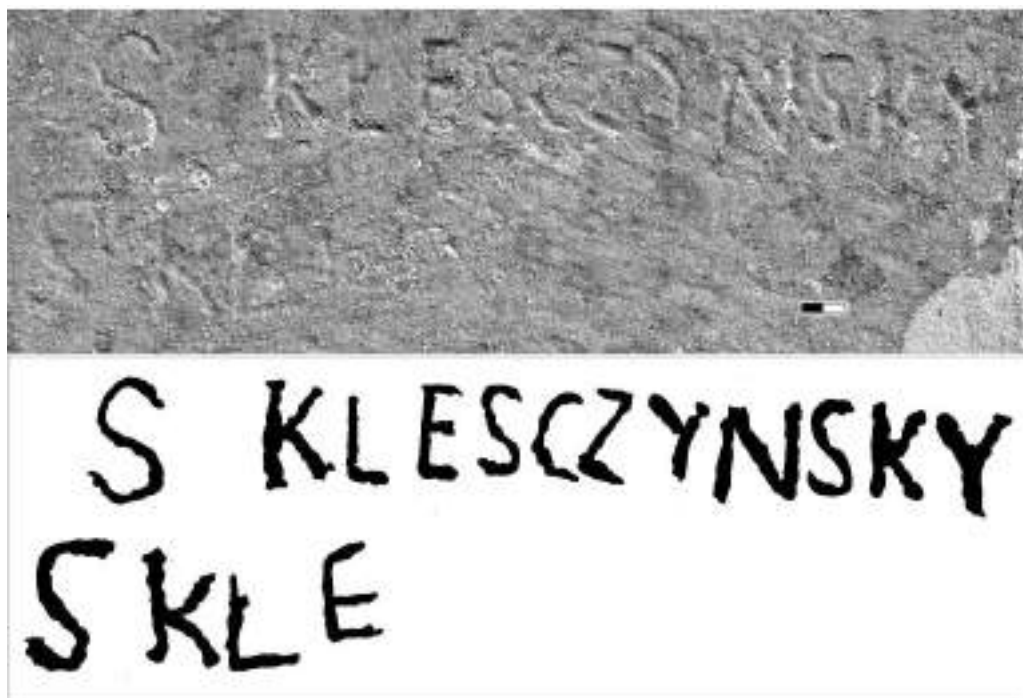
2

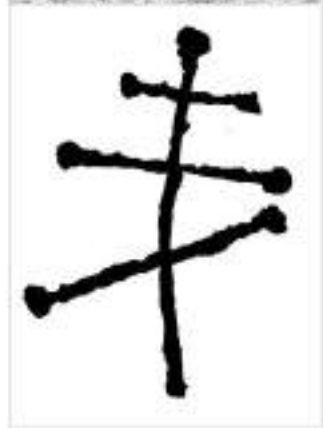
3

Таблиця XXXI

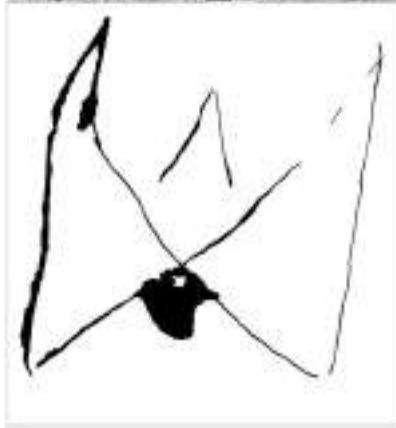
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 16; 2 – № 17; 3 – № 18.

1

2

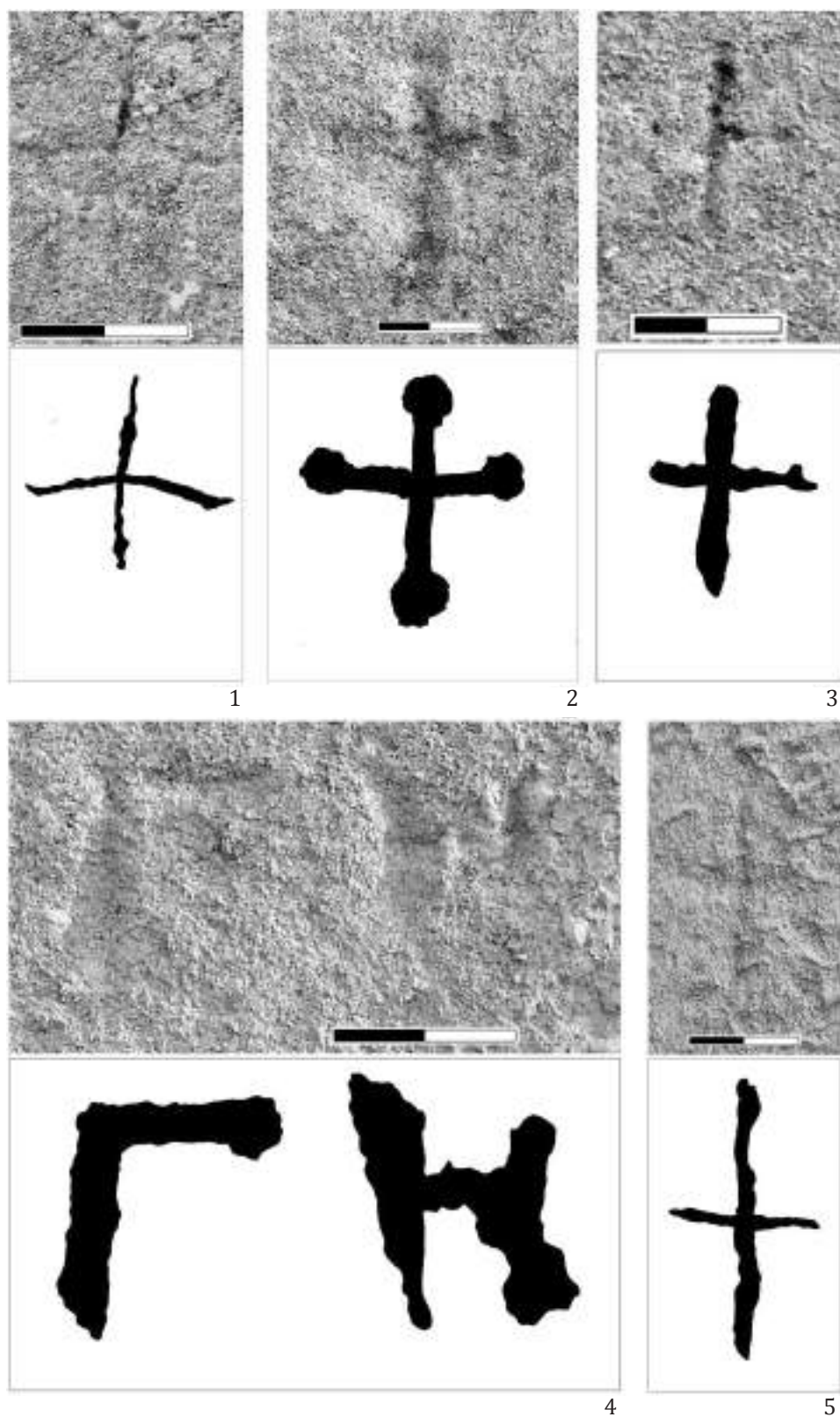
3

4

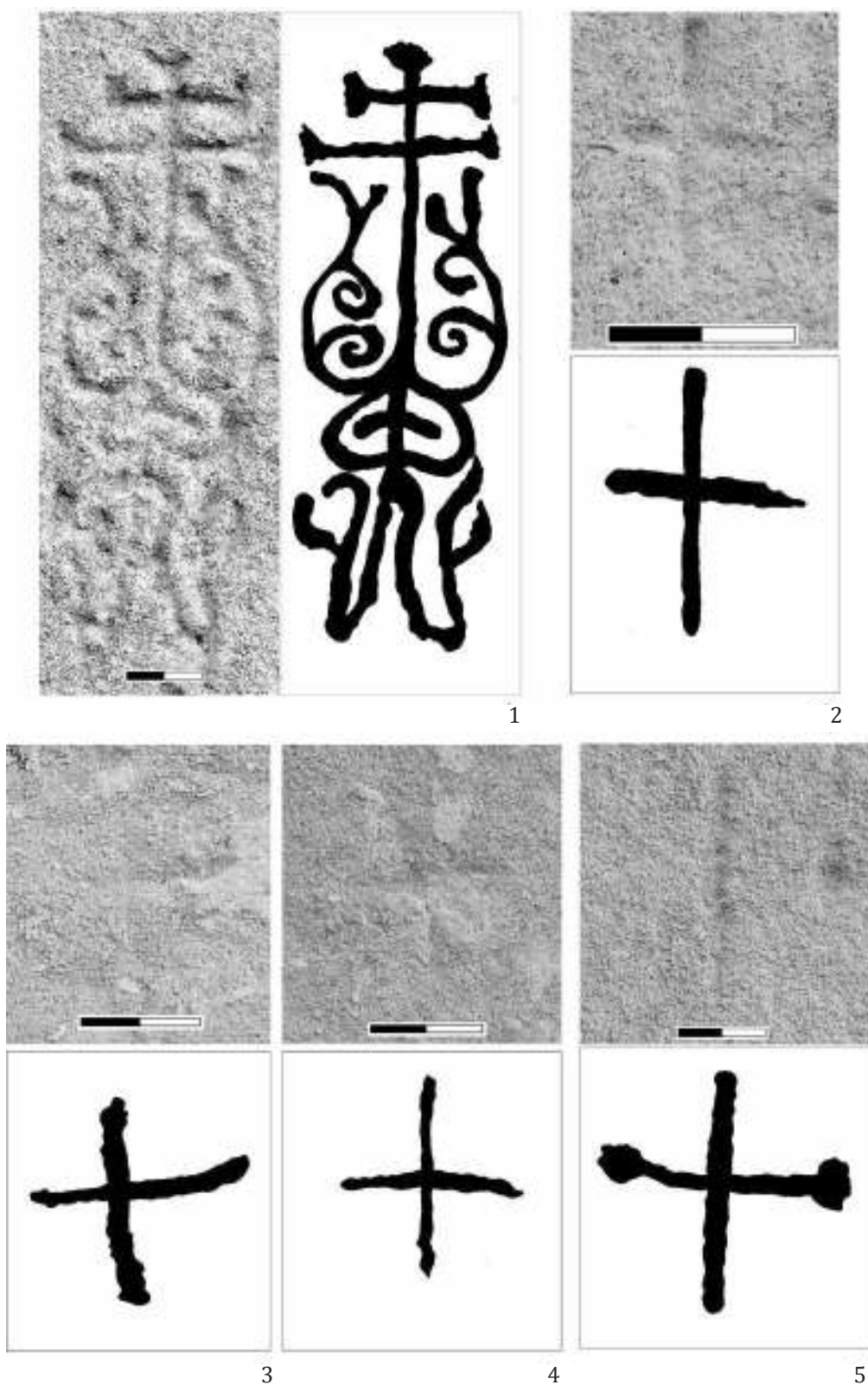
Таблиця XXXII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 19; 2 – № 20; 3 – № 21; 4 – № 22.

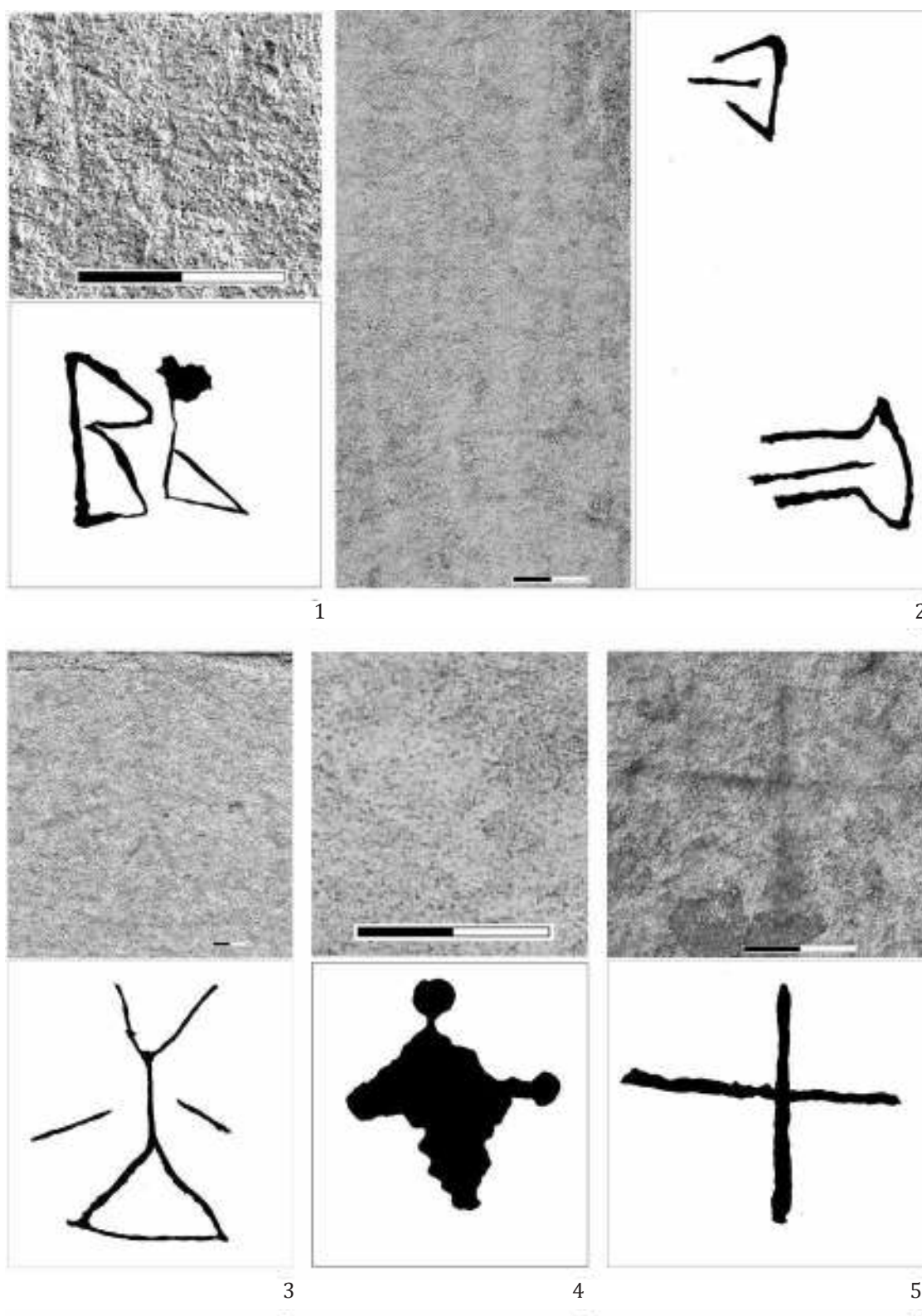
Таблиця XXXIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 23; 2 – № 24; 3 – № 25; 4 – № 26; 5 – № 27.

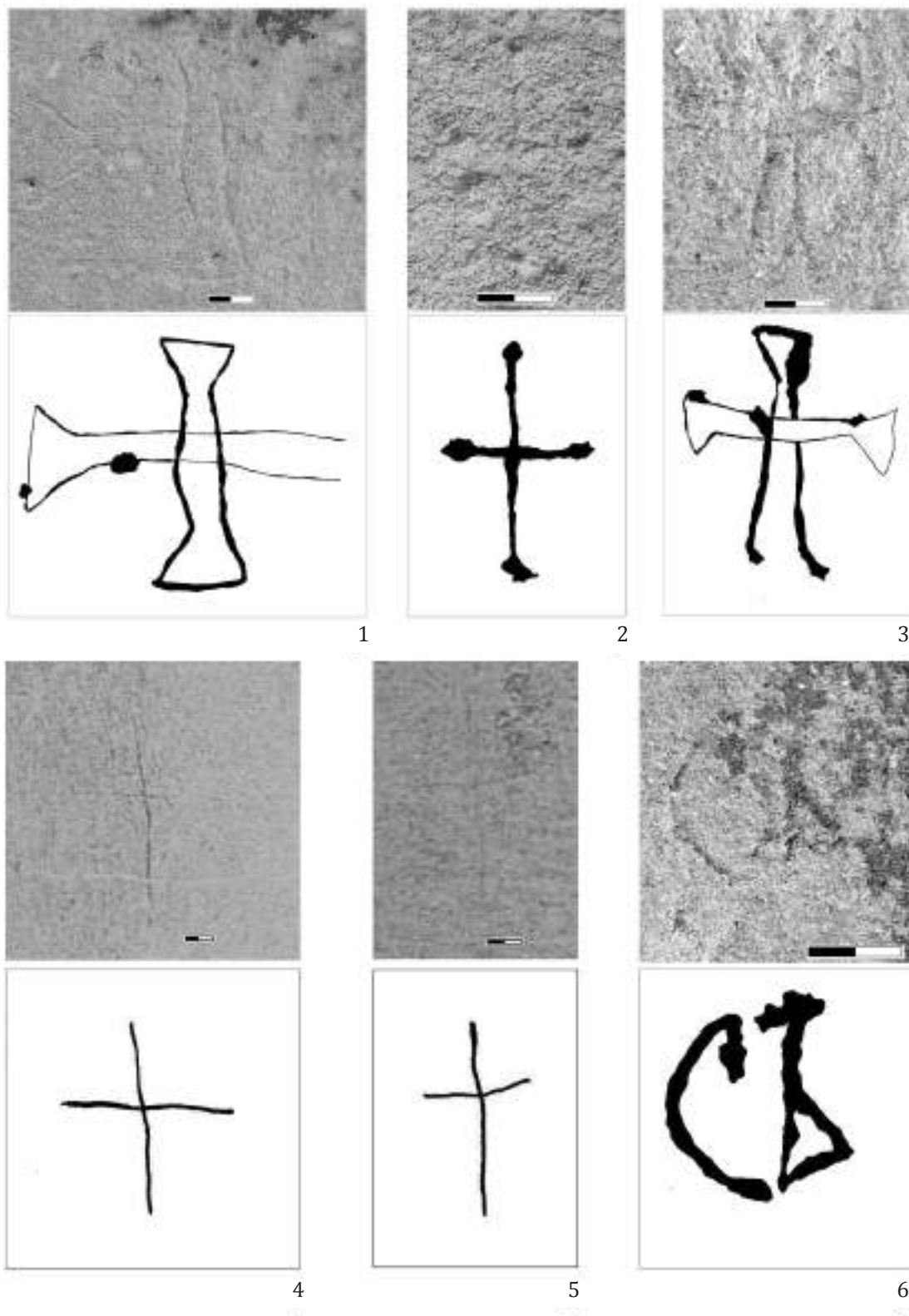
Таблиця XXXIV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 28; 2 – № 29; 3 – № 30; 4 – № 31; 5 – № 32.

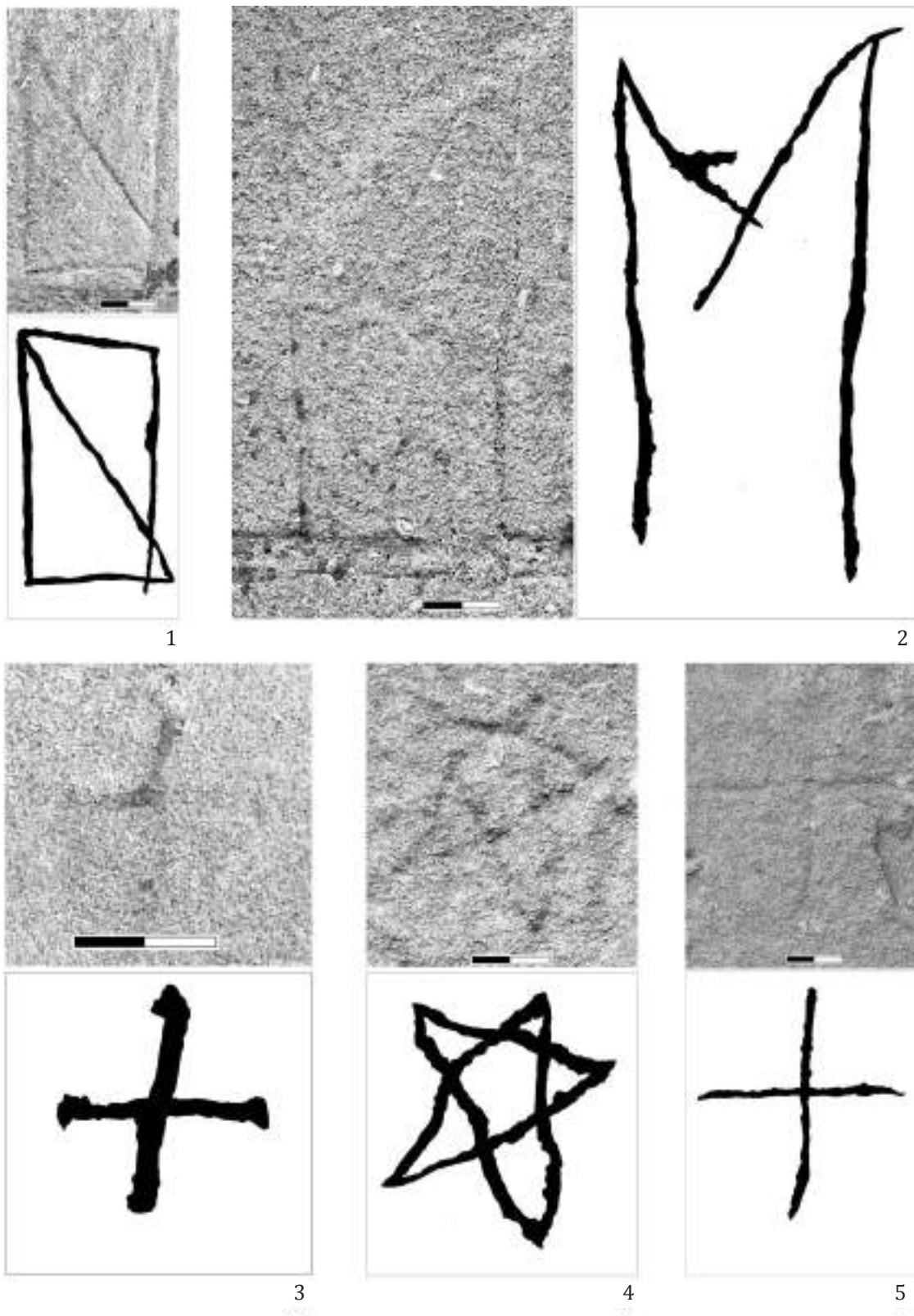
Таблиця XXXV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 33; 2 – № 34; 3 – № 35; 4 – № 36; 5 – № 37.

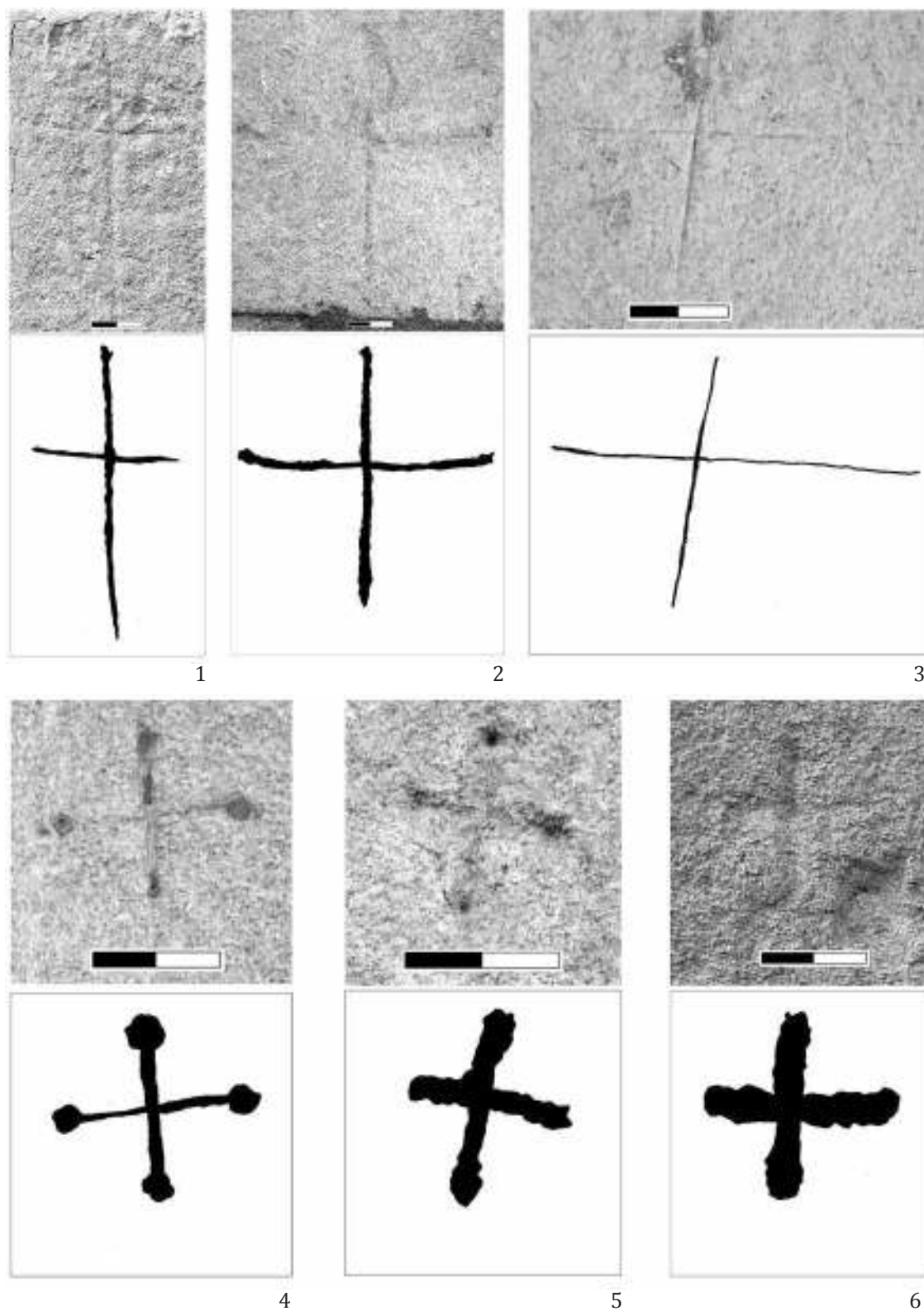
Таблиця XXXVI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 38; 2 – № 39; 3 – № 40; 4 – № 41;
5 – № 42; 6 – № 43.

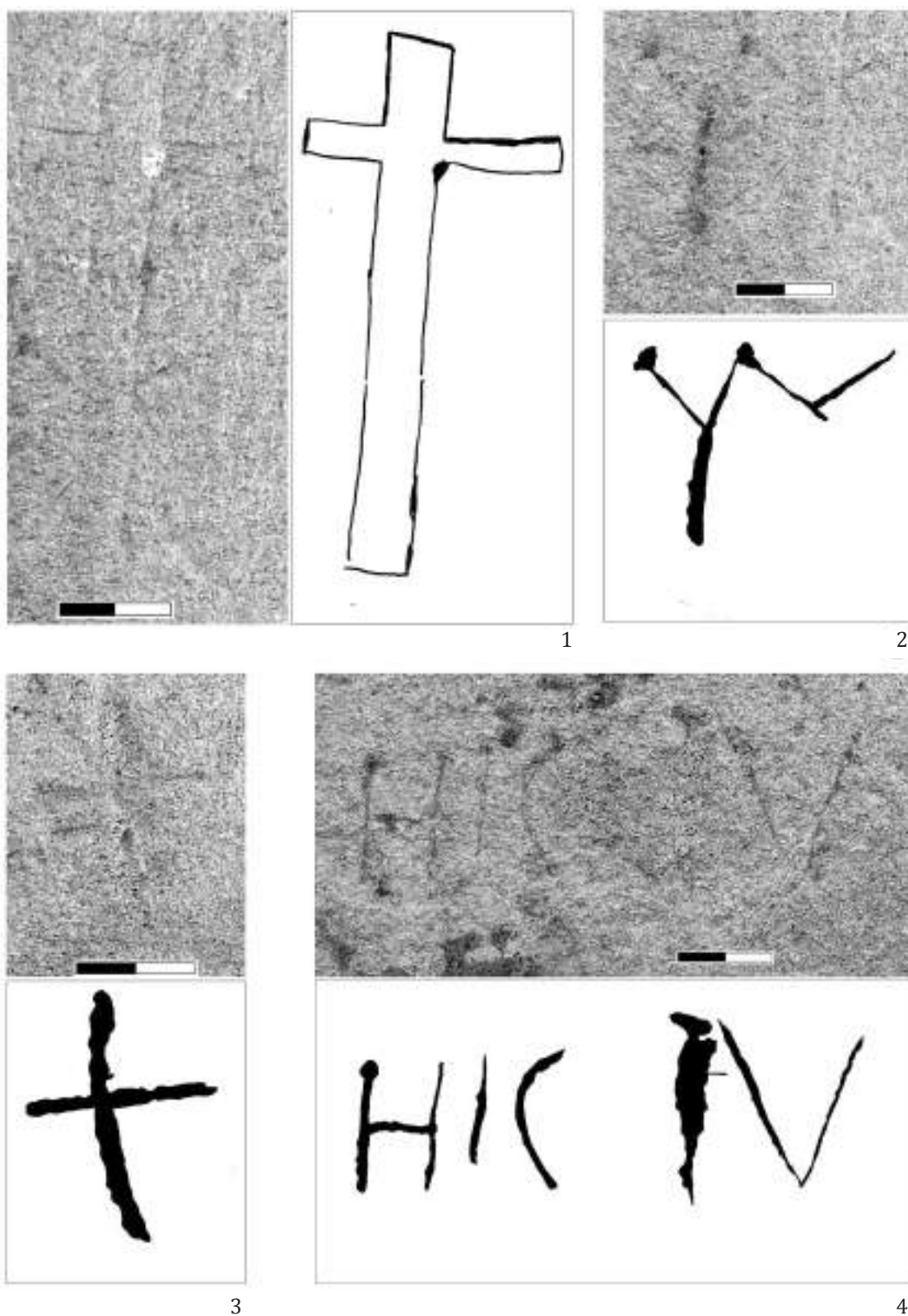
Таблиця XXXVII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 44; 2 – № 45; 3 – № 46; 4 – № 47; 5 – № 48.

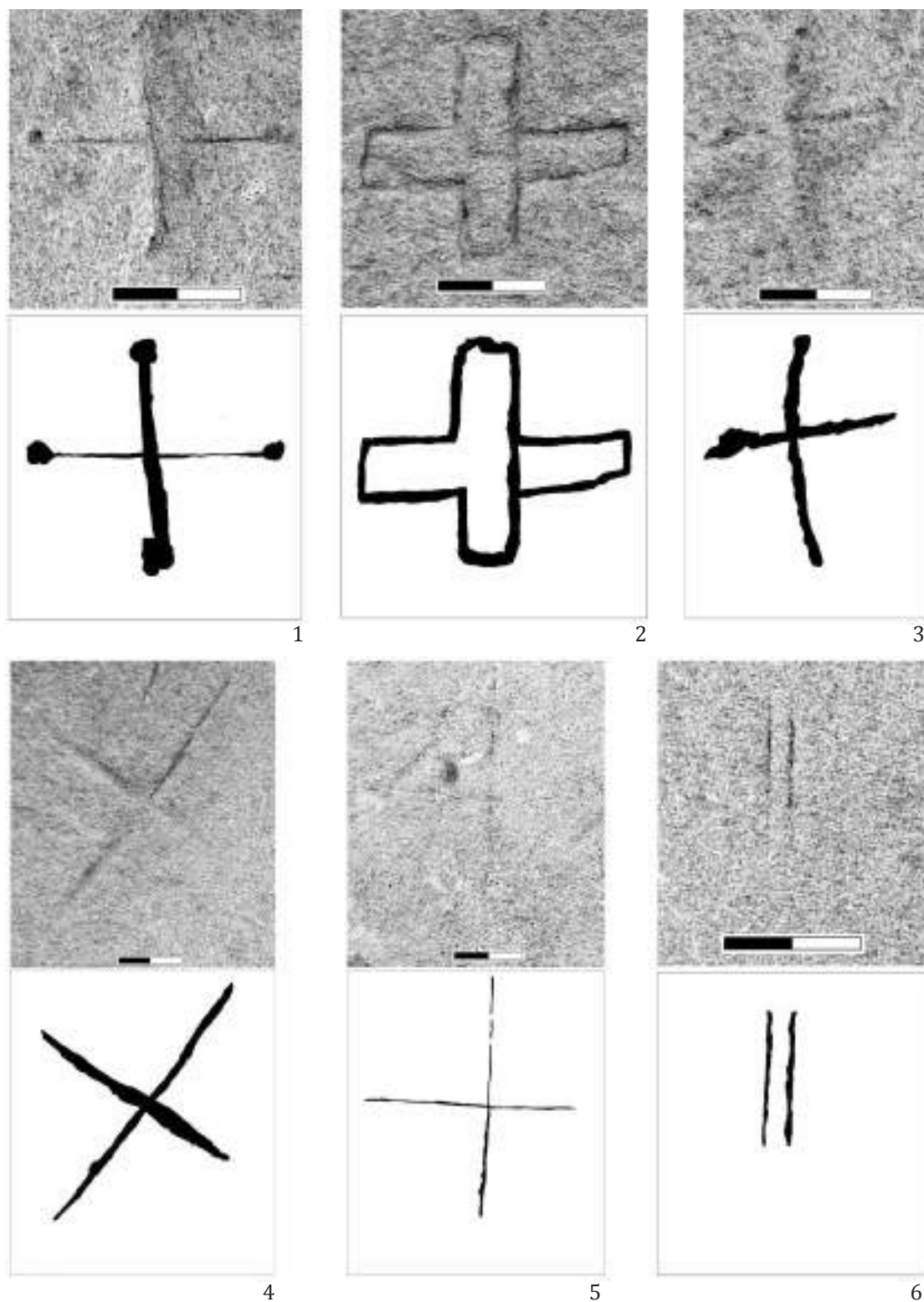
Таблиця XXXVIII

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 49; **2** – № 50; **3** – № 51; **4** – № 52;
5 – № 53; **6** – № 54.

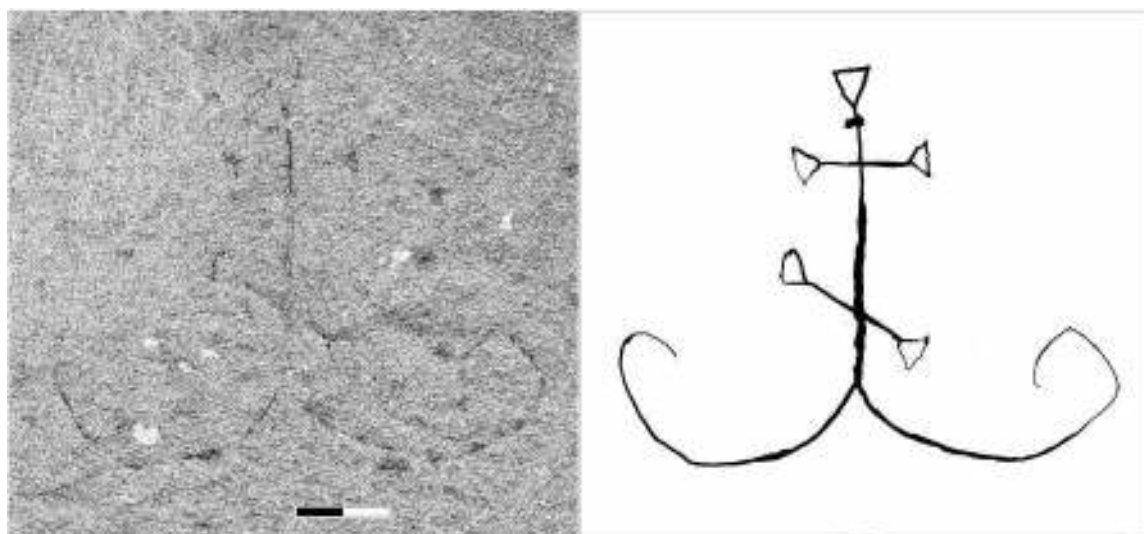
Таблиця XXXIX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 55; 2 – № 56; 3 – № 57; 4 – № 58.

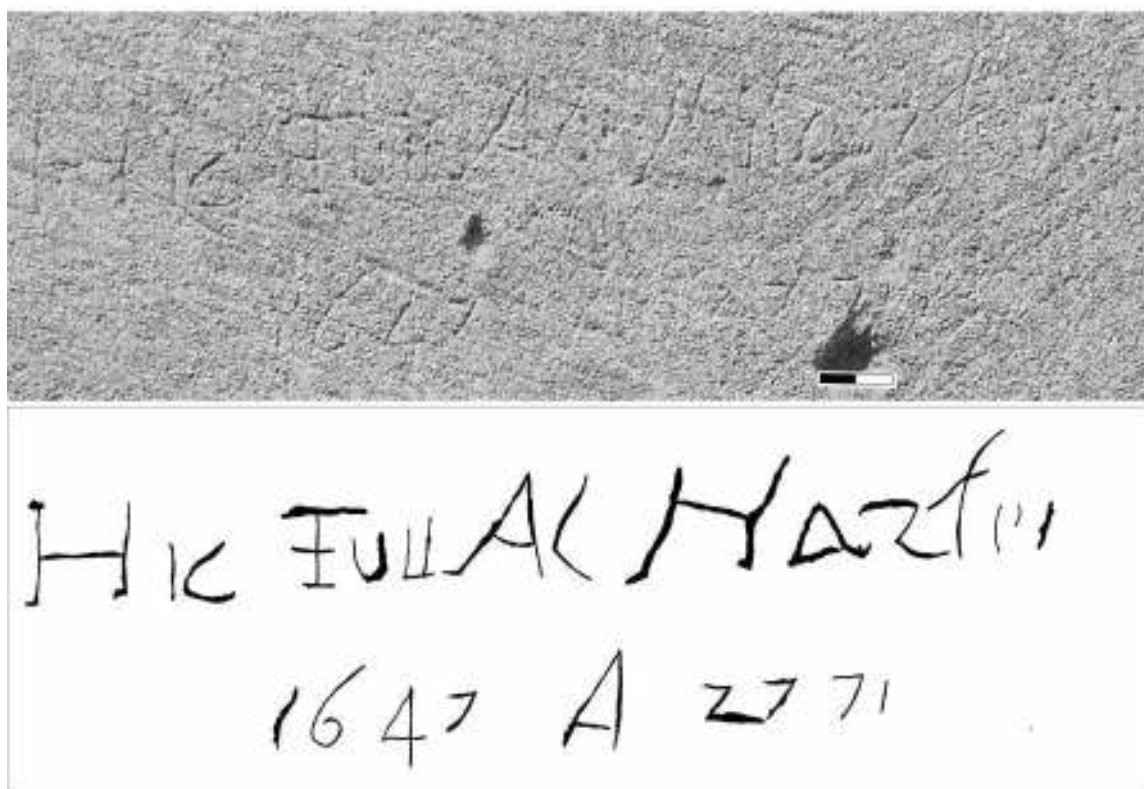

Таблиця XL

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 59; 2 – № 60; 3 – № 61; 4 – № 62;
5 – № 63; 6 – № 64.

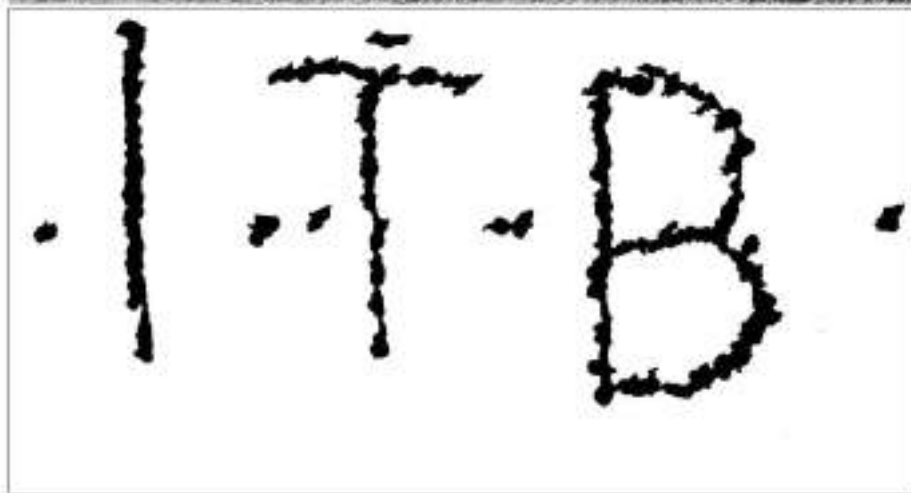
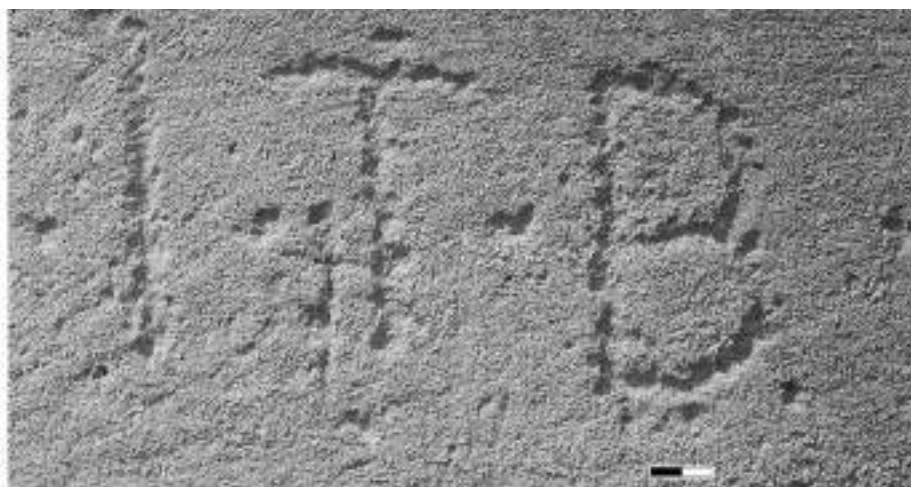
1

2

Таблиця ХІІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 65; 2 – № 66.

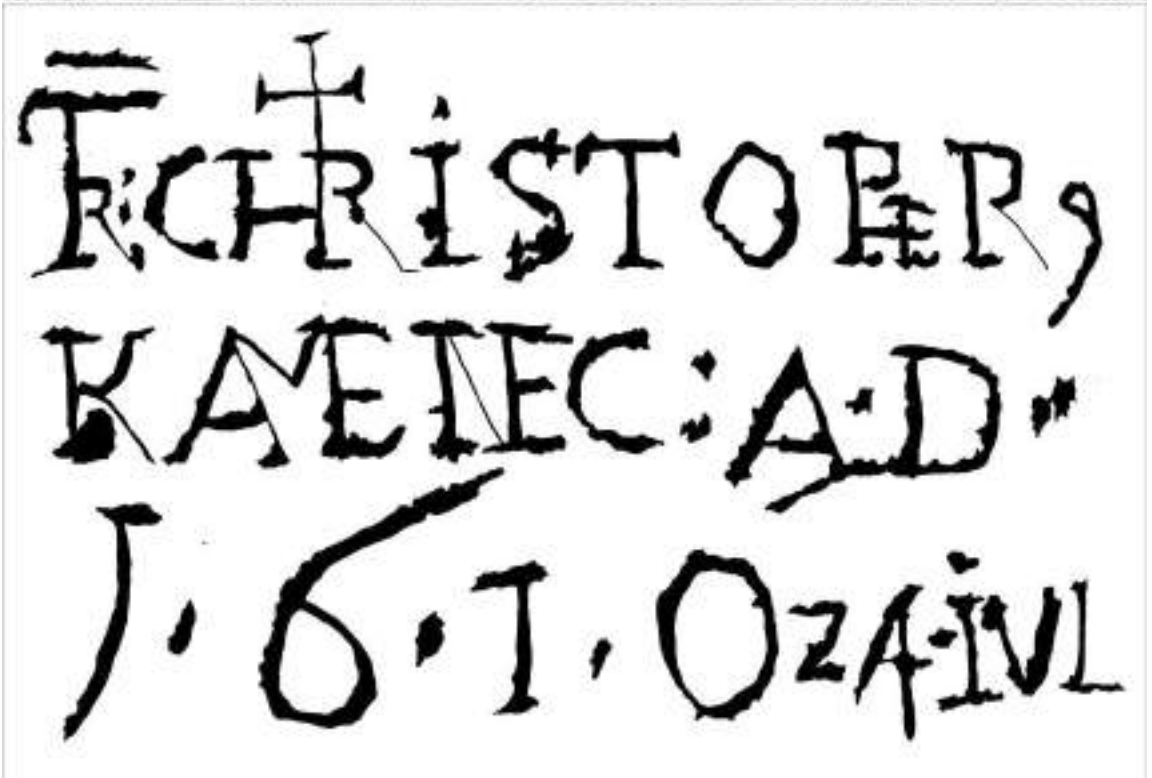
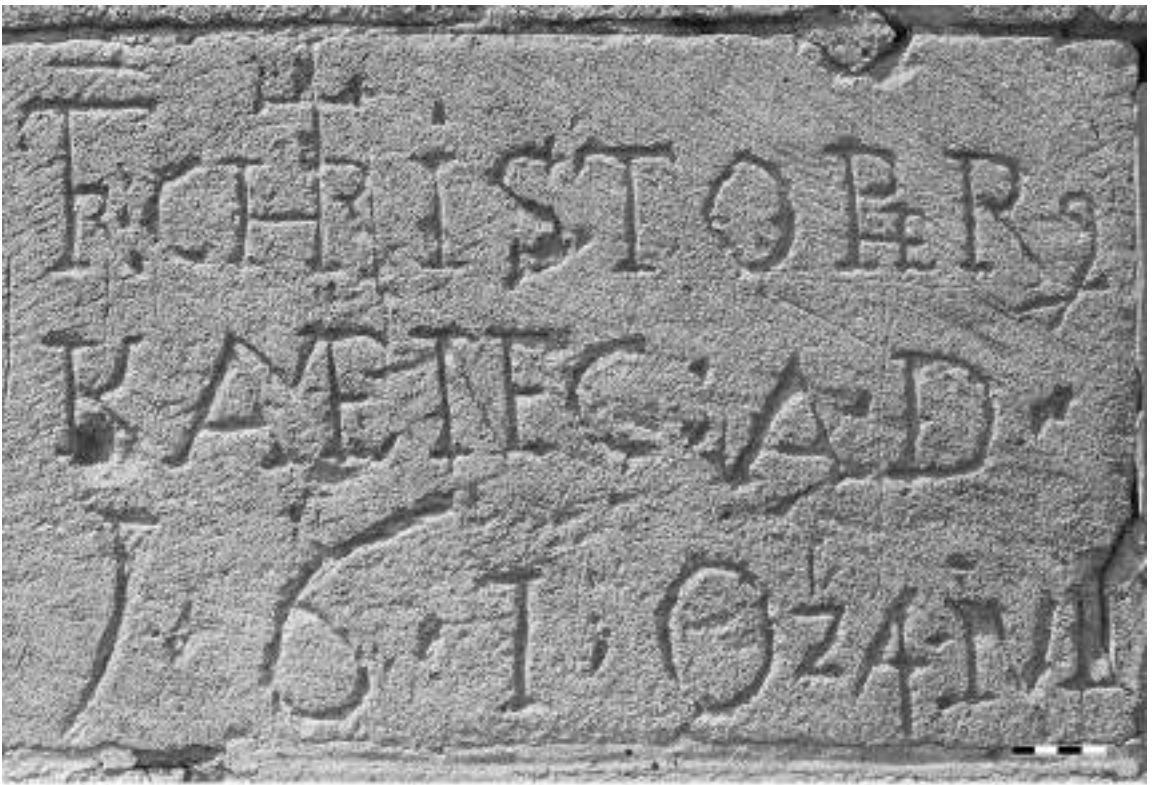
1

2

Таблиця XLII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 67; 2 – № 68.

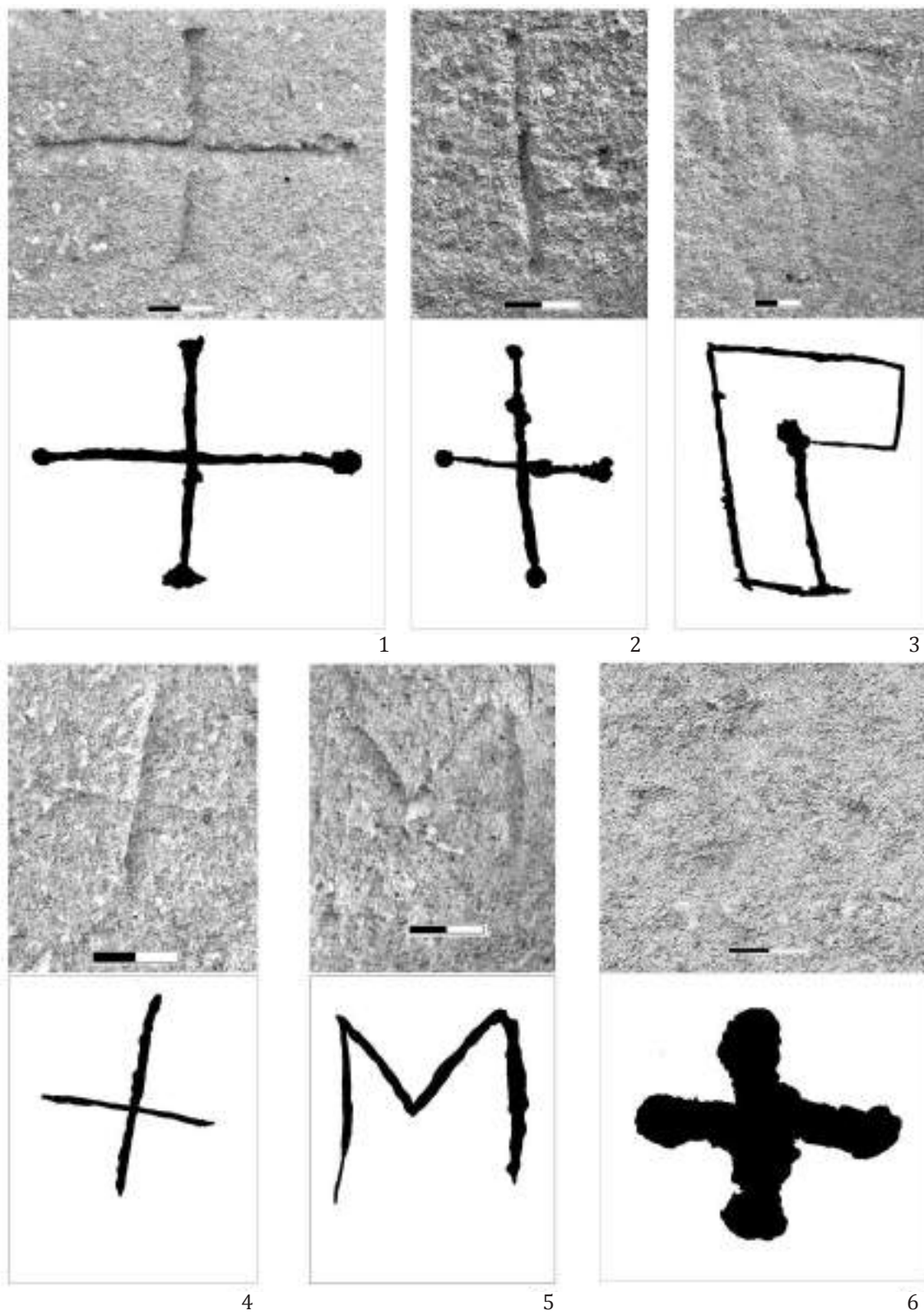

Таблиця XLIII
Фотографія та прорисовка графіті № 69.

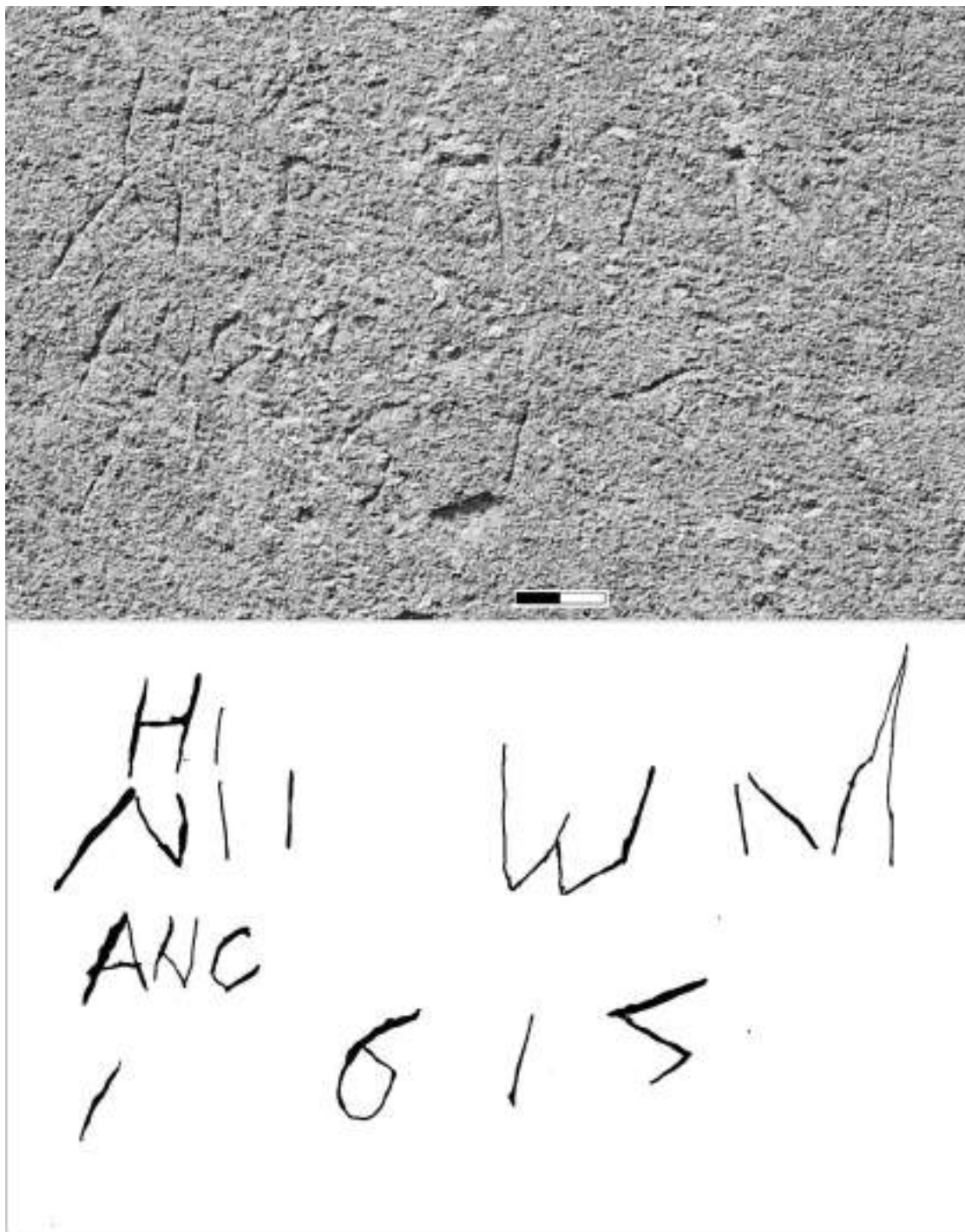
Таблиця XLIV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 70; 2 – № 71; 3 – № 72; 4 – № 73;
5 – № 74; 6 – № 75.

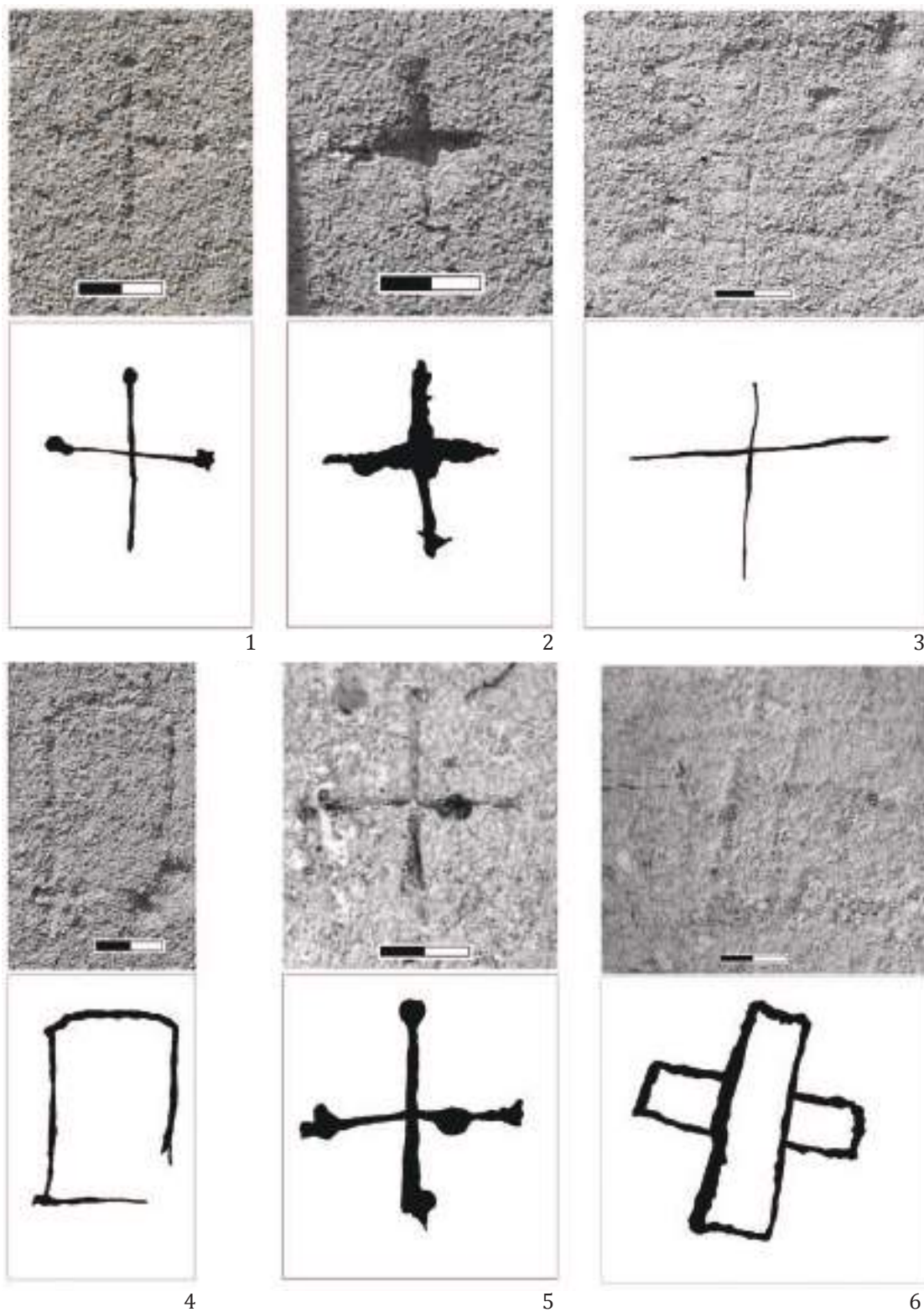

Таблиця XLV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 76; 2 – № 77; 3 – № 78; 4 – № 79;
5 – № 80; 6 – № 81.

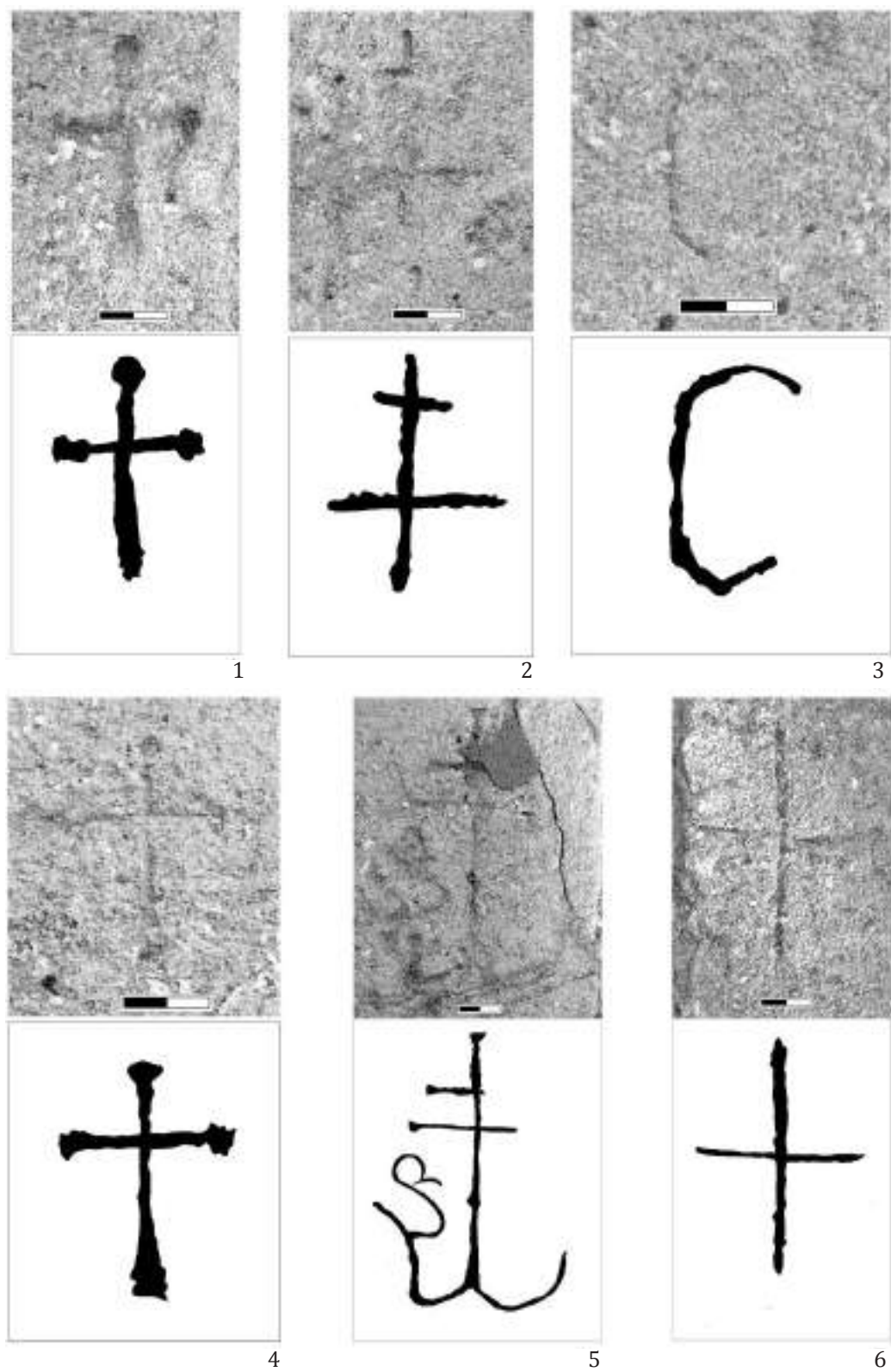

Таблиця XLVI
Фотографія та прорисовка графіті № 82.

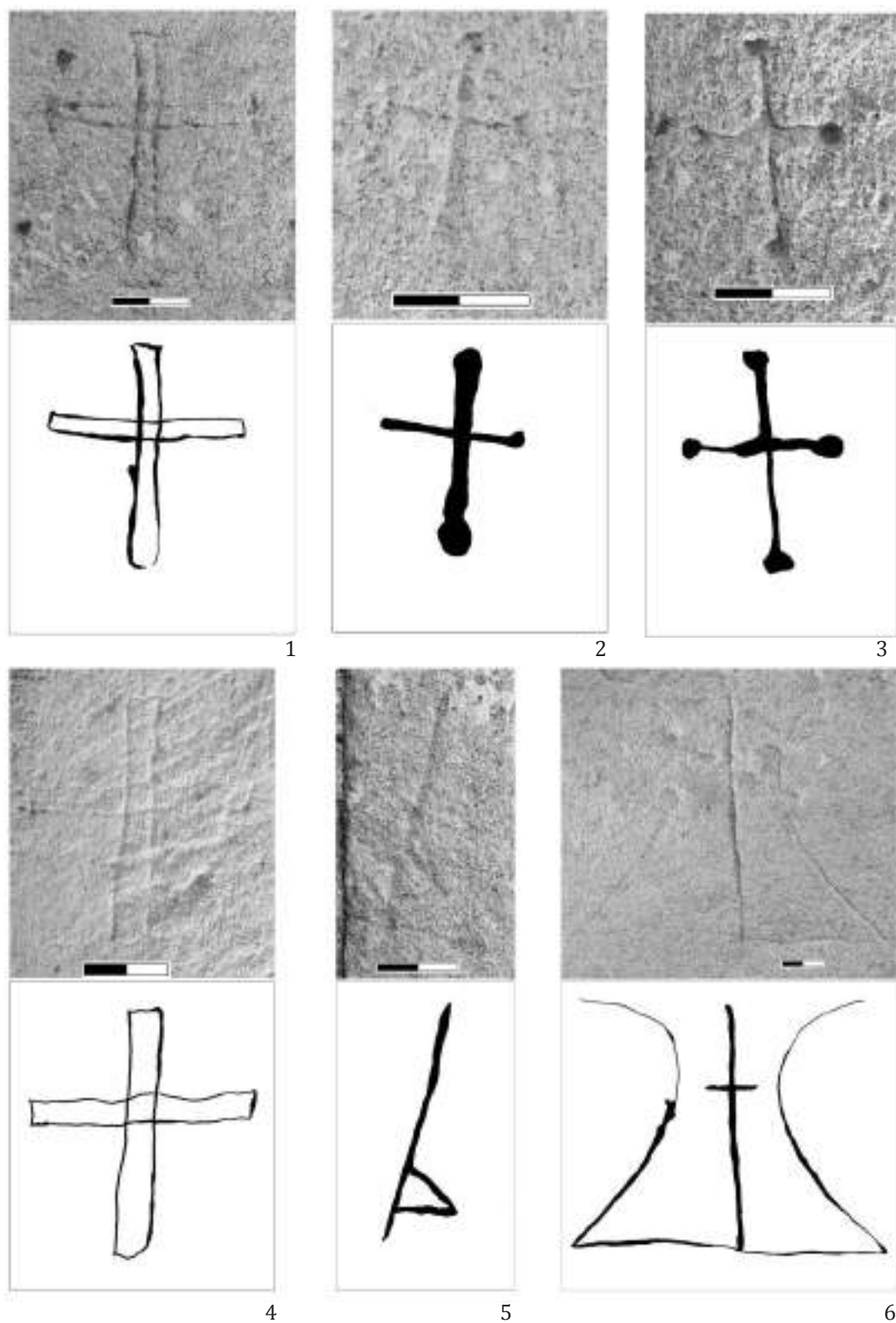
Таблиця XLVII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 83; 2 – № 84; 3 – № 85; 4 – № 86;
5 – № 87; 6 – № 88.

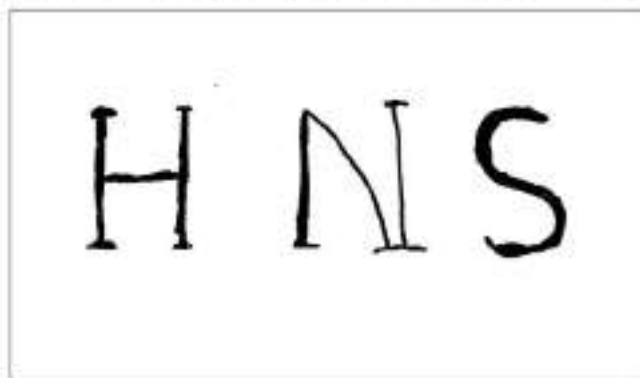
Таблиця XLVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 89; 2 – № 90; 3 – № 91; 4 – № 92;
5 – № 93; 6 – № 94.

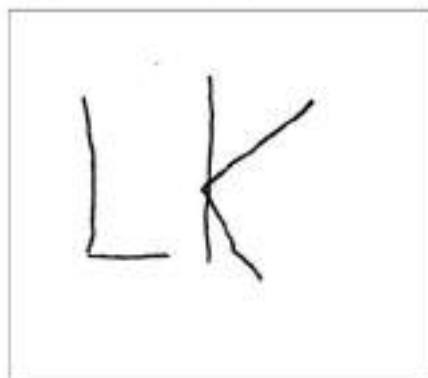
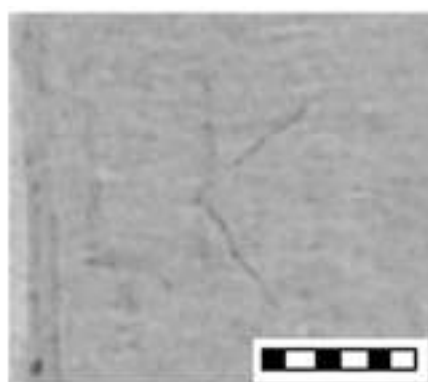

Таблиця XLIX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 95; 2 – № 96; 3 – № 97; 4 – № 98;
5 – № 99; 6 – № 100.

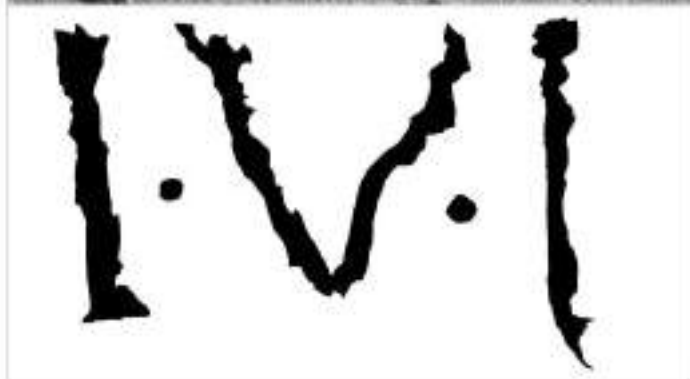
1

2

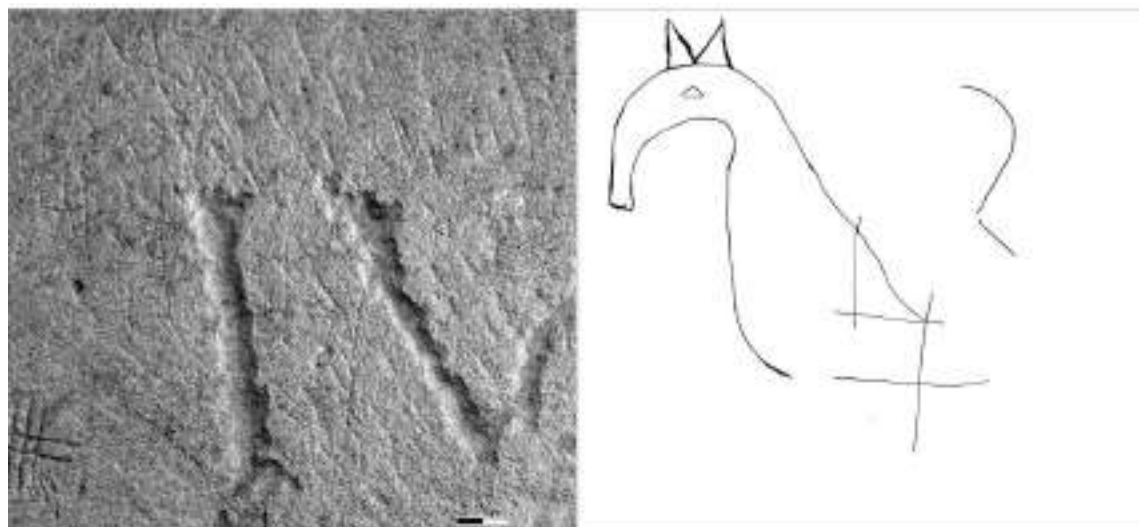
3

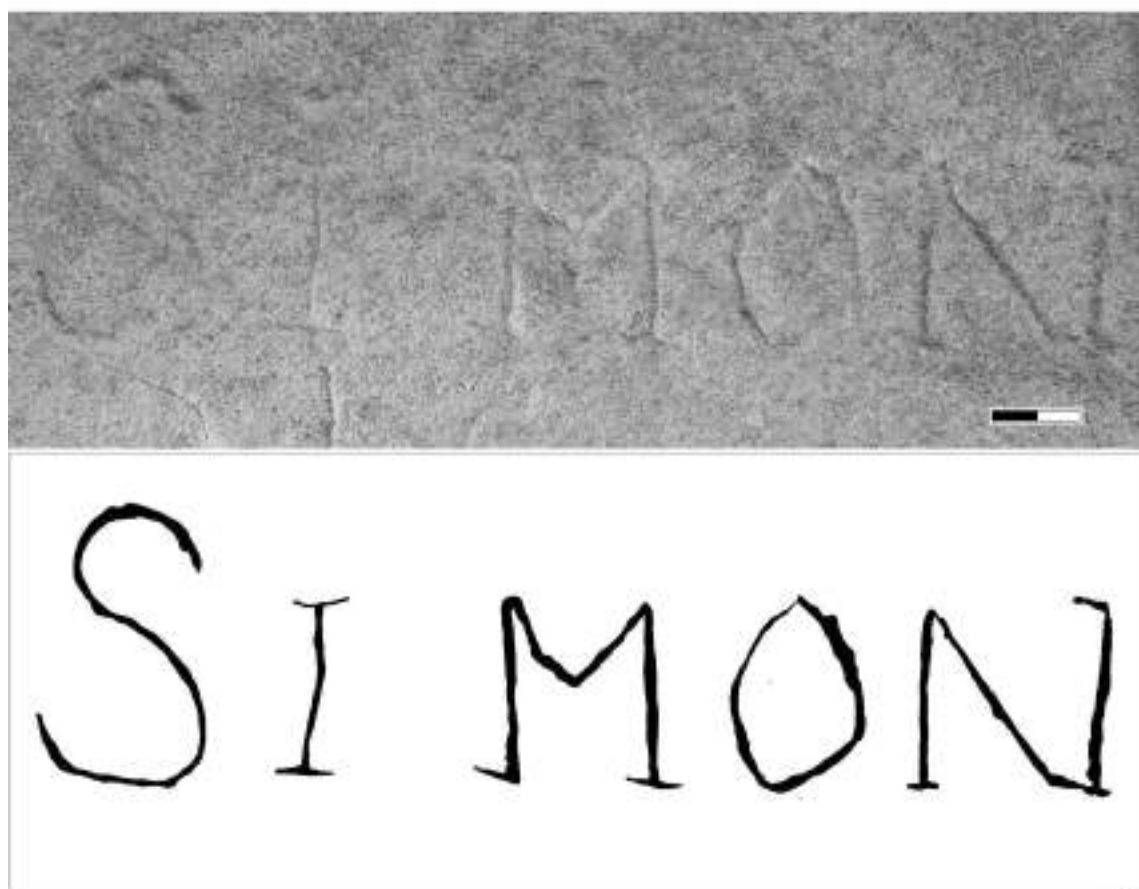
4

Таблиця L

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 101; 2 – № 102; 3 – № 103; 4 – № 104.

1

2

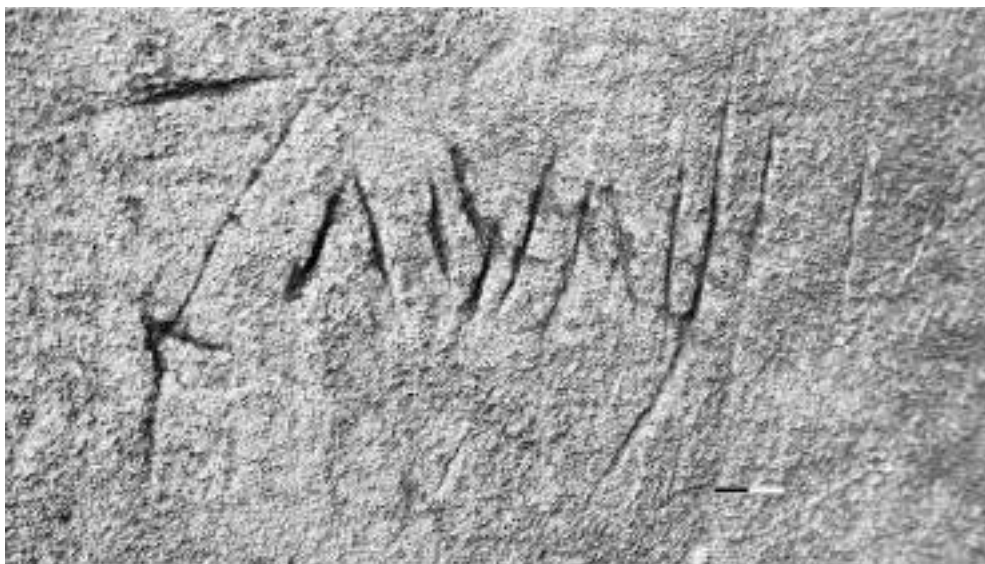
Таблиця LI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 105; 2 – № 106.

Таблиця II

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 107; 2 – № 108; 3 – № 109; 4 – № 112.

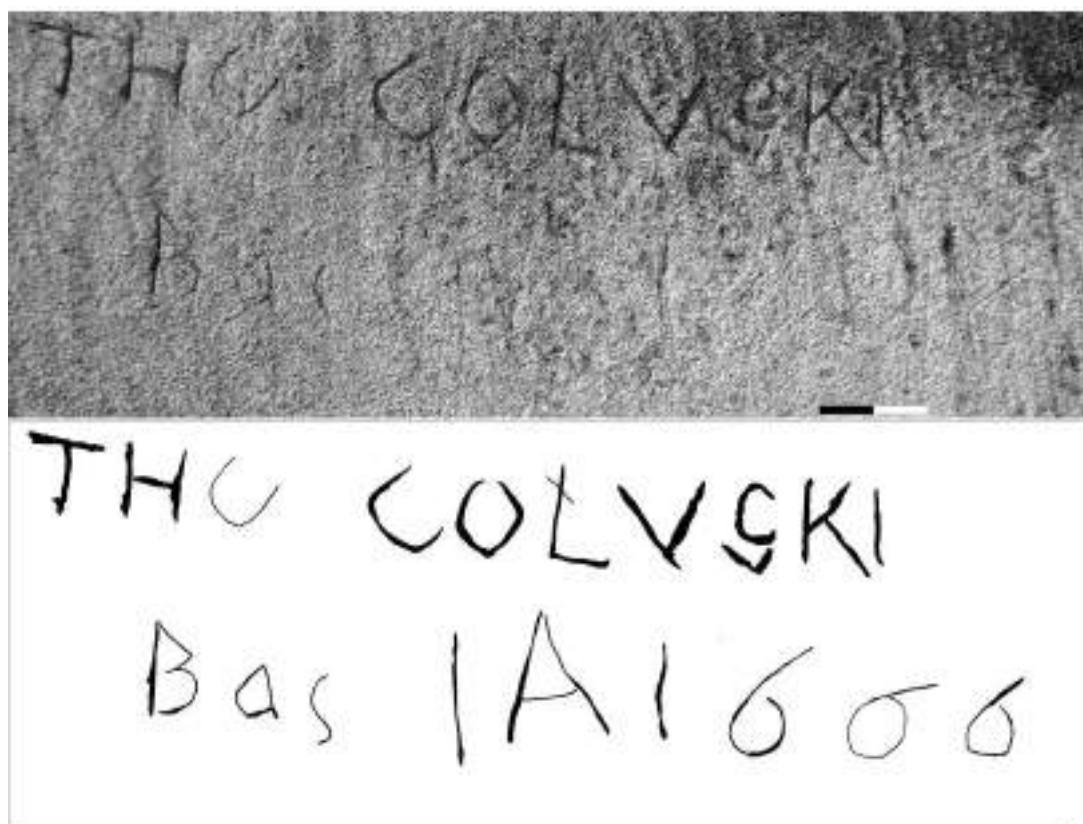
1

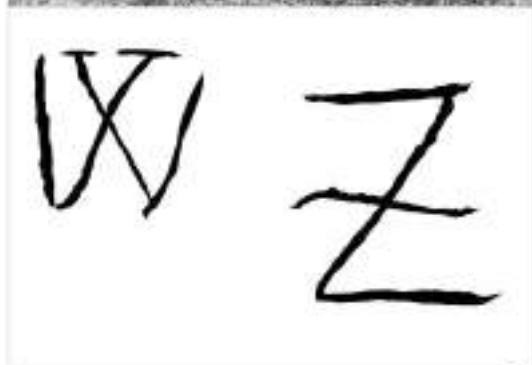
2

Таблиця LIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 113; 2 – № 114.

1

2

3

Таблиця LIV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 115; 2 – № 116; 3 – № 117.

FR IAG INCT 9
SA LENSIS 5

1

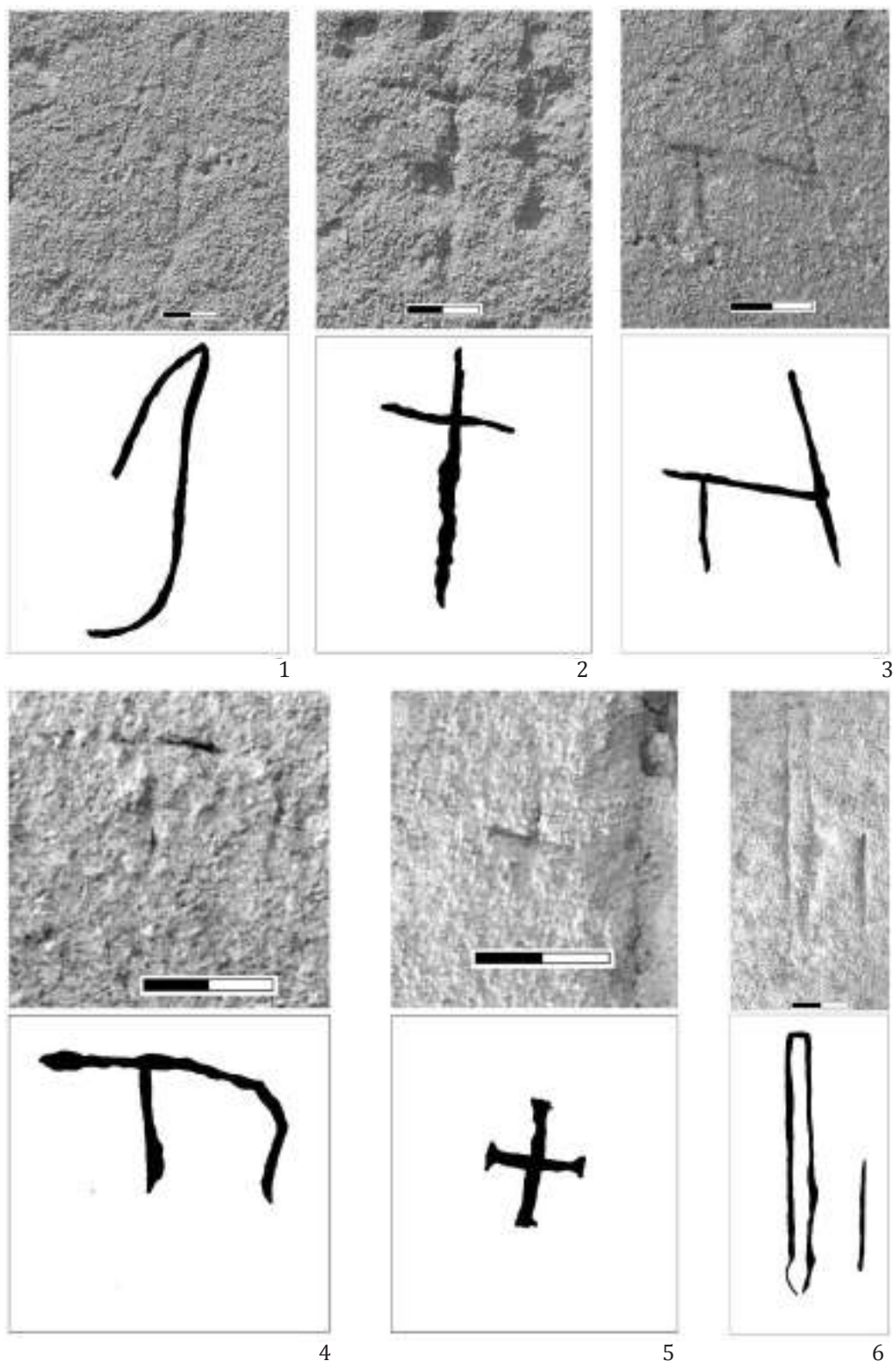

FR. FRAC. RUA

2

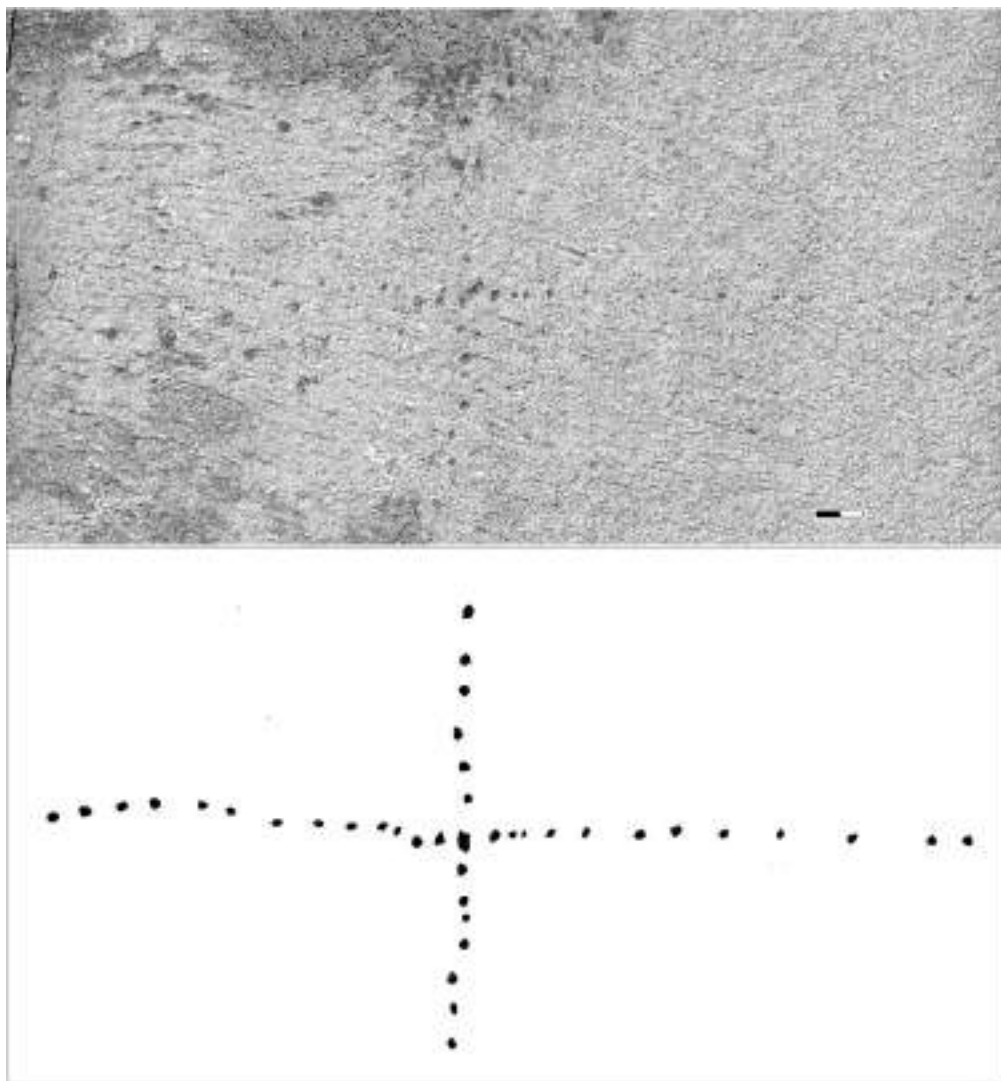
Таблиця LV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 118; 2 – № 119.

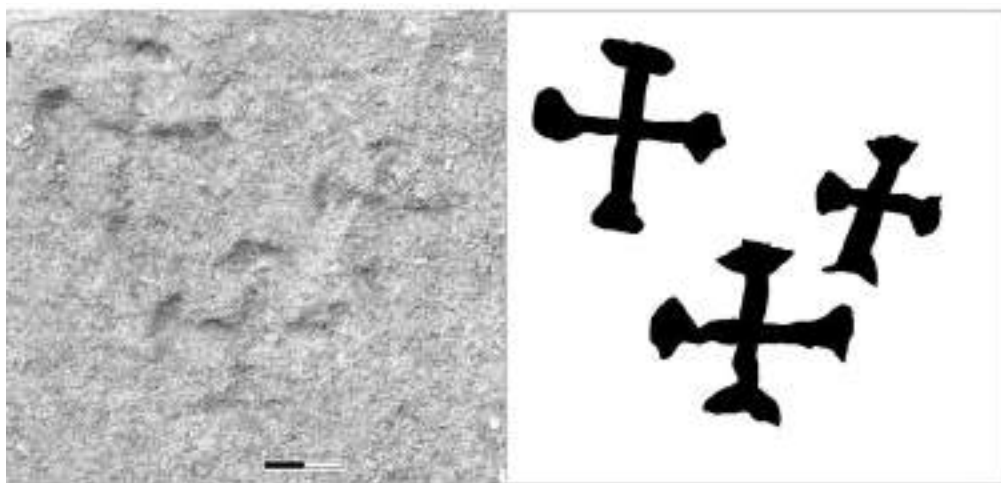

Таблиця LVI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 110; 2 – № 111; 3 – № 120; 4 – № 121;
5 – № 122; 6 – № 123.

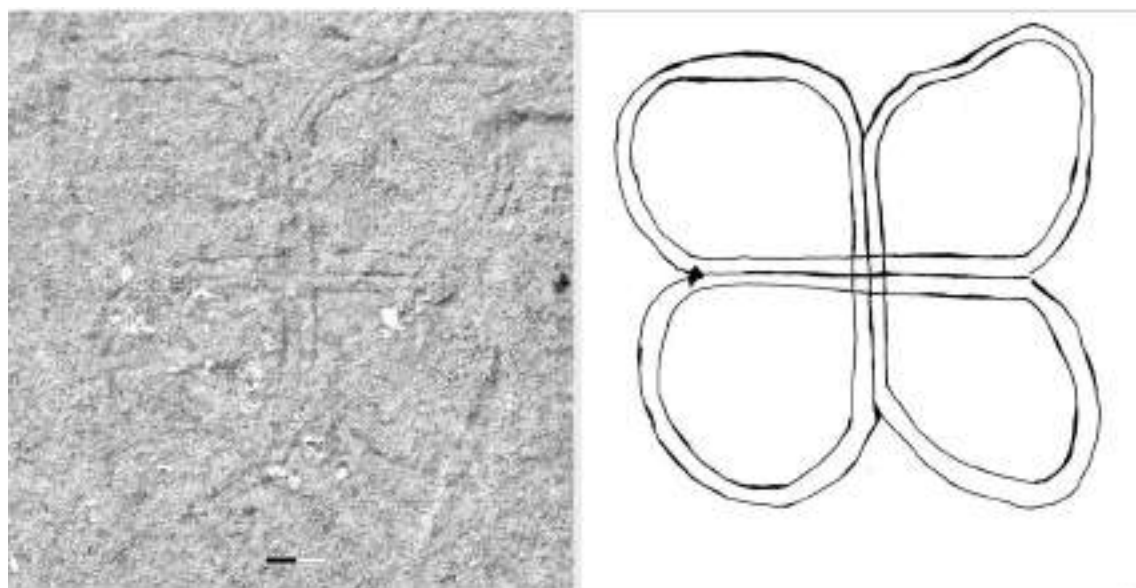
1

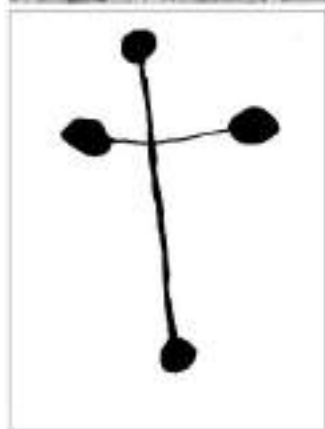
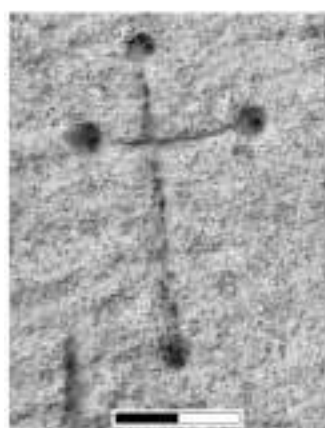
2

Таблиця LVII

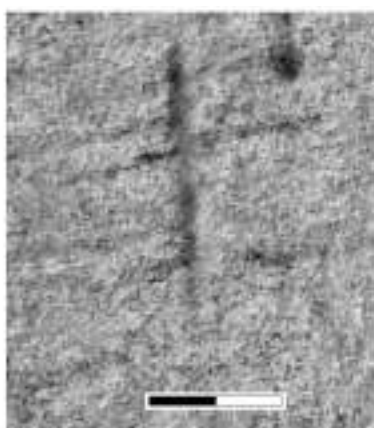
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 124; 2 – № 125.

1

2

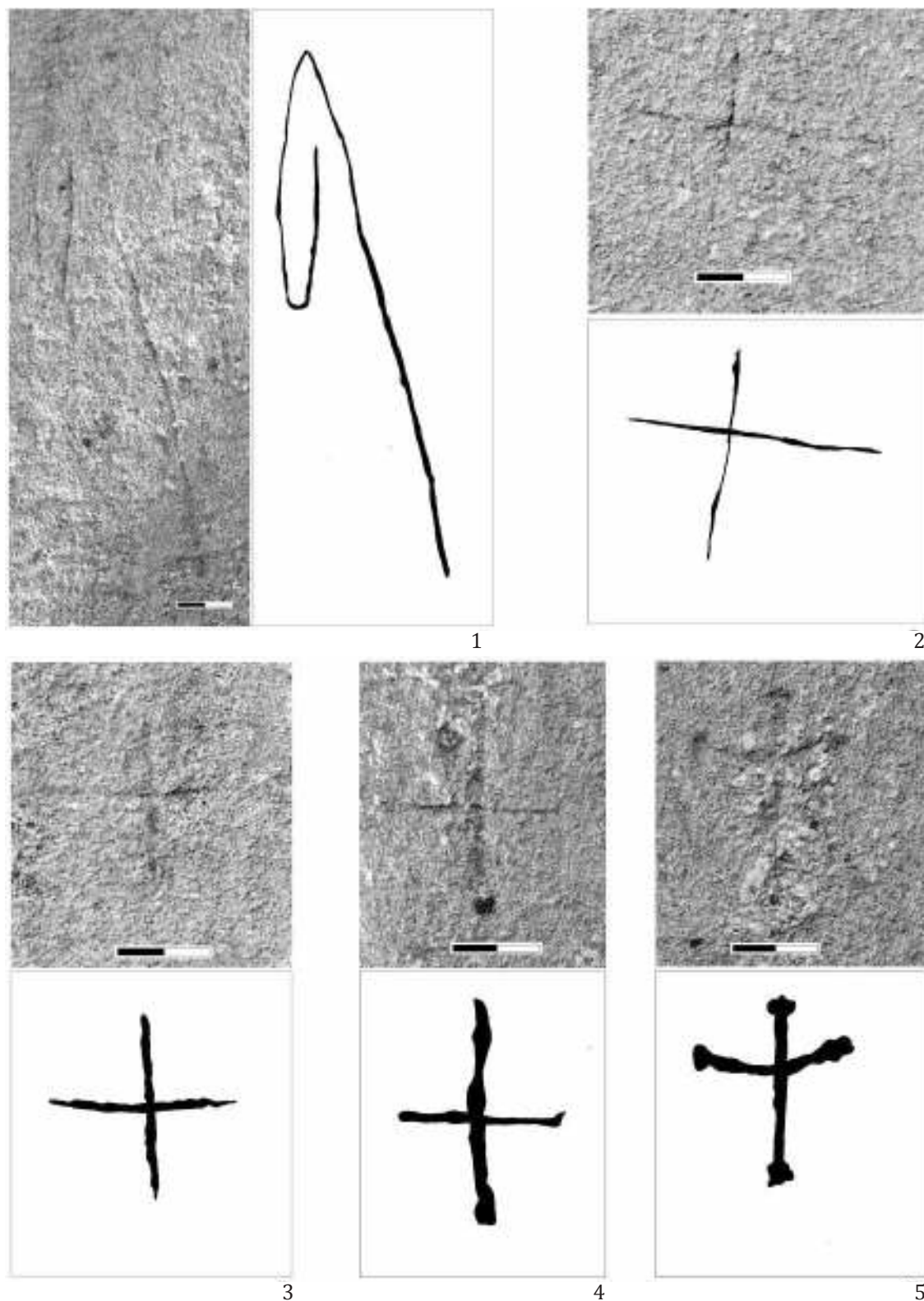
3

4

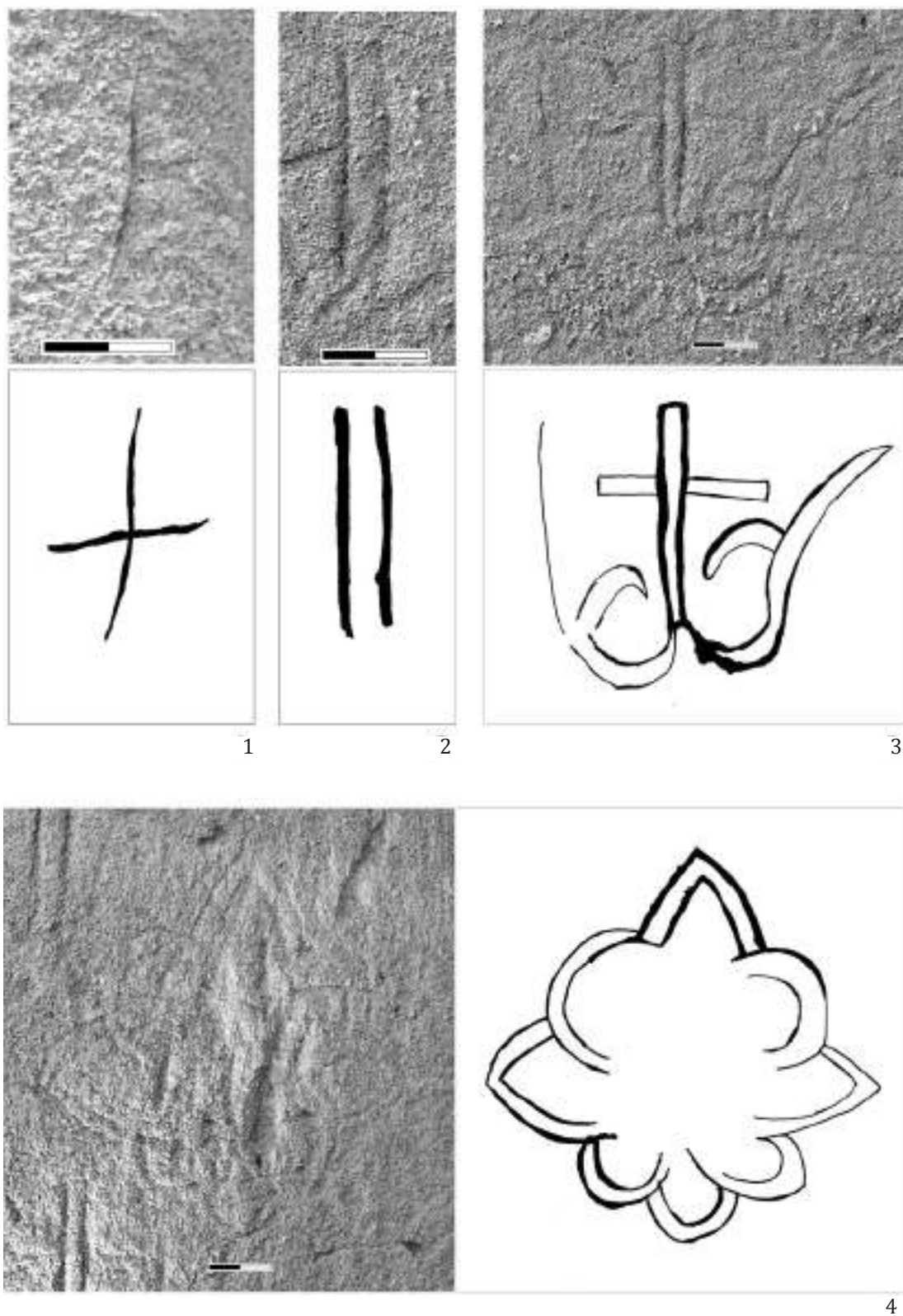
Таблиця LVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 126; 2 – № 127; 3 – № 128; 4 – № 129.

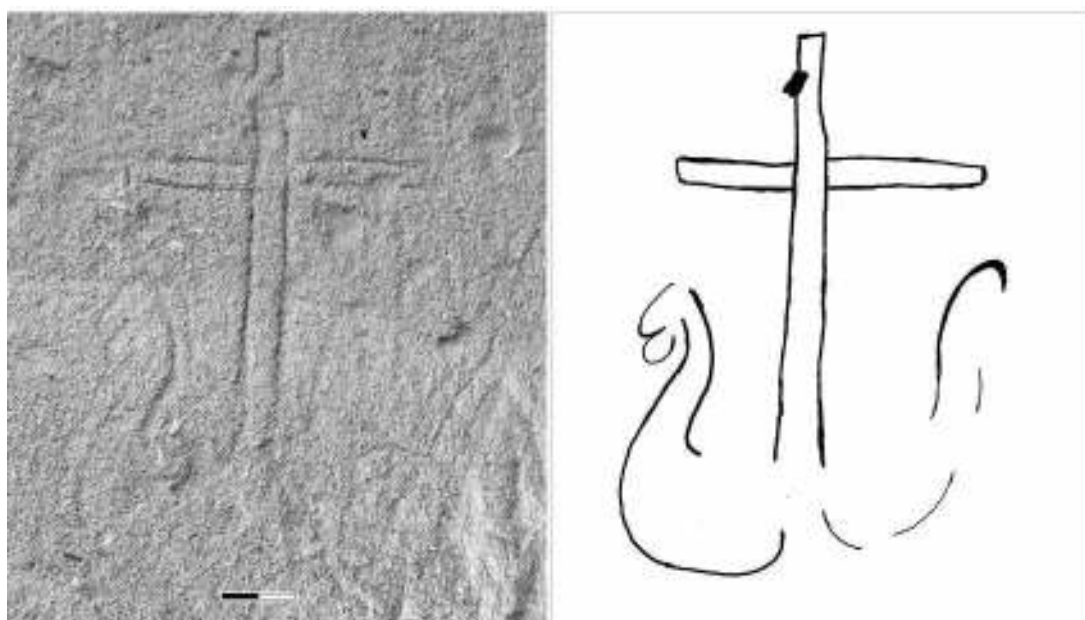
Таблиця LIX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 130; 2 – № 131; 3 – № 132;
4 – № 133; 5 – № 134.

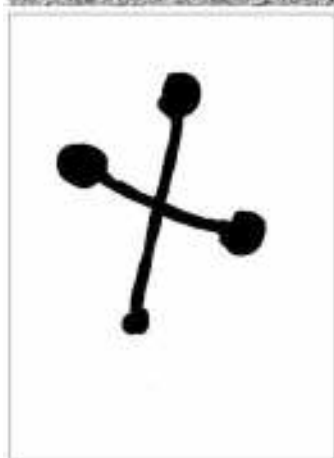
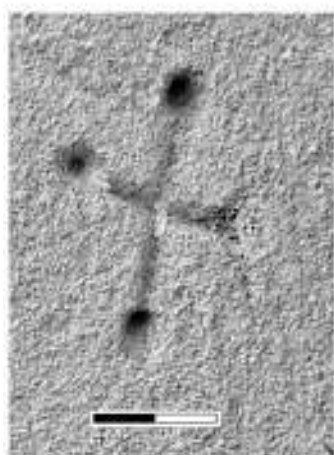

Таблиця LX

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 135; **2** – № 136; **3** – № 137; **4** – № 138.

1

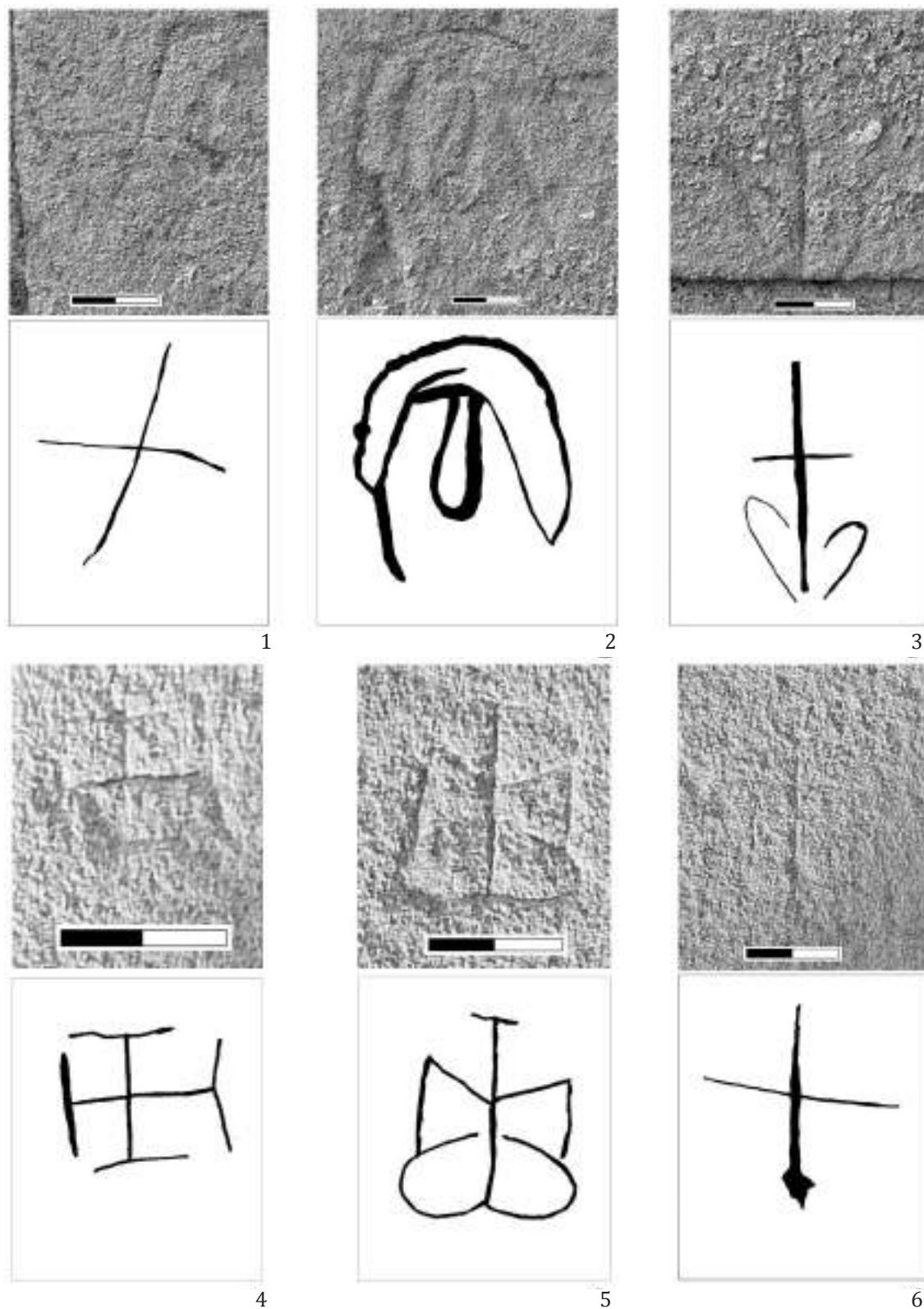
2

3

4

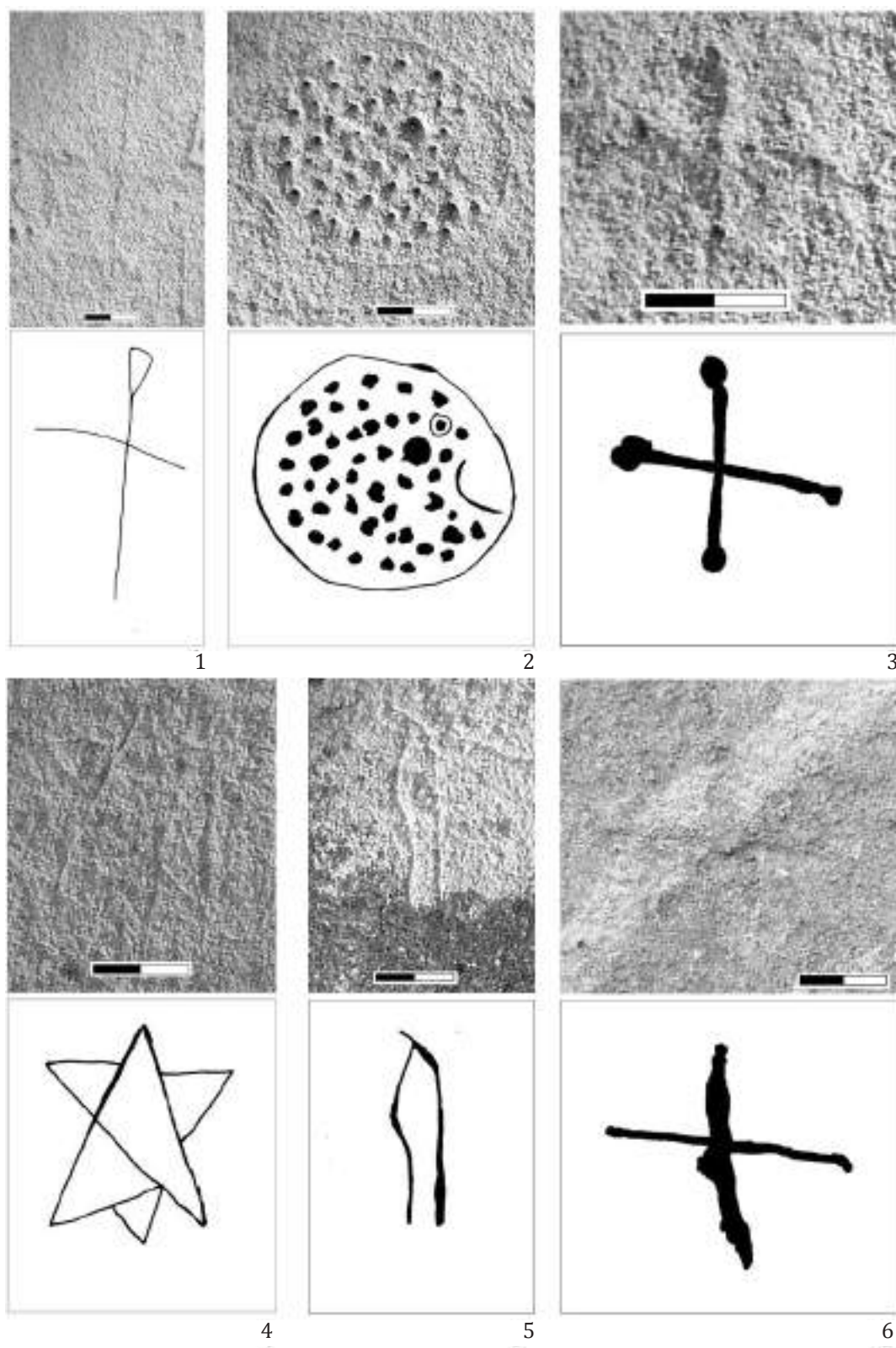
Таблиця LXI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 139; 2 – № 140; 3 – № 141; 4 – № 142.

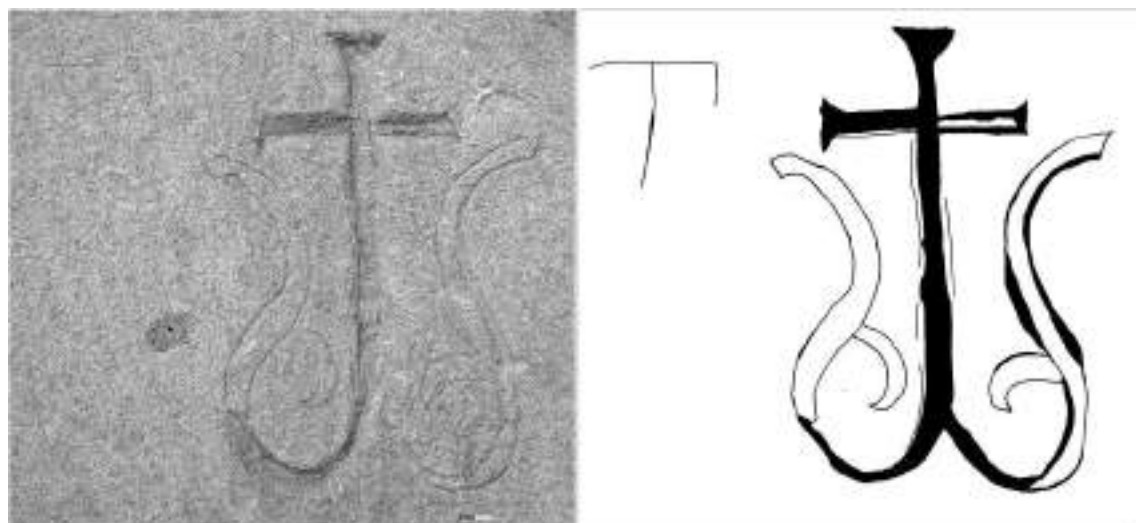
Таблиця LXII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 143; 2 – № 144; 3 – № 145; 4 – № 146;
5 – № 147; 6 – № 148.

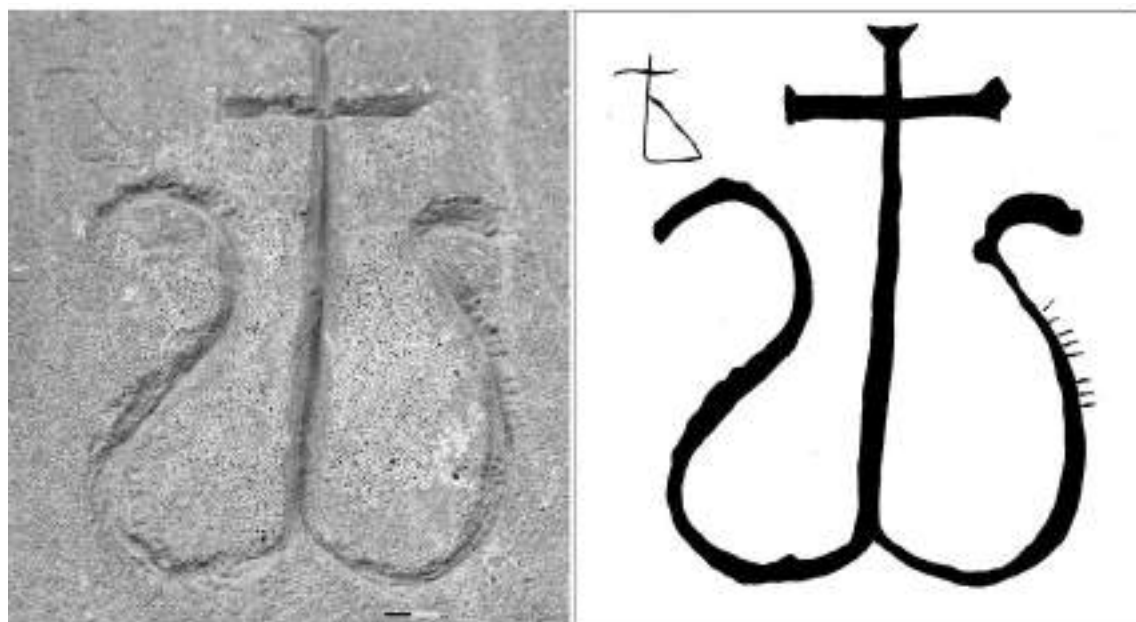

Таблиця LXIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 149; 2 – № 150; 3 – № 151; 4 – № 152;
5 – № 153; 6 – № 154.

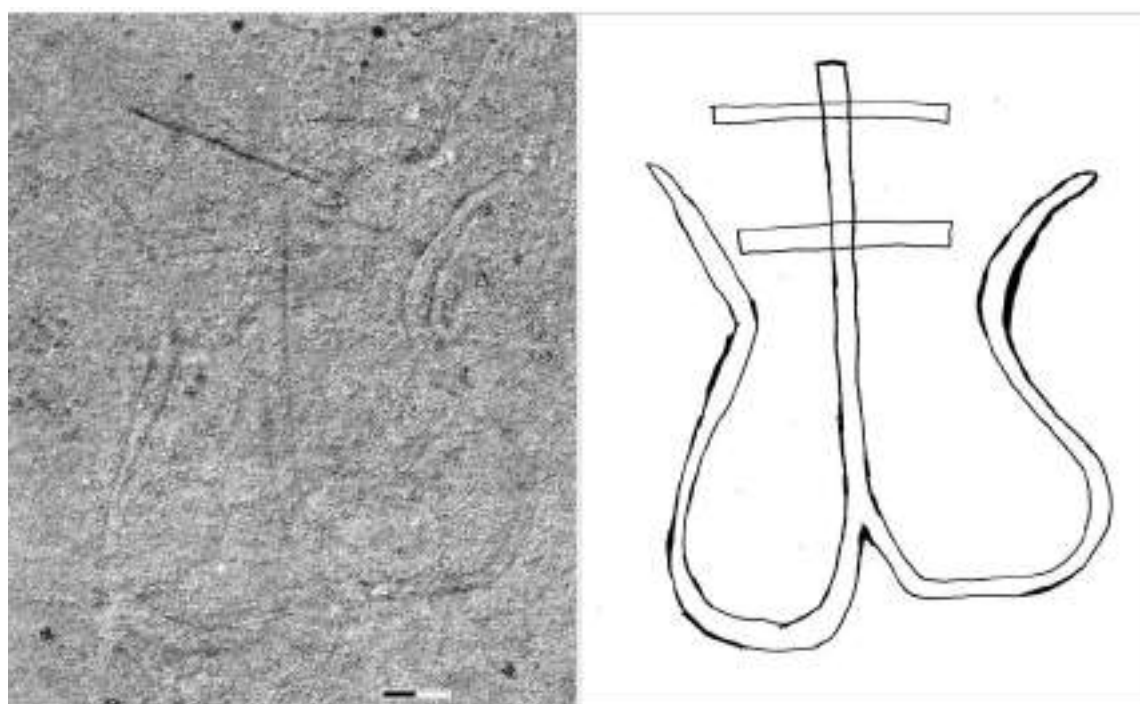
1

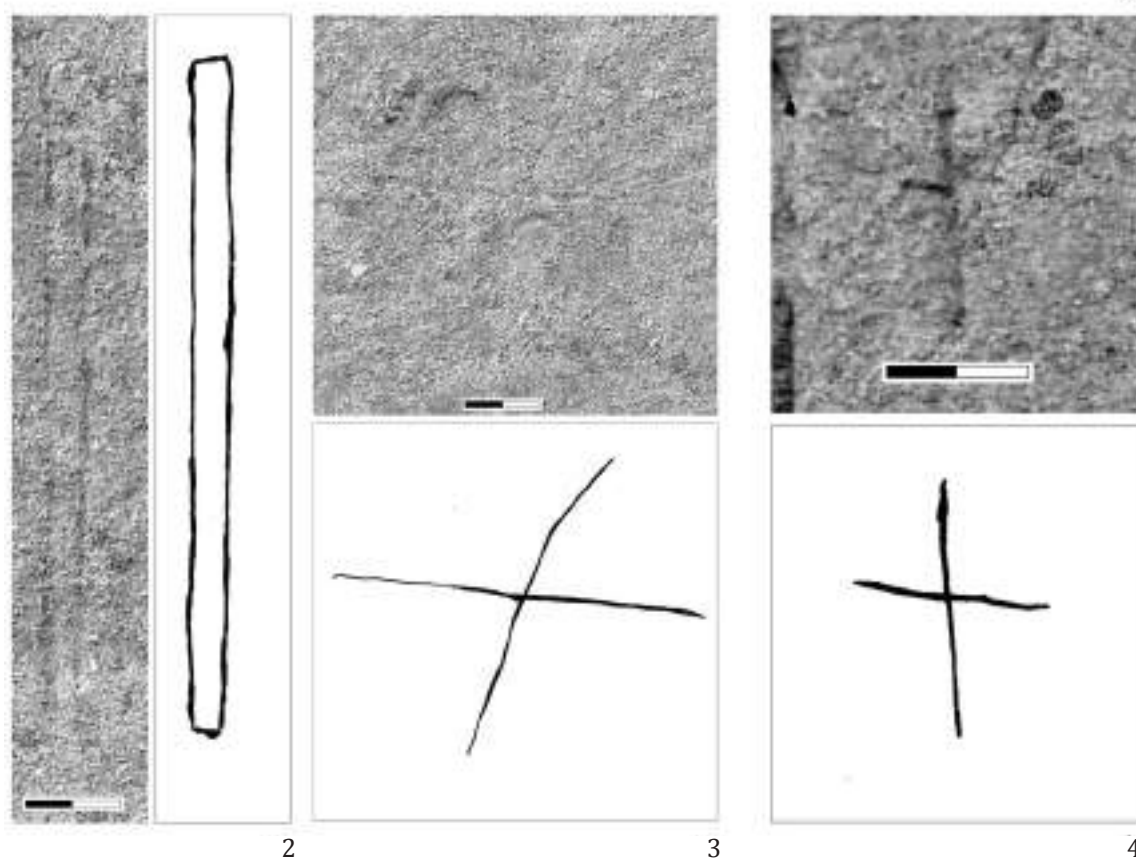
2

Таблиця LXIV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 155; 2 – № 156.

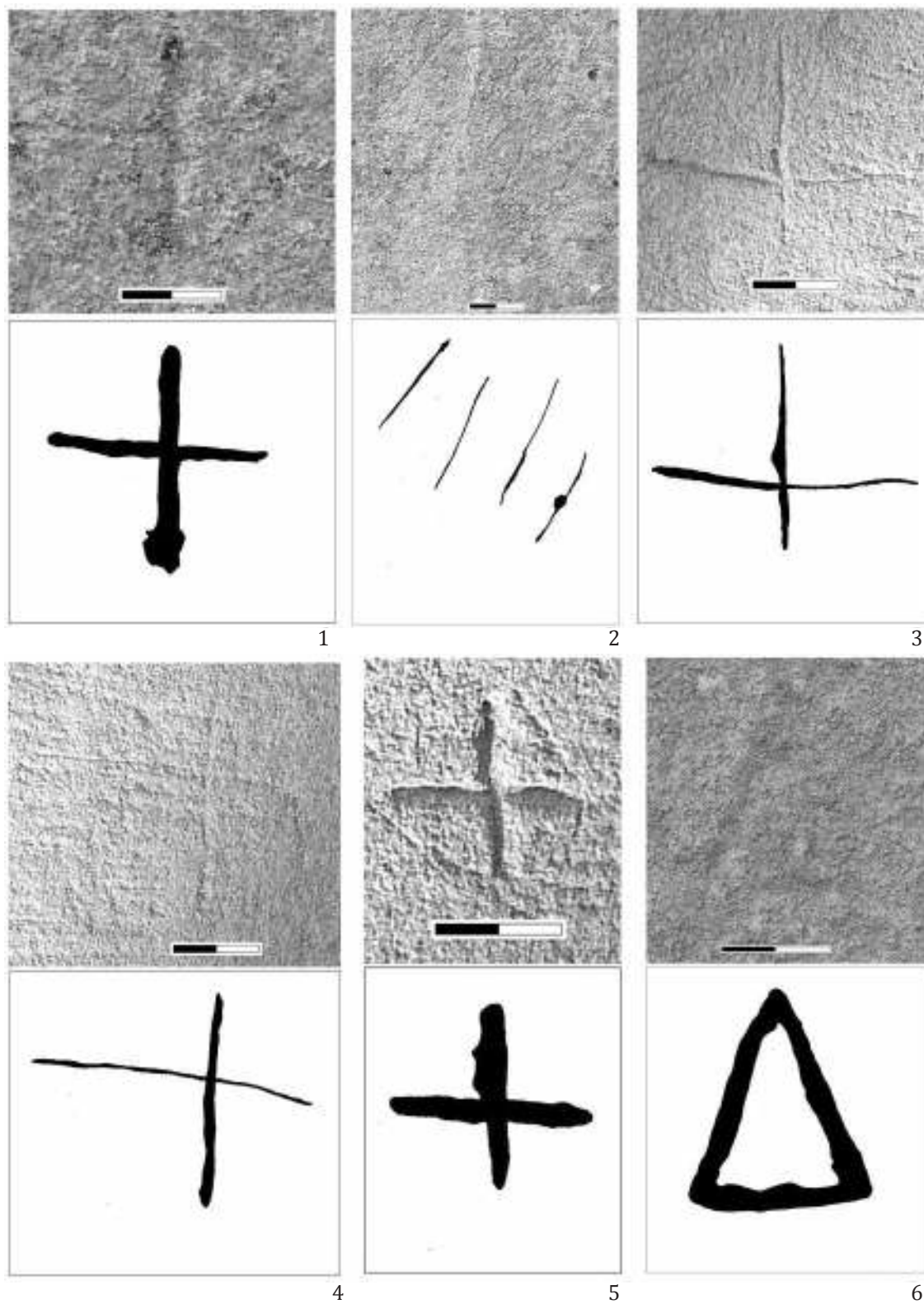

1

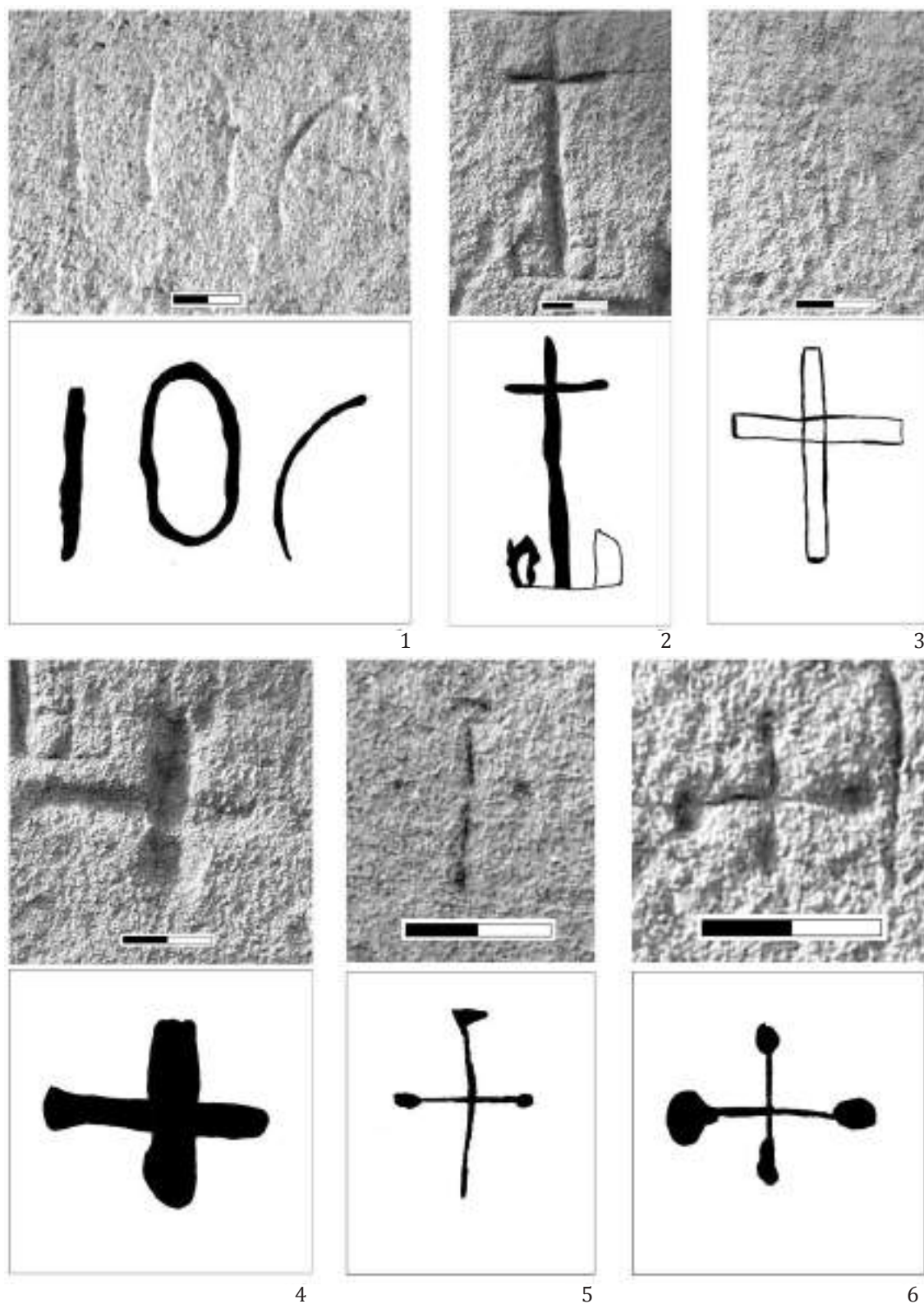
Таблиця LXV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 157; 2 – № 158; 3 – № 159; 4 – № 160.

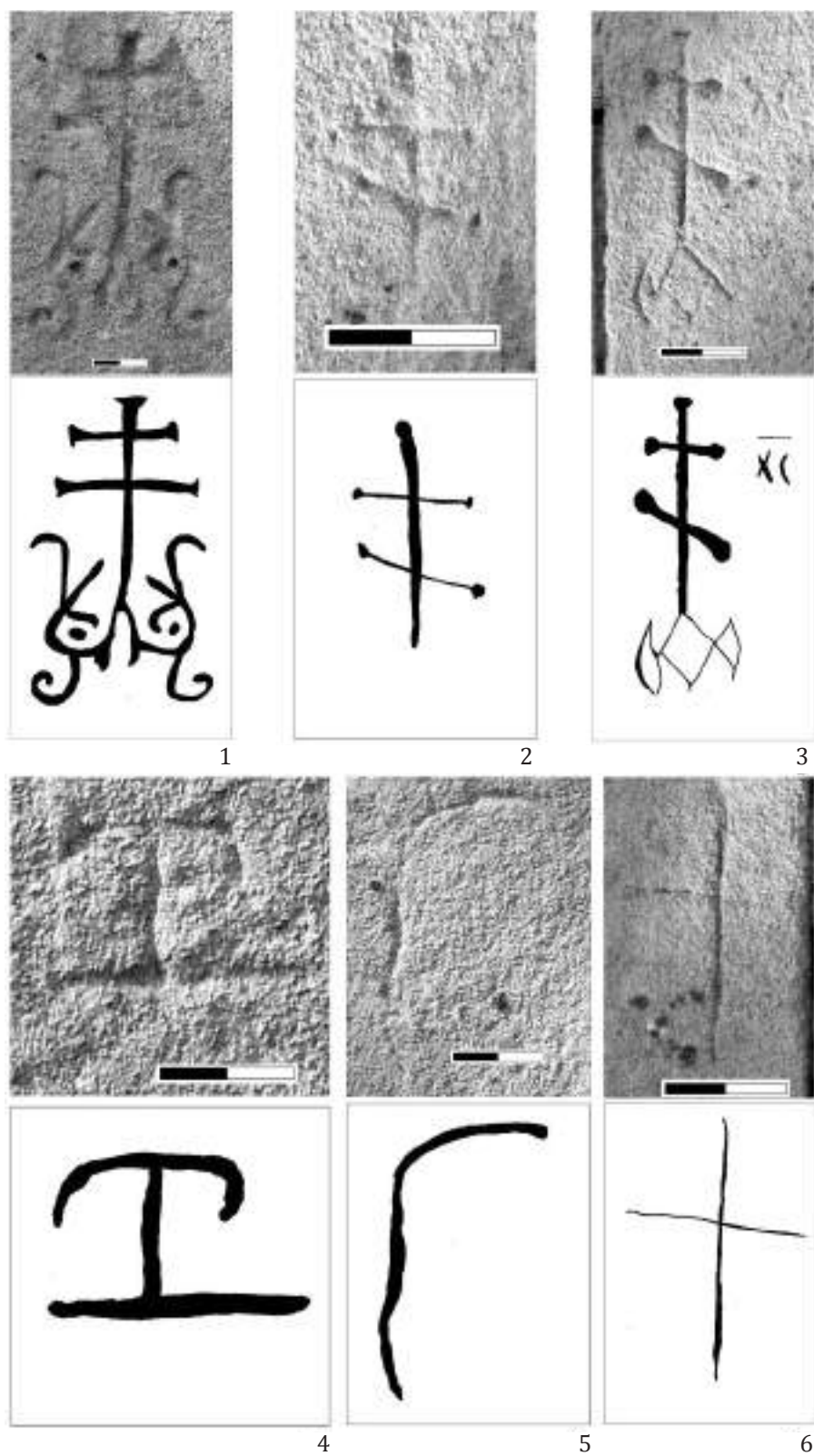
Таблиця LXVI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 161; 2 – № 162; 3 – № 163; 4 – № 164;
5 – № 165; 6 – № 166.

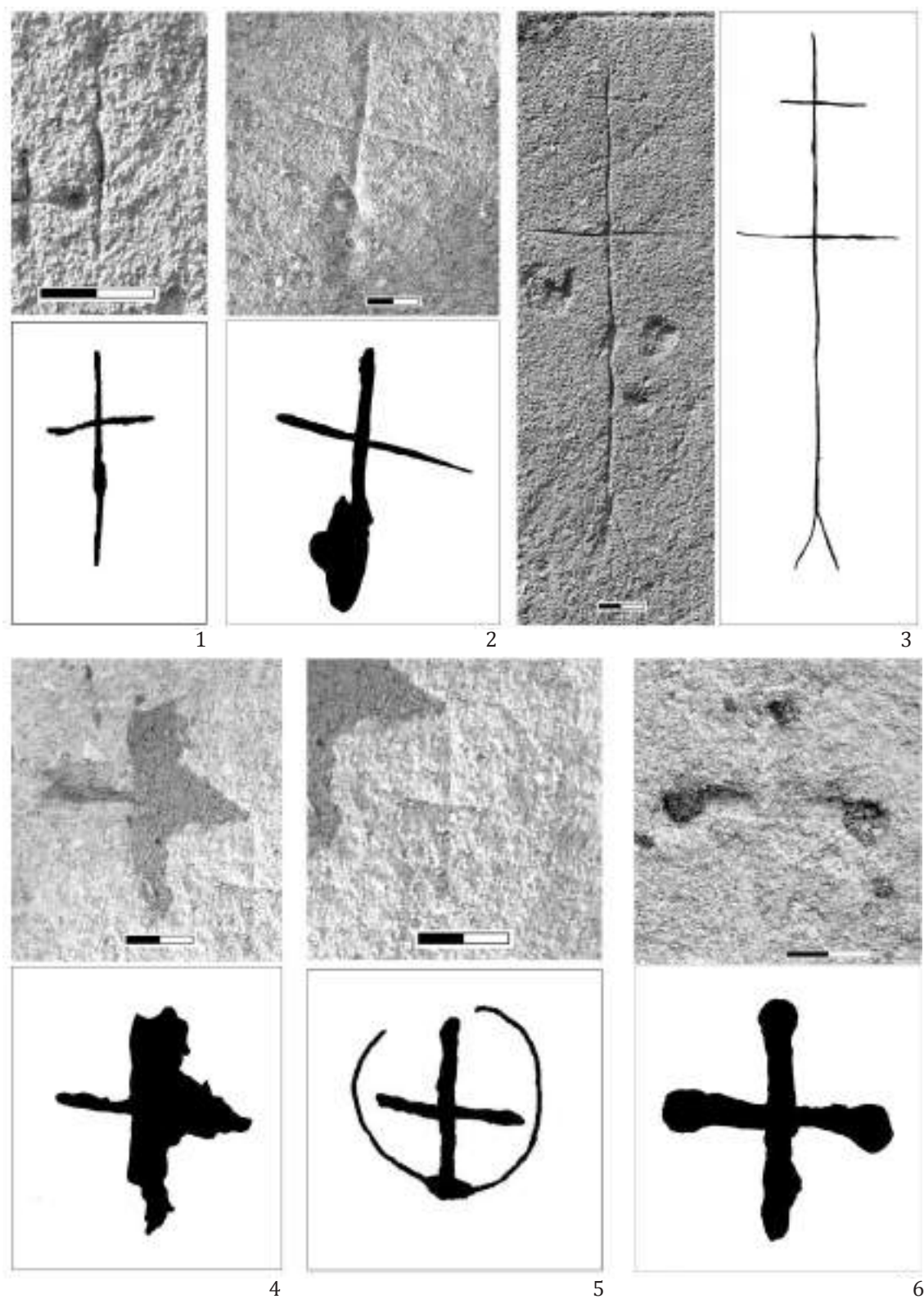
Таблиця LXVII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 167; 2 – № 168; 3 – № 169; 4 – № 170;
5 – № 171; 6 – № 172.

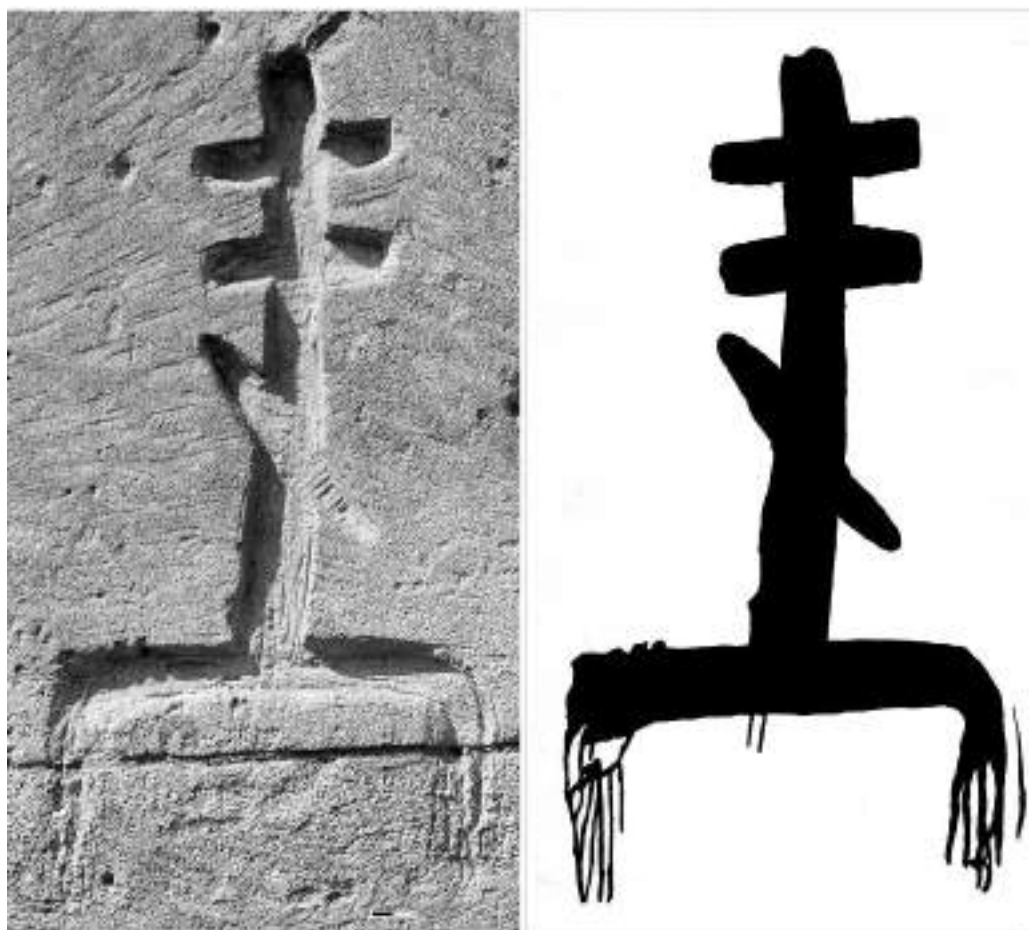
Таблиця LXVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 173; 2 – № 174; 3 – № 175; 4 – № 176;
5 – № 177; 6 – № 178.

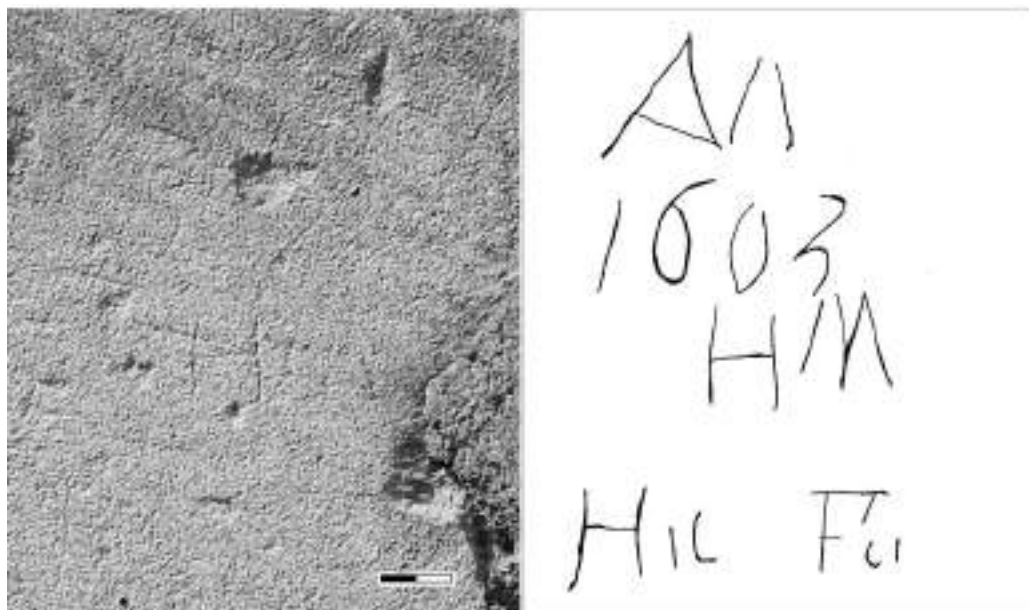

Таблиця LXIX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 179; 2 – № 180; 3 – № 181; 4 – № 182;
5 – № 183; 6 – № 184.

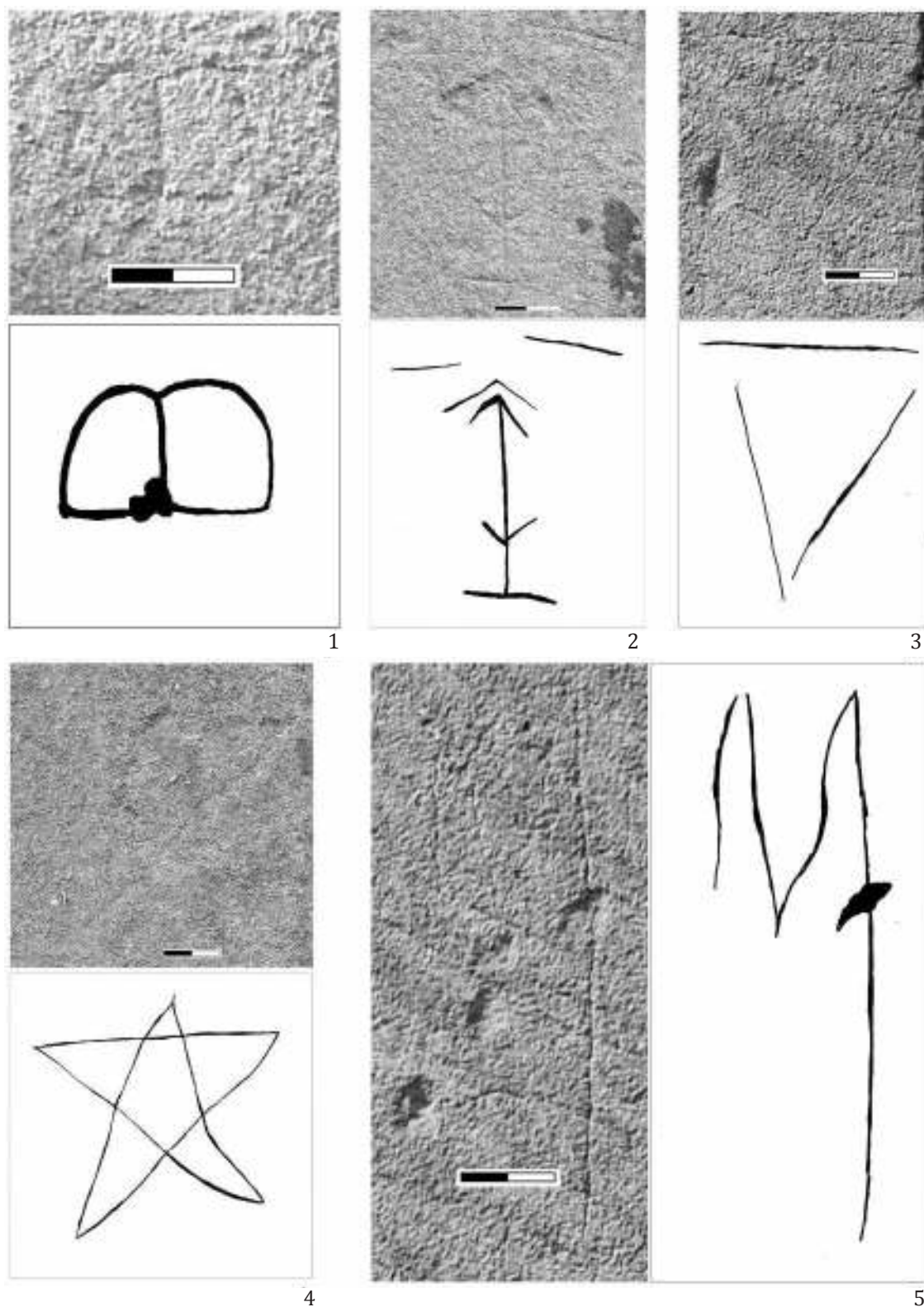
1

2

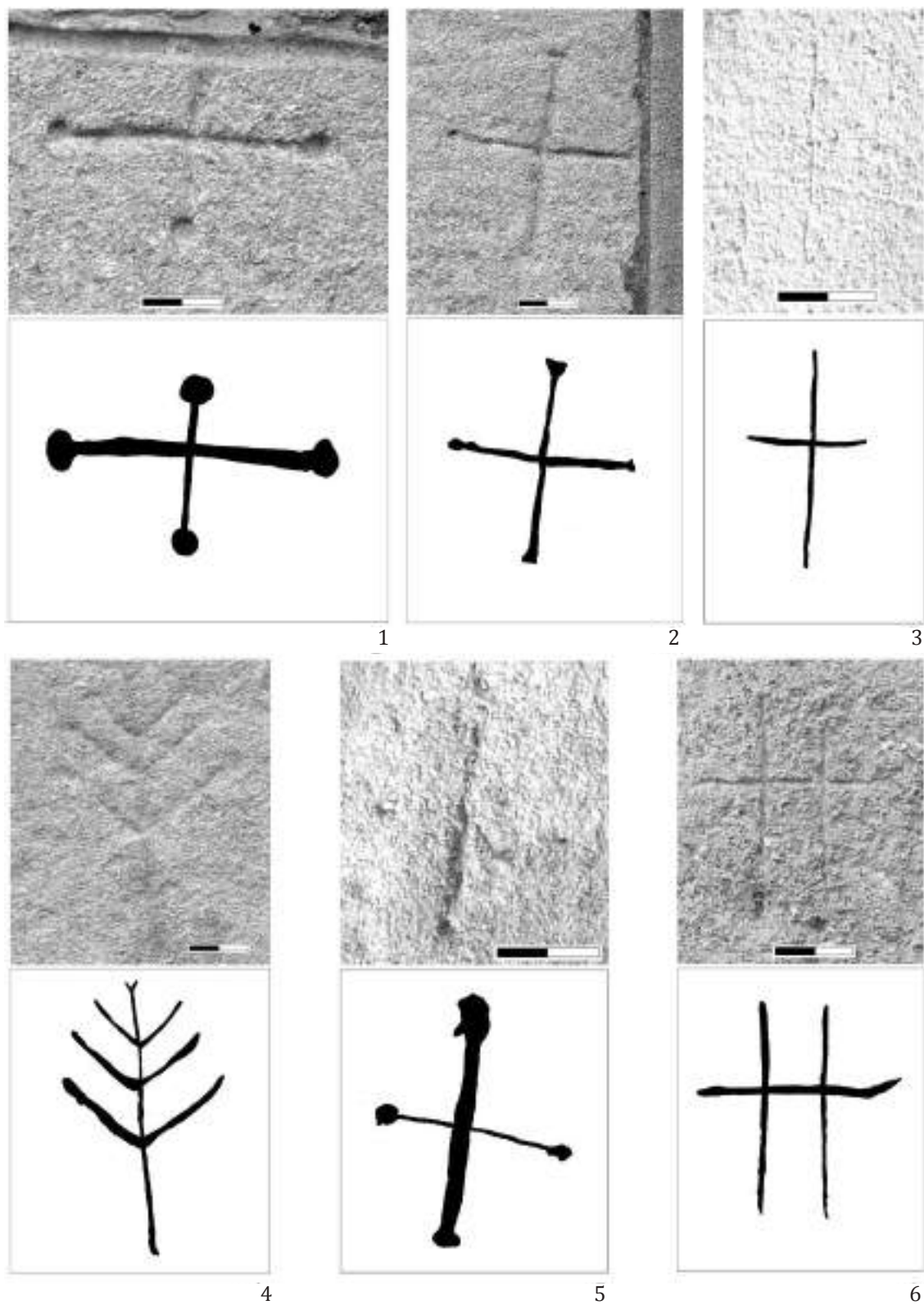
Таблиця LXX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 185; 2 – № 186.

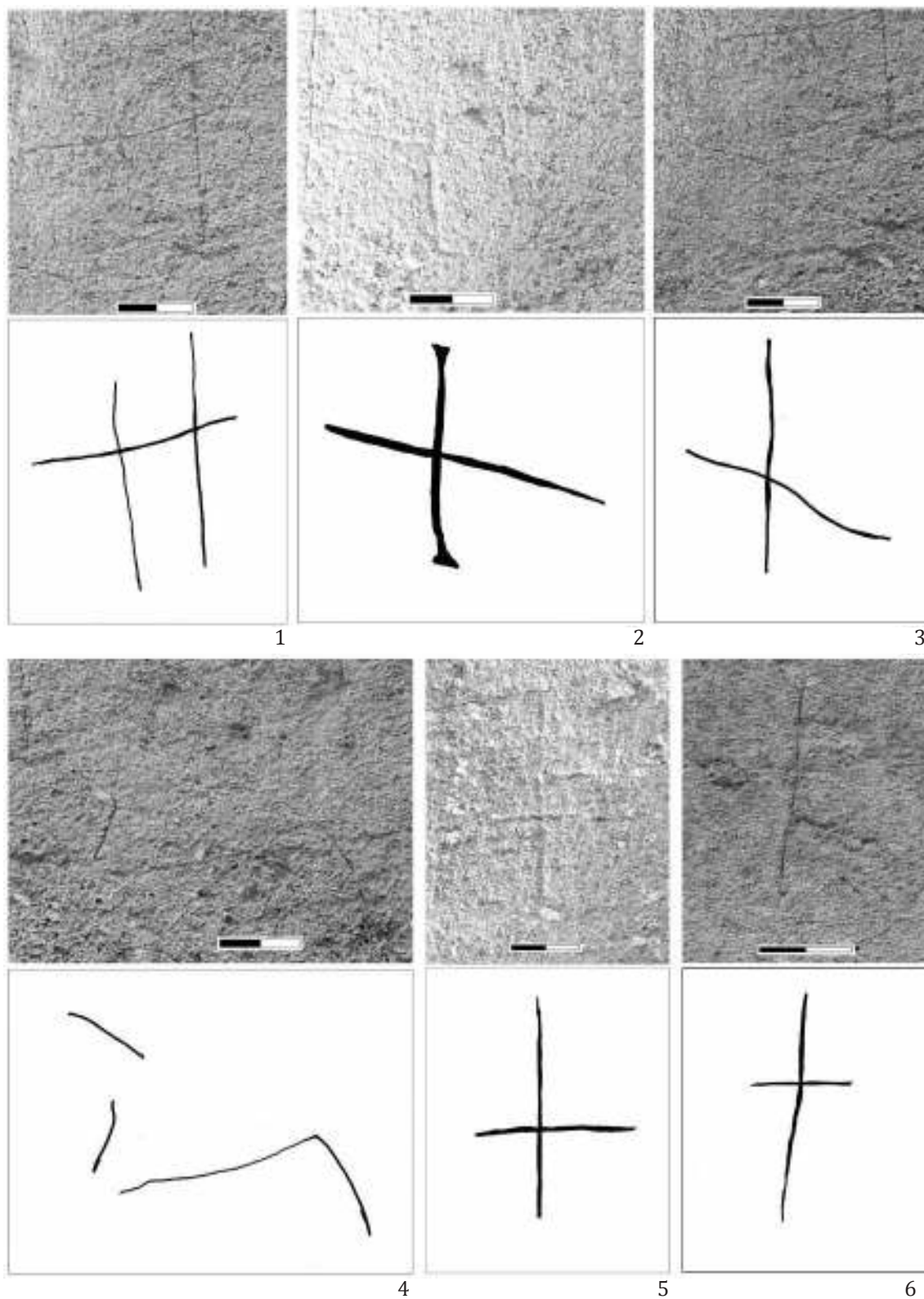
Таблиця LXXI

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 187; **2** – № 188; **3** – № 189;
4 – № 190; **5** – № 191.

Таблиця LXXII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 192; 2 – № 193; 3 – № 194; 4 – № 195;
5 – № 196; 6 – № 197.

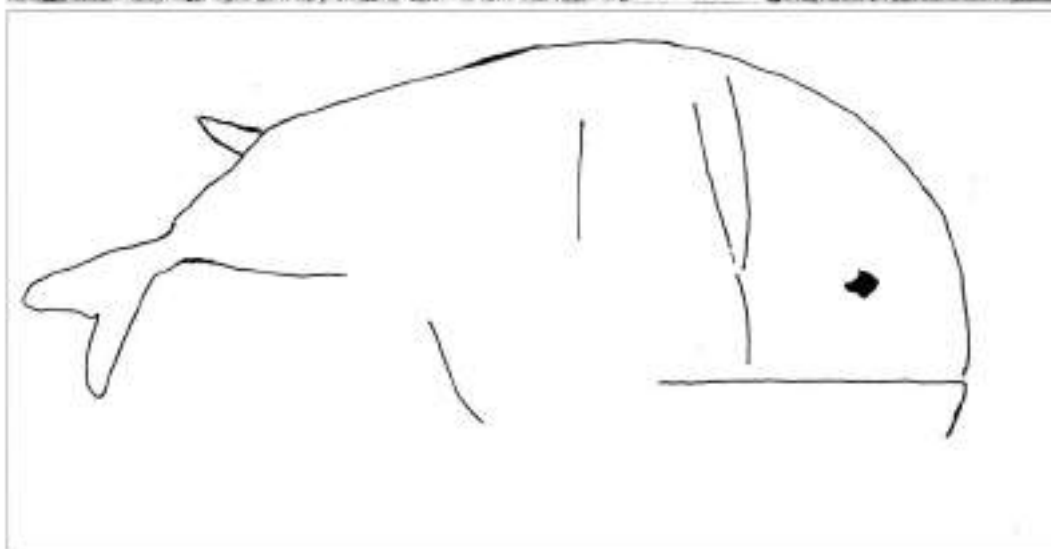
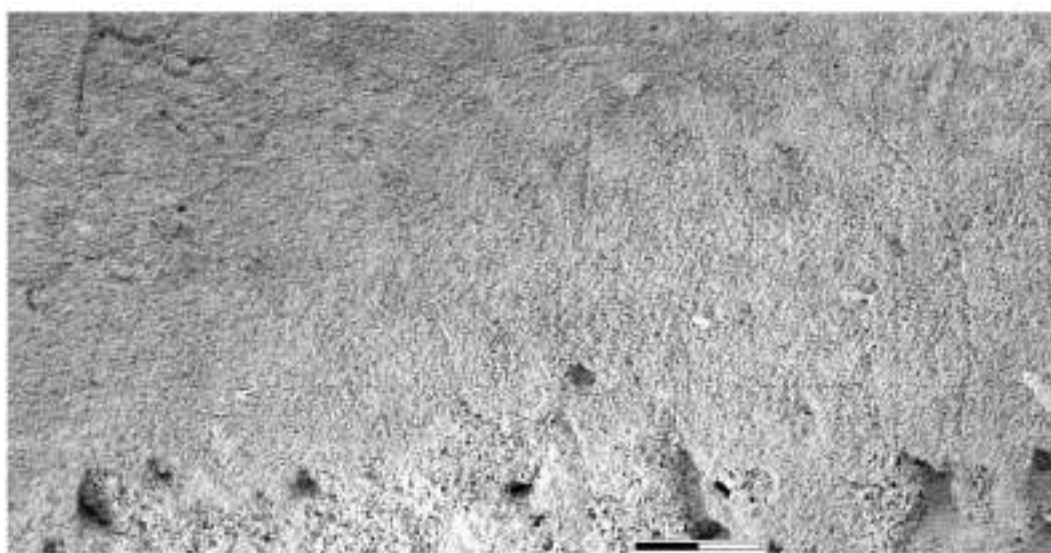

Таблиця LXXIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 198; 2 – № 199; 3 – № 200; 4 – № 201;
5 – № 202; 6 – № 203.

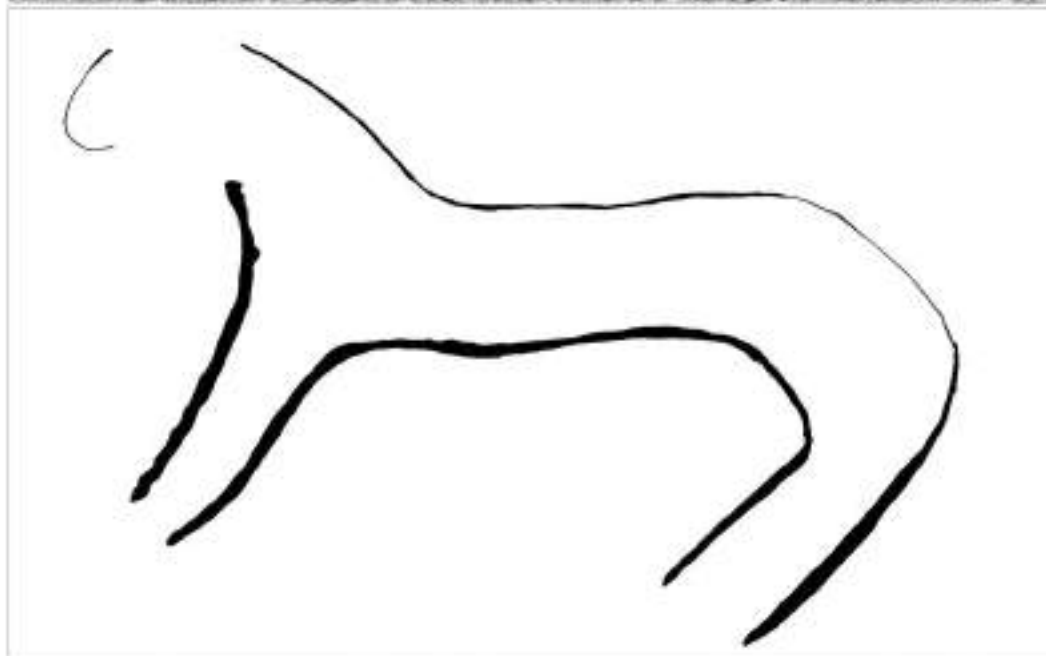
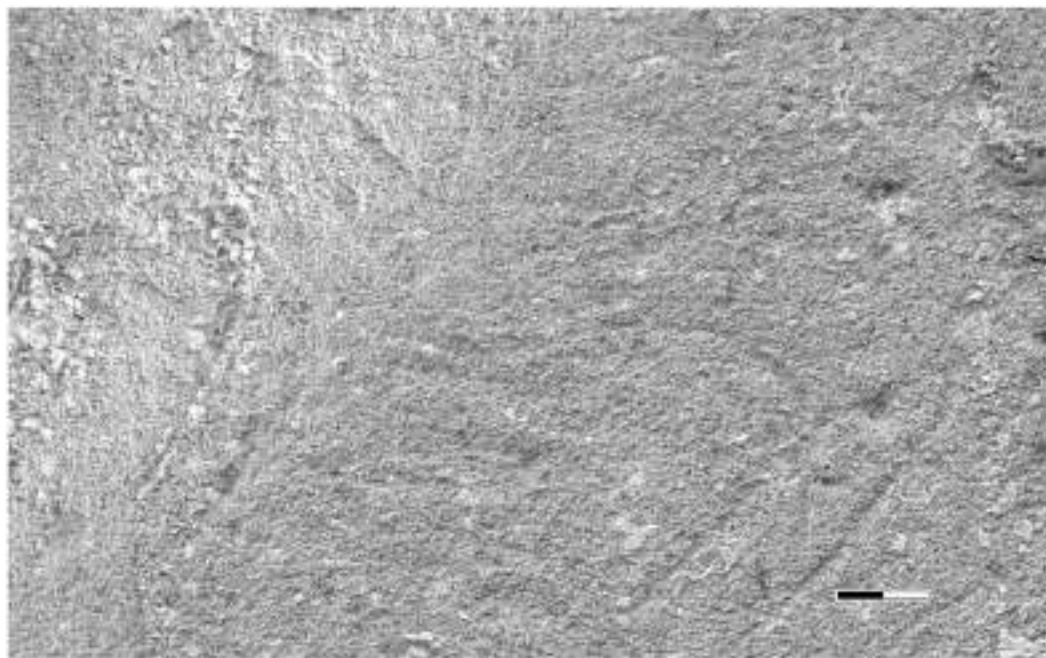
1

2

Таблиця LXXIV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 204; 2 – № 205.

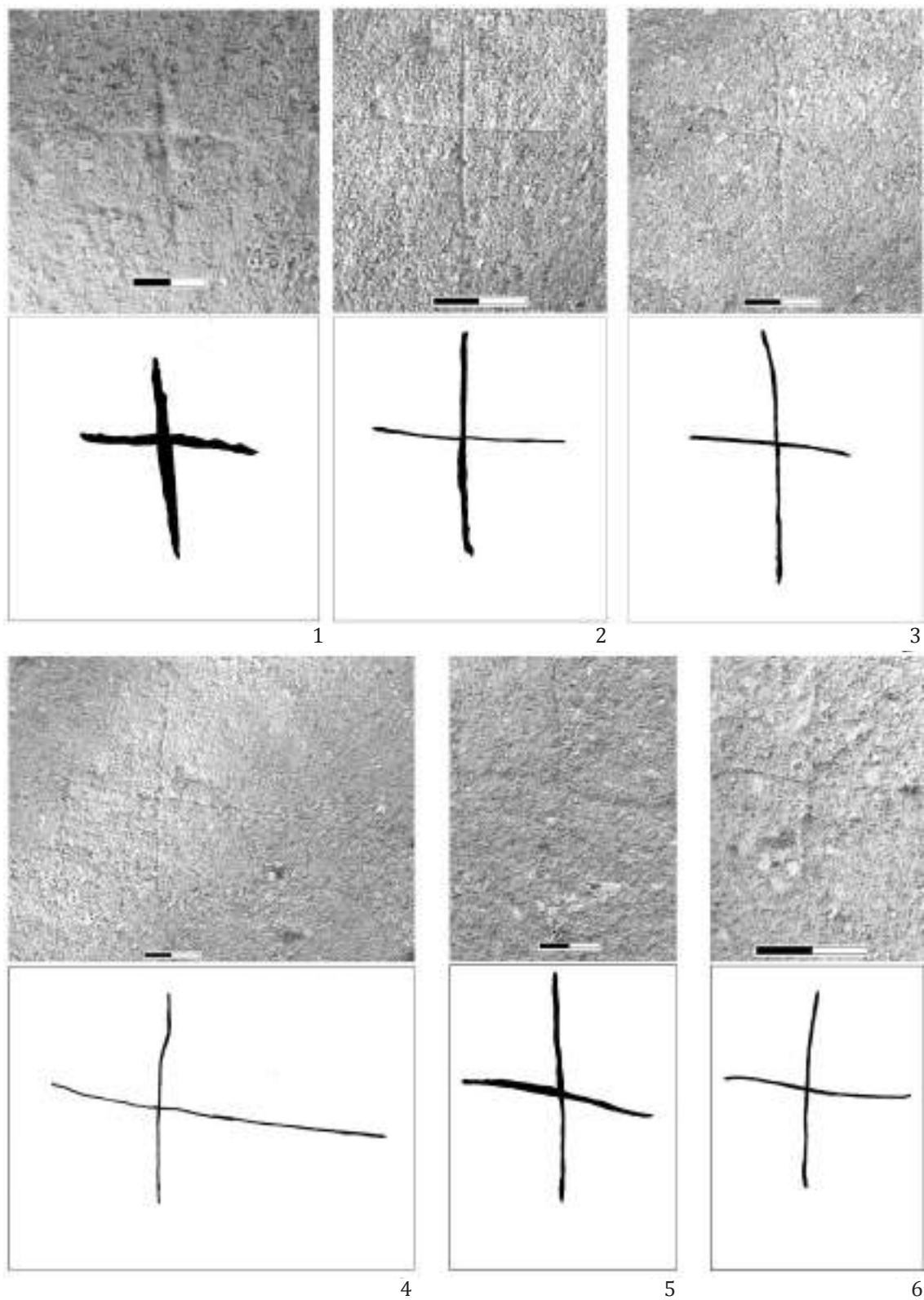
1

2

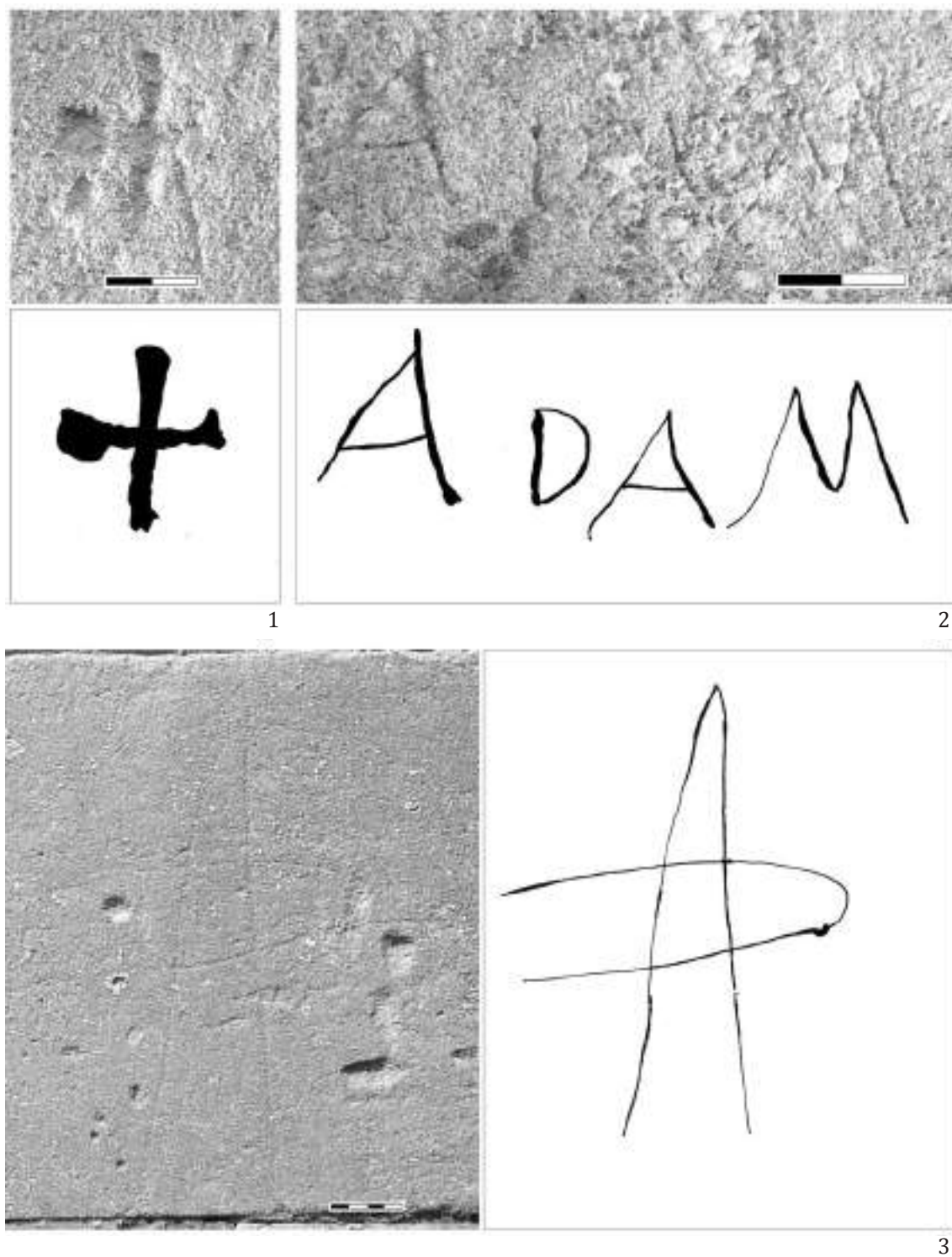
Таблиця LXXV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 206; 2 – № 207.

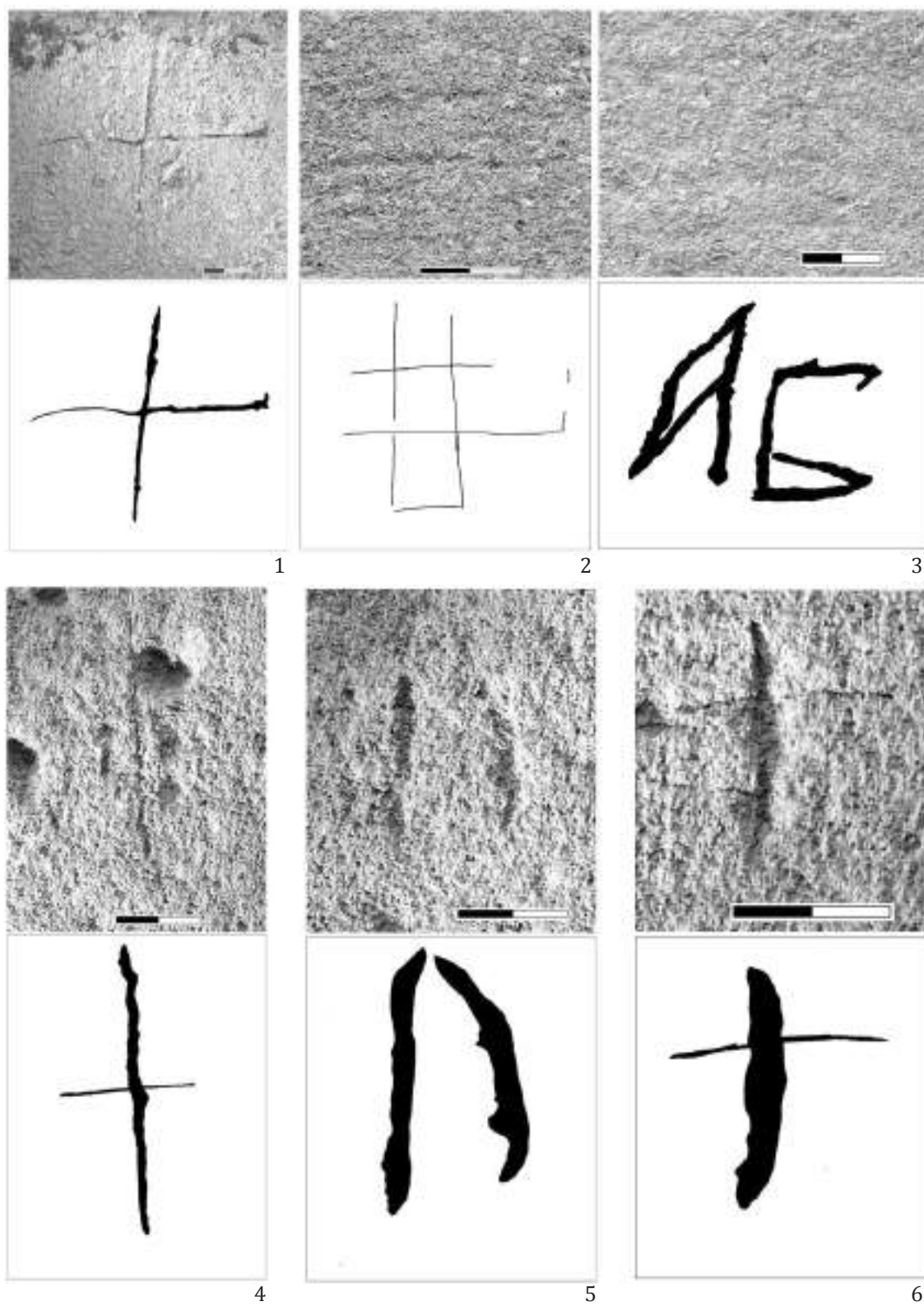
Таблиця LXXVI

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 208; **2** – № 209; **3** – № 210; **4** – № 211;
5 – № 212; **6** – № 213.

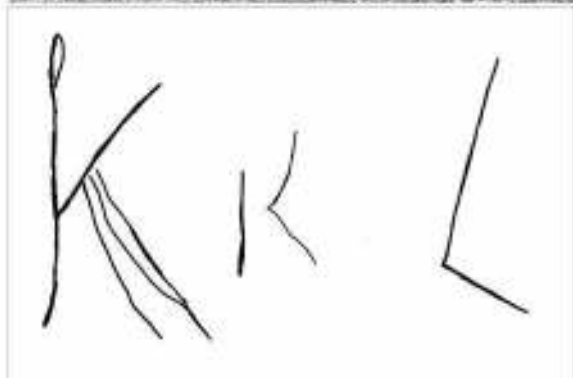
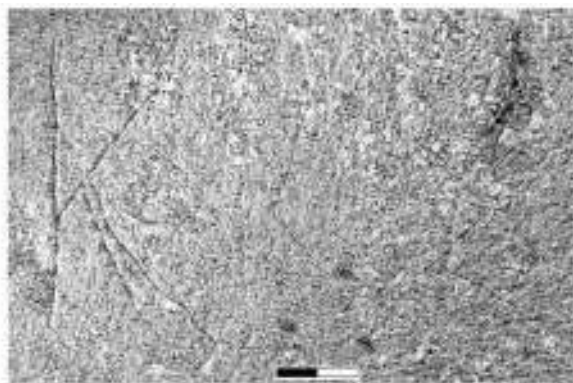
Таблиця LXXVII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 214; 2 – № 215; 3 – № 216.

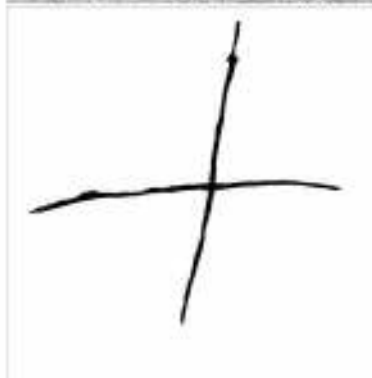
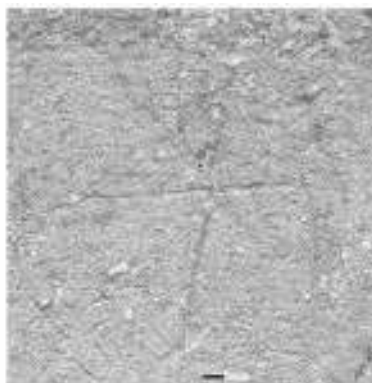

Таблиця LXXVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 217; 2 – № 218; 3 – № 219; 4 – № 220;
5 – № 221; 6 – № 222.

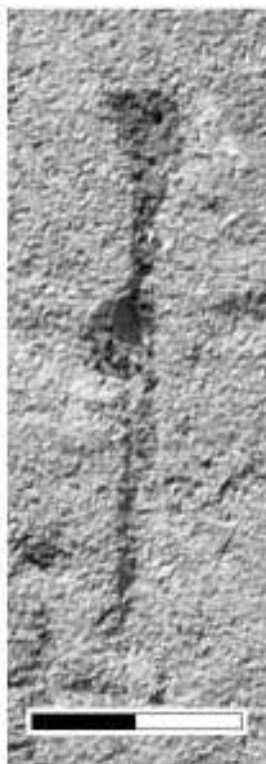
1

2

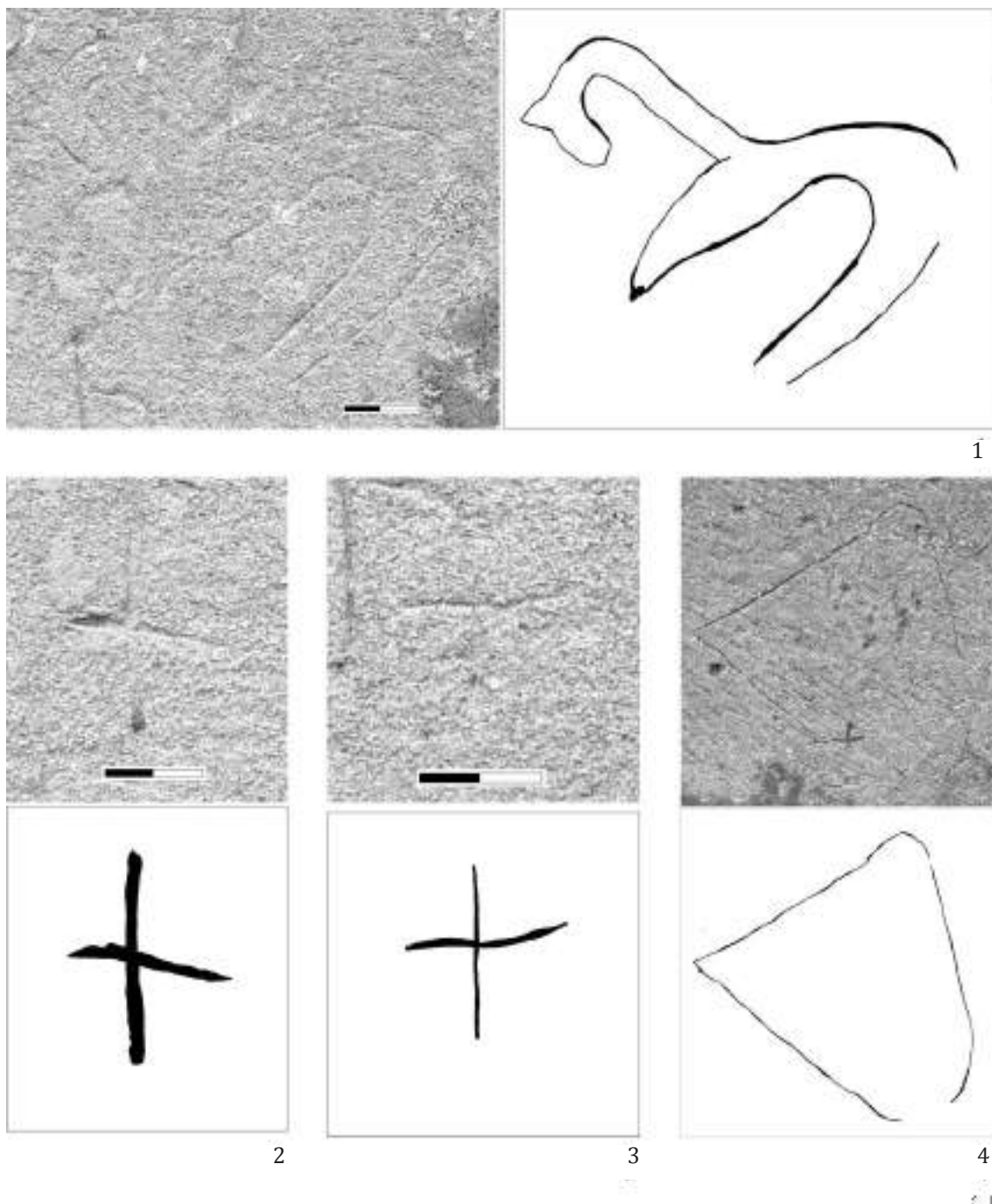
3

4

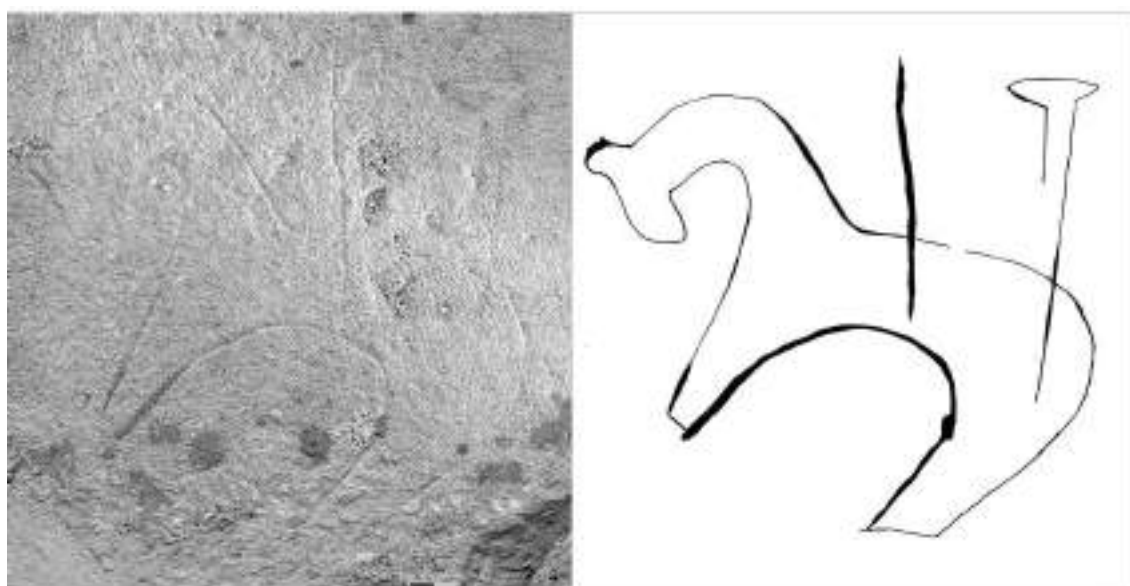
Таблиця LXXIX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 223; 2 – № 224; 3 – № 225; 4 – № 226.

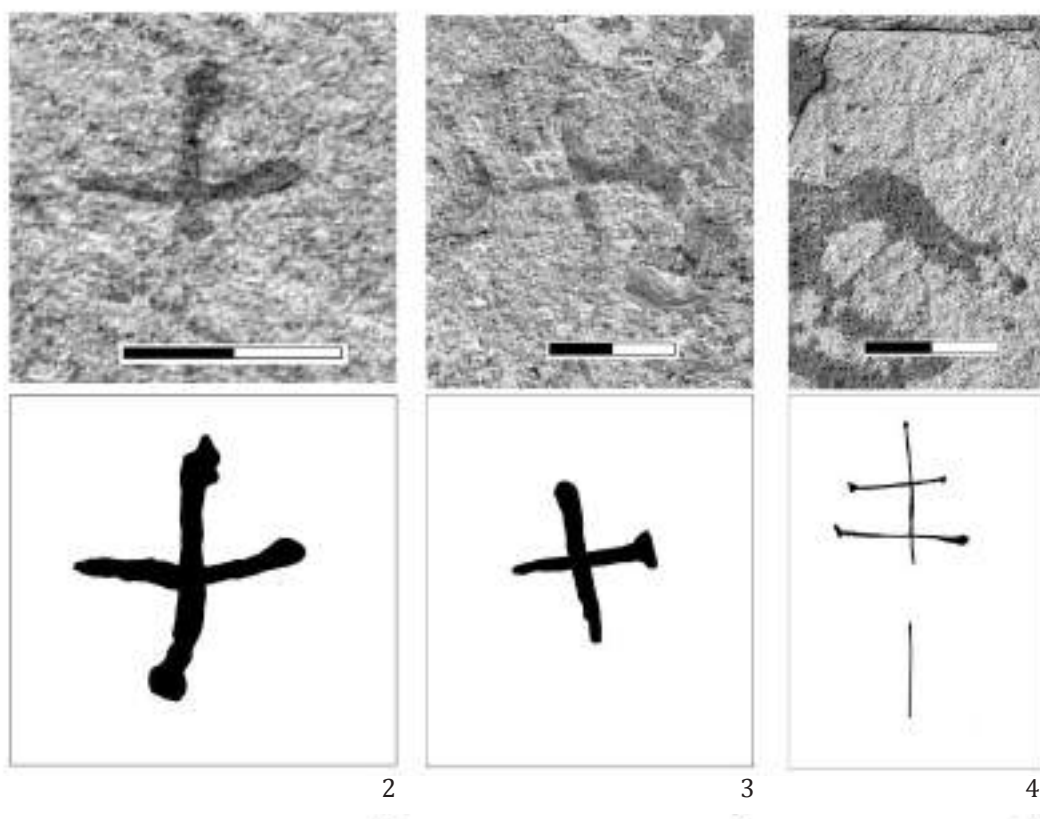

Таблиця LXXX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 227; 2 – № 228; 3 – № 229; 4 – № 230.

1

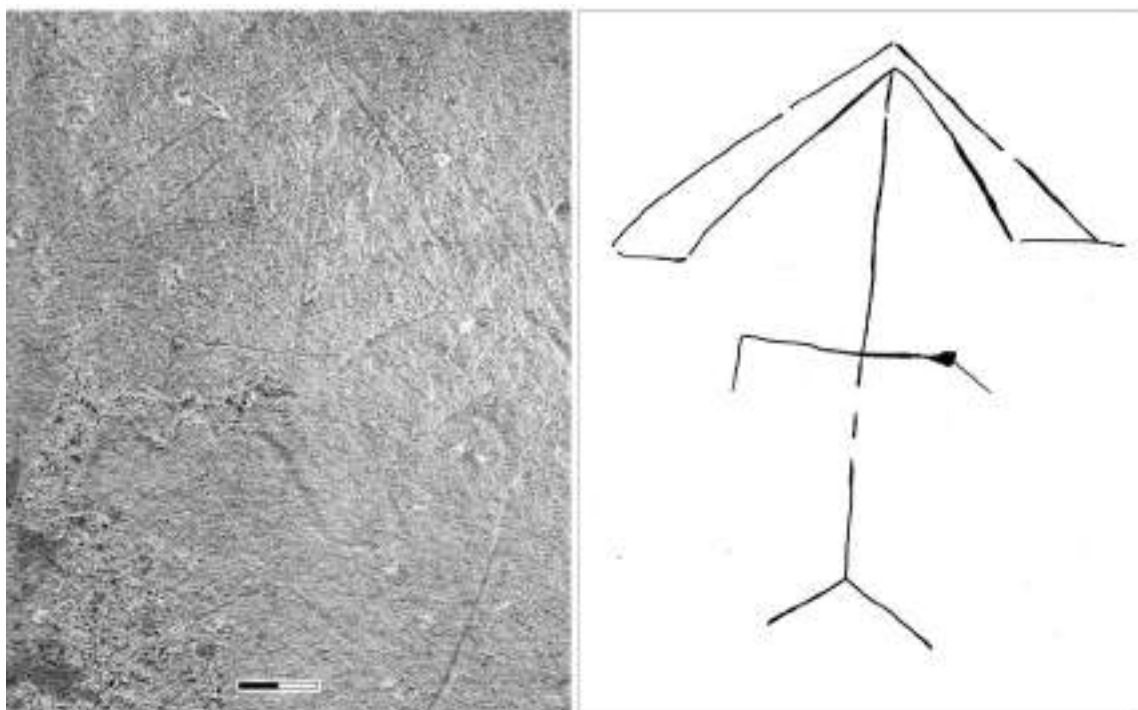
2

3

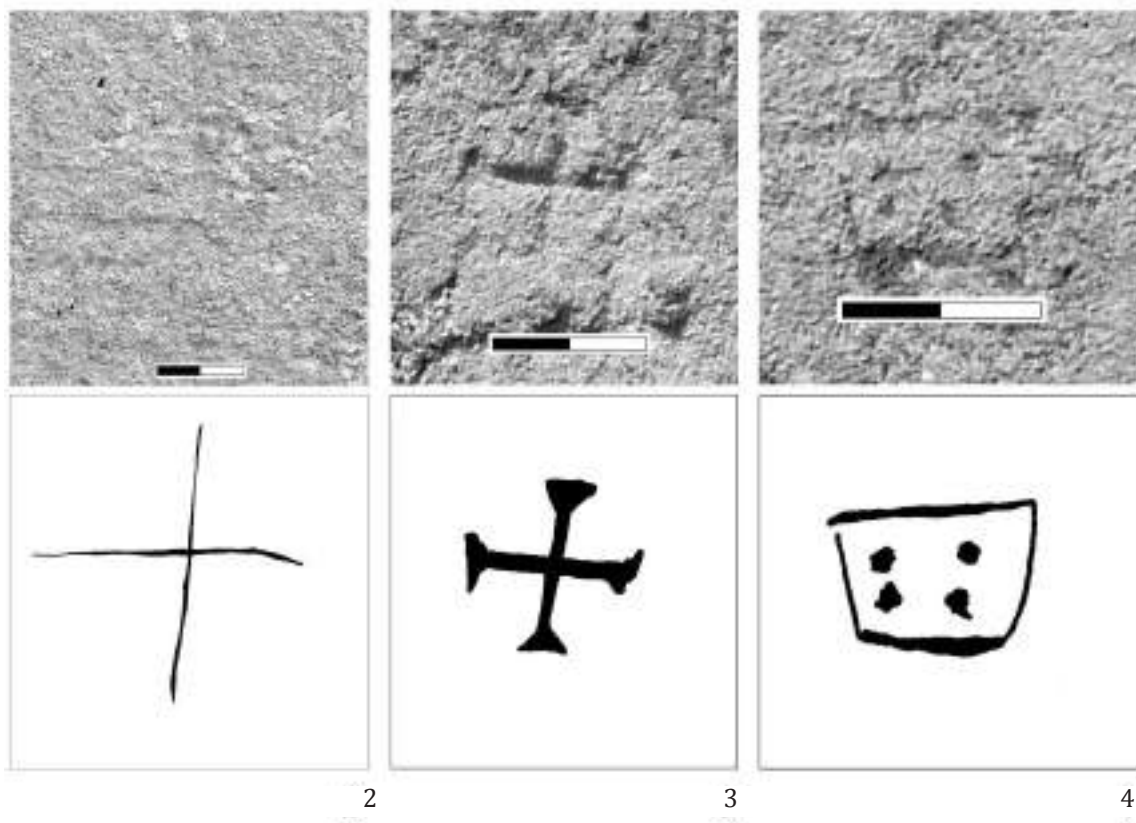
4

Таблиця LXXXI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 231; 2 – № 232; 3 – № 233; 4 – № 234.

1

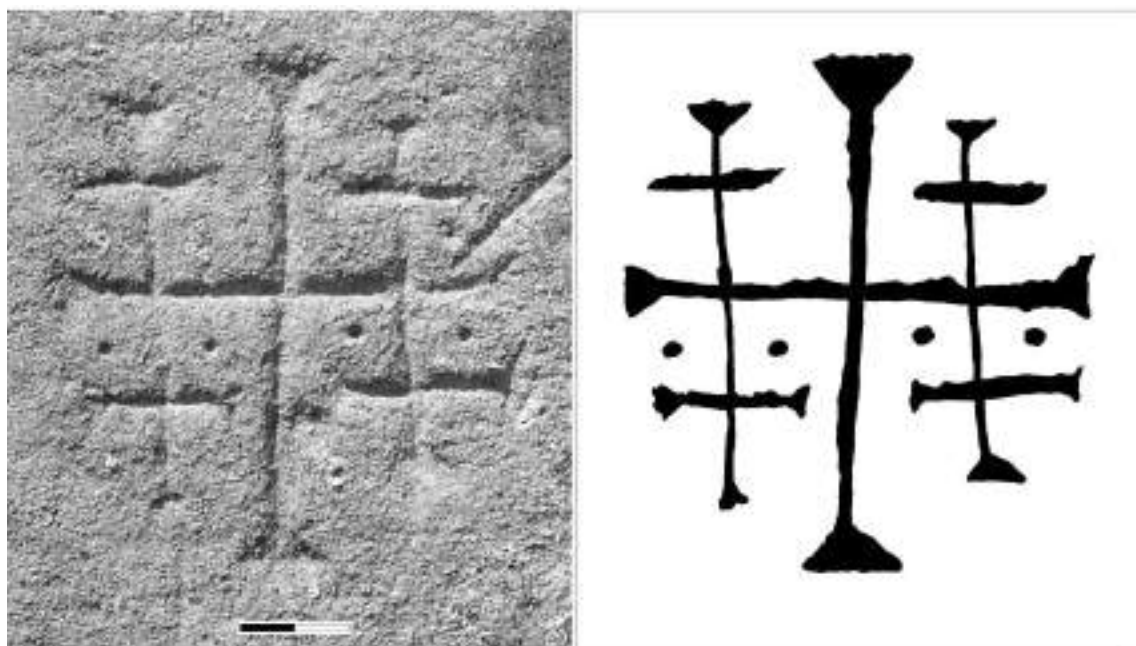
2

3

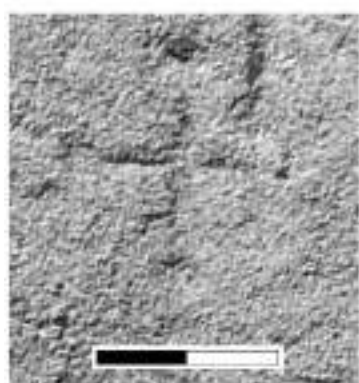
4

Таблиця LXXXII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 235; 2 – № 236; 3 – № 237; 4 – № 238.

1

2

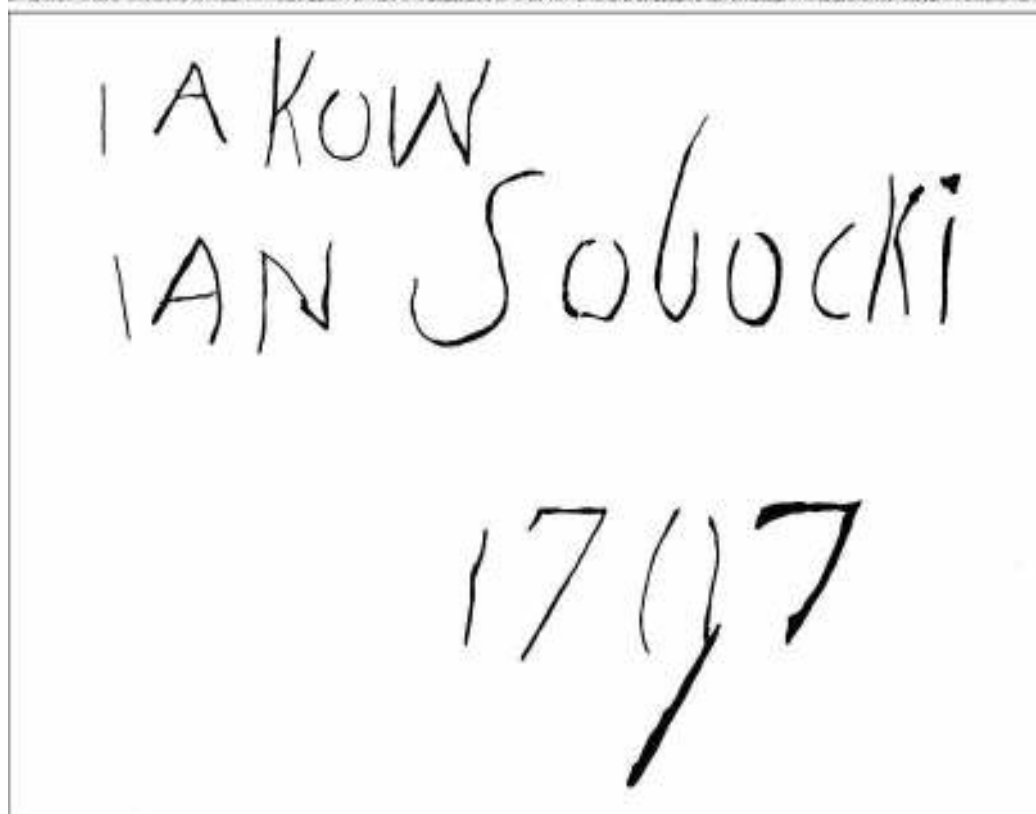
3

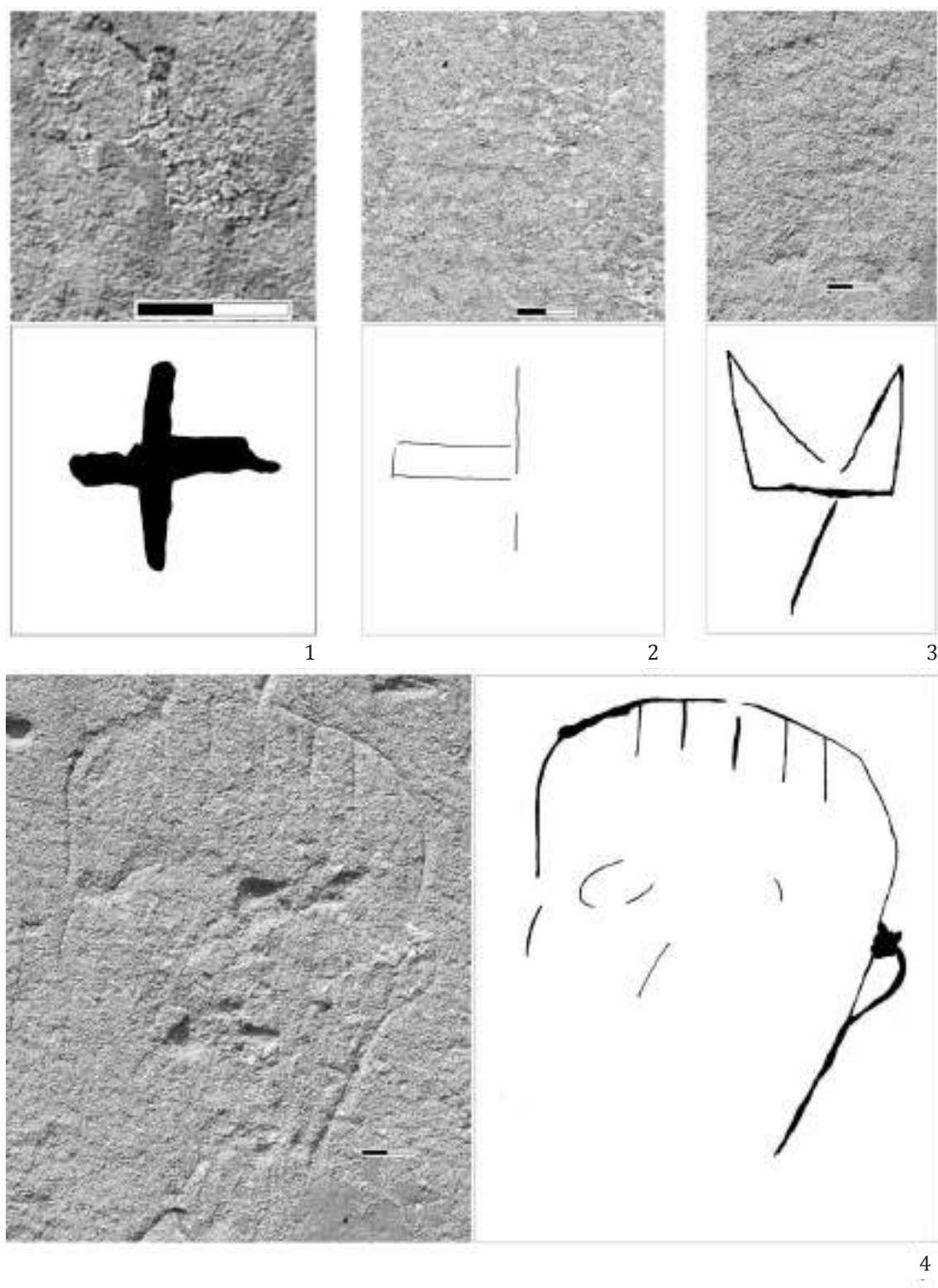
4

Таблиця LXXXIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 239; 2 – № 240; 3 – № 241; 4 – № 242.

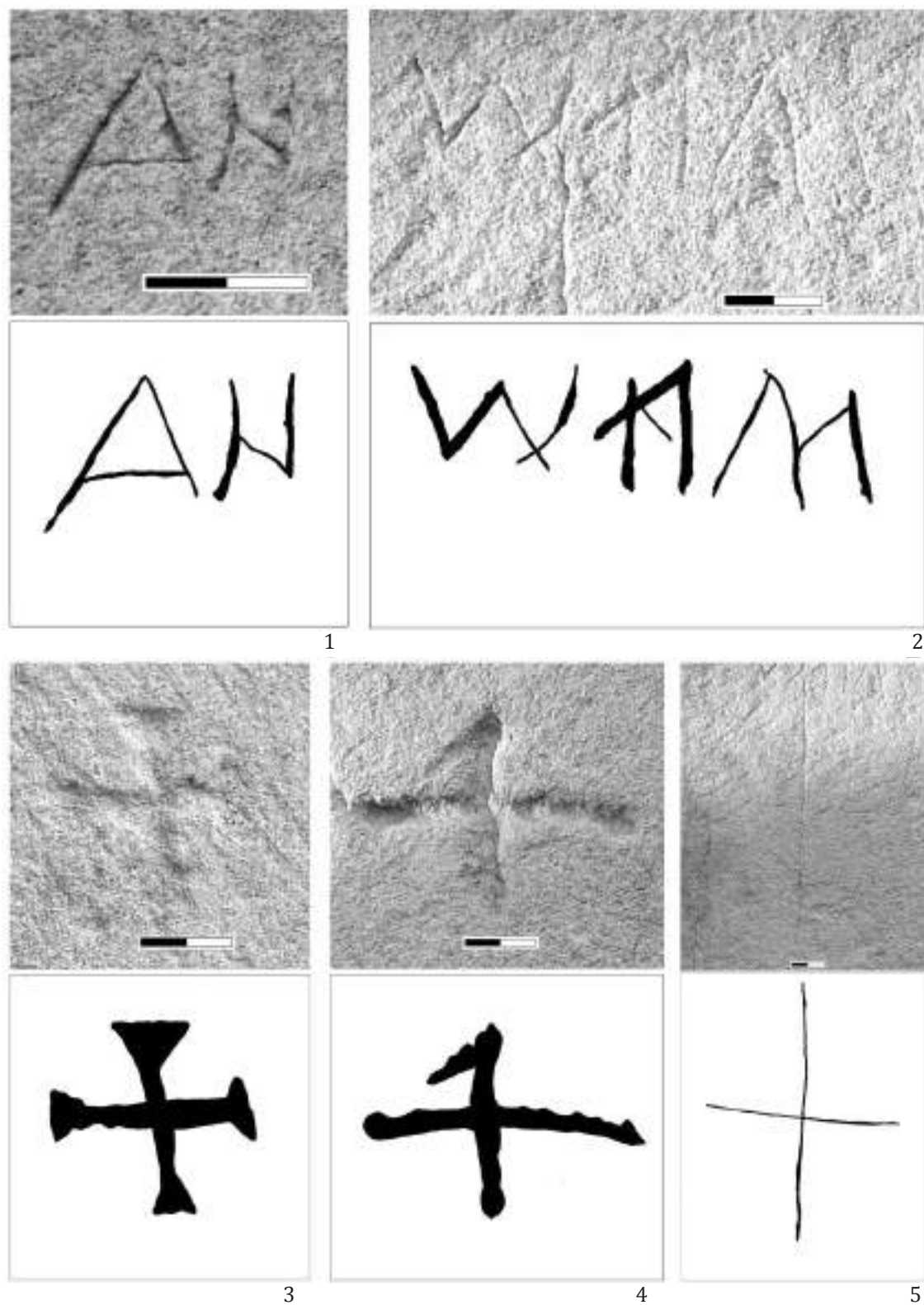

Таблиця LXXXIV
Фотографія та прорисовка графіті № 243.

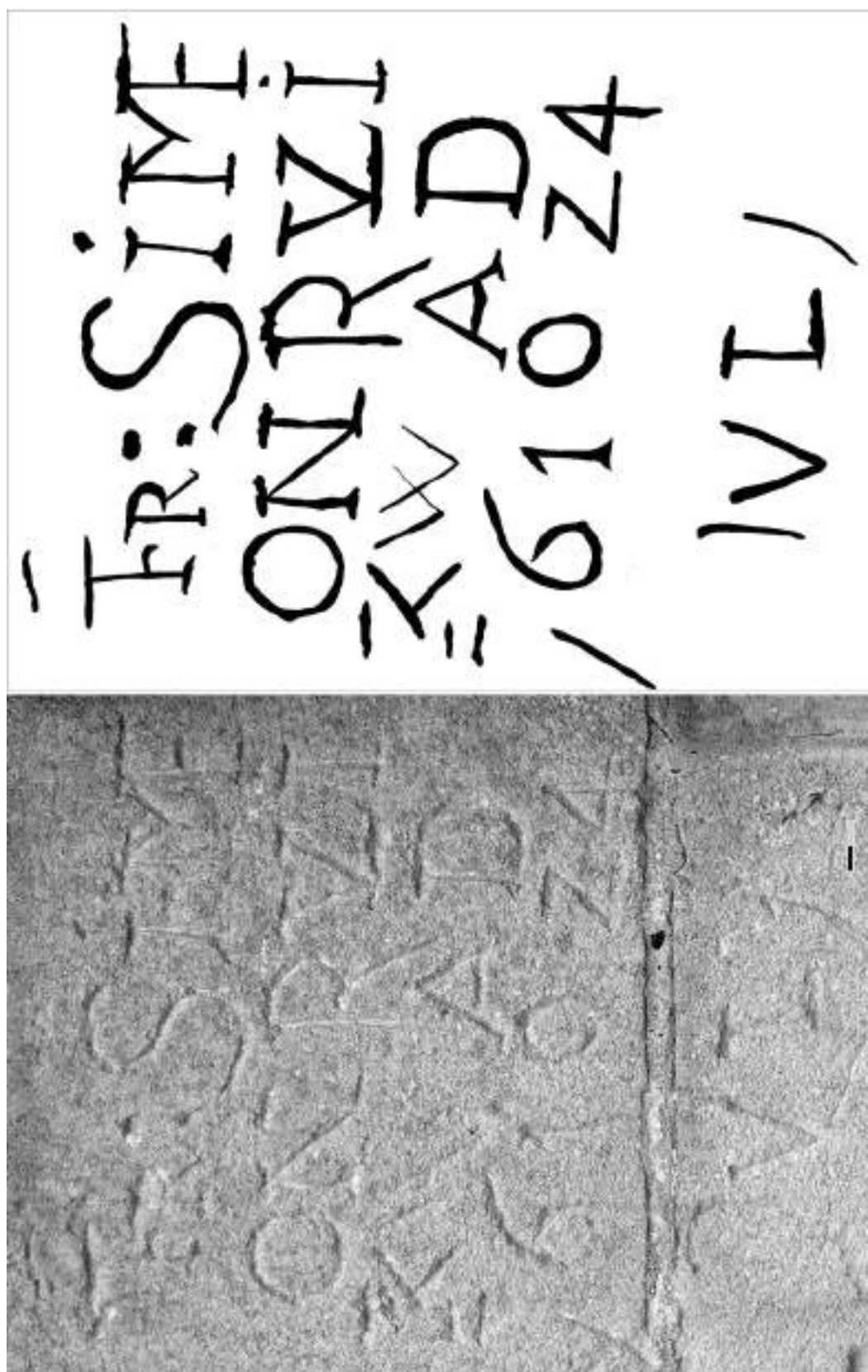
Таблиця LXXXV

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 244; **2** – № 245; **3** – № 246; **4** – № 247.

Таблиця LXXXVI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 248; 2 – № 249; 3 – № 250;
4 – № 251; 5 – № 252.

Таблиця LXXXVII
Фотографія та прорисовка графіті № 253.

Таблиця LXXXVIII
Фотографія та прорисовка графіті № 254.

1

2

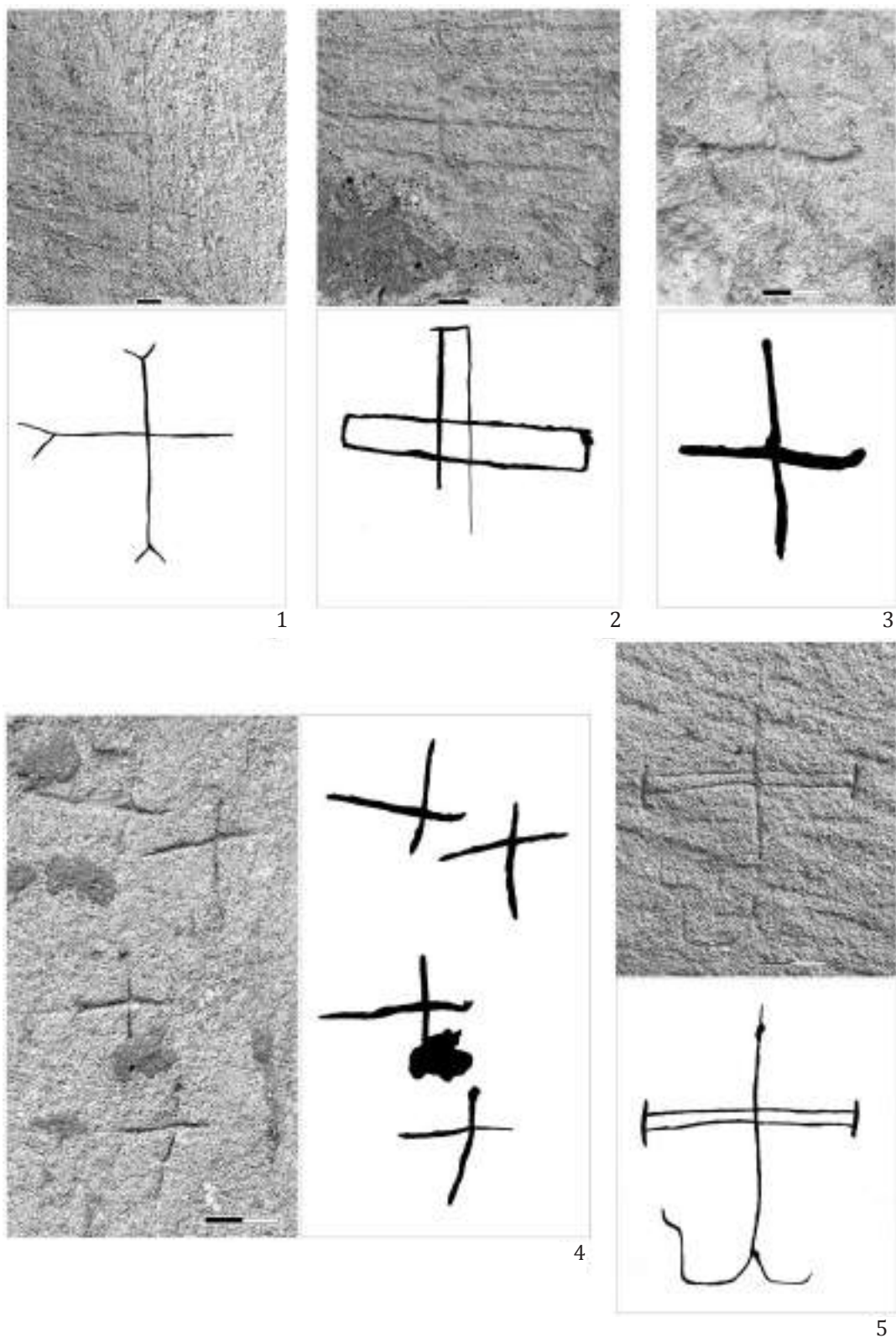
3

4

Таблиця LXXXIX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 255; 2 – № 256; 3 – № 257; 4 – № 258.

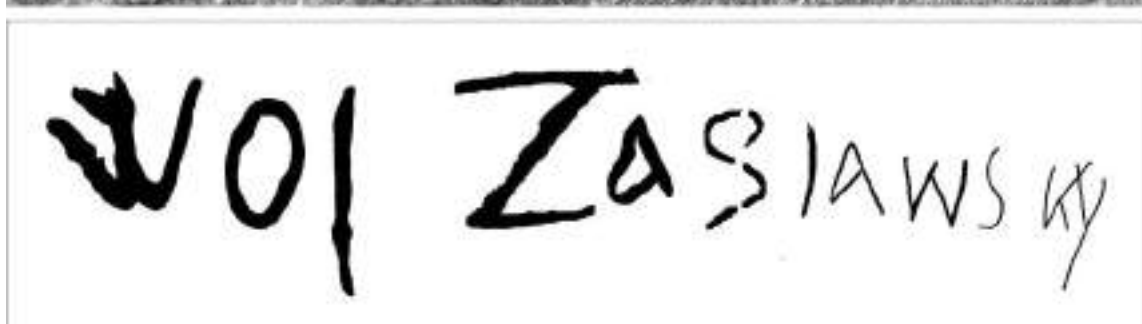

Таблиця ХС

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 259; 2 – № 260; 3 – № 261;
4 – № 262; 5 – № 263.

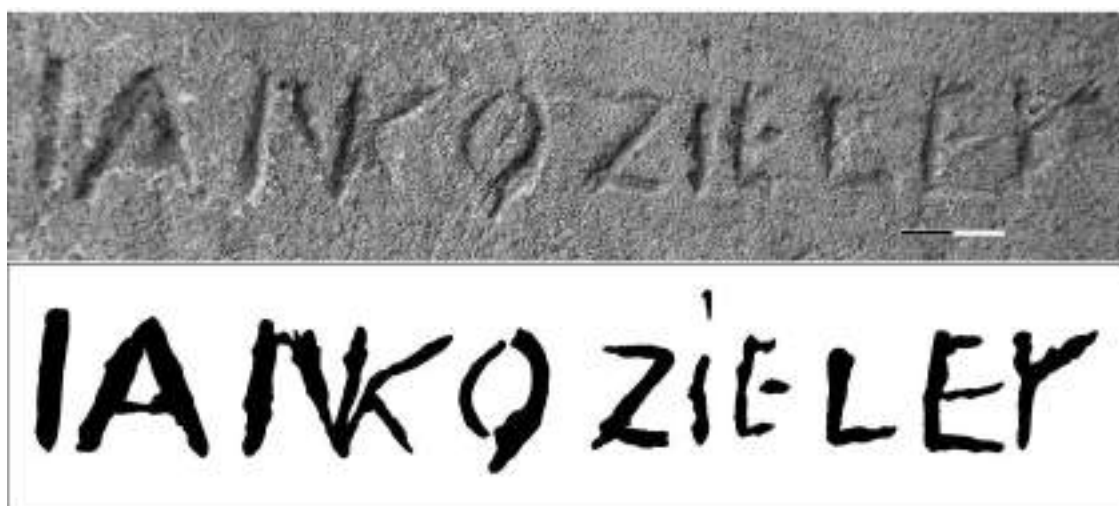
1

2

Таблиця ХСІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 264; 2 – № 265.

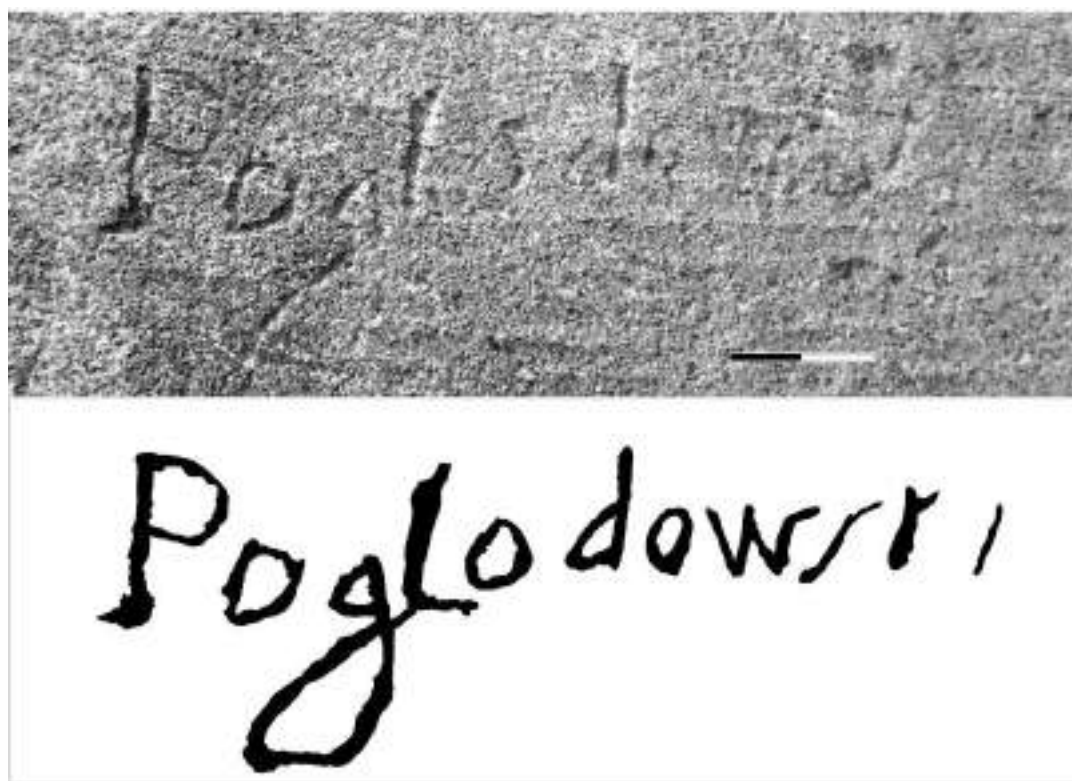
1

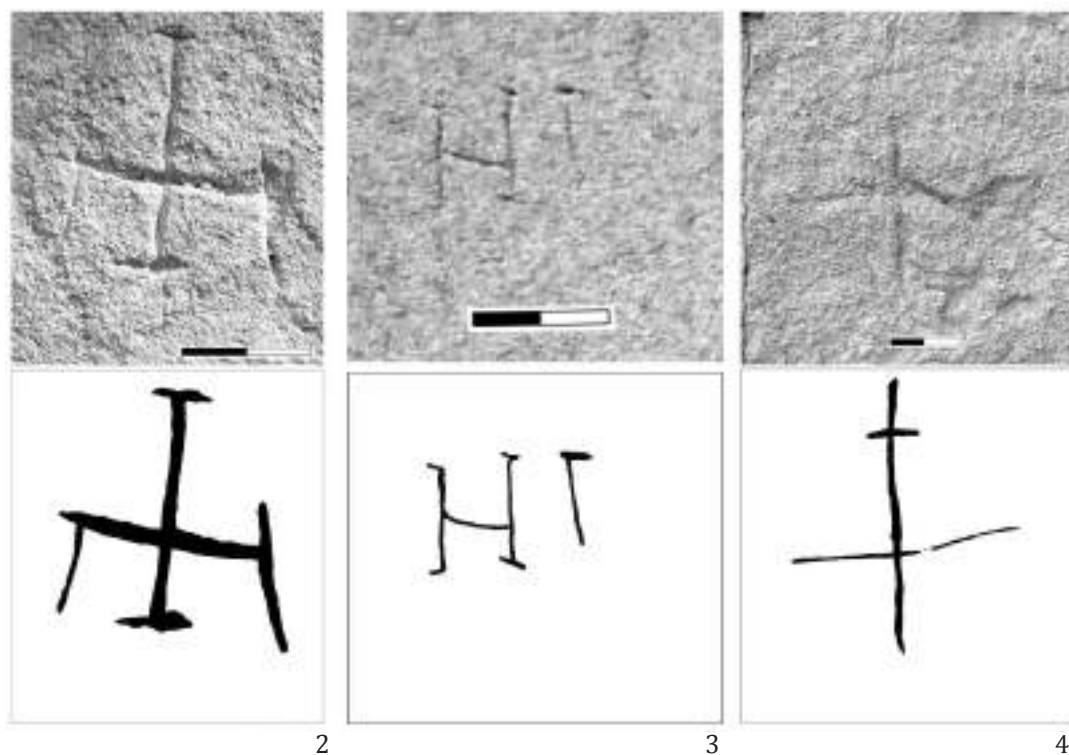
2

Таблиця ХСІІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 266; 2 – № 267.

1

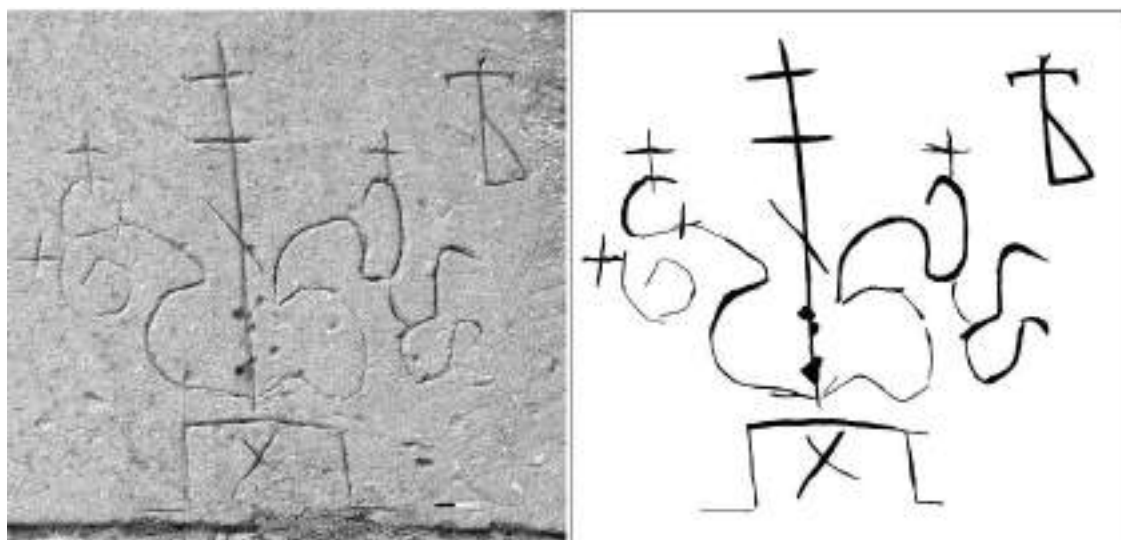
2

3

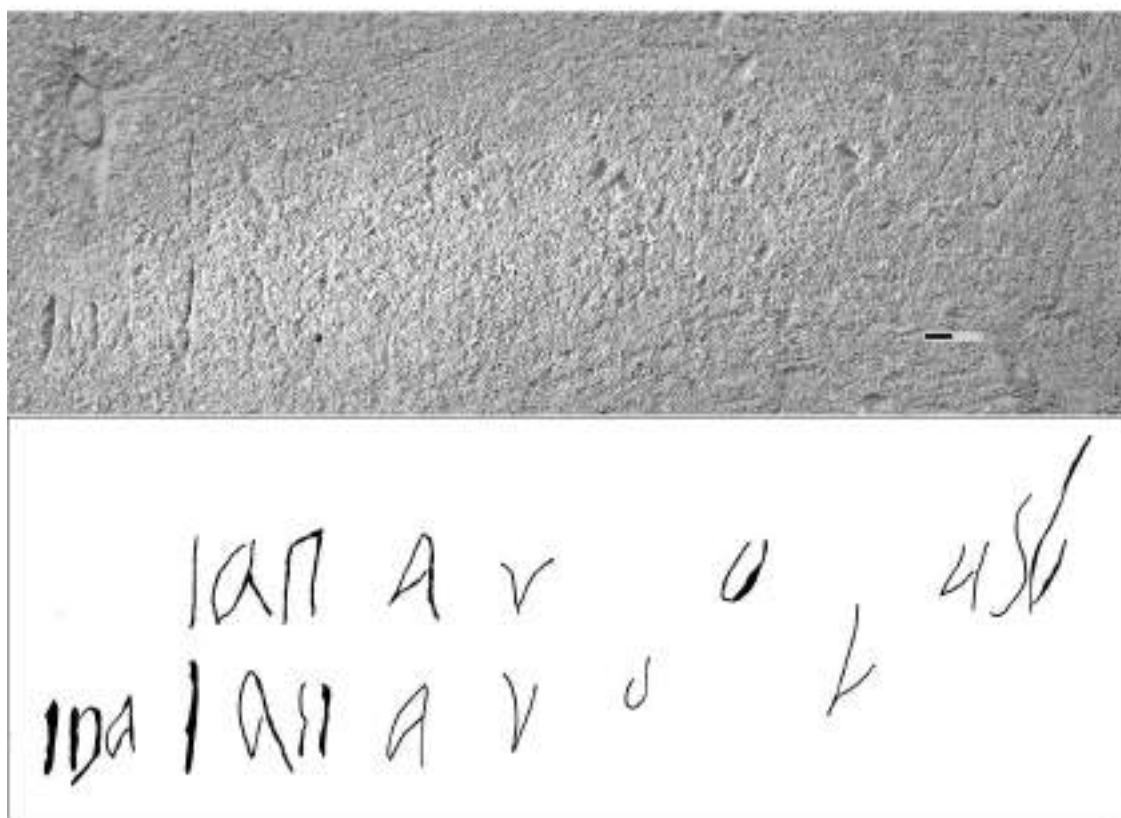
4

Таблиця ХСІІІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 268; 2 – № 269; 3 – № 270; 4 – № 271.

1

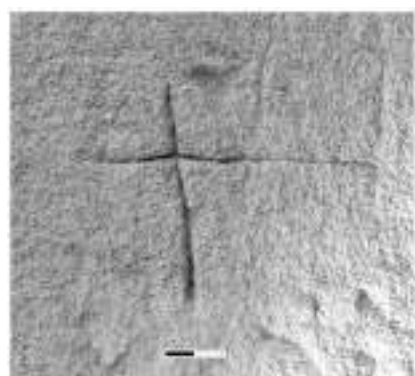
2

Таблиця XCIV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 272; 2 – № 273.

1

2

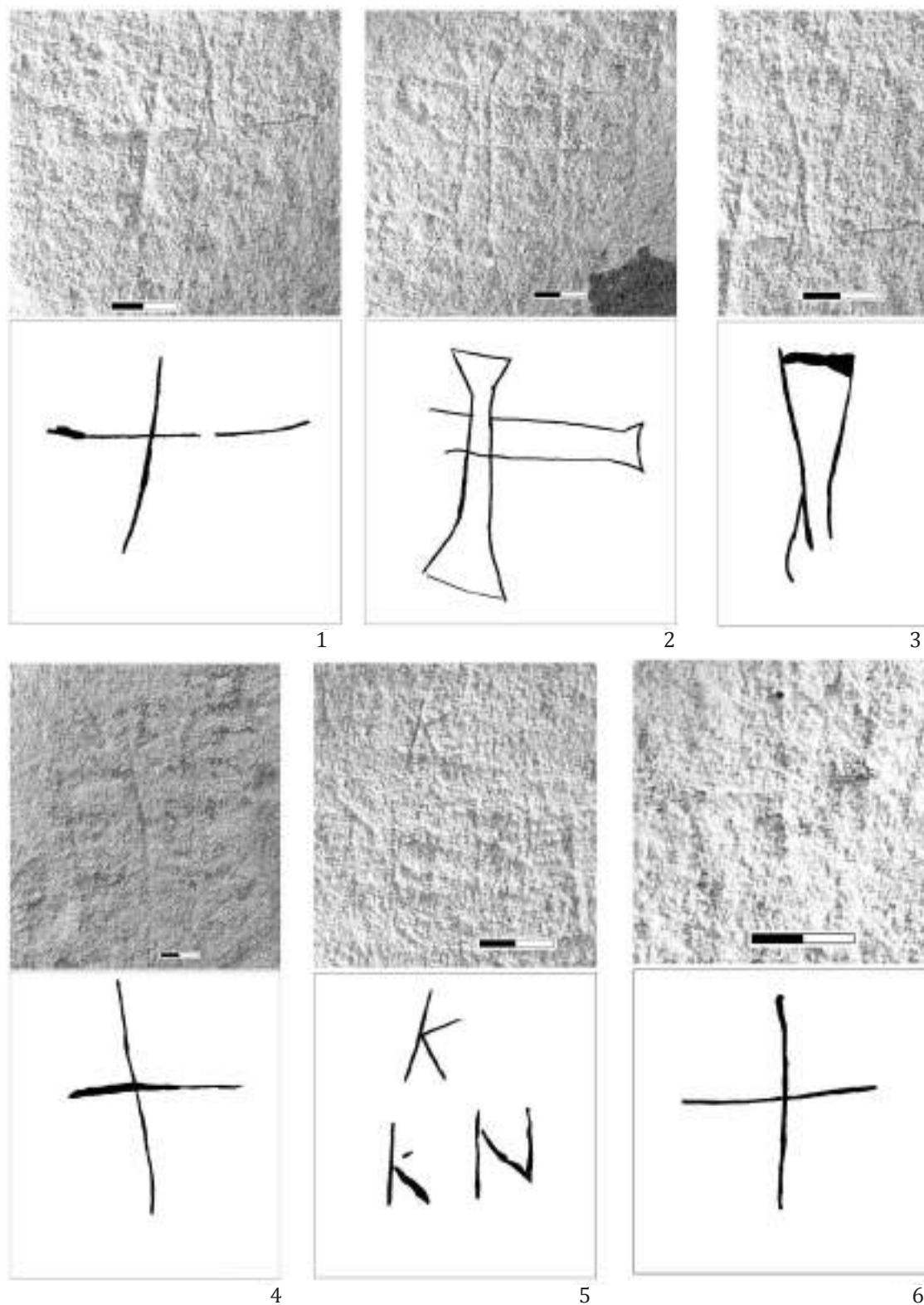
3

4

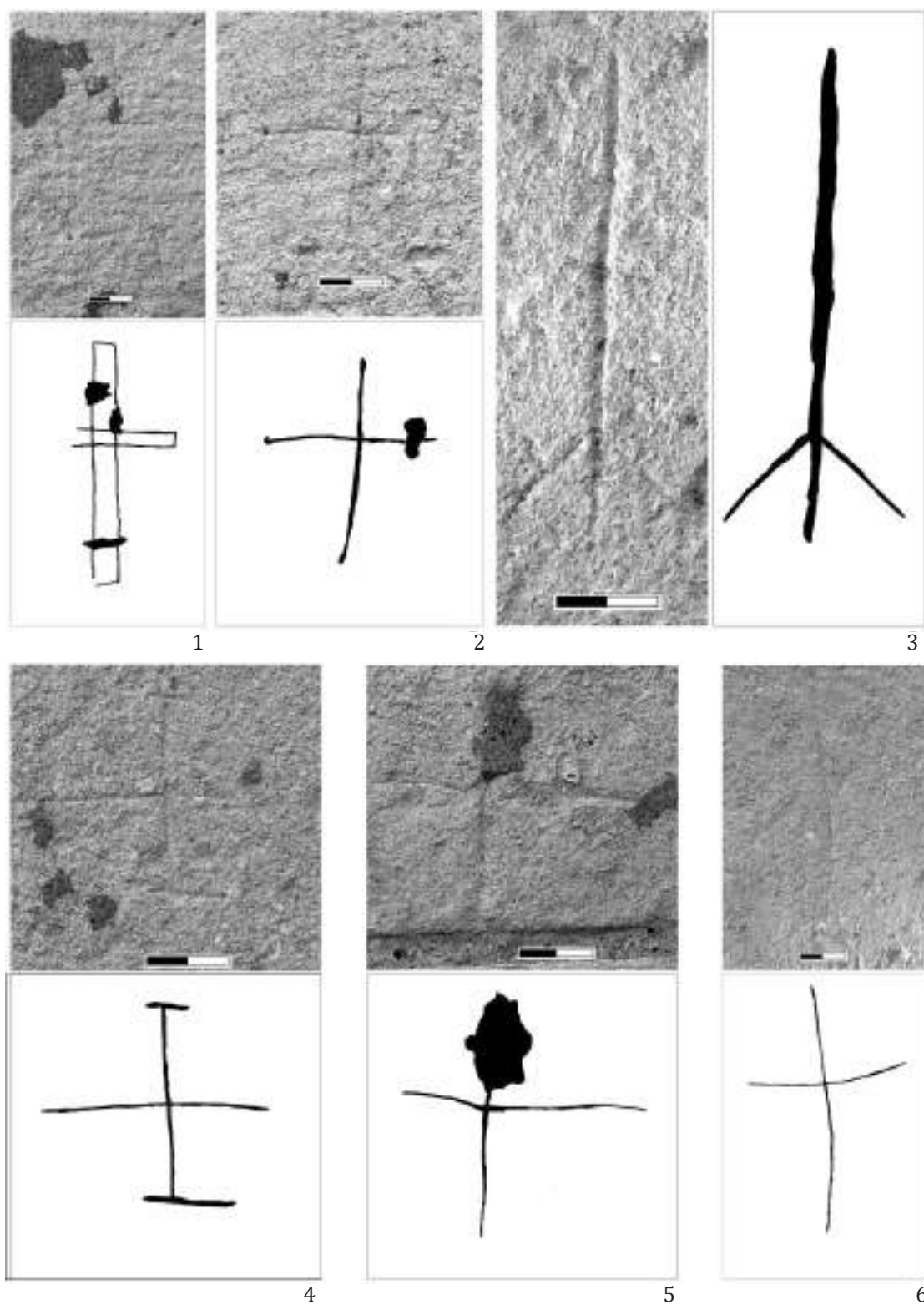
Таблиця XCV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 274; 2 – № 275; 3 – № 276; 4 – № 277.

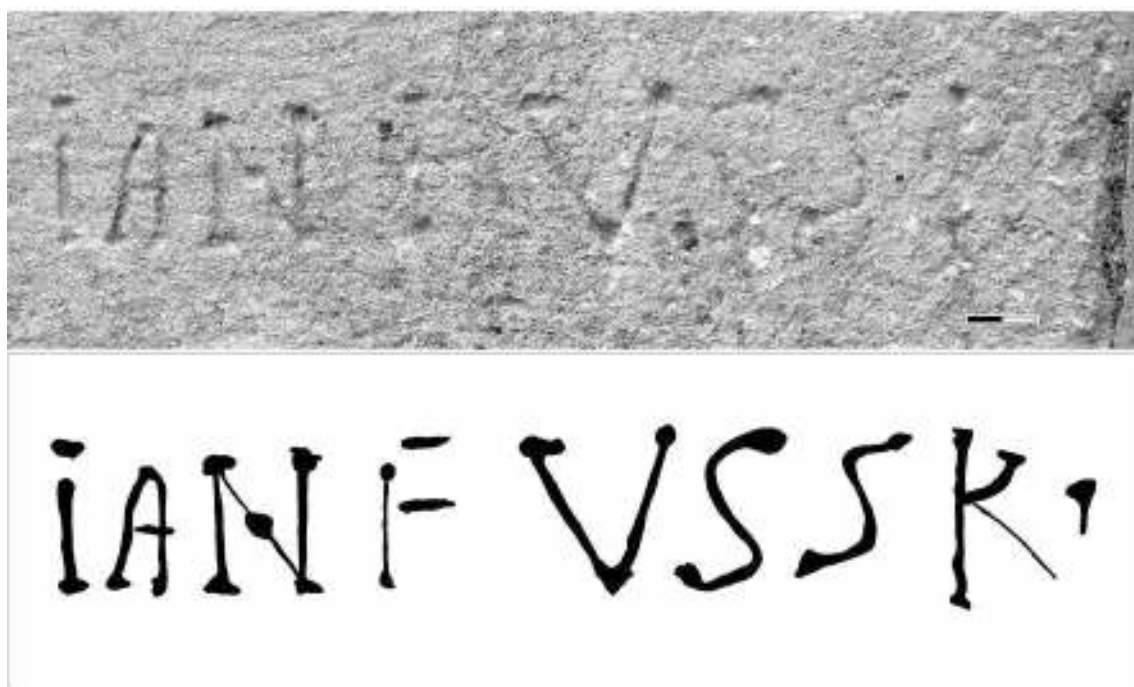
Таблиця XCVI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 278; 2 – № 279; 3 – № 280; 4 – № 281;
5 – № 282; 6 – № 283.

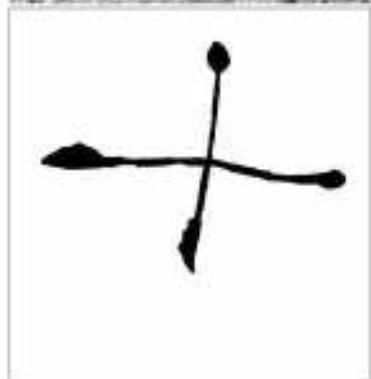
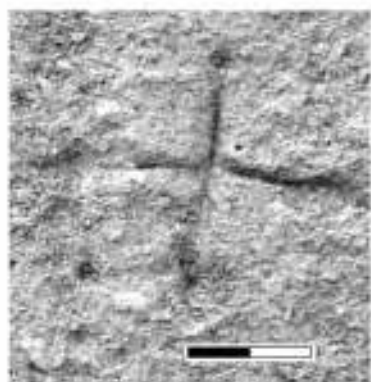

Таблиця ХСVII

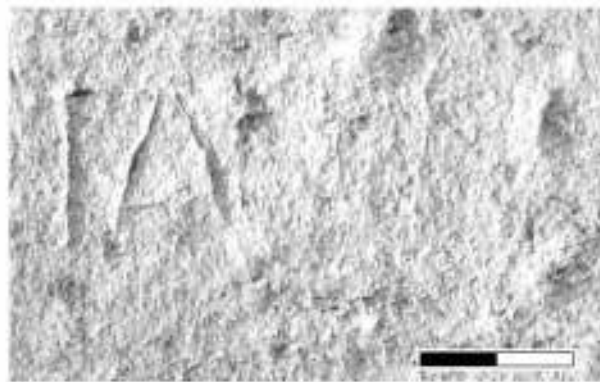
Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 284; **2** – № 285; **3** – № 286; **4** – № 287;
5 – № 288; **6** – № 289.

1

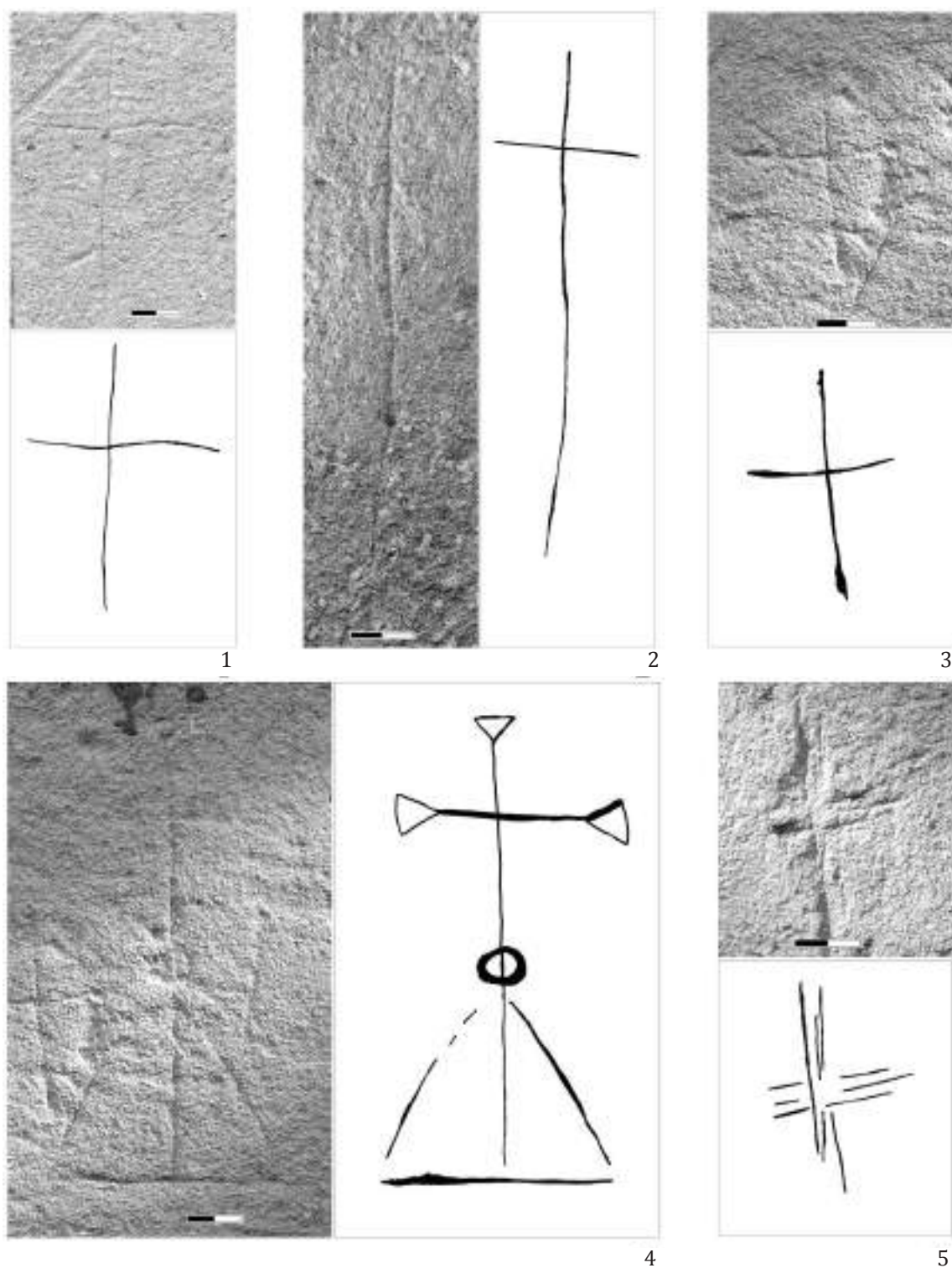
2

3

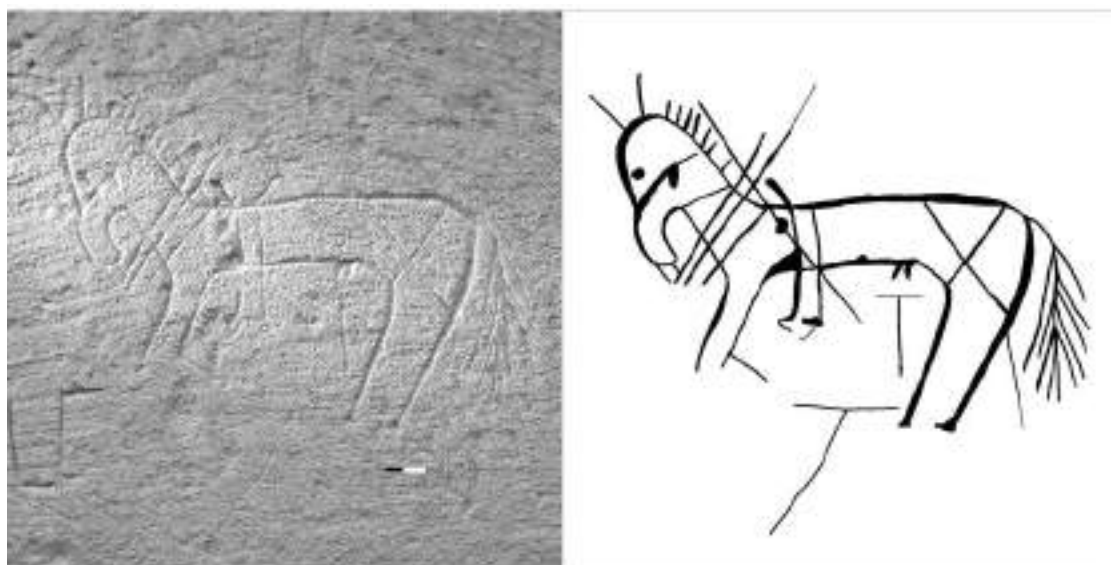
Таблиця ХСVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 290; 2 – № 291; 3 – № 292.

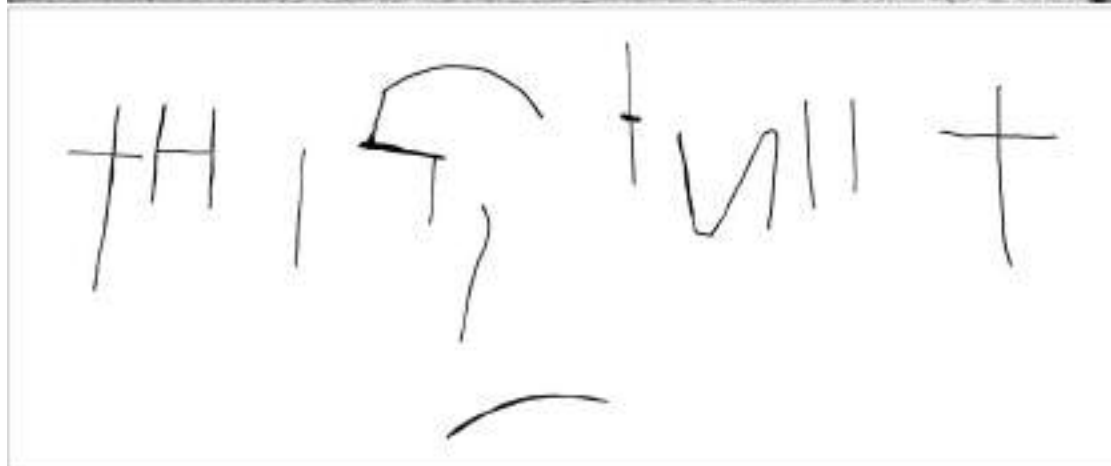

Таблиця ХСІХ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 293; 2 – № 294; 3 – № 295;
4 – № 296; 5 – № 297.

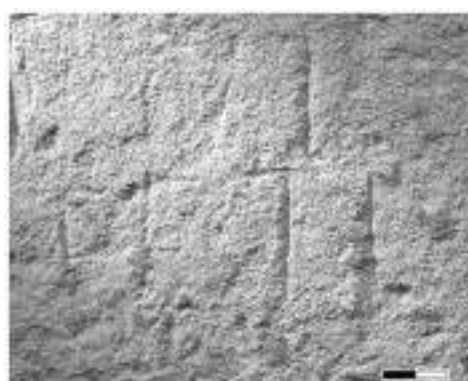
1

2

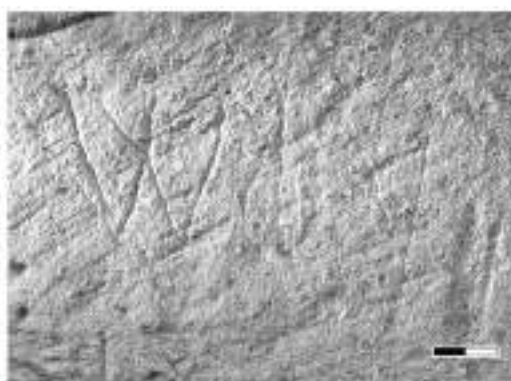
Таблиця С

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 298; 2 – № 299.

PETI

1

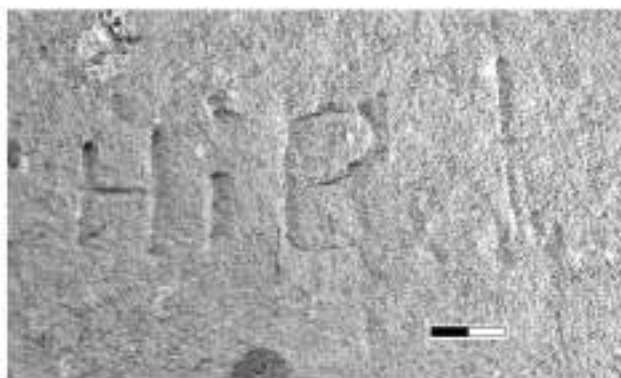
WOUY

2

ALI

3

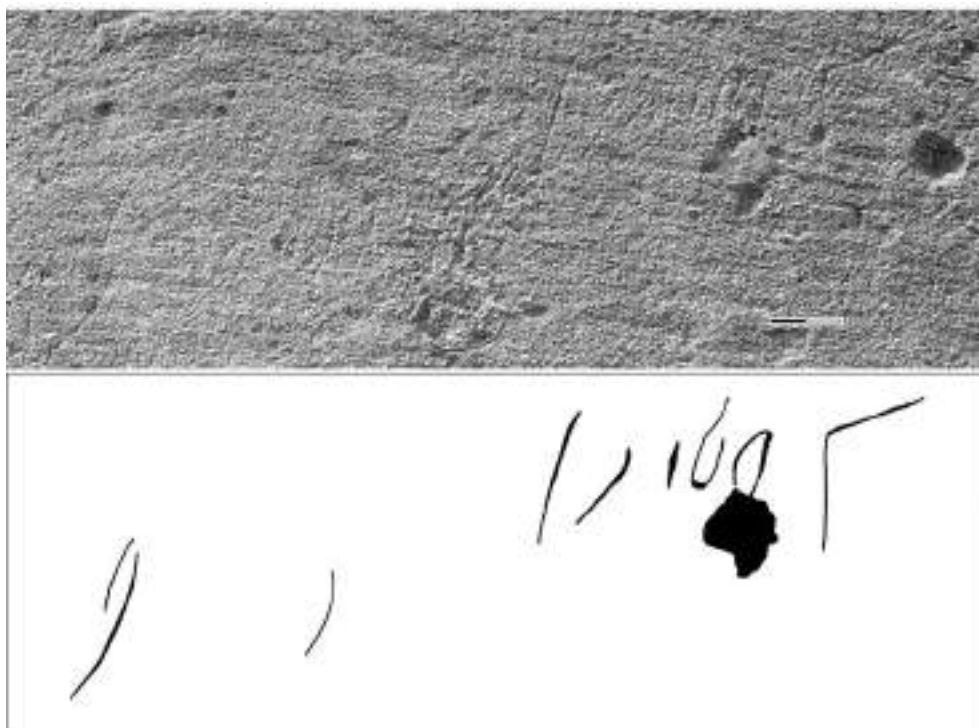

HIRI

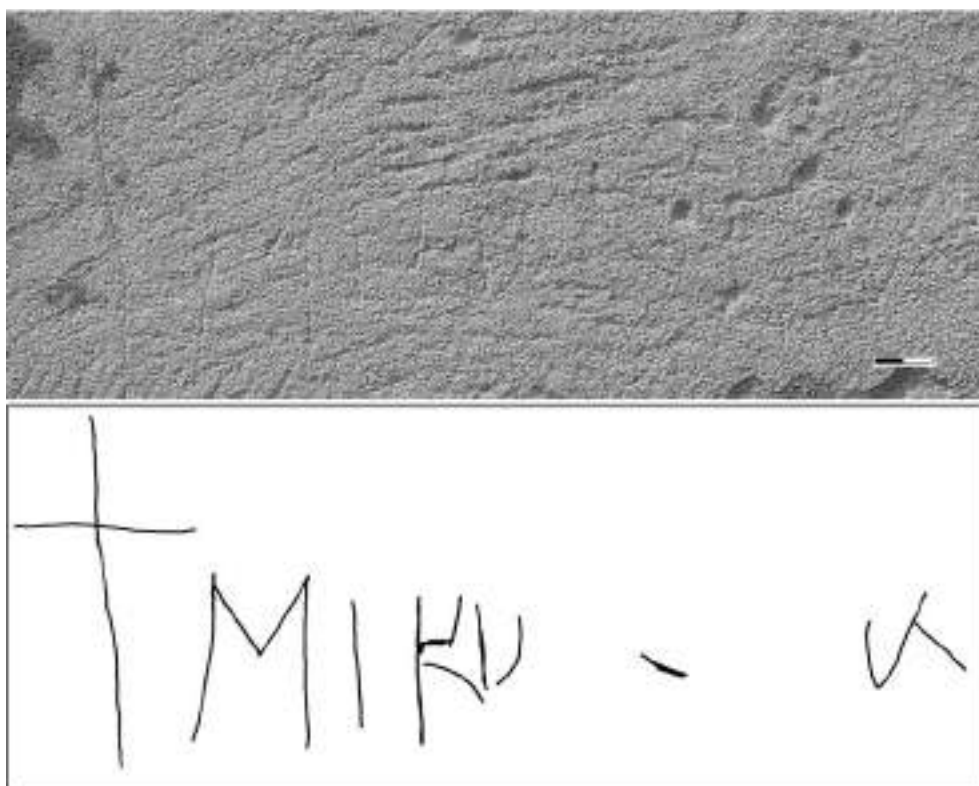
4

Таблиця СІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 300; 2 – № 301; 3 – № 302; 4 – № 303.

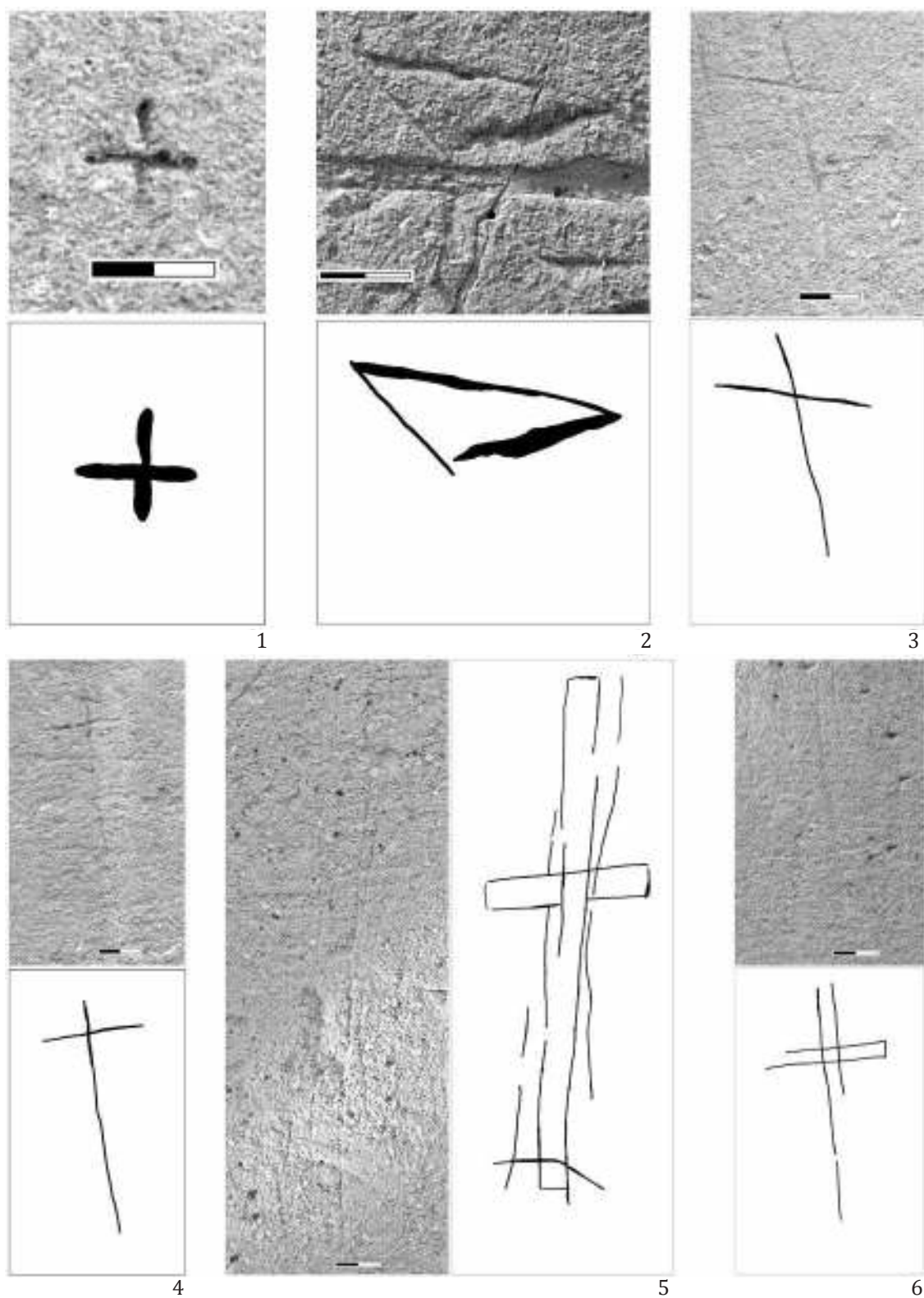
1

2

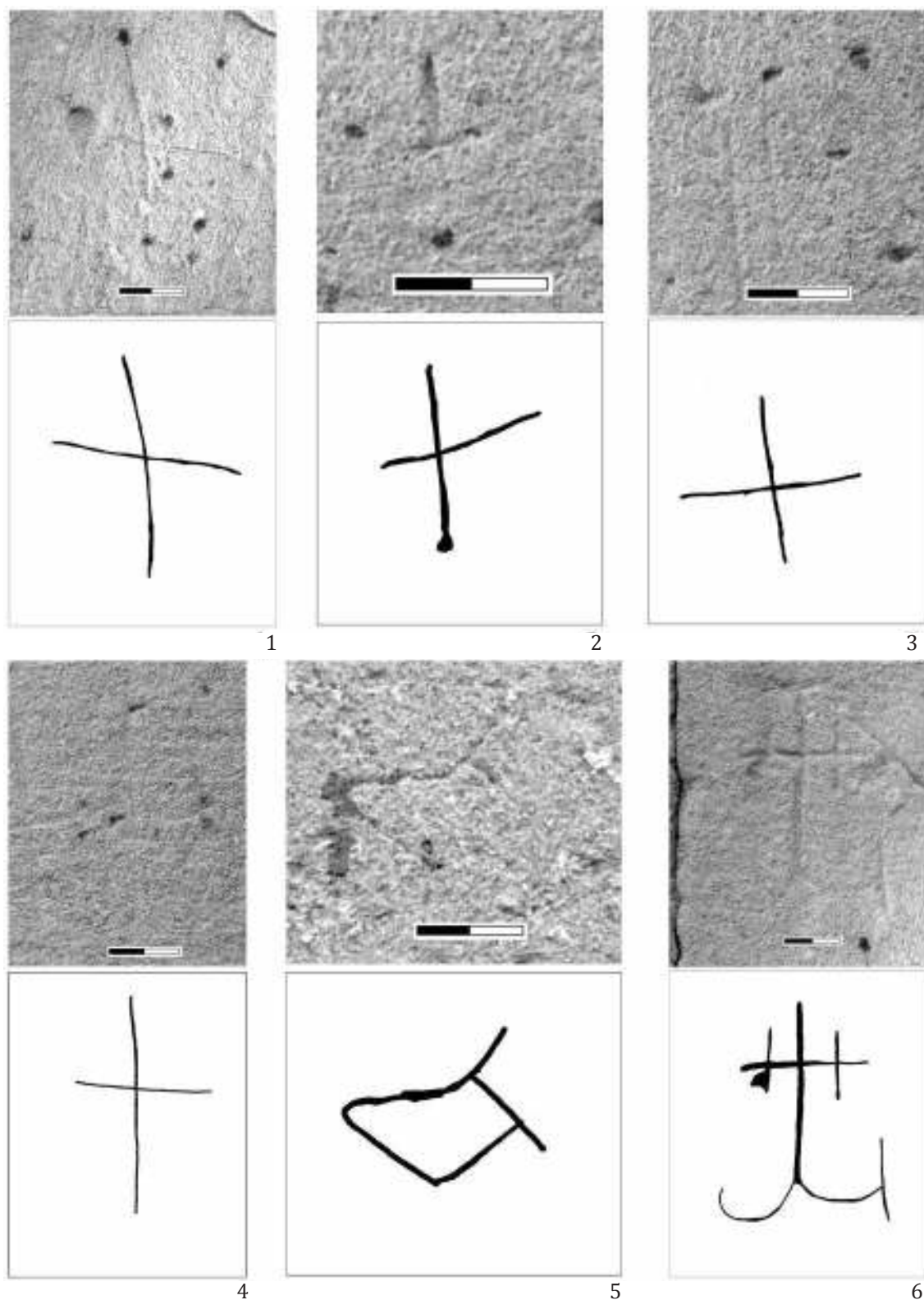
Таблиця СII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 304; 2 – № 305.

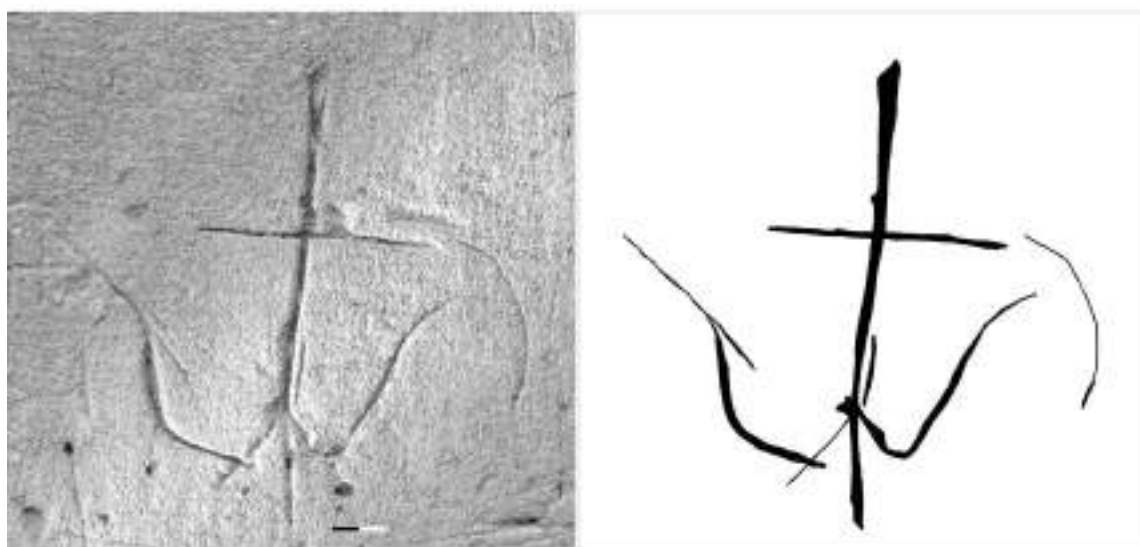
Таблиця СІІІ

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 306; **2** – № 307; **3** – № 308; **4** – № 309;
5 – № 310; **6** – № 311.

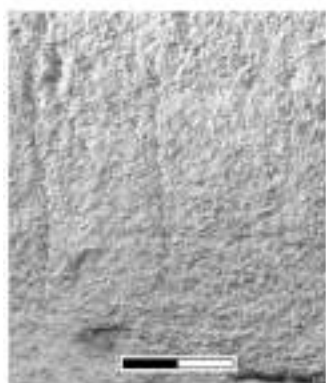

Таблиця СІV

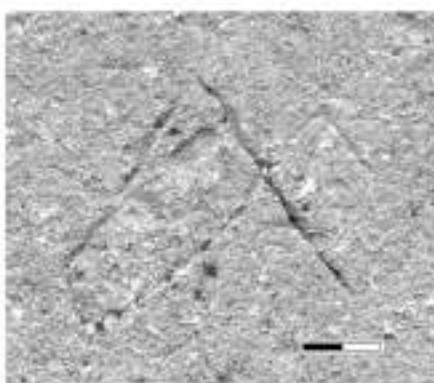
Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 312; **2** – № 313; **3** – № 314; **4** – № 315;
5 – № 316; **6** – № 317.

1

2

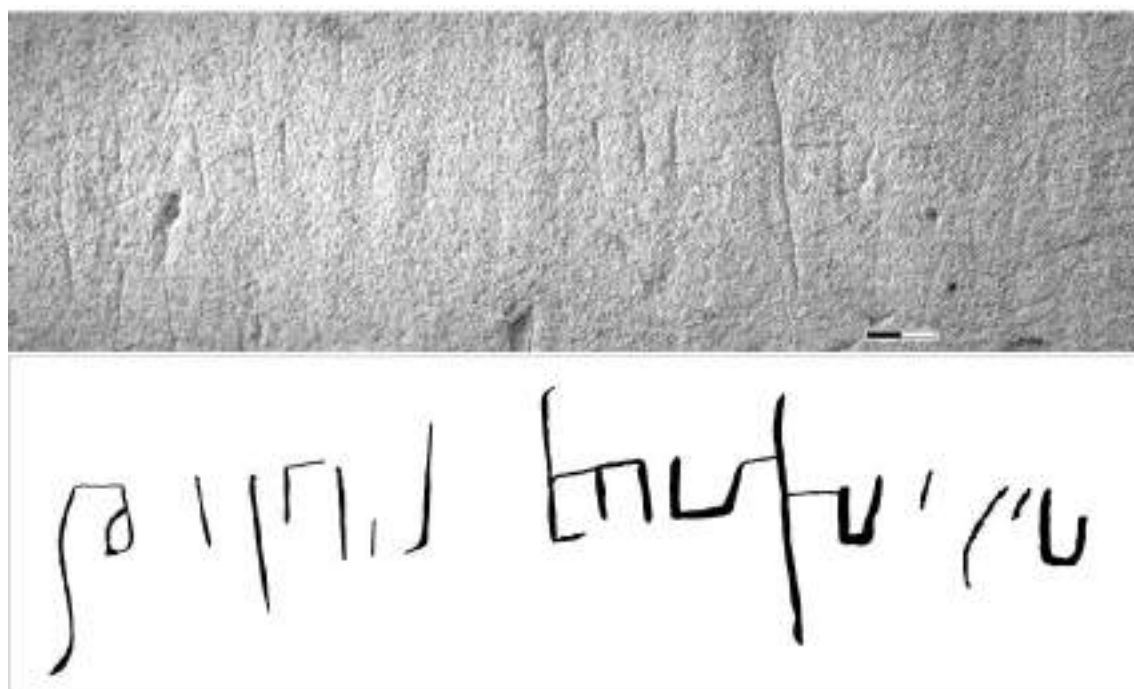
3

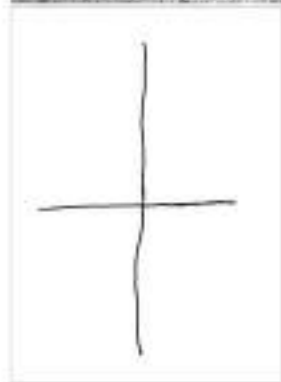
4

Таблиця CV

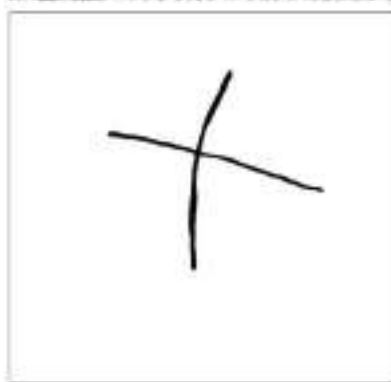
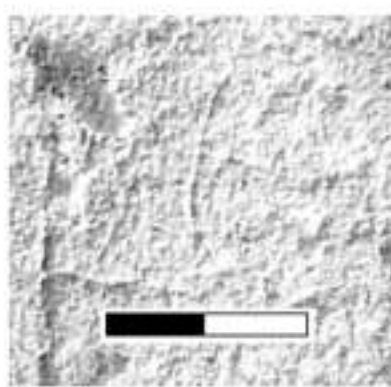
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 318; 2 – № 319; 3 – № 320; 4 – № 321.

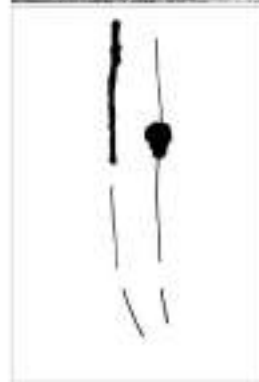
1

2

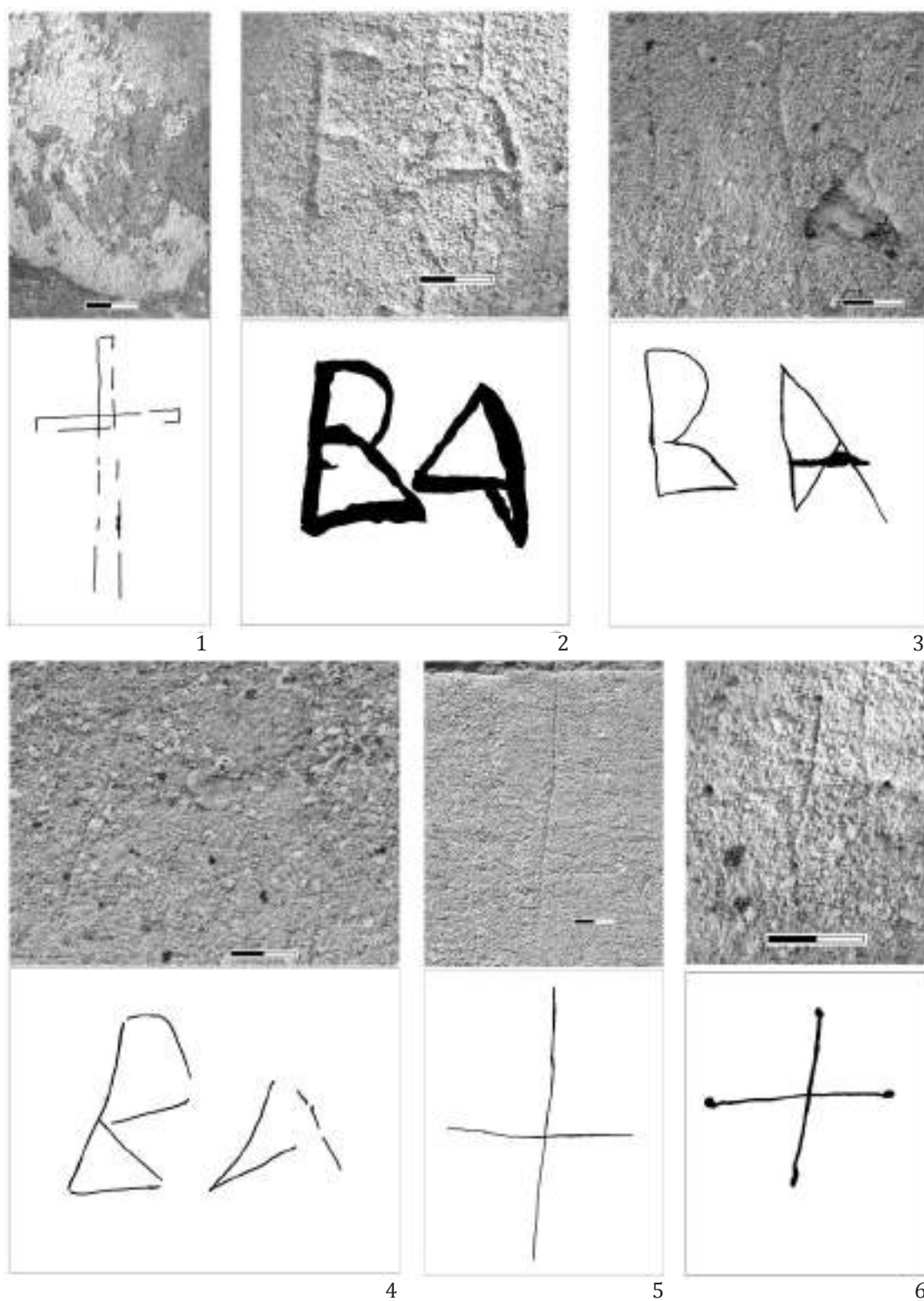
3

4

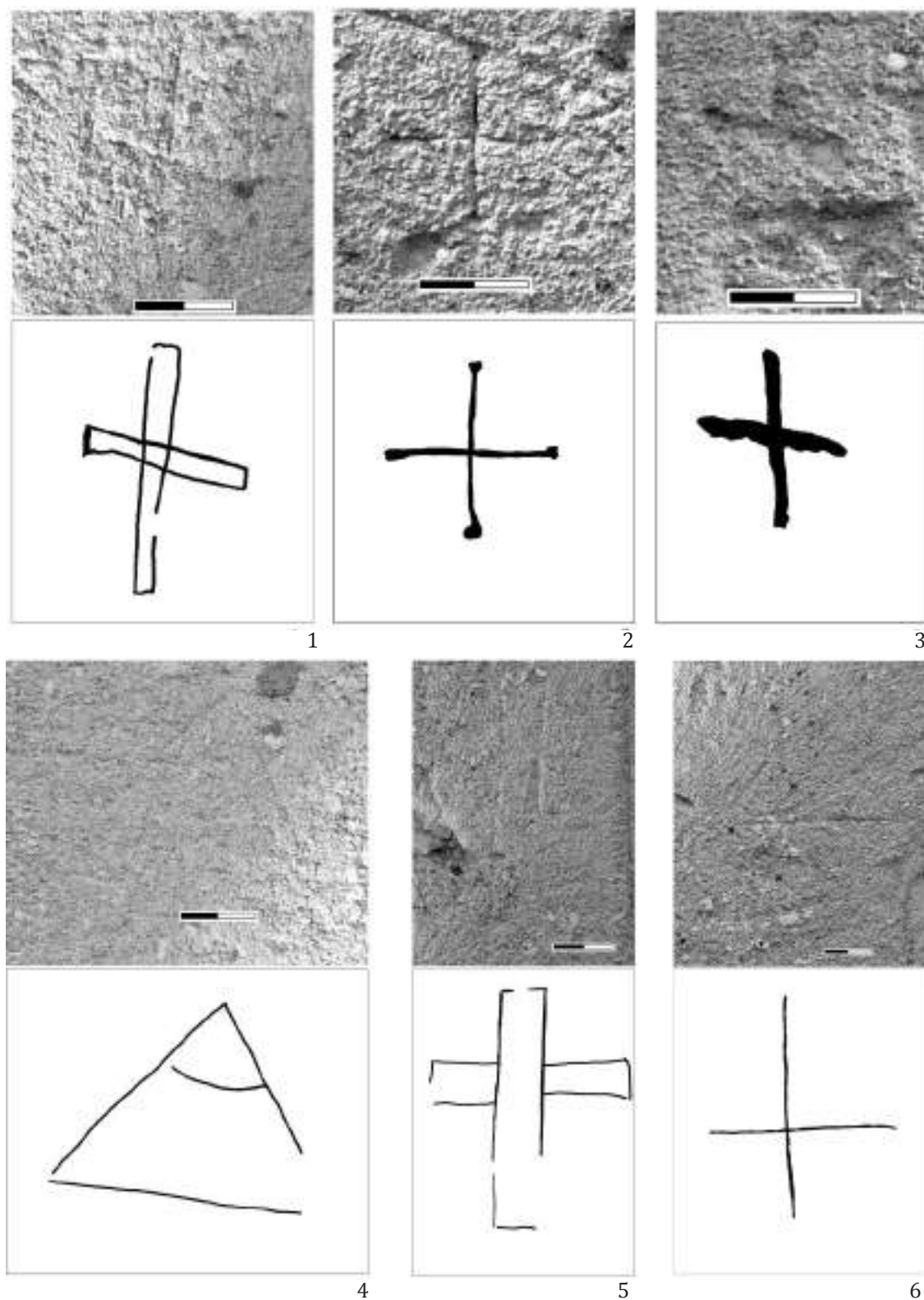
Таблиця CVI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 322; 2 – № 323; 3 – № 324; 4 – № 325.

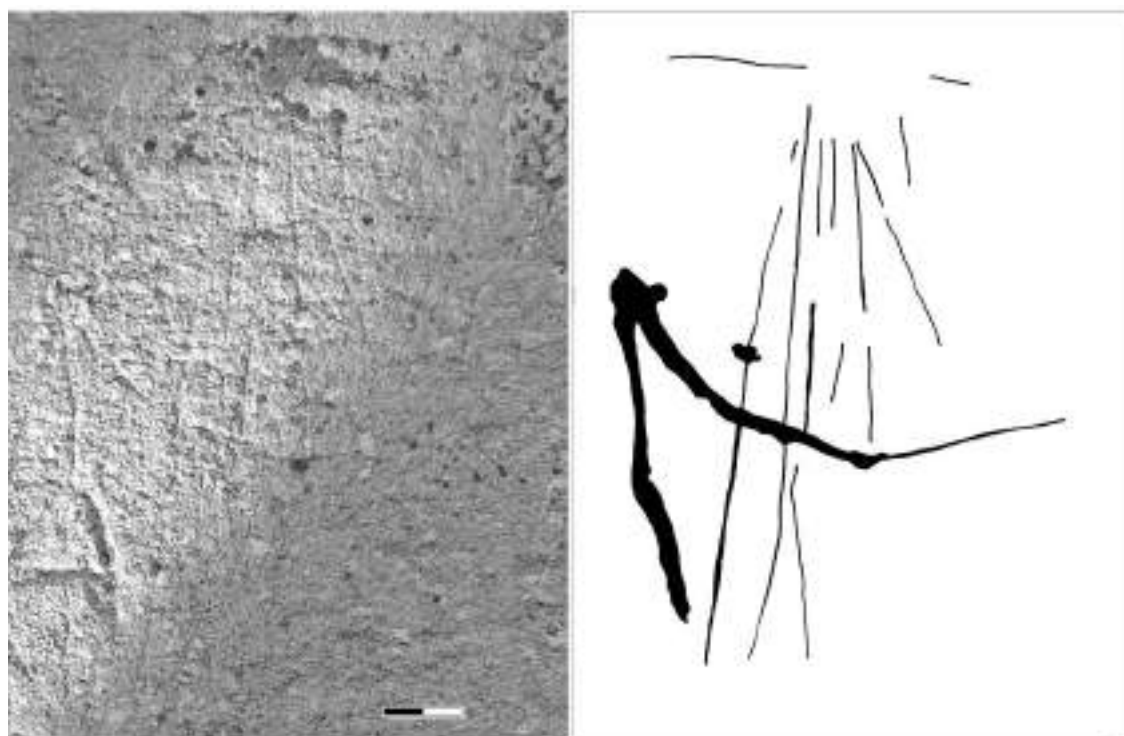
Таблиця CVII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 326; 2 – № 327; 3 – № 328; 4 – № 329;
5 – № 330; 6 – № 331.

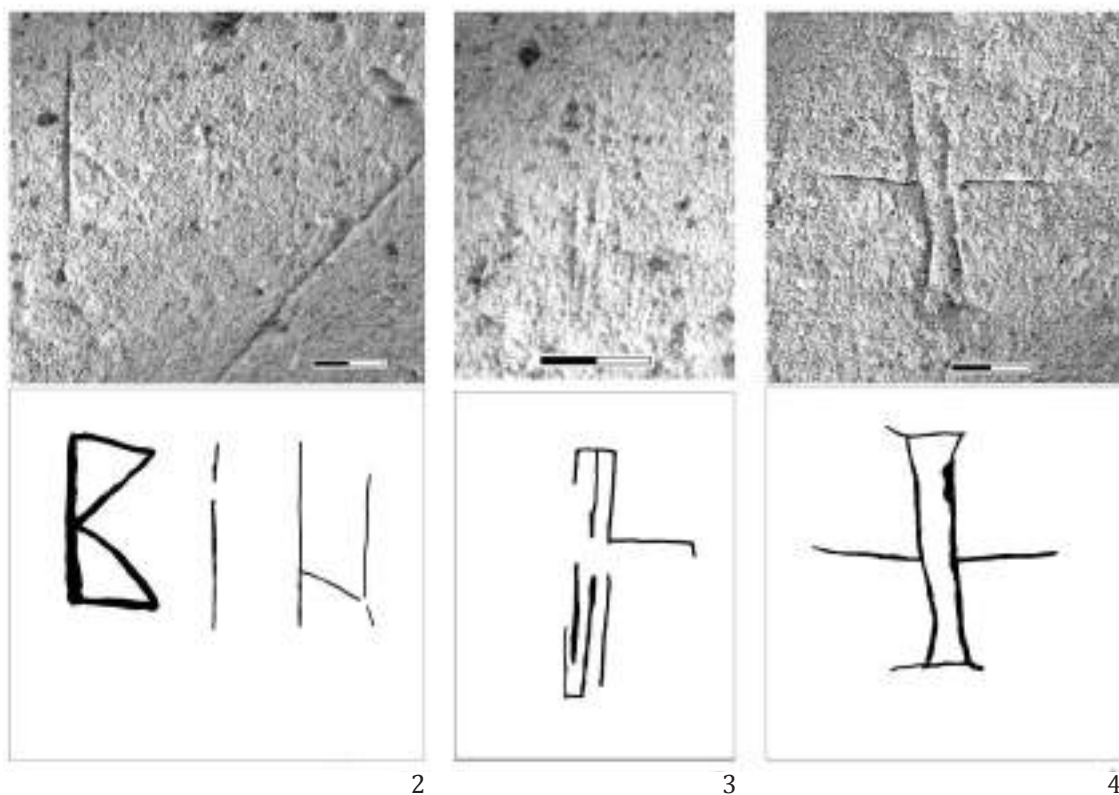

Таблиця CVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 332; 2 – № 333; 3 – № 334; 4 – № 335;
5 – № 336; 6 – № 337.

1

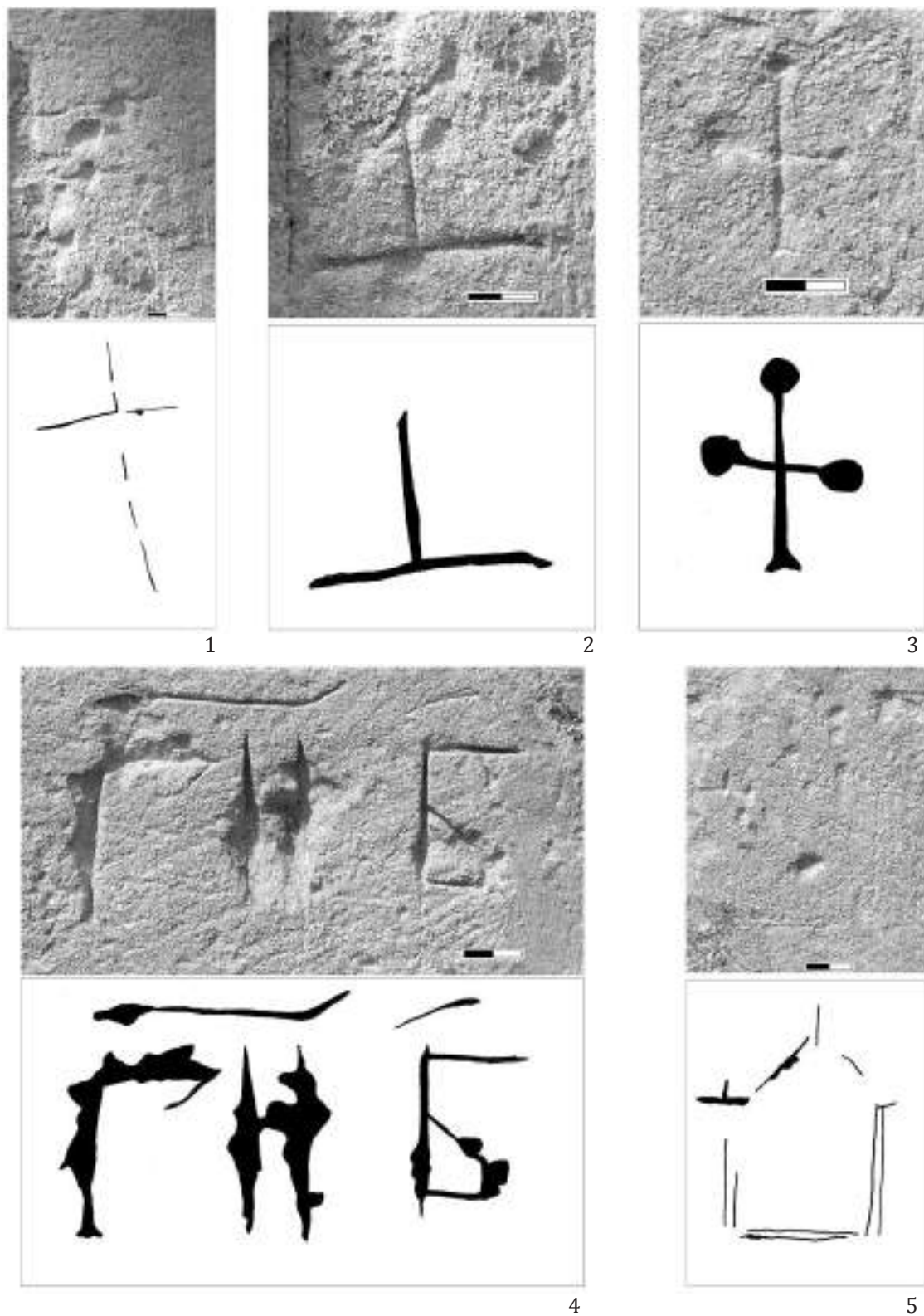
2

3

4

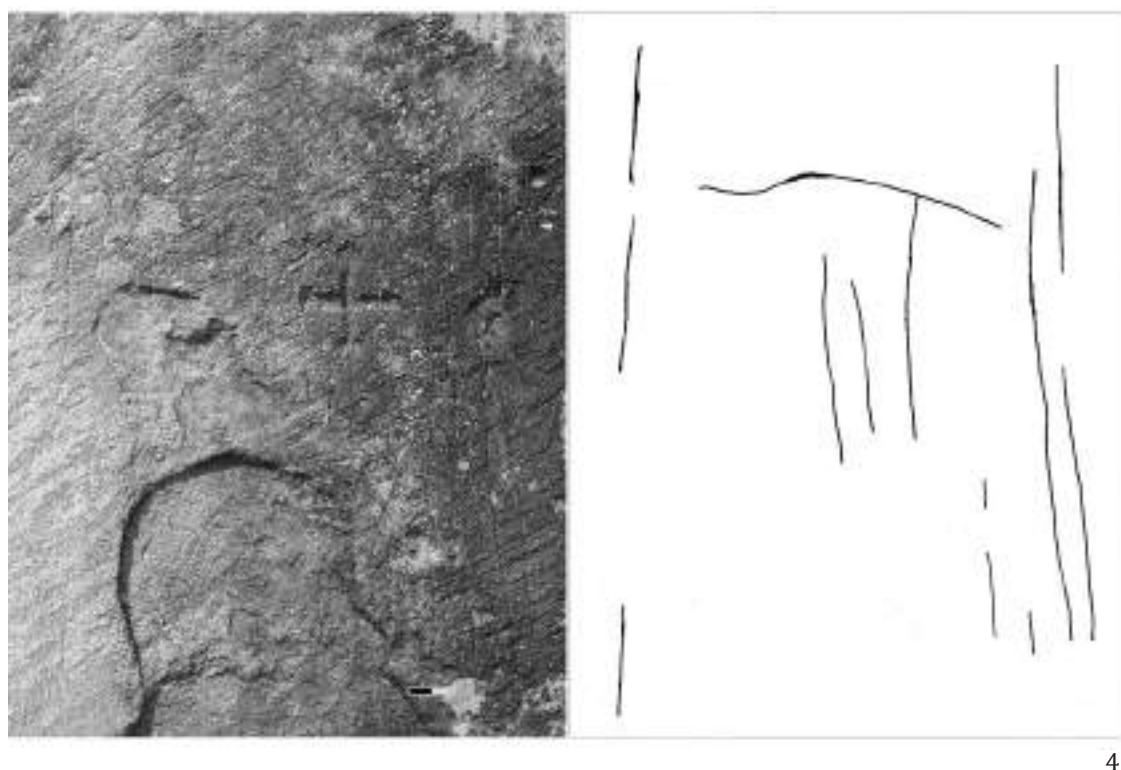
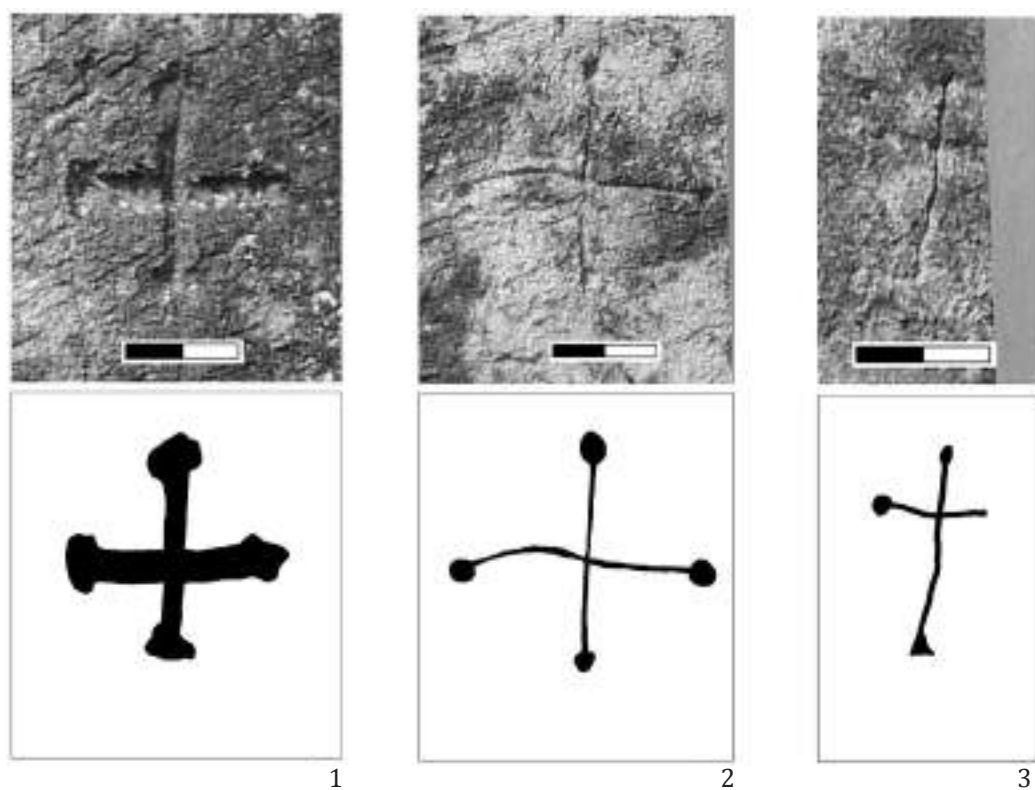
Таблиця СІХ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 338; 2 – № 339; 3 – № 340; 4 – № 341.

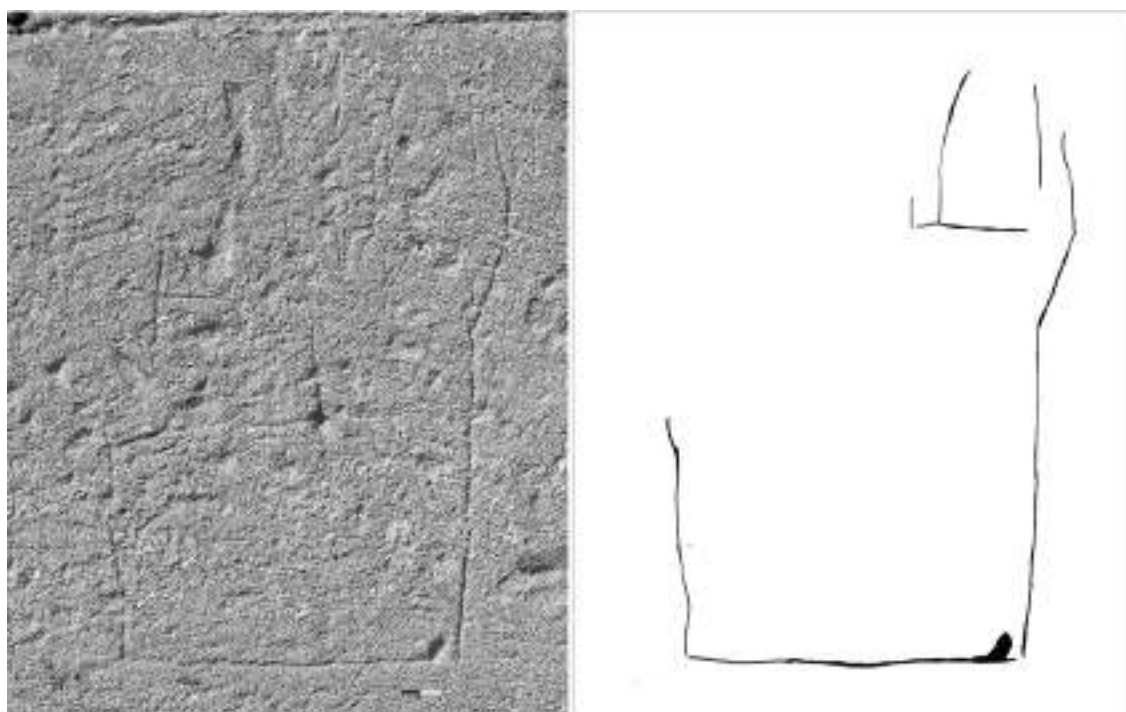
Таблиця СХ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 342; 2 – № 343; 3 – № 344;
4 – № 345; 5 – № 346.

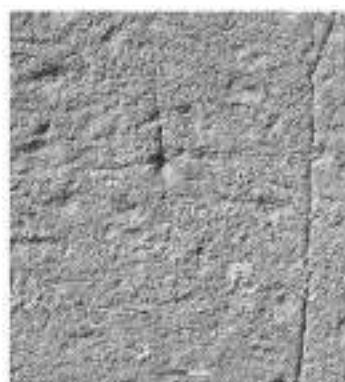

Таблиця СХІ

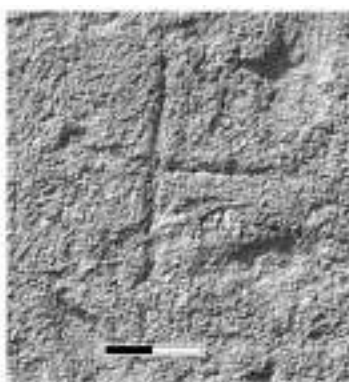
Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 347; **2** – № 348; **3** – № 349; **4** – № 350.

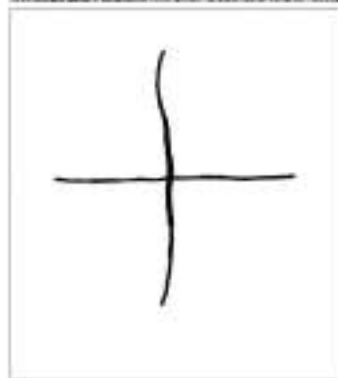
1

2

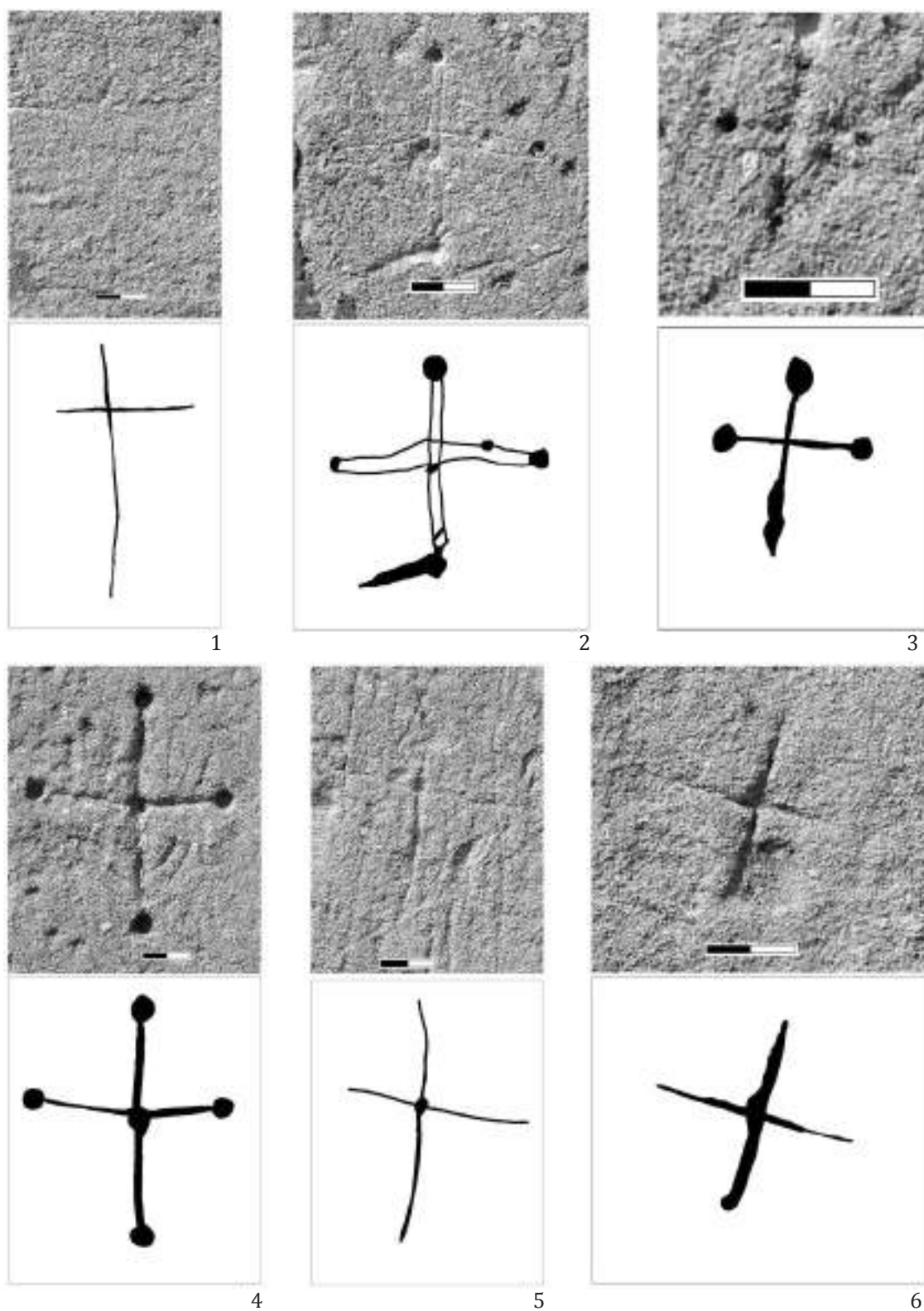
3

4

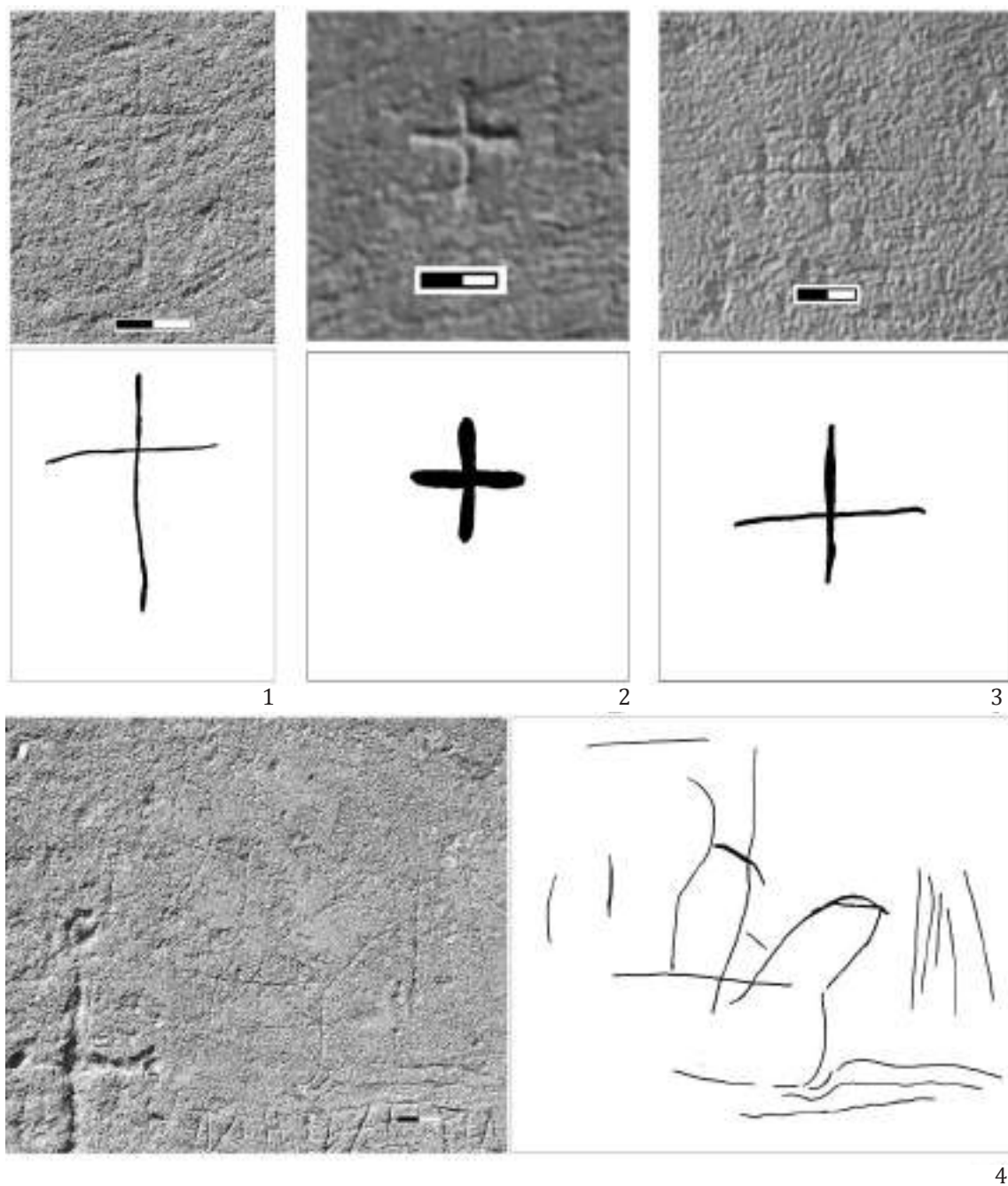
Таблиця СХІІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 351; 2 – № 352; 3 – № 353; 4 – № 354.

Таблиця СХІІІ

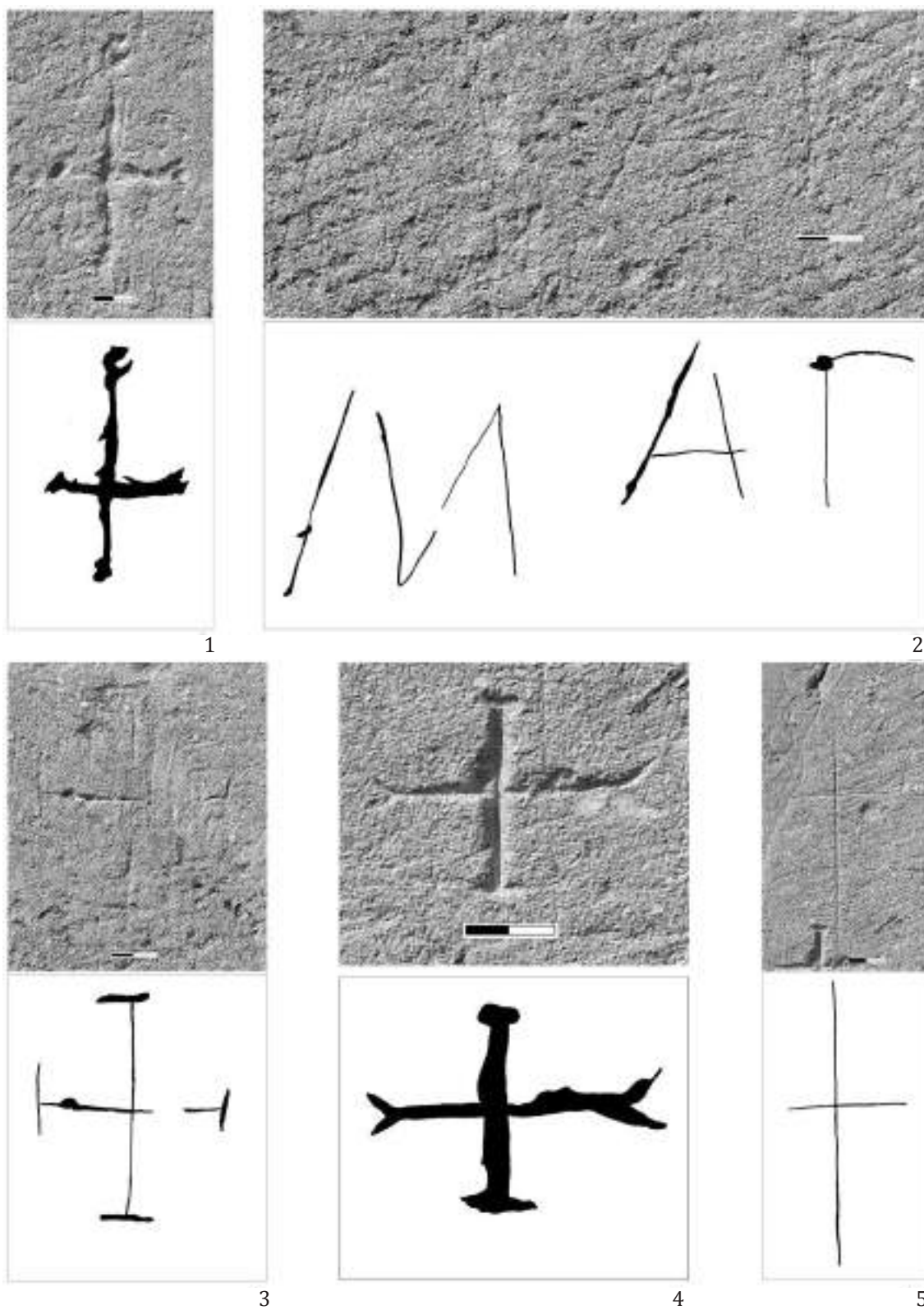
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 355; 2 – № 356; 3 – № 357; 4 – № 358;
5 – № 359; 6 – № 360.

4

Таблиця CXIV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 361; 2 – № 362; 3 – № 363; 4 – № 364.

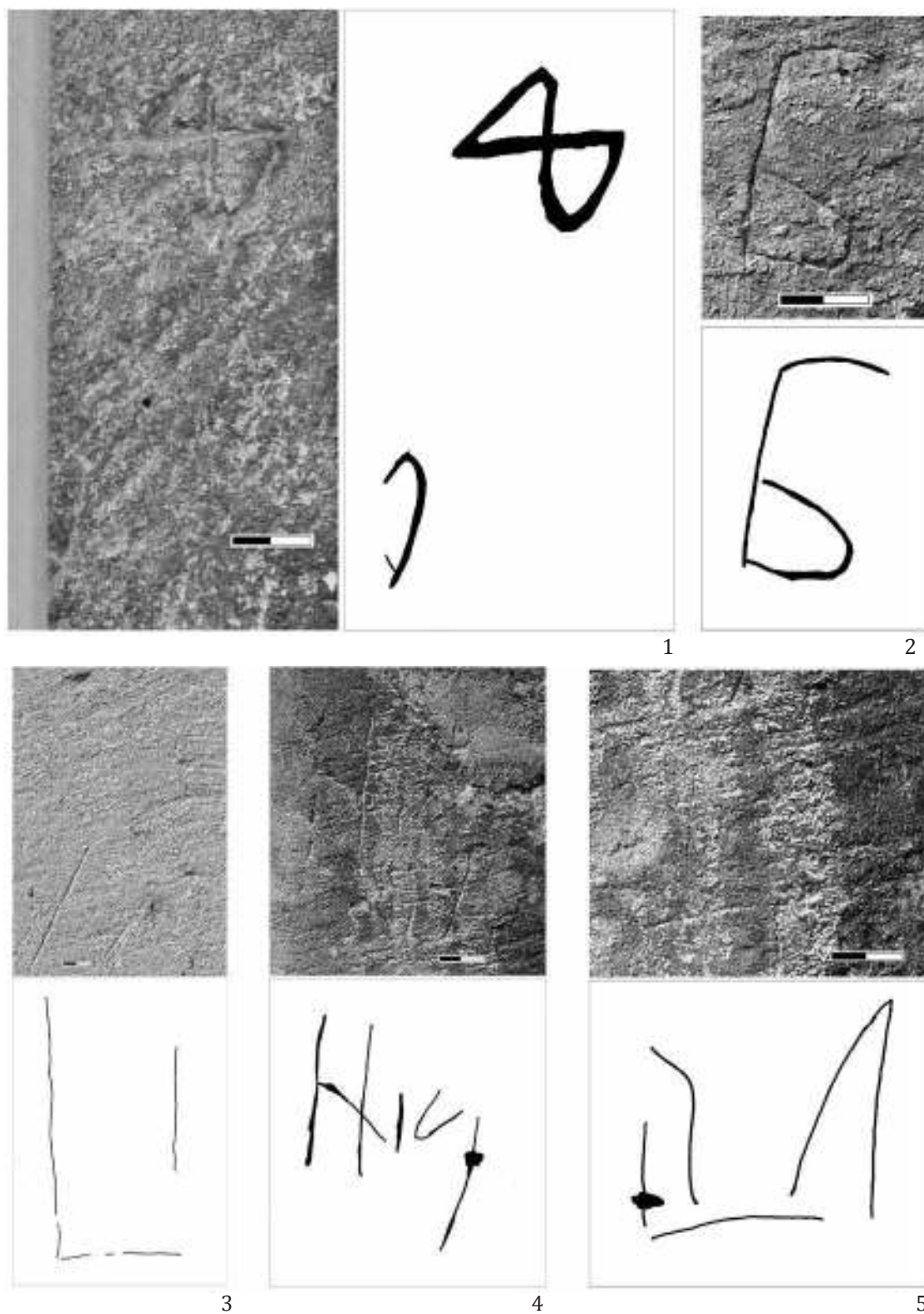

Таблиця CXV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 365; 2 – № 366; 3 – № 367;
4 – № 368; 5 – № 369.

Таблиця CXVI
Фотографія та прорисовка графіті № 370.

Таблиця СХVII

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 370 (правої частини); **2** – № 371;
3 – № 372; **4** – № 373; **5** – № 374.

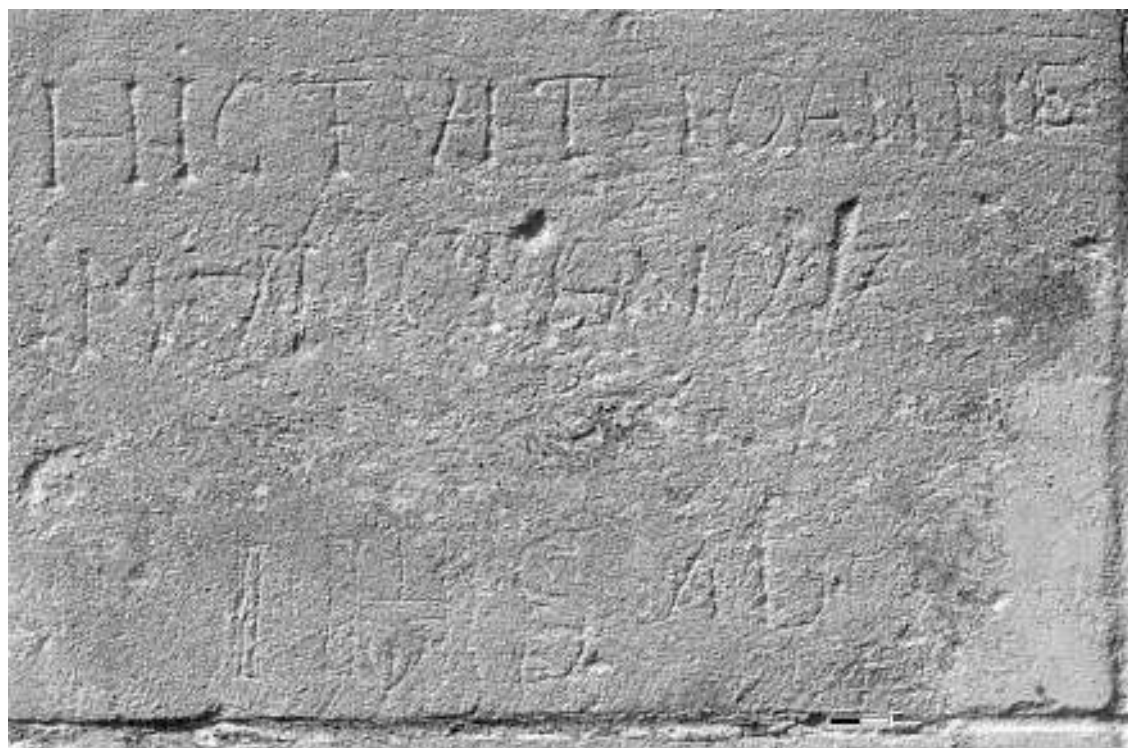

Таблиця СХVІІІ
Фотографія графіті № 375.

ВЪКНЪ ~~Н~~ННІЄ МДСТН СЛАДЪЛЄДЄ
 РЕ>КАБХ НГНАТЪ ВЪХН ~~Н~~АЛН
 ЛАХДВЗПЛОТЕНН КНННЕНА
 ШНВЗІСАДЕНОВДАЛЪ
 АТОМУ ПОСЛКНТОПОВЕСТТОПА
 НТЕЛѢНМО НАЛАЗОРЬ, УА ~~Б~~
 АКЗНА ЗДСУАНЛЗНЕНСКА
 АУШАТЪДІ

ЗБНСТЕФАН >АНВННТЗБГАНЗ
 ТНННКОМУ АНЖЕСАУС

Таблиця СХІХ
Прорисовка графіті № 375.

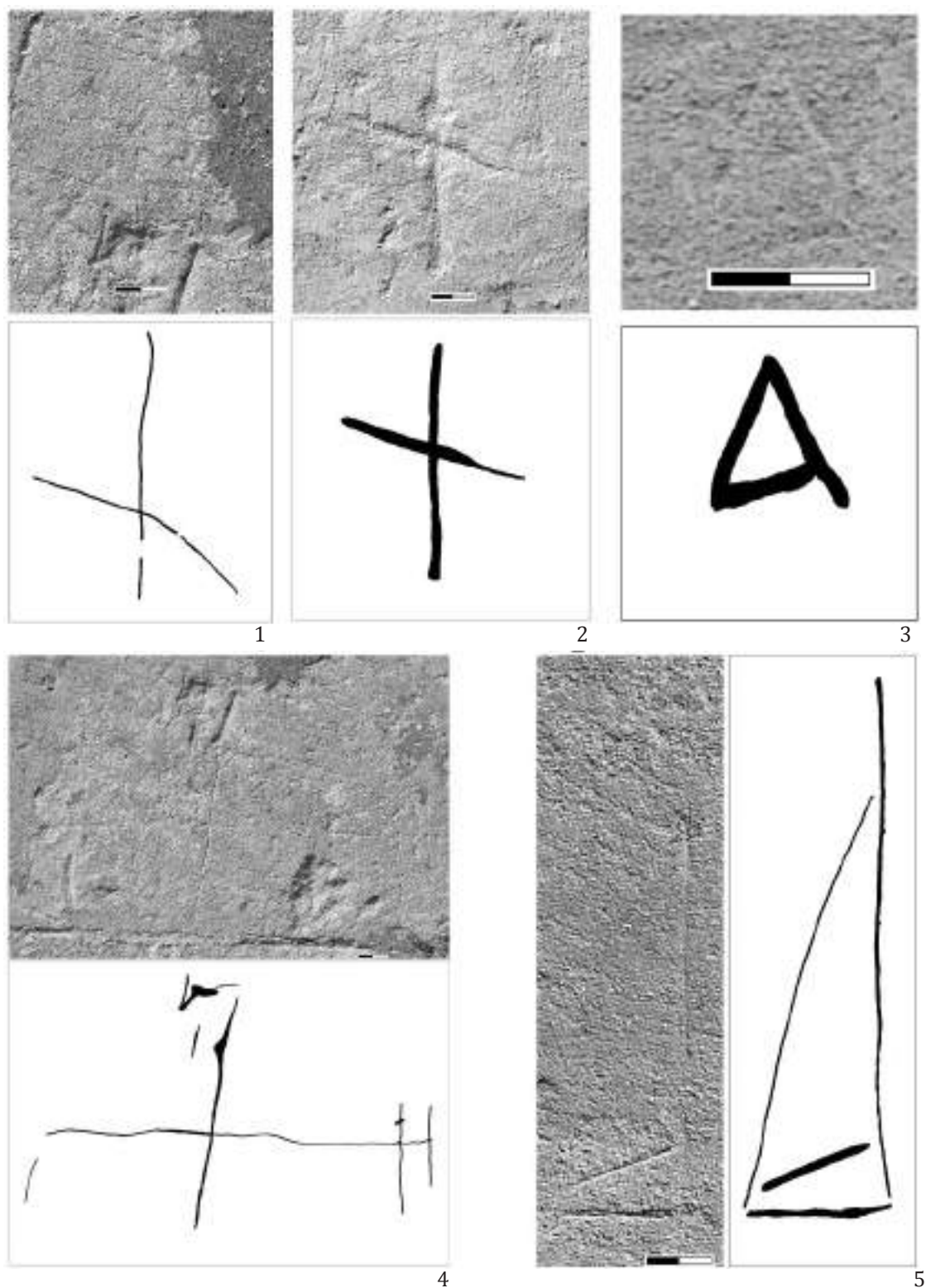

HIC FVIT IOANNE
MUNICI EVIKZ

IHS ADI

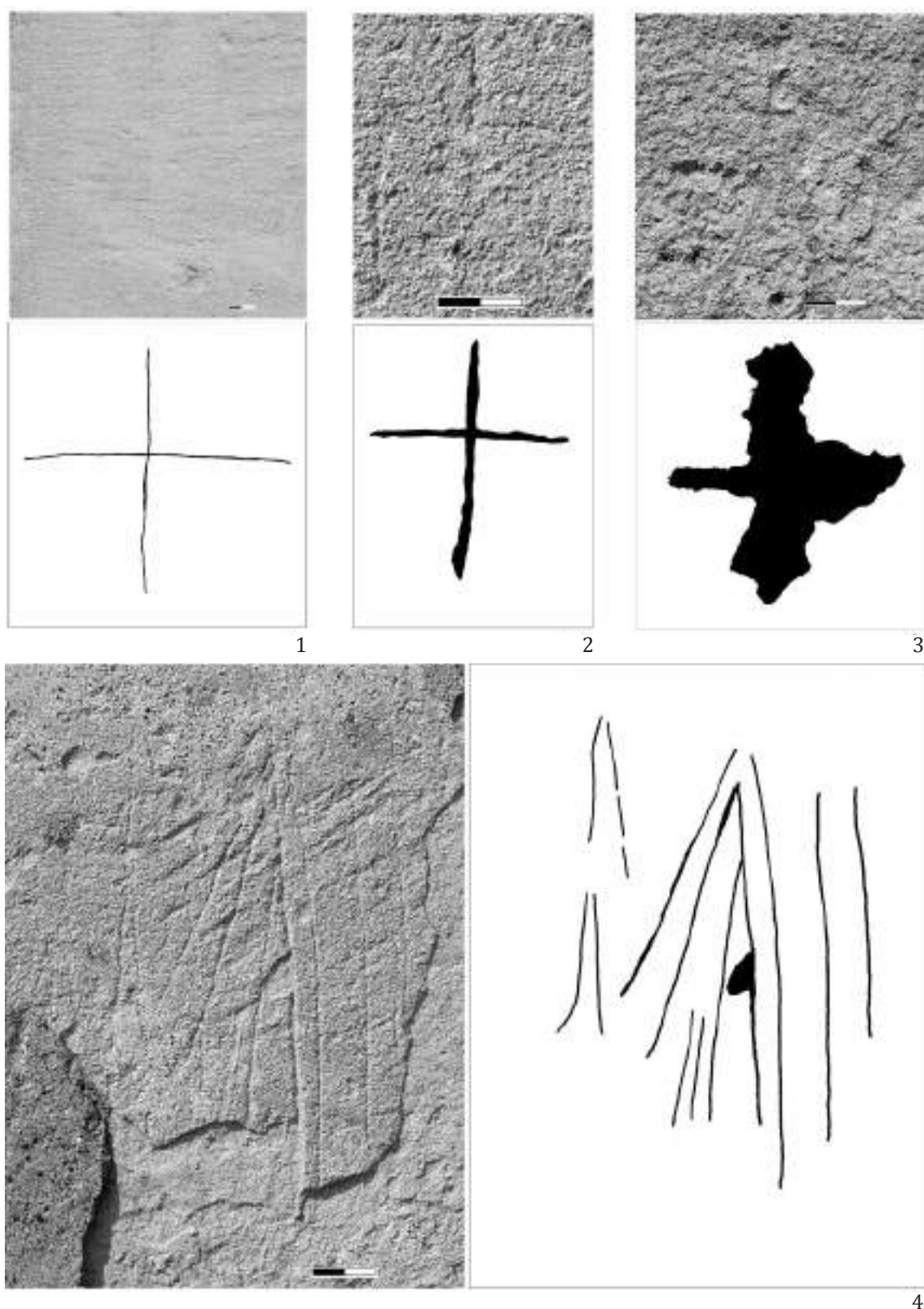
Таблиця СХХ

Фотографія та прорисовка графіті № 376.

Таблиця СХХІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 377; 2 – № 378; 3 – № 379;
4 – № 380; 5 – № 381.

1

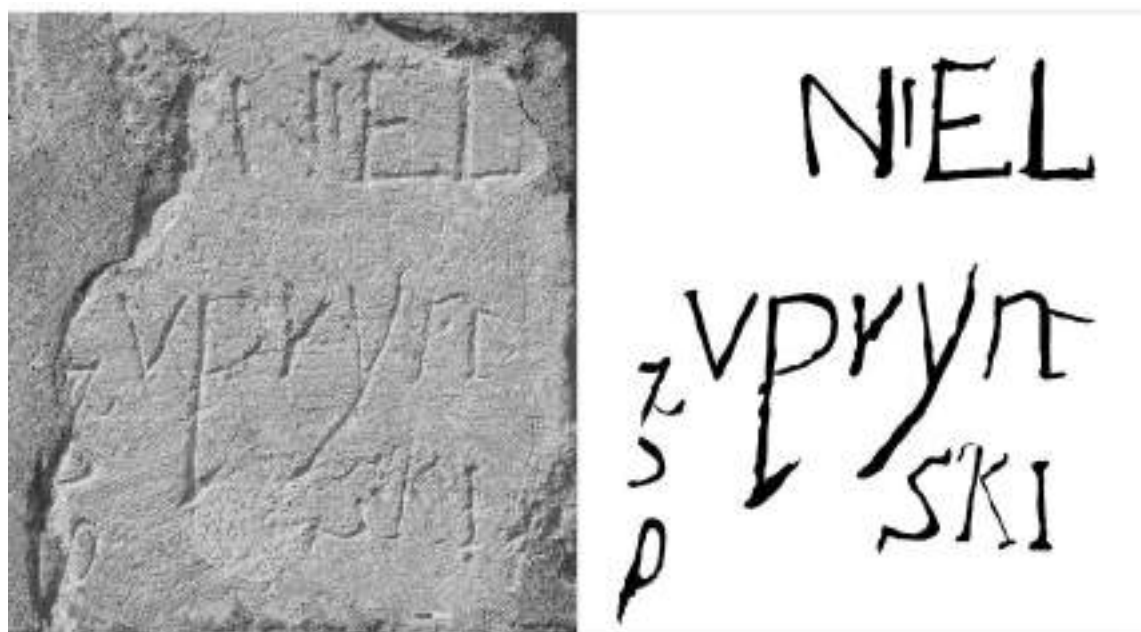
2

3

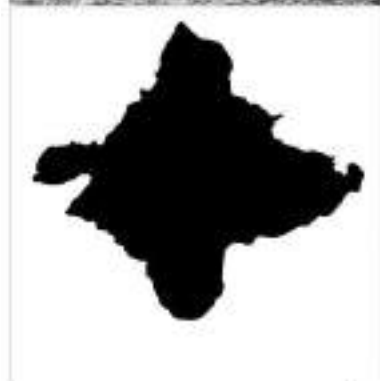
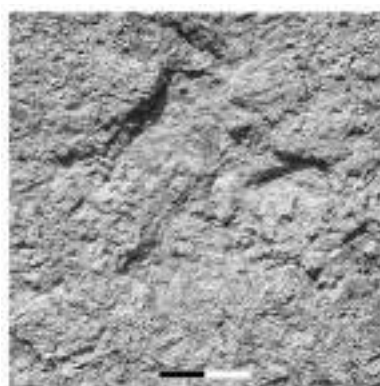
4

Таблиця СХХІІ

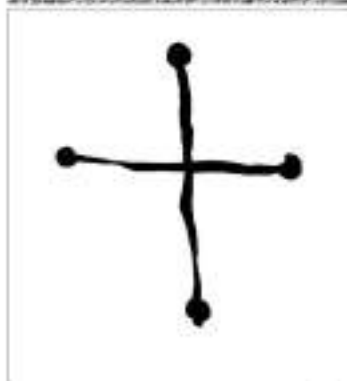
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 382; 2 – № 383; 3 – № 384; 4 – № 385.

1

2

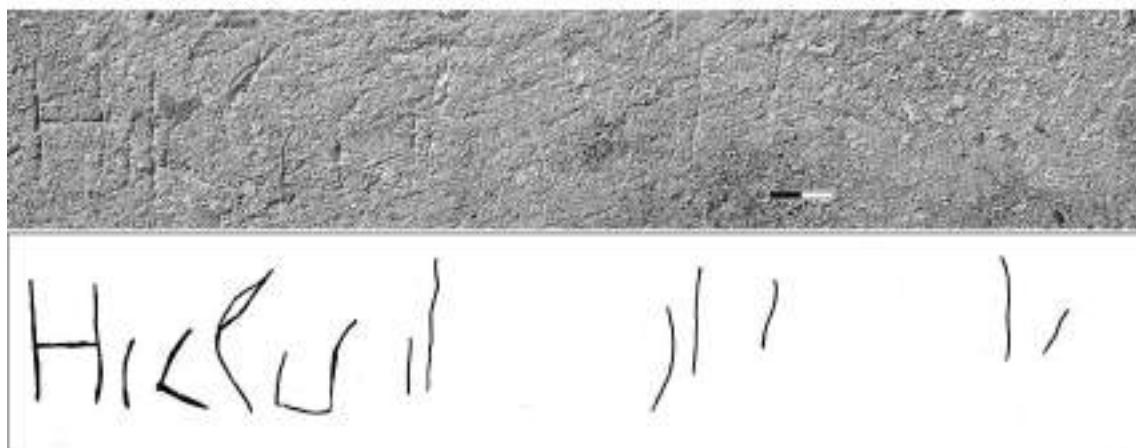
3

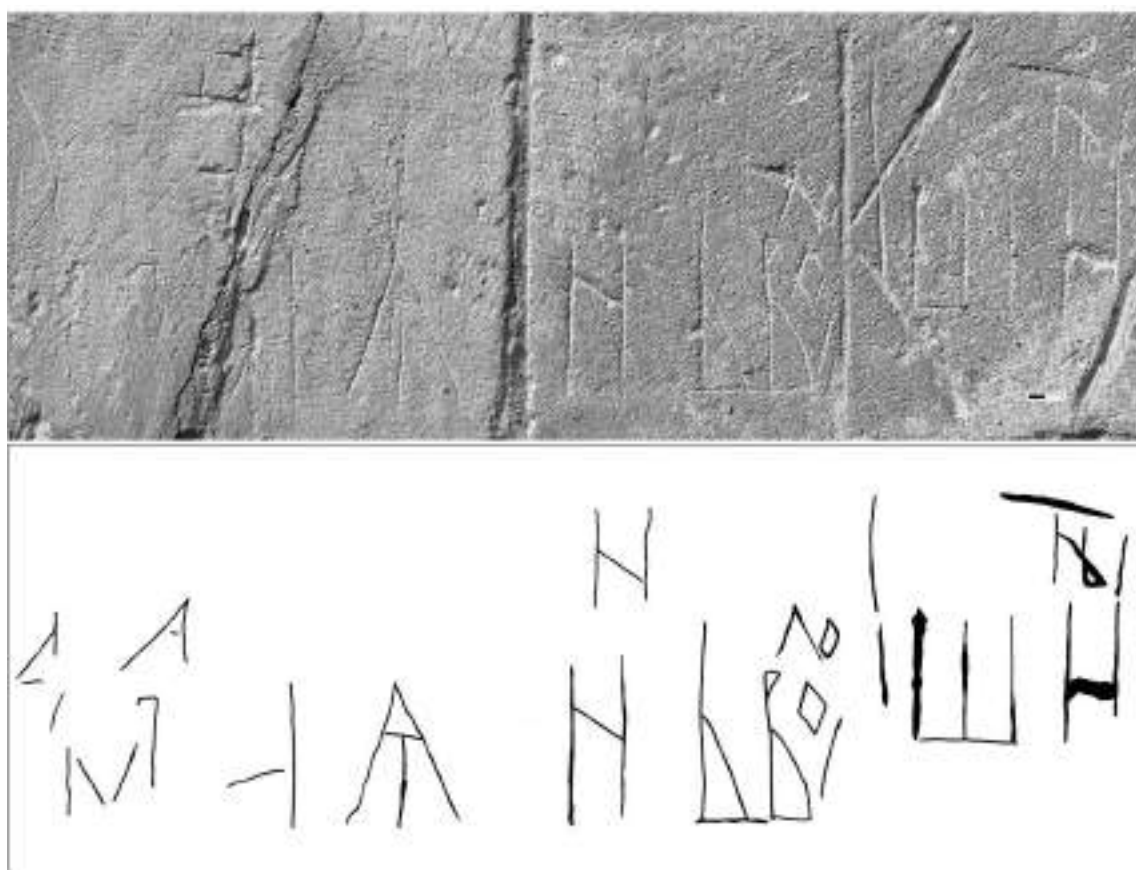
4

Таблиця СХХІІІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 386; 2 – № 387; 3 – № 389; 4 – № 390.

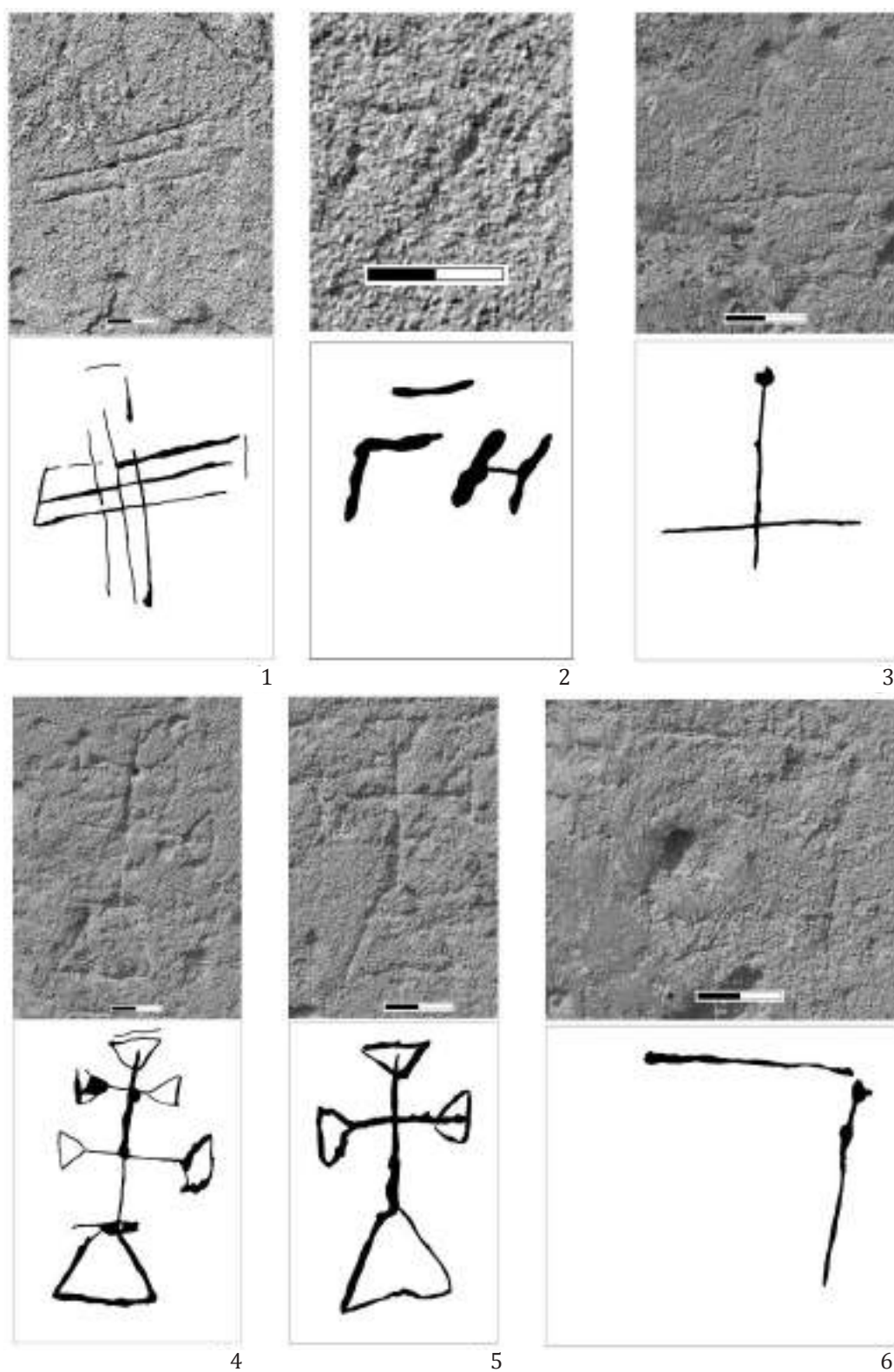
1

2

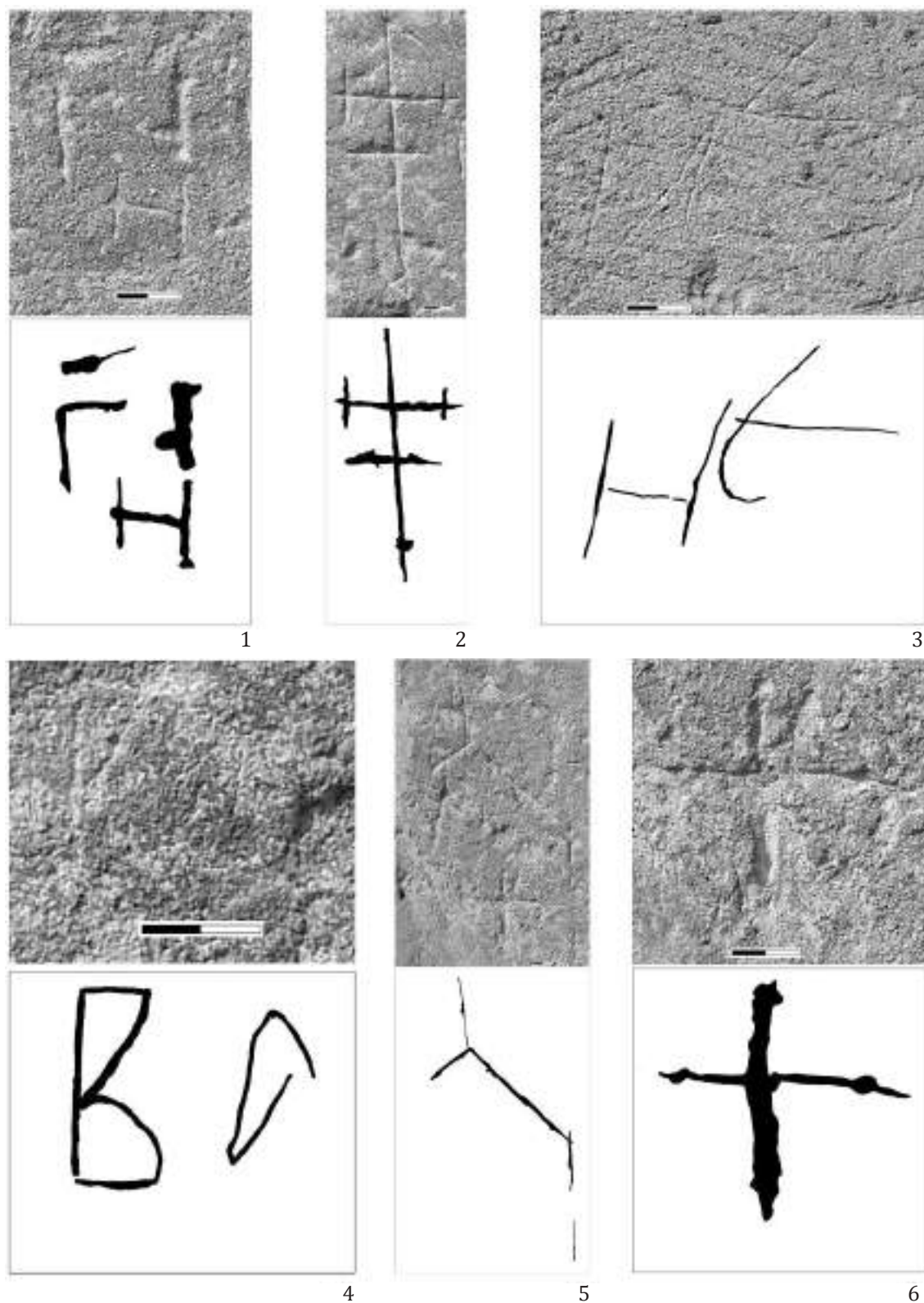
Таблиця СХХІV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 388; 2 – № 391.

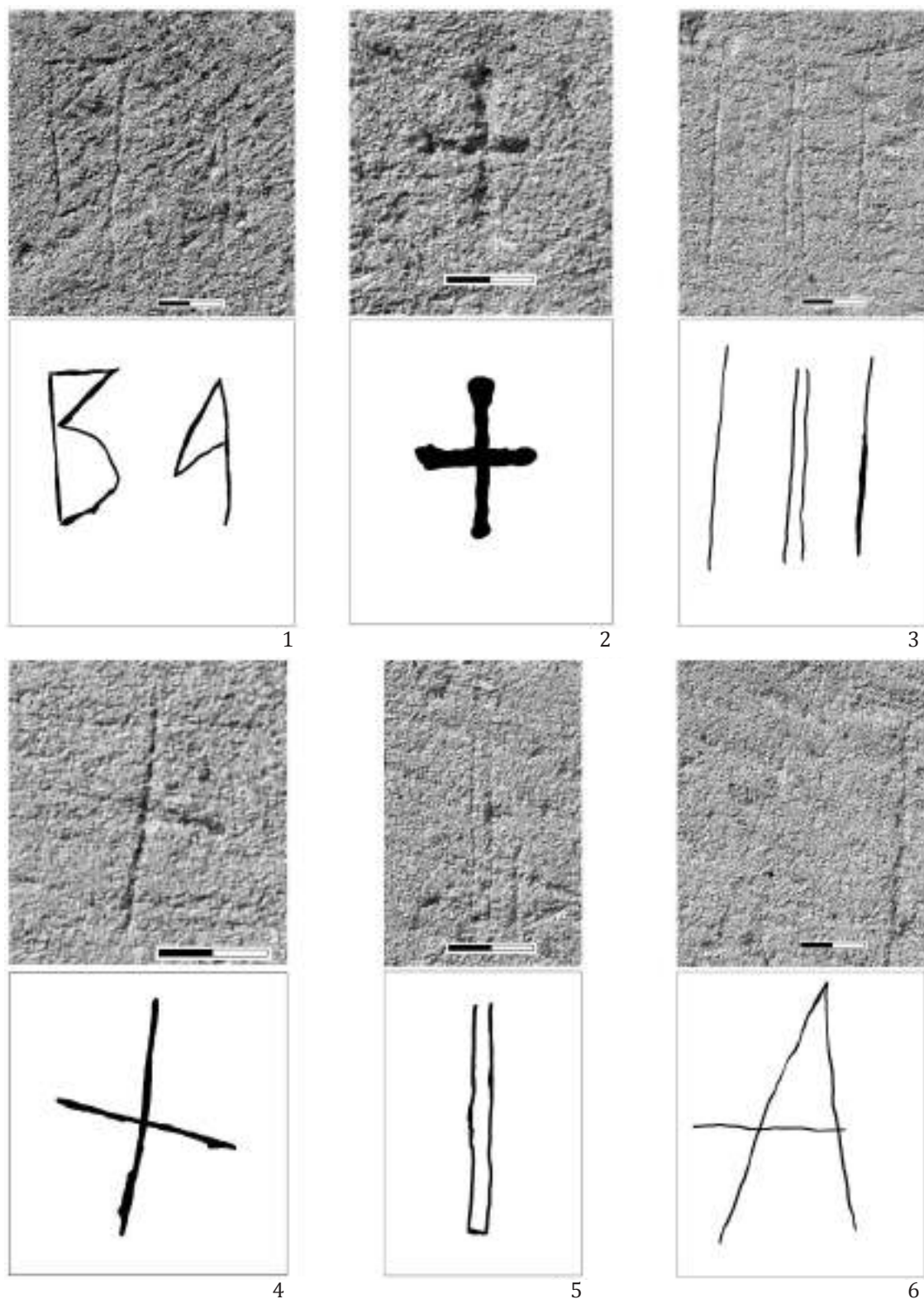
Таблиця СХХV

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 392; **2** – № 393; **3** – № 394; **4** – № 395;
5 – № 396; **6** – № 397.

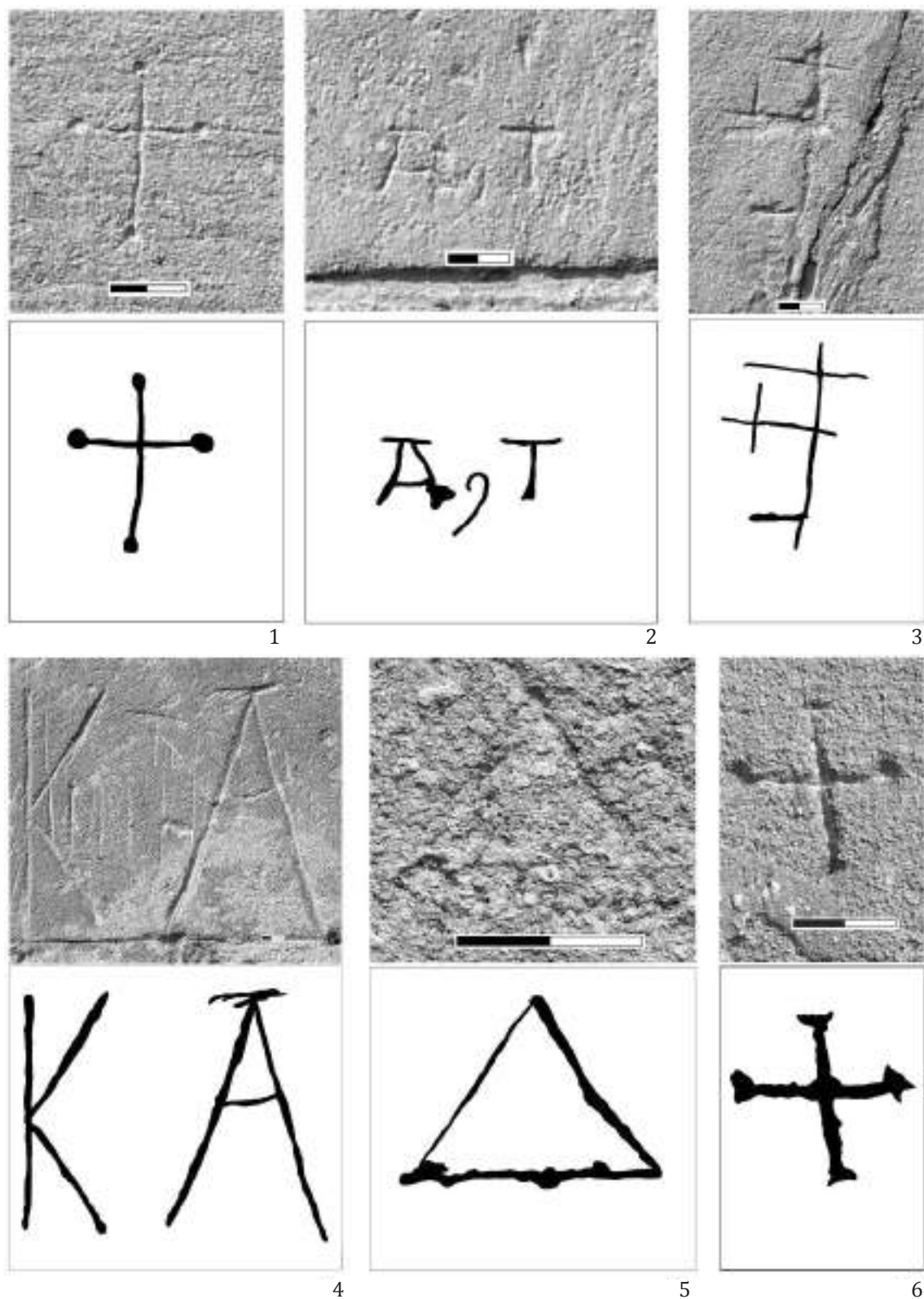
Таблиця СХХVІ

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 398; **2** – № 399; **3** – № 400;
4 – № 401; **5** – № 402; **6** – № 403.

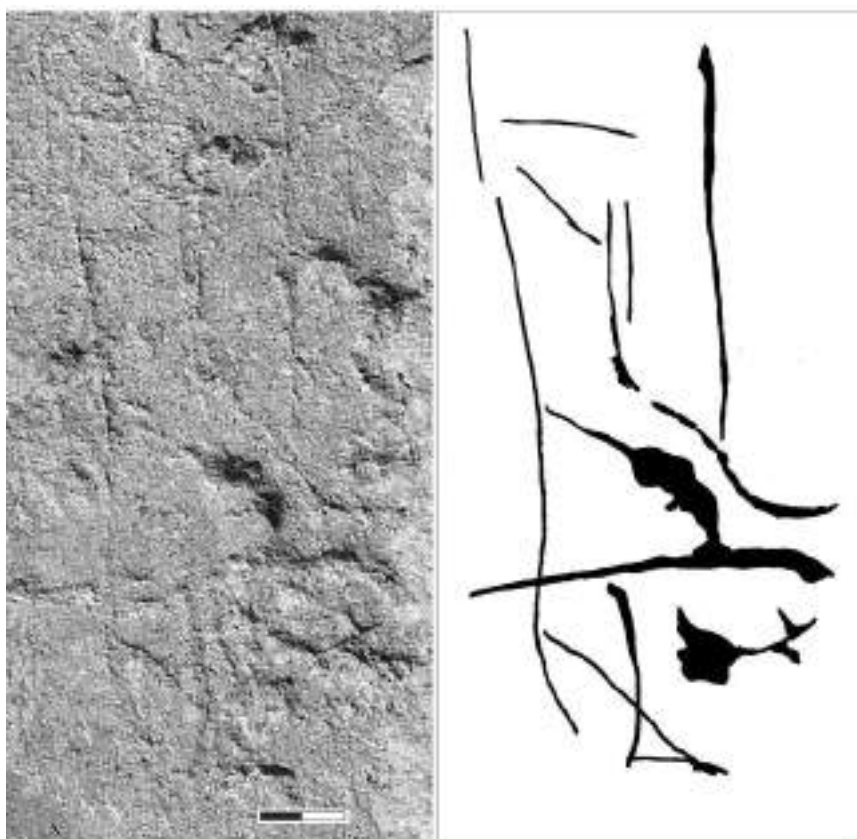
Таблиця СХХVІІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 404; 2 – № 405; 3 – № 406; 4 – № 407;
5 – № 408; 6 – № 409.

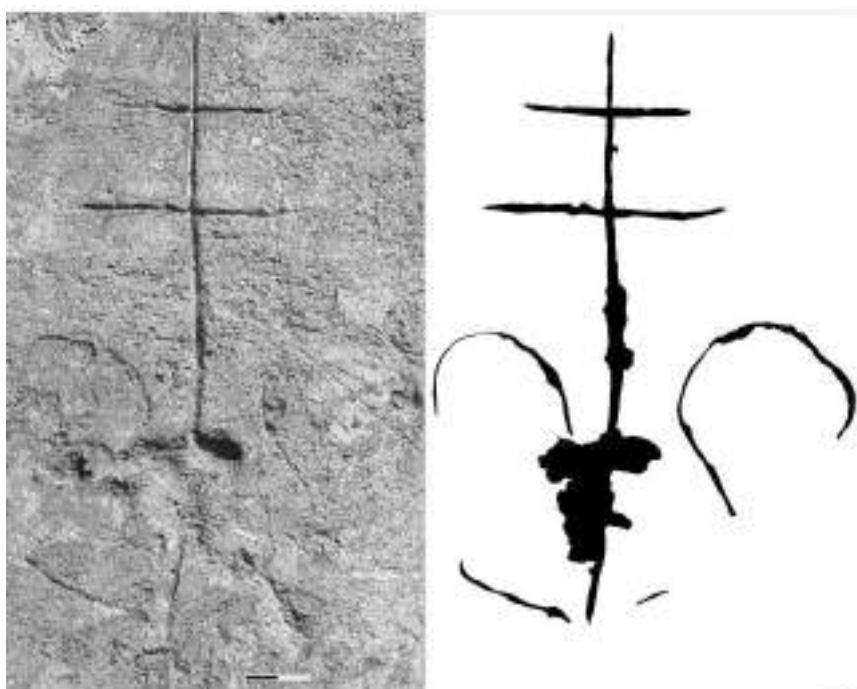

Таблиця CXXVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 410; 2 – № 411; 3 – № 412; 4 – № 413;
5 – № 414; 6 – № 415.

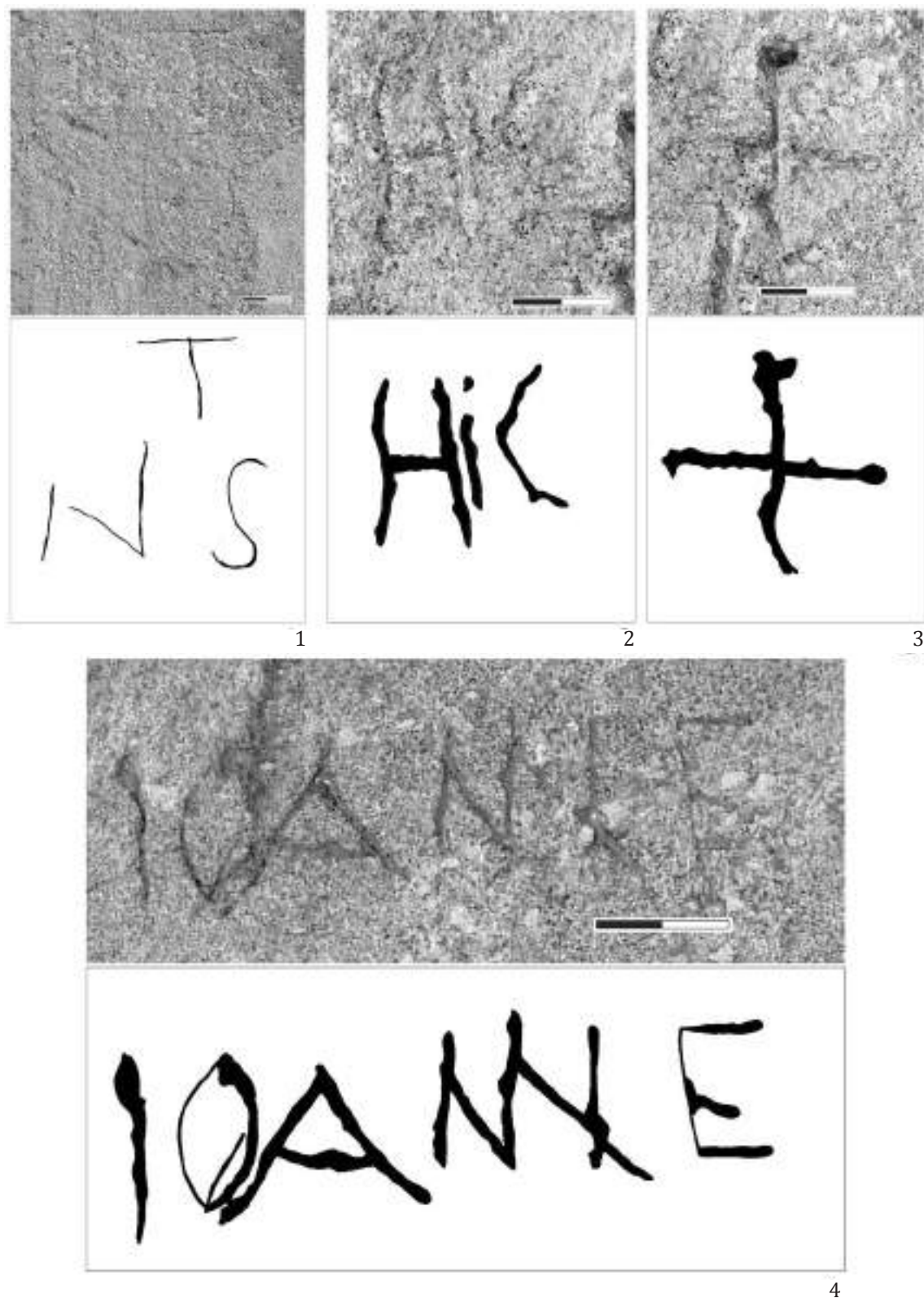
1

2

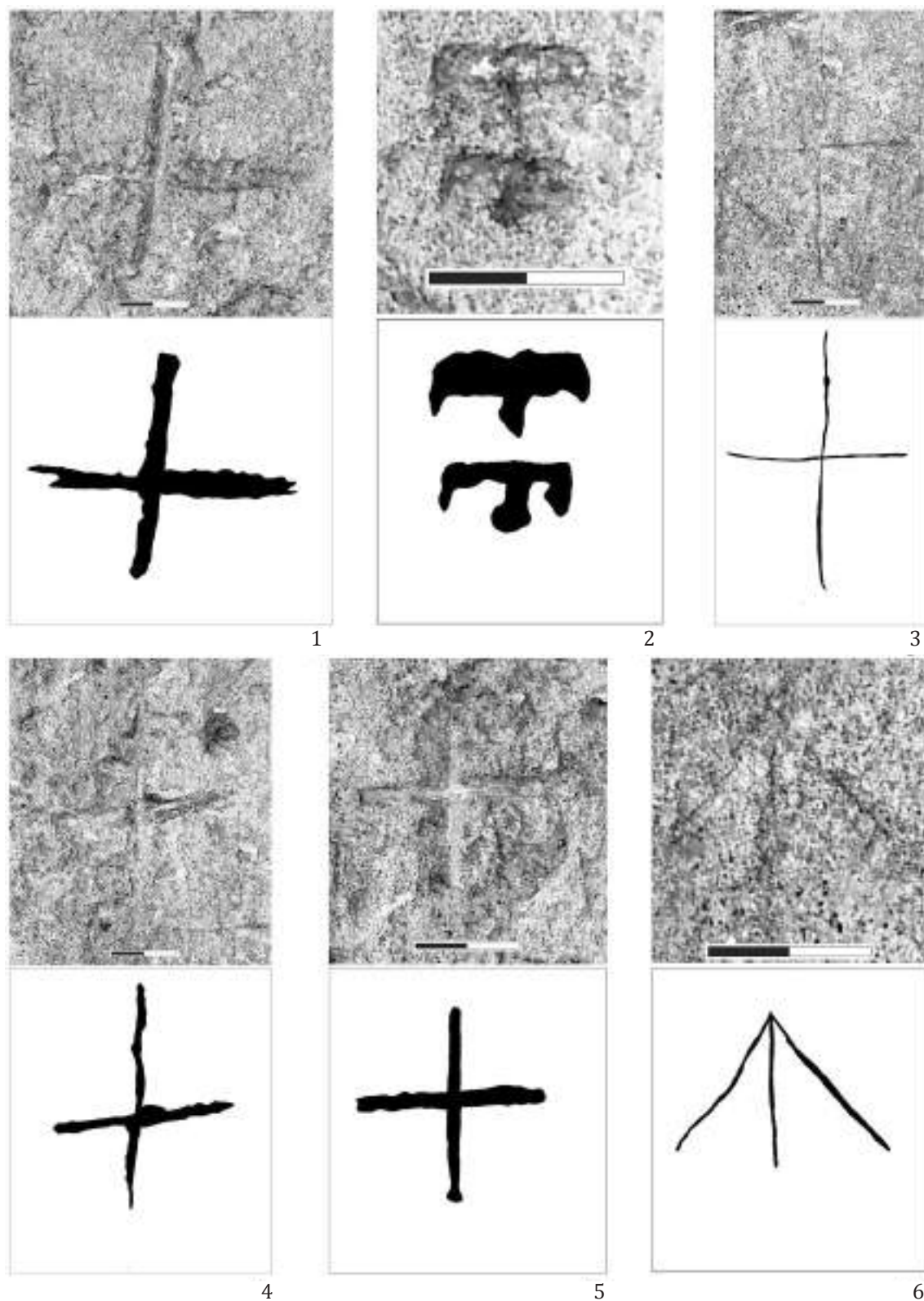
Таблиця СХХІХ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 418; 2 – № 419.

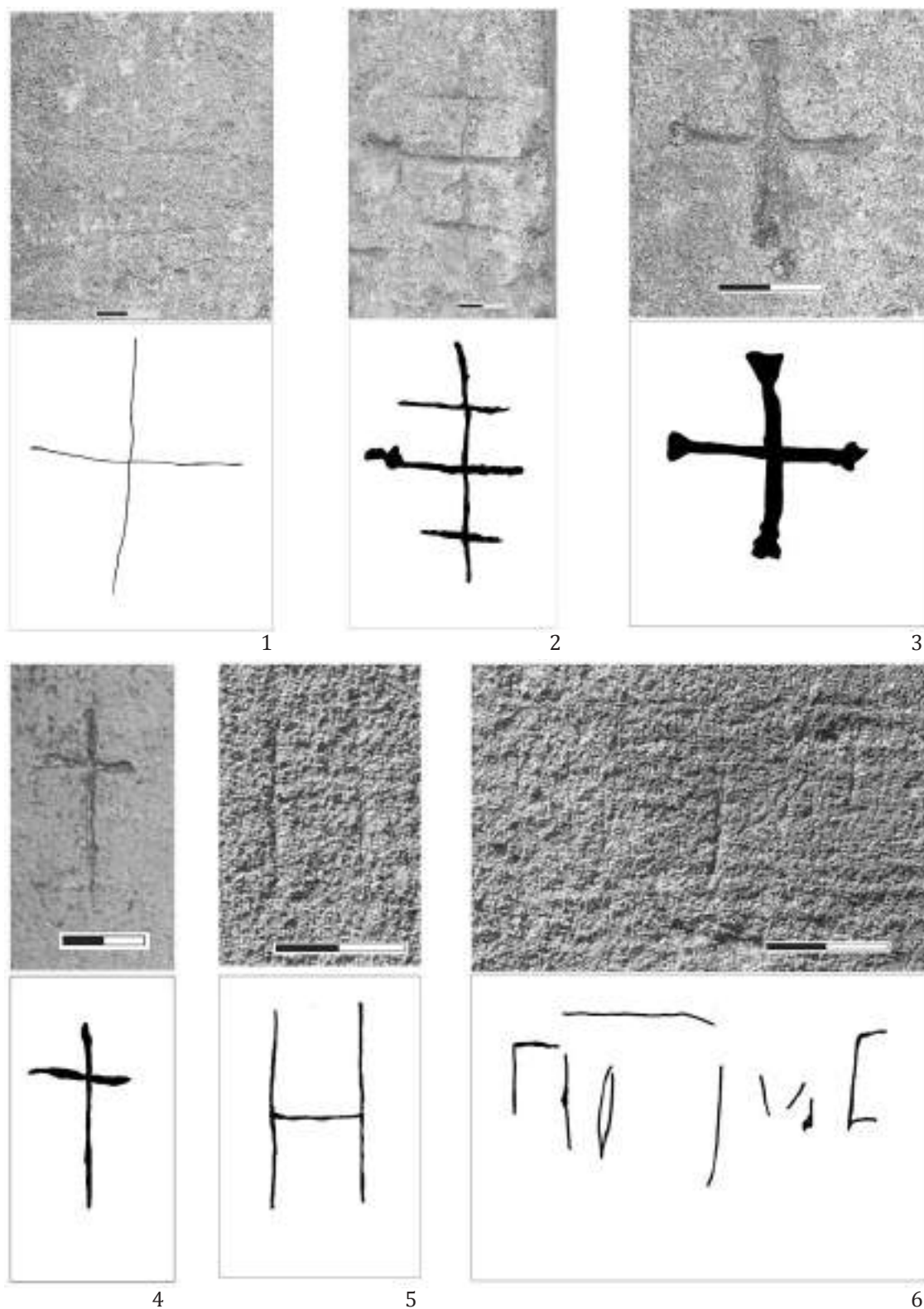
Таблиця СХХХ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 416; 2 – № 417; 3 – № 420; 4 – № 421.

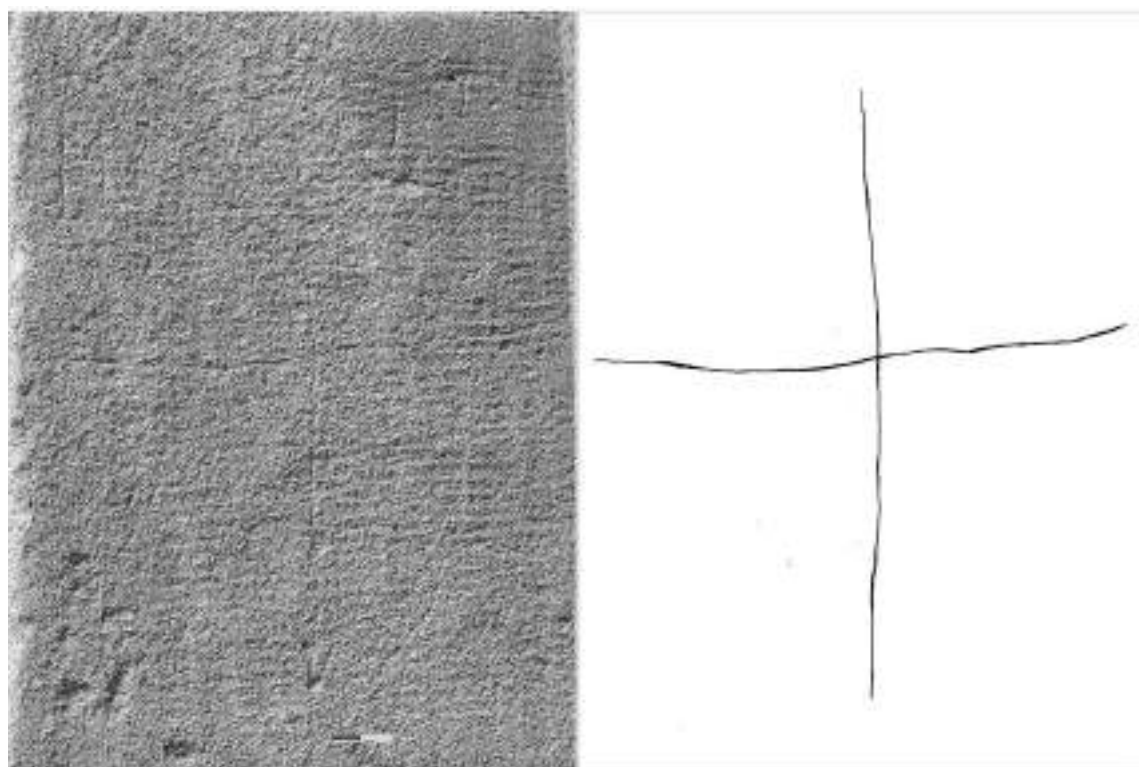
Таблиця СXXXI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 422; 2 – № 423; 3 – № 424; 4 – № 425;
5 – № 426; 6 – № 427.

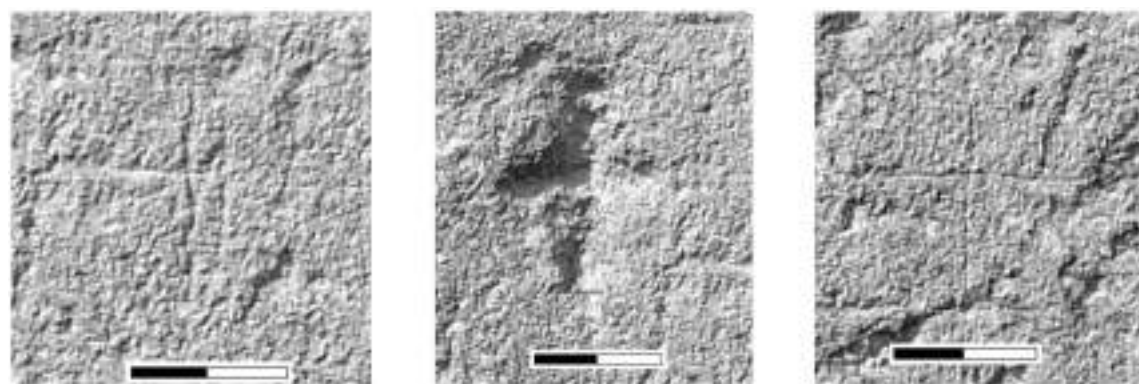

Таблиця СХХХІІ

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 428; **2** – № 429; **3** – № 430; **4** – № 431;
5 – № 432; **6** – № 433.

1

2

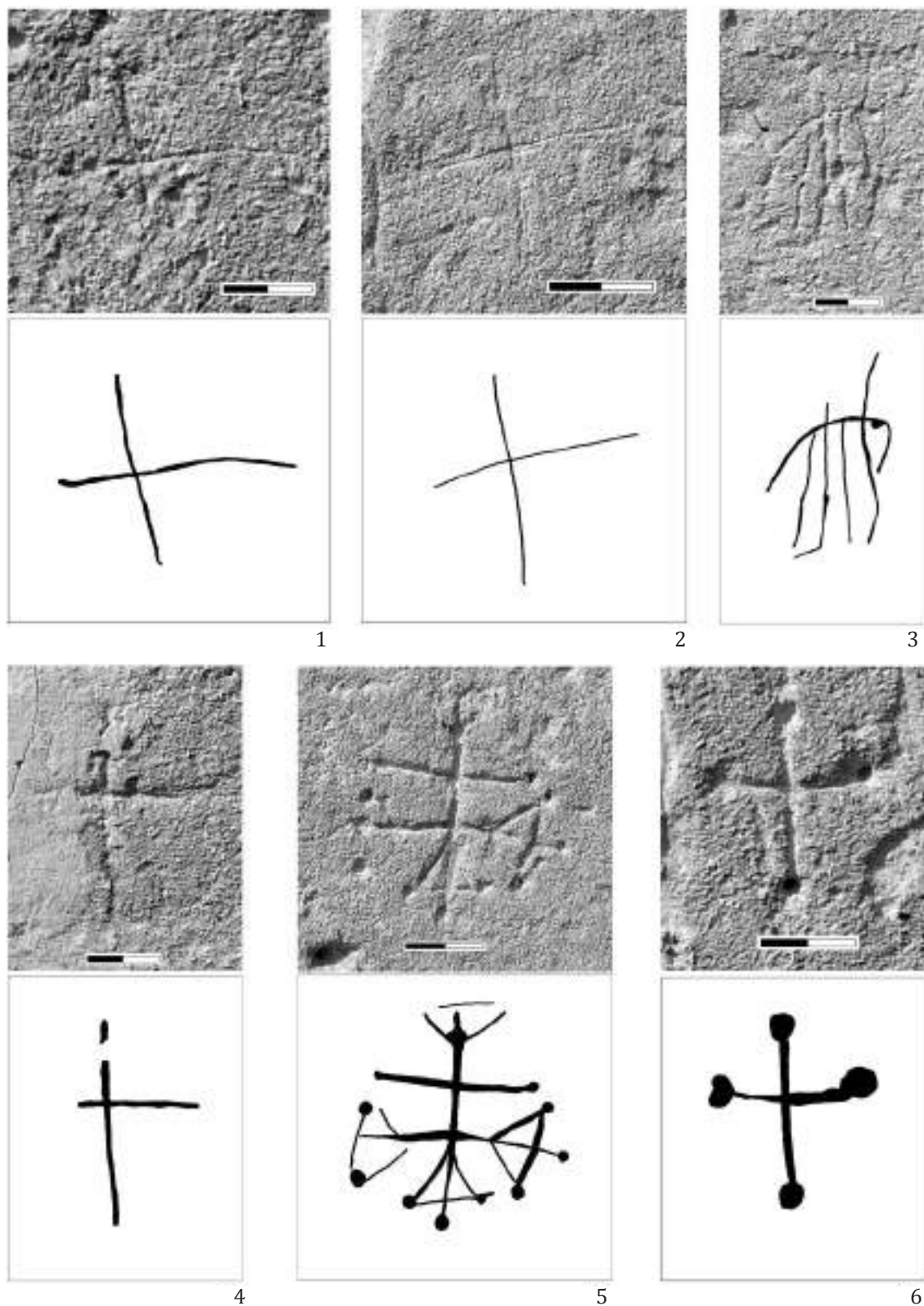
3

4

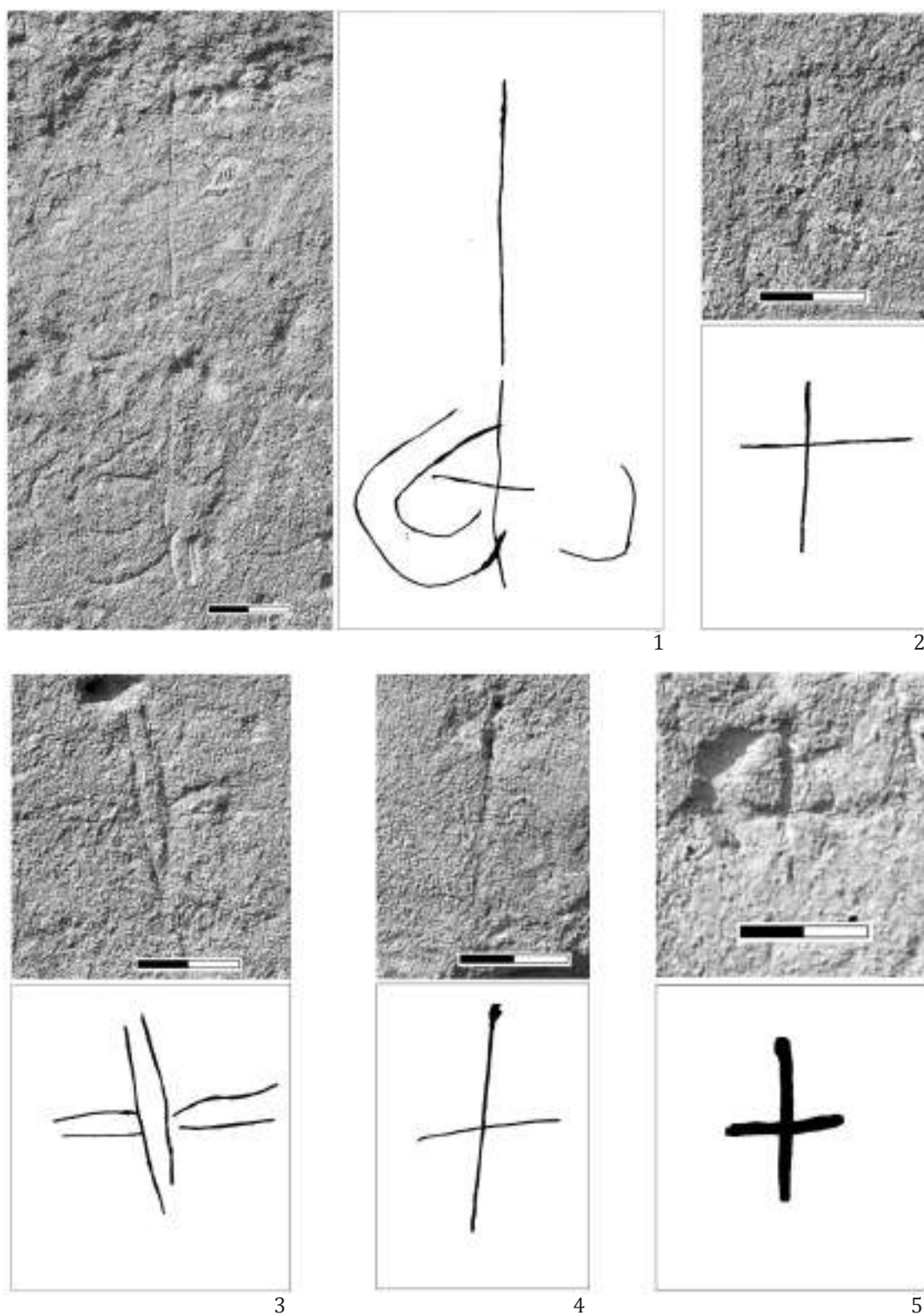
Таблиця СХХХІІІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 434; 2 – № 435; 3 – № 436; 4 – № 437.

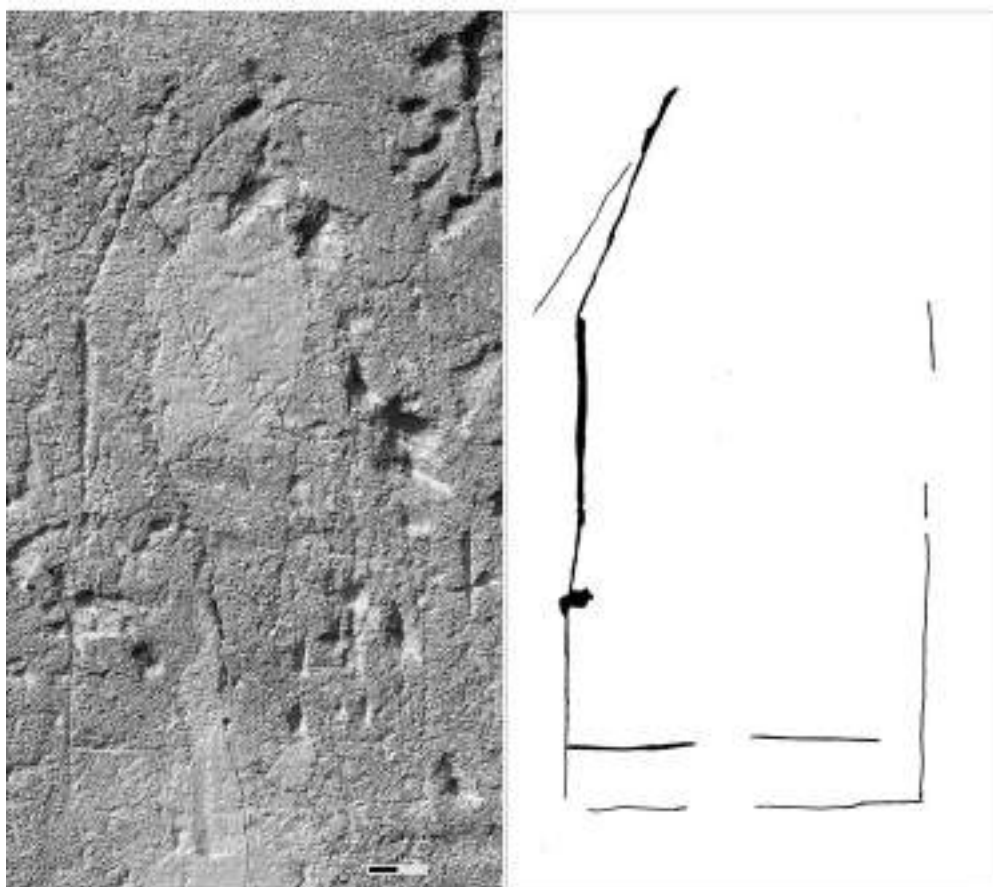
Таблиця СXXXIV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 438; 2 – № 439; 3 – № 440; 4 – № 441;
5 – № 442; 6 – № 443.

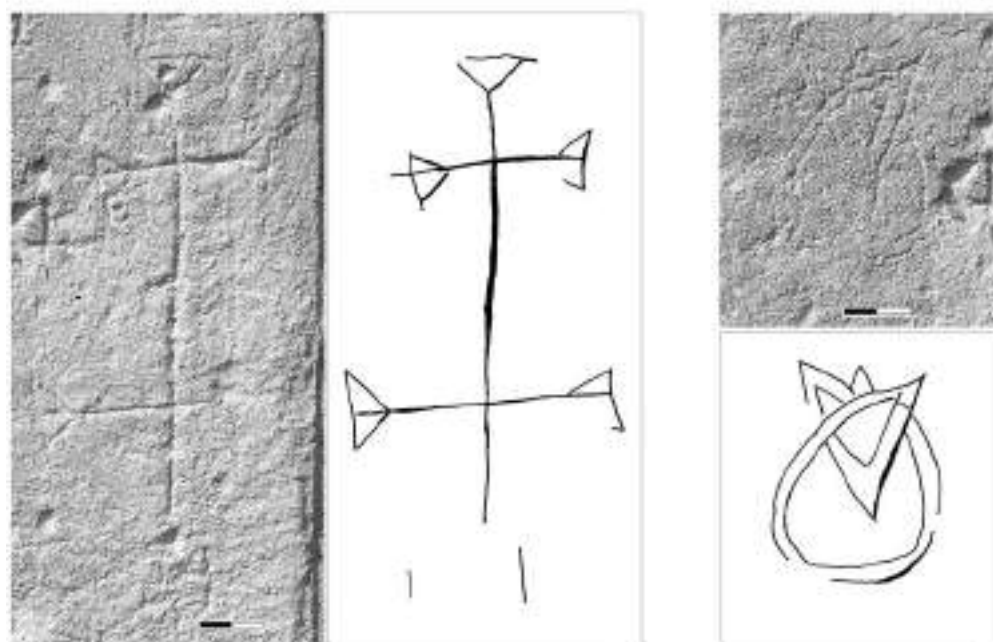

Таблиця SXXXV

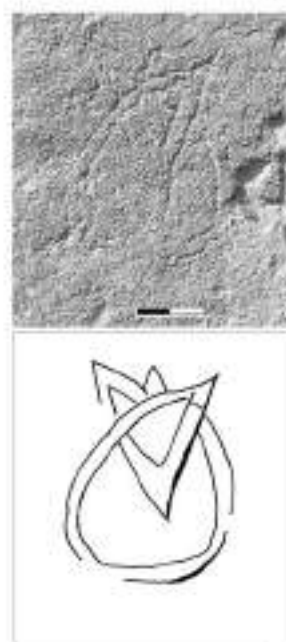
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 444; 2 – № 445; 3 – № 446;
4 – № 447; 5 – № 448.

1

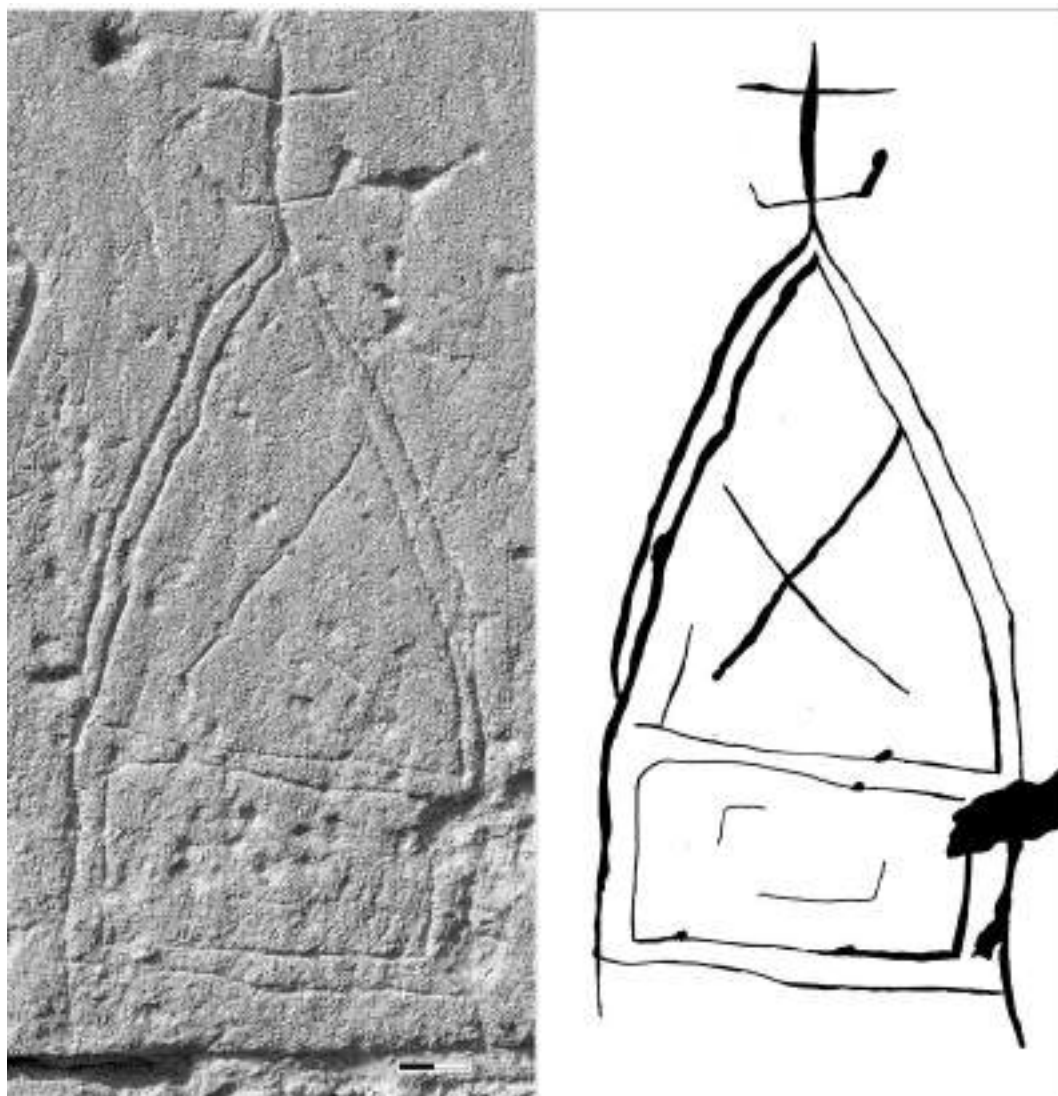
2

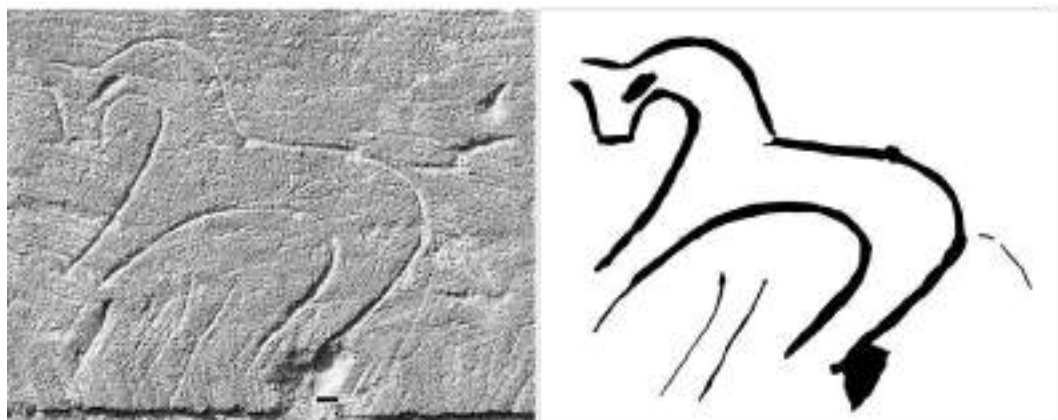
3

Таблиця СXXXVI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 449; 2 – № 450; 3 – № 451.

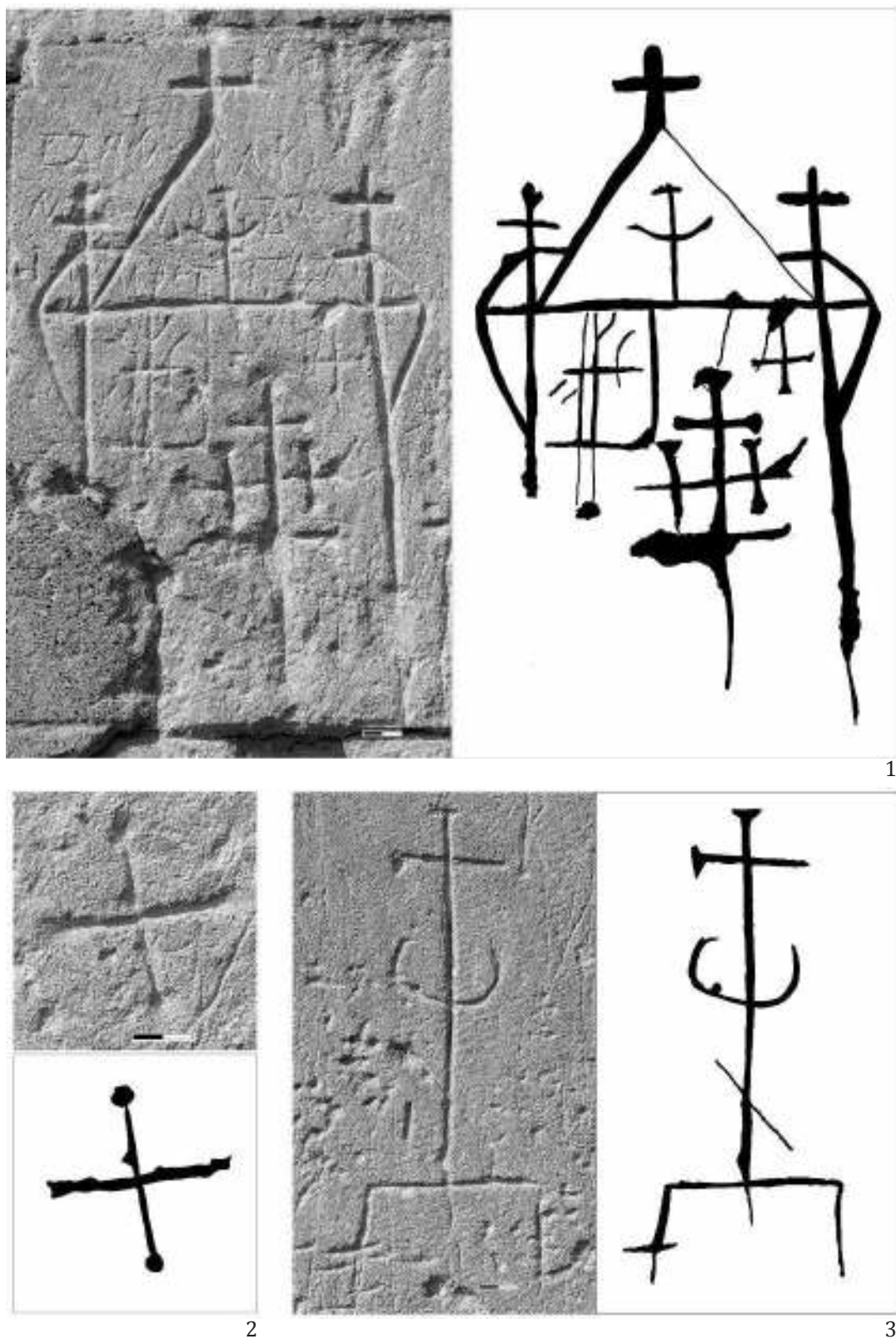
1

2

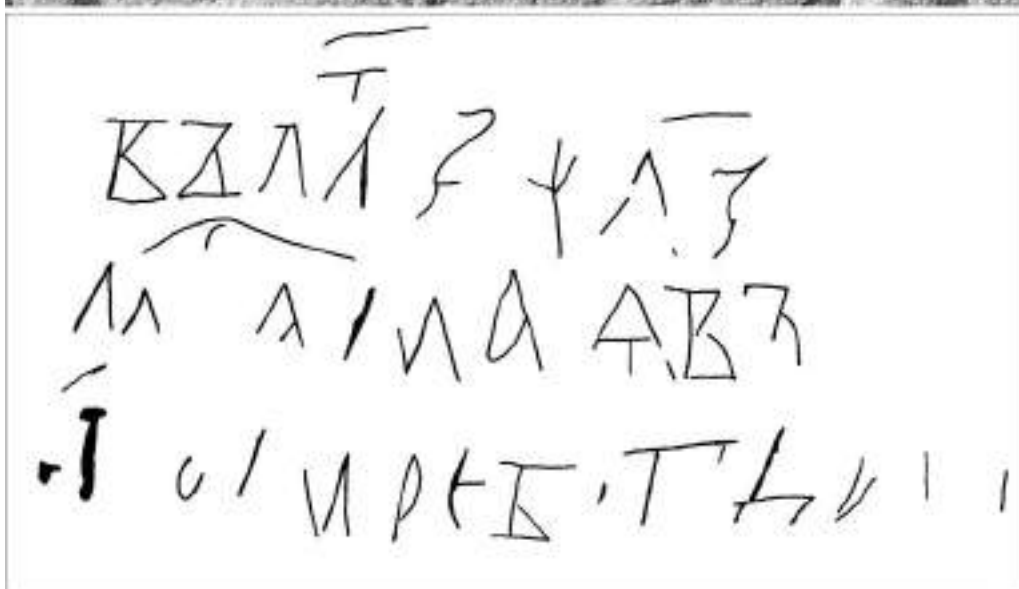
Таблиця CXXXVII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 452; 2 – № 453.

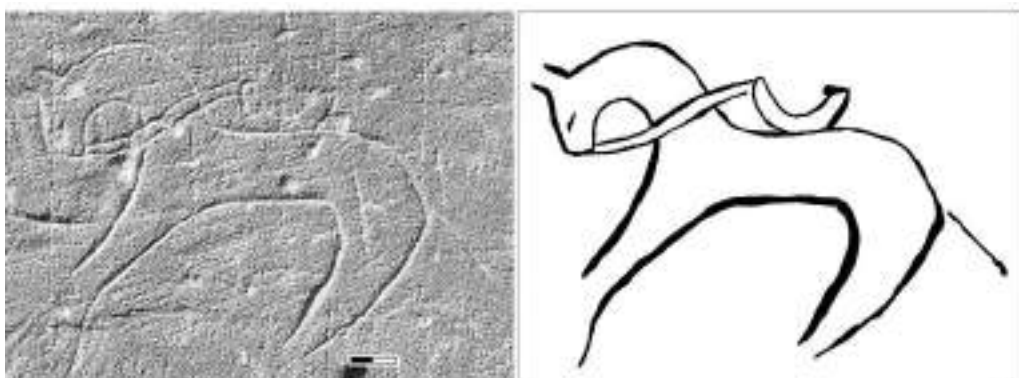

Таблиця СХХХVІІІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 454; 2 – № 455; 3 – № 456.

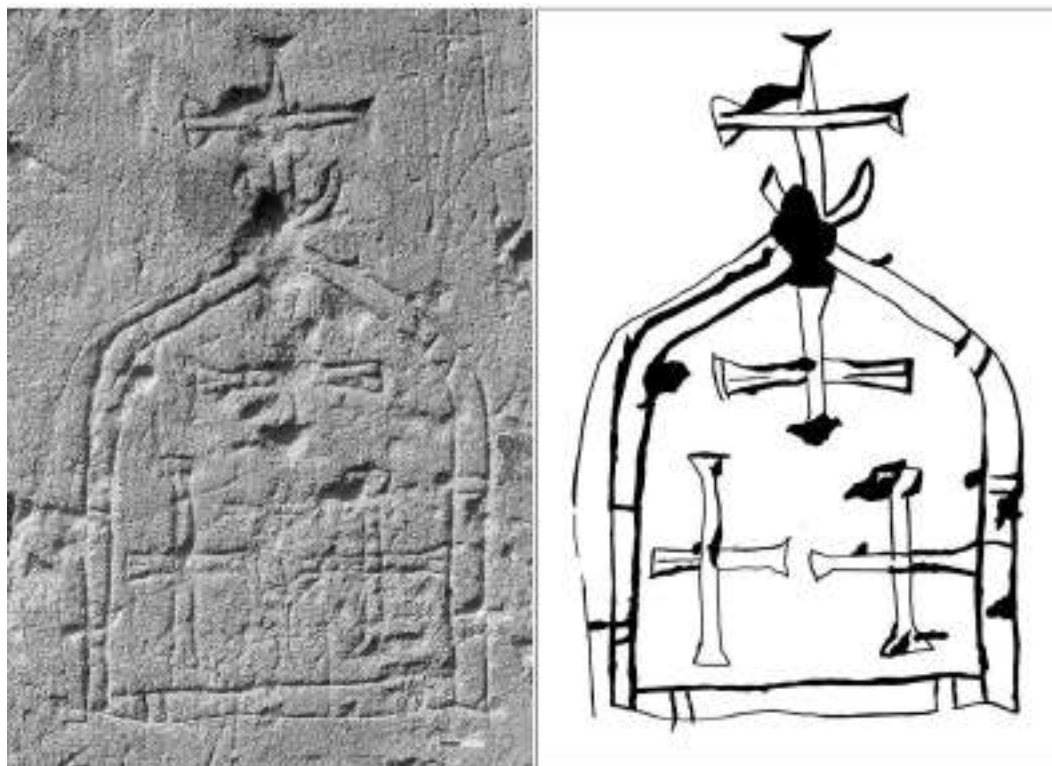
1

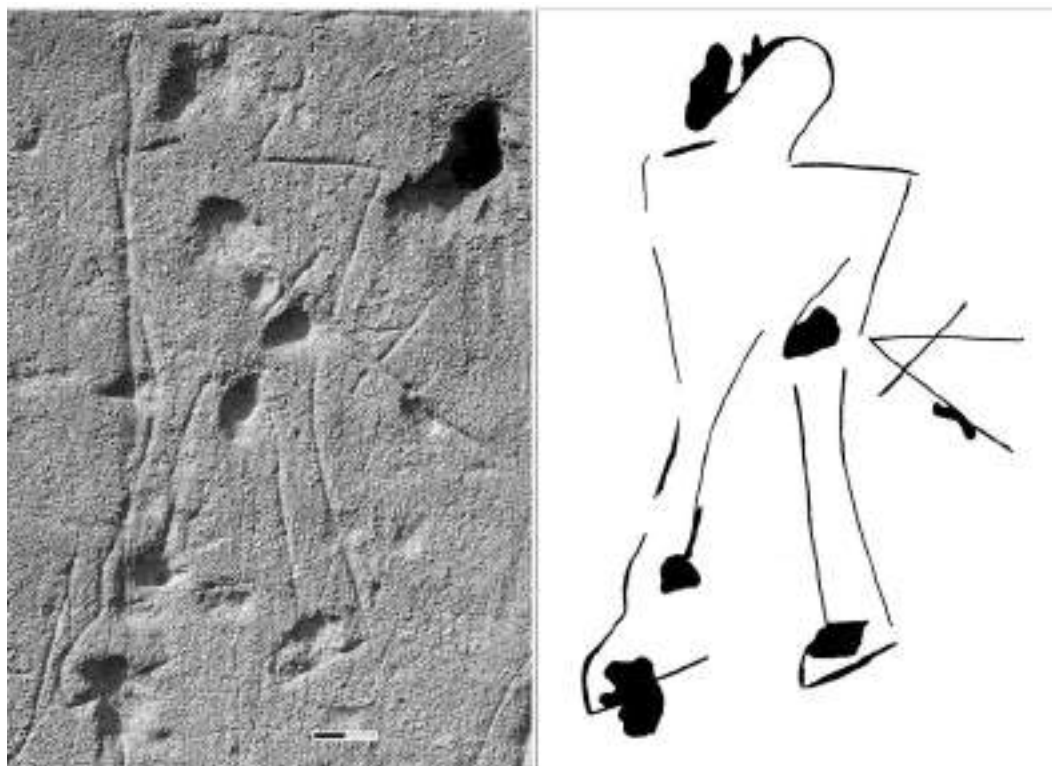
2

Таблиця CXXXIX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 457; 2 – № 458.

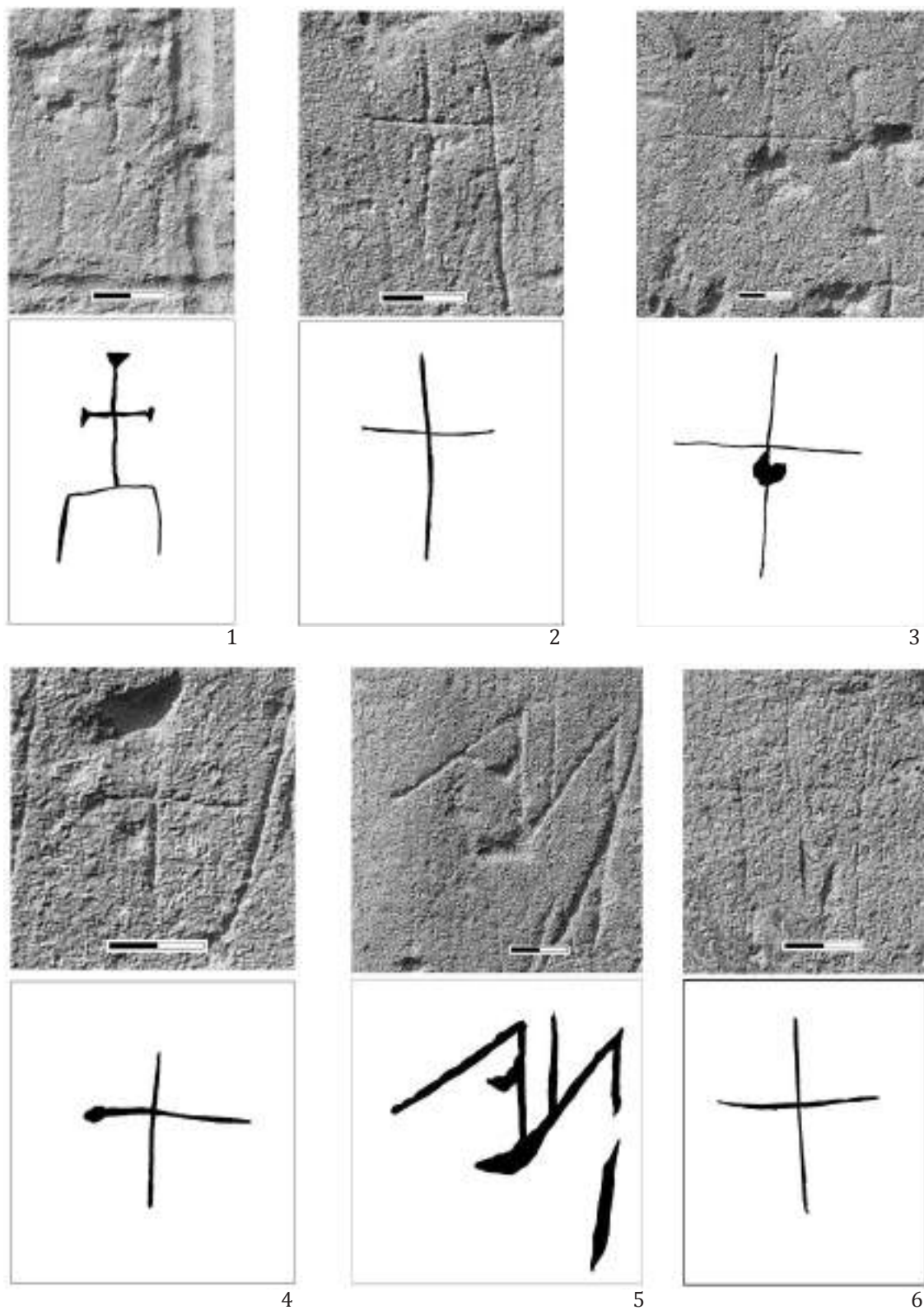
1

2

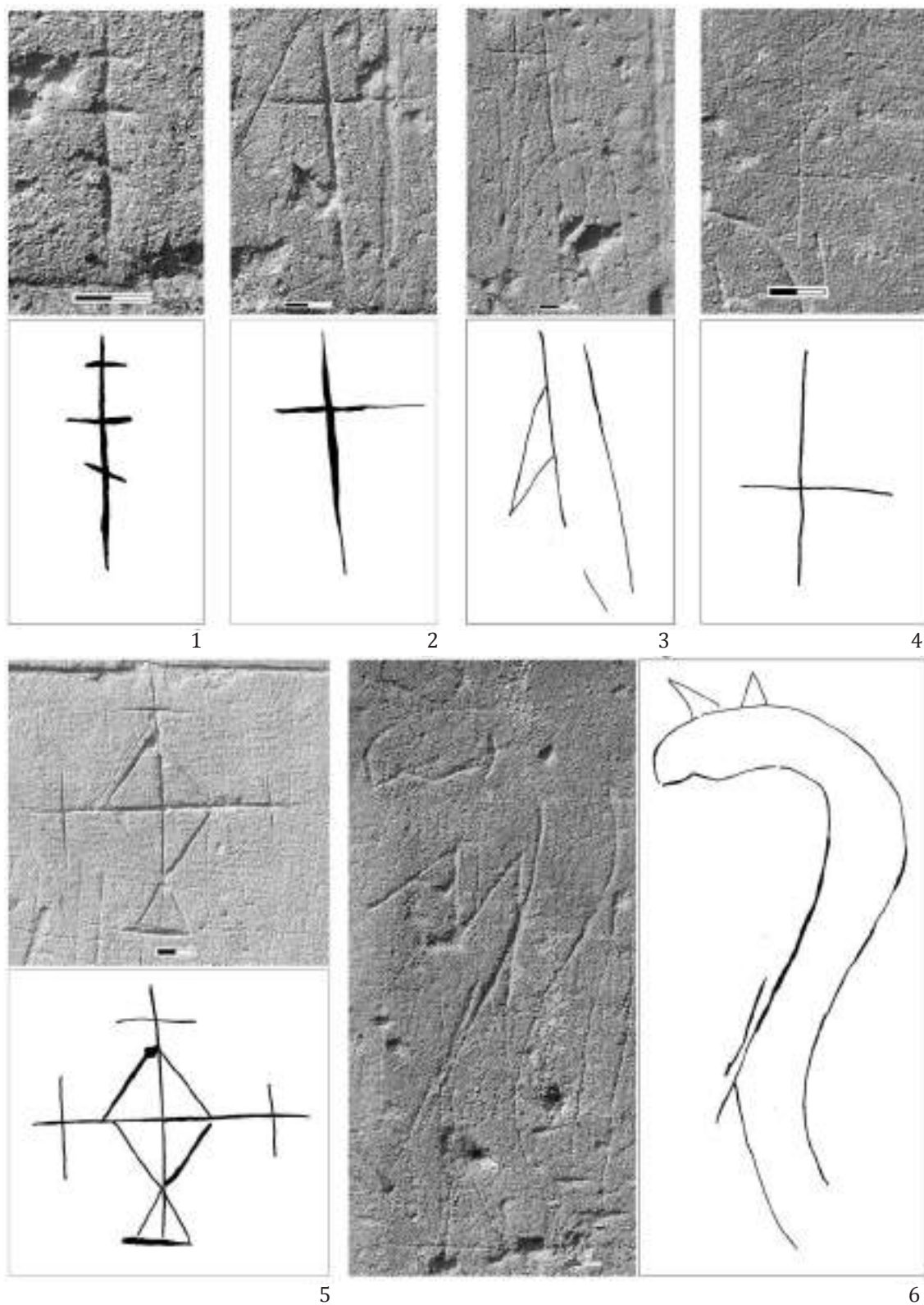
Таблиця CXL

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 459; 2 – № 460.

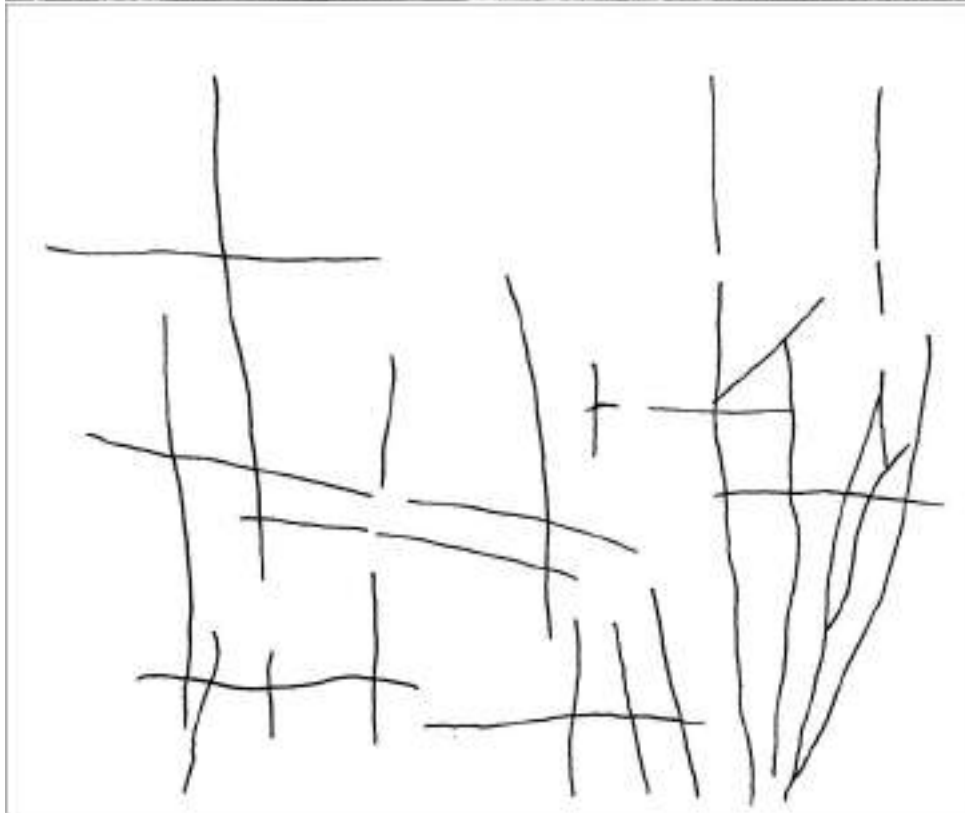
Таблиця CXL I

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 461; 2 – № 462; 3 – № 463; 4 – № 464;
5 – № 465; 6 – № 466.

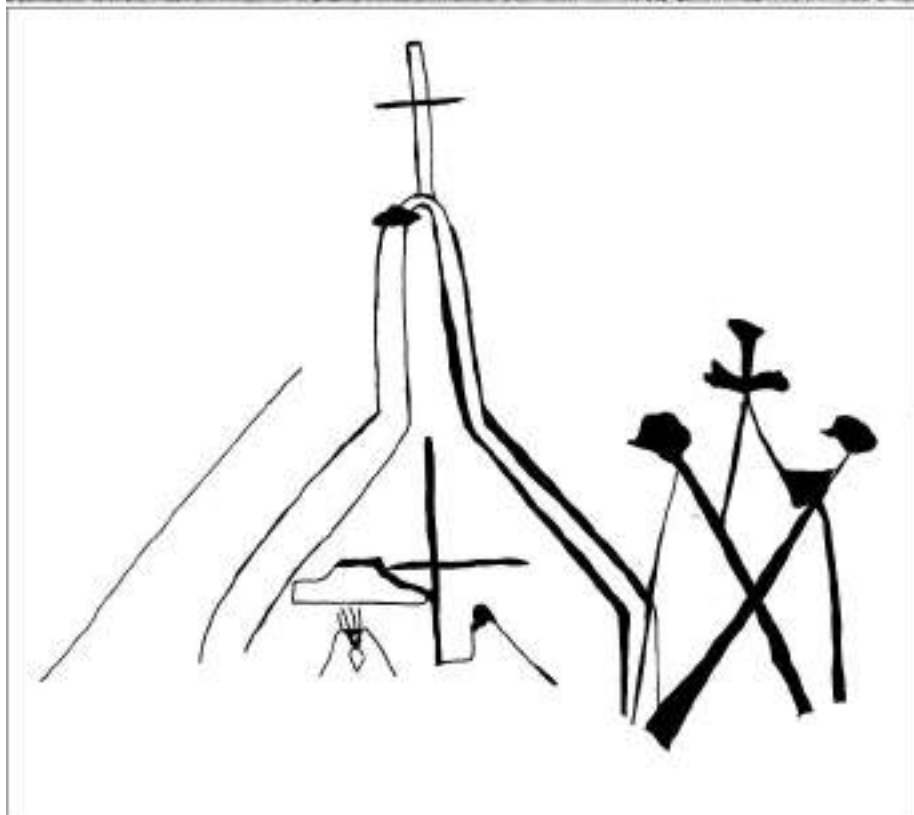
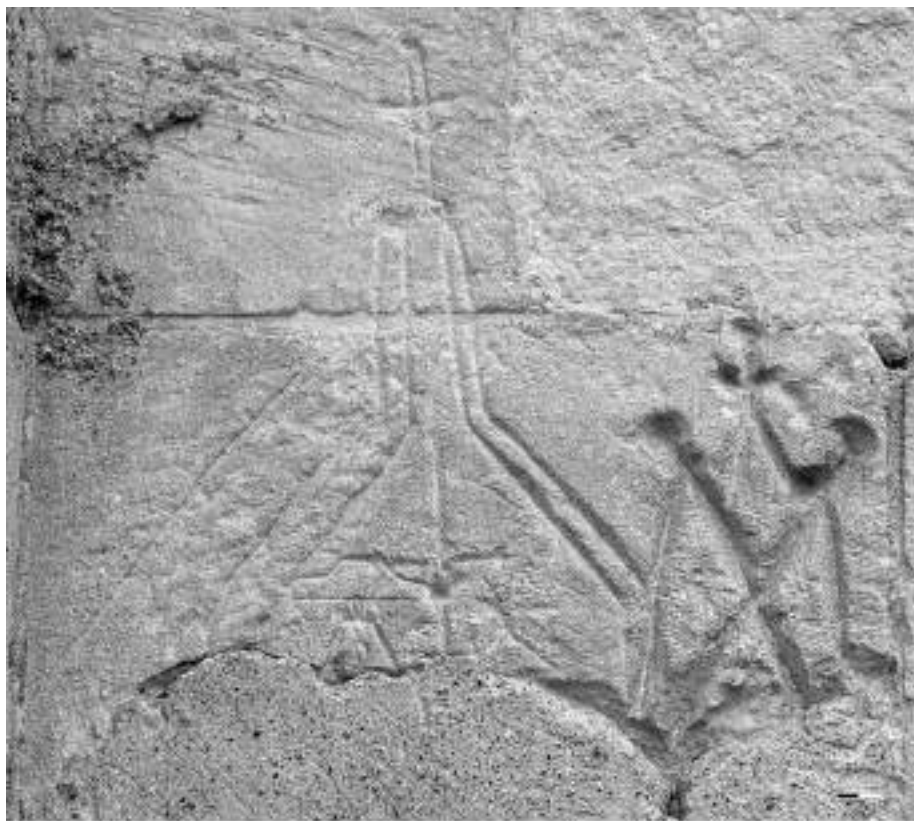

Таблиця СХІІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 467; 2 – № 468; 3 – № 469; 4 – № 470;
5 – № 471; 6 – № 472.

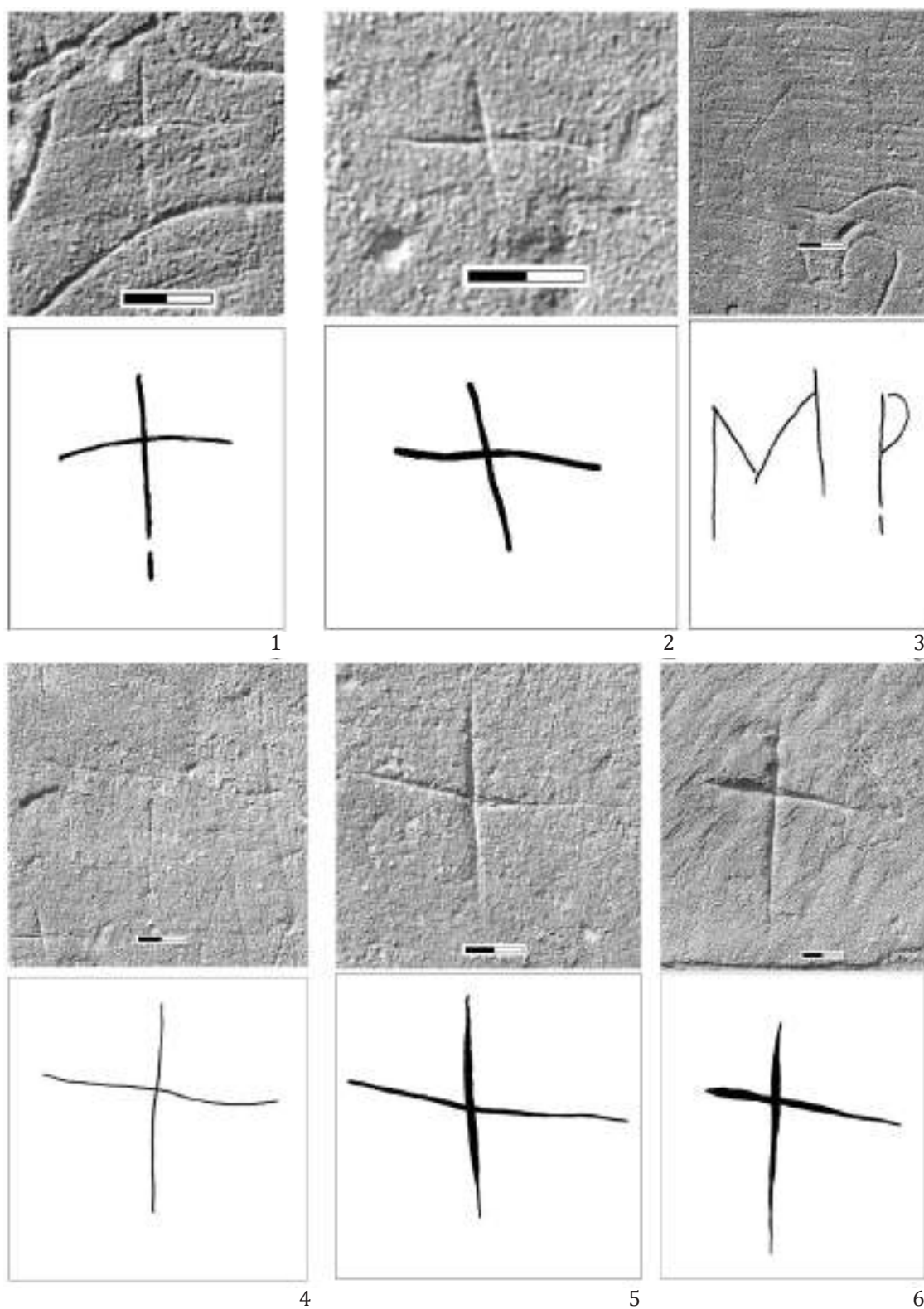

Таблиця СХІІІ
Фотографія та прорисовка графіті № 473.

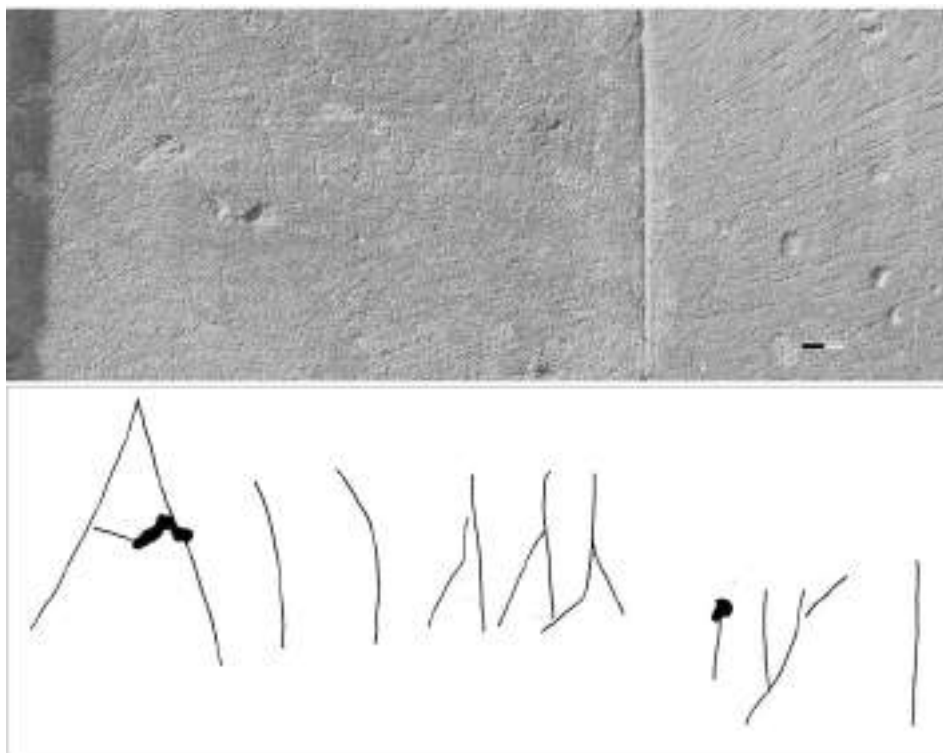
Таблиця CXLIV

Фотографія та прорисовка графіті № 474 (ліворуч) та № 475 (праворуч).

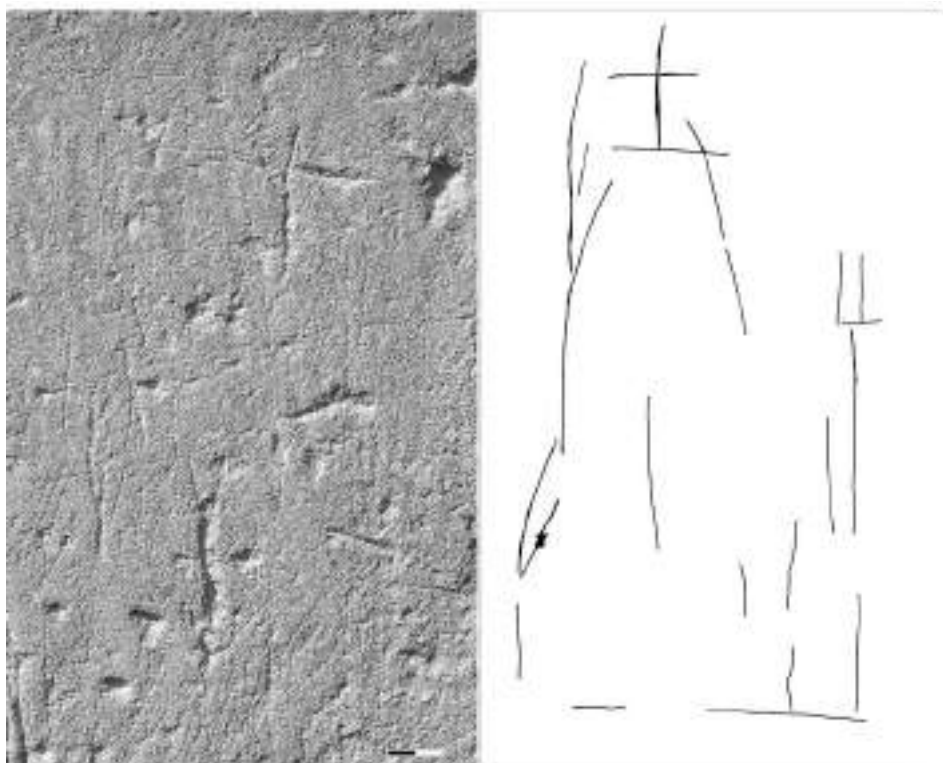

Таблиця CXLV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 476; 2 – № 477; 3 – № 478; 4 – № 479; 5 – № 480; 6 – № 481.

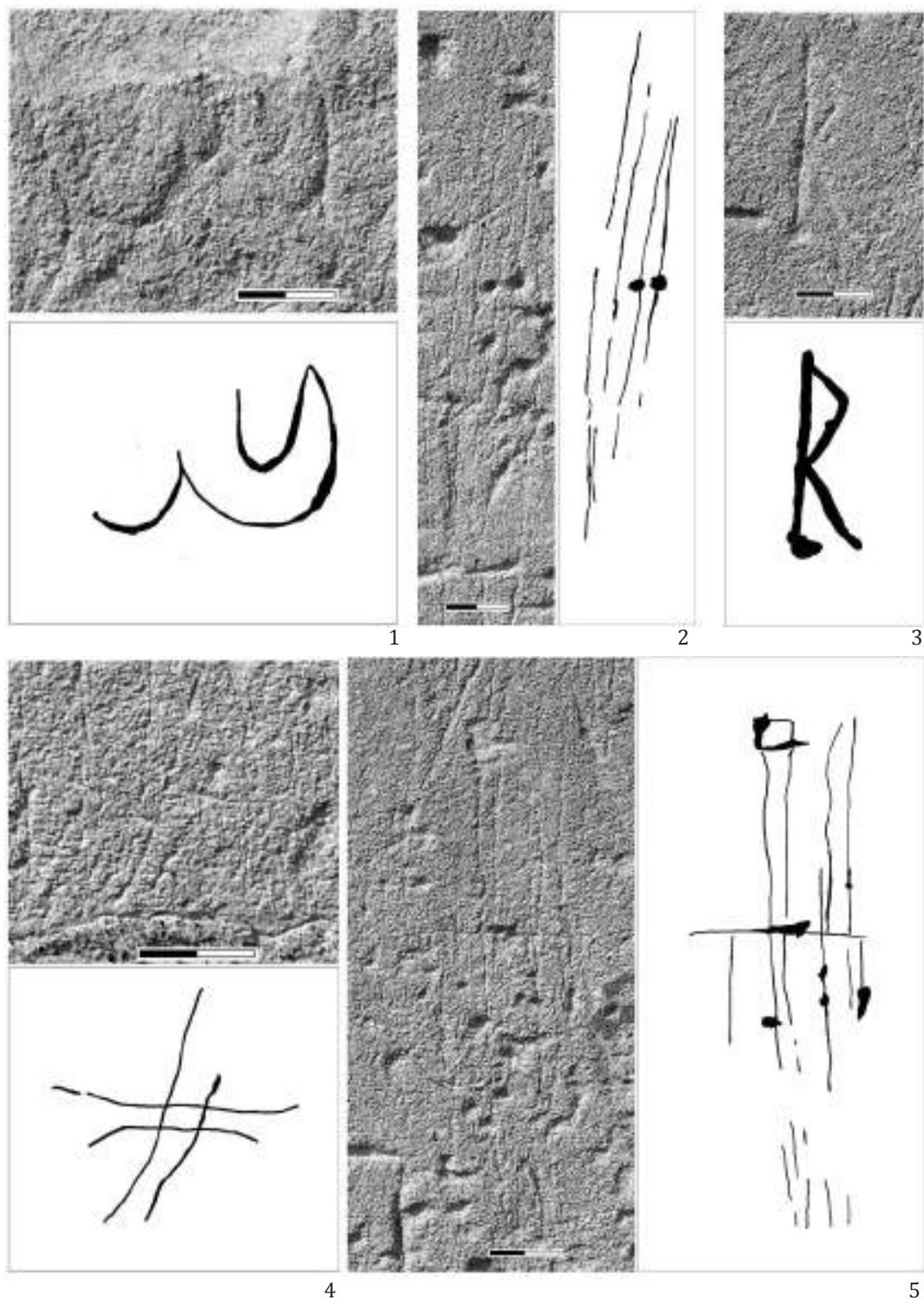
1

2

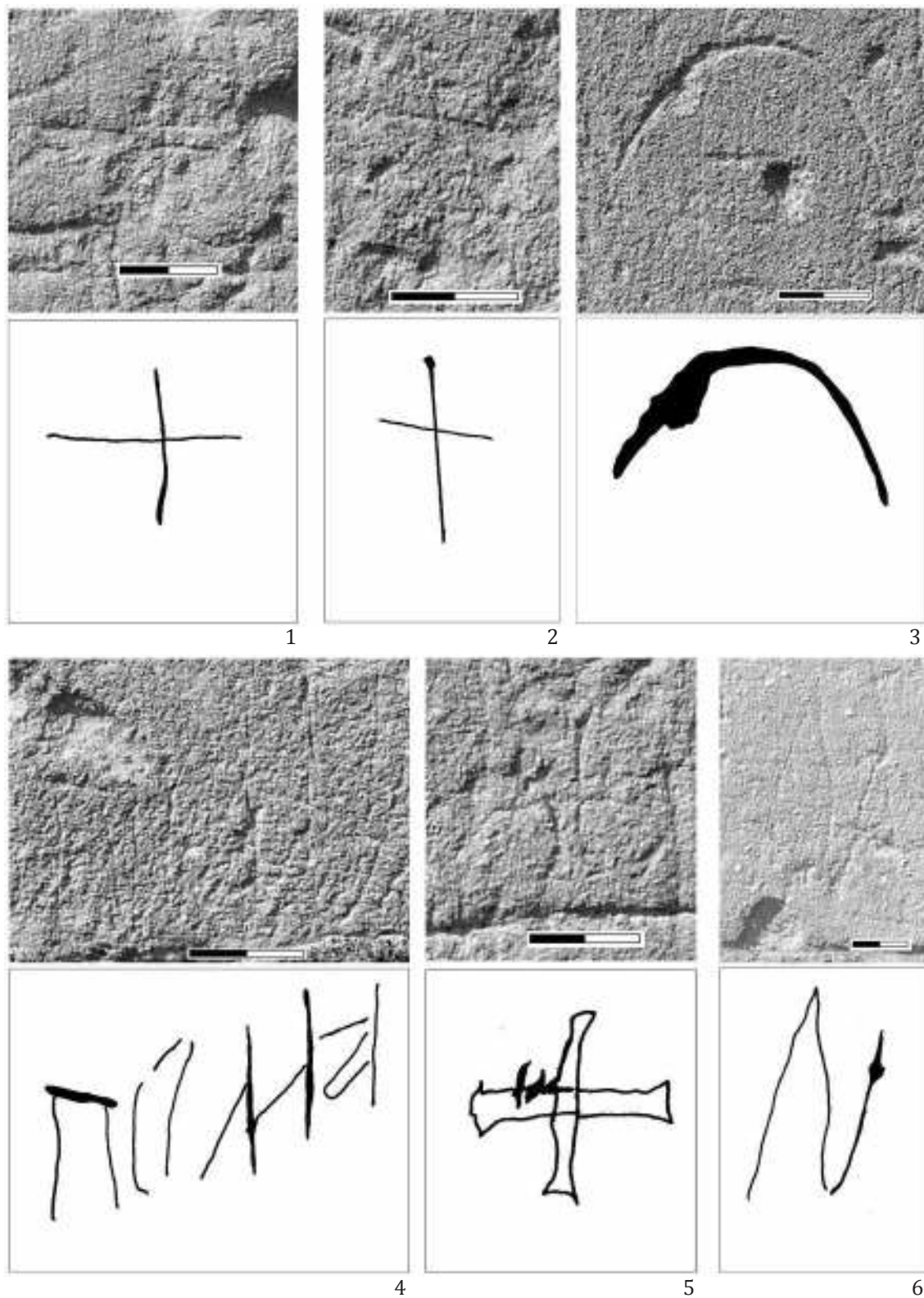
Таблиця CXLVI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 482; 2 – № 483.

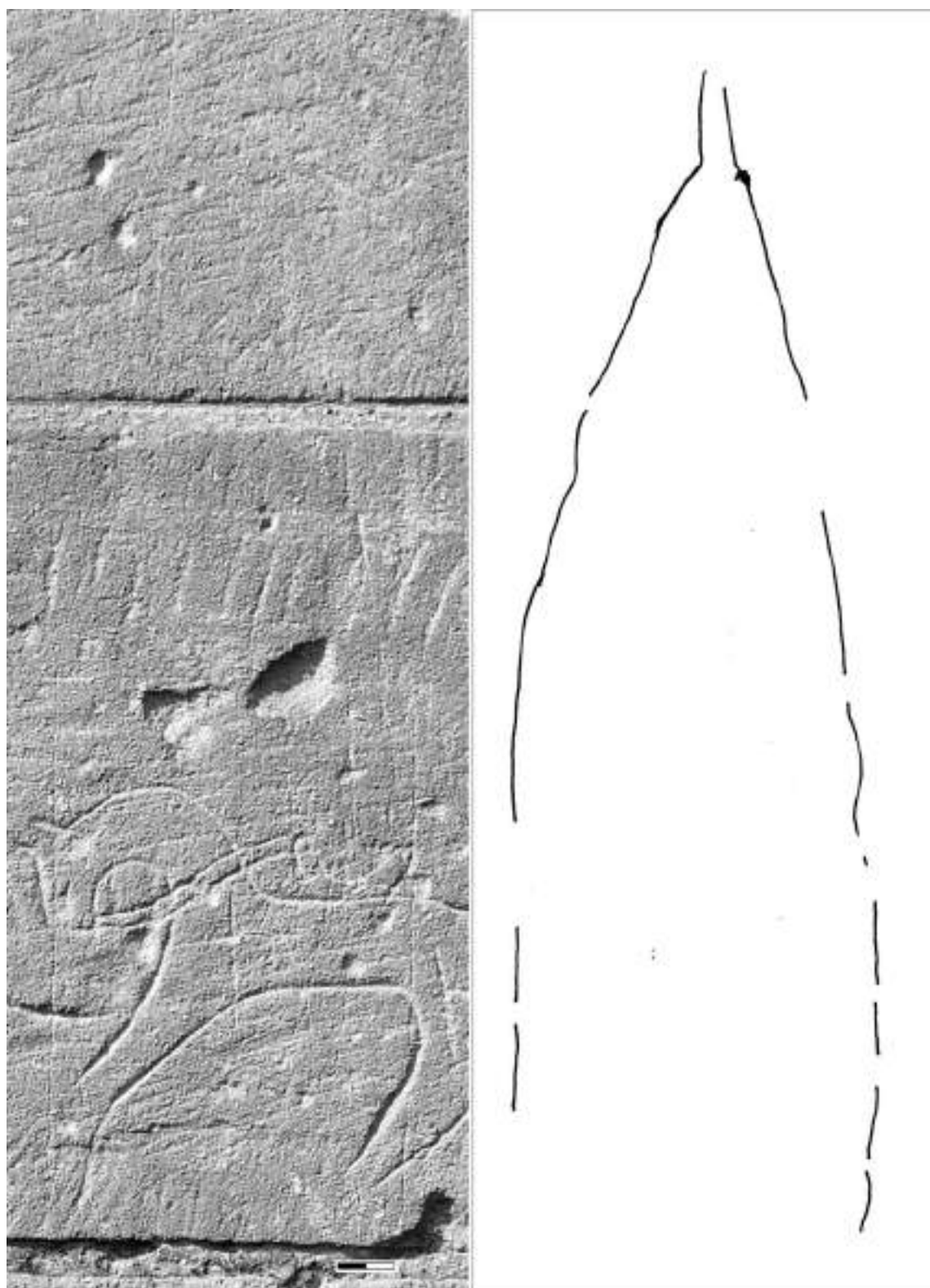
Таблиця CXLVII

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 484; **2** – № 485; **3** – № 486;
4 – № 487; **5** – № 488.

Таблиця CXLVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 489; 2 – № 490; 3 – № 491; 4 – № 492;
5 – № 493; 6 – № 494.

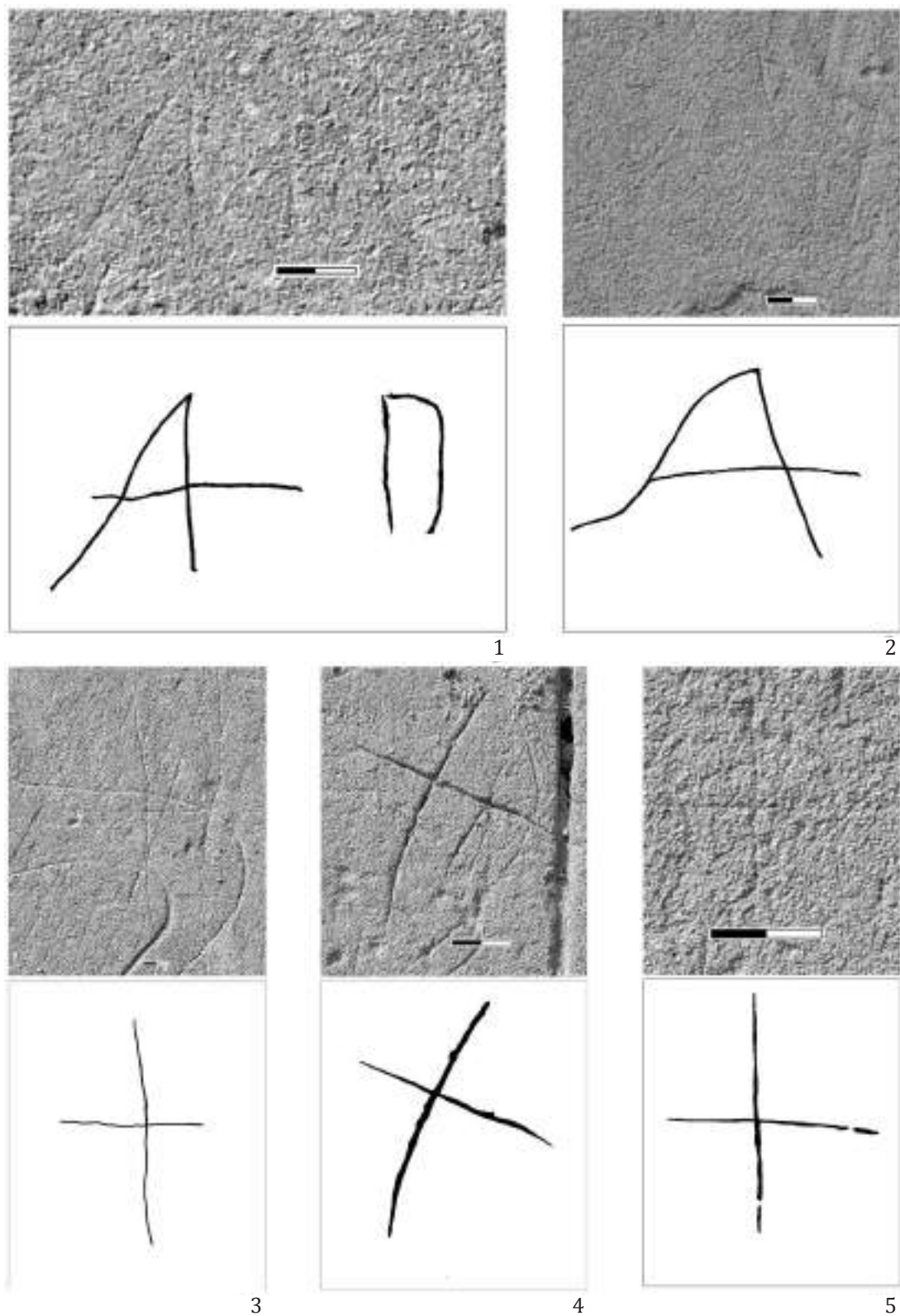

Таблиця CXLIX
Фотографія та прорисовка графіті № 495.

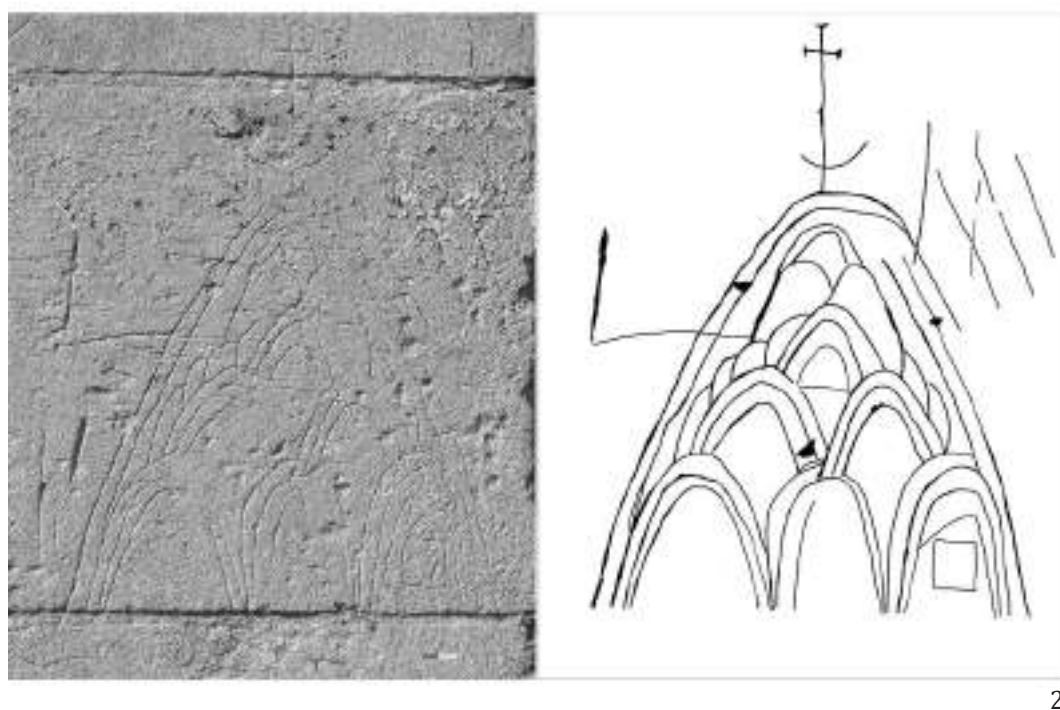
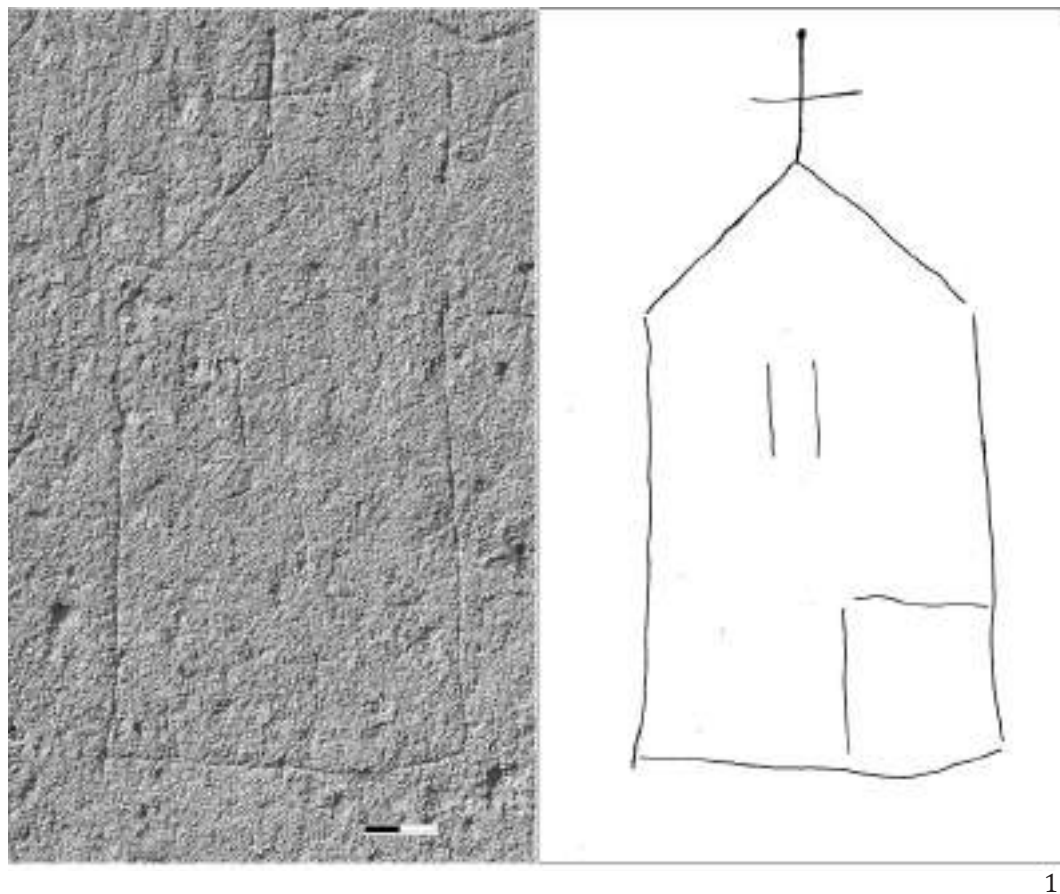
Таблиця CL

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 496; 2 – № 497; 3 – № 498; 4 – № 499.

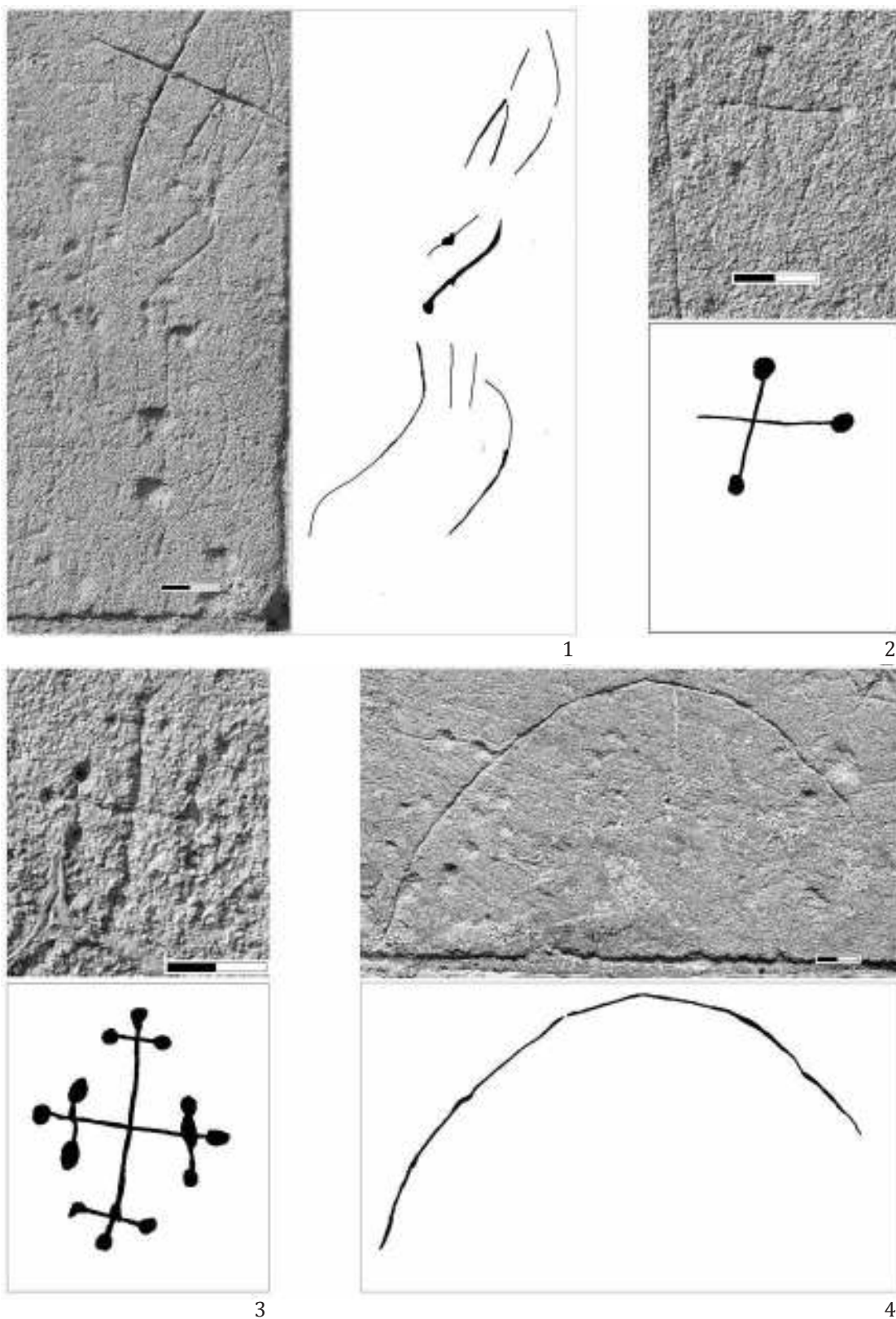

Таблиця СЛІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 500; 2 – № 501; 3 – № 502;
4 – № 503; 5 – № 504.

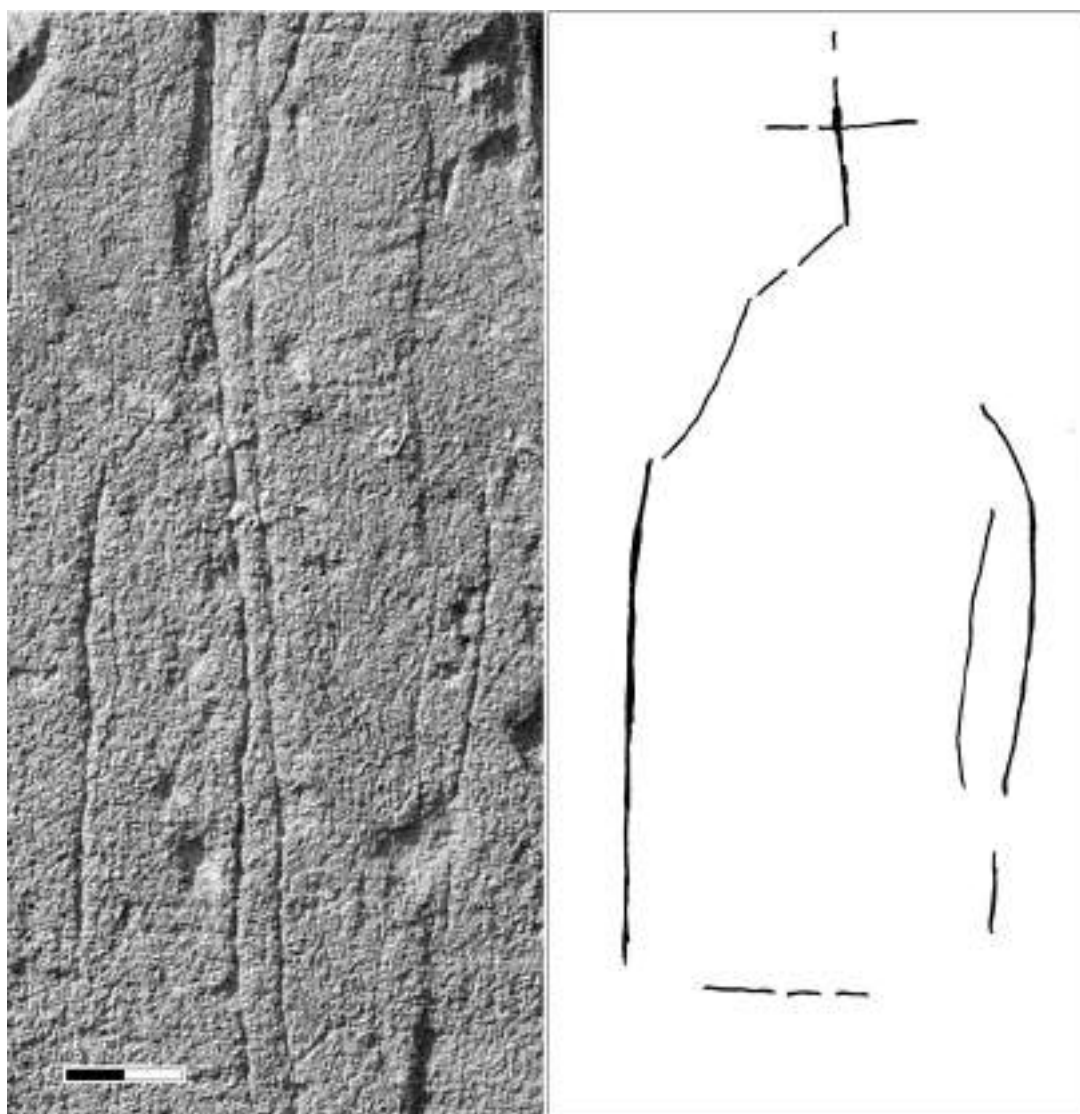

Таблиця СЛІІ
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 505; 2 – № 506.

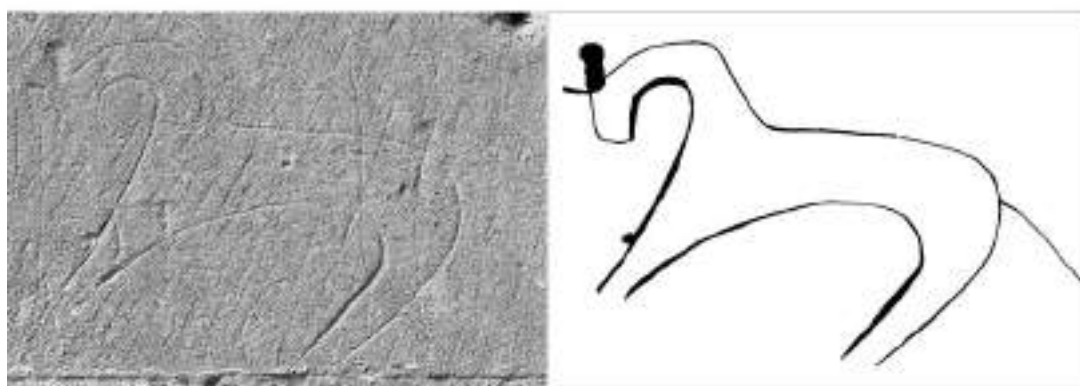

Таблиця СЛІІІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 507; 2 – № 508; 3 – № 509; 4 – № 510.

1

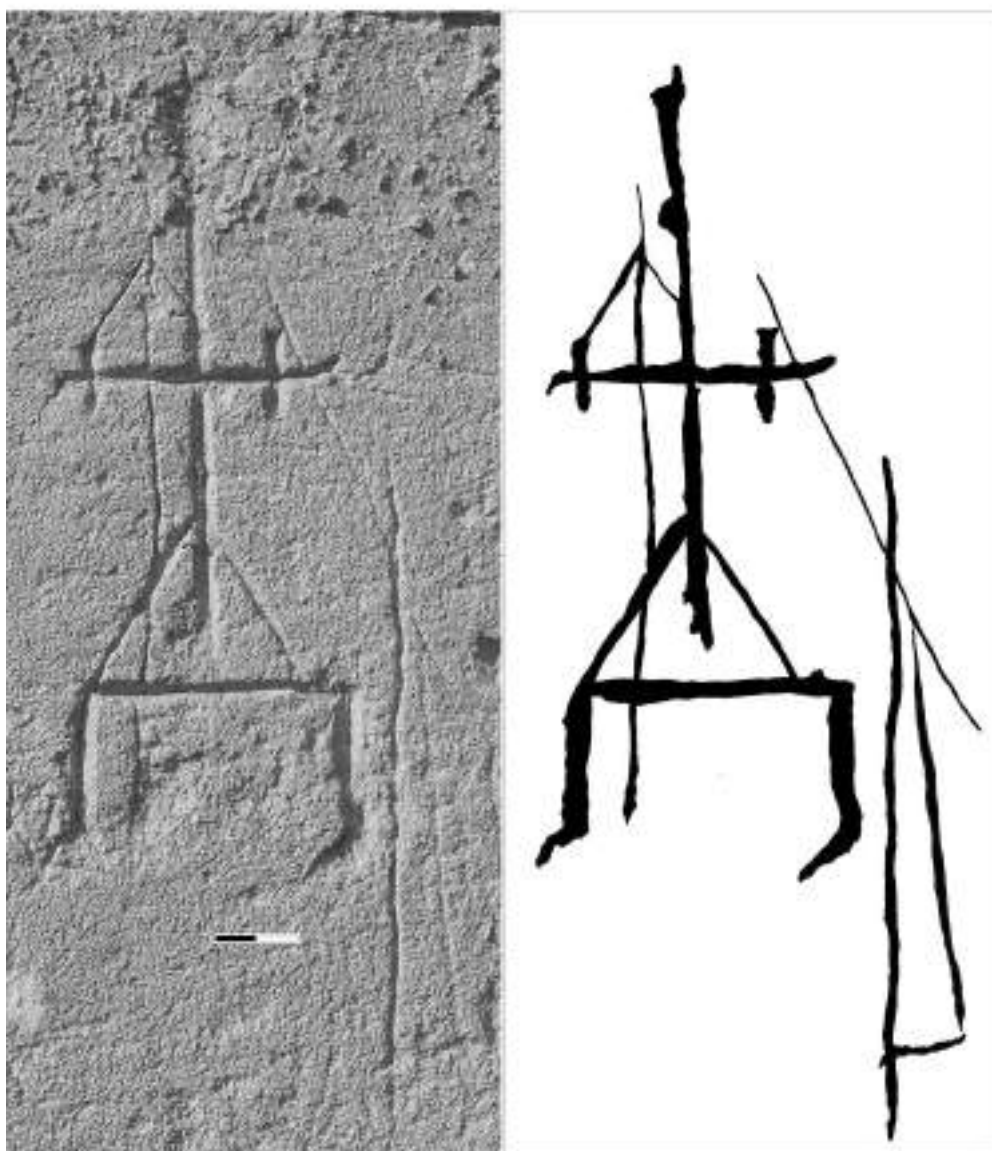
2

Таблиця CLIV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 511; 2 – № 512.

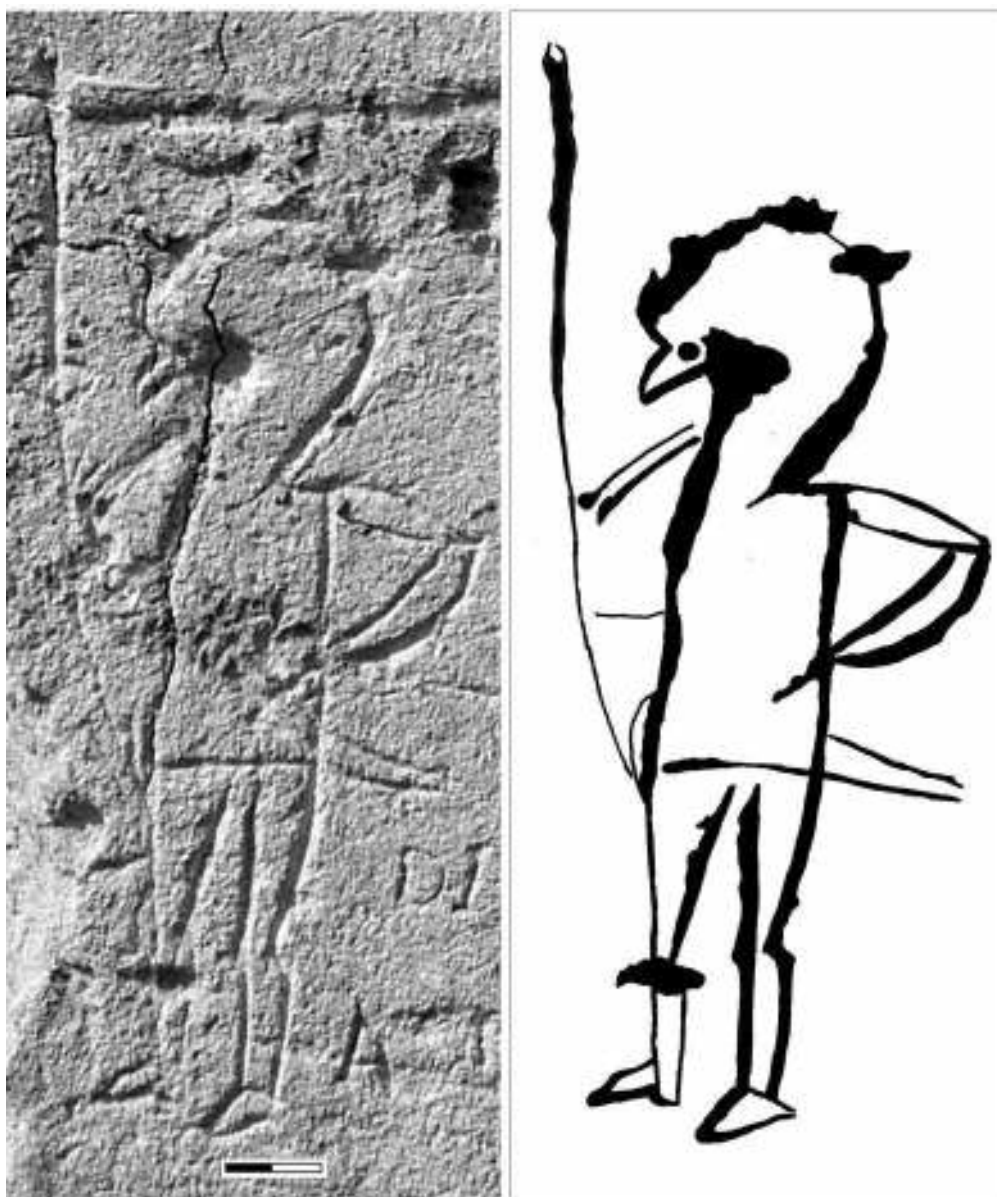
1

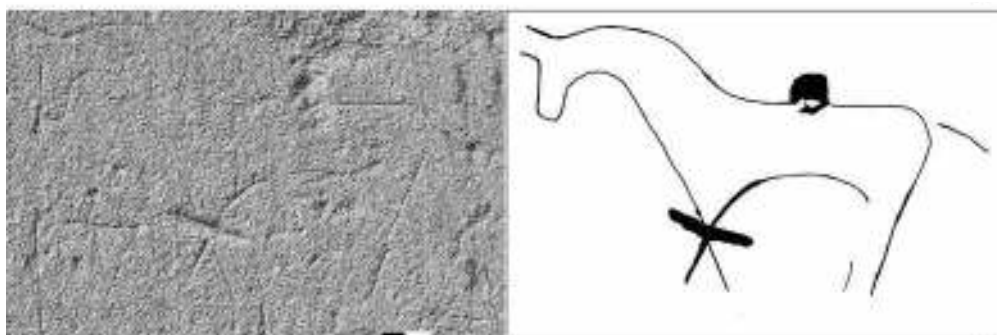
2

Таблиця CLV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 513; 2 – № 514.

1

2

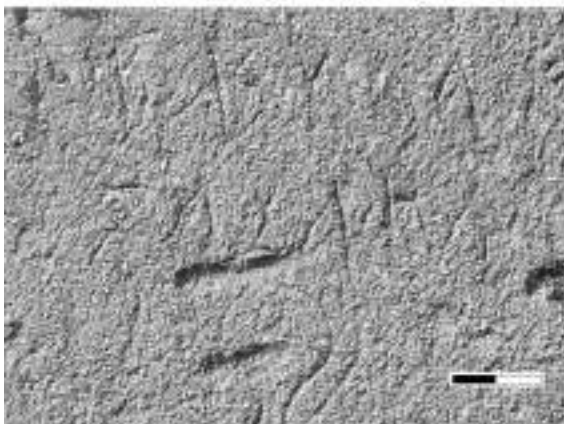
Таблиця CLVI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 515; 2 – № 516.

DIE XXII MAI
AD 1552
BENEDICTVS SKOTNICKI

1

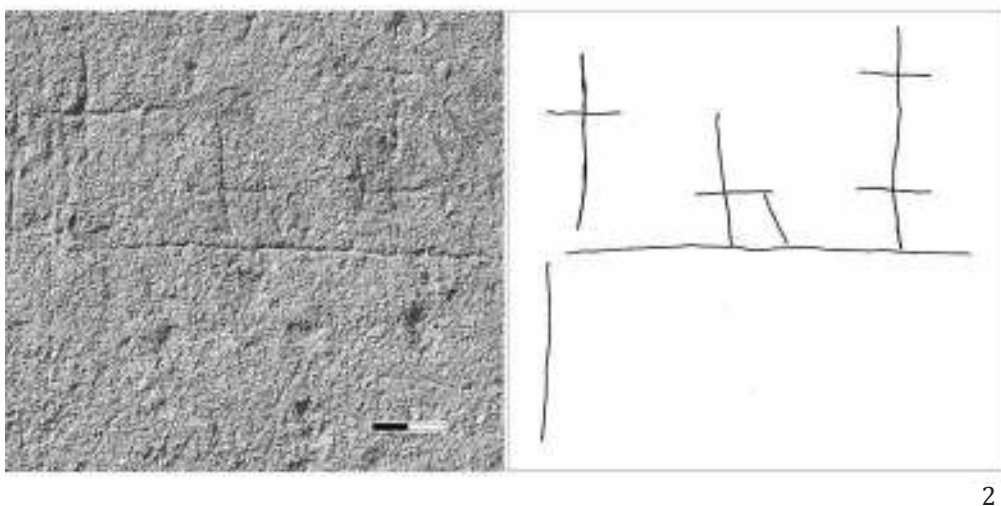
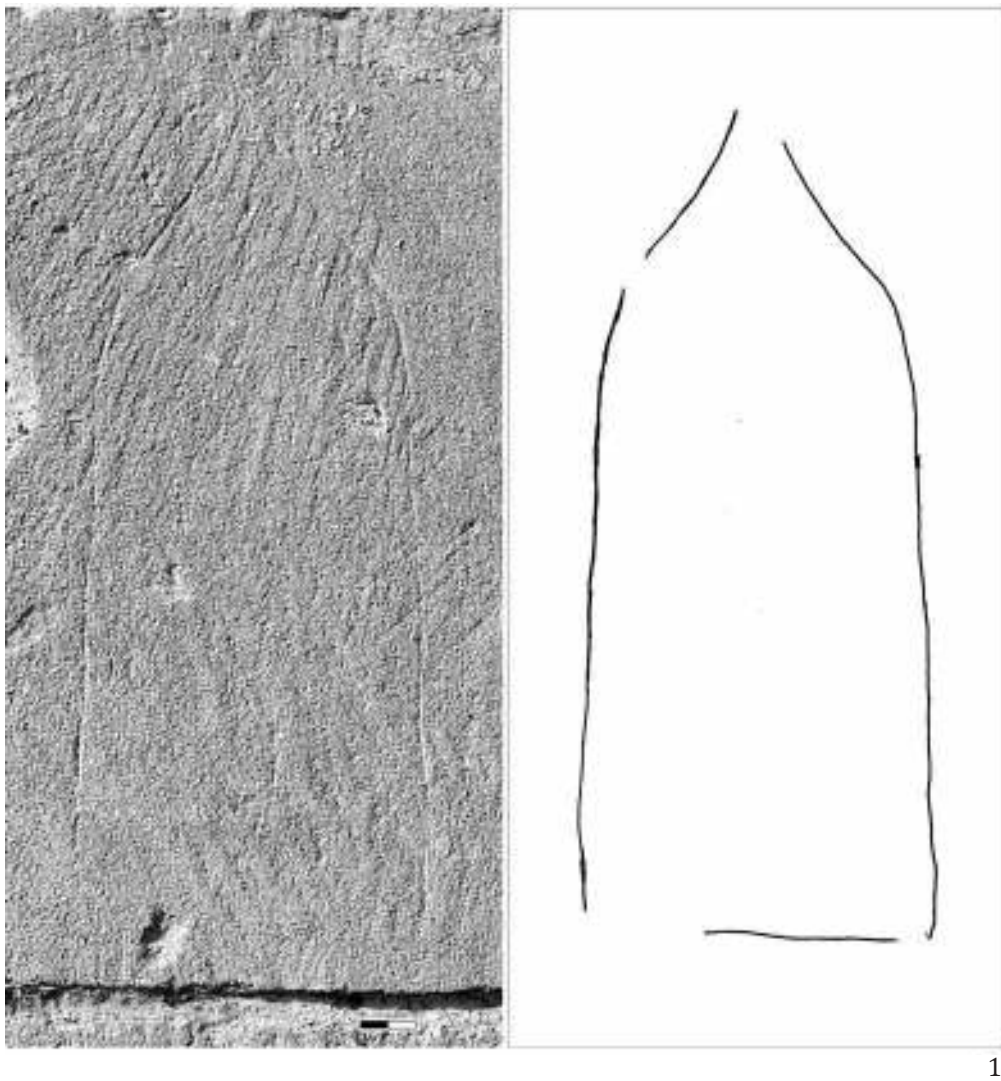

БАВУЛА
ЗАХАРЪ

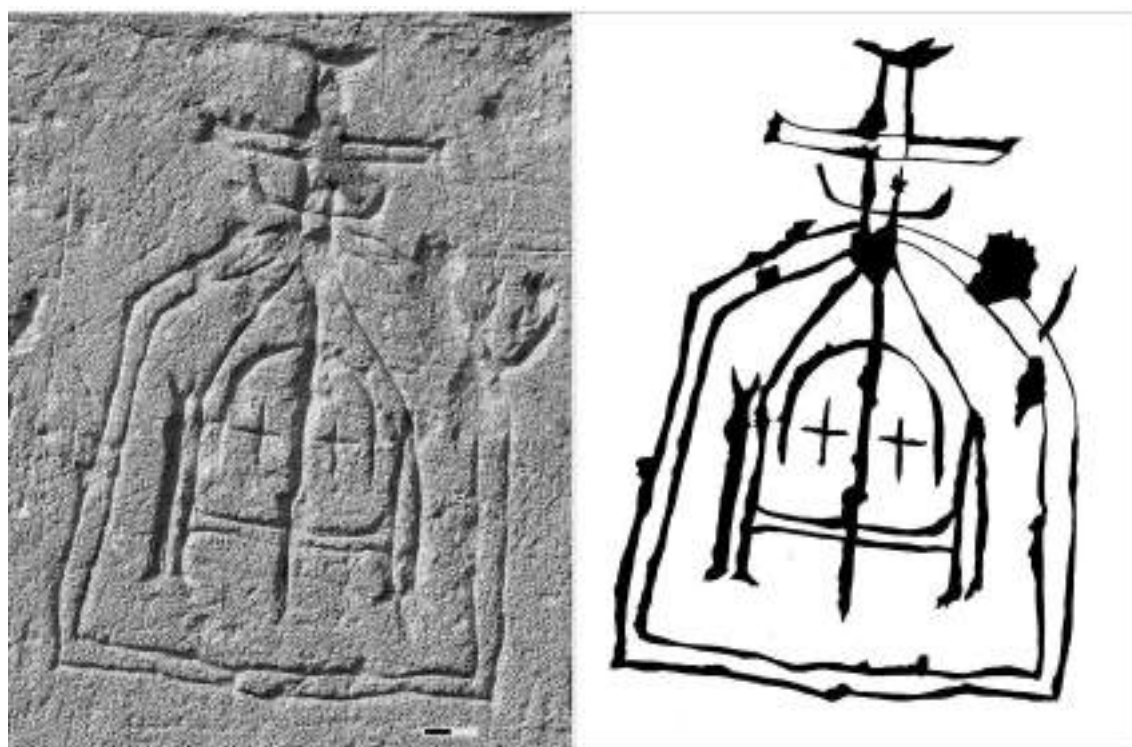
2

Таблиця CLVII

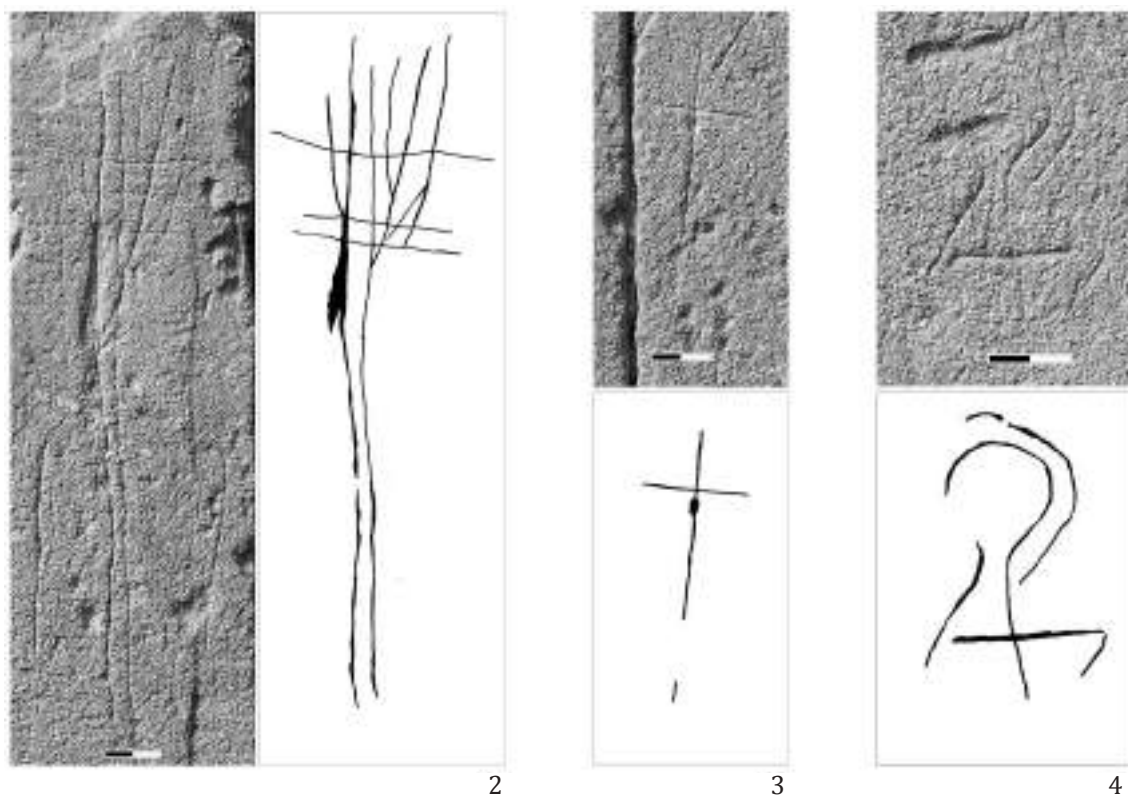
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 517; 2 – № 518.

Таблиця CLVIII
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 519; 2 – № 520.

1

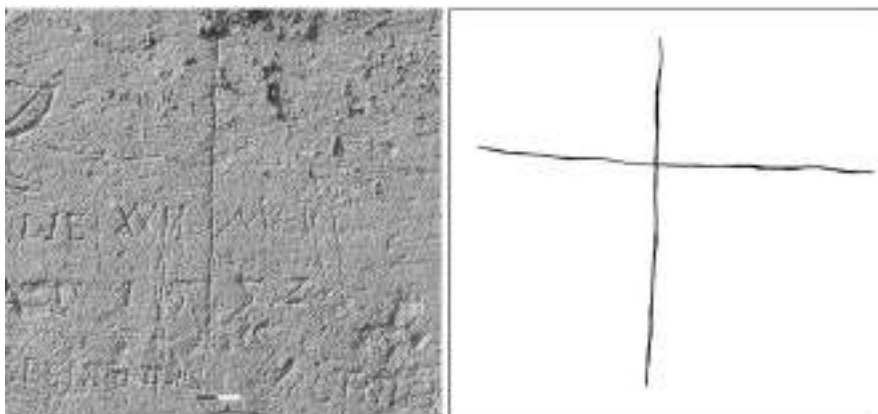
2

3

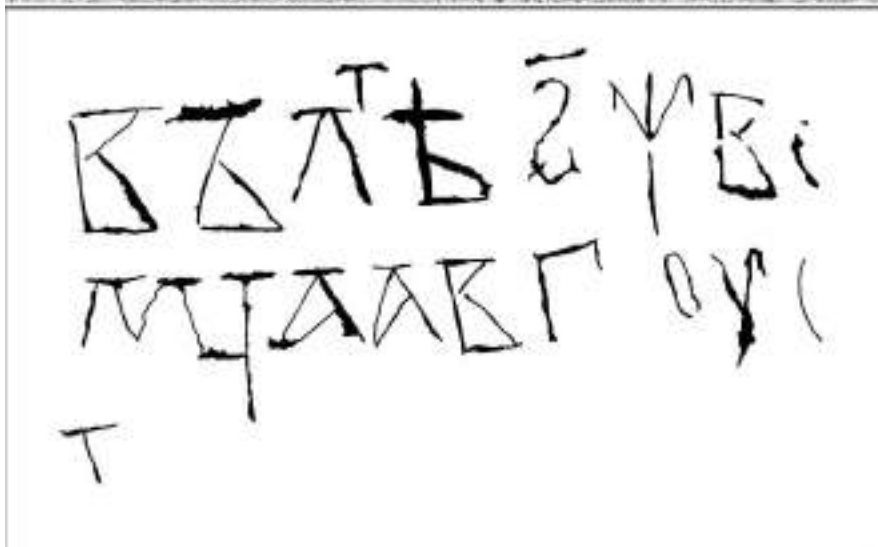
4

Таблиця CLIX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 521; 2 – № 522; 3 – № 523; 4 – № 524.

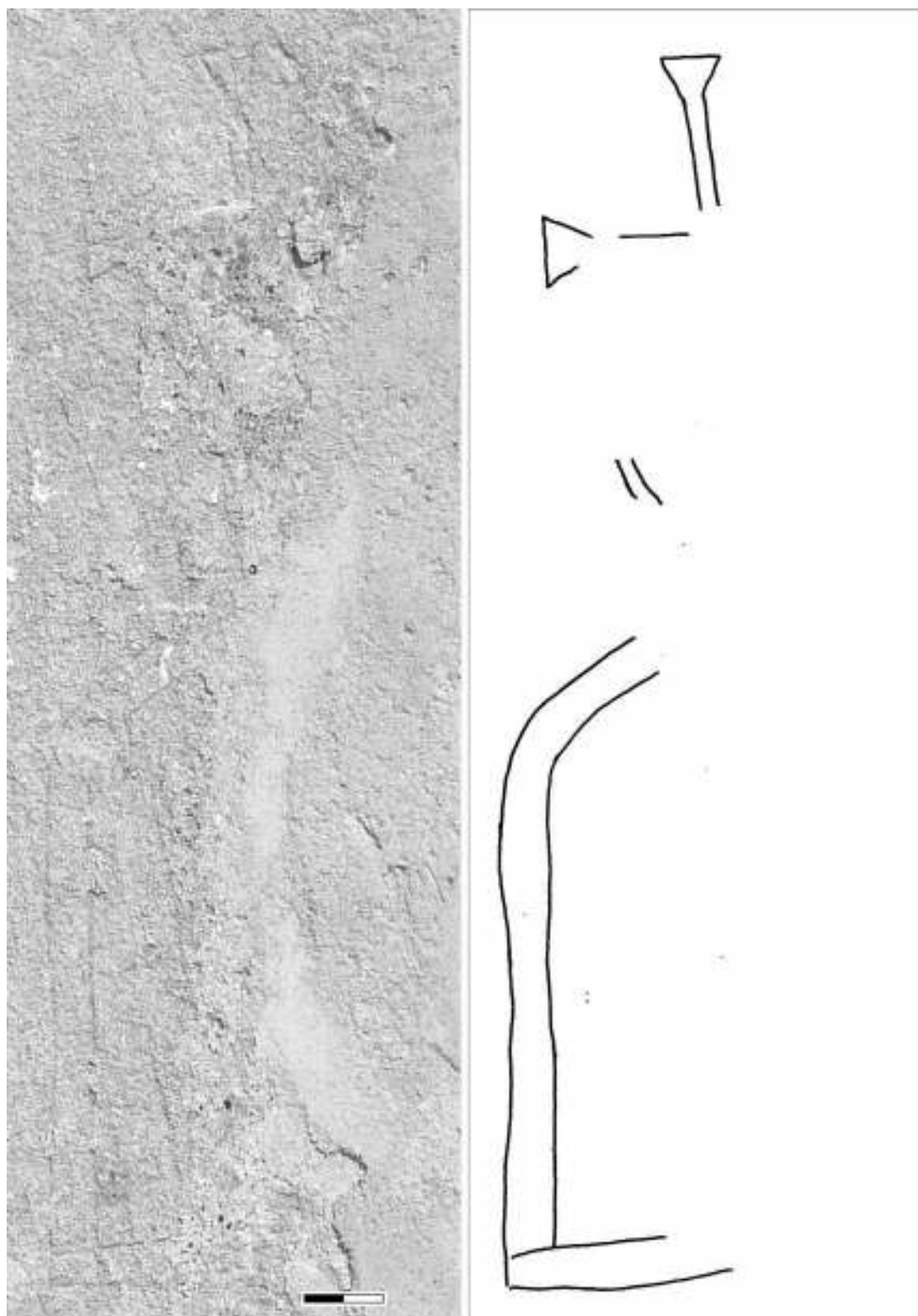
1

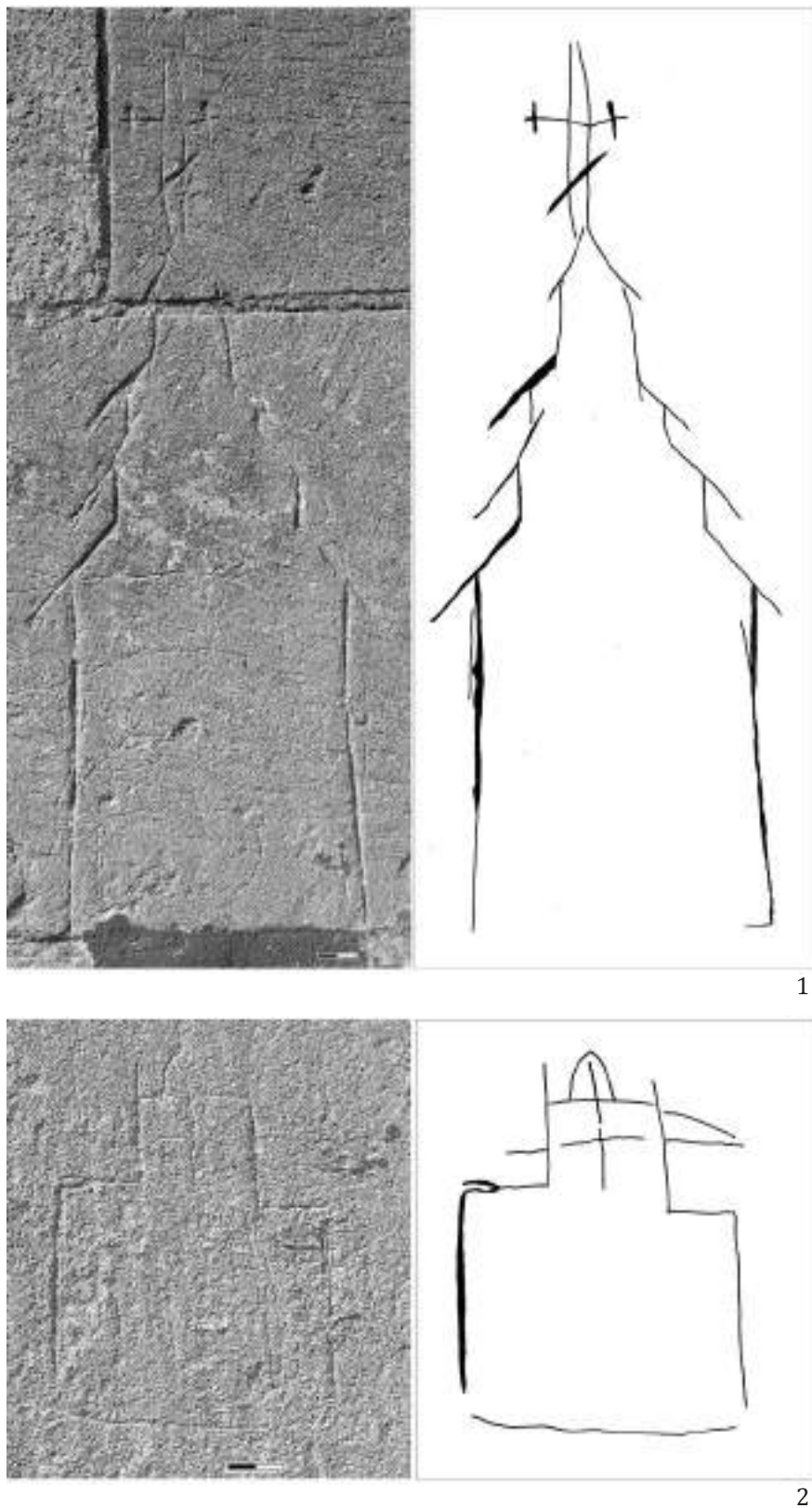
2

Таблиця CLX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 525; 2 – № 526.

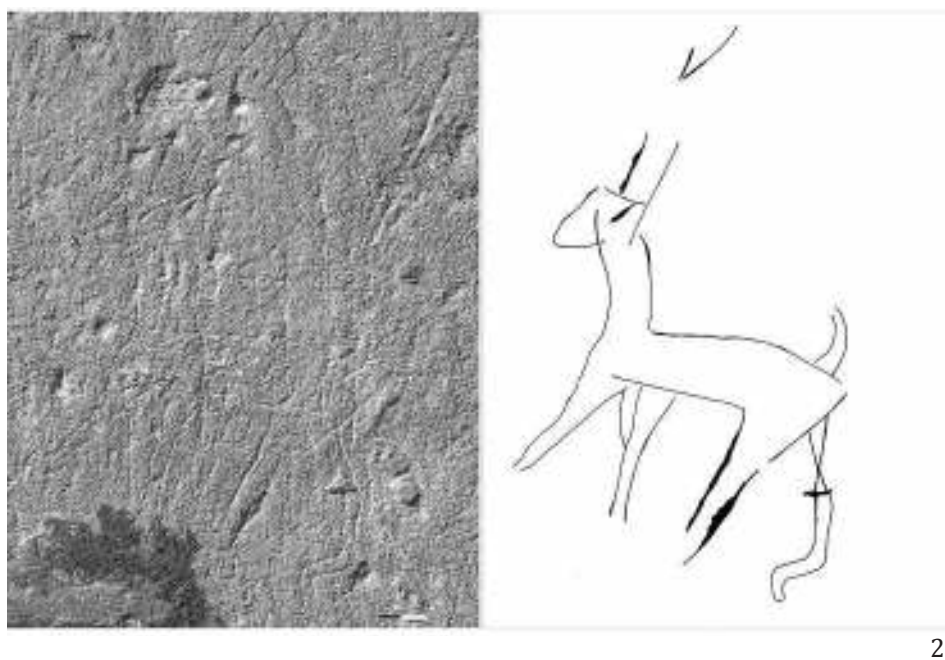
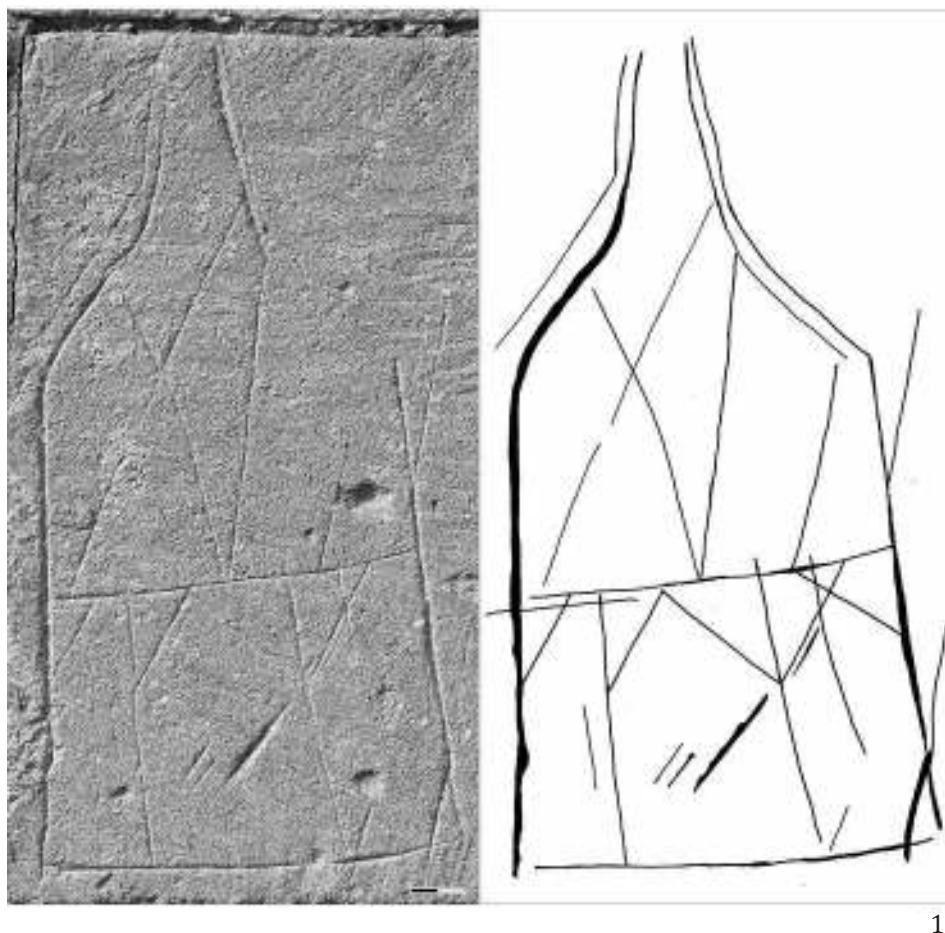

Таблиця CLXI
Фотографія та прорисовка графіті № 527.

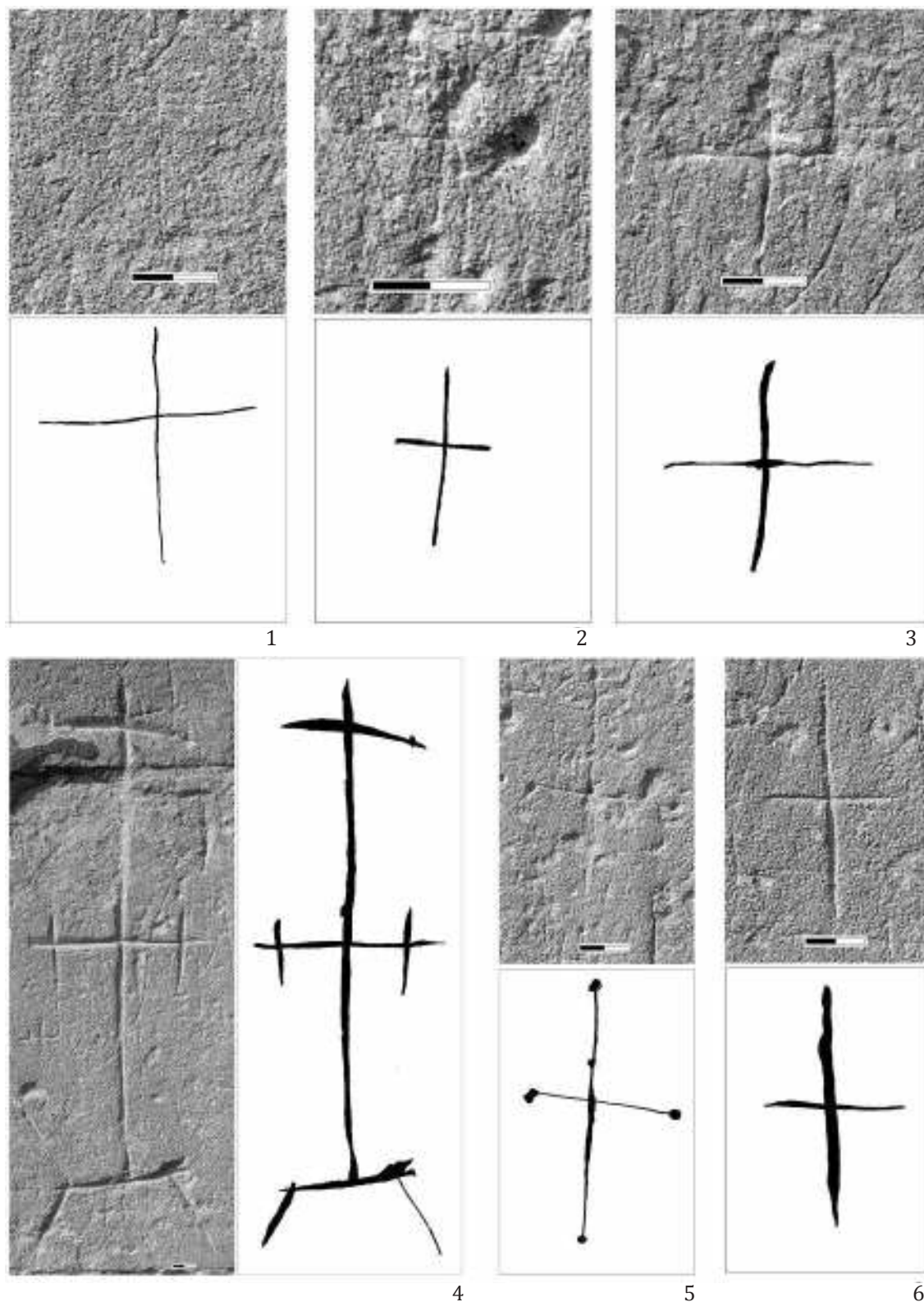

Таблиця CLXII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 528; 2 – № 529.

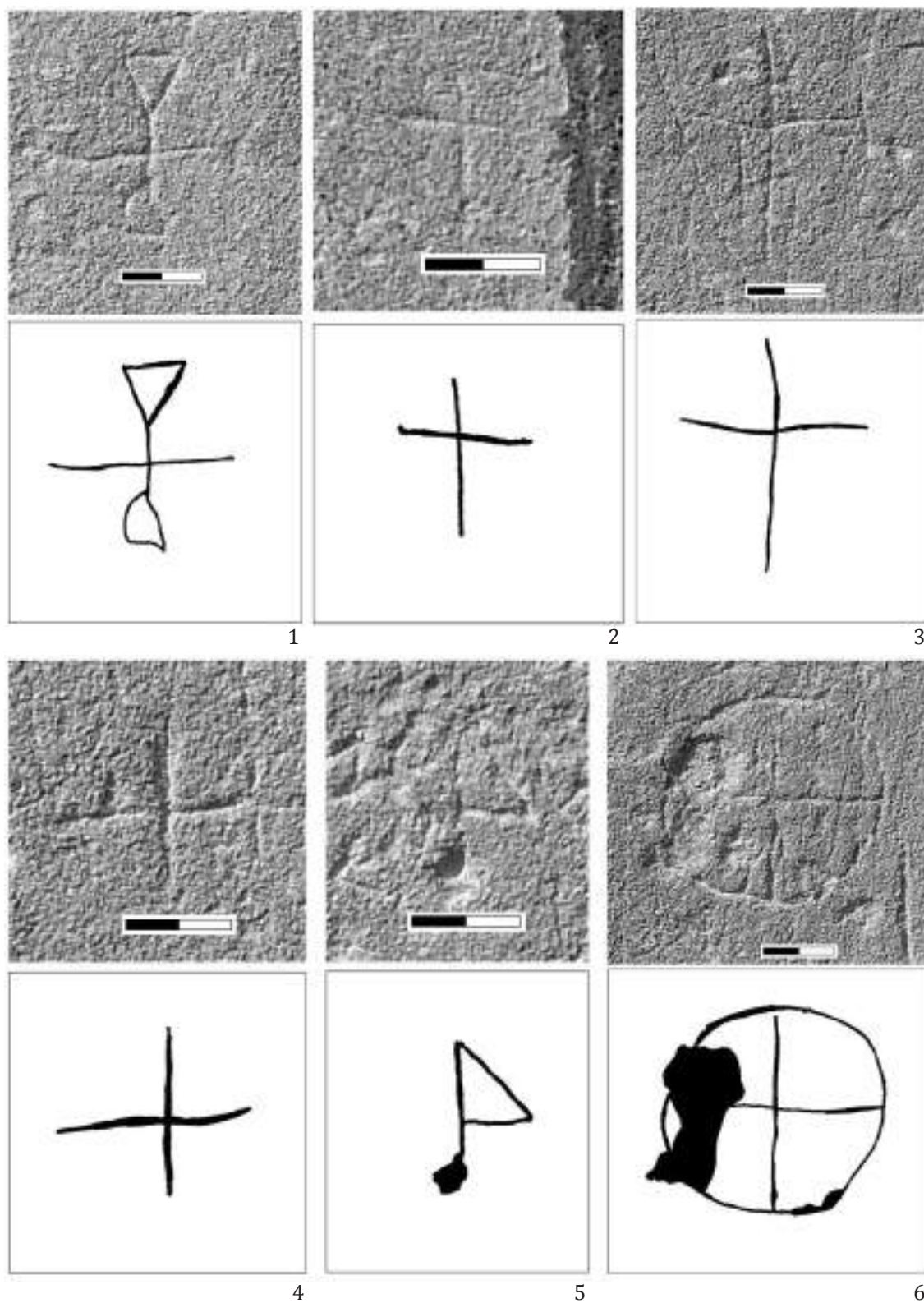

Таблиця CLXIII
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 530; 2 – № 531.

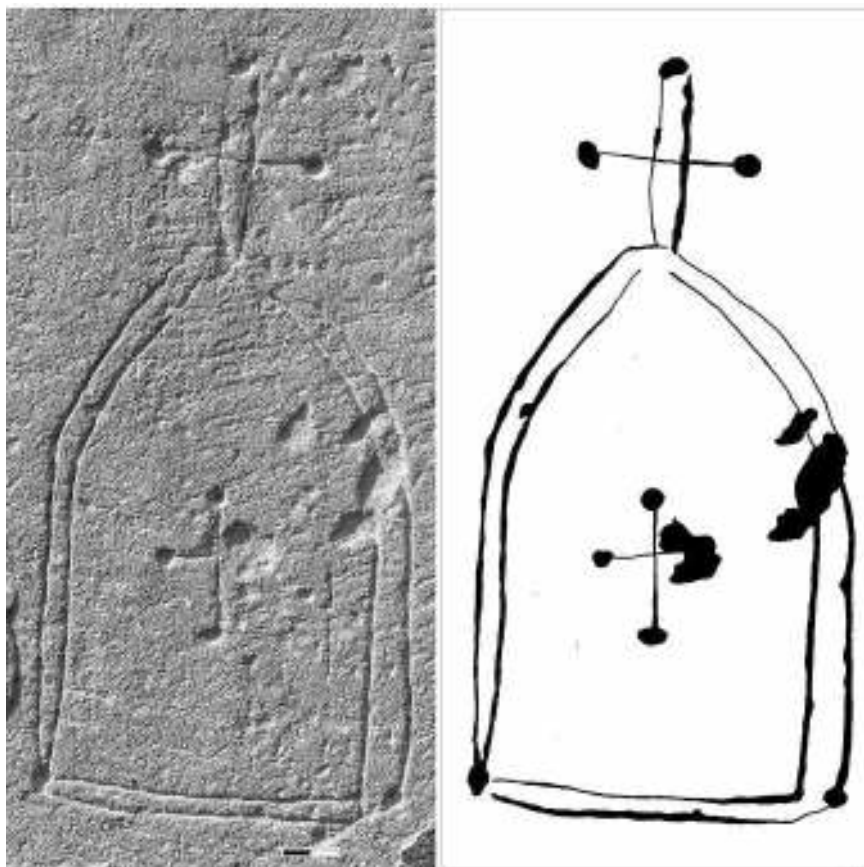
Таблиця CLXIV

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 532; **2** – № 533; **3** – № 534; **4** – № 535;
5 – № 536; **6** – № 537.

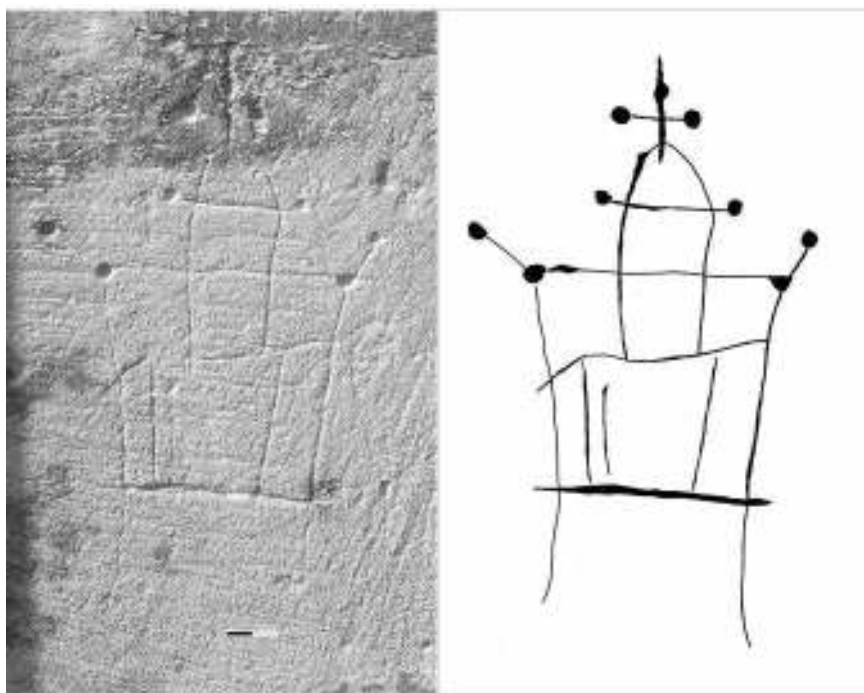

Таблиця CLXV

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 538; **2** – № 539; **3** – № 540; **4** – № 541;
5 – № 542; **6** – № 543.

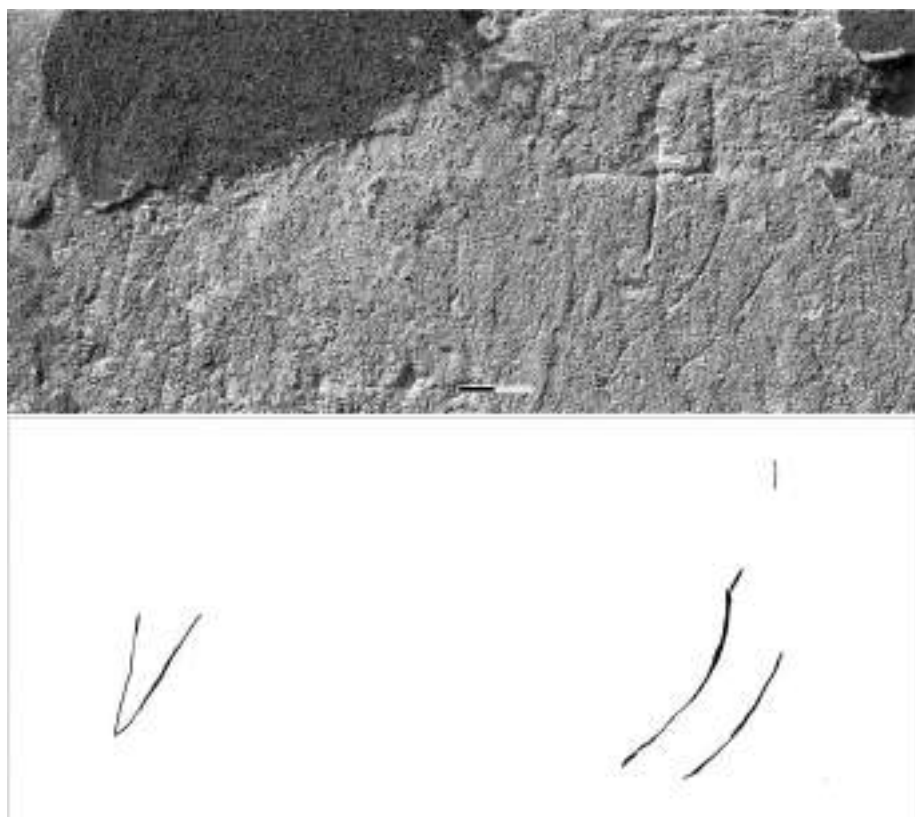
1

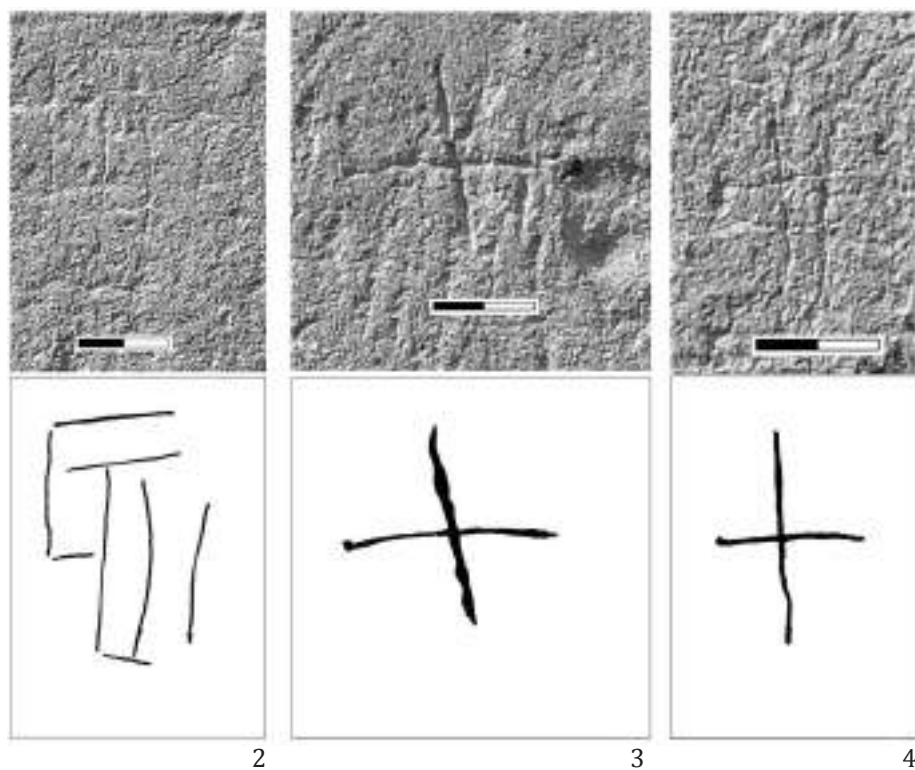
2

Таблиця CLXVI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 544; 2 – № 545.

1

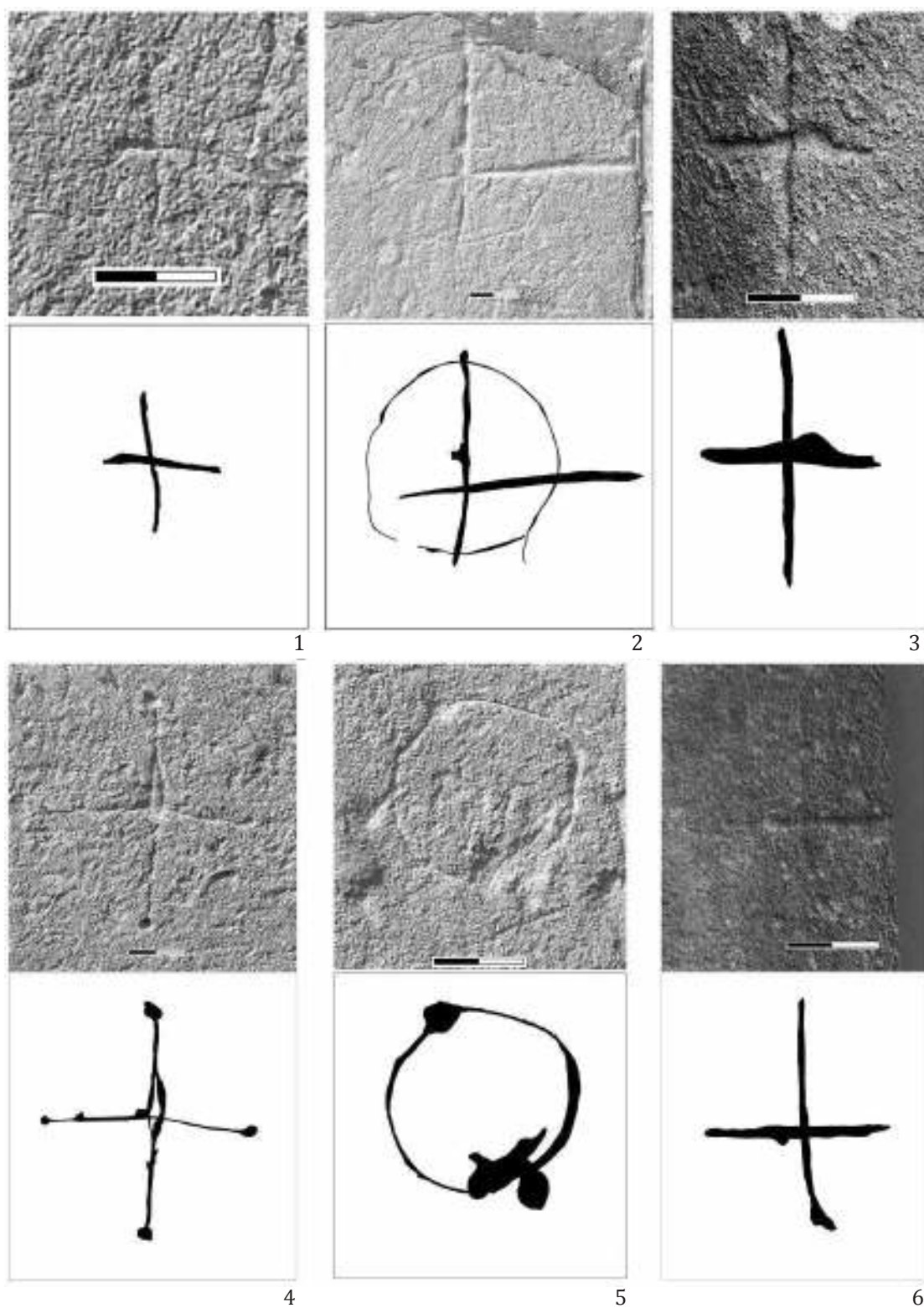
2

3

4

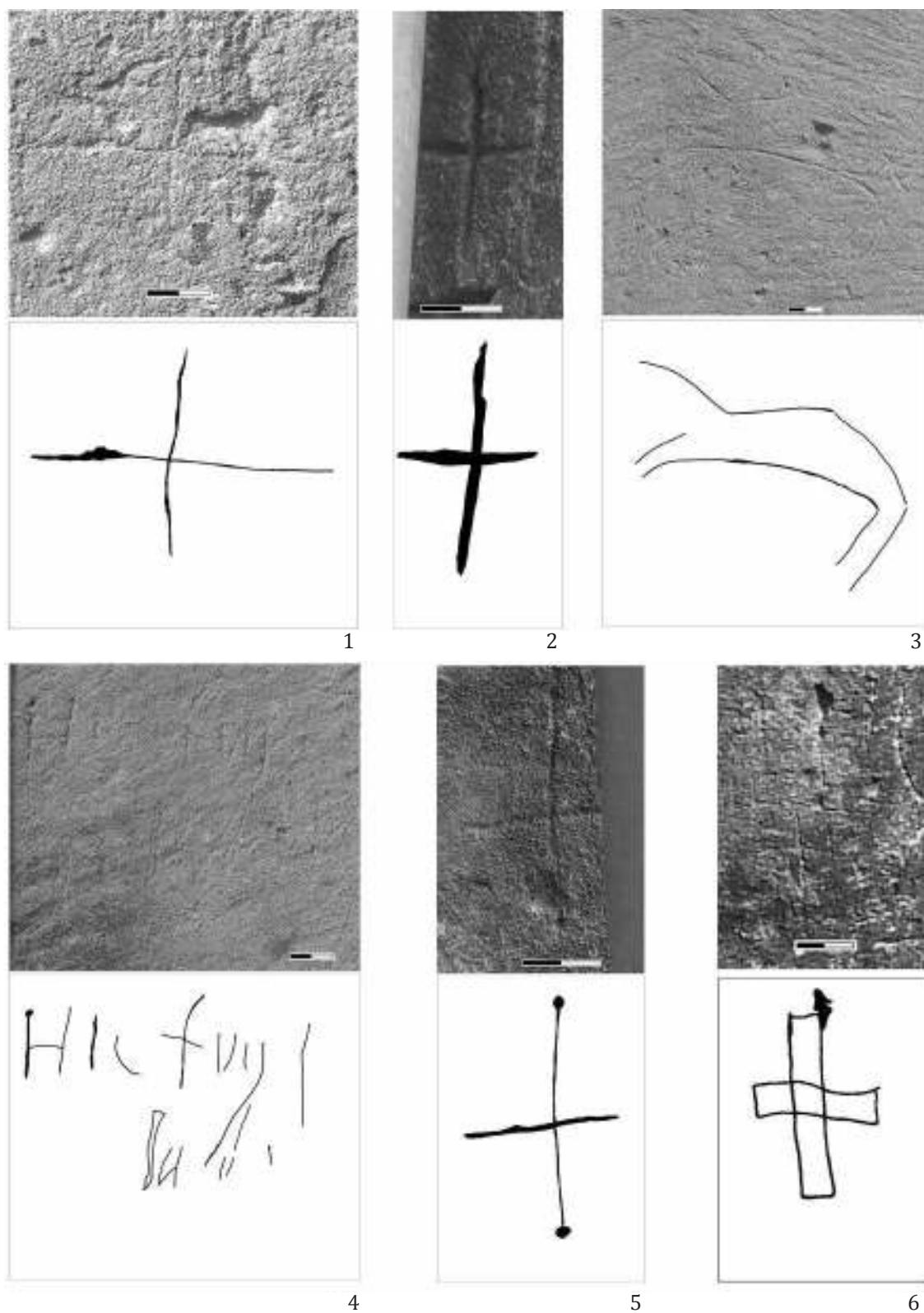
Таблиця CLXVII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 546; 2 – № 547; 3 – № 548; 4 – № 549.

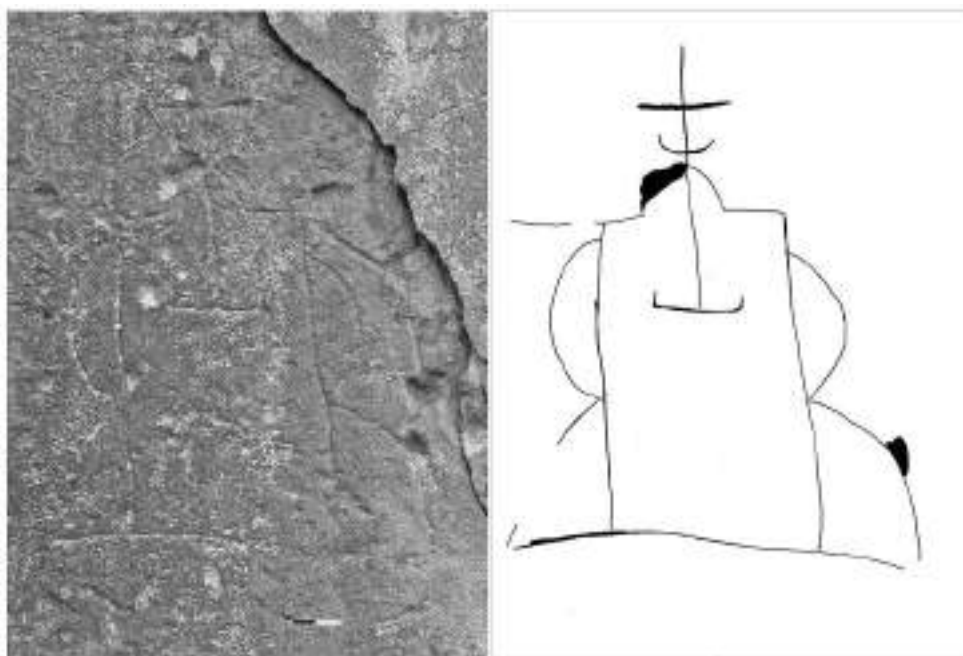
Таблиця CLXVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 550; 2 – № 551; 3 – № 552; 4 – № 553;
5 – № 554; 6 – № 555.

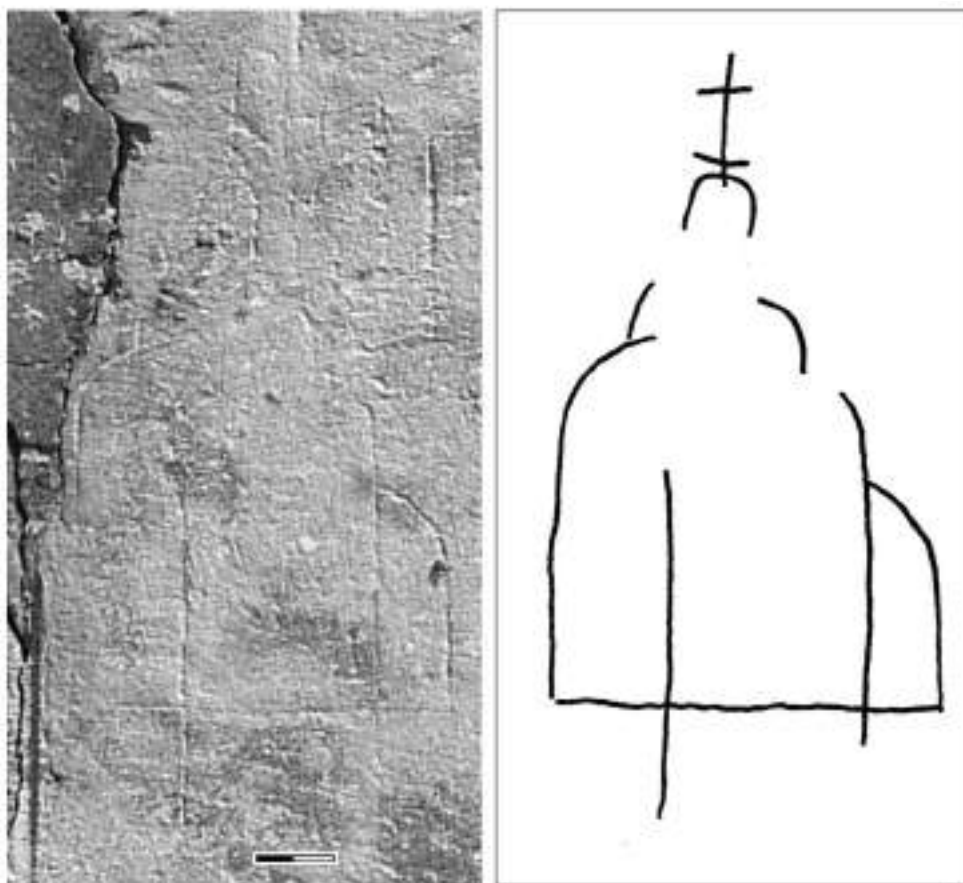

Таблиця CLXIX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 556; 2 – № 557; 3 – № 558; 4 – № 559;
5 – № 560; 6 – № 561.

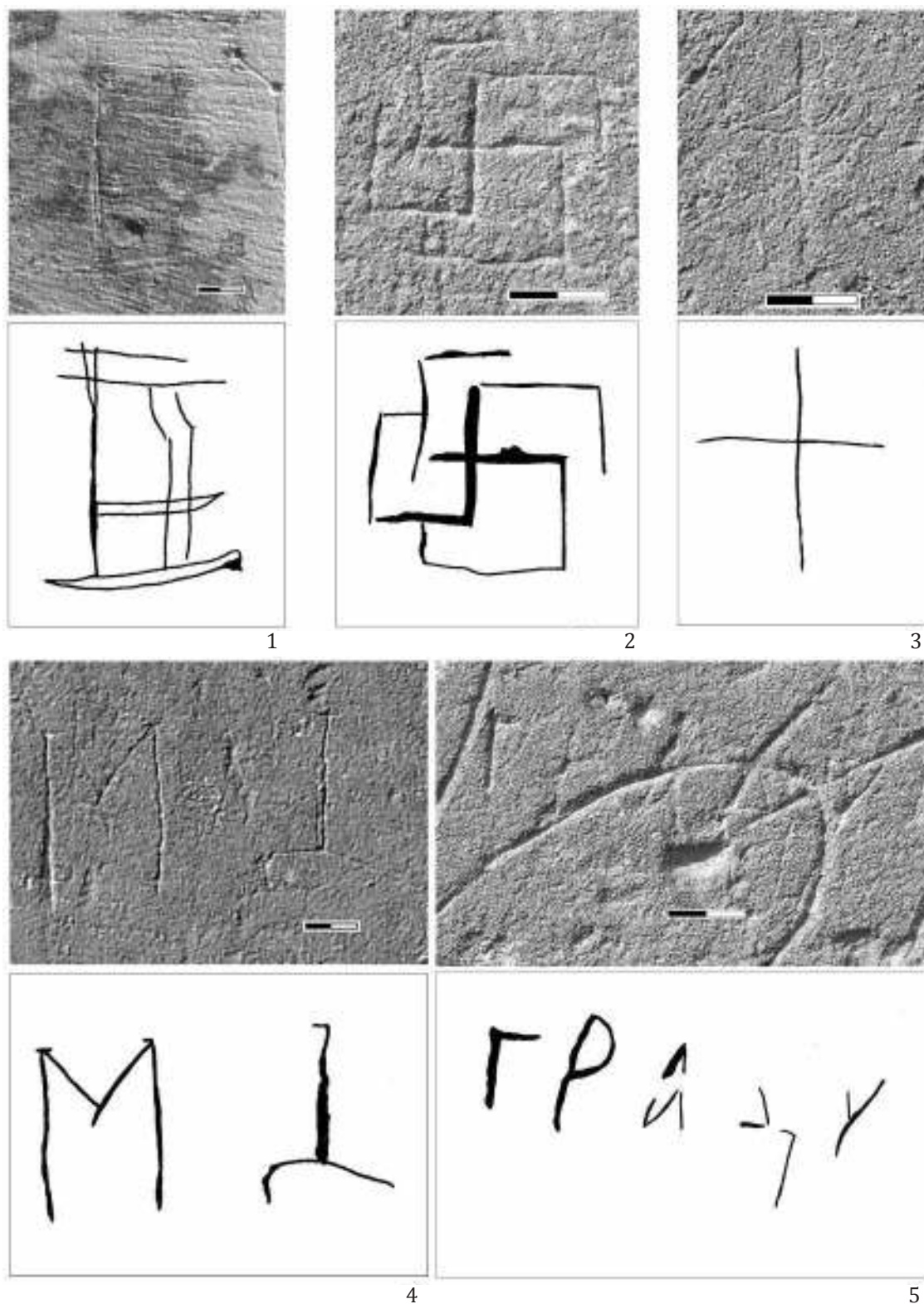
1

2

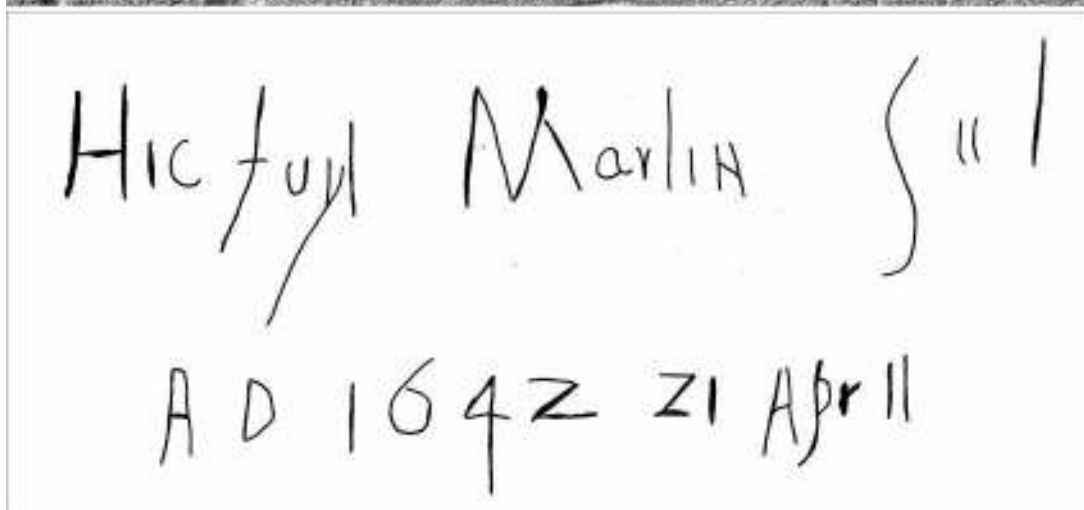
Таблиця CLXX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 562; 2 – № 563.

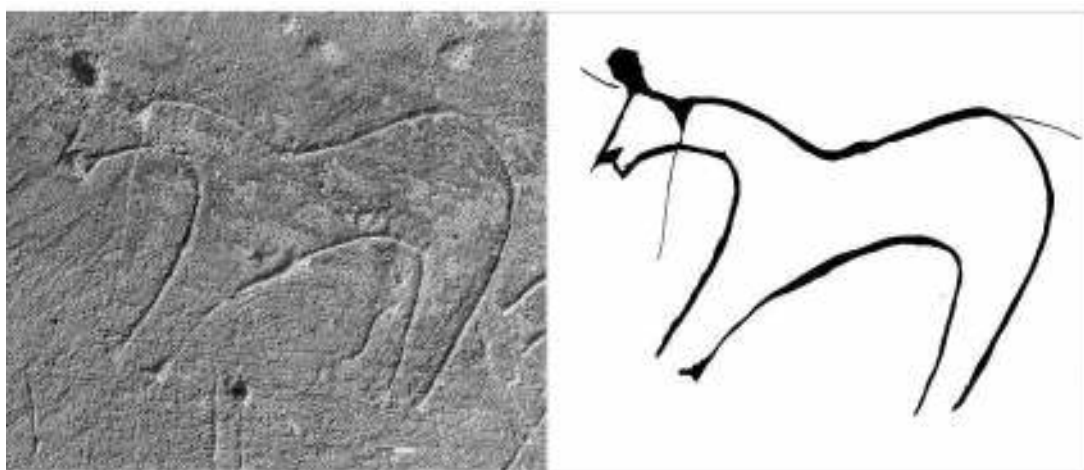

Таблиця CLXXI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 564; 2 – № 565; 3 – № 566;
4 – № 567; 5 – № 568.

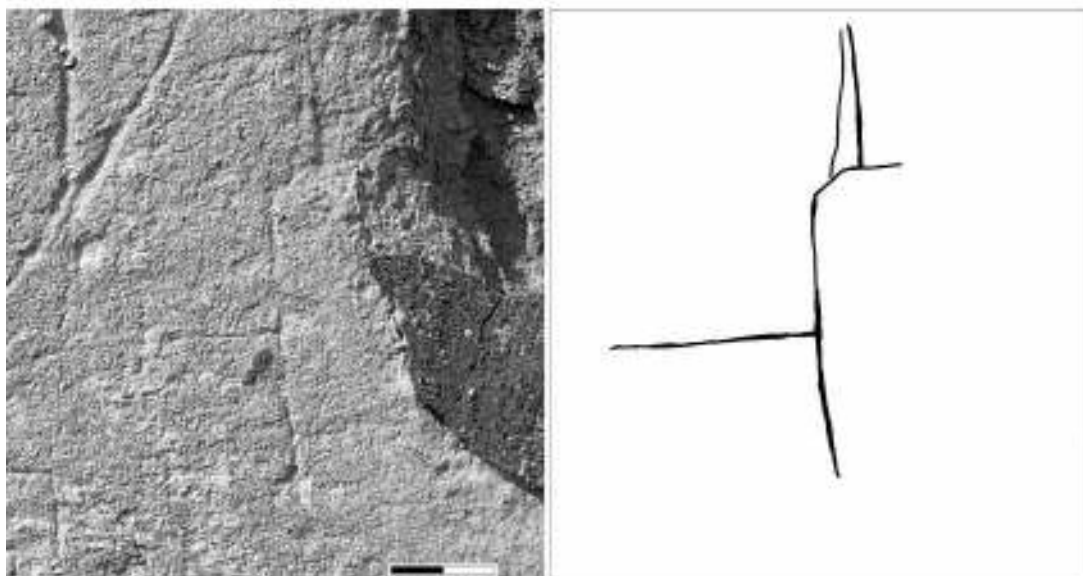
1

2

Таблиця CLXXII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 569; 2 – № 570.

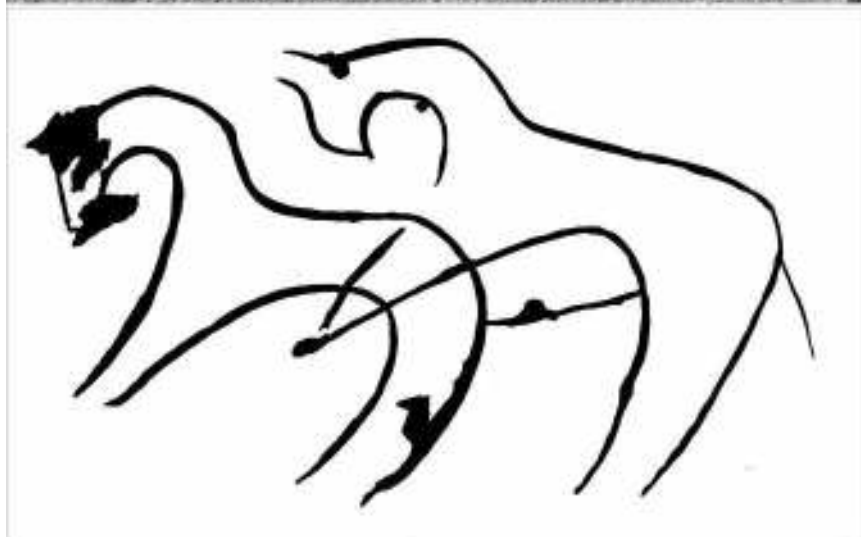
1

2

Таблиця CLXXIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 571; 2 – № 572.

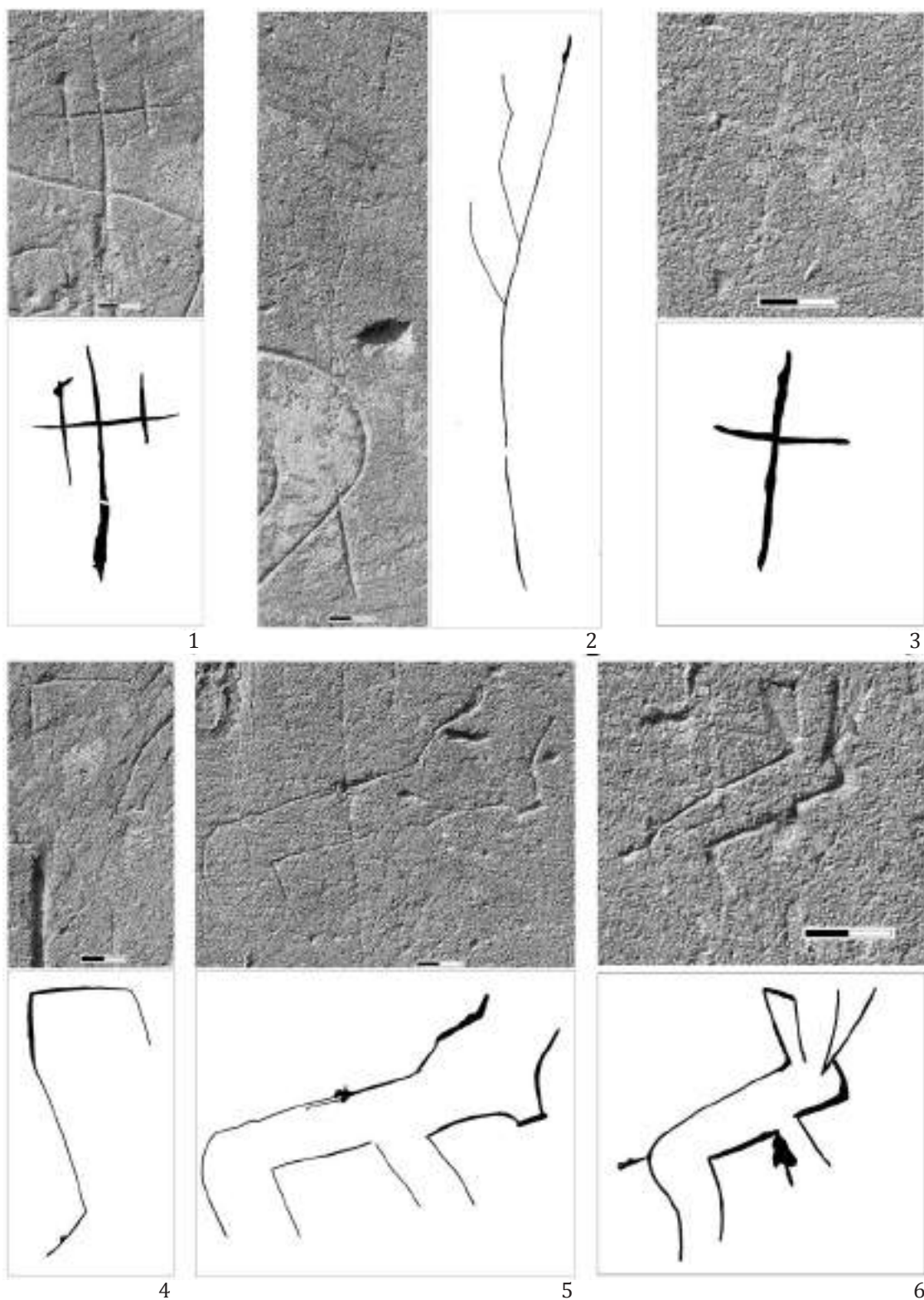
1

2

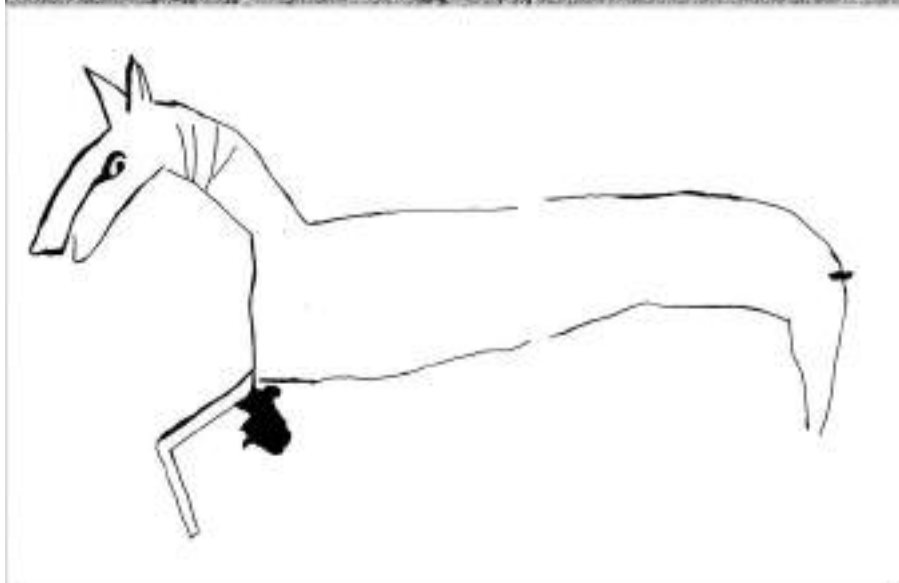
Таблиця CLXXIV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 573; 2 – № 574.

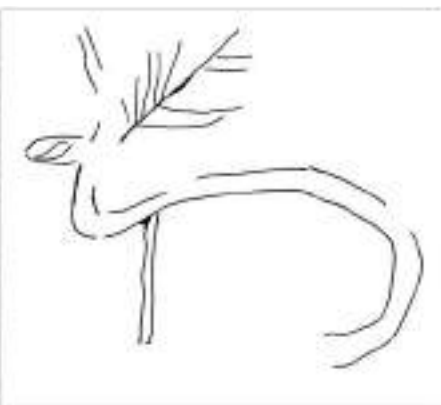
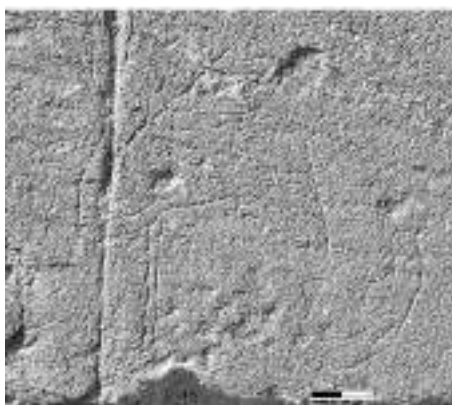

Таблиця CLXXV

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 575; **2** – № 576; **3** – № 577; **4** – № 578;
5 – № 579; **6** – № 580.

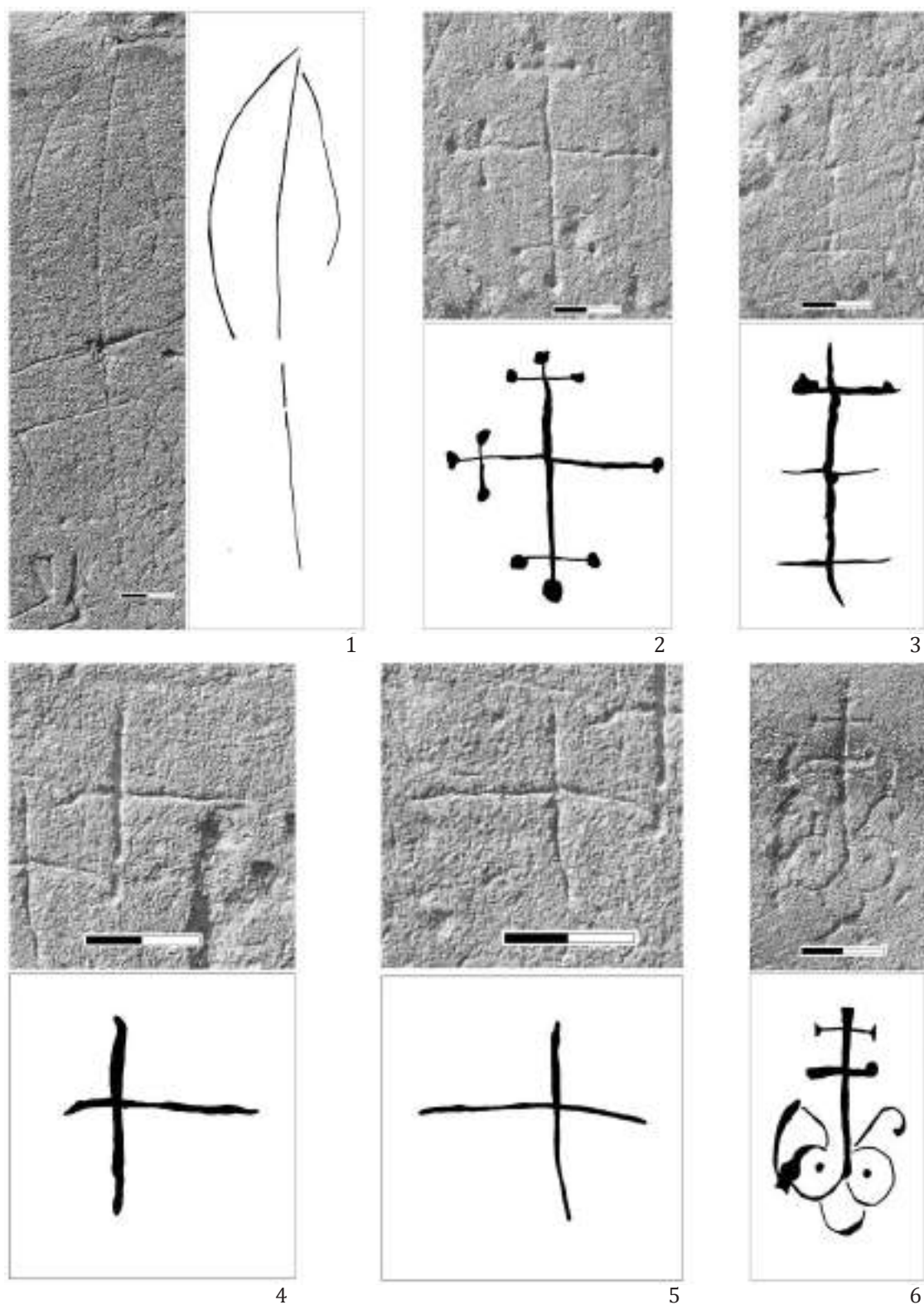
1

2

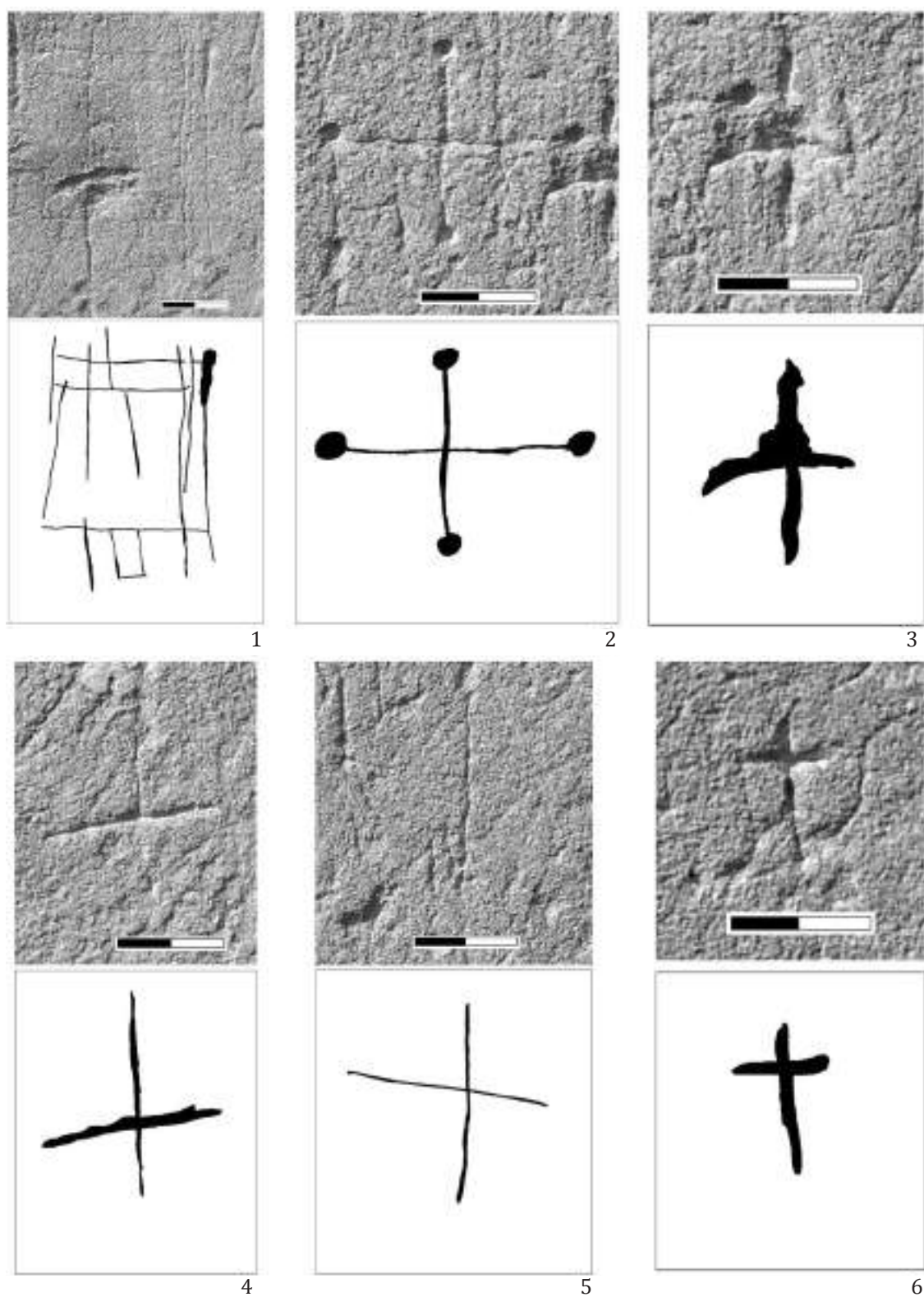
Таблиця CLXXVI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 581; 2 – № 582.

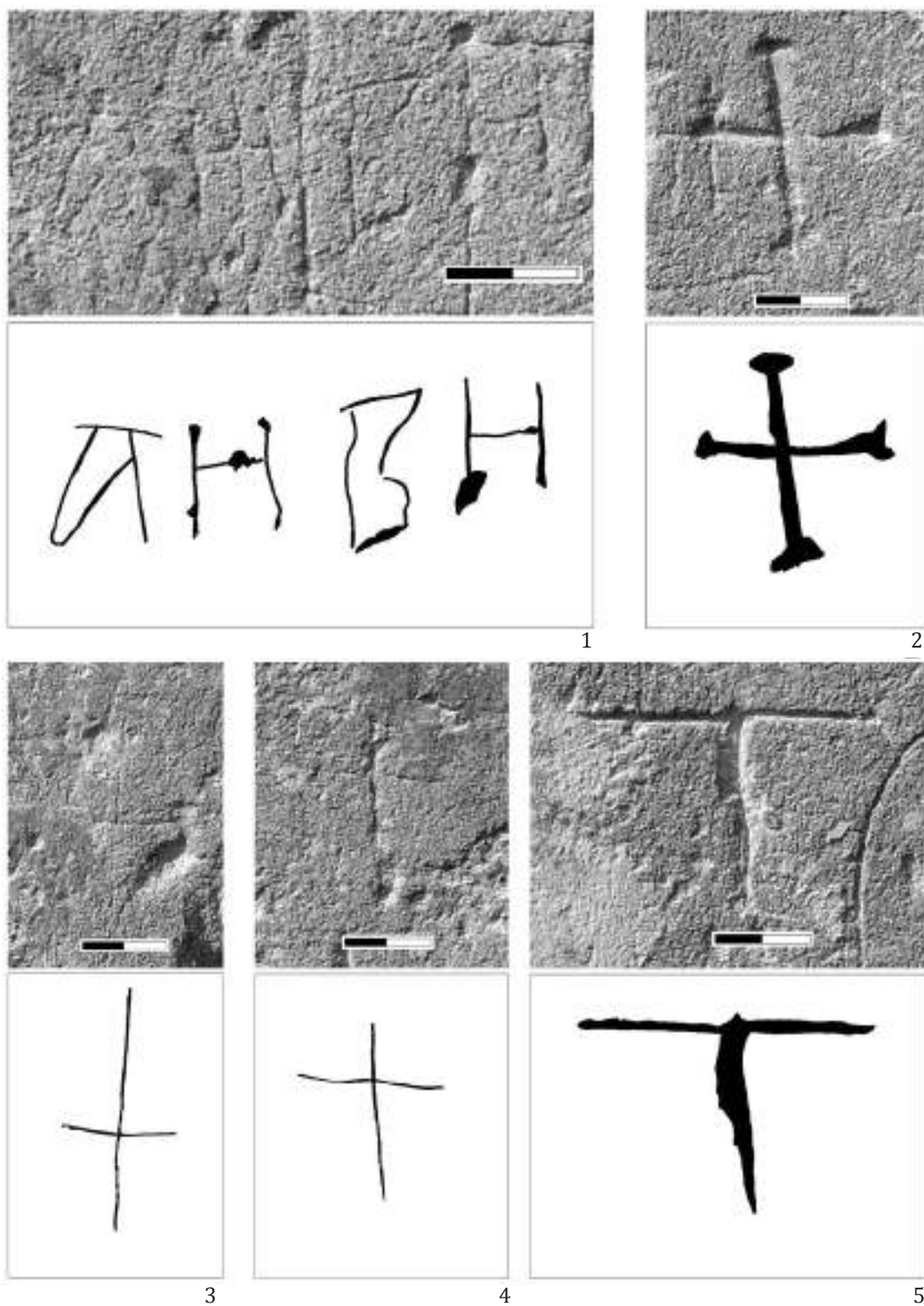
Таблиця CLXXVII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 583; 2 – № 584; 3 – № 585; 4 – № 586;
5 – № 587; 6 – № 588.

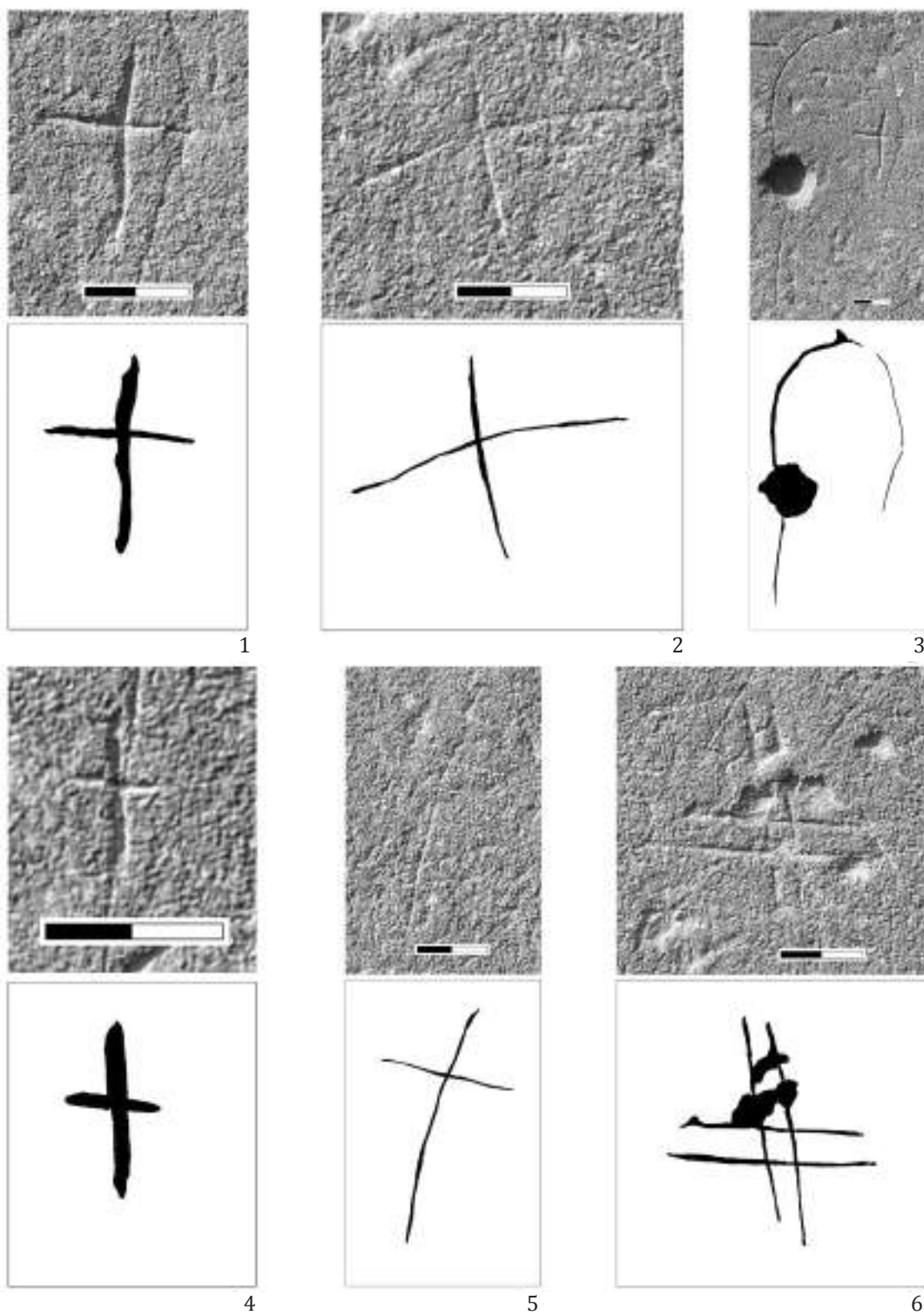
Таблиця CLXXVIII

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 589; **2** – № 590; **3** – № 591; **4** – № 592;
5 – № 593; **6** – № 594.

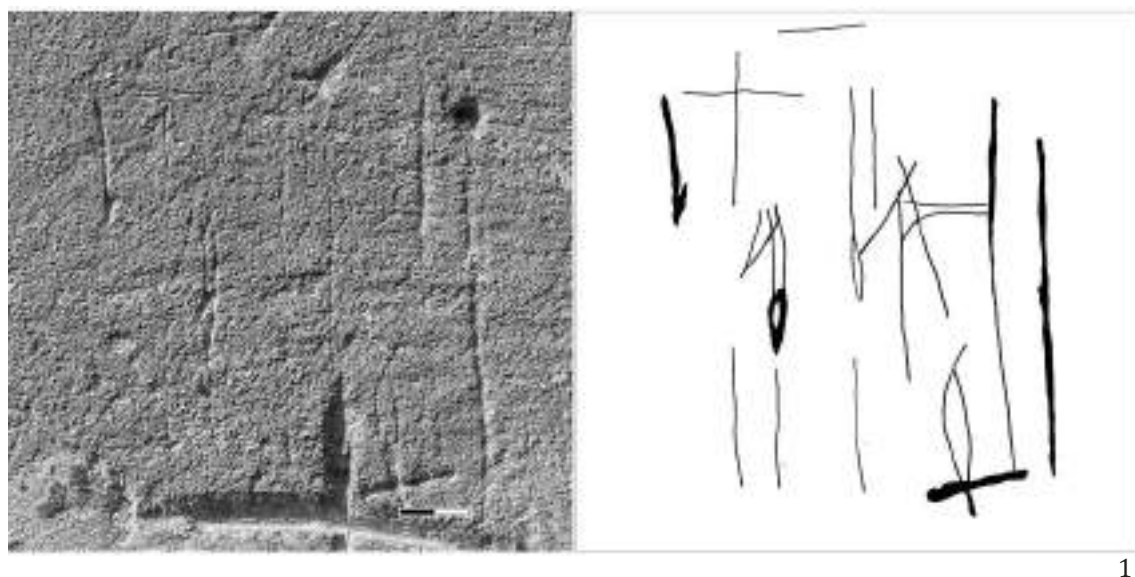
Таблиця CLXXIX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 595; 2 – № 596; 3 – № 597;
4 – № 599; 5 – № 600.

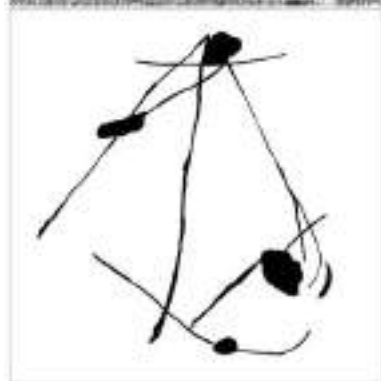
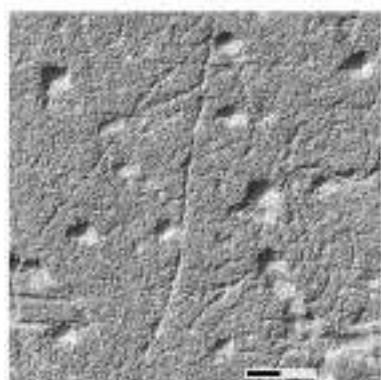

Таблиця CLXXX

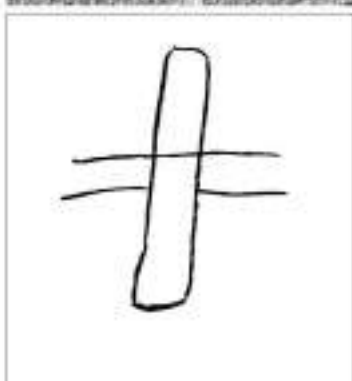
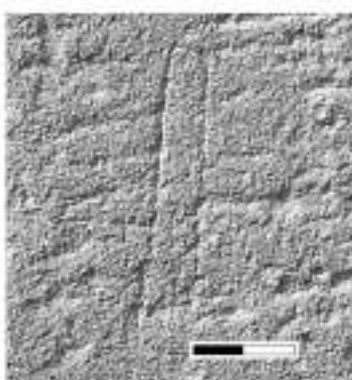
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 601; 2 – № 602; 3 – № 603; 4 – № 604;
5 – № 605; 6 – № 606.

1

2

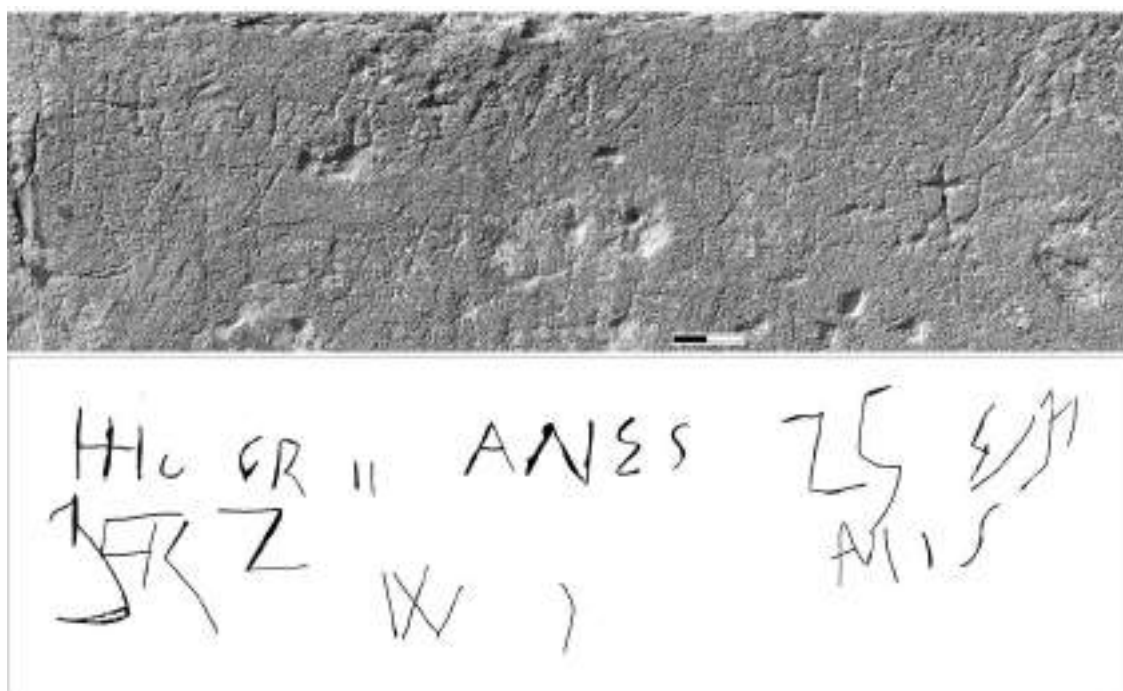
3

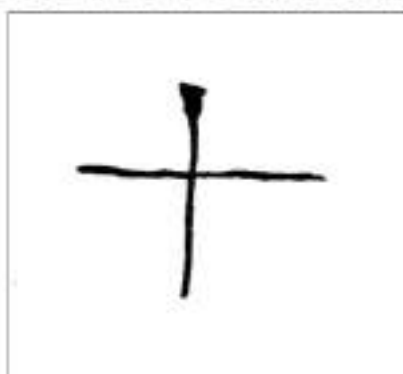
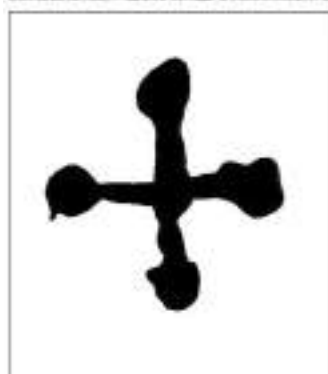
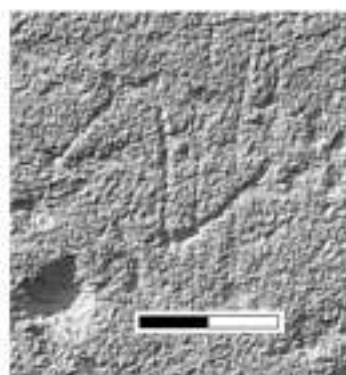
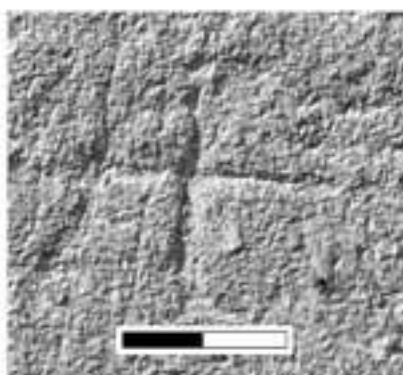
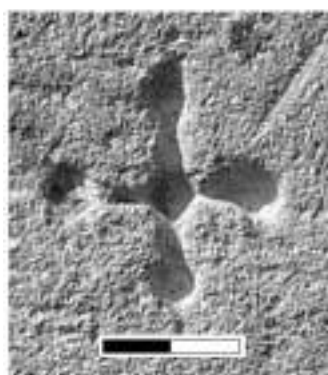
4

Таблиця CLXXXI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 607; 2 – № 608; 3 – № 609; 4 – № 610.

1

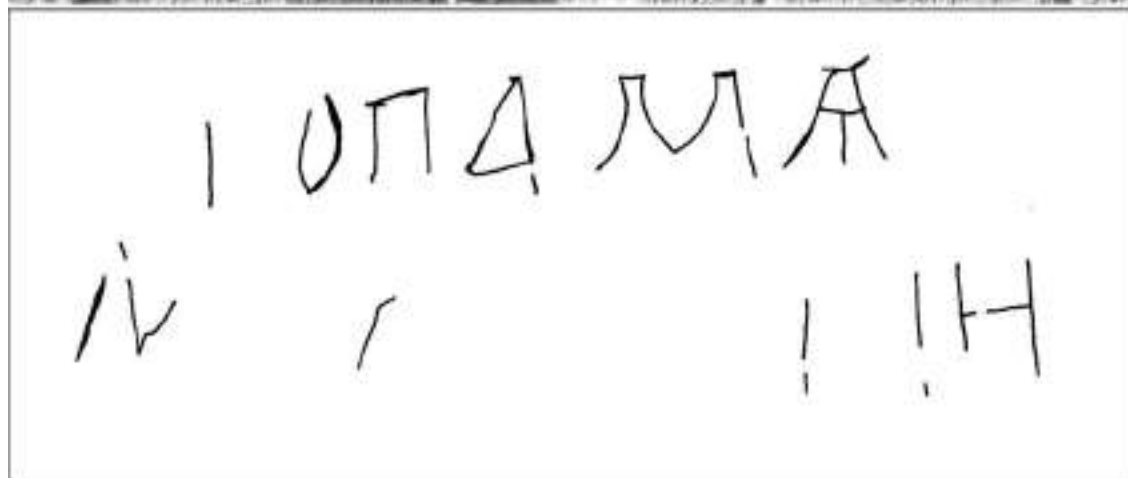
2

3

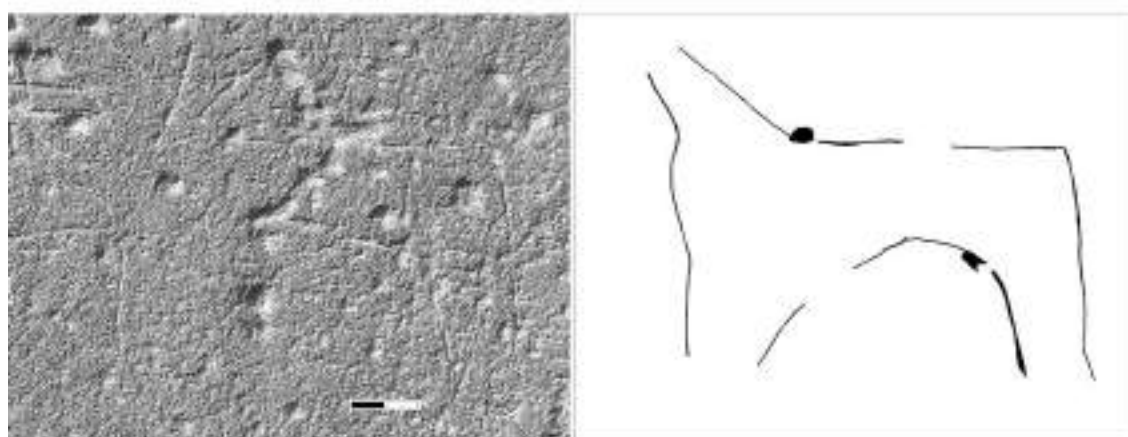
4

Таблиця CLXXXII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 611; 2 – № 612; 3 – № 613; 4 – № 614.

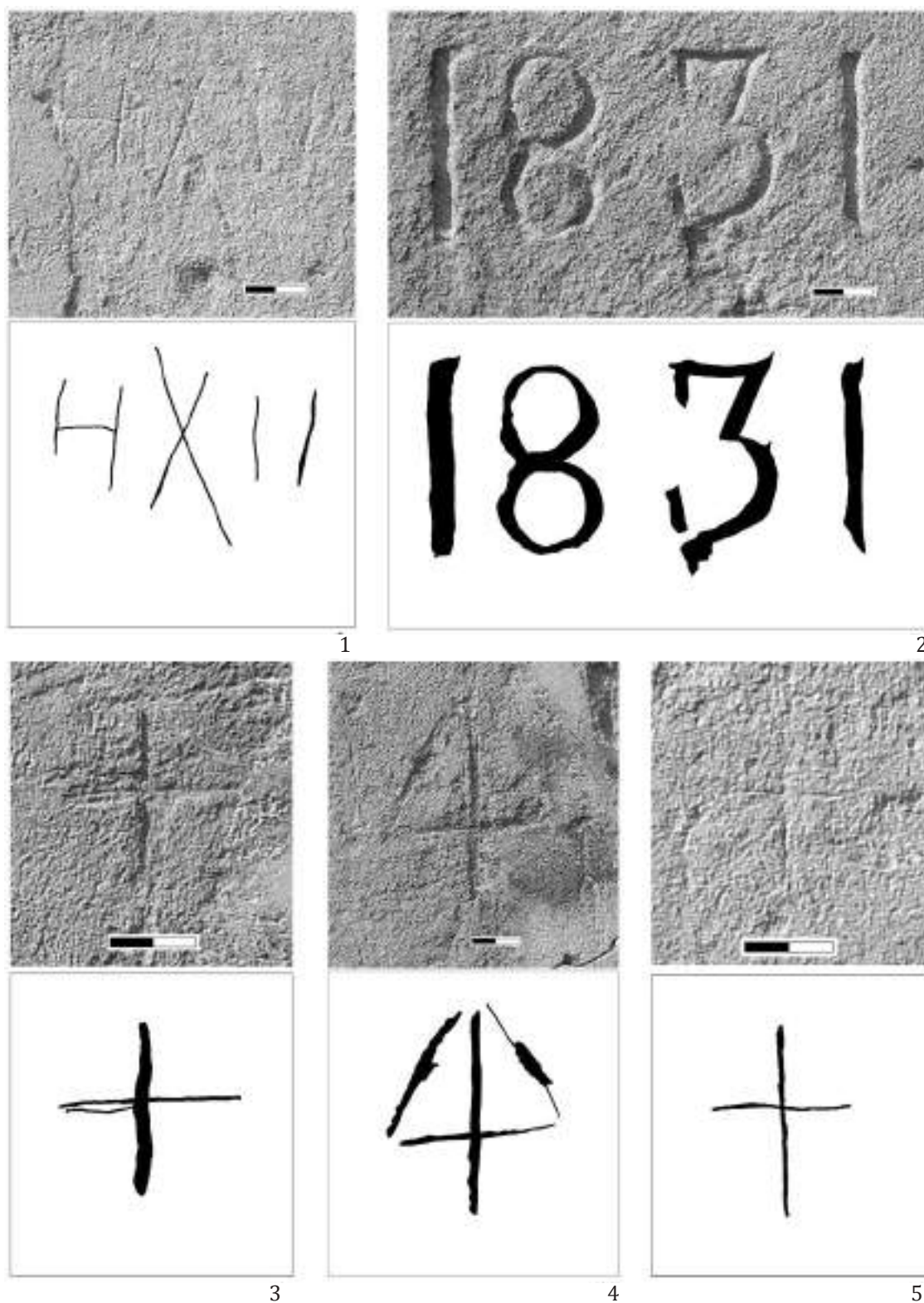
1

2

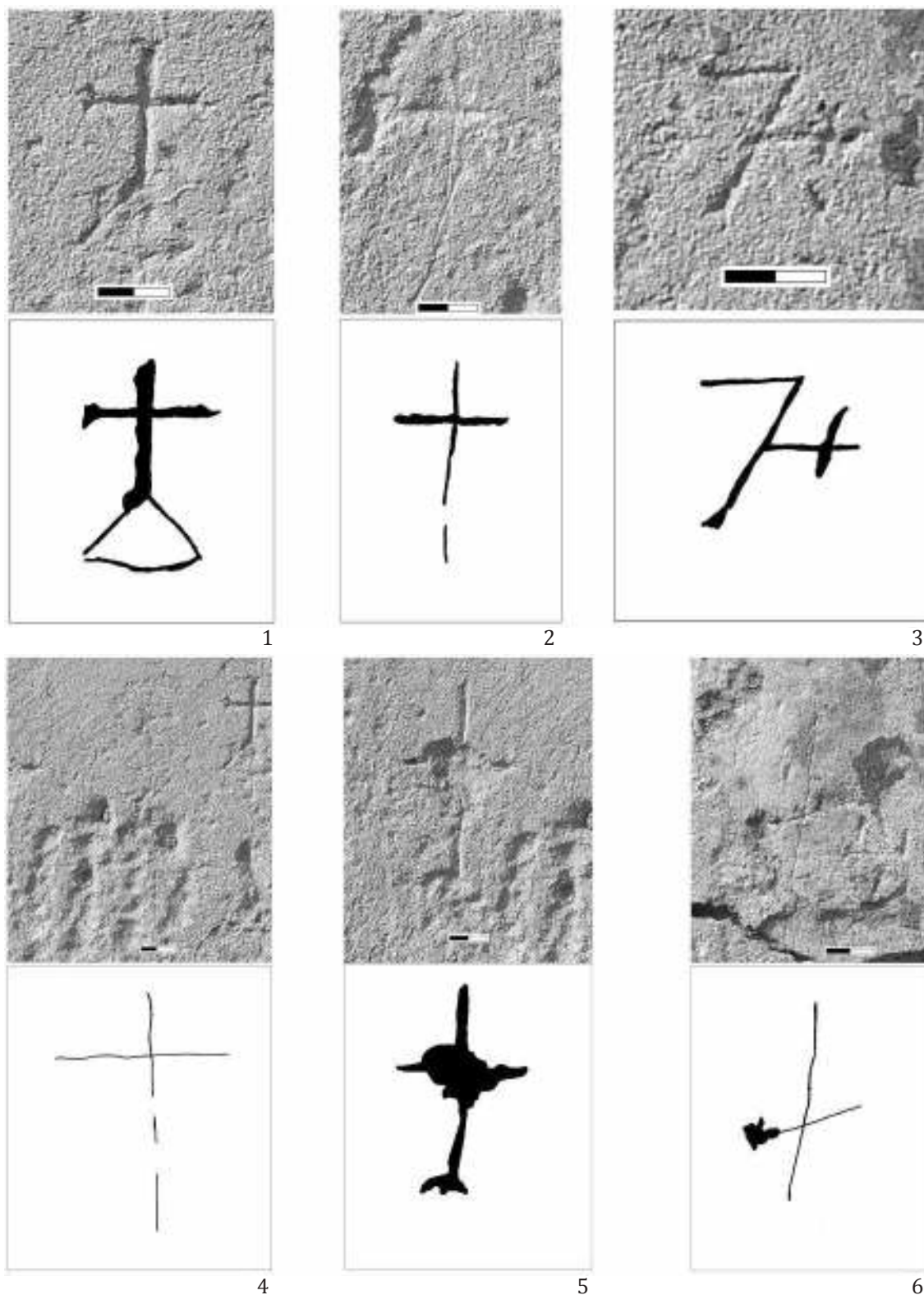
Таблиця CLXXXIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 615; 2 – № 616.

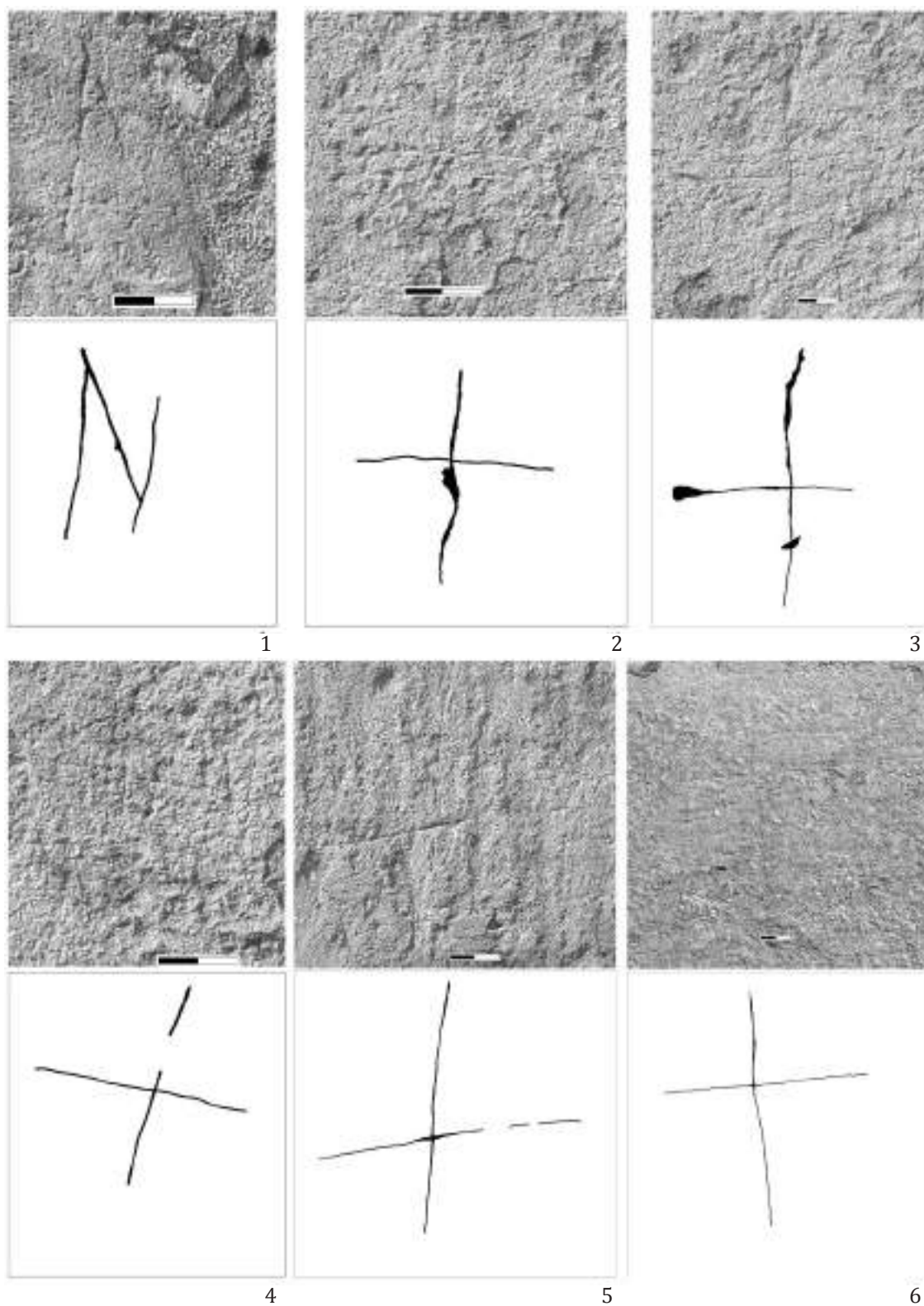
Таблиця CLXXXIV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 617; 2 – № 618; 3 – № 619; 4 – № 620;
5 – № 621.

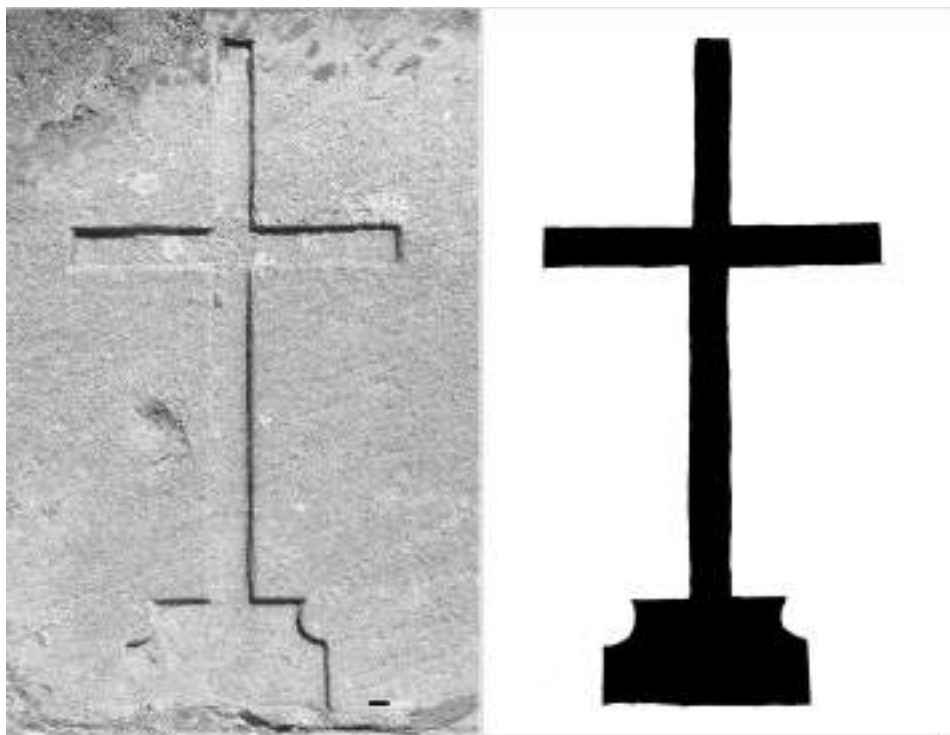
Таблиця CLXXXV

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 622; **2** – № 623; **3** – № 624; **4** – № 625;
5 – № 626; **6** – № 627.

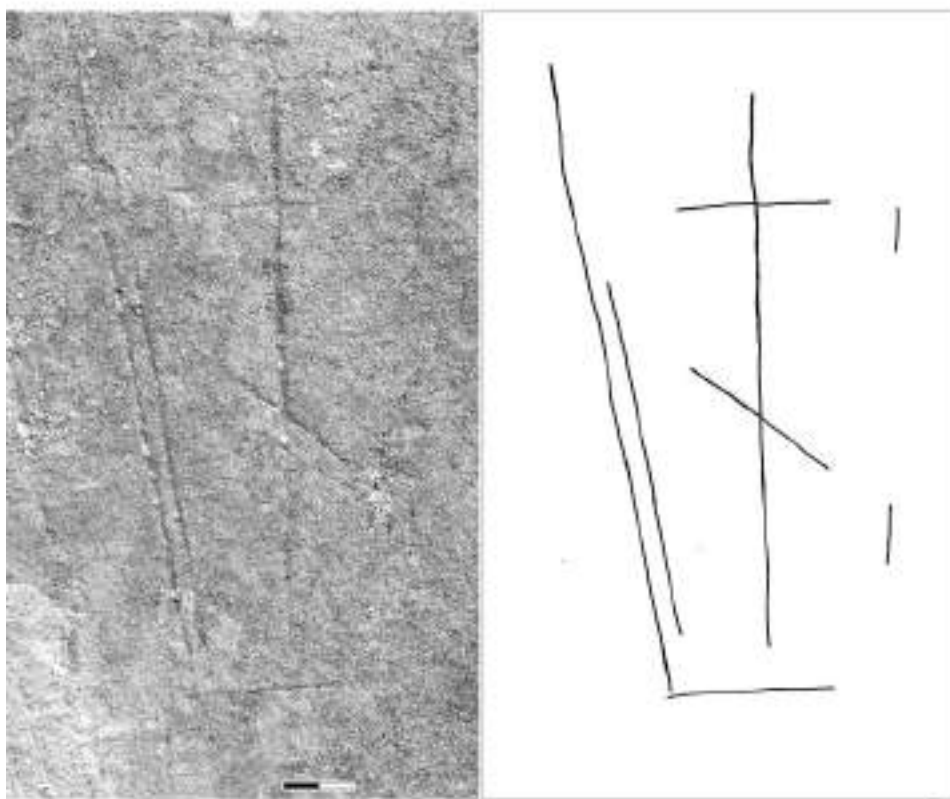

Таблиця CLXXXVI

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 628; 2 – № 629; 3 – № 630; 4 – № 631;
5 – № 632; 6 – № 633.

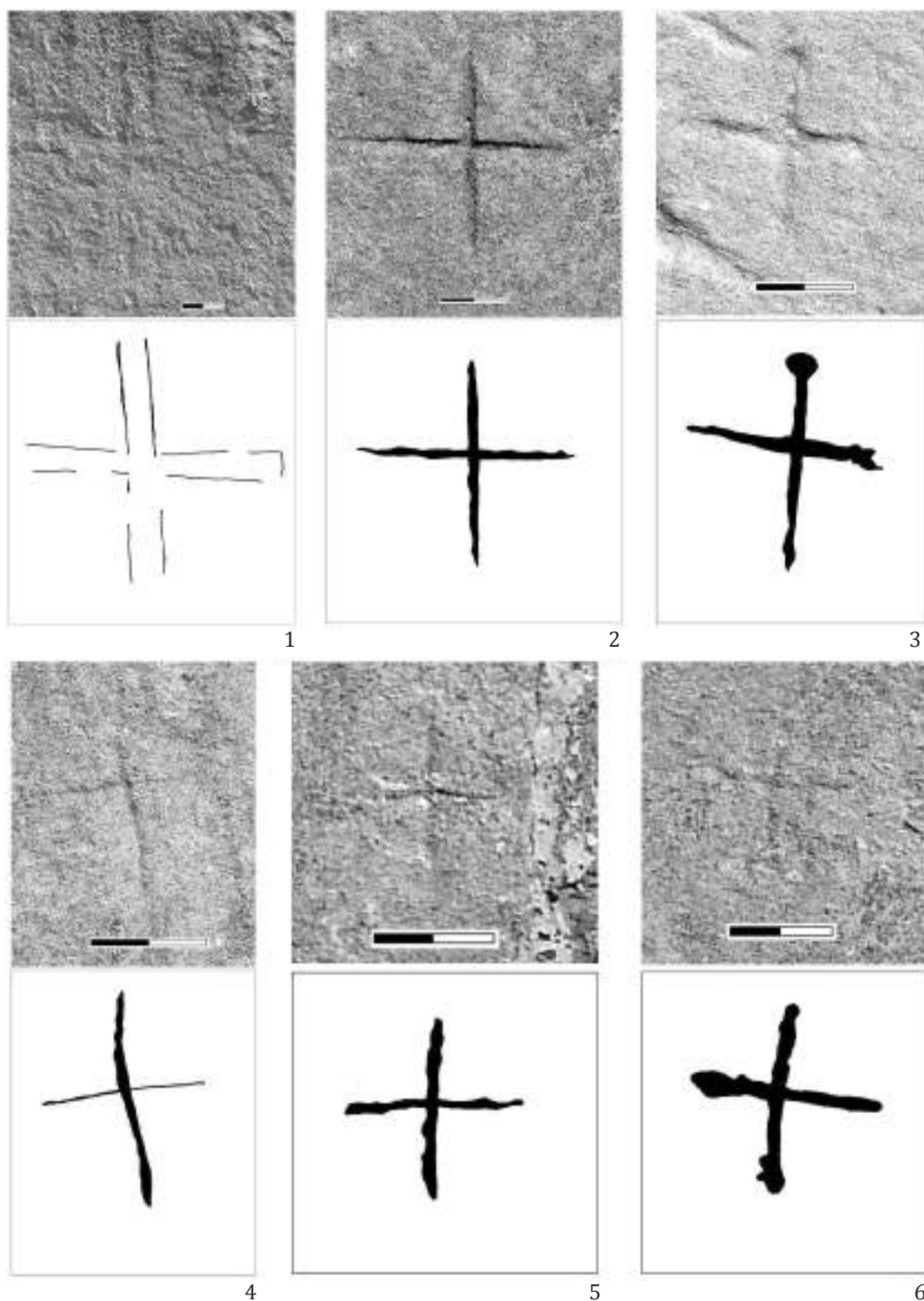
1

2

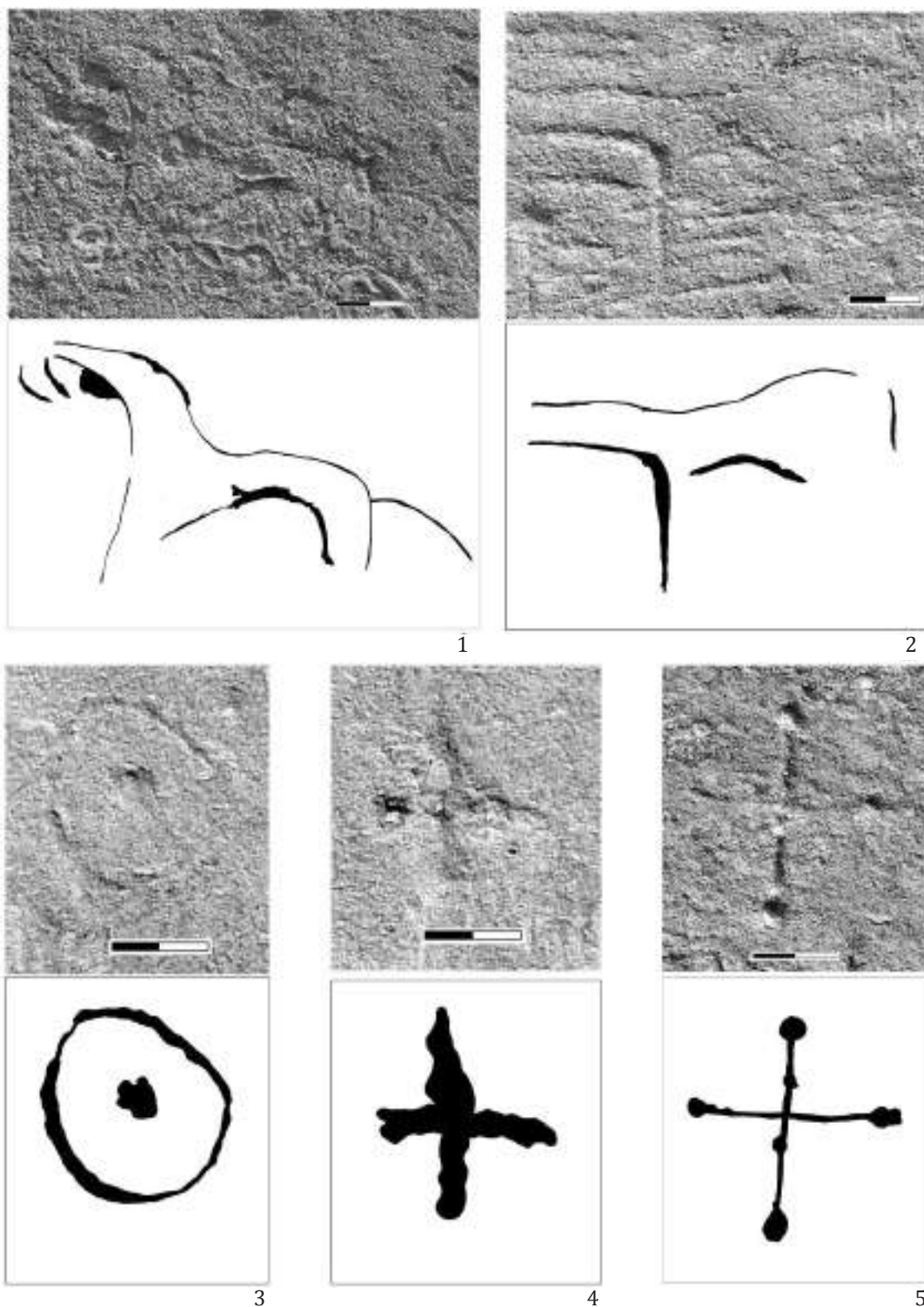
Таблиця CLXXXVII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 634; 2 – № 636.

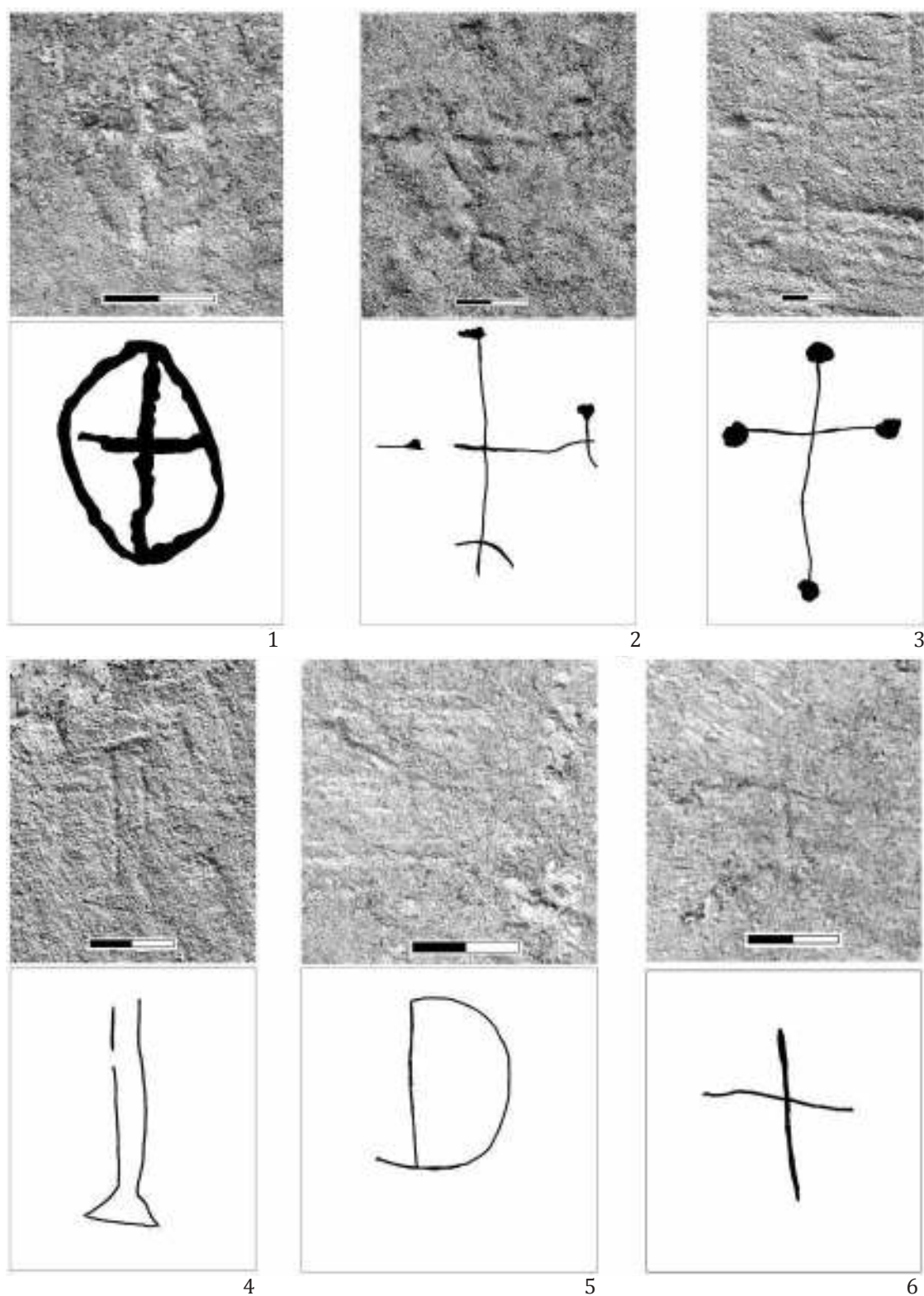
Таблиця CLXXXVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 635; 2 – № 637; 3 – № 638; 4 – № 639;
5 – № 640; 6 – № 641.

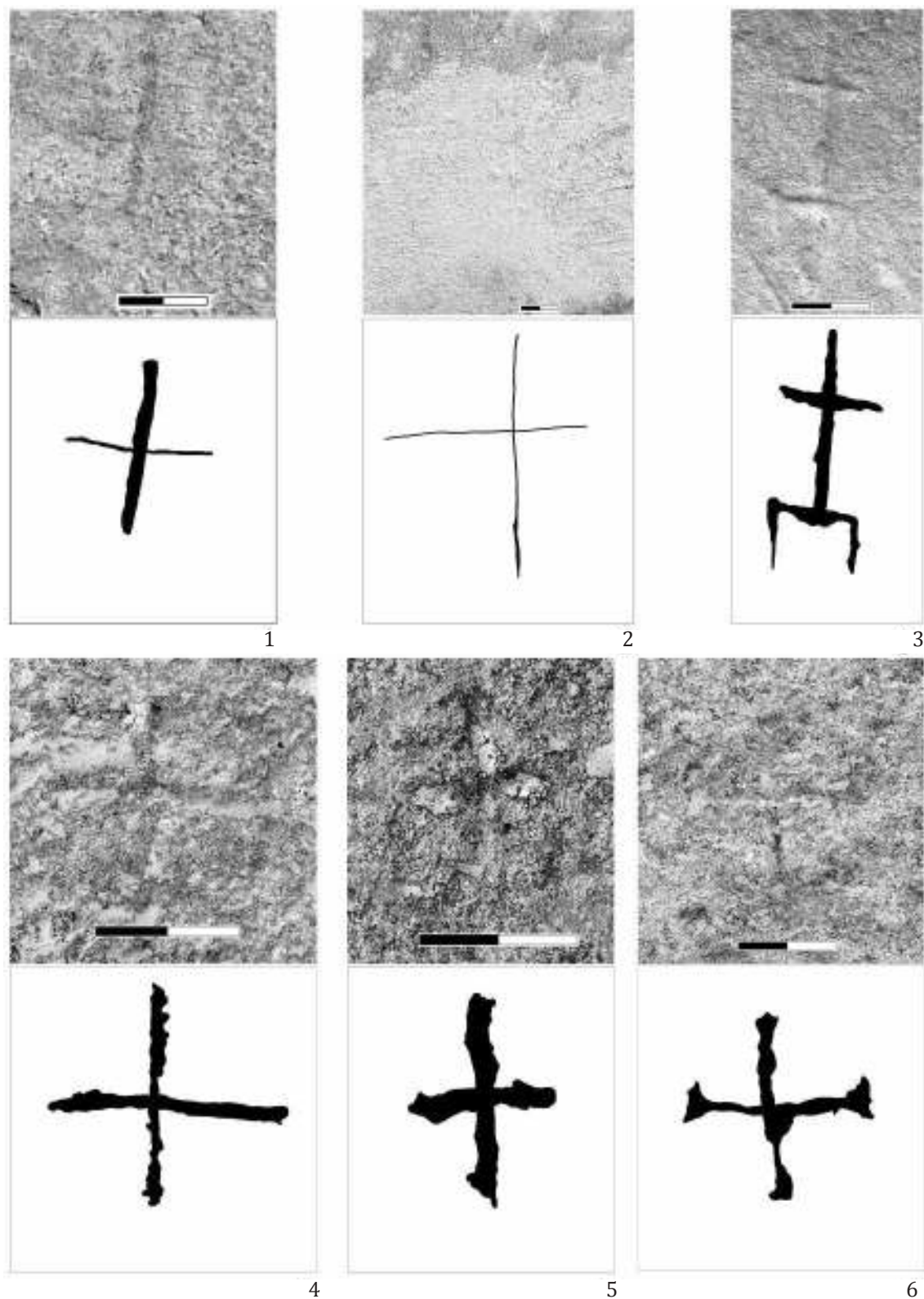
Таблиця CLXXXIX

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 642; 2 – № 643; 3 – № 644;
4 – № 645; 5 – № 646.

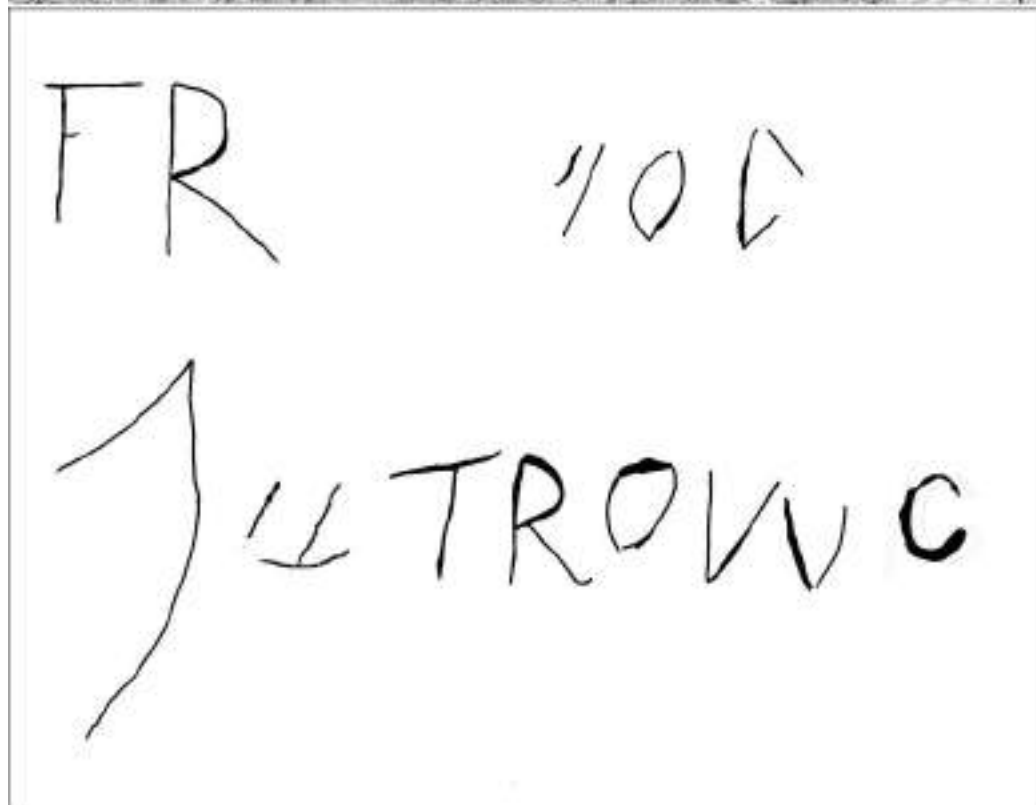
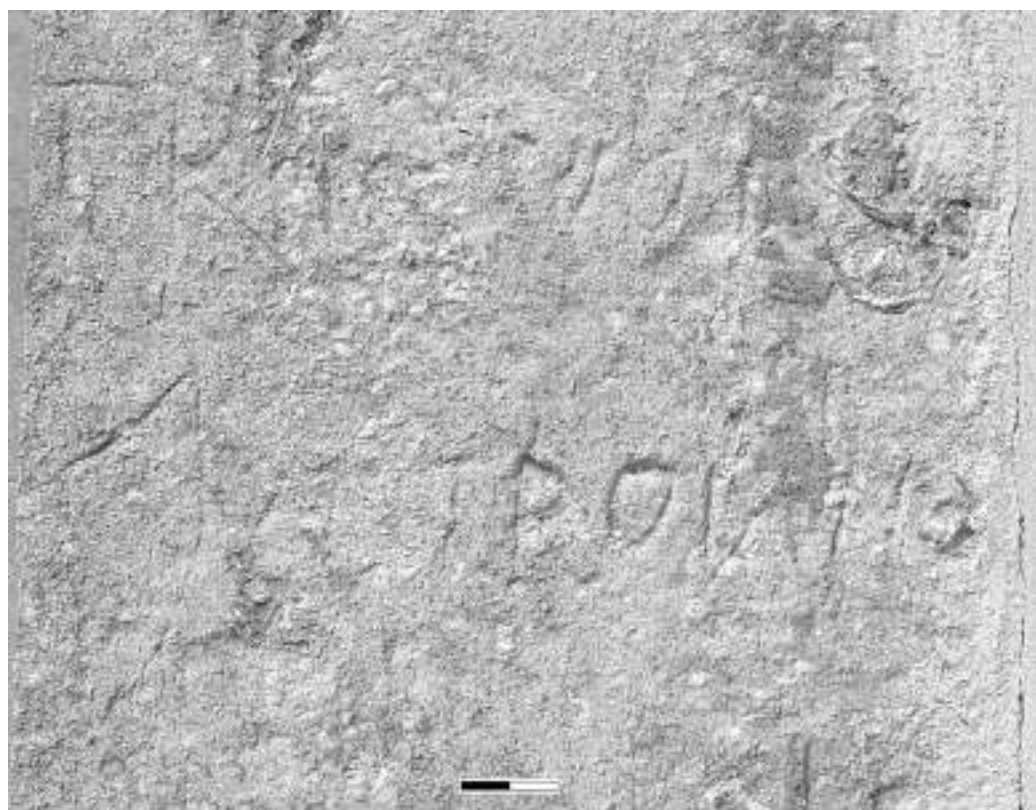
Таблиця СХС

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 647; 2 – № 648; 3 – № 649; 4 – № 650;
5 – № 651; 6 – № 652.

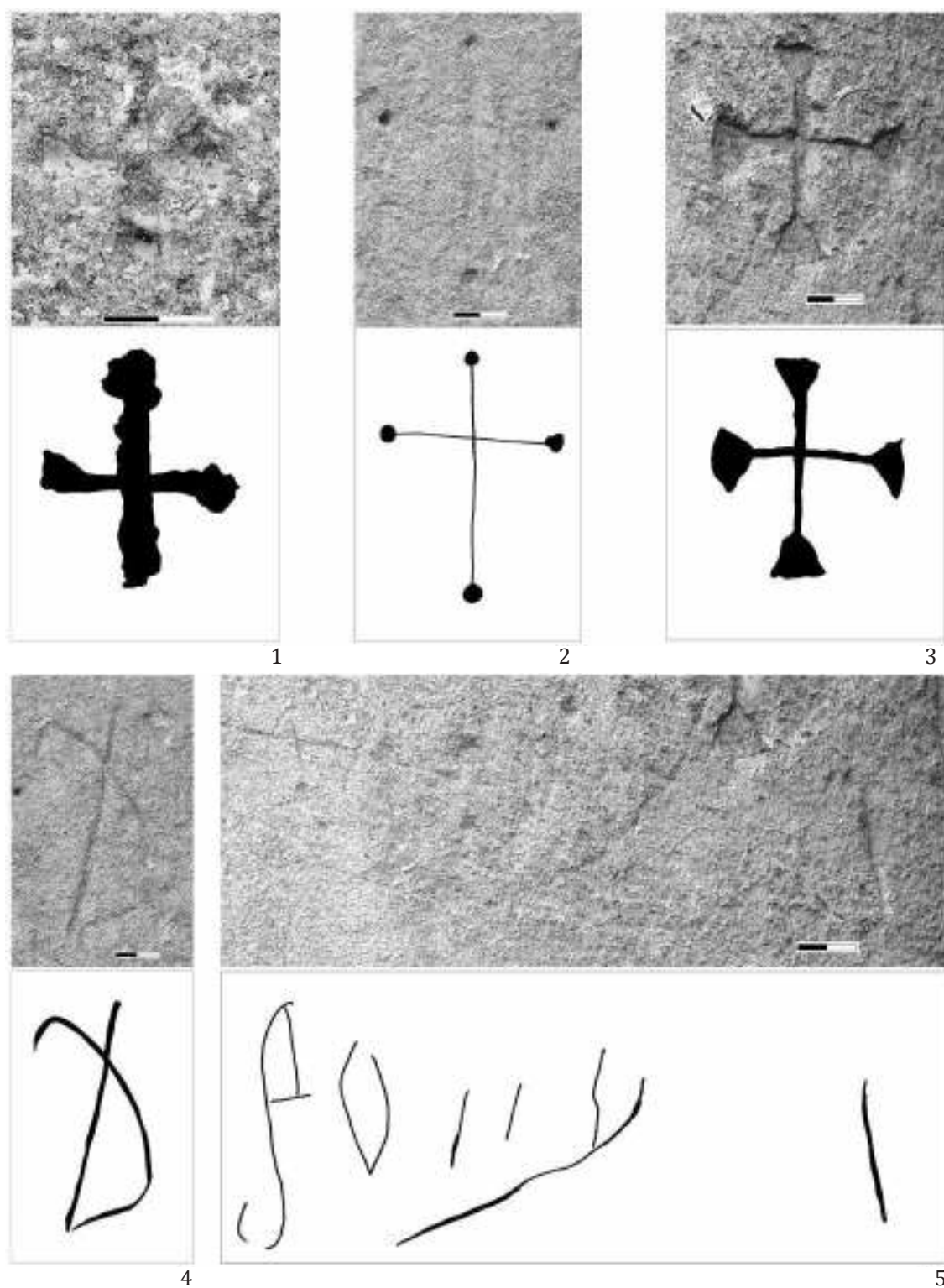

Таблиця СХСІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 653; 2 – № 654; 3 – № 656; 4 – № 657;
5 – № 658; 6 – № 659.

Таблиця СХСII
Фотографія та прорисовка графіті № 655.

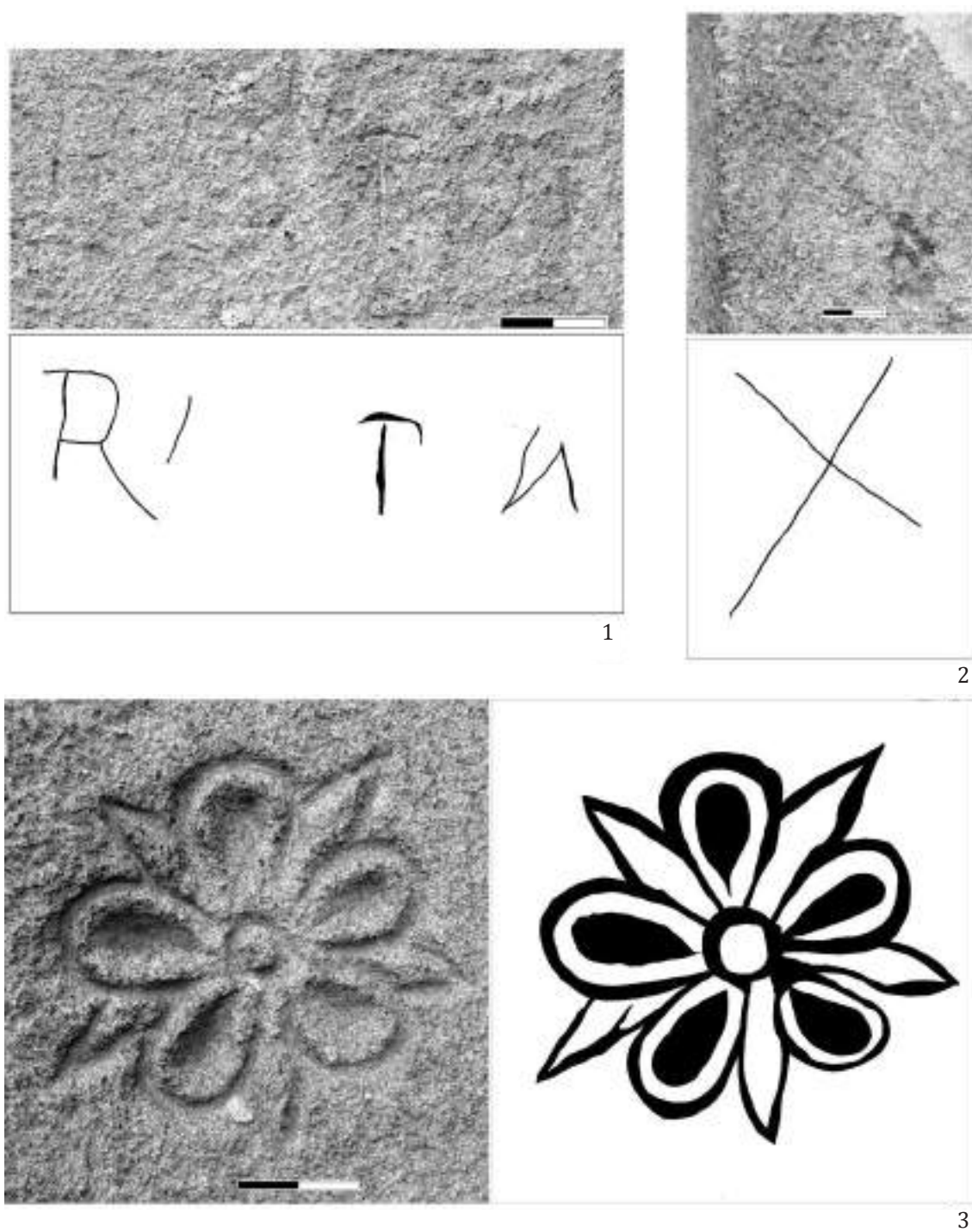
Таблиця СХСІІІ

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 660; **2** – № 661; **3** – № 662;
4 – № 663; **5** – № 664.

Таблиця СХСІV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 665; 2 – № 666; 3 – № 667.

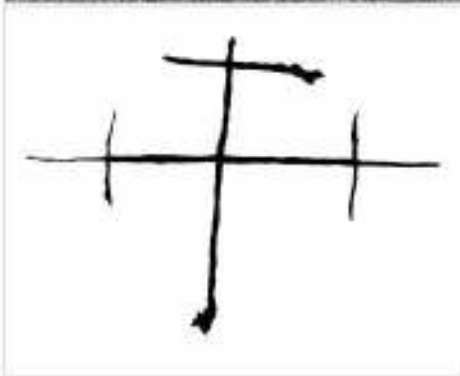
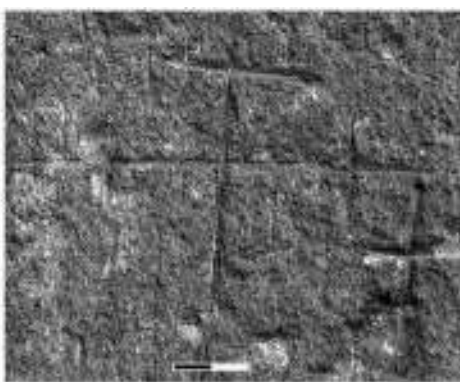

Таблиця СХСV

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 668; 2 – № 669; 3 – № 670.

1

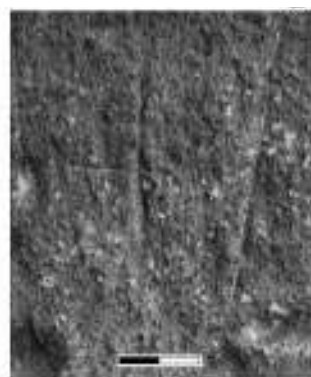
2

3

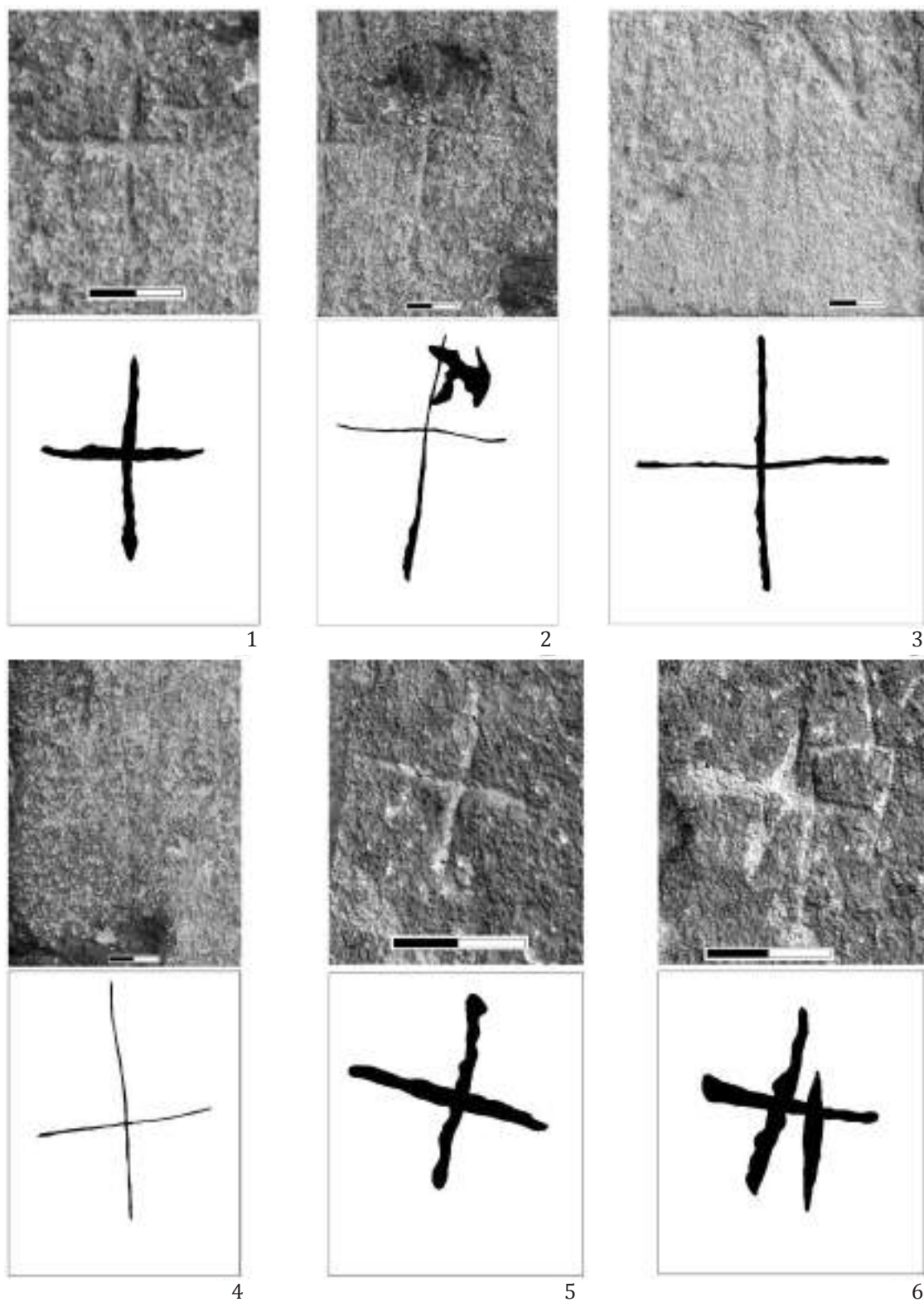
4

5

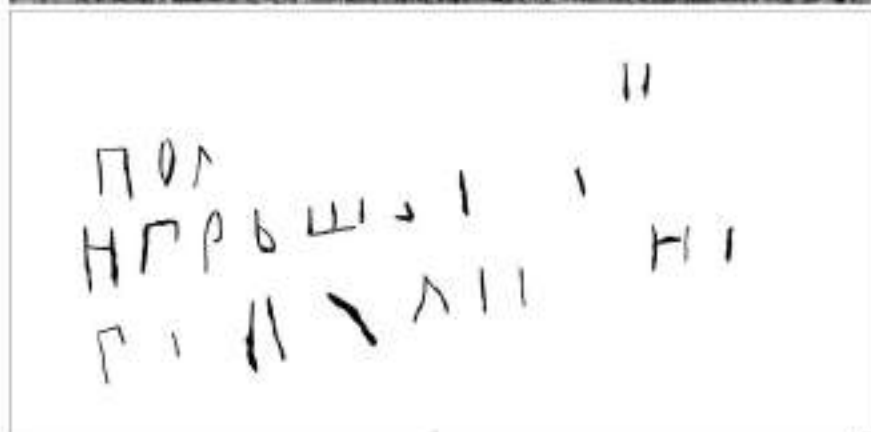
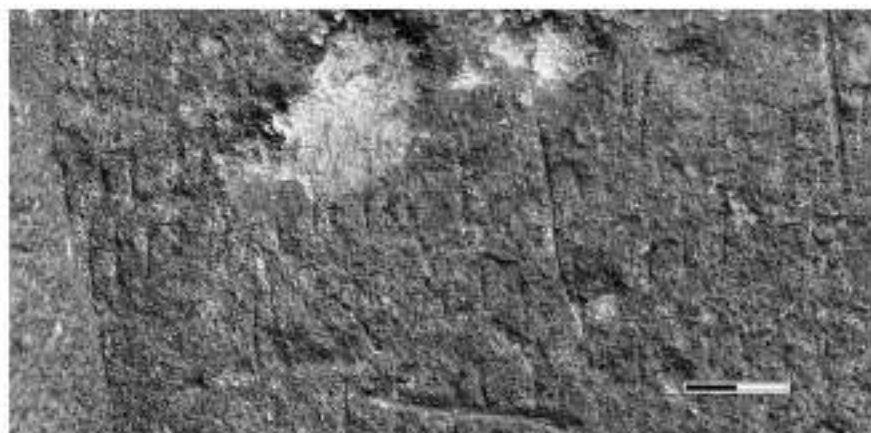
Таблиця СХСХІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 671; 2 – № 672; 3 – № 673;
4 – № 674; 5 – № 675.

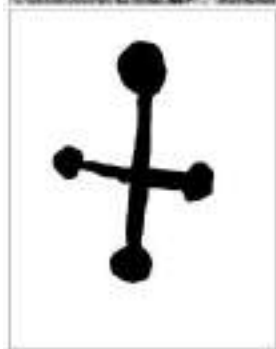
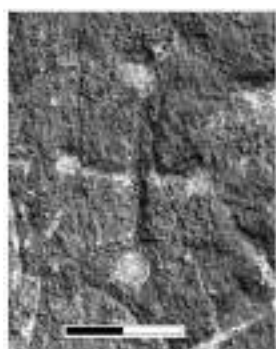

Таблиця СХСvII

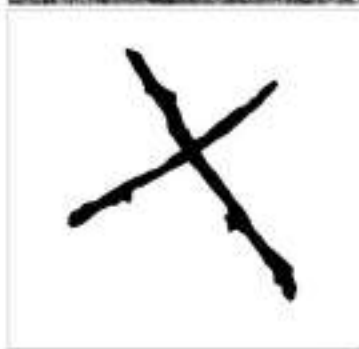
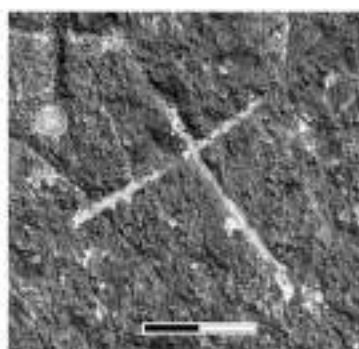
Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 676; **2** – № 677; **3** – № 678; **4** – № 679;
5 – № 680; **6** – № 681.

1

2

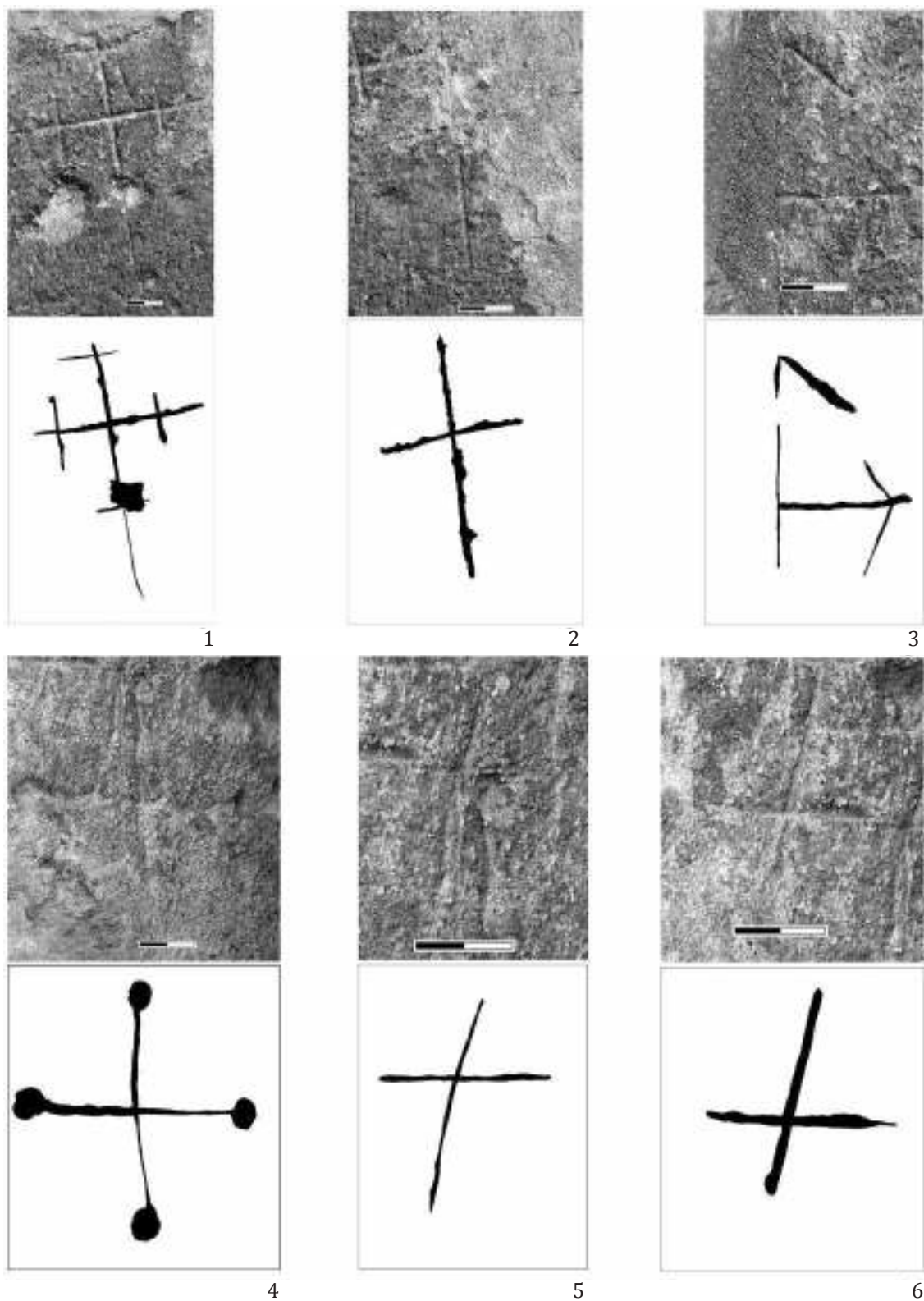
3

4

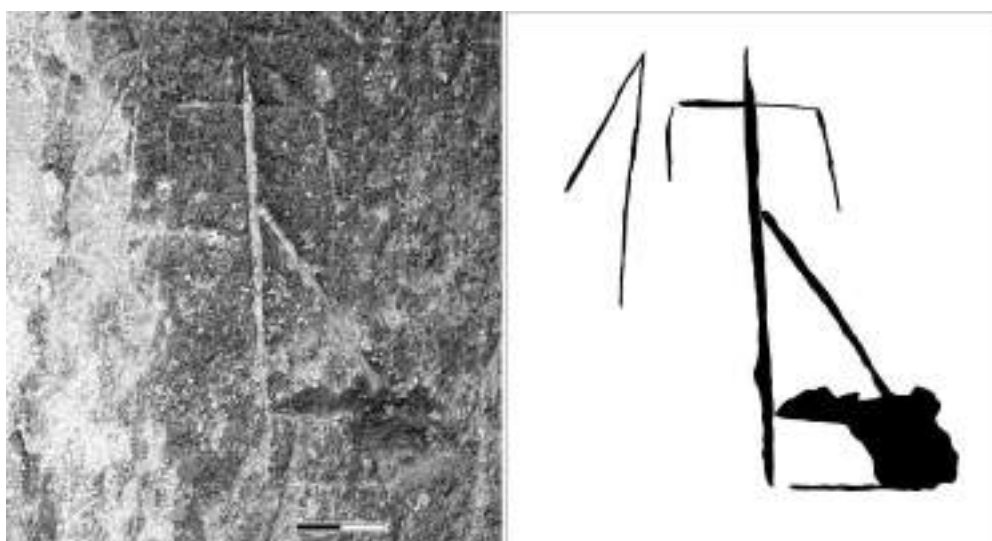
Таблиця СХСVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 682; 2 – № 683; 3 – № 684; 4 – № 685.

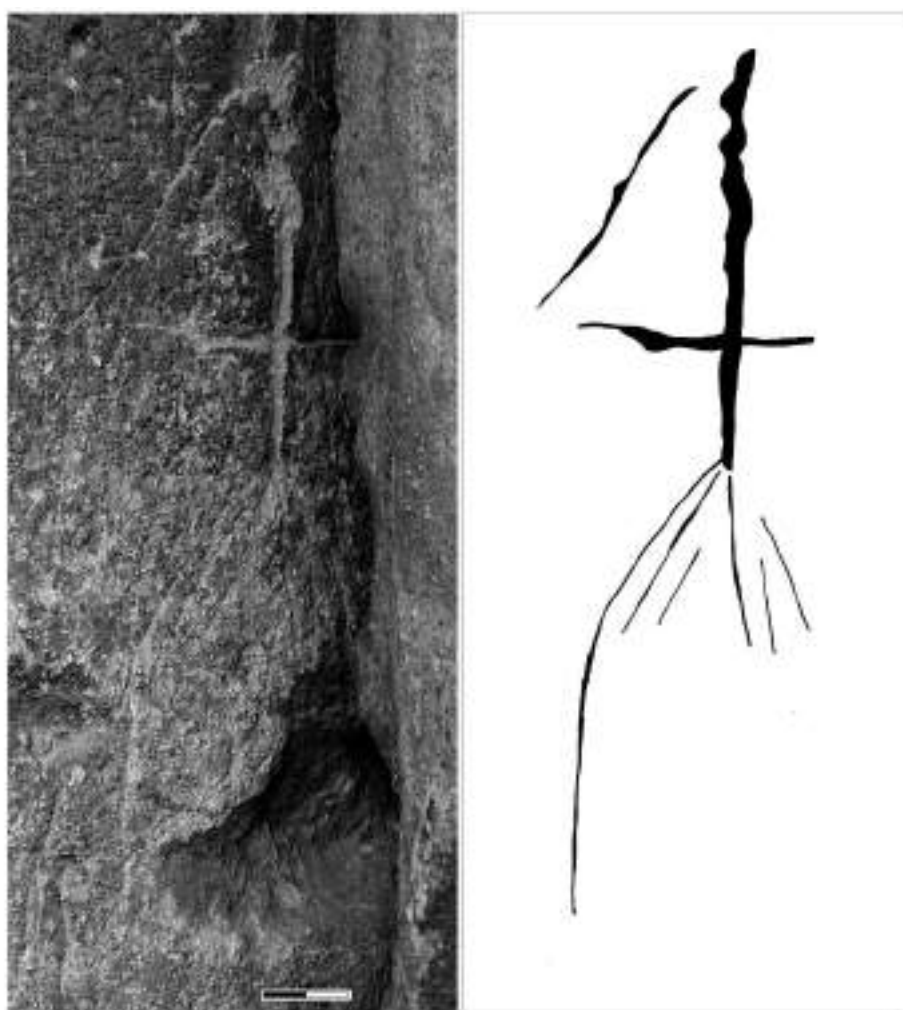

Таблиця СХСІХ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 686; 2 – № 687; 3 – № 688; 4 – № 689;
5 – № 690; 6 – № 691.

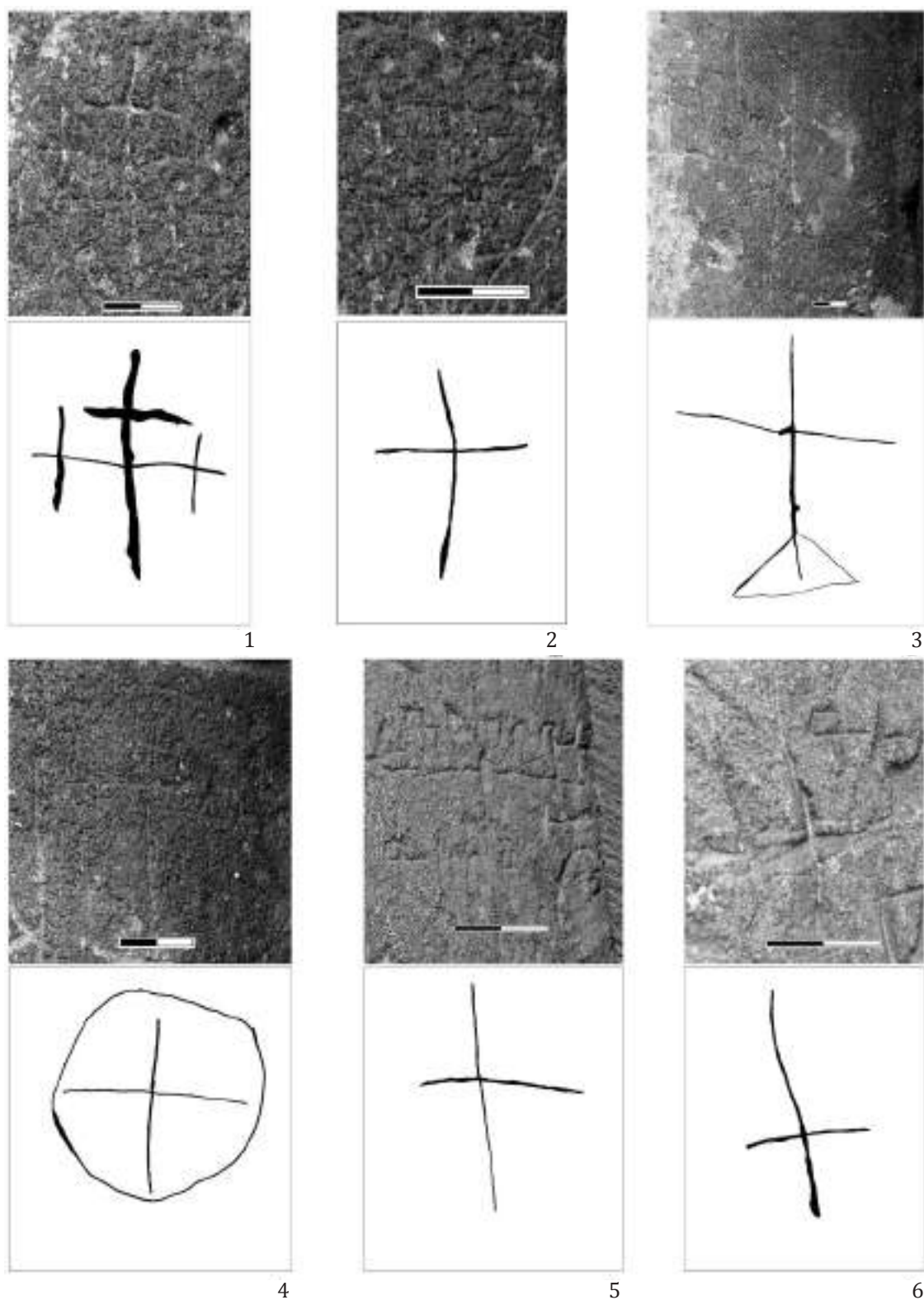
1

2

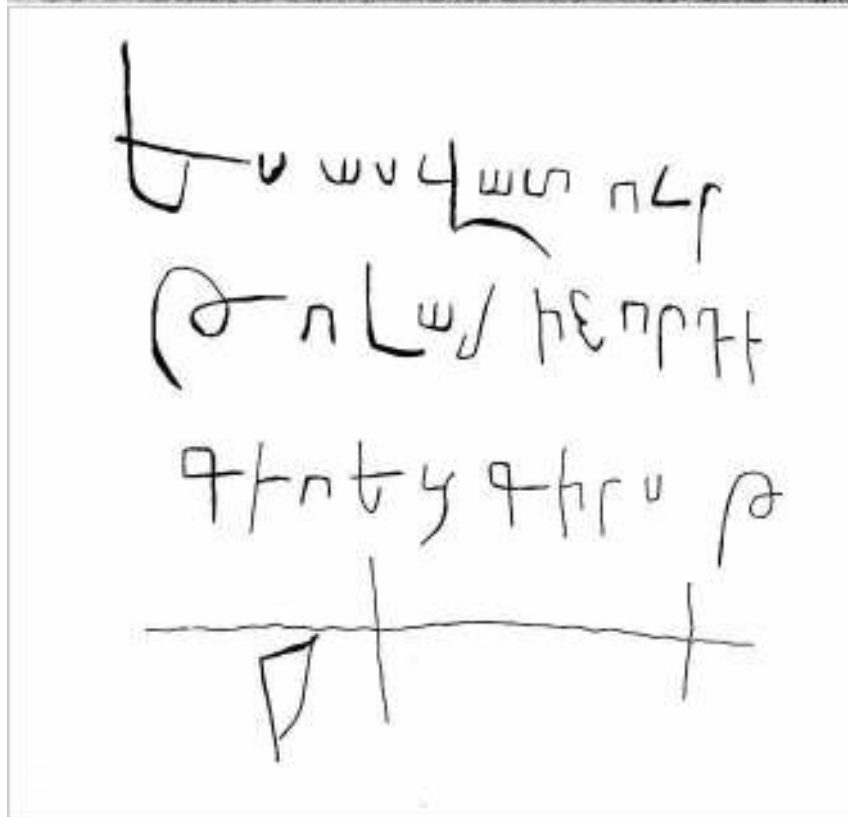
Таблиця СС

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 692; 2 – № 693.

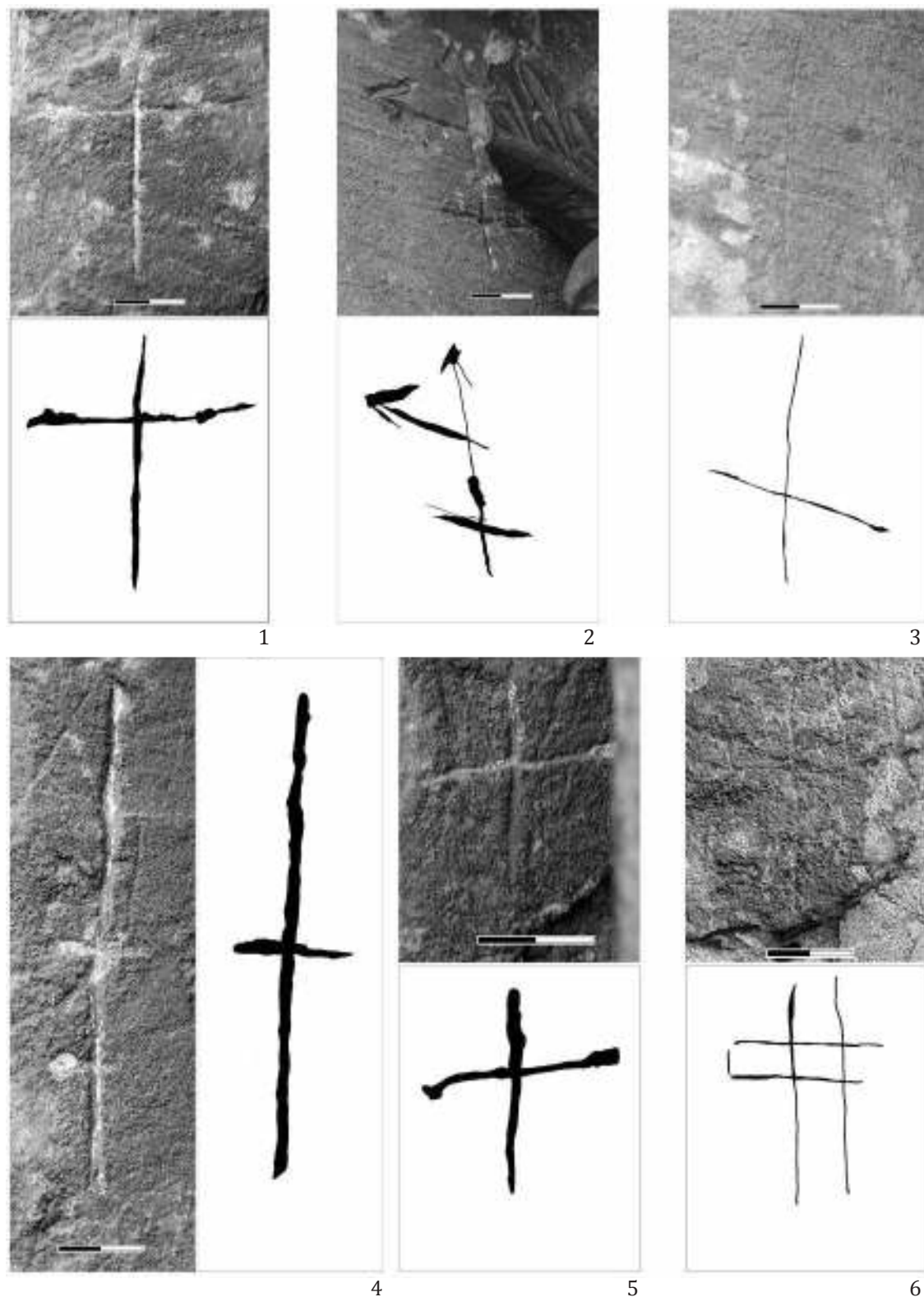

Таблиця ССІ

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 694; **2** – № 695; **3** – № 696; **4** – № 697;
5 – № 698; **6** – № 699.

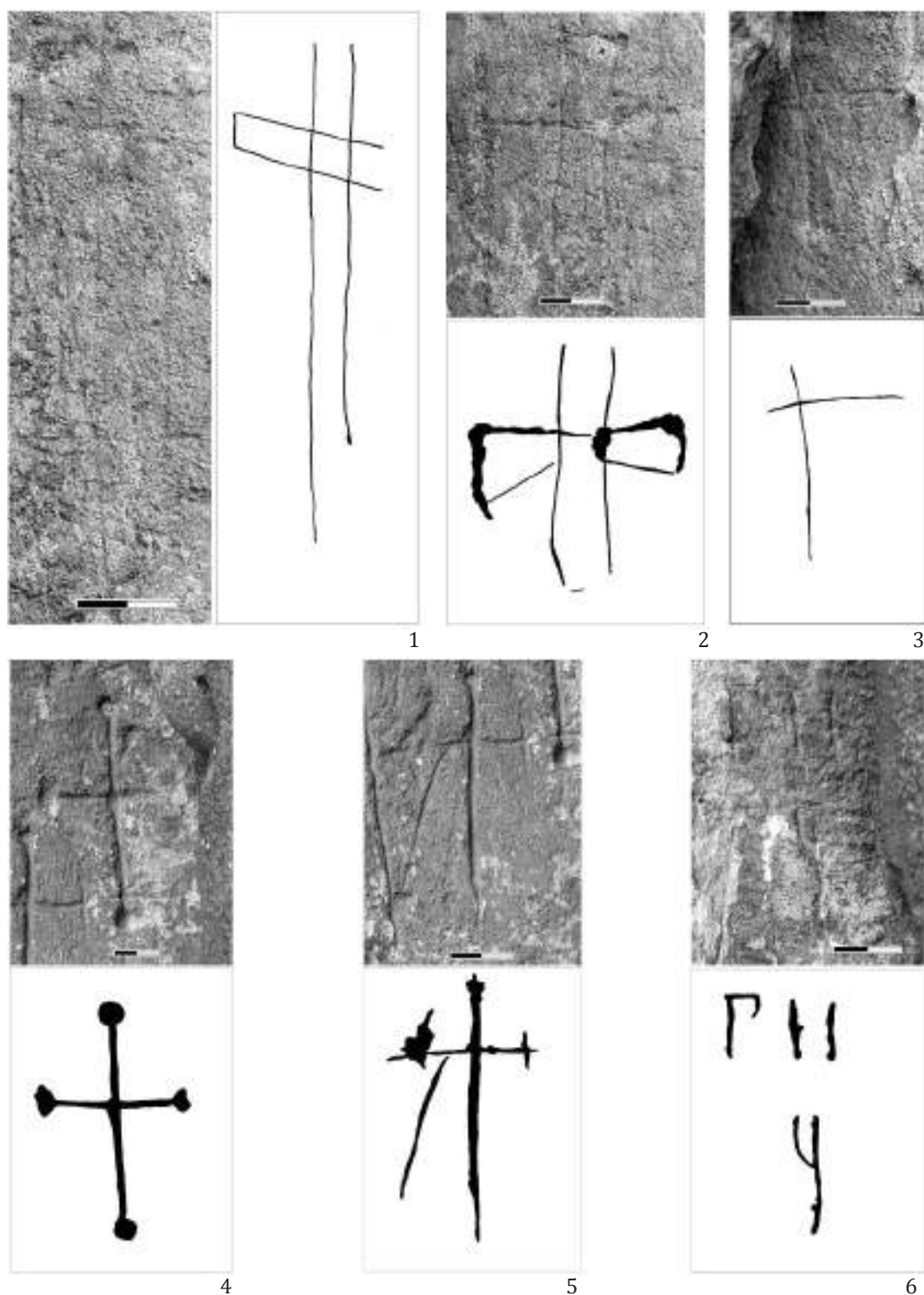

Таблиця ССІ
Фотографія та прорисовка графіті № 700.

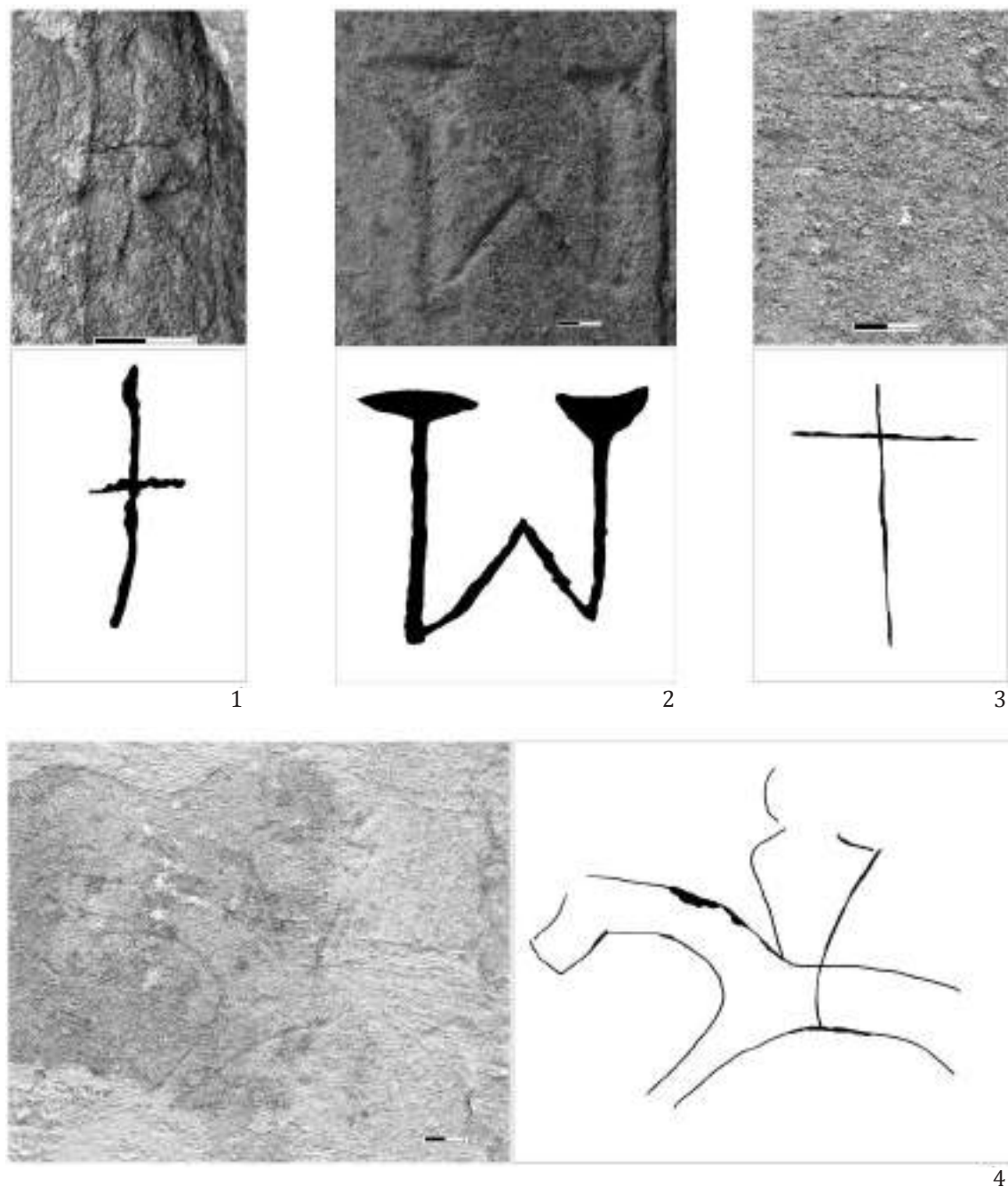
Таблиця ССШ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 701; 2 – № 702; 3 – № 703; 4 – № 704;
5 – № 705; 6 – № 706.

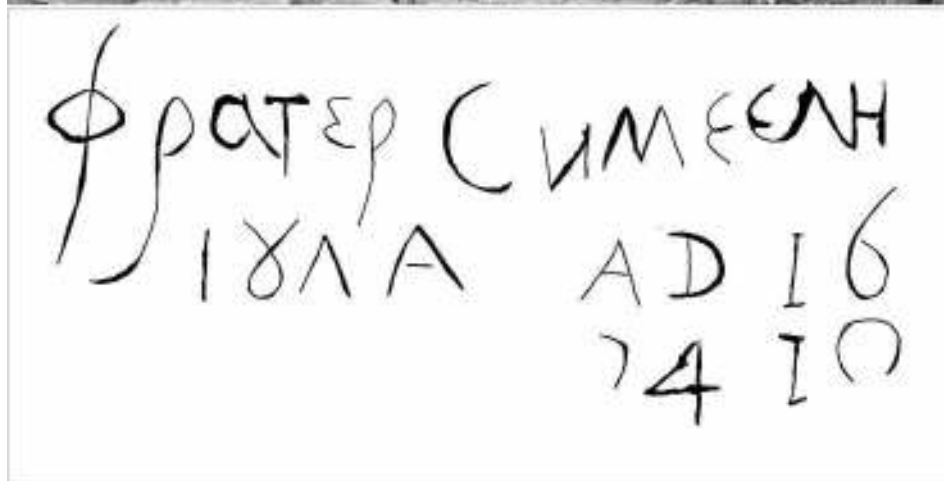
Таблиця ССІV

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 707; **2** – № 708; **3** – № 709; **4** – № 710;
5 – № 711; **6** – № 712.

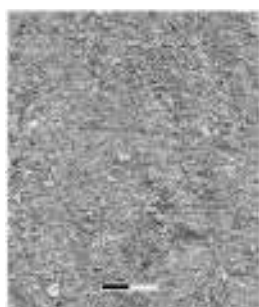

Таблиця ССV

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 713; **2** – № 714; **3** – № 716; **4** – № 715.

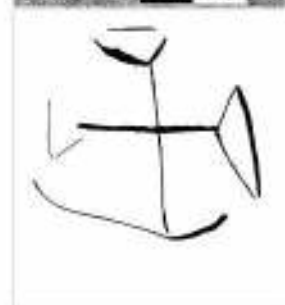
1

2

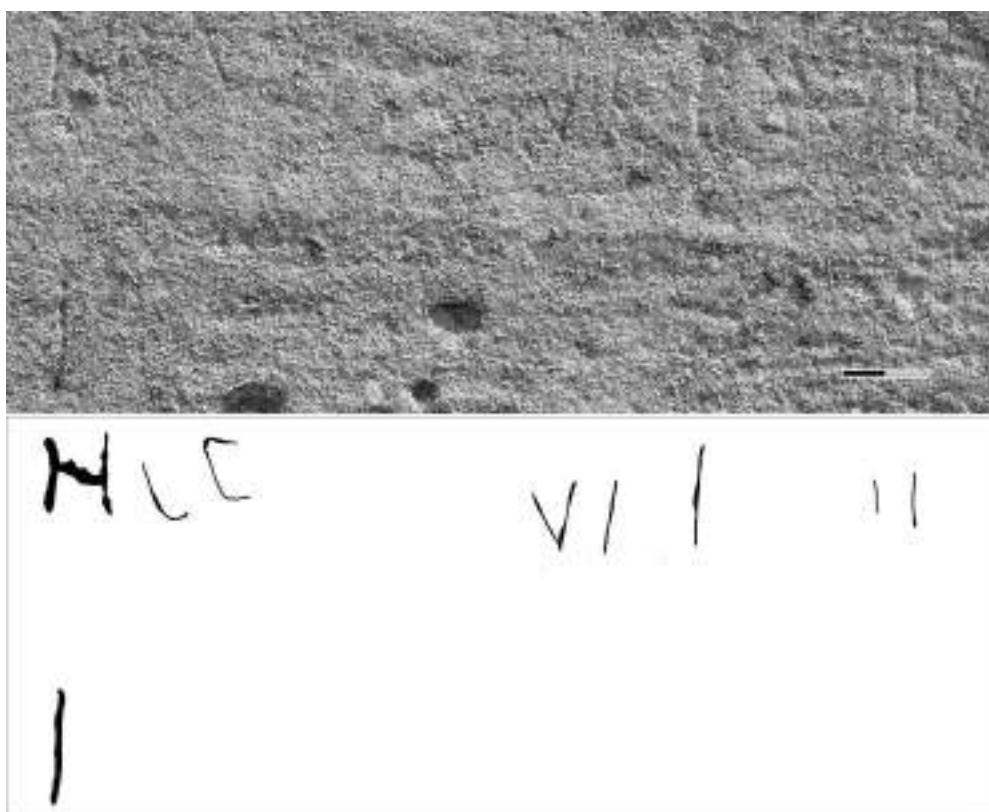
3

4

Таблиця ССVІ

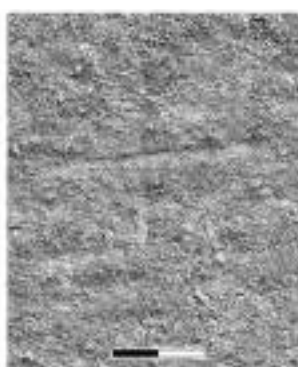
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 717; 2 – № 718; 3 – № 719; 4 – № 720.

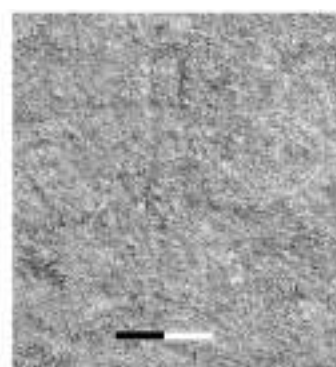
1

2

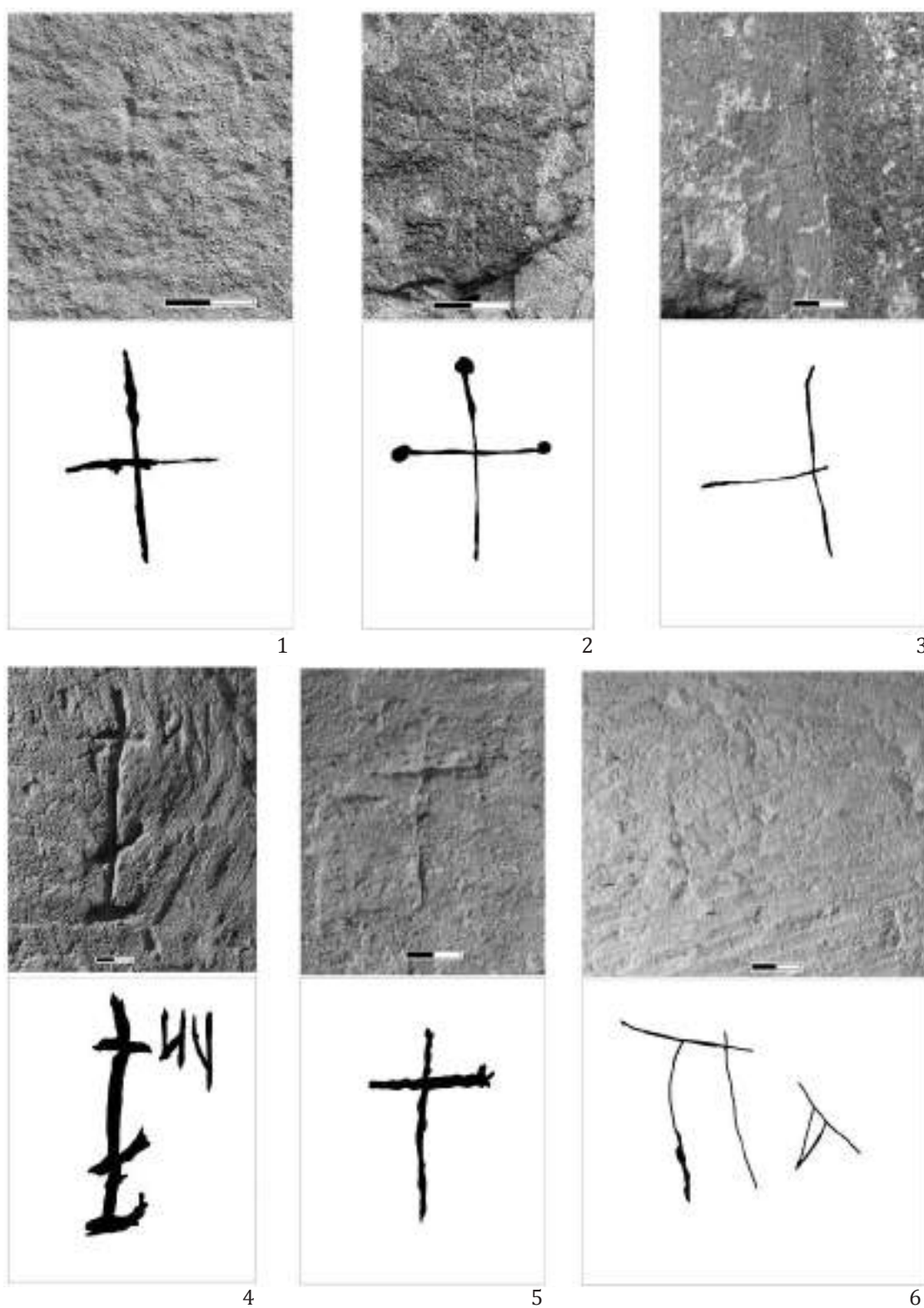
3

4

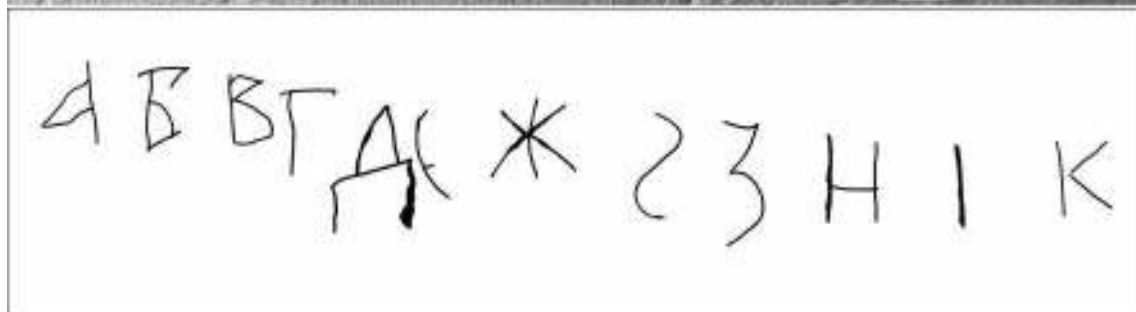
Таблиця ССVII

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 721; **2** – № 722; **3** – № 723; **4** – № 724.

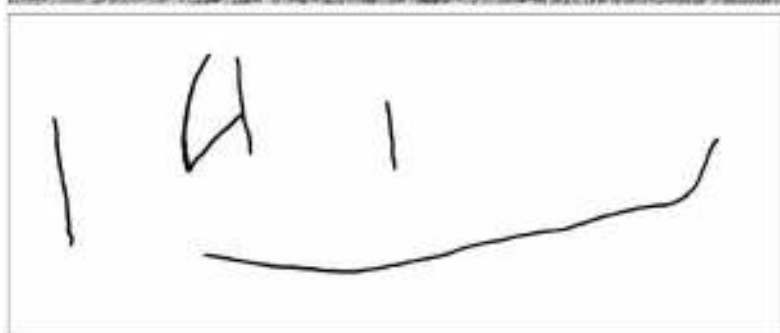
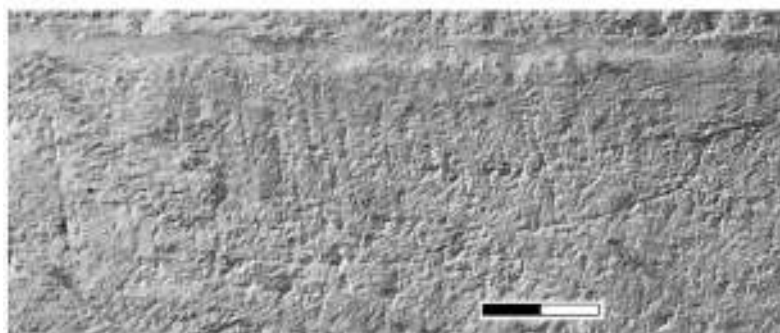

Таблиця ССVIII

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 725; 2 – № 726; 3 – № 727; 4 – № 728;
5 – № 729; 6 – № 730.

1

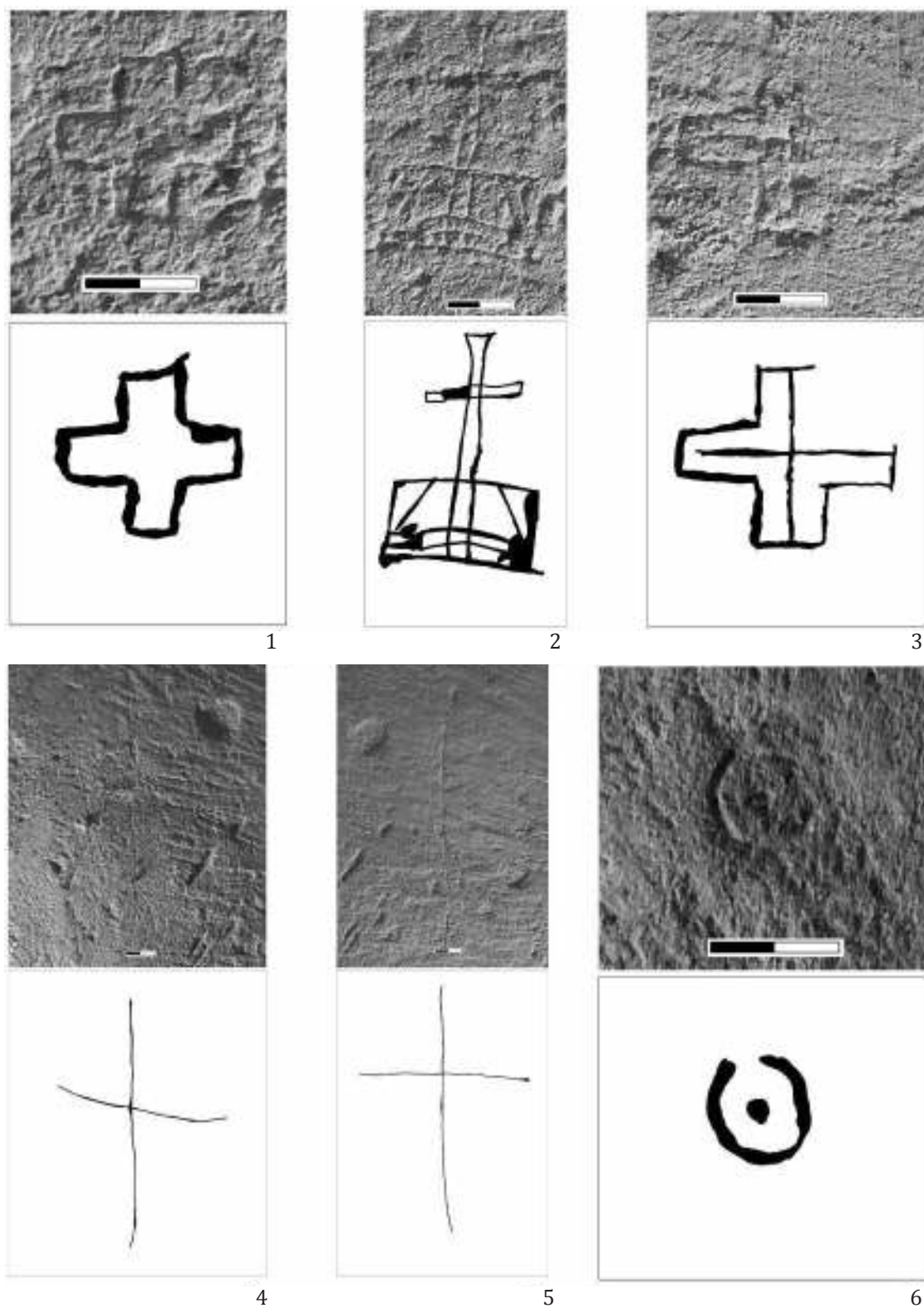
2

3

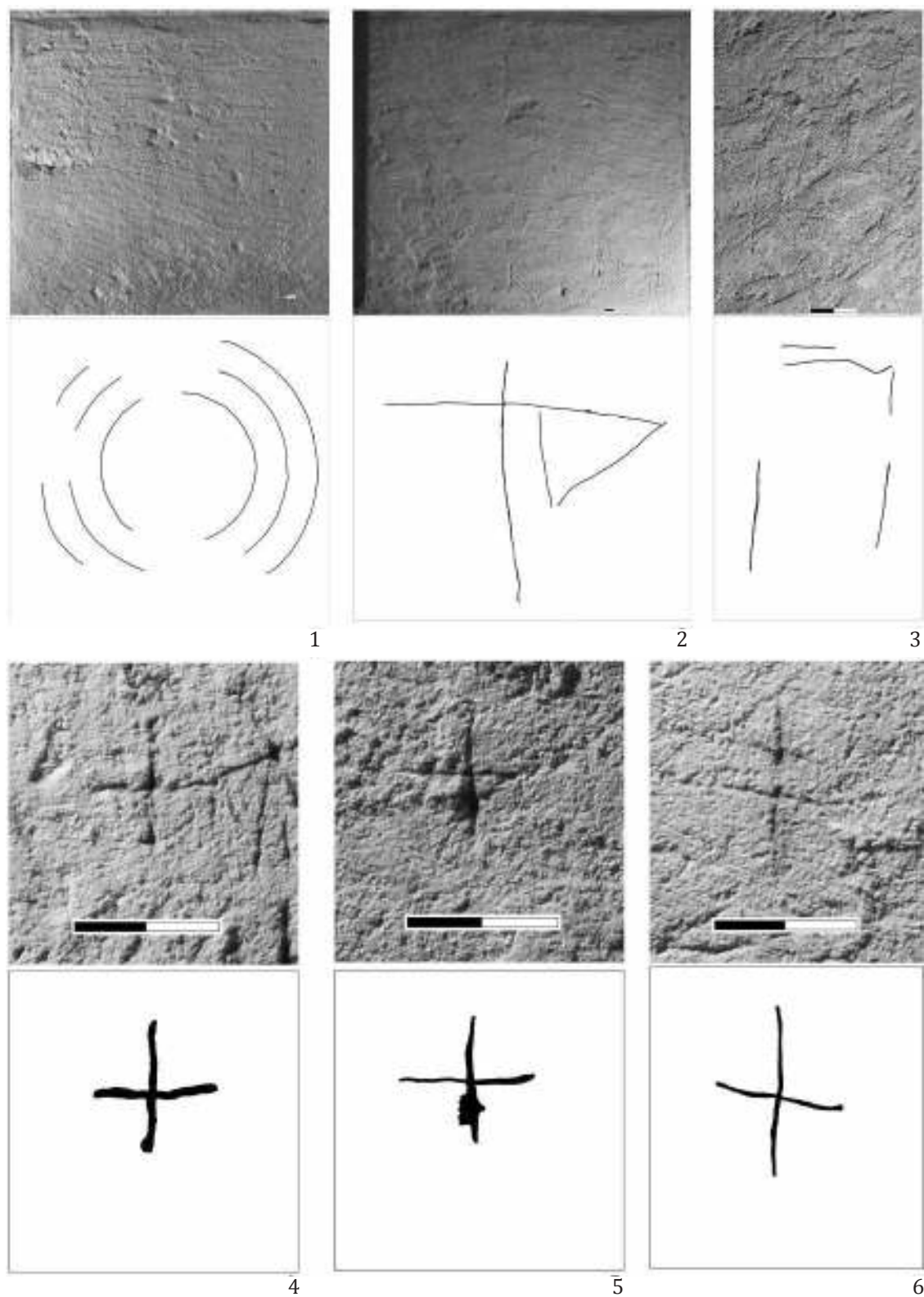
Таблиця ССІХ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 731; 2 – № 732; 3 – № 733.

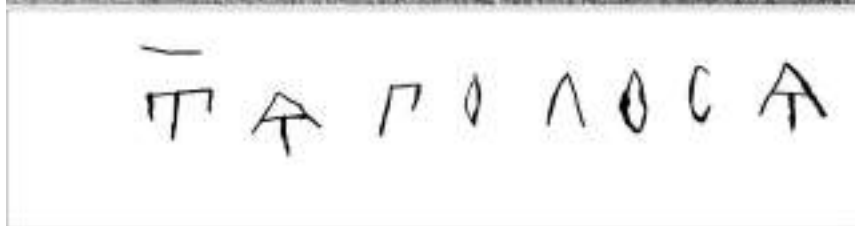
Таблиця ССХ

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 734; **2** – № 735; **3** – № 736; **4** – № 737;
5 – № 738; **6** – № 739.

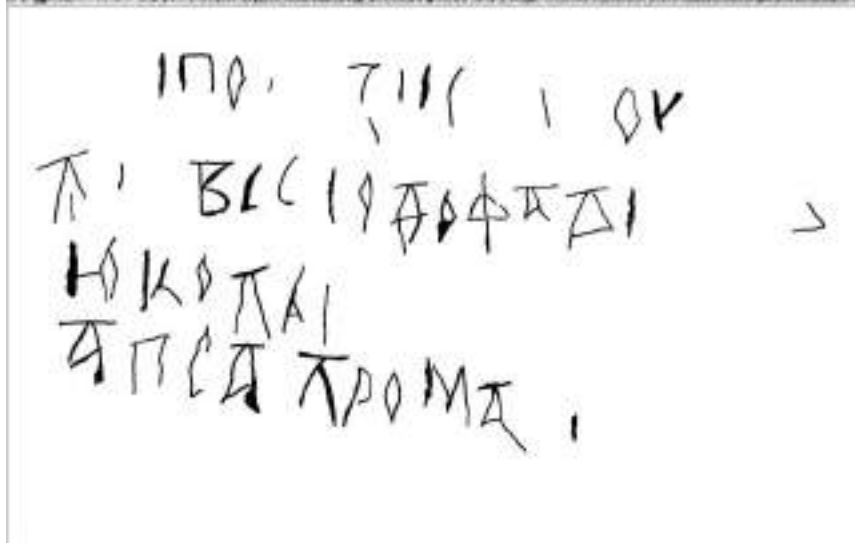

Таблиця ССХІ

Фотографія та прорисовка графіті: **1** – № 740; **2** – № 741; **3** – № 742; **4** – № 743;
5 – № 744; **6** – № 745.

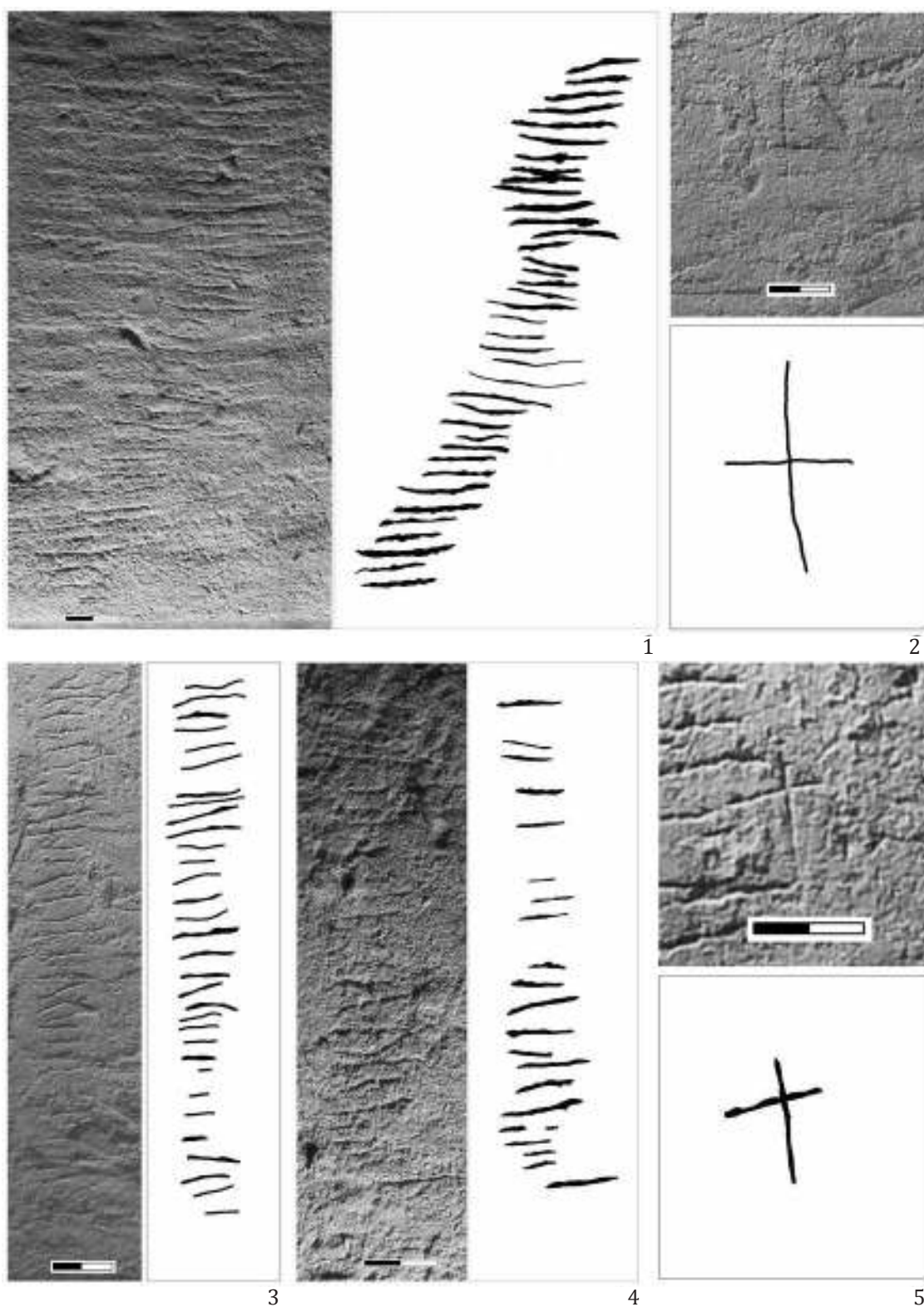
1

2

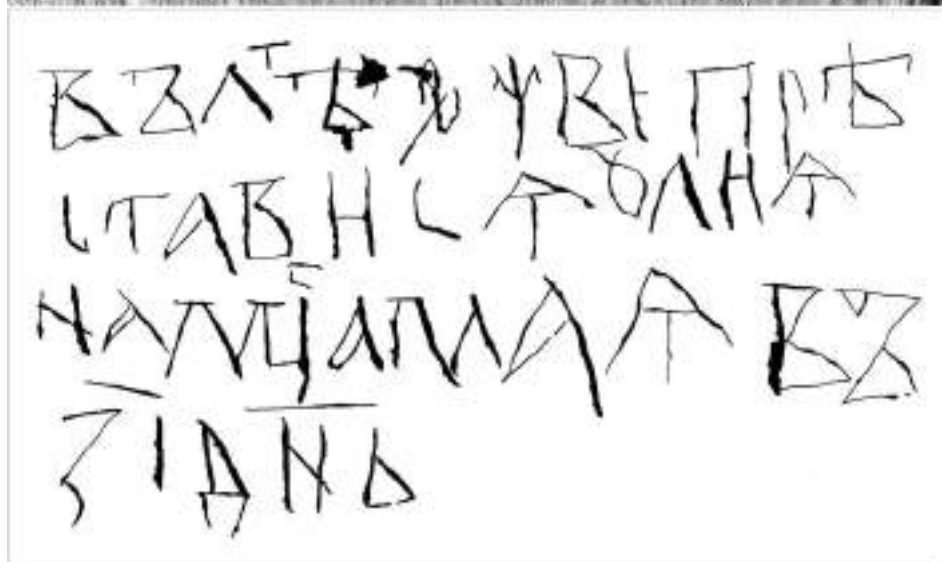
Таблиця ССХІІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 746; 2 – № 747.

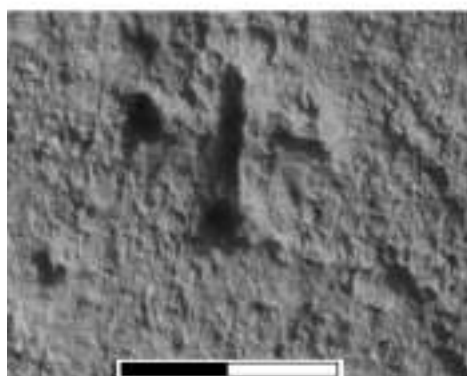

Таблиця ССХІІІ

Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 748; 2 – № 749; 3 – № 750;
4 – № 751; 5 – № 752.

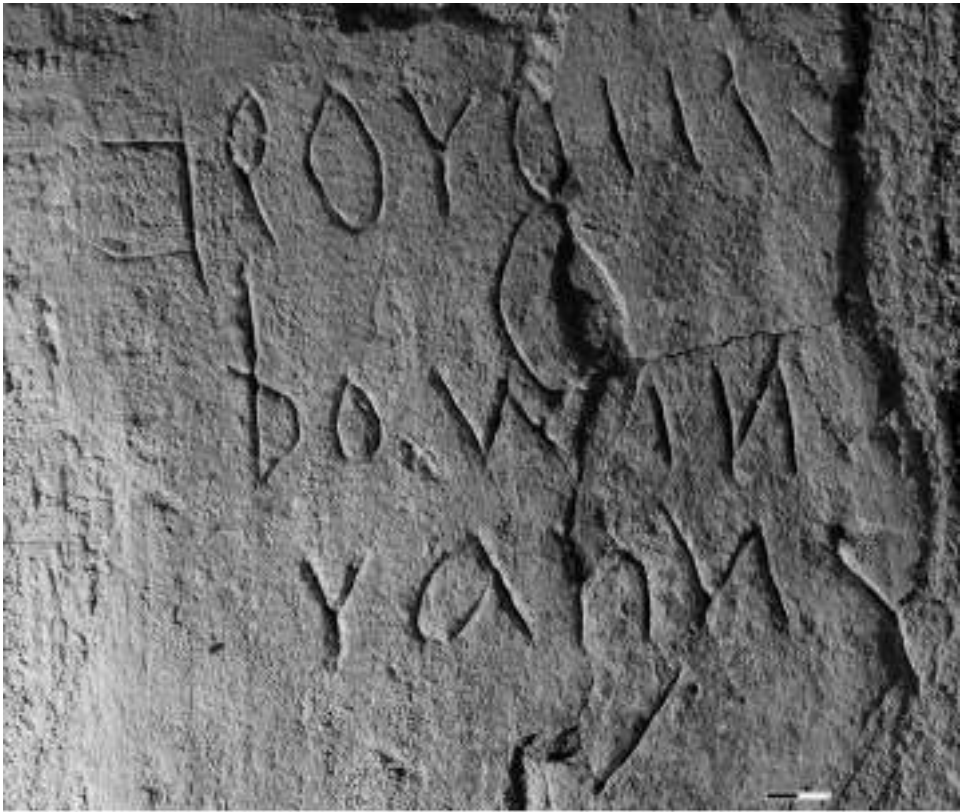
1

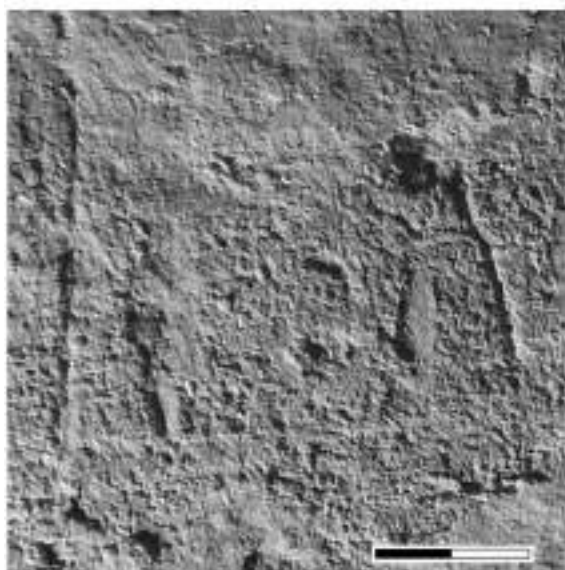
2

Таблиця ССХІV

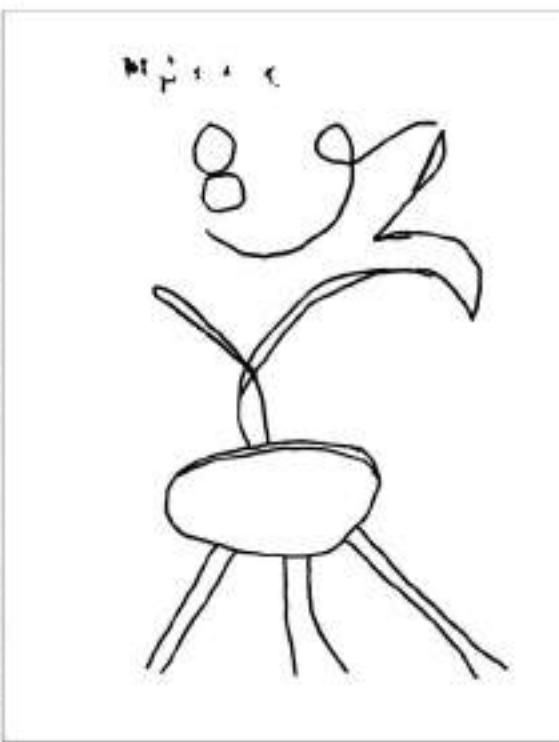
Фотографія та прорисовка графіті: 1 – № 753; 2 – № 754.

Фотографія та прорисовка графіті № 755.

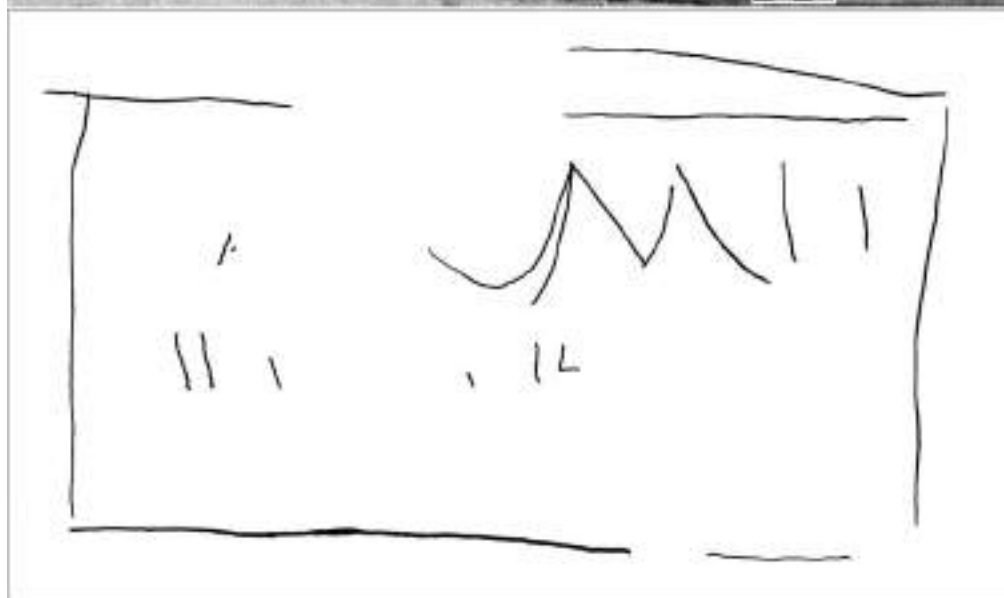
1

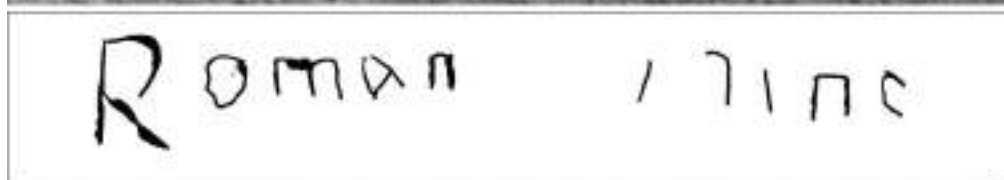
2

Таблиця ССХVІ

Фотографія та прорисовка: 1 – графіті № 756; 2 – дипінті № 759.

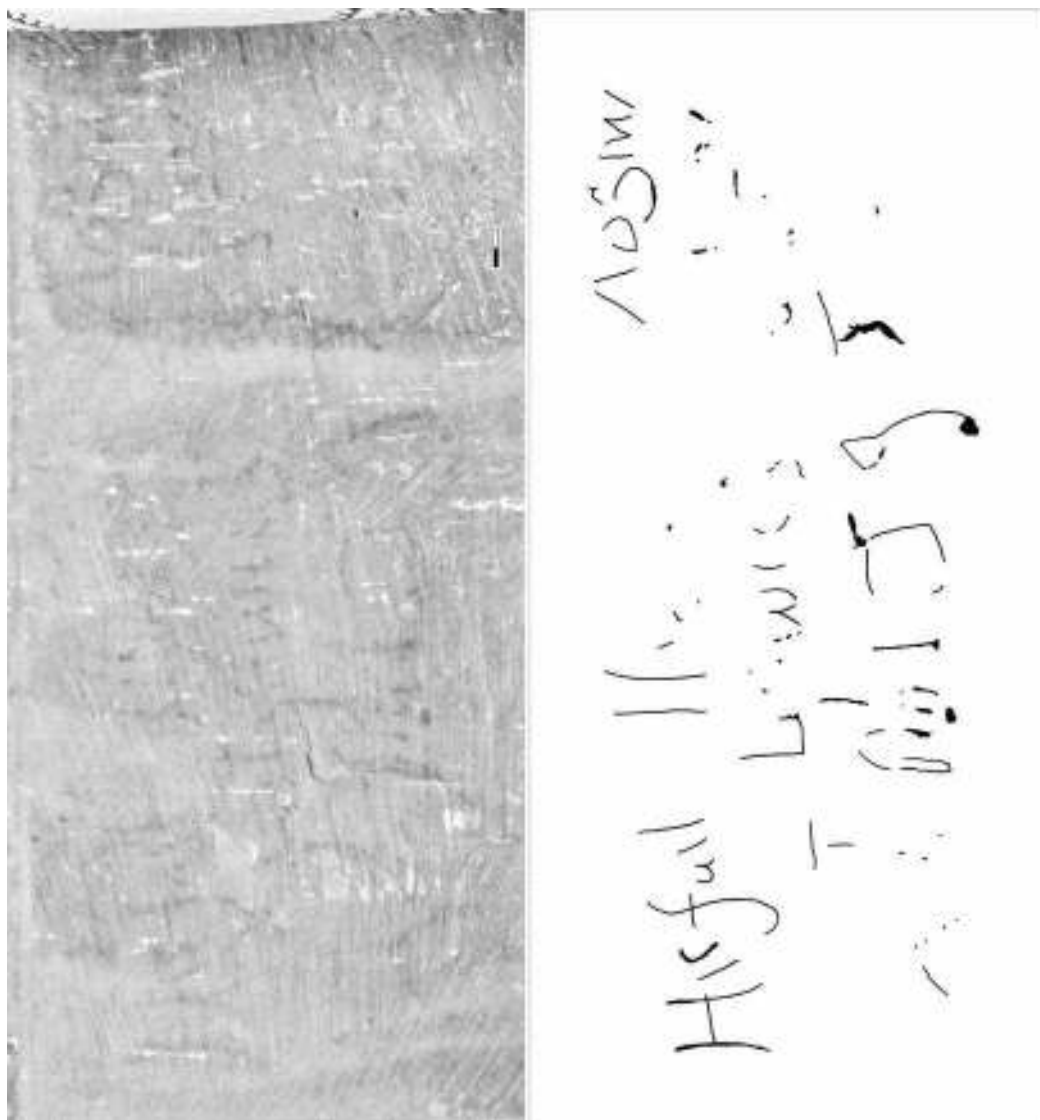
1

2

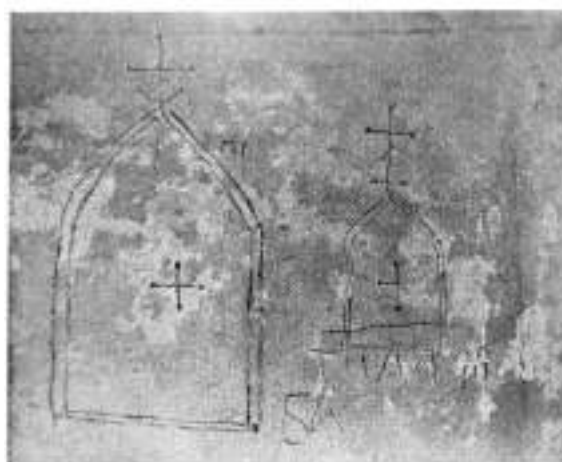
Таблиця ССХVII

Фотографія та прорисовка: 1 – дипінті № 757; 2 – графіті № 760.

Таблиця ССХVІІІ

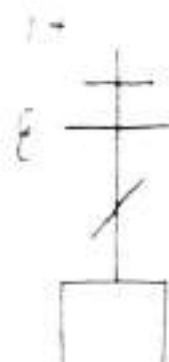
Фотографія та прорисовка дипінті № 758.

1

SKRAKOWA
GRICIER
ZLOTNIK
HIC FUIT
STANISL
AVS PRO
TVIC
CIRVLIK

2

3

БЗДАПРОКЛА
ПАКОЛАЗАР
КРО СТО РАПТЕЛИМОН

4

5

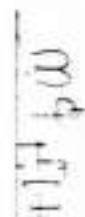
6

АЧЬКОИЗЮ

7

8

9

Таблиця ССХІХ
Фотографії та прорисовки Й. Пеленського:
графіті №№ 764–781.

Таблиця ССХХ
Фотографія графіті № 761.

К Н П Р Н А А Н Н Л Ж М А Р Н ,
 Б А Г П О А В О Н С К Н Н В А
 И М Б С О Ц К О М Ь Н М Ж А К О В Н
 Ю А К А Н Н Е А О Н , ' Б Н В З А
 Л О Н М О Г О Р Н У П , А І Х А Е Н К Г
 С Л Х С Н К О Л І А М А Ф Н Н Р А З А Н Е Ч І
 Н І О Б О Р З А Т А С О Ц К Н Н С Т А Н
 Р З А У Е Р А А О С Л А В Н А Б / О С І С А І .
 (Т Е П П А Н Д У Т О С Т О П Р Ц Б

Таблиця ССХХІ
Прорисовка графіті № 761.

Таблиця ССХХІІІ
Фотографія графіті № 762

Таблиця ССХХV
Фотографія графіті № 763

NH B7 I II ΛA3 AI
 P0 I^ I I ΦεΔOP . 'OPHI
 HBAND O II (B) T K0HZε
 LOP, 10 I TT I MI
 MA II B0 NI IP
 NI , BAC II AI I T
 NYΔφIΔO
 T3H (I O) I I C
 MN A Λ B Γ P H Γ O P T
 H' ΔA Λ B ONB Λ X C E I I C T A P H I I C E B
 NB H H Y O Γ O

Таблиця ССХХVІ
Прорисовка графіті № 763.

Церква св. Пантелеймона. Західний портал. Межа XVI-XVII ст. Шевченкове. Сучасний вигляд

ПІСЛЯМОВА

У книзі публікуються результати дослідження понад восьми сотень пам'яток епіграфіки XII–XIX ст. (графіті, дипінті, інскульпти), що збереглися на стінах споруд давнього Галича, таких як церква св. Пантелеймона (с. Шевченкове), церква Різдва Христового (Галич), Успенської церква та Василівська каплиця (с. Крилос). Переважна більшість з цих пам'яток уводиться до наукового обігу вперше, тож книга стане в нагоді дослідниками різних галузей історичної науки як збірник нових джерел. Структурно монографія поділяється за тематичним принципом, розділи визначені за пам'ятками архітектури, в яких виявлені давні написи та малюнки, лише у першій частині об'єднані епіграфічні матеріали різних споруд у Крилосі. Це було обумовлено тим, що Успенська церква та Василівська каплиця збудовані у XVI ст. з кам'яних блоків, які походять з Успенського собору XII ст., тому на них можна зустріти пам'ятки епіграфіки ранішого часу, які потрапили до мурування разом з блоками розібраного храму. Загальна кількість пам'яток епіграфіки, що походять з Крилоса, налічує сорок п'ять одиниць.

Специфікою Успенської церкви можна назвати наявність в її стінах низки інскульптів, що відносяться як до часів зведення храму у 1579–1584 рр. (плити на східному фасаді зі згадками Романа Івановича та Романа Сомка) та подальшої реставрації 1702 р. (плита на південному фасаді часів Йосипа Шумлянського), так і до більш раннього часу, коли споруда ще не була зведена (плита Андрія Сваричовського та надгробок Марка Шумлянського). Більшість графіті походять з Успенського собору XII ст., про що свідчить їх розташування блоків з ними у муруванні під кутом у 90° або 180°. Деякі графіті надійно датуються у межах XV–XVI ст., що дозволяє говорити про функціонування княжого храму майже до часу побудови Успенської церкви. Стосовно тематики цих епіграфічних пам'яток, то вона мало відрізняється від специфіки графіті на фасадах храмів. Це, здебільшого, малюнки (зображення хрестів, тварин та емблем), окремі літери та пам'ятні написи, у текстах яких згадується низка представників відомих шляхетських родин Речі Посполитої XVI ст.

Схожий у тематичному плані набір графіті зустрічається на поверхні кам'яних блоків Василівської каплиці, епіграфічні пам'ятки якої розташовані переважно у вівтарній частині. Частина з них, наприклад, запис обчислення кількості проведених поминальних служб, датується ранішим часом, аніж були зведені стіни каплиці. Вони потрапили сюди разом з блоками Успенського собору. Це підтверджує думку Ю. Лукомського про мурування східної стіни каплиці з кам'яних блоків, що колись формували бічну апсиду храму XII ст. Низка графіті виникли вже безпосередньо в стінах побудованої та функціонуючої каплиці в XVI–XVII ст. Стосовно їх тематики, то вона повністю відповідає епіграфічній традиції ранньомодерного часу, поширеній на землях Речі Посполитої, в якій переважають пам'ятні написи порівняно з молитовними.

Низка графіті виявлена також і на будівельних матеріалах з Успенського собору XII ст., які не потрапили до мурування церкви та каплиці. Ці блоки були виявлені під час архітектурно-археологічних досліджень Успенської церкви та розкопок біля споруди Митрополичого палацу. Віднайдений біля останньої споруди фрагмент є елементом вівтарної перегородки собору. На ньому виконано кілька графіті, в тому числі й пам'ятний напис Кузьми, який помилково був ототожнений В. Вуйциком з ім'ям

Галицького єпископа XII ст. Сучасні дослідження не підтвердили пропонованої вченим атрибуції.

Давнє мурування церкви Різдва Христового XIV ст., на жаль, майже повністю недоступне для вивчення, тож встановити наявність на її стінах епіграфічних пам'яток не виявляється за можливе без виконання зондажів, але масштабних робіт у цьому напрямку поки не планується. Тим не менше, в інтер'єрі храму збереглась цікава пам'ятка епіграфіки початку XIX ст., що відноситься до часів оновлення церкви галицьким митрополитом Михайлом Левицьким. Ще одна епіграфічна пам'ятка з церкви Різдва Христового, яка увійшла до книги, нині втрачена, вона лише згадується в праці Й. Пеленського.

Основний масив епіграфічного матеріалу походить зі стін церкви св. Пантелеймона / костелу св. Станіслава, що обумовлено непоганою збереженістю первісного мурування стін XII ст. на рівні людського зросту, де, зазвичай, зосереджуються графіті та дипінті. Переважна більшість з них виявлені на фасадних стінах, що й обумовило певну специфіку та тематичну спрямованість епіграфічних пам'яток, серед яких домінуюче становище посідають малюнки. Аналогічну ситуацію можна спостерігати в київських пам'ятках архітектури – церкві Спаса на Берестові або Михайлівській церкві Видубецького монастиря, давні фасади яких доступні для вивчення. У цій категорії малюнків беззаперечне лідерство – більше половини, мають зображення христів різноманітної форми, від простих чотириконечних до вичурних проквітлих, схожих на вірменські хачкари. Це явище притаманне епіграфічній традиції середньовічного та раннього модерного часів. Хрест був універсальним символом, він міг замінити інвокацію “в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа”, стаючи своєрідною молитвою, яку могла виконати навіть малограмотна людина. Разом з тим, низка зображень христів зустрічає аналогії у матеріалах сфрагістики, що зближує їх з емблемами, яких на стінах церкви виявлено також чимало. 3-поміж них, безперечно, доволі цікавими є низка князівських знаків XIII ст., що їх атрибутують князям Даниловичам, проте, на жаль, важко становити приналежність кожного з них конкретному представнику родини. Разом з тим, емблеми пізнішого часу вдалося пов'язати з відомими за іншими джерелами особами, наприклад, галицьким зем'янином Іваном з Луки.

Досить численну групу малюнків складають зображення церков, кількість яких набагато більша, аніж в усіх інших храмах України-Руси, де виявлені графіті. Ці малюнки храмів не є тотожними, вони різняться між собою в окремих деталях, що дозволяє припустити зображення тут різних церков давнього Галича, а не лише церкви св. Пантелеймона або костелу св. Станіслава. Утім, питання ототожнення малюнків з конкретним храмом Галича наразі не може бути успішно розв'язане за браком інших іконографічних аналогій, адже більшість з храмів дійшли до нашого часу лише у вигляді фундаментів.

Також на стінах споруди зустрічається багато зображень тварин, серед яких переважають малюнки коней. Причому особливості контурного виконання деяких з них дають підстави припустити видряпування одним автором. На жаль, причин такої його пристрасті до зображення коней, встановити навряд чи вдасться.

Варто також відзначити виявлення малюнка, що є виразом середньовічної антидружинної пародії – воїна з пташиною головою. Подібних зображень, зважаючи на значні втрати української книги домонгольської доби, нараховуємо, на відміну від західноєвропейських пам'яток, буквально одиниці. Наразі вони виявлені у Києві (Софійський собор, церква Спаса на Берестові) та Полоцьку (Спасо-Преображенська церква

Євфросинівського монастиря). Тож кожен такий малюнок-графіті є важливим джерелом для вивчення теми сміхової культури на теренах України доби середньовіччя.

Щодо написів, то їх більшість відноситься до часів функціонування храму як костелу св. Станіслава. Вони представлені пам'ятними написами, в яких згадується низка відомих осіб або ж представників шляхетських та міщанських родин Речі Посполитої, які в писемних джерелах не згадуються, що об'єктивно посилює значення цих пам'яток для генеалогічних студій. Окремо хотілося б відзначити шість написів-графіті монахів-францисканців, залишених на стінах відбудованого костелу 24 липня 1610 р., що надають важливу інформацію про склад францисканського осідку в Галичі на початку XVII ст., а також маркують початок фактичного функціонування костелу.

З середньовічних написів на стінах церкви св. Пантелеймона варто відмітити три ранні датовані графіті 1193 р. та 1194 р. (два написи), які надійно маркують час побудови храму, що був зведений наприкінці 1180-х – на початку 1190-х рр.

Доволі цікавою та певною мірою унікальною в епіграфічній традиції можна назвати групу з чотирьох написів 1220-х рр., які є викладенням прийнятих рішень під час розбору князем Мстиславом Мстиславичем судово-майнових суперечностей, що мали місце серед його підданих. Ім'я цього князя згадується у двох графіті, інші ж два віднесені мною до цього часу за контекстом, бо в них йшлося про певні майнові відносини та послухів, які засвідчували легітимність рішення, а також за палеографічним датуванням, який охоплює й означений проміжок часу. Утім, варто зазначити, що один з таких написів, який зберігся в інтер'єрі церкви найкраще, був датований В. Вуйциком другим десятиліттям XIII ст. на підставі відчитаних ним декількох особових імен та фрази зі згадкою імені “Коламан”. Сучасні дослідження цього графіті встановили неповну збереженість тексту, виконаного на принаймні двох кам'яних блоках, а також відсутність у відповідному рядку імені угорського королевича. Утім, оскільки напрямок прочитання цього тексту вже був свого часу заданий дослідником, то не можна виключати подальших спроб прочитання тут запису “літописного” характеру про події часів панування в Галичі Коломана*. Насправді всі ці чотири пам'ятки епіграфіки аж ніяк не можуть вважатись “літописними” записами, а є цікавим джерелом до вивчення історії діловодства княжої адміністрації Галича.

Звісно, уведення до наукового обігу епіграфічних пам'яток давнього Галича, ще повинно мати своє продовження, адже фактично поза увагою вчених залишаються багато написів та малюнків на предметах, отриманих під час багатолітніх розкопок княжого граду – будівельних матеріалах, предметах побуту, декоративно-ужиткового мистецтва тощо, які знаходяться у фондових колекціях різних наукових установ, що проводили тут дослідження. Сподіваюся, ця монографія спонукає інших дослідників до подальшої плідної праці в цьому напрямку.

* Коли монографія була підготовлена до друку, мені трапила до рук праця російського дослідника А. Гіппіуса (А.А. Гиппиус, *Галицкие акты XIII в из церкви св. Пантелеймона*, Письменность Галицко-Волынского княжества: историко-филологические исследования, Олонец 2016, с. 49–64), у якій автор спробував внести корективи у прочитання напису на південному фасаді церкви св. Пантелеймона, а також опублікувати графіті на західній стіні в її інтер'єрі. На жаль, дослідження було проведене непрофесійно, без відповідного освітлення, що обумовило величезну кількість помилок у визначенні низки літер, а, відтак, мало наслідком хибну інтерпретацію тексту. Утім, А. Гіппіус все ж правильно визначив діловодний характер графіті та уник спокуси побачити на стіні згадку “служів Коламана”. Принагідно хочу висловити подяку А. Гусаку за надання відомостей щодо цієї статті.

EPILOGUE

In the book are published the results of a study of more than eight hundred epigraphic monuments of the 12–19th (Graffiti, dipinti, inskulpty) preserved on the walls of buildings of ancient Halych, such as the Church of St. Panteleimon (v. Shevchenkove), the Church of the Nativity (Halych), the Assumption Church and St. Basil's Chapel (v. Krylos). The most of these monuments is introduced into scientific circulation for the first time, so the book will be useful to researchers of different branches of historical science as a collection of new sources. On Structure the monograph is divided thematically, sections are defined by architectural monuments, where are revealed the ancient inscriptions and drawings, only the first part combined epigraphic materials of various buildings in Krylos. It is due to the fact that the Church of the Assumption and St. Basil's Chapel were built in the 16th century of stone blocks were originating from the Assumption Cathedral of the 12th, so there we can meet the epigraphic monuments of an earlier time, which were in brickwork with blocks of the demolished church. The total number of epigraphic monuments originating from Krylos has forty-five units.

The specificity of the Assumption Church could be called the presence in its walls a number of inskulpty were relating to the time of construction of the church in the 1579–1584 (plates on the east facade of the memory about Roman Ivanovych and Roman Somko) and the further restoration in 1702 (plate on the south facade of the times of Joseph Shumliansky) and to an earlier time when the building has not been built (plate of Andrew Svarychovsky and tombstone of Mark Shumliansky). Most of these graffiti originated from the Assumption Cathedral of the 12th century, as evidenced by their location at an angle of 90° or 180°. Some graffiti are reliably dating back within the 15–16th centuries, it is possible to talk about the functioning of the prince's church until the time of construction of the Assumption Church. Concerning subject of these epigraphic monuments, it differs little from the graffiti specific on the facades of churches. Mostly these are pictures (images of crosses, animals and emblems), individual letters and memorial inscriptions in the texts of them is mention a number of prominent members of noble families of Rzecz Pospolita of the 16th.

A similar in thematic plan graffiti collection is found on the surface of the stone blocks of St. Basil's Chapel, the epigraphic monuments of it are mainly located in the altar part. Some of them, such as inscription of held memorial services, are dating from the earlier time than the chapel's walls were built. They came here together with blocks of the Assumption Cathedral. It confirms the idea of Yu. Lukomsky on brickwork the eastern wall of the chapel of stone blocks that once time formed the lateral apse of the church of the 12th century. A number of graffiti has arisen directly in the inside of the built and functional chapel in the 16–17th centuries. Concerning their subjects, it is fully consistent with epigraphic tradition of the early modern time, which was popular on the Rzecz Pospolita's lands, there was dominated the commemorative inscriptions in comparison with prayer.

Also a number of graffiti is found on the building materials from the Assumption Cathedral of the 12th century, which wasn't used in brickwork of the church and the chapel. These blocks were found during the architectural and archaeological researches of the Assumption church and the excavations near the buildings of Metropolitan Palace. A piece found near the last construction is part of the altar wall of the cathedral. On it were made

several graffiti, including a commemorative inscription by Kuzma, which was mistakenly identified by V. Vuitsyk with a name of Halycian bishop of the 12th century. Present researches have not confirmed the attribution proposed by scholar.

Unfortunately an ancient brickwork of the Church of the Nativity of the 14th is almost completely inaccessible to study, so to establish the existence on it the epigraphic monuments is not possible without performing probing, but large-scale work in this direction has not planned. However, in the interior of the church is preserved an interesting epigraphic monument of the beginning of the 19th century, that dating from the time of renewal of the church by Halycian Metropolitan Michael Levitsky. One more epigraphic monument from the Church of the Nativity included in the book is lost now, but it is mentioned in the works by J. Pelensky.

Main part of the epigraphic material comes from St. Panteleimon Church / St. Stanislav Church, due to a good preservation of the original brickwork of walls of the 12th century at the level of human growth, there are usually concentrated graffiti and dipinti. Most of them were found on the facade walls. It caused a specific and thematic focus of the epigraphic monuments, among them the dominant position is occupied by pictures. A similar situation can be observed in Kyiv architectural monuments – Church of the Saviour at Berestovo or St. Michael's Church of Vydubychi Monastery, the old facades of them are available for study. In this category of pictures the unquestionable leadership – more than half of them are images of the various shapes cross, from simple four-arms to chimerical similar to the Armenian cross-stone. This phenomenon was inherent an epigraphic tradition of the medieval and early modern times. The cross was a universal symbol. It could replace the invocation “in the name of the Father, Son and Holy Spirit”, was becoming a kind of prayer that was even could perform by a little literate people. However, a number of images of crosses has parallels in materials of the Sphragistics. It brings them with emblems that are much found on the walls of the church. Among them, of course, is quite interesting a number of princely signs of the 13th, that there are attributive to princes from the Daniloviches, but unfortunately, it is difficult to establish their belonging of particular members of the family. However, it could associate later time's emblems with known on other sources persons, such as Halycian land-man John from Luky.

Quite a large group of pictures consists images of churches, which number is much larger than in other churches of Ukraine-Rus', there were found graffiti. These pictures of churches are not identical, among themselves they differ in some details. It is possible to suggest there are imaged different churches of ancient Halych, not just St. Panteleimon Church or St. Stanislav Church. However, the issue of identification of images to a particular churches of Halych currently can't be successfully resolved due to lack of other iconographic analogies, because the most of the churches have survived only in the form of substructures.

Also on the walls of buildings are found many images of animals, among which are dominated by pictures of horses. Moreover features of contour's perform of some of them give reason to assume scratching by the one author. Unfortunately, it isn't possibility to define the reasons for such his passion for images of horses.

Also it is worth noting a founding a picture, that is an expression of medieval anti-warrior parody – an image of warrior with a bird head. Because of the considerable losses of Ukrainian books of the pre-Mongol era, we have such images literally units, in contrast to Western monuments. At present they are found in Kyiv (St. Sophia Cathedral, Church of the Saviour at Berestovo) and Polotsk (Transfiguration Church of the St. Euphrosine

monastery). Therefore, each such drawing graffiti is an important source for studying the topic of comic culture in Ukraine of the middle Ages.

As for inscriptions, the majority of them are dating from the times of an operation of the church as the St. Stanislav church. These are commemorative inscriptions, there are mentioning a number of famous persons or representatives of aristocratic and bourgeois families of Rzecz Pospolita, which are not mentioned in the written sources. It objectively enhances the importance of these monuments for Genealogical Studies. We should also note the six graffiti-inscriptions by Franciscan monks left on the walls of the reconstructed church 24 July 1610. They give an important information on the composition of the Franciscan community in Halych in the early 17th, and mark the beginning of the actual functioning of the church.

From medieval inscriptions on the walls of the St. Panteleimon church we should note three early graffiti dated 1193 and 1194 (two inscriptions) that reliably mark a time of construction the church, which was built in the late 1180's – at the beginning of 1190's.

As quite interesting and to some extent unique in an epigraphic tradition could be called a group of four inscriptions of 1220-ies, which are a set of decisions made during the parsing by the prince Mstyslav Mstyslavych judicial property controversies that took place among his subjects. The name of the prince is mentioned in two graffiti, the other two are referred by me to this time contextually, because they talked about certain property relations and the obedience that certify the legitimacy of the decision, and for paleographic dating, which also covers the definite period of time. However, it should be noted the one of these inscriptions, which best survived in the interior of the church was dated by V. Vuytsyk the second decade of the 13th century. It was read by him on the basis of several personal names and phrases with the mention of the name “Koloman”. Present research of this graffiti has established incomplete preservation of the text performed on at least two stone blocks, and lack a name of Hungarian Prince in an appropriate line. However, since the direction of reading of the text has been already given by the researcher one time, we can't exclude further attempts to read this “chronicle” character's inscription on the events of domination by Koloman in Halych. Actually the all of four epigraphic monuments can't be considered “chronicle” records. They are an interesting source for studying the history of a paperwork of Halych's princely administration.

Of course, the introduction of epigraphic monuments of ancient Halych to the scientific circulation, still must be continued, because in fact there are unnoticed by scholars remain many inscriptions and drawings on subjects received during perennial excavations of a princely castle – on building materials, household items, arts and crafts etc., which are in fund collections of various scientific institutions conducted this study. I hope this monograph will motivate other researchers to further productive work in this direction.

ПОКАЖЧИКИ

Успіння Пресвятої Богородиці. Західний портал Успенської церкви. XVI ст. Крилос. Сучасний вигляд

ПОДІЛ ЕПІГРАФІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ЗА КАТЕГОРІЯМИ

I. Написи

I.1. Молитовні написи

28–Кр, 31–Кр;
26, 345, 393, 398, 433, 492, 682, 712, 747, 767, 768, 771.

I.2. Пам'ятні написи

1–Кр; 2–Кр, 3–Кр, 4–Кр, 6–Кр, 8–Кр, 13–Кр, 14–Кр, 16–Кр, 17–Кр, 18–Кр, 20–Кр, 29–Кр, 32–Кр, 35–Кр, 39–Кр, 41–Кр, 42–Кр, 43–Кр;
1–Га, 2–Га;
3, 4, 16, 19, 33, 58, 66, 69, 82, 103, 106, 112, 113, 114, 115, 118, 119, 167, 186, 204, 207, 215, 243, 253, 254, 255, 264, 265, 266, 267, 268, 270, 274, 290, 292, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 322, 366, 370, 375, 376, 386, 388, 391, 417, 421, 457, 482, 499, 500, 501, 517, 518, 526, 559, 569, 572, 611, 618, 655, 664, 667, 700, 717, 721, 732, 753, 758, 760, 761, 762, 763, 773, 776, 780, 781.

I.3. Цитати та посилання на твори книжної писемності

немає.

I.4. Написи-прокляття

765.

I.5. Написи-покаяння

немає.

I.6. Написи-запитання

немає.

I.7. Підписи до фрескових образів

немає.

I.8. Окремі слова та словосполучення

568, 755.

I.9. Написи музичного змісту

немає.

I.10. Написи календарного змісту

немає.

I.11. Абетки, склади та окремі літери

11–Кр, 12–Кр, 21–Кр, 24–Кр, 33–Кр;
17, 45, 56, 67, 70, 74, 78, 80, 91, 99, 101, 102, 104, 110, 116, 120, 121, 130, 141, 177, 187, 191, 216, 219, 221, 223, 248, 249, 257, 282, 299, 320, 327, 328, 329, 339, 371, 373, 379, 400, 401, 404, 409, 411, 413, 416, 432, 465, 469, 478, 486, 494, 498, 542, 564, 567, 595, 600, 614, 628, 651, 663, 671, 692, 714, 730, 731, 774, 775, 776.

I.12. Написи, зміст яких не встановлений

34–Кр.

I.13. Фрагменти написів

5–Кр;
43, 615, 617, 666, 668, 746, 756, 757, 764.

I.14. Записи цифр

624.

I.15. Записи лічби

30–Кр;

162, 748, 750, 751.

II. Малюнки

II.1. Хрести, монограми, теонімограми

10–Кр, 15–Кр, 19–Кр, 22–Кр, 27–Кр, 36–Кр, 37–Кр, 38–Кр, 40–Кр, 45–Кр;

1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 79, 81, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 107, 108, 109, 111, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 217, 218, 220, 222, 224, 228, 229, 232, 233, 234, 236, 237, 239, 240, 241, 242, 244, 245, 250, 251, 252, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 271, 272, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 283, 284, 285, 287, 288, 289, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 306, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 317, 318, 321, 323, 324, 325, 326, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 340, 341, 342, 344, 347, 348, 349, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 365, 367, 368, 369, 377, 378, 382, 383, 384, 387, 389, 390, 392, 394, 395, 396, 399, 403, 405, 407, 410, 412, 415, 419, 420, 422, 424, 425, 426, 428, 429, 430, 431, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 450, 455, 456, 461, 462, 463, 464, 466, 467, 468, 470, 471, 476, 477, 479, 480, 481, 484, 487, 489, 490, 493, 496, 497, 502, 503, 504, 508, 509, 514, 520, 523, 525, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 543, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 555, 556, 557, 560, 561, 565, 566, 575, 577, 584, 585, 586, 587, 588, 590, 591, 592, 593, 594, 596, 597, 598, 599, 601, 602, 604, 605, 606, 609, 610, 612, 613, 619, 620, 621, 622, 623, 625, 626, 627, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 652, 653, 654, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 669, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 713, 716, 718, 719, 720, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 741, 743, 744, 745, 749, 752, 754, 766, 778, 779.

II.2. Зображення ангелів та святих

524.

II.3. Символи, пов'язані з частинами людського тіла

247.

II.4. Предмети релігійного вжитку та артефакти

364, 583.

II.5. Символи, пов'язані з землею та небом

немає.

II.6. Антропоморфні зображення

440, 460, 515.

II.7. Зооморфні зображення

9–Кр, 44–Кр;

18, 201, 206, 227, 231, 453, 458, 472, 512, 516, 531, 546, 558, 570, 573, 574, 579, 580, 581, 582, 616, 642, 643.

II.8. Орнітоморфні зображення

немає.

II.9. Іхтіоморфні зображення

205.

II.10. Зображення храмів

68, 346, 351, 372, 385, 402, 449, 452, 454, 459, 474, 475, 483, 495, 505, 506, 511, 519, 521, 527, 528, 529, 530, 544, 545, 562, 563, 665, 693, 769, 770.

II.11. Сюжетні зображення

105, 298, 715.

II.12. Емблеми

№ 7–Кр, 23–Кр, 25–Кр, 26–Кр;

21, 44, 86, 117, 138, 144, 150, 152, 166, 176, 188, 189, 190, 195, 196, 225, 226, 230, 235, 238, 246, 256, 269, 280, 286, 307, 316, 319, 335, 338, 343, 350, 374, 380, 381, 397, 406, 408, 414, 418, 423, 427, 451, 473, 485, 488, 491, 507, 510, 513, 522, 554, 571, 576, 578, 589, 603, 607, 608, 644, 669, 739, 740, 742, 759.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Август III, польс. кор. 80
 Августин, авт. гр. (№ 302) 121
 Адам, авт. гр. (№ 215) 110
 Адам М(...), авт. гр. (№ 482) 164
Айвазян К.В. 200
 Аксак Григорій 19
 Аксак Федір, авт. гр. (№ 8–Кр) 18–19
Александрович В.С. 30
Алфьоров О.А. 27, 72, 115, 122, 153, 224
 Андрій, авт. гр. (№ 4–Кр) 17
 Андрій, авт. гр. (№ 207) 109
 Андрій, авт. гр. (№ 248) 116
 Андрій Собера(...), авт. гр. (№ 781) 224
 Андрій Чолганський, авт. гр. (№ 32–Кр) 26
 Андрій Чолганський 26
 Андрій, згад. в гр. (№ 762) 210
 Андрій Тихонович Кисіль 22
 Андрій Сваричовський, згад. в інск. (№ 2–Кр) 16, 36, 425, 428
 Анна Ковська, авт. гр. (№ 114) 91
Архіпова Є.І. 29
 Асватур, авт. гр. (№ 700) 204
- Баран О.В.* 123
 Барзій Петро 14
 Батий 13
 Бенедикт Скотницький, авт. гр. (№ 517) 170–171
 Биковський Флоріан, авт. гр. (№ 572) 181
 Биковські 181
Білік О.І. 30
 Богдан, згад. в гр. (№ 375) 142–143
 Богдан, згад. в гр. (№ 457) 159
 Богдан Сомкович 224
Бонецький А. 19, 23, 27, 80, 91, 121, 181
 Борзята, згад. в гр. (№ 761) 219
Борисова Л.П. 222
 Боянова, княгиня 143
Брайчевський М.Ю. 13
- Вавила, згад. в гр. (№ 518) 171
Валєвський В. 19, 117, 195
 Варлам Шептицький, єп. 61
 Варфоломій, авт. гр. (№ 103) 88
 Василь Великий, св. 4, 6, 13, 15–16, 27, 42
 Василь, єп. Переяславський 30
 Василь Сок(...), авт. гр. (№ 112) 90
 Василь, згад. в гр. (№ 763) 213
 Василь Колуський, авт. гр. (№ 115) 91
 Васко Лагодовський 16
 Васько, авт. гр. (№ 6–Кр) 18
Висоцький С.О. 7, 29–30
- Войцех, авт. гр. (№ 301) 128
 Войцех Заславський, авт. гр. (№ 265) 121
 Володимир Ярославич 143
 Волошин Дем'ян, авт. гр. (№ 391) 147
Ворончук І.О. 22, 27
 Всеволодова, княгиня 143
Вуйцик В.С. 3, 15–16, 20–21, 28–31, 70–71, 73, 131, 170, 172–173, 200, 207, 216, 425, 427, 429–430
- Газлер Олександр, авт. гр. (№ 66) 80
 Газлер Стефан 80
Гадебуш Ф.К. 120
Гайдуков П.Г. 7
 Георгій, св. 18
 Гіацинт з Салена, авт. гр. (№ 118) 81, 92–93
Гініус О.О. 7, 427
 Гнівош Тихонович Кисіль 22
 Говоркович Михайло, авт. гр. (№ 780) 224
Гордієнко Д.С. 60, 222
 Гржимальський Ян, авт. гр. (№ 264) 120
 Григорій Аксак 19
 Григорій, авт. гр. (№ 772) 222
 Григорій, згад. в гр. (№ 763) 213
 Грицай, авт. гр. (№ 39–Кр) 28
Грушевський М.С. 22
Гудавічус Е. 19
Гусак А. 427
- Давид, згад. в гр. (№ 761) 219
 Даниїл (...)упринський, авт. гр. (№ 386) 146
 Данило, згад. в гр. (№ 761) 219
 Данило Романович 122
 Даниловичі 72, 141
 Даревський, авт. гр. (№ 267) 121
 Даревські 121
Даркевич В.П. 170
Денисова Т.Я. 61
 Дем'ян Волошин, авт. гр. (№ 391) 147
 Дершняк Станіслав 14
 Дмитро, згад. в гр. (№ 375) 142–143
Домбровський М.Б. 217
 Дорогоївський Станіслав 14
Дідух В.М. 3
 Діковський Дмитро 224
 Діковський Іван 224
 Діковський Юрій 224
Дурново М.М. 143
 Дюдкан, згад. в гр. (№ 761) 219
- Єлець Теодор 224

Слець Федір 153

Жадько 30

Завадзький, авт. гр. (№ 113) 91

Завадзькі 91

Загвоздецький Федір 16

Залізняк А.А. 7

Замоський Станислав 16

Замоський Олехно 16

Запаско Я.П. 7

Заславський Войцех, авт. гр. (№ 265) 121

Заславські 121

Захар, згад. в гр. (№ 518) 171

Зозуляк Ю.П. 16

Іван, підвойський, згад. в гр. (№ 761) 219

Іван, згад. в гр. (№ 763) 213

Іван з Луки, авт. гр. (№ 256) 118, 426, 429

Іван Діковський 224

Іванович Роман, зг. в інск. (№ 14–Кр) 21, 40, 425, 428

Ігнат, згад. в гр. (№ 375) 3, 142–144

Ігнат, єпископ Галицький 143

Ієронім, авт. гр. (№ 303) 129

Іларіон Мел(...), авт. гр. (№ 370) 141

Іларіон Мосів(...), авт. гр. (№ 758) 218

Ільків-Свидницький М.М. 8

Іоанніс О.М. 3, 142–143

Іоасаф (Васильків), митрополит 30

Іполит, згад. в гр. (№ 762) 210

Йоанн, авт. гр. (№ 31–Кр) 26

Йоанн, авт. гр. (№ 421) 153

Йоанн (Ян), авт. гр. (№ 273) 123

Йоанн з Югрово, авт. гр. (№ 655) 81, 195–196

Йоанн Мунцевич, авт. гр. (№ 376) 144

Йоанн Польський, авт. гр. (№ 29–Кр) 25

Йоанн Станкевич, авт. гр. (№ 254) 117–118

Йоанн, згад. в гр. (№ 761) 219

Йодкови 23

Йодковський Ян, авт. гр. (№ 18–Кр) 23

Йосип Шумлянський, згад. в інск. (№ 3–Кр) 13, 15, 17, 36, 61, 425, 428

Йосип, авт. гр. (№ 167) 101

Карський Є.Ф. 8

Киселі 19, 22

Кисіль Андрій Тихонович 22

Кисіль Гнівош Тихонович 22

Кисіль Ян, авт. гр. (№ 17–Кр) 22

Клещинський Станіслав, авт. гр. (№ 19) 71

Климент Пассамані, авт. гр. (№ 4) 68

Кміта-Чорнобильський Філон 153

Коваль І.М. 30

Ковська Анна, авт. гр. (№ 114) 91

Козелер Ян, авт. гр. (№ 266) 121

Козма, авт. гр. (№ 41–Кр) 29–31, 425, 429

Козма, єп. Галицький 30

Коломан 427, 430

Колуський Василь, авт. гр. (№ 115) 91

Комаровський Себастьян 14

Корнієнко В.В. 4, 7–8, 18, 20–21, 105, 143, 216–217

Костик М.В. 31–32

Костянтин, згад. в гр. (№ 761) 219

Коць-Григорчук Л.М. 7

Куйбіда Х.І. 60

Лаврентій, св. 126

Лазар, св. 220

Лазар, згад. в гр. (№ 375) 142–143

Лазар, згад. в гр. (№ 762) 210

Лазар, згад. в гр. (№ 763) 211

Лагодовський Васко 16

Лев II (Кишка), митрополит 123

Лев Данилович 115, 141

Левицький Михайло, згад. в інск. (№ 1–Га) 59–61, 426, 429

Леміковський, авт. гр. (№ 274) 123

Леміковський Миколай 123

Лукинич Петро, згад. в гр. (№ 762) 210

Лукомський Ю.В. 22, 42, 425, 428

Лях, згад. в гр. (№ 375) 142–143

Лях Старинцев, згад. в гр. (№ 763) 213

Макарій Тучапський 16

Максим, соцький, згад. в гр. (№ 761) 219

Маланюк Т.З. 59

Марія, згад. в гр. (№ 761) 219

Марко Шумлянський, згад. в інск. (№ 1–Кр) 14, 16, 34–35, 425, 428

Мартин, авт. гр. (№ 366) 140

Мартин Сул(...), авт. гр. (№ 569) 180

Мартин, рязанець, згад. в гр. (№ 761) 219

Мартин Семьонович 216

Матвій, св. 126

Микола, згад. в гр. (№ 762) 210

Миколай, авт. гр. (№ 305) 129

Миколай Леміковський 123

Михайло, згад. в гр. (№ 763) 213

Михайло Говоркович, авт. гр. (№ 780) 224

Михайло Левицький, згад. в інск. (№ 1–Га) 59–61, 426, 429

Михайловський В.М. 27

Міхаль, згад. в гр. (№ 763) 213

Могитич І.Р. 82

Мрозівський П. 22

- Мстислав, згад. в гр. (№ 375, № 762) 3, 142–144, 210–211
- Мстислав Данилович 122, 131, 145
- Мстислав Мстиславич Удатний 143–144, 211, 427, 430
- Мунцевич Йоанн, авт. гр. (№ 376) 144
- Мхітар, авт. гр. (№ 322) 132
- Несецький К.* 18, 71, 91, 113, 115, 117, 121, 171
- Нешпоркович А.* 118
- Нікітенко Н.М.* 217
- Новак Т.А.* 118
- Однороженко О.А.* 14–15, 18, 20, 27, 105, 118, 153, 224
- Олег Настасич 143
- Олекса Христинич, згад. в гр. (№ 762) 210
- Олександр Газлер, авт. гр. (№ 66) 80
- Олексій, згад. в гр. (№ 375) 142–143
- Олехно Замоський 16
- Павло Скотницький, гал. каштелян 171
- Пантелеймон, св. 3–4, 6, 23, 67, 81–82, 115, 118, 123, 142–143, 159, 217, 219–220, 426, 429
- Пассамані Климент, авт. гр. (№ 4) 68
- Пастернак Я.І.* 22
- Пеленський Й.Г.* 3, 13–16, 21, 33, 59–61, 67, 70, 73, 75, 79–80, 82, 84, 87–89, 92, 96–99, 102–103, 115, 117–118, 120–123, 126–128, 136, 140–142, 144, 150, 153, 168, 170–171, 189, 192, 195–198, 202, 206–207, 219–224, 426–427, 429–430
- Петраш Т.* 126
- Петро, авт. гр. (№ 300) 128
- Петро, згад. в гр. (№ 762) 210
- Петро Лукинич, згад. в гр. (№ 762) 210
- Петро Барзий 14
- Петрушевич А.С.* 143
- Поглодовський, авт. гр. (№ 268) 121
- Поглодовські 121
- Польський Йоанн, авт. гр. (№ 29–Кр) 25
- Проскура Тишко 224
- Протвич Станіслав, авт. гр. (772) 222
- Радослав, згад. в гр. (№ 761) 219
- Рекловський Ян, авт. гр. (№ 255) 118
- Рекловський Ян, вл. с. Галонка 118
- Рекловський Ян, деп. сейму 118
- Рибіна О.О.* 105
- Роман, авт. гр. (№ 747) 215
- Роман, авт. гр. (№ 760) 219
- Роман Іванович, зг. в інск. (№ 14–Кр) 21, 40, 425, 428
- Роман Сомко, зг. в інск. (№ 13–Кр) 20, 40, 425, 428
- Ролле М.* 222
- Ростислав, згад. в гр. (№ 762) 210
- Рибаків Б.О.* 7
- Рождественська Т.В.* 7
- Рябінін Я.* 118
- Самойлович Федір, авт. гр. (№ 499) 167
- Сваричовські 15
- Сваричовський Андрій, згад. в інск. (№ 2–Кр) 16, 36, 425, 428
- Себастьян Комаровський 14
- Семков В.* 61
- Семьюнович Мартин 216
- Сигизмунд I Август, пол. кор. 14, 29
- Сигизмунд III, пол. кор. 82, 120
- Симон В(...), авт. гр. (№ 16–Кр) 21
- Симон, авт. гр. (№ 106) 89
- Симон з Галича, авт. гр. (№ 717) 81, 207–208
- Симон з Рулікова, авт. гр. (№ 253) 81, 117
- Скотницький Бенедикт, авт. гр. (№ 517) 170–171
- Скотницький Павло, гал. каштелян 171
- Скотницькі 171
- Собоцький Яків-Ян, авт. гр. (№ 243) 115
- Собоцькі 115
- Сомко Роман, зг. в інск. (№ 13–Кр) 20, 40, 425, 428
- Сомкович Богдан 224
- Сотнікова М.П.* 7
- Спаський І.Г.* 7
- Станіслав, св. 67, 81–82, 118, 120, 123, 126, 426–427, 429–430
- Станіслав Замоський 16
- Станіслав Дершняк 14
- Станіслав Дорогоївський 14
- Станіслав Клещинський, авт. гр. (№ 19) 71
- Протвич Станіслав, авт. гр. (772) 222
- Станкевич Йоанн, авт. гр. (№ 254) 117–118
- Станкевич Христофор 117
- Станкевичі 117
- Старинцев Лях, згад. в гр. (№ 763) 213
- Стасюк А.С.* 82
- Степан, згад. в гр. (№ 761) 219
- Стефан, згад. в гр. (№ 375) 142–143
- Стефан, згад. в гр. (№ 762) 210
- Стефан Газлер 80
- Теодор Єлець 224
- Тиша Федір 153
- Тишко Проскура 224
- Тулак 204
- Тучапський Макарій 16
- Уляна, згад. в гр. (№ 753) 216
- Фадей, згад. в гр. (№ 747) 215
- Федір, авт. гр. (№ 35–Кр) 27

Федір, згад. в гр. (№ 763) 213
Федір, диякон 216
Федір Аксак, авт. гр. (№ 8–Кр) 18
Федір Єлець 153
Федір Загвоздецький 16
Федір Самойлович, авт. гр. (№ 499) 167
Федір Тиша 153
Федунків З.Б. 19
Фергюсон Дж. 9
Фіголь М.П. 61
Філон Кміта-Чорнобильський 153
Флоріан Биковський, авт. гр. (№ 572) 181
Фонкіч Б.Л. 8
Франсик з Руа, авт. гр. (№ 119) 81, 93
Фусський Яків, каменяр 126
Фусський Ян, авт. гр. (№ 290) 126

Халпахчян О.Х. 8, 200, 204
Хлебовський С. 19, 117, 195
Христинич Олекса, згад. в гр. (№ 762) 210
Христофор з Кам'янця, авт. гр. (№ 69) 81
Христофор, авт. гр. (№ 777) 223
Христофор Станкевич 117

Черепнін Л.В. 8
Чолганський Андрій, авт. гр. (№ 32–Кр) 26–27
Чолганський Андрій 27
Чолганські 27
Чоловський А. 61
Чурило Юрій 14
Чухліб Т.В. 17

Шараневич І.І. 61
Шептицький Варлам, єп. 61
Шумлянський Йосип, згад. в інск. (№ 3–Кр) 13,
15, 17, 36, 61, 425, 428
Шумлянський Марко, згад. в інск. (№ 1–Кр) 14,
16, 34–35, 425, 428

Юрій Діковський 224
Юрій Чурило 14

Яків, згад. в гр. (№ 761) 219
Яків-Ян Собоцький, авт. гр. (№ 243) 115
Яків Фусський, каменяр 126
Яковенко Н.М. 27
Ян (Йоанн), авт. гр. (№ 274) 123
Ян, авт. гр. (№ 559) 179
Ян, авт. гр. (№ 732) 211
Ян Гржимальський, авт. гр. (№ 264) 120
Ян Йодковський, авт. гр. (№ 18–Кр) 23
Ян Козелер, авт. гр. (№ 266) 121
Ян Рекловський, авт. гр. (№ 255) 118
Ян Фусський, авт. гр. (№ 290) 126
Ян Рекловський, вл. с. Галонка 118
Ян Рекловський, деп. сейму 118
Ян І Ольбрахт 19
Ян Кисіль, авт. гр. (№ 17–Кр) 22
Янін В.Л. 7
Ярослав Мудрий 29
Ярослав Осмомисл 143
Яцко, авт. гр. (№ 773) 222

ПОКАЖЧИК ЕПІГРАФІЧНИХ ПАМ'ЯТОК

1-Кр	13-14, 33, 34-35	1	67, 68, 226	50	75, 77, 236
2-Кр	13, 15-16, 33, 36	2	67, 68, 226	51	75, 77, 236
3-Кр	13, 16-17, 33, 36	3	67, 68, 226	52	75, 77-78, 236
4-Кр	13, 17, 33, 36	4	67, 68, 226	53	75, 78, 236
5-Кр	13, 17, 33, 37	5	67, 68, 226	54	75, 78, 236
6-Кр	13, 18, 33, 37	6	67, 69, 227	55	75, 78, 237
7-Кр	13, 18, 33, 38	7	67, 69, 227	56	75, 78, 237
8-Кр	13, 18-19, 33, 38	8	67, 69, 227	57	75, 78, 237
9-Кр	13, 19, 33, 38	9	67, 69, 227	58	75, 78-79, 237
10-Кр	13, 19, 33, 39	10	67, 69, 228	59	75, 79, 238
11-Кр	13, 19-20, 33, 39	11	67, 69-70, 228	60	75, 79, 238
12-Кр	13, 20, 33, 39	12	67, 70, 228	61	75, 79, 238
13-Кр	13, 20, 33, 40	13	67, 70, 228	62	75, 79, 238
14-Кр	13, 20, 21, 33, 40	14	67, 70, 228	63	75, 79-80, 238
15-Кр	13, 21, 33, 39	15	67, 70, 228	64	75, 80, 238
16-Кр	13, 21, 33, 41	16	67, 70-71, 229	65	75, 80, 239
17-Кр	13, 22, 33, 41	17	67, 71, 229	66	75, 80, 239
18-Кр	23, 42, 43	18	67, 71, 229	67	75, 80-81, 240
19-Кр	23, 42, 44	19	67, 71, 230	68	75, 81, 240
20-Кр	23-24, 42, 44	20	67, 71-72, 230	69	75, 81-82, 92-93, 117, 195, 208, 241
21-Кр	23, 24, 42, 44	21	67, 72, 230	70	75, 82, 242
22-Кр	23, 24, 42, 44	22	67, 72, 230	71	75, 82, 242
23-Кр	23, 24, 42, 45	23	67, 72, 231	72	75, 82, 242
24-Кр	23, 24, 42, 45	24	67, 72, 231	73	75, 83, 242
25-Кр	23, 24-25, 42, 45	25	67, 72, 231	74	75, 83, 242
26-Кр	23, 25, 42, 45	26	67, 73, 231	75	75, 83, 242
27-Кр	23, 25, 42, 46	27	67, 73, 231	76	75, 83, 243
28-Кр	23, 25, 42, 47	28	67, 73, 232	77	75, 83, 243
29-Кр	23, 25-26, 42, 47	29	67, 73, 232	78	75, 83, 243
30-Кр	23, 26, 42, 48	30	67, 73, 232	79	75, 83-84, 243
31-Кр	23, 26, 42, 48	31	67, 73-74, 232	80	75, 84, 243
32-Кр	23, 26-27, 42, 49	32	67, 74, 233	81	75, 84, 243
33-Кр	23, 27, 42, 50	33	67, 74, 233	82	75, 84, 244
34-Кр	23, 27, 42, 50	34	67, 74, 233	83	75, 84-85, 245
35-Кр	23, 27, 42, 51	35	67, 74, 233	84	75, 85, 245
36-Кр	23, 28, 42, 51	36	67, 74-75, 233	85	75, 85, 245
37-Кр	23, 28, 42, 51	37	67, 75, 233	86	75, 85, 245
38-Кр	23, 28, 42, 51	38	75, 234	87	75, 85, 245
39-Кр	23, 28, 42, 52	39	75, 234	88	75, 85, 245
40-Кр	29, 53	40	75-76, 234	89	75, 85-86, 246
41-Кр	29-30, 42, 54	41	75, 76, 234	90	75, 86, 246
42-Кр	30-31, 42, 54	42	75, 76, 234	91	75, 86, 246
43-Кр	31, 54	43	75, 76, 234	92	75, 86, 246
44-Кр	31, 55	44	75, 76, 235	93	75, 86, 246
45-Кр	32, 53	45	75, 76, 235	94	75, 86, 246
		46	75, 77, 235	95	75, 86-87, 247
1-Га	59-61, 62, 63-64	47	75, 77, 235	96	75, 87, 247
2-Га	61	48	75, 77, 235	97	75, 87, 247
		49	75, 77, 236		

98	75, 87, 247	151	90, 98, 261	204	90, 108, 272
99	75, 87, 247	152	90, 99, 261	205	90, 108, 272
100	75, 87, 247	153	90, 99, 261	206	90, 108, 273
101	75, 87–88, 247	154	90, 99, 261	207	90, 109, 273
102	75, 88, 248	155	90, 99, 262	208	90, 109, 274
103	75, 88, 248	156	90, 99, 262	209	90, 109, 274
104	75, 88–89, 248	157	90, 100, 263	210	90, 109, 274
105	75, 89, 249	158	90, 100, 263	211	90, 109, 274
106	75, 89, 249	159	90, 100, 263	212	90, 109, 274
107	75, 89, 250	160	90, 100, 263	213	90, 109–110, 274
108	75, 89, 250	161	90, 100, 264	214	90, 110, 275
109	75, 89–90, 250	162	90, 100, 264	215	90, 110, 275
110	75, 90, 254	163	90, 100, 264	216	90, 110, 275
111	75, 90, 254	164	90, 100, 264	217	90, 110, 276
112	75, 90, 250	165	90, 100, 264	218	90, 110, 276
113	90–91, 251	166	90, 101, 264	219	90, 110–111, 276
114	90, 91, 251	167	90, 101, 265	220	90, 111, 276
115	90, 91, 251	168	90, 101, 265	221	90, 111, 276
116	90, 91, 252	169	90, 101–102, 265	222	90, 111, 276
117	90, 92, 154, 251	170	90, 102, 265	223	90, 111, 277
118	81, 90, 92, 253	171	90, 102, 265	224	90, 111, 277
119	81, 90, 92–93, 253	172	90, 102, 265	225	90, 111–112, 277
120	90, 93, 254	173	90, 102, 266	226	90, 112, 277
121	90, 93, 254	174	90, 102–103, 266	227	90, 112, 278
122	90, 93, 254	175	90, 103, 266	228	90, 112, 278
123	90, 93–94, 254	176	90, 103, 266	229	90, 112, 278
124	90, 94, 255	177	90, 103, 266	230	90, 112, 278
125	90, 94, 255	178	90, 103, 266	231	90, 112, 279
126	90, 94, 256	179	90, 103, 267	232	90, 113, 279
127	90, 94, 256	180	90, 104, 267	233	90, 113, 279
128	90, 94, 256	181	90, 104, 267	234	90, 113, 279
129	90, 94–95, 256	182	90, 104, 267	235	90, 113, 280
130	90, 95, 257	183	90, 104, 267	236	90, 113, 280
131	90, 95, 257	184	90, 104, 267	237	90, 113–114, 280
132	90, 95, 257	185	90, 104–105, 268	238	90, 114, 280
133	90, 95, 257	186	90, 105, 268	239	90, 114, 280
134	90, 95, 257	187	90, 105, 269	240	90, 114, 281
135	90, 95, 258	188	90, 105, 269	241	90, 114, 281
136	90, 96, 258	189	90, 105–106, 269	242	90, 114–115, 281
137	90, 96, 258	190	90, 106, 269	243	90, 115, 282
138	90, 96, 258	191	90, 106, 269	244	90, 115, 283
139	90, 96, 259	192	90, 106, 270	245	90, 115, 283
140	90, 96, 259	193	90, 106, 270	246	90, 115–116, 141, 283
141	90, 97, 259	194	90, 106, 270	247	90, 116, 283
142	90, 97, 259	195	90, 106, 270	248	90, 116, 284
143	90, 97, 260	196	90, 106–107, 270	249	90, 116, 284
144	90, 97, 260	197	90, 107, 270	250	90, 116, 284
145	90, 97, 260	198	90, 107, 270	251	90, 116–117, 284
146	90, 97–98, 260	199	90, 107, 271	252	90, 117, 284
147	90, 98, 260	200	90, 107, 271	253	81, 90, 116, 117, 285
148	90, 98, 260	201	90, 108, 271	254	90, 117, 286
149	90, 98, 261	202	90, 108, 271	255	90, 118, 287
150	90, 98, 261	203	90, 108, 271	256	90, 118, 287

257	90, 117–118, 287	310	120, 130, 301	363	136, 139, 312
258	90, 119, 287	311	120, 130, 301	364	136, 139, 312
259	90, 119, 288	312	120, 130, 302	365	136, 140, 313
260	90, 119, 288	313	120, 130–131, 302	366	136, 140, 313
261	90, 119, 288	314	120, 131, 302	367	136, 140, 313
262	90, 119–120, 288	315	120, 131, 302	368	136, 140, 313
263	120, 289	316	120, 131, 302	369	136, 140, 313
264	120–121, 289	317	120, 131, 302	370	136, 140–141, 314–315
265	120, 121, 290	318	120, 131, 302	371	136, 141, 315
266	120, 121, 290	319	120, 131, 302	372	136, 141, 315
267	120, 121, 290	320	120, 132, 303	373	136, 141, 315
268	120, 121, 291	321	120, 132, 303	374	136, 141–142, 315
269	131, 120, 121–122, 145, 291	322	120, 132, 304	375	136, 142–144, 159, 219, 316–317
270	120, 122, 291	323	120, 132, 304	376	136, 144, 318
271	120, 122, 291	324	120, 132, 304	377	136, 144, 319
272	120, 122, 292	325	120, 132–133, 304	378	136, 144, 319
273	120, 122, 292	326	120, 133, 305	379	136, 144–145, 319
274	120, 122, 293	327	120, 133, 305	380	136, 145, 319
275	120, 122, 293	328	120, 133, 305	381	136, 145, 319
276	120, 122–123, 293	329	120, 133, 305	382	136, 145, 320
277	120, 123, 293	330	120, 133–134, 305	383	136, 145, 320
278	120, 124, 294	331	120, 134, 305	284	136, 145, 320
279	120, 124, 294	332	120, 134, 306	285	136, 145–146, 320
280	120, 124, 294	333	120, 134, 306	386	136, 146, 321
281	120, 124, 294	334	120, 134, 306	387	136, 146, 321
282	120, 124, 294	335	120, 134, 306	388	136, 146, 322
283	120, 125, 294	336	120, 134–135, 306	389	136, 146, 321
284	120, 125, 295	337	120, 135, 306	390	136, 147, 321
285	120, 125, 295	338	120, 135, 307	391	136, 147, 322
286	120, 125, 295	339	120, 135, 307	392	136, 147, 323
287	120, 125, 295	340	120, 135, 307	393	136, 147, 323
288	120, 125, 295	341	120, 135, 307	394	136, 147–148, 323
289	120, 126, 295	342	120, 135–136, 308	395	136, 148, 323
290	120, 126, 296	343	120, 136, 308	396	136, 148, 323
291	120, 126, 296	344	136, 308	397	136, 148, 323
292	120, 126, 296	345	136, 308	398	136, 148, 324
293	120, 127, 297	346	136–137, 308	399	136, 148–149, 324
294	120, 127, 297	347	136, 137, 309	400	136, 149, 324
295	120, 127, 297	348	136, 137, 309	401	136, 149, 324
296	120, 127, 297	349	136, 137, 309	402	136, 149, 324
297	120, 127, 297	350	136, 137, 309	403	136, 149, 324
298	120, 127–128, 298	351	136, 138, 310	404	136, 149, 325
299	120, 128, 298	352	136, 138, 310	405	136, 149–150, 325
300	120, 127, 129, 299	353	136, 138, 310	406	136, 150, 325
301	120, 128, 299	354	136, 138, 310	407	136, 150, 325
302	120, 128, 299	355	136, 138, 311	408	136, 150, 325
303	120, 128–129, 299	356	136, 138, 311	409	136, 150, 325
304	120, 129, 300	357	136, 138, 311	410	136, 150, 326
305	120, 129, 300	358	136, 138–139, 311	411	136, 150–151, 326
306	120, 129, 301	359	136, 139, 311	412	136, 151, 326
307	120, 129, 301	360	136, 139, 311	413	136, 151, 326
308	120, 129–130, 301	361	136, 139, 312	414	136, 151, 326
309	120, 130, 301	362	136, 139, 312		

415	136, 151, 326	468	152, 161, 340	521	152, 171–172, 357
416	136, 151, 328	469	152, 161, 340	522	152, 172, 357
417	136, 152, 328	470	152, 162, 340	523	152, 172, 357
418	136, 152, 327	471	152, 162, 340	524	152, 172, 357
419	136, 152, 327	472	152, 162, 340	525	152, 172, 358
420	152–153, 328	473	152, 162, 341	526	152, 172–173, 358
421	152, 153, 328	474	152, 162–163, 342	527	152, 173, 359
422	152, 153, 329	475	152, 163, 342	528	152, 173, 360
423	152, 153, 329	476	152, 163, 343	529	152, 173, 360
424	152, 153, 329	477	152, 163, 343	530	152, 174, 361
425	152, 153, 329	478	152, 163, 343	531	152, 174, 361
426	152, 153–154, 329	479	152, 163, 343	532	152, 174, 362
427	152, 154, 329	480	152, 163–164, 343	533	152, 174, 362
428	152, 154, 330	481	152, 164, 343	534	152, 174, 362
429	152, 154, 330	482	152, 164, 344	535	152, 174–175, 362
430	152, 154, 330	483	152, 164, 344	536	152, 175, 362
431	152, 154, 330	484	152, 164, 345	537	152, 175, 362
432	152, 154–155, 330	485	152, 164, 345	538	152, 175, 363
433	152, 155, 330	486	152, 164–165, 345	539	152, 175, 363
434	152, 155, 331	487	152, 165, 345	540	152, 175, 363
435	152, 155, 331	488	152, 165, 345	541	152, 175, 363
436	152, 155, 331	489	152, 165, 346	542	152, 176, 363
437	152, 155, 331	490	152, 165, 346	543	152, 176, 363
438	152, 155, 332	491	152, 165, 346	544	152, 176, 364
439	152, 156, 332	492	152, 165–166, 346	545	152, 176, 364
440	152, 156, 332	493	152, 166, 346	546	152, 176–177, 365
441	152, 156, 332	494	152, 166, 346	547	152, 177, 365
442	152, 156, 332	495	152, 166, 347	548	152, 177, 365
443	152, 156, 332	496	152, 166, 348	549	152, 177, 365
444	152, 156, 333	497	152, 166, 348	550	152, 177, 366
445	152, 157, 333	498	152, 166–167, 348	551	152, 177, 366
446	152, 157, 333	499	152, 167, 348	552	152, 177, 366
447	152, 157, 333	500	152, 167, 349	553	152, 178, 366
448	152, 157, 333	501	152, 167, 349	554	152, 178, 366
449	152, 157, 334	502	152, 167, 349	555	152, 178, 366
450	152, 157, 334	503	152, 167–168, 349	556	152, 178, 367
451	152, 158, 334	504	152, 168, 349	557	152, 178, 367
452	152, 158, 335	505	152, 168, 350	558	152, 178, 367
453	152, 158, 335	506	152, 168, 350	559	152, 178–179, 367
454	152, 158–159, 335	507	152, 168, 351	560	152, 179, 367
455	152, 159, 336	508	152, 168–169, 351	561	152, 179, 367
456	152, 159, 336	509	152, 169, 351	562	152, 179, 368
457	152, 159, 337	510	152, 169, 351	563	152, 179, 368
458	152, 159–160, 337	511	152, 169, 352	564	152, 179–180, 369
459	152, 160, 338	512	152, 169, 352	565	152, 180, 369
460	152, 156, 160, 338	513	152, 169, 353	566	152, 180, 369
461	152, 160, 339	514	152, 169–170, 353	567	152, 180, 369
462	152, 160, 339	515	152, 170, 354	568	152, 180, 369
463	152, 160–161, 339	516	152, 170, 354	569	152, 180, 370
464	152, 161, 339	517	152, 170–171, 355	570	152, 181, 370
465	152, 161, 339	518	152, 171, 355	571	152, 181, 371
466	152, 161, 339	519	152, 171, 356	572	152, 181, 371
467	152, 161, 340	520	152, 171, 356	573	152, 181, 372

574	152, 181–182, 372	627	152, 190, 383	680	191, 200, 395
575	152, 182, 373	628	152, 191, 384	681	191, 200, 395
576	152, 182, 373	629	152, 191, 384	682	191, 200–201, 396
577	152, 182, 373	630	152, 191, 384	683	191, 201, 396
578	152, 182, 373	631	152, 191, 384	684	191, 201, 396
579	152, 182, 373	632	152, 191, 384	685	191, 201, 396
580	152, 182, 373	633	191, 192, 384	686	191, 201, 397
581	152, 183, 374	634	191, 192, 385	687	191, 201, 397
582	152, 183, 374	635	191, 192, 386	688	191, 202, 397
583	152, 183, 375	636	191, 192, 385	689	191, 202, 397
584	152, 183, 375	637	191, 192, 386	690	191, 202, 397
585	152, 183, 375	638	191, 192–193, 386	691	191, 202, 397
586	152, 183–184, 375	639	191, 193, 386	692	191, 202, 398
587	152, 184, 375	640	191, 193, 386	693	191, 202–203, 398
588	152, 184, 375	641	191, 193, 386	694	191, 203, 399
589	152, 184, 376	642	191, 193, 387	695	191, 203, 399
590	152, 184, 376	643	191, 193, 387	696	191, 203, 399
591	152, 184, 376	644	191, 193, 387	697	191, 203, 399
592	152, 184–185, 376	645	191, 193–194, 387	698	191, 203, 399
593	152, 185, 376	646	191, 194, 387	699	191, 203–204, 399
594	152, 185, 376	647	191, 194, 388	700	191, 204, 400
595	152, 185, 377	648	191, 194, 388	701	191, 204, 401
596	152, 185, 377	649	191, 194, 388	702	191, 205, 401
597	152, 185, 377	650	191, 194, 388	703	191, 205, 401
598	152, 185, 377	651	191, 194–195, 388	704	191, 205, 401
599	152, 186, 377	652	191, 195, 388	705	191, 205, 401
600	152, 186, 377	653	191, 195, 389	706	205–206, 401
601	152, 186, 378	654	191, 195, 389	707	205, 206, 402
602	152, 186, 378	655	81, 191, 195, 390	708	205, 206, 402
603	152, 186, 378	656	191, 196, 389	709	205, 206, 402
604	152, 186, 378	657	191, 196, 389	710	205, 206, 402
605	152, 186–187, 378	658	191, 196, 389	711	205, 206, 402
606	152, 187, 378	659	191, 196, 389	712	205, 206–207, 402
607	152, 187, 379	660	191, 196, 391	713	205, 207, 403
608	152, 187, 379	661	191, 196–197, 391	714	205, 207, 403
609	152, 187, 379	662	191, 197, 391	715	205, 207, 403
610	152, 187, 379	663	191, 197, 391	716	205, 207, 403
611	152, 187–188, 380	664	191, 197, 391	717	81, 205, 207–208, 403
612	152, 188, 380	665	191, 197, 392	718	205, 208, 404
613	152, 188, 380	666	191, 198, 392	719	205, 208, 404
614	152, 188, 380	667	191, 198, 204, 392	720	205, 208, 404
615	152, 188, 381	668	191, 198, 392	721	205, 208–209, 405
616	152, 189, 381	669	191, 198, 392	722	205, 209, 405
617	152, 189, 382	670	191, 198, 392	723	205, 209, 405
618	152, 189, 382	671	191, 199, 394	724	205, 209, 405
619	152, 189, 382	672	191, 199, 394	725	205, 209, 406
620	152, 189, 382	673	191, 199, 394	726	205, 209, 406
621	152, 189, 382	674	191, 199, 394	727	205, 209–210, 406
622	152, 190, 383	675	191, 199, 394	728	210, 406
623	152, 190, 383	676	191, 199, 395	729	211, 406
624	152, 190, 383	677	191, 199–200, 395	730	211, 406
625	152, 190, 383	678	191, 200, 395	731	211, 407
626	152, 190, 383	679	191, 200, 395	732	211, 407

733	211–212, 407	750	214, 215, 411	767	221, 417
734	211, 212, 408	751	214, 215–216, 411	768	221, 417
735	211, 212, 408	752	214, 216, 411	769	221, 417
736	211, 212, 408	753	173, 214, 216–217, 412	770	221, 417
737	211, 212, 408	754	214, 217, 412	771	222
738	211, 212, 408	755	217, 413	772	222, 417
739	211, 212, 408	756	217–218, 414	773	222, 417
740	211, 213, 409	757	217, 218, 415	774	222, 417
741	211, 213, 409	758	217, 218, 416	775	223, 417
742	214, 409	759	218, 414	776	223, 417
743	214, 409	760	218, 219, 415	777	223, 417
744	214, 409	761	219–220, 418–419	778	223, 417
745	214, 409	762	210, 420–421	779	223–224, 417
746	214, 410	763	211, 213, 422–423	780	224
747	214–215, 410	764	220, 417	781	224
748	214, 215, 411	765	220, 417		
749	214, 215, 411	766	220, 417		

Дзвіниця церкви св. Пантелеймона. XVII ст. Шевченкове. Сучасний вигляд

ЗМІСТ

Передмова	3
<i>Розділ I. Епіграфічні пам'ятки Крилоса</i>	<i>11</i>
Розділ II. Епіграфічні пам'ятки церкви Різдва Христового	57
Розділ III. Епіграфічні пам'ятки церкви св. Пантелеймона	65
Післямова	425
Epilogue	428
Поділ епіграфічних пам'яток за категоріями	433
Іменний покажчик	436
Покажчик епіграфічних пам'яток	440

Н А У К О В Е В И Д А Н Н Я

Вячеслав Васильович Корнієнко

ЕПІГРАФІКА САКРАЛЬНИХ
ПАМ'ЯТОК ГАЛИЧА
(XII–XIX ст.)

Оригінал-макет, верстка – *В. Корнієнка*

Фото – *В. Корнієнка*

Редагування – *Д. Гордієнка*

Дизайн обкладинки – *А. Кальченка*

Формат 70x100/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.

Ум.-друк. арк. 35.75. Обл.-вид. арк. 33.41